

usque ad Christi natiuitatem Domini, sive annum mundi 5429. Tomus posterior dicitur Judithæ, Ludouici Pii secundæ coniugi, libris quinque a Christi servatoris natiuitate ad Bonifacium III, qui papatum gessit ab anno 607. Qui exstant Chronici Freculphiani libri duodecim prodire Colonia 1539, fol. ex Egenolphi officina, et emendatioribus ex Commeliniana 1597, 8°, nec non in Bibliotheca Patrum Auctario Parisiensi 1639, et in Bibliotheca Patrum Coloniensis tome IX, et Lugdunensis tome XIV, pag. 1061. Anonymo Mellicensi, cap. 64, 4. Hic est Fri-

cholphtis episcopus, scientia doctrinaque præcipuus, quem præter veteres historias ab æordio mundi usque ad tempora Nortmannorum, ait scripsisse Explanaciones in Genesin. Sed Rabanum Maurum quidem hortatus Freculphus fuit, ut explanaciones in Genesin componeret, sicut ex epistola Freculphi ad Rabanum constat, quæ in tome secundo Rabani Operum præmittitur libris quatuor hujus Enarrationum in Genesin, quos, præmissa epistola, Freculpho rellegendos et examinandos Rabanius misit et delibavit.

FRECVLPHI

EPISCOPI LEXOVIENSIS

CHRONICORUM TOMI DUO

QUORUM PRIOR AB INITIO MUNDI USQUE AD OCTAVIANI CÆSARIS TEMPORA, ET SERVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI NATIUITATEM; POSTERIOR DEHINC USQUE AD FRANCORUM ET LONGOBRARDORUM REGNA RERUM GESTARUM HISTORIAM CONTINET.

(Ex Bibliotheca veterum Patrum.)

PRÆFATIO

In priorem hujus operis tomum auctoris ipsius ad ELISACHARUM suum præceptorem.

Cum torpentia quorundam ingenia industria prudentium excitare soleat, ne, ignavia depressa soppore, otio languenti inutiliter contabescant, sed caligine detersa semper vigilantia expurgentur, ut quibus prodesse potuerint scribendo vel docendo, accurate hoc agere studeant; ne de talento male defosso terribilem Domini promulgatam audiant quandoque sententiam: ta quidem, mi dilectissime Elisachare, et amore insatiabilis sophiæ venerande præceptor, post cæteros quos stimulis instanter charitatis agitare soles, ut vigilantes fideliter ea quæ eis credita sunt domini sui famulis tempore distribuere opportuno, tandem meam agressus parvitatē, jussisti ut perscrutando diligenter volumina antiquorum seu hagiographorum, sive etiam gentilium scriptorum, quæcunque pertinent ad historię veritatem, breviter ac lucide colligere desudarem, a conditione quidem primi hominis usque ad Christi natiuitatem Domini: eo scilicet modo, ut quidquid de primo sæculo quod ante generalem fuerat cataclysmum, sive de secundo quod fuit post diluuium usque ad natiuitatem Abrahamæ, et regis Assyriorum Nini regnum, nostri sive gentiles senserunt scriptores, prætere diligentius curarem. Quæstiones etiam difficiles, quæ per hæc tempora in scriptis habentur legislatoris, enodare non negligere, quantum attinet ad historię veritatem. Inde autem per reges Assyriorum, Medorum atque Persarum, sive Græcorum, et usque ad Octaviani Cæsaris monarchiam, ad quas gentes Assyriorum derivando re-

gnatum per succedentia pervenit tempora: in populo autem Dei per patriarchas, iudices, reges ac sacerdotes, iterumque reges, numerum custodire annorum cultus observarem, et ea quæ gesta in sæculis mundi partibus, et memoria sunt digna, adnotarem, ut quæque immortaliter per singula frequentantur tempora, quando vel ubi fuerint, qui tunc etiam impetraverint in ambrosioribus regis, vel qui populo Dei præfuerint, ostenderem: insuper a destructione templi Hierosolymitani usque ad Domini natiuitatem Christi, quæque in populo gesta sunt Judæorum, quoniam confusa propter calamitates quæ eis acciderunt esse videntur, ordinando summatim colligere instigasti. Hæc quidem omnia ceu picta brevi in tabula meæ ostendens parvitati, nullam excusationis occasionem reliquisti, sed potius operam dare imperasti. Agitur auxilio Dei adjutus, qui facit mutos loqui, non temeritate, sed obedientiæ gratia, hoc tam ingens parva cum cymba ignarus nauta pelagus navigare cepti. Sed si maris se immutaverit serenitas, fluctusque intumuerint, tu qui jussisti naufrago porrigere manum. Quamvis enim ecclesiasticis alligatus a sæculis negotiis, lingua præpeditus, sensu obtusus, hoc tam magnum ineruditus tiro arripui opus, quod sapientibus erat committendum: tamen quia tuæ hoc non potui negare benevolentia, tibi examinandum mitto, et si utile adjudicaveris fore, non magis acceptum feretur scribenti quam censori. Porro nomina auctorum ex quibus ea collegi quæ in septem libris conclusi, idcirco non

919
 ubique inserui (ut praeinhuisti), quoniam in his in quibus concordare videbantur, sensum eorum quae elegeram compendiose complexus sub brevitare dicere studui. Eorum autem nomina adnotare decrevi, siye nostrorum, siye gentilium, sententiasque illorum assumpsi, ut in suis haberentur libris, qui variando a ceteris exorbitare videntur. Obsecro itaque

920
 A candidum lectorum ne presumptioni tribuat meae imbecillitatis si quid in his ei displicuerit libris, sed obedientiae. Nec temere reprehendat, antequam diligentius eos legerit auctores ex quibus nos haec decerpimus, et ad quos eorundem quoque fidem referimus.

EJUSDEM AD EUMDEM CARMEN HEXAMETRUM.

Te dace, Christe, via facilis nos ire per omnes,
 Quod natura negat, varios fessosque labores,
 Das qui aera fragili, das grandia vincere posse,
 Parvula mens trepidat hominum, quae tangere dura,
 Miratur letigisse quidem, gaudet superasse.
 Si quid enim fuerit dignum laude et memorandum,
 Nec sibi, sed Domipo, tribuat quae gesta videntur:
 Qui dedit ingenium stolido, qui cuncta gubernat,
 In caelis, terris, porque omnia saecula semper:
 Cujus ego auxilio jutus, non viribus aequis,

Arripui celsos saeculi transcendere colles.
 Quae ut fuerint calamo pingam per tempora prisca.
 B Eternos replicare dies ingentia regum
 Tempore quo fuerint, ubi talia facta per orbem,
 Quae viri fortes, portenta, fames, mala mundi,
 Quas dederint clades popolis civilia bella.
 Triverit externas gentes infanda cupido:
 Quos casus tribuit regnis improvida cura.
 Haec decini breviter memorans, venerande sacros,
 Non ignota canens veterum, sed dicta priorum.

INCIPI

CHRONICORUM TOMUS PRIOR,

Continens ab exordio mundi usque ad Nativitatem Servatoris nostri Jesu Christi rerum gestarum historiam.

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

De eo quod pene omnes historiographi texere suas ceperint historias a Nino Assyriorum rege.

Dum aliquam temporum seriem commutatio sermone ex nobilium studiis, tam divinarum scripturarum historiarum, quam saecularium, et ex pluribus eorum paucos libando flosculos libris, seu ex diversorum vernantium pratorum floribus perstringere curarem, ut lector animadvertere facile valeret quid ex celebrioribus factis in singulis tam regum quam regnorum sit gestum temporibus, offendit meae imbecillitatis parvitas, omnes pene historiographos, maxime autem Graecorum, atque Latinorum, a Nino Beli filio, rege gentium multarum, scilicet, primo suas gestorum inchoasse narrationes, praecipue videlicet bellorum casus, regum regionumque destitutiones, atque hominum miserias, et ut eorum instruemur assertionibus, nihil aliud esse bella, nisi ad alterum vergentia mala, quae studiosissimo descriperunt. Transacta autem retro saecula, ac si sine vitio forent (ut quibusdam illorum placuit) et homines ritu pecorum irrationabilium prius vixissent, intacta reliquerunt. Igitur auxilio omnipotentis Dei fultus, atque auctoritate divinae Scripturae fretus, ab ipso protoplasto exordium meae narrationis sumere curavi:

C qui primus parens auctorque mortalium hominum ultimus in fabrica Dei conditus est, sexta scilicet die. Post ejus namque conditionem Dominum cessasse a nova operatione, non autem a gubernatione creaturarum haud dubium est. Qua de re Scriptura commemorat Dominum requievisse die septimo ab omnibus operibus suis.

CAPUT II.

Cur homo novissimus in creaturis conditus sit.
 Quae tamen potest cur homo in conditione ultimus creatus sit, sexto scilicet die, cum constet propter intelligentiam nobiliores esse hominem ceteris creaturis, quae in praecedentibus factae commemorantur diebus, nisi ut prius conderetur mundus quasi domus, et sic demum introduceretur dominus, id est habitator domus.

CAPUT III.

Quomodo ad imaginem et similitudinem Dei homo sit conditus.
 Qui etiam ad imaginem et similitudinem Dei est conditus, quam videlicet imaginem atque similitudinem in rationalis animae intellectu, non in corporis forma esse novimus, juxta quod ait Apostolus: *Renovatum spiritu mentis vestrae, et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est.* Et alibi;

Eruentes vos, inquit, veterem hominem, induite novam, qui retribuitur in agnitione Dei, secundum imaginem ejus qui creavit eum. Quamvis et ipsum corpus nostrum ita sit fabricatum, ut ostendat nos meliores esse quam reliqua animalia. Illa enim omnia inclinata sunt ad terram; hominis autem corpus erectum est, ut manifestet animam nostram in supernis ad spiritualia debere semper esse erectam. Igitur inter imaginem et similitudinem hoc distat, quod imago Dei in immortalitate animæ est. Unde etiam anima peccatrix imago Dei esse non desistit: similitudo in moribus constat. Quam ob rem non nisi anima sancta similitudinem Dei habet, in eo enim suo creatori similis est, in quo angelis sanctis erit æqualis.

CAPUT IV.

De obedientia homini a Deo data.

dem etiam sator hominum colonus paradisi constituitur, ut in eo feliciter, si præceptum mandati obediendo servaret, absque ullis calamitatibus, aut metu mortis, æternis fruendo gaudiis viveret; sin autem inobediens existeret, privatus æterna felicitate, miseris subjaceret mortis: quas est expertus, dum vitium contigit lignum, de quo inhibitus fuerat ne illud tangeret. Sic ergo primus parens a paradisi amentate depulsus est, cum sua conjuge, quam Apostolus diabolica fraude deceptam dicit, ipsum vero Adami non deceptam, sed causa suæ sociæ fuisse transgressum.

CAPUT V.

De ligno scientiæ boni et mali in paradiso, et de ligno vitæ.

Erat utique in paradiso corporaliter lignum, quod nuncupatur lignum vitæ, sicut et petra quæ percussa aquas præbuit in eremo populo Dei, quamvis significarent mysticè Christum. Quod propterea lignum vitæ dictum est, quoniam dum illi homines inde gustarent, nec morbo nec senectute deficerent. In cæteris enim erat alimentum, in isto sacramentum, lignumque scientiæ boni et mali, non quod ipsum in sua natura lignum esset rationale, vel scientiam boni et mali habuisset, sed propterea appellatum est boni et mali scientiæ, quia homo per experimentum ab ipso didicit quod esset inobediens malum. Si quis verò de his plenius scire voluerit, patris Augustini libros de Civitate Dei legat.

CAPUT VI.

De Abel a fratre suo Cain occiso, et de vindictis quas Cain perdidit.

Ergo Adæ nati sunt filii masculi duo, in regione ad quam transmigravit eum Deus a paradiso, post sciam prævaricationem. Quorum prior appellatur Cain, secundus autem Abel. Germani scilicet, sed diversis lætabantur studiis. Abel quidem junior, justitiam colebat, et in omnibus quæcumque gererat Dominum putabat esse presentem: curas erat conversatio pastoralis. Cain autem erat quidem circa alia pessimus, et ad lucra sollicitudo semper intentus: terram verò primus arare cepit. Fratrem quippe hu-

jusmodi causa peremit. Nam cum eis Deo sacrificare placuisset, de frugibus quidem terræ munera Cain obtulit, Abel autem de primogenitis agnorum et lac. Deus enim hoc potius sacrificio delectatus est, quod spontaneæ et naturaliter ortum fuerat, et non in illo, quod ex inventione hominis avari natum videbatur. Quapropter Cain indignatus eo quod Abel fuisset a Deo præpositus: et hoc ita novit, ignis enim Dei sacrificium fratris consumpsit, et ejus intactum rellquit; quo stimulatus livore, fratrem suum Abel interemit.

CAPUT VII.

De exordio duarum civitatum.

Qua de re Dominus ad Cain ait: *Ubi est Abel frater tuus? Qui respondit: Nescio.* Dominus non tanquam ignarus interrogat, sed tanquam iudex rectum, quem puniat. Putans enim Cain Deum latere quæ gesserat, respondit: *Nescio.* Cui Deus ait: *Arbitraris me quod gessisti nescire, qui cogitationem tuam, quam impie conceperas, inspiciens, ne opere consummares ante præmohui? Sed ne causeris injuste me adversum te proferre sententiam, ego tibi accusationem non infero, sed est testis qui te accusat, vix videlicet sanguinis fratris tui: qui clamat ad me de terra.* Responditque Cain ad Dominum: *Major est iniquitas mea quam ut veniam merear.* Intellexit enim ex furia mentis, et ex tremore corporis quo agitabatur, se dignum interfici, et ait: *Ecce eji cis me hodie a facie tua, et a facie terræ abscondar, et ero gemens super terram et omnis qui invenerit me, occidet me.* Verum Deus nolens eum compendio mortis finire cruciatus, nec tradi pœnæ, qua se ipse damnaverat, ait: *Non sic, id est, non ut tu æstimas morieris et mortem pro remedio accipies, verum vives usque ad septimam generationem, et conscientiæ tuæ igne torqueris, ita ut quicumque te occiderit, secundum duplicem intelligentiam, aut in septima generatione aut magno te liberabit cruciatus, non quod ipse qui percusserit Cain, septem ultionibus subjiaciendus sit, sed quod septem vindictas, quæ in Cain tanto tempore occurrerunt, solvat interfecto, occidens eum qui vitæ fuerat derelictus ad pœnam.* Ut autem quod dicimus manifestius fiat, quotidiana consuetudinis ponamus exemplum. Loquitur inter verbera servus ad dominum: *Quia incendi domum tuam et universam substantiam dissipavi, interfice me.* Dominusque respondeat: *Non ut vis morieris, et finies morte supplicia, verum longo tempore custodieris ad vitam, et tam intellexeris in hac luce versaberis, ut quicumque te occiderit, beneficium præstet occiso, dum tam multis te liberaverit cruciatibus?*

CAPUT VIII.

Quomodo Deus primis hominibus loqueretur, et de eo quod scriptum est: Nonne si recte offeras, recte autem non divides, peccasti.

Quomodo Deus primis hominibus loqueretur quæri solet, scilicet per creaturam subjectam veli eorum socius forma congrua loquebatur cum eis. Sed quid

proluit Cain? Nonne conceptum, scelus in necando fratre, etiam post verbum divinum implevit? Illud vero quod dictum est: *Nonne si recte quidem offeras, recte autem non divides, peccasti?* quia non licet cur vel unde sit dictum, multos sensus peperit ejus obscuritas, cum divinarum Scripturarum quisque tractator secundum fidei regulam id conatur exponere. *Recte quidem offertur sacrificium, eam offertur Deo vero, cui tunc tantummodo sacrificandum est.* Non autem recte dividitur, dum non discernuntur recte vel loca, vel tempora, vel res ipsæ quæ offeruntur, vel qui offert, et cui offertur, vel hi quibus ad vescendum distribuitur quod oblatum est, ut divisionem hic discretionem intelligamus. Sive cum offertur ubi non oportet, aut quod non ibi, sed alibi oportet, sive cum offertur quando non oportet, sive cum id offertur quod nunquam penitus debuit, sive cum electiora sibi ejusdem generis retinet homo quam sunt ea quæ offert Deo, sive ejus rei quæ oblata est participes profanus, aut quilibet, quod fas non est fieri; in quo autem horum, displicuerit Cain, facile non potest inveniri. Sed quoniam sicut Joannes ait, *ex maligno erat, et ex invidentia occidit fratrem suum, fratris autem illius opera bona erant, datur intelligi, propterea Dominum non respexisse in munera ejus, quia hoc ipse male dividebat, dans Deo aliquid de suo, sibi autem seipsum.* Quod omnes faciunt qui non Dei, sed suam sectantur voluntatem, non recte dividendo, hoc est, non recte vivendo. Dominus enim dans ei mandatum justum et bonum, dixit: *Quiesce, ad te enim conversio ejus, et tu dominaberis illius.* Nunquid fratris? Absit. Cujus igitur, nisi peccati? Dixerat enim, *Peccasti.* Tum deinde addidit, *Quiesce: ad te enim conversio ejus, et tu dominaberis illius.* Potest quidem sic intelligi, ad ipsum hominum conversionem esse debere peccati, ut nulli alii quam sibi sciat tribuere quod peccat. Hæc enim est salubris penitentiae medicina, et veniæ petitio congrua. At ubi ait, *ad te enim conversio ejus, non subaudiatur erit, sed sit præcipientis videlicet, non prædicentis modo.* Tunc enim dominabitur quisque peccato, si se sibi non defendendo præposuerit, sed penitendo subjecerit.

CAPUT IX.

De eo quod scriptum est: Cognovit Cain uxorem suam, et peperit ei Enoch, ex cujus nomine nuncupavit civitatem quam edificaverat, et hoc qualiter consentiat, ut tres homines, qui tunc tantum erant, civitatem edificarent.

Sequitur: *Cognovit Cain uxorem suam, quæ concepit et peperit Enoch, et edificavit civitatem, et vocavit nomen ejus Enocha, ex nomine filii sui Enoch.* Unde quæri potest, dum non plures eo tempore quam viri quatuor, vel potius tres postea, quia fratrem frater occidit, fuisse viderentur in terra, quomodo Cain solus civitatem edificasse dicitur. Sed quos hoc movet parum considerant, non omnes homines, qui tunc esse poterant scriptorem sacre hujus historiae necesse habuisse nominare, sed eos

A solos quos operis suscepti ratio postulabat: illos videlicet per quos ad Noe, ac deinde ad Abraham, genealogia texendo perduceretur. Nec enim consequens est, ut istum primum filium genuisse credatur Cain, quia dictum est, *cognovit uxorem suam*, quasi tunc primitus ei commiscuisset. Nam de ipso Adam hoc dictum est, non solum quando conceptus est Cain primogenitus, verum etiam posterius: *Cognovit, inquit, Adam Evam uxorem suam, quæ concepit et peperit filium, et nominavit eum Seth.* Unde intelligitur ita solere illam Scripturam loqui, quamvis non semper. Potuit enim fieri ut licet alios haberet filios, hunc tamen, propter aliquam causam, plus cæteris dilexerit. Non enim Judas primogenitus Jacob, ex quo Judea dicta, et Judæi sunt nuncupati. Ergo si Cain primogenitus Enoch, non ideo putandus est confestim filio nato ex ejus nomine civitati nomen dedisse, quia nec constitui tunc ab uno poterat. Aliud enim civitas non est quam hominum multitudo societasque. Sed cum illius hominis tanta cresceret numerositate familia, ut quantitatem populi jam haberet, tunc potuit fieri ut et civitas conderetur, et ex nomine primogeniti nuncuparetur. Ergo si attendat tunc temporis tam longævos fuisse homines, ut qui minime vixerant septingentos quinquaginta vixisse reperiantur annos, nec eos solummodo habuisse filios quos Scriptura commemorat, cum subditur, *genuit filios et filias*, unde eis secundissimam prolem fuisse datur intelligi. Ex quo conjici potest, quod si a nepote Abraham, Jacob videlicet, tanta multitudo hominum multiplicari potuit in Ægypto intra annos trecentos, ut sexcenta millia fuissent, quando ascenderunt ex Ægypto, quid mirum homines, multam potuisse condere familiam, per spatium nongentorum annorum aut eo amplius, qui civitates ædificarent plurimas? Sed hanc civitatem Cain propter terrenam civitatem commemoratam fuisse, credibile est, quæ ab ipso constitutionis conditore initium sumpsit. Hinc jam civitates quæ exortæ sunt, impiorum scilicet atque justorum. Justorum quidem fundamentum peregrinationis suscepit in Abel, ac deinde in Seth, et in posteritate ejus, ac sic laborando, peregrinatur usque ad præsens tempus. Ergo in prioribus sæculis, quamvis usque ad septimam progeniem in filiis Seth multipliciter fecundaretur civitas Dei, tamen iam paucis edificata est ad comparisonem iniquorum, quoadusque Dominus Christus, Deique Filius Deus ante sæcula, homo in nostro tempore ex utero virginis Mariæ sacratissimæ procederet: qui verus Deus, verusque homo, ex duabus substantiis et una persona, novum lumen mundo respandit, ac deinceps per universum orbem in membris ejus hæc civitas sancta secundus ædificatur, et ad cives suos, angelos scilicet Dei, quotidie colligitur, quorum præsidii in hac peregrinatione jugiter suffragatur. In Cain vero atque ejus cognatione latissime impiorum civitas fabricata est. Refert quidem de eo ille antiquitatum scriptor Josephus, quod postquam signum acceperat ut non

terficeretur a quibuscunque inveniretur bestiis, sed sine formidine per omnem terram, signo ei imposto quo notus fieret, vagus et profugus abiret, ab ea dejectus regione, in qua fratrem occiderat, et in qua cum patre habitaverat, multam peragrans terram cum sua uxore, tandem devenit in locum, qui Naida nuncupatur, ibique moratus est, in quo etiam illi nati sunt. At vero poenam illam non habuit pro emendatione, sed ad incrementum et ad libidinem suo potius nutrit in corpore, licet cum injuria secum commorantium hanc haberet, augeus donum multitudine pecuniarum, ex rapinis et violentia congestarum, ad luxuriam quoque et latrocinia suos invitans familiares, quorum doctor in scelestis studiis erat. Et simplicitatem quidem cum qua prius vivebat homines, ad inventionem mensurarum et ponderum permutavit, integramque earum vitam ex earum rerum ignorantia ad calliditatem corruptionemque perduxit. Terminos terræ primus posuit, civitatesque constituit, murisque munivit, illicque suos coegit convenire domesticos. Hanc vero civitatem ab Enoch seniore filio suo Enocham appellavit, ut prædiximus.

CAPUT X.

Quod aliter sentiant philosophi Græcorum et Latinorum de primo sæculo quam Hebræorum.

Igitur philosophi Græcorum atque Latinorum longe aliter senserunt de primo sæculo quam Josephus referat, qui aurea prima nuncupant sæcula, et tunc homines solo vacasse otio, et his tantummodo frugibus fuisse contentos, quas terra sponte protulerat, et simplici aqua eos, esse potatos, nec ullius carnis esum attigisse, autumant. Secundum quorum opinionem quidam ex nostris suum ita composuit carmen, quod huic nostro opusculo inserere libuit:

Felix novum prior ætas,
Contenta fidelibus arvis
Nec inertis perditæ luxa:
Facili quæ sera solebat
Jejunia solverè glande.
Non Bæchica monera norant,
Liquido confundere melle,
Nec lucida vellera Serum
Tyrio miscere veneno.
Somnos dabat herba salubres,
Potum quoque lubricis amnis,
Umbras altissima pinus.
Nocturnum maris alta secabant,
Nec mercibus undique lectis,
Nova littora viderat hospes,
Tunc classica sæva tacebant,
Odis neque fusus acerbis,
Cruor horrida tinxerat arva.
Quid enim furor hosticus alla
Vellet prior arma movere,
Cum vulnera sæva viderent,
Nec præmia sanguinis ulla?
Utinam modo nostra redirent
In miores tempora prisca!
Sed sævior ignibus Æthiæ
Fervens amor ardet habendi.
Heu! primus quis fuit ille
Auri qui pondera tecti,
Gemmasque latere volentes,
Pretiosa pericula fodit?

Salustius enim collaudans breviter antiquiora tempora ait: Quando vita hominum sine cupiditate agebatur, et sua cuique satis placebant. Postea vero,

A inquit, quam in Asia Cyrus, in Græcia Lacedæmonii et Athenienses cœpere urbes atque nationes subigere, libidinem dominandi causam belli habuere, maximam gloriam, in maximo imperio putare, et cætera, quæ ipse instituerat.

CAPUT XI.

De Seth filio Adam, qui placuit Deo, ejusque filii ac nepotibus, qui usque ad septimam generationem mirabiliter sapientiam adinvenerunt, et demum in columnis scripserunt.

Igitur Adam, qui primus e terra factus est, post Abel quoque necem filii sui, et Cain depulsionem, cum ducentorum triginta esset annorum, genuit Seth. Qui adultus, virtuti studuit, et nomen Domini invocare cœpit; et cum esset vir egregius, imitatores sui filios reliquit. Ex ejus namque prosapia civitas Dei crevit. Refert enim Josephus de ejus filiis in hunc modum: Illi autem omnes cum boni fuissent orti in eadem terra, sine aliqua vexatione viventes, felicissime commorati sunt, nihilque eis usque ad vitæ terminum crudele provenit. Disciplinam vero rerum cœlestium, et ornatus earum primitus invenerunt. Jobal autem consanguineus eorum existens, musicam adinvenit et psalterium citharamque laudavit. Et ne dilaberentur ab hominibus quæ ab eo inventa videbantur, aut antequam venirent ad cognitionem deperirent, cum prædixisset Adam exterminationem rerum omnium, unam ignis virtute, alteram vero aquarum vi ac multitudine fore venturam, duas facientes columnas, unam quidem ex lateribus, alteram vero ex lapidibus, in ambabus quæ invenerant conscripserunt, ut et si constructa lateribus exterminaretur ab imbribus, lapidea permanens, præberet hominibus scripta cognoscere: quæ tamen lapidea permanet hactenus in terra Syria. Ergo Seth cum ducentorum quinque esset annorum, genuit Enos. Enos autem vixit annis centum nonaginta, et genuit Cainan. Cainan autem vixit centum septuaginta, et genuit Malalehel. Malalehel vixit annis centum sexaginta quinque, et genuit Jarech. Jarech vero vixit annis centum sexaginta duo, et genuit Enoch.

CAPUT XII.

De Enoch qui translatus est, qui etiam suas prophetias scriptas reliquit.

Enoch autem vixit annis centum quinquaginta quinque, et genuit Matusalam, et post hæc annos trecentos, ambulavit cum Deo; unde et non comparuit, quia Deus eum tulit. Qui etiam aliqua scripsit, Jude teste apostolo. Ait enim; *Prophetavit septimus ab Adam Enoch, dicens: Ecce veniet Dominus in sanctis millibus suis facere judicium contra omnes, et arguet omnes impios*, etc. Liquido, namque claret, ab ipso exordium litterarum primo homine cœpisse, qui adhuc supererat, quando filii ac nepotes sui in studio sapientiæ fervebant. Unde etiam filii Seth cum Jobal consanguineo in columnis ea quæ sapienter de disciplina cœlestium rerum adinvenerunt, cum reli-

quis artibus conscripserunt, sicut superius ex verbis Josephi declaratum est.

CAPUT XIII.
De filiis Seth, qui post septimam generationem Deo displicuerunt.

Filii namque Seth in septem generationibus permanserunt, Dominum iudicantes dominum omnium, et ad virtutem semper inspicientes, ut Josephi utitur verbis. Deinde tempore procedente, de paternis solemnitatibus ad mala progressi sunt, neque legimus honores ulterius Deo prebentes, neque circa homines iustitiam facientes, sed zelum, quem prius habuerant, in duplam malitiam per ea quae gerebant postea demonstrabant. Ob hoc itaque contra se Dominum irritaverunt.

CAPUT XIV.
De filiis Dei, qui filias hominum acceperunt uxores.

Sequitur: Dicit enim Moyses: *Videntes filii Dei filias hominum, eo quod essent pulchrae, acceperunt sibi uxores ex omnibus quas elegerant.* Ergo iidem dicti sunt angeli Dei. Unde multi illos putant non homines fuisse, sed angelos, quod tamen angelos sanctos illos tempore sic sibi potuisse, nullo modo credibile putatur, nec de his dixisse Petrum apostolum, quod angelis peccantibus non peperit, sed de illis qui cum principibus eorum diabolo ceciderunt. Angeli enim in sacro eloquio homines sunt, ut de Joanne scriptum est: *Eccc vido angelum meum ante faciem meam.* Et Malachias propheta proprie dictus est angelus. Igitur ut omittamus multorum opiniones, filios Dei hic filios Seth intelligimus, filias vero hominum Cain utique filias, ex quibus nati gigantes referantur, quos et ante esse historia declarat, cum dixit: *Gigantes enim erant in illis diebus.* Fuisse etiam post diluvium quosdam, sed plures antea, historia traditione deprehendimus, sicut Nembroth, et alii de progenie Noe exorti sunt, qui omne bonum despicientes propter confortiam fortitudinis, et pulchritudinem corporis, Dominum irritantes, perierunt.

CAPUT XV.
Utrum homines primi occulti sine conjugibus per tot curricula annorum fuerint, ut legimus post plures annos filios genuisse.

Vixit autem Matusalam 187 annis, et genuit Lamech, et post haec annis 782. Hic namque queri potest si homines tunc temporis per tot curricula annorum uxoris vacabant, aut si eas prius ducebant, quoniam causa erat ut absque liberis tandiu manerent? Haec autem questio duplici solvitur modo. Aut enim homines qui tanta prolixitatis habebant aetatem, diutius a vinculo conjugii vacabant, aut quod verissimum est, hi tantum assumuntur a veridico Mose historiographo, ex quibus Noe cum filiis ducebat originem, per quem et mundus post ceterorum hominum perditionem in diluvio, erat restaurandus. Sic namque Mattheus non primogenitos tantum assumens in catalogo generationis Christi, sed eos ex quibus nativitas Domini secundum carnem ducebatur, non enim Abraham primogenitus fuit Isaac,

sed Ismael. Nec Judas primogenitus Jacob, sed Ruben, neque David Isai.

CAPUT XVI.

De Matusala, utrum quatuordecim annos post diluvium vixerit, ut in Genesi contineri videtur.

Vixit itaque Lamech 182 annis, et genuit filium, nunc quoque nomen eius Noe. Noe ergo cum sexcentorum esset annorum, venit diluvium super universam terram, omne genus humanum delens, praeter Noe, eiusque filios, cum uxoribus, quos Dominus in arca servavit ad genus restaurandum hominum. Nunc autem famosissima hic nascitur questio de Matusala, et in Ecclesiis saepissime ventilata, quod iuxta diligentem fertur supputationem 14. annis post diluvium vixisse. Cum autem supra 969. annis sit dictam exstitisse, quomodo verum est quod octo tantum anime in arca salvae factae sint, si hic post diluvium vixit? Restat igitur quod quomodoque in plerisque aliis, ita et in hoc sit error in numero. Siquidem et in Hebraeis et Samaritanorum libris ita scriptum reperitur. Et vixit Matusalam 187 annis, et genuit Lamech. Et vixit Matusalam postquam genuit Lamech, 782. annis. Et fuerunt omnes dies Matusala, anni, 969. Et vixit Lamech centum octoginta quibus annis, et genuit Noe. A die ergo natiuitatis Matusala, usque ad diem ortus Noe, sunt anni 369. His adde 600 annos Noe, qui in sexcentesimo vitae ejus anno diluvium factum est. Atque ita fit ut nongentesimo sexagesimo nono anno vitae suae Matusalam mortuus sit eo anno quo coepit esse diluvium.

CAPUT XVII.

De hoc quod dicitur: Ultio dabitur de Cain septuplum, de Lamech vero septuagies septies.

Dixit quoque Lamech, uxoris suis Adam et Sedae: *Audite vocem meam, uxores Lamech, auccullatae sequentem meum, quoniam occidi virum in vulnere meo, et adolescentulum in linorem meum.* Septuplum ultio dabitur de Cain, de Lamech vero septuagies septies. Lamech itaque qui se homicidium uxoris suis sceleris perpetrasset, septimus erat ab Adam. In tribus enim homicidia filiis, septem Cain vindictae aquis diluvii soluta sunt, quoniam omnis progenies Cain in eo deleta est. Dira namque mors atque humanorum scelerum vindex, inter reliquos perituros ipsum homicidam Lamech reperisse credibile est. De Lamech vero septuagies septies. Igitur superius partim retulimus quae ad hujus questionis pertinebant solutionem. Secundum historiae tamen veritatem, quod Adam usque ad Christum septuaginta septem generationes interveniunt, in quibus peccatum Lamech, id est, totius mundi, sanguinis Christi effusione, solutum est. Siquidem et in populo Judaeorum propter interfectionem Christi septuaginta septem vindictae sunt statuae, juxta illud Evangelium, in quo dictum est Petro apostolo: *Non solum septies, sed etiam septuagies septies, si poenituerit, fratri remittendam Judaeorum scilicet revertentem, per septuaginta septem vindictas statuas, recipiendum ad indulgentiam Christi.*

CAPUT XVIII.

De ira Dei, et de eo quod scriptum est in Genesi: Poenitet me hominem fecisse, cum in Deo nulla sit poenitentia, in quo est certa præsentia.

Videns, inquit Dominus Deus, quia multiplicata sunt malitia hominum super terram, dixit: Delebo hominem quem feci a facie terre ab homine usque ad pecus, et a reptilibus usque ad volatiles caeli, quia iratus sum quoniam feci eos. Ita Dei non perturbatio animi ejus est, sed iudicium, in quo irrogatur poena peccatori. Cogitatio vero ejus et recogitatio mandatorum rerum est immutabilis ratio. Neque enim sic est hominem, ita Dominum onusquam facti poenitet sui, ejus est de omnibus poenitio rebus tam certa sententia, quam certa præsentia. Sed si non estatur Scriptura talibus verbis, non se quodammodo familiaribus insinuat omni generi hominum, quibus vult esse consultum.

CAPUT XIX.

De eo quod dixit Deus: Erunt dies eorum centum viginti annorum.

Quod autem dixit Deus: Erunt dies eorum centum viginti annorum, non sic accipiendum est, quasi præsentia sit post hæc homines centum viginti annos vivendo non transgredi, cum et post diluivum etiam quingentos quosdam excessisse inveniamus, sed intelligendum est hoc Dominum dixisse, cum arca finem quingentorum annorum esset Noë, id est, quæringentos octoginta vitæ annos ægeret, quos tempore suo Scriptura quingentos vocat, nomen totius summæ per maximam partem plerumque significans. Sexcentesimo quippe anno vitæ Noe secundo mense factum est diluivum, ac sic 120 anni prædicti sunt futuræ vitæ hominum periturorum, quibus transactis, diluivo dolerentur. Hieronymus autem sic ex Hebræo verbo: Non judicabit spiritus meus homines istos in sempiternum, quoniam caro san: hoc est, quia fragile est in homine conditio, non eos ad æternos servabatur oraculus, sed hic illis restituam quod merentur: Ergo non severitatem, ut in nostris codicibus legitur, sed clementiam Domini sonat, dum peccator hoc pro suo scelere visitatur. Porro ne videretur in eo esse crudelis, quod peccantibus locum poenitentiae non dedisset, adjecit: Sed erunt dies eorum centum viginti annorum, hoc est, habebunt 120 annos ad agenda presentiam. Non ergo humana vita, ut multi existimant, in centum viginti annos contracta est, sed generationi illi centum viginti anni ad poenitentiam deputant. Siquidem invenimus quod post diluivum Abraham vixerit annis centum septuaginta quinque. Dominus autem noluit tempus expectare decretum, sed viginti annorum spatium amputatis, induxit diluivum anno centesimo agenda poenitentia destinato.

CAPUT XX.

De Noë quomodo decimus ab Adam princeps sub-

genitæ existit.

Noë vero principatum tenens, quem per successiones patres ejus habuerant, scilicet per generationes decens, id est, a Noë usque ad primum parentem,

filiis patribus succedentes, dum esset ab Adam decimus, graviter ferens actus humanum, et habens eorum consilia nimis ingrata, satagebat ut ad meliorem mentem eorum actusque transiret. Cum autem videret quod non acquiescerent ad talia, sed vehementer malorum libidine delinquerent, metuens ne ipsum quoque cum uxore et filiis suis interficerent, discessit ab ea terra. Deus itaque Noë quidem justitiam dilexit, condemnavit autem non solum illorum malitiam, sed omne genus humanum. Quod cum ei disperdere placuisset et aliud constituere genus, malignitate privatum, Noë præcepit ut arcam fabricaret quatuor cameras habentem, et longitudinem cubitorum 300, latitudinem vero 50 et altitudinem 30, qua protectos cum filiis et uxore remansit ex hominibus solus post diluivum cum domo sua, ut præmisimus. Hæc, juxta intelligentiam Josephi, de Noë actibus sufficiant.

CAPUT XXI.

De magnitudine arce et cameris ejus.

Ergo fuerunt nonnulli impossibile putantes aut toti genera animalium, reptantium, hæc arca capere potuisset, et ea quæ sibi pro solatio vitæ forent necessaria, per tantum temporis spatium. Qui non attendunt Moysi in omni Egyptiaca eruditum sapientia, et cubitum geometricæ disciplinæ quo utantur Egyptii, tantum valere, quantum sex cubiti quibus non utimur. Qui autem dicunt tanto molis fabricam humano fieri non posse ingenio, spatium 100 annorum considerent, quod constructionis gratia acceperat Noë, hominumque fortitudinem, quæ primo vigebat sæculo, cum scienti immensas urbes fuisse constructas, nisi forte lapis lapidi adherere potest, sola talis conjunctus, ut maris per tot millia circumagatur, et lignum signo cementatem, clavibus solidatum, gluten bituminis non potest connectere ut fabricetur arca, non curvis sed rectis lineis longe lateque posita, quam nullus in mare mittat conatus hominum, sed leve unda cum venerit, naturali ordine ponderum, magisque diutina habitantia, quam humana prudentia. Legitur etiam hæc habitatio arca bicamerata et tricamerata, quod alia translatio bicamerata et tricamerata voluit nominare, ita ut quinque habitationes distinctas in ea esse advertamus: inferiora loca stercoribus esse deputata et contigua bicamerata, quæ conservarent pabula animalium. In hos ergo usus tradunt fuisse inferiores partes distinctas, superiores vero partes quæ tricamerata dicuntur, primo ad habitaculum destinatum, vel immitium animalium serpentiumque: hinc contigua in superioribus loca mitioribus animalibus stabula fuisse, supra omnia vero in excelso avibus et hominibus sedem locatam, ut potest sicut honore et sapientia homo antecedit omnia, ita et loco cuncta præcelleret animalia, et sic quinque mansiones in eadem arca fuisse intelliguntur. Prima stercoraria, secunda apothecaria, tertia feris alimentibus, quarta mansuetis, quinta hominibus.

CAPUT XXIII.

Quod de immundis animalibus bina, de mundis septena in arca fuisse legitur.

Quod etiam de immundis animalibus bina introducantur et bina de mundis vero septena et septena, his tradunt esse causas, ut quæ hominibus profutura essent, de his plura conservarentur in arca, et ut haberet Noe post egressum arce adeo gratificus Botino offerret hostias.

CAPUT XXIII.

De minutissimis bestiolis et inutilibus, utrum fuerint in arca.

Quod autem scrupulosissime quæri solet et de minutissimis bestiolis, non solum quales sunt mures et sterciones, verum etiam quales locustæ, scarabæi, muscæ denique, et polices, utrum non amplioris numeri in arca illa fuerint quam est definitus cum hoc imperaret Deus, prius admonemur sunt quod hæc movent, sic accipiendum esse quod dictum est, quæ reptant super terram, et necesse non fuerit conservari in arca quæ possunt in aquis vivere, non solum mersa sicut pisces, verum etiam supernatantia sicut volucres alites. Deinde quod dicitur *Muscus et femina erunt*, profecto intelligitur ad reparandum genus fieri, ac per hoc nec illa necesse fuerant ibi esse, quæ possunt sine concubita de quibusque rebus vel rerum corruptionibus nasci, vel si fuerint, quæ in demum esse consueverunt, ne ulla numeri definitione esse possint. Aut si mysterium sacratissimum quod agebatur, et tantæ rei figura etiam veritate facti, aliter non possent impleri, nisi ut omnia ibi certo isto numero essent, quæ vivere in aquis natura prohibente non possunt, non fuit ista cura illius hominis, vel illorum hominum, sed divina. Non enim ea Noe capta intrantibus, sed venientia, et intrare volentibus, permissit. Ad hoc enim valet quod dictum est: *Intrabant ad te*, non scilicet hominis actu, sed natu; ita sane ut non illic fuisse credenda sint quæ sexu careat, vel ea etiam quæ ex diversis generibus procedunt, ut mali.

CAPUT XXIV.

Quomodo in arca vixerint animalia quæ non sine carnibus vesci putantur.

Solet etiam movere nonnullos quæ genera escarum illis habere poterant animalia quæ non nisi carnibus vesci putantur, utrum præter numerum ibi fuerint animalia sine transgressione mandati, quæ aliorum alendorum necessitas illic coegisset includi; an vero, quod potius est credendum, præter carnes aliqua alimenta ibi fuisse, quæ omnibus convenirent. Novimus enim quam multa animalia, quibus caro cibus est, fragibus, pomisque vescantur, et maxime fœu atque castaneis. Quid ergo mirum, si vir ille sapiens et justus, etiam divinitus admonitus, sine carnibus apta unicuique generi alimentam præparavit et condidit? Quid est autem quo vesci non cogeret famas? aut quid non suave ac salubre facere posset Deus, qui etiam potuit ut sine cibo viverent divinis facultate?

CAPUT XXV.

De ingressu Noe in arcam, et ubi resideret arca post diluvtam, et numero annorum ab Adam usque ad Noe, vel quid de arca gentium philosophi senserint.

Igitur Noe sexcentorum erat annorum, quando cepit esse diluvium super terram. Inde autem usque ad primi hominis conditionem erant anni transacti duo millia ducenti quadraginta duo. Ergo et quædam præstinximus libando, ita primum se habuit sæculum. Noe vero cum filiis Sem, Cham et Jafeth, uxoribusque eorum ingressus in arcam mense secundo, septima decima die mensis, impetu violentiæ aquarum in sublime sublatus est. Arca autem residente in vertice montis Armenia, egressus est, Domino monente, ex ea, mense secundo septima et vicecima die mensis. Quem locum egressorium Armenii vocant, illic enim arces solite reliquias provinciales ostendunt. Hujus enim diluvii indicium hætenus videmus in lapidibus, quos in remotis montibus conchis et ostris scabros etiam sæpe cavatos aquis visere solemus. Attamen quid de hac arca atque hoc diluvio gentium historiographi sapientisque eorum scripserint, paucis referre curabo. Quorum unus Berossus Chaldeus, narrans de diluvio, taliter est editus: Dicitur autem et navis quæ, quæ in Armeniam venit, circa montem Cardicum, et adhuc aliqua pars est, et quosdam bitumen exinde tollere, quo maxime homines ad expiationes utuntur. Meminit autem horum et Hieronymus Ægyptius, qui antiquitatem Phœnicæ noscitur conscripsisse. Sed et Manasseus Damascenus in nonagesimo sexto historiarum libro ita de hoc diluvio dicit: Est et super montem excelsus mons in Armenia, qui Baris appellatur, in quo multos fugientes sermo est diluvii tempore liberatos, et quosdam simul in arca delectam, in Siciliæ montis venisse summitatem, lignorumque reliquias multo tempore ibi conservatas ferunt. Fuit autem ista arca quæ etiam Moyses Judæorum legislator scripsit.

CAPUT XXVI.

De eo quod quibusdam hominibus impossibile videtur homines nongentos annos vixisse.

Vixit autem Noe post diluvium annos trecentos quinquaginta. Et facti sunt omnes dies Noe anni nongenti quinquaginta. Ergo si cuilibet incredibile videtur tantæ diurnitatis vitam antiquorum hominum fuisse, Josephi assertionem animadvertat. Dicit enim: Nullus autem ad vitam modernam, et annorum brevilitatem, quibus nunc vivimus, vitam comparans antiquorum, putet falsa quæ de illis sunt dicta, et eo quod nunc vita tanto non ducatur tempore, credat neque illos ad vitæ illius longitudinem pervenisse. Illi namque cum essent religiosi, et ab ipso Deo facti, cumque eis pabula opportuniora ad majus tempus existerent præparata, tantorum annorum circulis rite vivebant. Deinde propter virtutes et gloriosas utilitates, quas jugiter perscrutabantur, id est, astrologiam, et geometriam, Deus eis ampliora vivendi spatia condona vit, quæ haud edisserere potuissent, nisi sexcentis viverent annis. Per tot enim annorum curricula magnus

annus impletur. Testes autem isti sunt omnes, qui antiquitatem apud Græcos et barbaros conscribere malarunt. Nam et Manetho, qui descriptionem fecit Ægyptiorum, et Berous, qui Chaldaica defloravit, et Mocho, et Aelius, ad hæc et Hieronymus Ægyptius, qui Phœnicam disposuit, concordant cum eis dictis. Hædalus quoque et Agathæus, et Heslanicus, et Acstræus, et inter hos Ephærus, et Nicolaus, in historijs suis memoriam faciunt antiquorum annis mille vicesimum.

CAPUT XXVII.

Quomodo ex tribus filiis Noe omne genus hominum sit propagatum, et quas orbis partes obtinuerint.

Filii autem Noe fuerunt Sem, Cham et Jafeth. Ex his enim post diluuium disseminatae sunt gentes per uniuersas terras, atque insulas maris. Sed quas unusquisque condiderit gentes, et quas partes obtinuerit orbis, ex Josephi atque Hieronymi libris decerpente libuit. Fuerunt autem filijs Noe filij, quorum propter honorem gentibus quas condiderunt imposuerunt nomina, et terris quas apprehendere poterant. Jafeth ergo Noe filius habuit filios septem. Habitauerunt isti regionem a Tauro et Amano montibus incipientem, et pertingentem in Asiam usque ad flumen Tanaim. In Europa vero terra Gazzimorum, cum nullis eorum qui supradicti sunt ibidem habitatorum existeret, gentes ejus diuersis se nominibus appellabant, qui nunc a Græcis Galatæ nuncupantur, olim vero dicti sunt Gomanicæ, quos Gomer instituit. Magog vero Magogas a se nominatos instituit. Isti a Græcis Scythiæ sunt appellati. Item filiorum Jafeth. Madæus et Janæ fuerunt; et ex Madæo quidem sunt gentes, quæ a Græcis Mædi vocantur; a Janæ vero omnes Ionij. Hælladicque descendunt, qui et Græci: unde et mare Ionium appellatur. Condidit autem Jobel Jobelos, qui nostris temporibus Hyberæ, qui et Hispani; a quibus postea Celtiberi nuncupati sunt. Moga vero primam dicebatur, quæ postea Cappadocia, nunc autem Cæsarea a Romanis hoc vocabulum sortitur, id est, a Cæsare. Moesini vero a Mochochum plantati sunt, qui nunc Cappadoces nuncupantur. Quorum antiquæ appellationis signum ostenditur; nam civitas est apud eos quæ hactenus Moscha dicitur, ostendens intelligere valentibus, eo quod aliquando omnes gentes regionis ipsius ita vocatæ sunt. Thyras autem Thyrenses appellavit suos, quorum princeps fuit, quibus Græci Trachium nomen commutauerunt. Tantæ siquidem gentes per Jafeth filios institutæ sunt. Gomer autem habens tres filios. Astinegas quidem Astinegas instituit, qui nunc Regini vocantur a Græcis. Riphath autem Riphæos, qui dicuntur Paphlagonès. Tygram vero Tygraneos, qui Phryges a Græcis sunt nuncupati. A Janæ autem Jafeth filio, et ipso tres habente filios: Helisas quidem Helisæos vocavit eos, quorum princeps fuit, qui nunc Aeolici. Tharsis vero Thyrsos, sic enim antiquitus Cilicia vocabatur; Tharsus enim apud eos maxima civitatum metropolis appellatur, tau littera, pro theta mutata. Cylthim autem

A Cylthimam insulam habuit, quæ nunc dicitur Cyprus, et ab ea omnes insulæ et maritima loca, Cylthim Hebraice nominantur. Testis enim sermionis mei una, in Cypro civitatum, quæ antiquam appellationem valuit retinere. Cylthis enim ab his qui ei Græcum nomen imposuerunt vocatur, neque sic fugiens Cylthi nomen. Jafeth itaque filij seu nepotes hæc habuerunt gentes, et quæ forsitan nunc ignorantur. Omnes tamen pene insulas et totius orbis littora terrasque mari vicinas legimus Græcis œcolis occupatas, qui, ut supra diximus, ab Amano et Tauro montibus omnia maritima loca usque ad Oceanum possederunt Britannicum. Filij Cham, Chus et Mesraim, Futh et Chanaan. Chus hodie ab Hebræis Æthiopia nuncupatur, Mesraim Ægyptus, Futh Libyæ, a quo et Mauritanicæ fluxius, usque in præsens Futh dicitur, omnisque circa eam regio Futhæsis nuncupatur. Modo tamen in una tantum climatis ejus parte antiquum Libyæ nomen residet, et reliqua terra vocatur Aphrica. Porro Chanaan obtinuit terram quam Judæi deinceps possederunt. Ejectis Chanaanæis filij Chus Saba et Eyila, Sabatha et Regina. Sabatacha, id est, Saba, a quo Sabæi, Eyila Getuli, in parte remotioris Aphricæ eremo coherentes. Sabatha, a quo Sabatheni, quod nunc Astavari nuncupantur. Regina vero et Sabatha paulatim antiqua vocabula perdidit, quæ nunc pro veteribus habeantur ignoratur. Filij Regina et Saba Dadan, a quo hic Saba per sin litteram scribitur, supra vero per samech, diximus appellatos Sabæos. Interpretatur nunc ergo C Saba Arabia, Nam in septuagesimo primo psalmo, ubi habemus: *Reges Arabum et Saba munera offerunt*, in Hebræo scriptum est reges Saba. Dadan genus est Æthiopiæ, in Occidentali plaga. At vero Mesraim genuit Ludim et Ananim, et Laabim, Neptuim, et Petrusim, et Cesluim. De quibus egressi sunt Philistiim, et Chapturim, exceptis Labaim, a quibus Libyæ postea nominati sunt, qui prius Putei vocabantur, et Casloim, qui deinceps Philistiim appellati sunt, quos non corrupte Palæstinos dicimus. Cæteræ sex gentes ignotæ nobis sunt, quia bello Æthiopico subversæ, usque ad oblivionem præteritorum nominum pervenerunt. Possederunt autem terram Agazi usque ad extremos fines Ægypti. Chanaan autem genuit Sidonem primogenitum suum, et Ethæam Jebusæam et Amorrhæam, Gergesæam et Eyæam, et Arachæam, Simæam et Aradium Samarithen et Mathæam. De Chanaan primus natus est Sidon, a quo urbs in Phœnice Sidon vocatur. Arachæus, qui Archas condidit oppidum, in radicibus Libani situm. Aradii sunt qui Aradam insulam possederunt, angusto freto Phœnicis littore separatam. Samaria emissa nobilis Syriæ Coeles civitas, hæc Macedones, qui post Alexandri mortem regnaverunt, Epiphaniam nuncupaverunt. Et fuit terminus Chanaanæorum a Sidone, donec veniatur in Gerara, et usque ad Gazam pergentibus Sodemam et Gomorrham, et Adamam, et Seboim, usque Letzem, quia cæteræ civitates, Sidon videlicet,

et Gerara, et Sodoma, et Gomorrha, et Adama, et Seboim notæ sunt nominibus suis. Fiunt itaque omnes filii Cham, hoc est, medii filii Noe quatuor, et nepotes quinque, ex uno ejus filio pronepotes duo, ex nepote uno fit eorum summa undecim. Quibus enumeratis, hic reditur ad alium Cham, qui vocabatur Mesraim : et commemorantur quos genuit, non tanquam singuli homines, sed nationes septem, et de sexta, velut de sexto filio, gens commemoratur exisse, quæ appellatur Philistiim : unde fiunt octo. Inde iterum ad Chanaan reditur; in quo filio maledictus est Cham, et quos genuit undecim nominantur. Deinde usque ad quos fines pervenerint commemoratis quibusdam civitatibus dicitur ac per hoc in filiis nepotibusque computatis, de progenie Cham triginta unus geniti referuntur. Sem vero tertio Noe filio quinque fuerunt nati, qui usque ad Oceanum seorsum habitant Asiam, ab Eufrate facientes initium. Helam siquidem Helamitas, qui Persarum sunt principes, reliquit. Assur autem Ninum instituit civitatem, qui nunc Chaldæi vocantur. Arfaxat autem Arfaxateos nominavit, cum princeps eorum esset. Aram vero Aram eos instituit quos Græci Siros appellant. Quos autem nunc Lidos vocant, Luth, tunc Ludas, nominavit. Aram vero filiiis quatuor existentibus, his quidem instituit Traconitidem et Damascum, quæ est Media Palæstinæ Syriæque conjuncta. Armeniam vero Otrus, Geter Bactrianos, Mes autem Mesaneos, quæ nunc Arax vocatur ab omnibus. Arfaxat autem filius fuit Sala, de quo natus est Heber, a quo Judæos prius Hebræos vocaverunt. Heber autem Jectan genuit, et Falech; Jecta vero, qui filius fuit Heber, habuit filios Helmodat, Saleth, Asormoth, Jare, Aduram, Usal, Deda, Ebal, Abimael, Sapha, et Ophir, et Ebila, et Jobab. Isti a flumine Cophenæ Indiæ, posita circa Syriæ loca quædam inhabitant. Hæ namque generationes Sem. Sem vero cum centum esset annorum genuit Arfaxat, biennio post diluvium. Arfaxat vixit triginta quinque annis et genuit Sale; Sale quoque vixit triginta annis, et genuit Heber. Vixit autem Heber triginta quatuor annis, et genuit Falech.

CAPUT XXVIII:

De eo quod Falech divisio interpretatur, quia in diebus ejus divisio linguarum facta est, ut de ædificatione turris, et de ejus Nembroth, seu quid de ea gentium sapientes senserint.

Iste autem Falech dictus est, quoniam secundum divisionem nationum natus est: Falech autem Hebræi divisionem vocant, quoniam dum unum hucusque esset labium hominis, divisum est in plures scilicet linguas, et quæ hactenus vocabatur humana, deinceps, exigente superbia, diversa promeruit vocabula. Deo autem jubente ut crescerent et multiplicarentur post diluvium filii Noe, et ut, diversam colentes faciem terrarum, abundantia fructuum potirentur; qui cum essent ineruditi, et ideo inobedientes fuerint, in calamitatibus incidentes, sua

graviter peccata senserunt. Et qui juventutis multitudine fervebant, et propria fortitudine, non Dei propitiatione, se bona habere credebant, apposuerunt ut voluntati Dei inobedientes fierent. Fecit autem eos elatos esse ad injuriam Dei atque contemptum Nembroth filius Chus, qui fuit filius Cham, filii Noe. Qui cum esset audacior et manu fortissimus, suadebat eis ut non Domino ascriberent, quia felicitas hominibus eveniret, sed hæc propria hominum virtute præberetur, solus ipse præsumens homines a Dei timore revocare, et spem suam in propria virtute reponere. Ob quam rem turrim ædificandam altiore suadebat, ubi aqua non posset ascendere, quæ etiam cælum pertingeret. Multitudo autem prona erat ut Nembroth præceptionibus obediret, putantes grave servitium obsequi Deo, et turrim ædificabant, in nullo sua studia deserentes. Sumebat ergo altitudo facilitatem, et plusquam sperare quis possit. Multis itaque manibus fabricata, crescebat. Unde et legislator testatur Dominum descendisse ad videndam turrim quam ædificabant filii Adam, dicens: *Ecce unus populus et unum labium omnibus, cœperuntque hoc facere, nec desistent a cogitationibus, donec eas opere compleant. Venite igitur, descendamus et confundamus ibi linguam eorum, ut non audiat unusquisque vocem proximi sui: atque ita divisit eos Dominus ex illo loco in universas terras. Et cessaverunt ædificare civitatem, et idcirco vocatum est nomen ejus Babel, quia ibi confusum est labium universæ terræ.* Inde autem migrationes ubique agentes, et terram apprehendentes unusquisque felicem quam Deus unicuique distribuit: et ita omnis terra per eos completa est, mediterranea simul atque maritima. Quidam etiam navibus transeuntes, insulas habitaverunt. Unde aliquæ gentes ab institutoribus positas appellationes hucusque servant, sicuti superius declaratum est. Quædam vero placita sibi nomina immutaverunt. Divisiones autem linguarum septuaginta duas fuisse historia declarat, non ut solummodo tot homines tunc fuissent, et non plures, sed tot jam principes familiarum ex filiis Noe procreatos ostendit, qui populos et gentes condiderunt. Ait enim Scriptura: *Hæc familia Noe juxta populos et nationes suas, ab hisque divisæ sunt gentes in terra post diluvium.* De hac vero turri diversisque vocibus hominum meminit et Sibylla dicens: Cum omnes homines unius vocis existerent, quidam turrim ædificaverunt excelsam, tanquam ascensuri per eam ad cælum. Dii vero ventos immitentes everterunt turrim, et vocem propriam unicuique partiti sunt, et propterea Babyloniam vocari contigit civitatem. De campo vero qui vocatur Sennaar in regione Babylonis, meminit Aetius ita dicens: Qui vero de sacerdotibus sunt erepti, Jovis sacra sumentes, in Sennaar Babylonis venerunt. Igitur Nembroth filius Chus nepos Noe, de quo jam mentionem fecimus, ipse cœpit potens esse in terra, et erat robustus venator coram Domino. Ab hoc exivit proverbium: Quasi Nemroth robustus venator coram Domino. Quod sic intelligendum est, gigantem istum

contra Dominum fuisse. Quod significatur eo nomine, quod dicitur venator, quasi animarum deceptor hominumque oppressor, et pro eo quod homines a cultu Dei abstraheret, sic nominatus est. Fuit autem principium regni ejus Babylon, et Aracha, Achat, et Calenne in terra Sennaar. Aracha autem hæc est Edisse civitas. Achat, quæ nunc dicitur Nisibin, Calenne, postea verso nomine, a Seleuco rege, dicta est Seleucia. Hic autem Nembroth arripuit tyrannidem insustam, prior in populis regnavit et in Babylone. Apparet namque hunc tyrannum fortissimum in eo regnasse loco, ubi linguæ ad confusionem humanæ superbiæ divise sunt. Hunc etiam scripsisse astrologiam atque geometriam, divisiones orbis fecisse Syri tradunt.

CAPUT XXIX.

De eo quod dictum est de terra Sennaar exisse Assur, et ædificasse Niniven.

Quod vero dictum est, de terra Sennaar, quæ pertinebat ad regnum Nembroth, exisse Assur et ædificasse Niniven, et alias quas contexit civitates legislator, longe postea factum est. Quod ex hac occasione perstrinxit, propter nobilitatem regni Assyriorum, quod mirabiliter dilatavit Ninus Beli filius, conditor Nivise civitatis magnæ, cujus civitatis nomen ex illius nomine derivatum est, ut a Nino Nivise vocaretur. Assur autem, unde Assyrii, non fuit in filiis Cham, sed in filiis Sem reperitur, qui fuit Noe maximus filius. Unde apparet de progenie Sem exortus fuisse, qui postea regnum gigantis illius obtineret, et inde procederent atque alias conderent civitates.

CAPUT XXX.

Quid est quod, peccante Cham, filius ejus Chanaan sententiam ultionis accepit.

Quid est quod peccavit Cham, filius ejus Chanaan sententiam ultionis accepit? Quid est quod non in eo, sed in posteritate percutitur, nisi quod reproborum aequitas, hic quidem multas proficiunt, sed in posterum feriuntur? Seu quia prophetavit terram Chanaan ejectis inde Chanaanis et debellatis, accepturas fuisse filios Israel, qui venerunt de semine Sem, intuens et prævidens quod longe fuerat post futurum.

CAPUT XXXI.

Quomodo intelligendam sit: Dilatet Deus Jafeth, et inhabitet in tabernaculis Sem.

Dilatet Deus Jafeth, et habitet in tabernaculis Sem. Quamquam enim sit Deus omnium gentium, quodammodo tamen proprio vocabulo et in ipsis jam gentibus dicitur Deus Israel. Et hoc undè factum est, nisi ex benedictione Jafeth. In populo enim gentium totum orbem terrarum occupavit Ecclesia. Hoc prorsus pronuntiabatur, cum diceretur: *Dilatet Deus Jafeth, et habitet in tabernaculis Sem.* Sem quippe, de cujus semine incarnatus est Christus, interpretatur nominator. Quid autem nominatus Christo est, cujus nomen ubique jam flagrat, ita ut per Caesica

anticiporum etiam in se precedente prophetia, vnguento comparetur effuso? In cujus domibus, id est ecclesiis, habitat gentium latitudo, nam Jafeth latitudo interpretatur. Ecce quomodo, *Deus dilatet Jafeth, et habitet in tabernaculis Sem*, id est, in ecclesiis quas filii prophetarum apostoli construxerunt, secundum quod Paulus apostolus fidelibus ex gentibus ait: Qui eratis illo tempore, sine Christo, alienati a societate Israel, et peregrini testamentorum, et promissionis spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo. Per hæc verba ostenditur, quod nondum habitat Jafeth in domibus Sem. Sed paulo post quædam admodum concludat advertamus. *Igitur iam, inquit, non estis hospites et peregrini, sed estis cives, sanctorum et domestici Dei, superædificati supra fundamentum apostolorum, et prophetarum, ipso summo angulari lapide existente Christo Jesu.*

CAPUT XXXII.

De eo quod scriptum est: De Sem nati sunt, patre omnium filiorum Heber, fratre Jafeth majore.

De Sem quoque nati sunt, patre omnium filiorum Heber, fratre Jafeth majore. Hinc jam cœpi tætere progeniem Sem, majoris filii Noe; quoniam a minore inchoaverat Jafeth, ac sic demum pervenerat ad Sem. Habetur enim aliquid difficultatis in ipso narrationis exordio, cum dicit: *De Sem autem nati sunt, patre omnium Heber, fratre Jafeth majore.* Orbis verborum est: Ex Sem natus est Heber, qui Sem pater est omnium filiorum Sem. Sem ergo patriarcham intelligi voluit omnium qui de stirpe ejus exorti sunt, quos commemoraturus est, sive sint filii, sive nepotes, seu pronepotes. Scimus namque Heber non filium fuisse Sem, sed abnepotem ejus. Nec enim sine causa, prætermittis filii, introducitur Heber abnepos ejus: nisi quod in progenie filiorum Noe hic reperitur, placens Deo, qui non cum filiis superbiæ conspiraverat ad ædificandam turrin ob injuriam Dei, pertinentium ad civitatem impiorum, qui merito injuriam confusionis suæ passi sunt in perditione linguæ propriæ. Ob quam causam per universum dispersi sunt orbem, relicto opere quod summo studio accelerare festinabant. In hujus autem Heber domo, quoniam immunis a pœna terrigenarum superbiæ extitit, præca remansit lingua, quæ prius humana, quia omnibus erat communis, postea vero ab ejus nomine nuncupata est Hebræa ad distinctionem cæterarum. Quæ per successiones pervenit ad Abraham, ac sic per patriarchas, qui ex stirpe Abraham sunt propagati, profusa est in populum Dei. Aramæi nec Heber, nec ipse pater Abraham, in omnem progeniem suam hanc diffundere valuerunt, sed in eos qui ad civitatem Dei pertinere videbantur, de quibus secundum carnem natus est Christus.

CAPUT XXXIII.

Cum non fiat commemoratio in Genesi a Noe usque ad Abraham, utrum aliquis justorum fuerit.

Benedictis igitur duobus filiis Noe, atque uno in medio eorum maledicto, deinceps usque ad Abra-

ham de justorum aliquorum, qui pie Dominum cole-
rent, commemoratone silentium est. Verumtamen,
utrum civitas piorum non fuerit, an latuerit, an po-
tius, permanserit in duobus filiis Noe qui benedicti
sunt eorumque posteris, impia vero in eo qui maledic-
tus est atque ejus progenie, ubi etiam exortus est
gigas venator, contra Dominum, non est dijudicatio
facilis. Fortasse enim, quod profecto est credibilis,
et in filiis duorum illorum jam tunc antequam Ba-
bylonia cœpisset institui, fuerunt contemptores Dei;
et in filiis Cham cultores Dei. Utrumque tamen ho-
minum genus terris nunquam defuisse credendum
est. Quamobrem sicut lingua una cum esset omnium,
non ideo filii pestilentiae defuerunt, nam et ante di-
luvium una erat lingua, et tamen omnes, præter
unam Noe justi domum, deleri diluvio meruerunt: ita
post diluvium, nec justos defuisse crediderim. Sed si
omnes commemorarentur, nimis longum fere-
ret, et esset hæc historica magis diligentia quam
prophetica providentia. Illa itaque exsequitur littera-
rum sacrarum scriptor: vel per eum Dei spiritus: quibus
non solum narrentur præterita, verum etiam pronuntientur
futura, quæ tamen pertinent ad civitatem Dei. Omissis
ergo cæteris filiis Noe, ad hanc rem non pertinentibus,
illi connectuntur in ordine generationum, per quos possit
ad Abraham perveniri, sicut illi connectebantur ante
diluvium per quos perveniretur ad Noe generationes,
quæ propagatæ sunt ex illo Adam filio qui est appellatus
Seth.

CAPUT XXXIV.

*Quomodo intelligendum sit descendisse Dominum, et
nec desistent a cogitationibus suis donec eas opere
compleant, et qualiter ex tribus filiis Noe per terras
septuaginta duæ linguæ esse cœperunt.*

Movet ergo quosdam hoc quod legitur: *Descendit
Dominus ut videret civitatem*, cum non loco moveatur
Deus, qui semper est ubique totus. Quod ita intelli-
gendum est: *Descendit Dominus ut videret civitatem
et turrim quam ædificabant filii Adam*, hoc est, non
filii Dei, sed filii hominum, id est illa societas, secun-
dum hominem vivens, quam terrenam dicimus civi-
tatem. Deus autem non localiter descendit, cum sit
ubique totus et omnia impleat, sed descendere dicitur
in terram, quando, præter usitatum naturæ cur-
sum, mirabiliter operatur. Nec discit videndo aliquid
ad tempus, qui ignorare potest nihil, mente cujus-
piam conceptum. Dicitur enim ad tempus videre et
cognoscere, eo quod videri quod reprobatur et cognosci
faciat. Civitas namque illa non sic videbatur quo-
modo eam Deus videri fecit quando sibi quantum
displiceret ostendit: quamvis possit intelligi Deus ad
illam civitatem descendisse, quia descenderent angeli
ejus in quibus habitat, quia per angelos descen-
debat qui in angelis descendentibus erat. Et non ait:
*Venite et descendentes confundite, sed, confundamus
ibi linguas eorum*, ostendens ita se operari per
ministros suos, ut sint etiam ipsi cooperatores Dei.
Illud sane quod dictum est, *nec desistent a cogitatio-*

nibus suis donec eas opere compleant, non est dictum
confirmando, sed tanquam interrogando, sicut solet
a comminantibus dici. Sic ergo accipiendum est,
tanquam dixerit: *Nonne omnia deficient ex illis quæ
conati sunt facere? Sed si ita dicatur; non exprimitur
comminanter, quoniam vocem pronuntiantis non
possumus scribere. Venite igitur; descendamus et
confundamus ibi linguas eorum ut non audiat unus-
quisque vocem proximi sui. Atque ita divisit eos Domi-
nus ex illo loco in universas terras. Et cœperunt
ædificare civitatem; et idcirco vocatum est nomen Ba-
bel, quia ibi confusum est labium universæ terre, et
inde dispersi eos Dominus super faciem convulsarum
regionum. Merito autem multos punitor affectus,
etiam cui non succedit effectus. Genes vero ipsius
pœnæ quale fuit? Quoniam dominatio imperantis in
lingua est, ibi est damnata superbia, ut non intelli-
geret jubens homini, qui noluit intelligere ut obediret
Deo jubenti, sicque illa conspiratio dissoluta est,
cum quisque ab eo quem non intelligebat abscede-
ret, nec se nisi ei cum quo loqui poterat aggregaret.
Et per linguas divisæ sunt gentes dispersæque per
terras sicut Deo placuit, qui hoc modis occultis no-
bisque incomprehensibilibus fecit. Ex illis igitur tri-
bus hominibus Noe filiis septuaginta duæ linguæ per
terras esse cœperunt, quæ crescendo ad insulas per-
venerunt. Auctus autem est numerus gentium, multo
amplius quam linguarum*

CAPUT XXXV.

*De numero annorum a diluvio usque ad nativitatem
Abrahæ, quod aliter Josephus atque LXX Inter-
pres, sive Eusebius sentiant, quam in Hebraica
veritate contineatur.*

Igitur, ut supra memorare cœpimus, series anno-
rum a diluvio usque ad nativitatem Abrahæ ita con-
tinetur. Sem 100 erat annorum quando genuit Ar-
faxat, biennio post diluvium. Porro Arfaxat cum
esset 30 annorum, genuit Sale. Sale quoque trige-
simo ætatis suæ anno, genuit Heber. Heber autem
cum 34 annorum esset, genuit Falech. Falech quoque
vixit annis 30 et genuit Reu. Reu vero vixit annis
35 et genuit Saruch. Saruch autem vixit annis 30 et
genuit Nachor: et Nachor vixit 28 annis, et genuit
Tharam. Thara vero cum 70 esset annorum, genuit
Abrahæ, et Nachor, et Aran. Ergo a nativitate
Abrahæ, qui decimus fuit a Noe, sicut nunc decla-
ratum est, supputa per singulas ætates, numerum
annorum ab ortu uniuscujusque patris, usque ad
ortum subsequentis filii, et invenies 292 annos, id
est, a nativitate Abrahæ usque ad diluvium. Quam-
vis beatus Hieronymus in Chronico Eusebii, atque
Orosius in prima fronte suorum librorum, a quibus
etiam Josephus non longe exorbitat, aliter sentiant
in numero annorum, dicentes a nativitate Abrahæ
usque ad totius orbis diluvium inveniri, supputando
retrorsum, annos 942. Igitur mundi secunda ita se
habuit ætas, ut prænotatum est, quantum ad nostræ
parvitatæ notitiam ex antiquorum auctoritate per-
venire potuit, quam ætatem pueritiam nominant.

CAPUT XXXVI.

Quomodo Thara cum Abraham et Loth et Aram exierit de Chaldæa, et venerit in terram Chanaan.

Igitur Thara tulit Abram filium suum, et Loth filium Aran filii sui, et Sarai nurum suam, uxorem Abram filii sui, et eduxit eos de Ur Chaldæorum, ut iret in terram Chanaan: veneruntque usque ad Aran, et habitaverunt ibi. Porro Josephus, Ur civitatem Chaldæorum esse dicit. Ex qua Thara profectus est cum familia domus suæ, et venit in Aran, quod alia translatio solet nominare Charra. Hieronymus autem hunc historiæ locum ita explanat, scilicet de morte Aran, ante obitum patris atque de Ur Chaldæorum. Mortuus est Aran ante Tharam patrem suum in terra nativitatibus suæ, in Ur Chaldæorum. Pro eo quod legitur in terra nativitatibus suæ in Ur Chaldæorum, in Hebræo habetur in Ur cestim, id est, in igni Chaldæorum. Tradunt autem Hebræi ex hac occasione istiusmodi fabulam, quod Abraham in ignem missus sit, quia ignem adorare noluerit, et quod Babylonio vallatus incendio, Dei auxilio liberatus, de idololatriæ igni profugerit. Quod vero in sequentibus scribitur egressum esse Tharam cum sobole sua de regione Chaldæorum, pro eo quod in Hebræo habetur de Ur, hoc est, de incendio Chaldæorum, et hoc est quod nunc dicitur: Mortuus est Aran ante conspectum Tharæ patris sui in terra nativitatibus suæ, in igne Chaldæorum: quod videlicet ignem nolens adorare, igni consumptus sit.

CAPUT XXXVII.

Post mortem Tharæ patris Abraham, quod legitur dixisse Dominum ad Abraham: Exi de terra tua et de cognatione tua, etc., cum prius cum patre egressus sit ex ea, et de Nachor fratre Abraham, et ea quæ ad hanc rationem pertinent.

Quod vero commemorata morte Tharæ patris Abraham, deinde legitur: Et dixit Dominus ad Abraham: Exi de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui, etc., hinc beatus Stephanus in Actibus apostolorum cum ista narraret, inter cætera sic ait: Deus gloriæ apparuit patri nostro Abraham cum esset in Mesopotamia priusquam habitaret in Charra, et ait ad illum: Egredere de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui. Secundum hæc verba Stephani, non post mortem patris ejus locutus est Deus Abraham, qui utique in Charra mortuus est, ubi cum illo et ipse filius habitavit. Sed priusquam habitaret in eadem civitate, id est, cum esset in Mesopotamia, jam ergo exierat a Chaldæis. Quod itaque adjungit Stephanus: Tunc Abraham egressus est de terra Chaldæorum et habitavit in Charra, non quod sit factum posteaquam locutus est illi Deus, neque enim post illa Dei verba egressus est de terra Chaldæorum, cum dicat ei locutum Dominum esse in Mesopotamia, sed ad totum illud tempus pertinet quod ait: Tunc, id est, ex quo egressus est a Chaldæis, et habitavit in Charra. Item quod sequitur: Et inde postquam mortuus est pater ejus, collocavit illum in terra hac in qua nunc vos habitatis et patres

A vestri, non ait: Postquam mortuus est pater ejus, exiit de Charra, sed, Inde hic eum collocavit, postquam mortuus est pater ejus. Intelligendum est igitur locutum Dominum fuisse ad Abraham cum esset in Mesopotamia, priusquam habitaret in Charra, sed eum in Charram pervenisse cum patre, retento apud se præcepto Domini, et inde exisse septuagesimo quinto anno, patris autem sui centesimo quadragesimo et quinto. Collocationem vero ejus in terra Chanaan, non profectionem de Charra, post mortem patris ejus factam esse dicit: quia jam mortuus erat pater ejus quando emit terram cujus jam suæ rei cœpit esse possessor. Quod autem jam in Mesopotamia constituto, hoc est, jam egresso de terra Chaldæorum dicit Dominus: Egredere de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui; non ut corpus inde ejiceret, quod jam fecerat, sed animum avelleret, dicitur. Non enim inde exierat animo, sed spe redeundi et desiderio tenebatur. Quæ spes et desiderium, Deo jubente atque adjuvante, et illo obediendo, fuerant amputanda. Non sane incredibiliter existimatur, cum postea secutus esset Nachor patrem suum, tum Abraham præceptum Domini implese ut cum Sara conjugæ suæ, et Loth filio fratris sui exiret de Charra. Narratur enim in locis superioribus quemadmodum Thara cum suis regionem reliquerit Chaldæorum, et venerit in Mesopotamiam et habitaverit Maran. Tacetur autem de uno ejus filio, qui vocatur Nachor, tanquam eum non duxerit secum. Sed invenimus postea, cum servum suum mitteret Abraham ad accipiendam uxorem filio suo Isaac, ita scriptum esse: Et accepit puer decem camelos de camelis domini sui, et de omnibus bonis domini sui secum, et exurgens profectus est in Mesopotamiam in civitatem Nachor. Isto et aliis sacræ hujus historiæ testimoniis ostenditur etiam Nachor exisse de regione Chaldæorum, sedesque constituisse in Mesopotamia, ubi cum patre suo habitaverat Abraham. Cur ergo eum Scriptura non commemoraverit, quando ex gente Chaldæa cum suis profectus est Thara, et habitavit in Mesopotamia, ubi non solum Abraham filius ejus, verum etiam Sara nurus et Loth nepos ejus commemorantur quod eos duxerit secum, nisi forte quod a paterna et fraterna pietate desciverat et superstitioni ad hæserat Chaldæorum, et postea inde, sive pœnitendo, sive persecutionem passus (quod suspectius habetur), et ipse migraverit? Et facti sunt omnes dies Tharæ ducentorum quinque annorum, et mortuus est in Aran. Non sic accipiendum est quasi omnes hos dies ibi egerit, sed quia omnes dies vitæ suæ, qui fuerunt anni ducenti quinque, ibi compleverit. Ignoratur autem quot annis vixerit Thara in Charra, quoniam non legitur quoto anno vitæ suæ in Charram venerit. Et absurdum est existimare in ista serie generationem, ubi diligenter commemoratur quot annis quisque vixerit, hujus solius numerum annorum vitæ non commemoratum esse.

CAPUT XXXVIII.

Cum aliquorum vite adnumerantur anni, cum aliorum incensantur in Genesi.
 Quod enim quorundam quos eadem Scriptura commemorat, tacentur anni, cum aliorum adnumerentur, quæri solet. Quibus est respondendum, quoniam non sunt in eo ordine in quo temporum dinumeratio decessione gignentium et genitorum successione contextitur, ob hanc causam eorum vitæ non adnumerari annos. Iste autem ordo qui dirigitur ab Adam usque ad Noe, et inde usque ad Abraham, sine numero annorum neminem continet.

CAPUT XXXIX

Pater Melchæ ipse est pater Iescæ, vel quæ fuit Iescæ.
 Igitur quod in Genesi legitur, pater Melchæ ipse est pater Iescæ, vel quæ fuit Iescæ, ita intelligendam est: Thara genuit Abraham, et Nachor, et Aram. Aran vero genuit Loth et Melcham, et Sarai cognomento Iescam, et acceperunt uxores, Abraham Sarai, et Nachor Melcham. Necdum vero inter patruos et fratrum filios nuptiæ lege prohibiti sunt.

CAPUT XL.

Quomodo Sara, cum a Pharaone rapta fuerit, ab eo violata esse non credatur.

Quæritur quomodo Sara, cum a Pharaone rapta fuerit, ab eo violata esse non credatur, nisi quia juxta libram Hester quæcunque mulierum placuisset regi apud veteres, sex mensibus ungebatur oleo myrteo, et sex mensibus in pigmentis variis erat eturationibus feminarum, et tunc demum ingrediebatur ad regem. Atque ita potest fieri ut Sara postquam placuerat regi, et dum per annum ejus præparabatur introitus ad regem, quod interim Abraham Pharaonem multa donaverit, et Pharaonem postea percussus sit a Domino, illa adhuc intacta ab ejus concubitu permanente.

CAPUT XLI.

Qui sint expediti, quos Abraham numerasse legitur.
 Quæritur etiam qui sint expediti, de quibus in Genesi dicitur: Numeravit expeditos vernaculos suos. Expeditos dixit juvenes ad bellum promptos, et qui non fuerunt uxorati. De quibus in sequentibus dicit: *Excepit his quæ comederunt juvenes. Et persecutus est eos usque ad Dan.* Dan Phœnicis oppidum est, quod nunc Paneas dicitur, ubi unus de fontibus Jordanis oritur, qui dicitur Dan, alter vero Jor: et his duobus fontibus, qui non procul a se distant, in unum rivulum federatis, Jordanis appellatur. Ergo sicut ex duobus fontibus unus fluvius, ita ex nominibus duobus una appellatio procreatur.

CAPUT XLII.

Quis Melchisedech sit rex Salem qui ab Abraham decimas accepit.

Melchisedech rex Salem protulit panes et vinum Abraham. Erat autem sacerdos Dei altissimi, benedixitque illi. Tradunt quoque hunc esse Sem, primum filium Noe, qui, mutato nomine, nuncupatus sit Melchisedech, quod in nostra lingua interpretatur rex justitiæ: et eo tempore quo ortus est Abraham

A habuisse ætatis annos 390 qui ita supputantur. Post diluvium anno secundo cum 100 esset annorum Sem, genuit Arfaxath. Post cujus ortum vixit annis 500, hoc est, simul 600, Arfaxath annos natus 35 genuit Sale. Qui et ipse tricenarius, procreavit Heber: quem 44 annorum legimus genuisse Phalech. Rursum expletis annis 30 genuit Reu. Qui et ipse post trigesimum et quintum nativitatibus suæ annum, edidit Seruech. De quo cum ad 30 pervenisset annos, ortus est Nachor. Qui 29 annorum genuit Tharam, quem legimus quod septuagenarius genuerit Abraham, et Nachor, et Aram. Supputa per singulas ætates annorum numerum, et invenies ab ortu Sem usque ad generationem Abraham, 390 annos. Mortuus est autem Abraham centesimo et septuagesimo quinto ætatis suæ anno. Ratione deducta, invenitur Sem, abnepotem suum, Abraham supervivisse annos 35, simulque de hoc tradunt usque ad sacerdotium Aaron, omnes primogenitos fuisse sacerdotes, et Deo victimas immolasse, et hæc esse primogenita quæ Esau fratri suo vendiderit Jacob. Nec esse mirum si Melchisedech victori Abraham obviam processerit, et in refectionem tam ipsius quam pugnantium ejus panem vinumque protulerit, et benedixerit ei, cum abnepoti suo hoc jure deberet, et decimas prædæ atque victoriae acceperit ab eo, sive, quod habetur ambiguum, ab ipse dederit ei decimas substantiæ suæ, et habitum largitatem ostenderit in nepotem. Utrumque enim intelligi potest, et juxta Hebraicum, et juxta LXX Interpretes, quod et ipse acceperit decimas spoliiorum, et Abraham dederit decimas substantiæ suæ: quanquam Apostolus in Epistola ad Hebræos apertissime definiat non Abraham suscepisse a Melchisedech decimas divitiarum ejus, sed spoliis hostium partem accepisse pontificem; Salem autem, non ut Josephus, et nostrorum omnes arbitrabantur, esse Hierusalem nomen ex Græco Hebræoque compositum, quod absurdum esse peregrinæ linguae mixtura demonstrat: sed oppidum juxta Scythopolim, quod usque hodie appellatur Salem. Ostenditur ibi palatium Melchisedech, et ex magnitudine ruinarum veteris operis ostendens magnificentiam. De quo in exteriori quoque parte Geneseo scriptum est: Venit Jacob in Sochet, id est in tabernacula, et fecit sibi ibi domos atque tentoria, et transivit in Salem, civitatem regionis Sichem, quæ est in terra Chanaan. Considerandum quoque est quod Abraham a caede hostium revertenti (quos persecutus est usque Dan, quæ hodie Paneas appellatur) non de via Hierusalem, sed de oppido metropolis Sichem iter fuerit. De quo in Evangelio quoque legimus: *Erat autem Joannes baptizans in Enon juxta Salim, quia aquæ multæ erant ibi.* Nec refert utrum Salem an Salim nominetur, cum eisdem vocalibus in medio litteris perraro utantur Hebræi, et pro voluntate lectorum ac varietate regionum, eadem verba diversis sonis atque accentibus proferantur. Apostolus quoque hunc Melchisedech dicit esse sine patre, sine matre, sine genealogia. Quod ideo dixit, quia genealogiam

ejus sancta Scriptura non narrat, vel quia secundam A
legalem traditionem non offerebat hostias, quas
Dominus sacerdotibus Levitici generis immolare
praeceperat, sive quia ex tribu Levi, nec patrem ha-
buit nec matrem, sicut praemissum est.

Typographus Librorum.

Ne tibi suam facere videamur, candido Lector,
ingenue fatemur, hic inter primum et secundum
librum utrinque aliqua desideraria, nulla sane nostra
vel incuria vel studio; sed exemplaris, ex quo haec,
cum aliud correctius non suppeteret, descripsimus,
vitiis. De quibus tamen non est quod magnopere
labores, cum hujusmodi ferre sint illa, et ex sacrorum
bibliorum lectione abunde constare tibi queant.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

*De Joseph exaltatione, et quam ob causam filii Israel
inde discesserint, ethnicorum historiographorumque
partim imperfecta, partim falsa narratio.*

De hoc autem nostro Joseph ethnici etiam histo-
riographi aliqua scripserunt. Pompeius enim histo-
ricus, ejusque brevior Justinus, inter caetera sic
ait: Minimus aetate inter fratres Joseph fuit. Cujas
excellens ingenium fratres veriti, interceptum pere-
grinis mercatoribus vendiderunt. A quibus deporta-
tus in Aegyptum; cum magicas [Al., magnificas] ibi
artes solerti ingenio percepisset, in brevi ipsi regi
percharus fuit. Nam et prodigiorum sagacissimus
erat et somniorum primus intelligentiam condidit,
nihilque divini juris humanique ei incognitum vide-
batur: adeo ut etiam agrorum sterilitatem futuram
ante multos annos prospiciens, fruges congregasset,
tantaque experimenta ejus fuerint, ut non ab ho-
mine, sed a Deo responsa viderentur. Filius Joseph
Moses fuit, quem praeter paternae scientiae haeredita-
tem, etiam formae pulchritudo commendabat. Sed
Aegyptii cum scabiem et vitiginem paterentur,
responso moniti, eum cum aegris, ne pestis ad plures
serperet, terminis Aegypti pellunt. Haec Justinus. Sed
quoniam haec idem Moses, quem isti sapientem scien-
temque fuisse attestantur, plenius veriusque tam per
se quam per suos, quae gesta sunt conscripsit, pri-
mum fide ejus atque auctoritate, quam etiam isti
probant, horum ignorantia est supplenda. Dehinc
sacerdotum Aegyptiorum fallax militia confutanda
est, qui vel astu (quod manifestius est) evidentem
iram misericordiamque veri Dei memoriae subtra-
here conati sunt particulatim expositione confusa,
ne in contumeliam idolorum suorum, eum colendum
merito ostenderent, cujus consilio adnuntiata haec
mala et auxilio evitata docuissent; vel forte, ut
indulgentius accipiamus, oblitus sunt. Illius enim
nostri Joseph, qui fuit veri Dei servus et pro creatura
Domini sui pie intenteque sollicitus provisione, ipsi
abundant frugibus quasi sacerdotes. Sed quia falsi
sacerdotes erant, cum caeteris esurientibus non do-
lebant. Enim vero cui placet, obliviscitur; cui dolet,
meminit: quanquam hujus temporis argumentum,
historiis fastisque reticentibus, ipsa sibi terra Aegypti
testis pronuntiat, quae tunc redacta in potestatem re-
giani, restitutaque cultoribus suis, ex omni fructu

B. suo usque nunc quintae partis incessabile vectigal ex-
solvit. Fuit itaque haec fames magna sub rege Aegy-
ptiorum Diopolita, cui nomen erat Amoses. Quo tem-
pore Balus Assyrios, Argivos Apis, regebat. Fuerunt
autem ante annos septem praecedentes alii septem uberi-
tatis anni, quorum affluentiam tanto negligentius
perituram, quanto uberius natum Joseph noster so-
lertia sua collegit et condidit, totamque Aegyptum
conservavit: acquisivit universam Pharaoni pecu-
niam, et Deo gloriam reddens, dispensatione justis-
sima cui vectigal, vectigal, cui honorem, honorem:
omniumque pecora, terras censusque collegit. Se-
mina etiam sub taxatione statuta eis tribuit, ut ter-
ram Aegypti quam emerant, exsolverent, et quintam
partem de fructibus regi darent.

CAPUT II.

*Patriarchae Jacob luculentum de Christi adventu voli-
tium. Et qua tempore Graecia frugibus, uti ce-
perit.*

Assyriorum X Altadas regnavit annis 32. A nativi-
tate Abrahae trecentisimus quintus decimus erat an-
nus, et repromissionis ducentisimus quadragesimus.
Sycioniorum X Eratus. Quartus Argis Argus regnavit.
Aegyptiis decima octava dynastia. Amoses tunc
primus Diapolitanorum regnavit. Jacob autem cum
centisimum quadragesimum septimum aetatis suae
annum duceret, prophetans de Christo, et de gen-
tium vocatione, dicens in benedictione Juda: Non
deficiet princeps ex Juda, et dux de senioribus ejus,
donec veniant quae reposita sunt ei, et ipse erit ex-
spectatio gentium, moriturus, filios suos et nepotes
ex Joseph benedixit, et obiit in Aegypto. Cujus ca-
daver Joseph cum magno honore revocat in terram
Chananaam. Ergo, regnante Argo, coepit uti frugibus
Graecia, et habere segetes in agricultura, delatis
aliunde seminibus, Argus quoque suam post ob-
itum, deus habitus est, templo et sacrificiis honora-
tus, qui honor eo regnante ante illum delatus est ho-
mini privato, et fulminato cuidam Gyro, eo quod pri-
mus ad aratrum boves junxerit. Eo itaque tempore
Sparta condita, a Spartaco filio Phoronei.

CAPUT III.

*De obitu Joseph, et subsequuta mox filiorum Israel affli-
ctione.*

Assyriorum XI Manitus annis 30. A nativitate
Abrahae trecentisimus quadragesimus septimus erat

annus, repromissionis autem ducentesimus septuagesimus secundus, Sycioniorum XI Plemneus, Ægyptiorum Ammenophis, cui Necges succedit. Igitur his regnantibus, Joseph moritur. Post cujus mortem populus Dei mirabiliter crescens, tranquille prius mansit, donec morentur, quibus Joseph notus fuit. Deinde quia invadebatur ejus incrementis, erantque suspecta, Ægyptii Hebræos servitute deprimunt, quam servitute durissimam annis 144 sustinent, quousque divinitus liberarentur. Fiunt autem omnes anni quos Hebræi in Ægypto fecerunt 215, qui ab eo tempore computantur ex quo Jacob cum filiis suis descendit in Ægyptum. Ergo, secundum opinionem quorundam, his temporibus Prometheus fuit, a quo homines de luto factos esse commemorant. Et revera cum sapiens esset, feritatem eorum et nimiam imperitiam ad humanitatem et scientiam transfigurabat, nec tamen qui ejus tempore fuerint sapientes ostenditur.

CAPUT IV.

Callithias primus Argis sacerdotio functus. Quo tempore et Atlas astrologus insignis fuit.

Assyriorum XII Machaleus annis 30. A nativitate Abrahamæ trecentesimus septuagesimus septimus, repromissionis autem annus trecentesimus secundus erat. Argis V Criasus regnat. Primus quippe sub eo Argis sacerdotio functus est Callithias Pirantis filius. Sycioniorum XII rex Orthopolis; Ægyptiorum Nupharmitos, cui succedit Tumosis. His enim temporibus Atlas, frater Promethei, præcipuus astrologus fuit. Qui ob eruditionem disciplinæ cælum etiam C

CAPUT V.

Syria unde nomen sortita.

Assyriorum Iphræus annis 30. A nativitate Abrahamæ quadragesimus septimus, repromissionis autem trecentesimus vigesimus secundus. Ægyptiorum Amenopsis. Hic est Amenopsis quem quidam Menonem putant, lapidem loquentem. Quibus regnantibus Syrus fuisse perhibetur indigena, ex cujus vocabulo Syria nuncupata est. Æthiopes etiam tunc, ab Indo flumine consurgentes, juxta Ægyptum consederunt.

CAPUT VI.

Quo tempore et quibus coætaneis Moses Ægyptiorum philosophiam didicerit.

Assyriorum quartus decimus Mamilus, annis triginta. A nativitate Abrahamæ quadragesimus vicesimus septimus, repromissionis vero trecentesimus quinquagesimus secundus: Argis sextus rex Phorbas, Ægyptiorum autem Orus. His enim regnantibus Moses adolescens, omnem philosophiam Ægyptiorum didicit. Epidorus itaque civitas condita est. Primus quippe Emon regnavit in Thessalia. Phorbas Rhodum obtinuit, Hercules, ut fertur, Anthemum luctæ vicit certamine. Trochilus primus junxisse quadrigam, Xantus Triopalesbum condidit, Cidon regnavit in Creta. Quidam vero scribunt Prometheus et Phiemetheum atque Atlantem fratrem Promethei

A et Argum cuncta cernentem, et Io filiam Promethei his fuisse temporibus, alii vero ætate Cecropsis, nonnulli ante Cecropem, annis sexaginta aut nongentis.

CAPUT VII.

Quibus temporibus Atheniensium regnum cæpiti. Et de Athenarum appellatione deorum Neptuni et Minervæ contentio.

Assyriorum quintus decimus Sparetus, annis quadraginta. A nativitate Abrahamæ quadragesimus quinquagesimus septimus, repromissionis vero trecentesimus octogesimus secundus erat annus. Sycioniorum tertius decimus Marathius, Argis septimus Troipas regnat. Ægyptiorum Aceneres. His temporibus Atheniensis regni principium fuit. Primus enim Cecrops, qui et Difles in Acta, quæ nunc Attica vocatur, regnavit annos quinquaginta. A Cecrope autem usque ad primam olympiadem numerantur reges quatuordecim. Principes vero, quos mors tantum finiebat, duodecim: sub quibus apud Grecos multa miranda narrari accidisse. Dicebatur autem Cecrops Difles, sive ob longitudinem corporis, sive ob id quod, cum Ægyptius esset, utramque linguam sciebat. Hic autem Cecrops in Eubœa Athenas, quam et Diadar vocant, condidit: quam urbem Euboici Corcomenon appellaverunt. Deorum namque judicium, Neptuni et Minervæ, de contentione regionis apud Cecropem actum fuisse confingitur hunc in modum. Nam ut Athenæ vocarentur (quod certe nomen a Minerva est, quæ Græce Athena [*Ἀθήνα*] dicitur), hanc causam Varro indicat: Cum apparisset illi repente olivæ arbor, et alio loco aqua erupisset, regem prodigia ista moverunt, et misit ad Apollinem Delphicum sciscitandum quid intelligendum esset, quidve faciendum. Ille respondit quod deam Minervam significaret et Neptunum, et quod esset in civium potestate ex cujus nomine potius duorum deorum, quorum signa illa essent, civitas vocaretur. Iste Cecrops, oraculo accepto, cives omnes utriusque sexus consulens, mos enim tunc in eisdem locis erat ut etiam feminæ publicis consultationibus interessent, ad ferendum suffragium omnes convocavit. Consulta igitur multitudine, mares pro Neptuno, feminæ pro Minerva, tulere sententias. Et quia una plus inventa est seminarum, Minerva vicit. Tunc Neptunus, iratus, marinis fluctibus exæstantibus terras Atheniensium populatus est, quoniam spargere latius quaslibet aquas difficile dæmonibus non est. Cujus ut iracundia placaretur, triplici supplicio dicit idem auctor ab Atheniensibus affectas esse mulieres, ut nulla ulterius ferrent suffragia, ut nullus nascentium maternum nomen acciperet, ut ne quis eas Athenas vocaret. Ita illa civitas, mater aut nutrix liberalium doctrinarum et tot tantorumque philosophorum, qua nihil habuit Græcia clarius atque nobiliter, Iudificantibus dæmonibus de lite deorum suorum, maris et feminæ, et de victoria per feminas, feminæ Athenas nomen accepit. Areopagus vero dicitur in eadem civitate, ubi cum Atheniensibus Paulus apostolus disputavit, a Marte, qui Græcè

Arca supputatur: quoniam cum homicidii crimine reus fieret, iudicantibus duodecim diis in eo pago sex sententiis absolutus est. Ubi enim per numerum sententiarum fuisset, illi absolutio damnationis erat. Varro autem astruit Neareopagon (sic) Atheniensium, de nomine Martis et pagi, quasi Martis pagum nominasse credit, Areopagite namque curias ejusdem urbis sunt.

CAPUT VIII.

De Moses natiuitate, expositione, educatione, vita et rerum ab eo cum in Æthiopia, tum in Ægypto gestarum historia.

Assyriorum XVI Aschataëdes annis 40. Hujus regni anno octavi Moyses, virtutibus atque prodigiis insignibus in Ægypto perpetratis, ad desertum Sinai, jubente Domino, populum Hebræorum educit ex Ægypto, cum esset annorum quingentorum quinque, a natiuitate Abraham, repromissionis autem quadragesimesimus tricesimus, eisque in eremo per annos quadraginta legem exponit. Igitur ab exitu Israeliæti populi de Ægypto usque ad Salomonem et ædificationem templi, numerantur anni 479. Secundum maiorem tamen numerum, quem tertius Regnorum liber continet: nam juxta volumen Judicum supputantur anni 600. Syriaciorum autem XIV Maratus rex erat: cui succedit Echireus, Argis namque Erotophus octavus erat rex, qui Sthenelum habuit successorem. Quibus temporibus de principibus Argivorum, Castores existunt. At cum Danus Sthenelum expulisset, Argos tenuit: minoresque ejus parauerunt usque ad Curisteam filium Stheneli nepotem Persei. Post quem Pelopides imperium susceperunt, primo ex ipsis regnante Atreo. Quo tempore primus pontifex apud Hebræos constituitur Aaron, jubente Deo, fratre Mosi. Ergo quis iste Moses esset paucis indicare curabo. Is enim septimus erat Abraham, filius Ambri, qui fuit de patre Caath, qui natus est de Levi; Levi vero de Jacob, qui fuit ex Isaac filio Abraham. Mortuo namque Joseph, dum Ægyptii durissimo opprimerent seruitio filios Israel, quidam eorum sacer scriba vaticinando prædixit puerum nasciturum ex Hebræis, qui et Ægyptios valde affigendo humiliaret, et progeniem Joseph a iugo seruitutis eorum eriperet. Quam ob rem regem cum Ægyptiis suis armavit consiliis, ut omnes Hebræorum mares, quotquot nascerentur, interimerent: quod ita et facere nisi sunt. Quibus Hebræi afflictis malis, Ambri anxietate non modica vexabatur. Cui Deus in visu noctis astitit, eique filium prædixit nasciturum, qui et suos a tanta liberaret miseria et Ægyptios afflictos spoliatosque, ac demum in mari demersos superaret, et memoriam sui nominis celeberrimam per omnia relinqueret sæcula, quam eventus rei visionem veram declaravit. Ergo ut Moses natus, partus ipsius obstetricibus celatus est annuente Domino, ac sic tribus mensibus domi enutritus, dum ejus genitor amplius celare diffideret in vasculo de papyro facto, ac bitumine linito, in

A flumen exposuit: illum Domino commendans, qui eum prædixerat nasciturum fore. Deus enim Termuth, filiam regis, ludendi gratia ad ripam fluminis adesse fecit. Quæ dum vas cerneret in crepidine fluminis, ad se deferri jubet; conspectoque puero, dum in eo elegantem cerneret formam, valde est gavisus, nutriri illum jubet, et dum propriam non haberet sobolem, hunc sibi adoptavit in filium. Qui specie decorus, ingenio seruens, ita duntaxat ut plurimi admirantes, videndi gratia ad eum properarent, sua relinquentes negotia, delectati ejus potius visione. Erat enim infantilis in eo multa gratia. Termuth autem, quæ sibi eum adoptauerat in filium, dum sæpius ad patrem ipsum deferret, contigit quadam die ut rex eundem sumens et ad pectus applicans, pro filie gratia diadema capiti ejus imponeret. Quod Moses quasi infantiliter ludens, arreptum in terram projecit pedibusque conculcavit. Hoc autem sacer ille scriba cernens, exclamavit hunc esse quem nasciturum nutu Dei prædixerat, qui principatum dejicere Ægyptiorum acceleraret, nisi prius morte præventus fuerit: impetum in eum faciens, interficiendum decernebat. Ad cujus necem segnius rex excitabatur, ne filiam offenderet charam. Quem Termuth vix e manibus eorum eripuit, et a morte salvavit. Post aliquod vero temporis spatium, inter Ægyptios et Æthiopes sævum exortum est bellum. Qui dum noscuntur esse vicini, negotiatores, hinc inde mercimonia ferentes, ad lites et jurgia provocaverunt Ægyptios. Quam ob rem Æthiopes, hæc indignando [ferentes] arma sumunt, Ægyptum vastando ac sæviendo, civitatesque eorum capiendo, resistente nullo, bacchantes, usque ad Memphim civitatem Ægyptiorum nobilem perveniunt. Hac compulsi necessitate Ægyptii ad divinationes et responsa confugiunt, acceptoque oraculo ut Hebræus dux exercitus constitueretur, cujus auxilio non solum a sinibus suis pellerentur Æthiopes, sed jam ditioni subjicerentur Ægyptiorum. Eligitur autem Moses, quem et prudentia elegantior, et forma commendabat excellentior, dux exercitus. Qui dum in hostes irruere ita disposuit, ut ejus adventum minime prævidendo cognoscerent, exercitum per loca invia deserti deduxit. Difficultatem vero itineris, impetus maxime serpentium, non solum repentium, sed etiam volantium, per desertum invia loca præbent. Ille autem, divinitus accepto consilio, ibes in caveis reclusas, quas serpentes maxime ventur, secum tulit. Est autem hoc animal serpentibus inimicum. Fugiunt enim eis adventibus, et cum se celare voluerint, velut flatu cervorum abreptæ devorantur. Quarum solatio exercitum a peste animalium venenatorum liberavit. In Æthiopes ex adverso irruens, quos in primo certamine profligando devicit, fugatos cecidit. Et dum ei in nullo resistere valeret loco, se ad nobilissimam eorum civitatem contulerunt Saba. In qua dum obsiderentur, et Moses nobiliter ac prudenter sæpius certando obsessos affli-

• Hæc videtur aliquid deesse.

geret, a filia regis Æthiopum adamatus est. Quæ dum vim amoris ferre nequiret, per fideles ministros nuptias ejus expetivit. Quod Moses minime denegans, sub ea scilicet conditione ut federatâ civis se manibus ejus traderent. Quod per consilium prædictæ puellæ citius expletum est, eamque Moses celebratis nuptiis suo copulavit matrimonio: ac sic demum debellata Æthiopia, revertitur in Ægyptum cum triumpho. Quæ prosperitas et aulis fiduciam libertatis, et Ægyptiis metum intulit majorem: unde et opportunitatem querentes ut eum morti traderent. Quod Moses intelligens, meditabatur qualiter eorum declinaret insidias. Interfecto Ægyptio, dum quæreretur ad mortem, vix elapsus per loca difficillima deserti fugit in Madian: et ibi cum Jethro sacerdote degens, cujus filiam duxit uxorem, dumque illius pasceret gregem in monte Sina colloquio fruens Dei, ab eo in Ægyptum missus ob liberationem filiorum Israel. Hæc, namque, ex Josephi decerpimus Historia. De eodem etiam Mose historiographi gentium quædam scripserunt, ex quorum assertionibus aliqua decerpere libuit. Ait Pompeius de illo, sive Justinus, hoc modo: Ægyptiis etiam scabiem ac vitiliginem patebantur, responso moniti, Mosem cum ægris, ne pestis ad plures serperet, terminis Ægypti pellunt. Dux igitur exsulatum factus, sacra Ægyptiorum furto abstulit. Quæ armis repetentes Ægypti, domum redire tempestatibus compulsi sunt. At vero Cornelius de eadem re sic ait: Plurimi auctores consentiunt, orta per Ægyptum tabe, quæ corpora fodaret, regem Bocchoram, adito Hammonis oraculo, remedium petentem, purgare regnum, et hæc genus hominum, ut invisum diis, alias in terris abire jussum. Sic quousque collectumque vulgus, postquam vastis locis relictum sit, cæteris per lacrymas torpentibus, Mosem unum exsulatum monuisse ne quam deorum hominumve opem exspectarent, sed sibi met duces caelesti crederent primo cujus auxilio præsentis miserias popullissent. Itaque Cornelius dicit quod, ipsis Ægyptiis cogentibus, Judæi in deserto propulsi sunt; et postea subfungit incaute quia ope Mosi ducis in Ægypto miserias propullissent. Quare ostenditur quædam quæ per Mosem strenue acta sunt, fuisse oblata. Item Justinus asserit pulsam æque cum populo Mosem sacra Ægyptiorum fuisse furatum. Quæ Ægyptios armis recipere molientes, coactos tempestatibus ac repulsos, domum redisse. Et hic aliquid amplius, et si non totum, prodidit quod ille celavit. Quapropter si Mosi magno illi duci testimonium ambo dixerunt, ab ipso sicut per eum et gesta et dicta sunt, melius proferuntur. Hinc autem Orosius historiographus sic ait: Cum populum Dei, hoc est genus Josephi, Ægypti cuius ope salvi erant, servitio oppressum labore cruciarent, inasper, etiam ad necandam sobolem suam, crudeli imperio cogere, dimittit Deus populum suum liberum ad serviendum sibi per Mosem nuntium jubet, contemptusque durissimis contumaces supplicii agit. Qui decem plagis oerati ac prostrati tandem quos dimittere noluerant, etiam

A festinare coegerunt: post aquas in sanguinem versas, ardentibus siti graviora afferente pœnarum remedia quam pœnas; post horridos ranarum squalores, per omnia munda immundaque reptantes; post ignitas cyniphes, et nusquam toto aere vibrante vitabiles; post muscas caninas, etiam per interiora membrorum horridis morsibus cursitantes acerbeque inferentes tam gravia tormenta quam turpia; post omnium pecorum et jumentorum repentinam ruinam stragemque generalem; post vesicas effervescentes ulceraque manantia, et, ut ipsi dicere maluerunt, scabiem ac vitiliginem totis corporibus erumpentem; post grandinem cum igne permixtam, passim homines, armenta atque arbores proterentem; post locustarum nubes, exhaustis omnibus, ipsas quoque radices seminum persequentes; post tenebras, imaginibus diras, crassitudine palpabiles, diuturnitate ferales; postremo, post uniformem in tota Ægypto primitivæ sobolis necem, paremque per universos orbitatum tempestatem, qui jubenti Deo non cessarent, cessere punienti. Sed mox pessima penitentia dimissos persequi ausi, ultima nefandæ pervicaciæ expendere supplicia. Nam rex eorum universum Ægypti exercitum, curribus atque equitibus instructum, in circumerrantes egit. Cujus numerum hoc solo, vel maxime argumento conjicere possumus, quod eum sexcenta millia virorum timuerunt atque fugerunt. Sed protector depressorum et ultor contumacium Deus, divisit subito Rubrum mare, ac dilatans utrumque marginibus, rigentium undarum in montis faciem latera erecta suspendit, ut inoffensi spe limitis provocati, pique viam desperatæ salutis, impii in foveam insperatæ mortis intrarent. Itaque Hebræis tuto per sicca gradientibus, refusis a tergo aquarum astantium molibus, obruta est et interfecta cum rege suo universa Ægypti multitudo: totaque provincia, plagis antea cruciatâ, hac postremo interfectione vacuata est. Exstant etiam nunc certissima horum monumenta gestorum. Nam tractus curruum rotarumque orbitæ, non solum in littore, sed etiam in profundo, quousque visus admittitur, pervidentur. Et si forte ad tempus casu vel curiositate ejuspiam turbantur, continuo divinitus in pristinam faciem ventis fluctibusque reparantur: ut quisquis non docetur timorem Dei propalatæ religionis studio, iræ ejus transactæ ultionis terreatur exemplo. Cecropem enim, de quo supra diximus, tempore etiam Mosi ducis gentis Hebræorum (qui primus omnium prophetarum ante adventum Domini Salvatoris divinas leges sacris litteris explicavit) fuisse eruditissimum tradiderunt. Hic Moses omnibus quos Græci antiquissimos putant senior deprehenditur, Homero scilicet et Hesiodo, Trojanoque bello, ac multo superius Hercule, Musæo, Lino, Chirone, Orphæo, Castore, Polluce, Esculapio, Libero, Mercurio, et Apolline, et cæteris diis gentium, sacrisque vel vatibus, ipsius quoque Jovis gestis, quem Græcia in arce divinitatis collocavit. Hos, inquam, omnes quos enumeravimus, etiam post Cecropem Di-

fiem, quem primum Atticæ regem fuisse convincimus. Itaque sine ulla ambiguitate Moses et Cecrops, qui primus Atheniensium fuit, iisdem fuere temporibus. Porro iste Cecrops Difles indigena, sub quo primum in arce oliva orta est, et Atheniensium urbs ex Minervæ appellatione sortita nomen. Hic primus omnium Jovem appellavit, simulacra reperit, aram statuit, victimas immolavit, nequaquam istiusmodi rebus in Græcia unquam visis. Cætera quoque quæ apud Græcos mira jactantur, posteriora Cecrope deprehenduntur. Post hunc enim scribitur diluvium sub Deucalione, incendium sub Phaetonte, Erichthonius Vulcani et Terræ filius, Dardanusque qui Dardaniam condidit. De quo Homerus :

Quem primum genuit cœlesti Jupiter arce.

Liberæ quoque raptus Europæ, sacra Cereris, atque Isidis delubrum in Eleusyna, frumenta Triptolemi, regnum Trois, cujus dinatum [Ida natum] Ganymedem ad sidera raptum, vina dei magnis voluerunt fundere mensis. Quo tempore Tantalus quoque et Titios fuerunt, et Apollo natus est. Nam Latona Jovis conjux tempore Tytionis fuit, Latonæ autem et Jovis (ut ferunt) fuit Apollo filius. Post quos Cathmus Thebas venit, qui Semelen genuit : de qua pulcherrima proles, Liber condignam partu tulit edita frugem. Porro Liber et reliqui, quos mox inferemus, post ducentesimum annum Cecropis fuerunt, Linus scilicet et Cethus, et Amphion, Musæus Orpheus, Minos Perseus, Esculapius, gemini Castores, Hercules, cum quo Apollo servivit Admeto, post quos facta est Trojanæ urbis eversio, quam Homerus longo sequitur intervallo, longe post fuerunt. Homerus autem Solone et Thalete Milesio cæterisque qui cum his septem sapientes appellati sunt, multo prior reperitur. Deinde Pythagoras exstitit, qui se non sapientem ut priores, sed philosophum, id est amatorem sapientiæ, dici voluit, quem secutus Socrates, qui Platonem erudit, a quo famosa in partes philosophia divisa est. Horum singulos, juxta ordinem sequentis historiæ, suis locis inseremus. His etiam temporibus adeo jugis et gravis æstus incanduit, ut sol, per devia transvectus, universum orbem, non calore affecisse, sed igni torruisse dicatur : impressumque fervorem, et Æthiops plus solitum, et insolitum Scythia non tulerit : ex quo etiam quidam, dum non concedunt Deo ineffabilem potentiam suam, inanes ratiunculas conquirentes ridiculam Phaetontis fabulam texerunt. Igitur, ut supra memini, anno octavo regnante Scatade in Assyriis, fiunt anni transacti repromissionis quadringenti triginta, a nativitate vero Abrahæ quingenti quinque. Moses autem, octogesimum ætatis habens annum, dux itineris efficitur Hebræorum ab Ægypto ; præfuitque populo Dei in deserto annis quadraginta, tradensque ei legem a Deo sibi datam. Eo tempore secundus Atheniensium Cradavus rex erat, qui habuit successorem Amphition. Quo in tempore Curytes et Corybantes Gnoson coudiderunt, qui modulatam et inter se concipientem in armis saltationem repererunt : musicus

Evethæi et nymphæ filius agnoscitur. Hoc enim tempore Corinthus est condita, quæ prius Epira vocabatur. Secundum vero nonnullos, Io in Ægyptum profecta, et ibi Isis nuncupata est. Quæ nupta postea Thelegono regi Ægyptiorum Epafum genuit.

CAPUT IX.

De filiorum Danai et Ægisti parricidiis, Ægypti prima appellatione et Busiridis in ea tyrannide.

Assyriorum XVII Amnites annis 45. Hujus namque anno nono Moses moritur, et Jesu Nave ducatum populo præbet annis viginti sex, qui terram Palæstinorum sorte distribuit Judæis. Eratque tunc secundus pontifex Hebræorum Eleazar. Ergo a prima mundi fabrica usque ad Mosi obitum libri ipsius quinque continent annos tria millia septingentos triginta, secundum LXX Seniorum interpretationem. Igitur decimus Argis Danaus regnat, Sycioniorum sextus decimus Corax. Atheniensibus Erichthonius regnabat, qui primus quadrigam junxit in Græcia, quamvis olim esset apud alias nationes. His enim regnantibus, inter Danai atque Ægisti fratrum filios quinquaginta parricidia una nocte commissa sunt, solo Lyuceo evadente, qui post eum regnavit. Ipse deinde tantorum scelerum fabricator Danaus, regno, quod tot flagitiis acquisiverat, pulsus, Argos concessit, ibique indigne persuasus in facinus, Argis Sthenelam, qui eum profugum egentemque exceperat, regno expulit, atque ipse regnavit. Neque vero multitudo filiorum incredibilis videri debet in barbaris, cum tam innumerabiles habeant connubias. Enim vero a prædicto Ægypto rege nomen accepit Ægyptus, quæ prius Aeria dicebatur ; eodem etiam tempore Dardanus Dardaniam condidit. Templum Delphis a Phlegio incensum est. Tunc etiam Busirides in Ægypto fuit Neptuni et Libyæ Epaphi filii filius. Qui dum apud vicina Nili loca tyrannidem exerceret, transeuntes hospites crudeli scelere interficiens, tyranni cruentissimi hospitalitas crudelissima et religio crudelior erat, qui sanguinem hospitem innocentem scelerum suorum participibus diis propinabat. Igitur per hæc tempora, id est, ab exitu Israel ex Ægypto, usque ad mortem Jesu Nave, per quem populus Dei terram repromissionis accepit, sacra sunt instituta diis falsis a regibus Græciæ, quæ memoriæ diluvii, et ab eo liberationis hominum, vitæque ærumnosæ, modo ad alta, modo ad plana migrantium, solemnitate revocarunt. Nam et Lupercorum per Sacram viam ascensum atque descensum sic interpretantur, ut ab eis significari dicant homines, qui propter aquæ inundationem summa montium petiverunt, et rursus, eadem minuente, ad ima redierunt.

CAPUT X.

De Progne et Philomela, et rege Thebarum Cathmo.

Assyriorum XVIII Belochus, annis 25. Hujus filia Tosa, quæ et Semiramis, regnavit cum patre annis octo. Ab exitu filiorum Israel ex Ægypto septuagesimus septimus erat annus. Judæorum primus judex Gothoniël jam annis undecim judicabat populum. Deinceps autem viginti novem annis præfuit, qui

cum superioribus sunt quadraginta. Sycioniorum XV. Epopeus Atheniensium autem V Pandion, Argis XI Lynceus. His regnantibus subjectos tenuerunt Hebraeos alienigenae annis octo, qui junguntur temporibus Gothoniæ, septimum Judæorum traditionem. Gothoniæ autem iudex ex tribu Juda fuit. Igitur suscepit Phinees eo tempore pontificatum apud Hebraeos; apud Argos autem sacerdotis sancta est Hypermestra Danae filia. Ergo Europæ filia Phœnicis mixta est Jupiter. Post hæc vero a Creten-sibus raptæ est navi, cui fuit in signo taurus. Quam postea Asterius (quem alii Exanthum vocant) rex Cretensium uxorem accepit, Minoem ex ea, et Radamanthum, et Sarpedonem procreavit. Tunc etiam Thebei Progne et Philomela, incesto parricidium adjunctum, atque execrabilibus utroque convivium per infandos cibos adhibitum, cum propter avaritia pudicitiam ereptam, præcisamque linguam, filium parvulum mater occidit, pater comedit. Hæ namque Progne atque Philomela Pandionis fuerunt filia, qui filius Ericthei fuit. Tunc etiam Cathmus regnavit Thebæis, ex cuius filia Semele natus est Dionysius, id est, Liber Pater, sub quo Linus Thebæus musicus fuit. Melus etiam et Raphus atque Tharsus, vel Thasus, Calistæque et Bithinia, urbes conditæ sunt. Linus autem Thebæus, et Zethus, et Amphion, in musica arte clarescunt, qui tunc post Cathmum Thebæis regnabant. In Dardania namque regnavit Ericthonius, Dardani filius. Quem Ericthonius fluxerunt Neptuni et Minervæ filium, quia in templo Vulcani et Minervæ, quod ambo unum habebant Athenis, expositus inventus est dracone involutus, qui eum significavit magnum futurum, et propter commune templum et ignotos parentes, filium deorum esse dixerunt. Ea quæ de Diana quam scilicet esse alunt, et Danae referuntur, ex qua Perseus nascitur, his gesta temporibus sunt. Ephira vero, quæ nunc Corinthus vocatur, a Sysipho condita. Armenia a Cathmo est captæ. Phœnix autem et Cathmus, de Thebæis Ægyptiorum in Syriam profecti, apud Tyrum et Sidonem regnaverunt. His temporibus erat qui ferrum repererunt, ut dicunt, Itæi Dæsylii.

CAPUT XI.

Ludi in honorem Apollinis instituti, quo tempore Hercules claruit et Dionysius vitam ostendit. Item de diluvio sub Deucalione et incendio sub Phœnone. Assyriorum XIX Belshares annis triginta. Ab egressa filiorum Israel ex Ægypto anni centum duo. Hebræorum iudex Aod, ex tribu Effrem, annis octoginta. Alienigenæ Hebræos habuerunt subjectos annis decem et octo qui sub eodem iudice supplicantur. Tunc enim Apollini Delphice instituti sunt ludi musici, ut placaretur ira ejus, quia putabant afflictas esse sterilitate Græciæ regiones, quia non defenderint templum ejus, quod rex Danaus, cum easdem terras bello invasisset, incendit. Hoc autem ludos ut instituerent, præcipi sunt admoniti. In Attica vero rex Ericthonius filius Cecropis ei ludos

primus instituit, templumque fabricavit. Nec ei tantum ludos fieri censuit, sed etiam Minervæ, ubi primum victoribus plebem ponebatur, quod ejus fructus inventricem Minervam, sicut vini Liberum, tradunt. Hercules autem cognomen Danaus in Phœnice clarus habetur, inde ad nostram usque memoriam, a Cappadocibus et Eliensibus Danaus adhuc dicitur, sed nimirum alius Hercules, non ille cujus ingentia et innumerabilia facta narrantur, hic fuit. His temporibus Dionysium, qui etiam Liber pater dicitur est, et post mortem deus habitus, vitem ferunt ostendisse in Attica terra hospiti suo. Ericthonius etiam Vulcani et terræ filius, qui ab Homero Erictheus vocatur, his regnantibus fuit. Eo quippe tempore Arcas filius Jovis, et Callistonis, Pelasgis in deditio-nem redactis, regionem eorum Arcadiam nuncupavit. Ergo a Deucalione Hellene et Pyrra, hi qui prius Græci tunc Hellenes nuncupati sunt, et Actæ Beæ-tica est vocata. Igitur de diluvio quod tunc sub Deucalione in Thessalia, et incendio quod sub Phœnone factum est, de pestilentia etiam multi-modis Æthiopiæ, quæ tunc contigerunt, Orosius in hunc fert modum: Anno octingentesimo ante urbem conditam, Amphiction Athenis tertius a Cærope regnavit. Cujus temporibus aquarum illuvies majorem partem populorum Thessaliæ absumpsit paucis per refugia montium liberatis, maxima in monte Parnasso, in cujus circuitu Deucalione tunc regno potiebatur: qui tunc ad se ratibus confugientes, susceptos pergemina Parpassi iuga sevit aluitque. A qua propterea genus hominum Græcorum fabulæ ex lapidibus reparatum ferunt, propter hominum insitam cordis duritiam. Tunc etiam in Æthiopia pestes plurimas, dirosque morbos, pene usque ad desolationem exarsuavisse Plato testis est. Et ne forte diversa tempora esse credant, itæ Dei furorisque bellici, ea tempestate subactam, Indiam Liber pater sanguine madefecit, caedibus opplevit, libidinibus polluit, gentem utique nulli unquam hominum obnoxiam, veracula tantum quiete contentam.

CAPUT XII.

Troja et Achaia condita. Triptolemus frumenta per ætes distribuit, Theseus Hercules ab inferis reducit. Assyriorum XX Lamprides annis 32. Ab exitu Israel ex Ægypto anni 152. Sycioniorum XVIII Laomedon, sub quo Apollo Latonæ filius Admeto servivit sub cura pastoralis, et Neptunus curæ Trojanorum fundavit. Sed hos utrosque Laomedon sefellit, quia ab eo mercede laboris fraudantur. Argis XX Abbas. Belops regnabat in Græcia, a quo Peloponnesus vocata. Hic fuit Pandionis filius, sub quo mysteria Græcorum esse coeperunt. His etiam temporibus Triptolemus, quem Philocerus ait longa navi ad urbes accedentem distribuisse frumenta, et ob id delisse suspiciones quod navis ejus serpens penetrasset fuerit, sive, ut alii fingunt, quod jebatæ Cerere, anguibus portatus alitibus, indigentibus terris frumenta volando contulerit. Achaia autem tunc ab Acheo condita est. Fabula Proserpina, quam rapuit

Aidoneus, id est, Orcus rex Moosorum. Cujus canis ingentis magnitudinis Cerberus nomine, Perithoim devoravit, quia ad raptum uxoris ejus cum Theseo venerat, quem et ipsum Theseum jam mortis periculo constitutum, adveniens Hercules liberavit, et ob id quasi ab inferis receptus dicitur. Quo tempore Erichthi filiam Orithiam Boreas Astreli filius Thrax rapuit, quam fabula ventum fuisse confingit. Hac ætate Phrixus fuisse secundum quorundam opinionem qui, cum Helle sorore sua fugiens insidias novercales, visus est per aerem vehi ab ariete velleris aurei. Fuit autem ei navis parata fugienti, ejus in signo aries erat. Porro Palefatus affirmat arietem vocatum illius nutritorem per quem liberatus sit.

CAPUT XIII.

De raptu Ganimedis, Medæ per cædes parvulorum pignorum grassatione, et Gorgonæ meretricis capite desecto.

Assyriorum XXI Sosares, annis viginti, ab exitu Hebræorum de Ægypto annus centesimus sexagesimus quartus, Hebræorum judex Aod, qui et supra Atheniensium VI Erichtheus, Sycionii XIX Sycion, a quo Sycionii nuncupati sunt, qui prius Ægialei vocabantur. Argis XIII Protheus, qui successorem habuit Acrisium. Horum temporibus Melampus divinus agnoscitur. In Dardania vero regnavit Tros, a quo Trojani nuncupati sunt. Apud Phitiium vates prima Phemone hexametris versibus futura cecinisse narratur, Tantalus tunc Phrygas regebat qui prius Meonea vocabantur. Hic enim Tantalus rex Ganimedem Troi Dardanorum regis filium, cum flagitiosissime rapuisset, majore concordi certaminis fœditate delinuit, sicut Phanocles poeta confirmat. Qui maximum bellum excipiatum ob hoc fuisse commemorat sive quia hunc ipsum Tantalum [ut poetæ asseclam deorum videri voluit] raptum puerum ad libidinem Jovis familiari leuocinio præparasset, qui ipsum quoque filium Pelopem epulis ejus non dubitaret impendere. Ipse etiam Pelops, qui Hiptordaniam duxit uxorem, contra Dardanos atque Trojanos magna pertulit certamina. Quæ, quia in fabulis celebrari solita sunt, negligentius audiuntur. Eo etiam contigerunt tempore Attrei et Thiestis odia, stupra, parricidia cælo quoque invisâ. Fuisse etiam tunc OEdipum ferunt patris interfectorem, matris maritum, filiorum fratrem, suumque vitricum. Tunc equidem Ætheocles et Poly-nices mutuis perierunt concursibus, ut utrique existerent parricidæ. Medæa quo in tempore amore sævo sauciata, cæde pignorum parvulorum grassatur. Perseus autem a Græcia in Asiam transvectus est, ibi barbaras gentes gravi diuturnoque bello domuit, et novissime victor, nomen subjectæ genti dedit. Nam a Perseo Persæ sunt vocati. Illa quoque prætereo, quæ de Perseo, Cathmo, Thebanis, Sparthanisque, per inextricabiles alternantium malorum recursus, Palefatoscribente referuntur. Flagitia Lemnia et Pandionis Atheniensium regis flebilis fuga tunc etiam contigisse credibile putatur. Gorgonæ etiam meretricis capite

† Lucæ corruptus.

desecto, quæ propter extremam puchritudinem ita aspectatores suos mentis inopes reddebat, ut verterea eos putaretur in lapides; unde ei caput serpentibus crinitum finxerunt.

CAPUT XIV.

De Debhora prophetissa, et regno Argivorum in Mitanas translato.

Assyriorum XXII Lampares, annis 50. Ab exitu Israel de Ægypto centesimus octogessimus quartus annus erat. Hebræos post Aon in ditionem redigunt alienigenæ annis 20 qui conjunguntur temporibus Debboræ et Barach secundum traditionem Judæorum, qui judicaverunt populum annis 40. Nam Debhora prophetissa erat. Cujus prophetia de Christo minus est aperta, et diuturna indiget expositione. Debhora namque tribu Edraim, Barach tribu Nephthali præfuerunt. Sycioniorum Polybus, Atheniensium vero VII Cecrops junior. His regnantibus, regnum deficit Argivorum, quod stetit per annos 544, usque ad Pelopem. Exin in Micenas imperio translato, regnavit post Acrisium Eristeus, qui Scheneli filius fuit. Igitur Argivorum imperio in Micenas translato, hi reges per successiones fuerunt: Perseus, Schenelus, Atreus, Thiestes, Agamemnon, Ægistus, Orestes, et Thyssamus, et Pentilus, et Comæus, usque ad Heraclidarum discessum.

CAPUT XV.

Quo tempore Ilium et Troja condita, autem Saturni tempora.

Assyriorum XXIII Pannias, annis 45, Ab exitu filiorum Israel de Ægypto anni 214, Atheniensium VIII Pandion. His regnantibus Gedeon ex tribu Manasse, Hebræorum judicabat populum, qui annis 40 judex existit. Alienigenæ sub eo annis 7 rediguntur suam in ditionem. Ilium autem est ab Ilio conditum. Amphion enim Thebanis regnabat, quem ferunt cantu citharæ saxa movisse. Fuerunt autem duro corde et, ut ita dicam, saxei quidem auditores. Secundum alios quidem Thebanis tunc regnabat Cathmus. Ea etiam quæ de Sparthis memorantur, quod Palefatus scripsit, cum proximarum essent regionum, adversus Cathmam subito constitisse, et propter repentinos quasi de terra contractus, ex omni parte confluitur, Spartos victos. Tunc equidem templum in Eleusina edificatum est, et Troja etiam condita. Quo tempore Laurentes ubique in Italia regnabant, quorum primus Picus, filius Saturni, rex fuit. Quem Saturnum idcirco dominum esse dixerunt, quia Aeram colere docuit, eamque stercore conficere, ut fruges funderet uberiores, unde ut Sterculius nominatus est sive stercoran. Sub quo Vergilius, et alii antiquorum doctores auræ fuisse sacra scribunt; quia homines qui ad montes confugerant invocavit ad plam, et moribus compositis degere instituit, legesque dedit, Latiumque vocare voluit, eo quod in eo tatus latuisset fugiens filium. Successorem etiam ejus Picum, idcirco inter deos retulerunt, eo quod præclarus augur et belligerator fuisse dicitur.

CAPUT XVI.

De Libero et ejus Bacchanalibus sacris. Idem de Dædalō et Spinga, Argonautis quoque, et tandem de Soghis, Amazonibus et Scytharum insula.

Assyriorum XXIV Sosarmus, annis 9 et 10, qui Misenem habuit successorem, et is regnavit 27 annis. In principio quippe hujus Metrii regni, ab exitu filiorum Israel de Ægypto, erant anni transacti 278. Abimelech et Thola 25 annis Hebræorum eo tempore iudicaverunt populum. Sycioniorum rex Inachus erat, Chareus et Thiestes apud Micenas regnabant. His autem temporibus, quidam vindicant gesta Liberi patris, et ea quæ de Licurgo, atque Athenæo, et Penteone memorantur; quomodo adversum Persen consistens occidatur in prælio, ut Dinargus poeta refert. Qui autem voluerit, potest inspicere ipsius Liberi Patris apud Delphos sepulcrum, juxta Apollinem aureum. Pingitur vero Liber in mulieris specie, et delicato corpore, propter mulieres in suo exercitu militantes, quando debellavit Indiam. Quæ mulieres Bacchaliæ appellatæ sunt, non tam virtute nobiles quam furore. Aliqui sane et victum scribunt istum Liberum, et victum nonnulli et occisum in pugna a Perseo, nec ubi fuerit sepultus tacent, et tamen ejus velut dei nomine per immundos dæmones Bacchanalia sacra, vel potius sacrilegia sunt instituta. De quorum rabiosa turpitudine post multos annos senatus sic erubuit, ut in urbe Roma celebrari prohiberet. Per ea tempora Perseus et uxor ejus, posteaquam sunt mortui, sic eos cælo receptos esse crediderunt, ut imagines eorum appellare numina non erubescerent. Tunc etiam Pandion fugientem a Ionibus insidias passum ferunt. Europa etiam Agenoris filia regibus præfatis rapitur existentibus. Philamon Delphus tunc nobilis habebatur, qui primus apud Pythiam chorum constituit. Ergo et quæ de Dædalō fabulæ ferunt, qui visus est simulacra fecisse moventia, qui etiam primus omnium pedes statuarum a se invicem separavit, aliis conjunctim eos fabricantibus Palefatus memorat. Nec non quomodo cum filio Icaro Minoem navi fugerit, et propter investigabilem fugam, avolasse pennis æstimatus est. Tunc etiam Orpheus Thrax clarus habebatur, cujus discipulus fuit Museus Emolpi filius. Lincus etiam magister Herculis, famosus erat. Igitur ea quæ de Spinga et Oedipode et Argonautis dicuntur in quibus fuerunt Hercules, Asclepius, Castor et Pollux, tunc contigisse Palefatus scribit, qui Spingam uxorem Cathmi fuisse, et propter zelum Erionis uxorem a viro recedentem contra Cathmum constituisse. Nunc de Argonautis plus aliquid dicamus. Aquilis est fluvius, in quem sermo fertur advectam navigio Argo, et ad Thyrenitum pelagus fuisse perductam. Argonautæ enim venturi validam declinantes, non eodem navigio in regressione sunt usi, sed transeuntes mare, quod super Scythas est, per hæc flumina venerunt ad terminos Italorum, et ibi hyemantes condiderunt civitatem quæ vocatur Hemona. Estate vero superveniente, cooperantibus eis provincialibus fere 400 studios, arte mechanica

Arhentes, Argo per terram ad fluvium Aquilem deduxerunt, qui permiscetur Heridano. Heridanus autem fauces habet in Italicum mare. Et sic ad propria repedarunt. Eodem quoque tempore, Vesozes, rex Ægypti, meridiem, et Septentrionem, divisas pene toto cælo ac pelago plagas, aut miscere bello, ut regno Jungerè stidens, Scythis bellum primus indixit, missis prius legatis, qui hostibus parendi leges dicerent. Scythæ autem legatis respondent: Stolidè opulentissimum regem adversus inopes sumpsisse bellum, quod timendum ipsi magis versa vice fuerit propter incertos belli eventus, nulla præmia, et damna manifesta. Porro, sibi non exspectandum dum ad se veniatur, sed ultro prædæ obviam ituros. Nec mora, nam dicta factis insequuntur. Primum ipsum Vesozem territum refugere in regnum cogunt; destitutum vero exercitum invadunt, omnemque belli apparatus capessunt. Universam quoque Ægyptum populavissent, ni paludibus impediti repellerentur. Inde continuo reversi, perdomitam infinitis cædibus Asiam vectigalem fecere. Ubi per 15 annos sine pace immorati, tandem, uxorum flagitatione revocantur, denuntiantium, ni redeant, sobolem se a finitimis quæsituras. Medio autem tempore, apud Scythas duo regii juvenes Plinius et Scolopetius, per factionem optimatum domo pulsati, ingentem juventutem secum traxere, et in Cappadociæ Ponticæ ora, juxta amnem Thermodontem, consederunt, Campisthemis Scyriis sibi subjectis, ubi diu proxima quæque populati, conspiratione finitimorum per insidias trucidantur. Horum uxores exilio ac viduitate permotæ, arma sumunt, et ut omnibus par ex simili conditione animus fieret, viros qui superfuerant interficiunt, atque accensæ in hostem sanguine suo ultionem cæsorum conjugum finitimorum excidio consequuntur. Tunc pace armis quæsitæ, externos concubitus ineunt, editos mares mox enecant, feminas studiose nutriunt, inustus infantum dexterioribus mamillis, ne sagittarum jactus impedirentur. Unde Amazones dicte. Harum duæ fuere reginæ, Marpesia et Lampeto. Quæ agmine diviso in duas partes, vicissim curam belli et domus custodiam sortiebantur. Igitur cum Europæ maximam partem domuissent, Asiæ vero aliquantisper civitatibus captis, ipse etiam Ephesum aliasque urbes dum condidissent, præcipuam exercitus sui partem onustam, opulentissimam prædæ donum revocant, reliquæ ad tuendum Asiæ imperium relicte cum Arpesia reginâ, concursu hostium trucidantur. Hujus locum Sinopè capessit, quæ singularem virtutis gloriam perpetua virginitate cumulavit. Hac fama excitas gentes tanta admiratio et formido invaserat, ut Hercules quoque cum Jussus fuisset a domino suo exhibere arma reginæ, quasi ad inevitabile periculum destinatus universam Græciæ lectam ac nobilem juventutem contraxerit, novem longas naves præparavit; nec tamen contentus examine virium, ex improvviso aggredi et insperatas circumvenire maluerit. Duæ tunc sorores regno præ-

erant Anthiope et Orythia. Hercules mari advectus, incautas inermesque et pacis incuria desides oppressit. Inter cæsas captasque complurimas, duæ sorores, Anthiope, Melanippe, ab Hercule, Hyppolite a Theseo, retentæ sunt. Sed Theseus Hyppoliten matrimonio ascivit, Hercules Melanippe sorori reddidit, et arma reginæ pretio redemptionis accepit. Post Orythia Penthesilea regno potita est, cujus Trojano bello clarissima inter viros documenta virtutis accepimus. Igitur Scythæ iidemque Gothi, quos Ne-sozes rex Ægypti, ad suam suorumque non solum miseriam et confusionem, sed etiam aliarum gentium excitasse, historiographorum nobilium assertionibus declaravimus, ex qua prius originem natione ducerent, seu quas incoherent sedes, elucidare cursim statui. Refert enim Claudius Ptolomæus orbis descriptor egregius, in secundo sui operis libro: Est in Oceano Arctisalo posita insula magna, nomine Scanza, in modum folii cedri lateribus pandis per longum ducta concludens se, quam et Pomponius Mela in mari sinucodano positam refert, cujus ripas influit Oceanus. Hæc a fronte posita est Justulæ fluminis, qui Sarmaticis montibus ortus, in conspectu Scanzæ Septentrionali Oceano, trisulcus illabatur, Germaniam Scythiamque determinans. Hæc ergo habet ab Oriente vastissimum lacum in gremio orbis terræ, unde Vagi fluvius, velut quodam ventre generatus, in Oceanum undosus evolvitur. Ab Occidente namque immenso pelago circumdatur, a Septentrione quoque innavigabili eodem vastissimo concluditur Oceano. Ex quo quasi brachio quodam exeunte, sinu detento, Germanicum mare efflucit. Apud ibi turba mellifica ob nimium frigus nusquam reperitur. In cujus parte Arcthoæ gens consistit, quæ dicitur a Dogit, quæ in media æstate quadraginta diebus et noctibus luces habere fertur continuas, itemque brumali tempore, eodem dierum noctiumque numero, alternato mœrore cum gaudio, lucem claram nescire fertur. Hoc enim evenit, quia prolixioribus sedibus per axis marginem solem videt redeuntem ad Orientem. Brevioribus vero non sic apud illos conspicitur, ut Australes aspicere assueverunt. Nobis enim videtur sol ab imo surgere, illis vero marginem terræ circumire. Nec hoc incredibile cuilibet videatur. Plinius namque eruditissimus litterarum sæcularium, eodem fieri modo, in insula Thile testatus. In hac autem insula licet multæ et diversæ maneant nationes, Ptolomæus tamen septem nationum nomina meminit, ex quibus gens moratur ibi, quæ Suchans nominatur. Hi namque equis utuntur eximii. Deinde sequitur diversarum turba nationum, Theutes, Vagoth, et reliquæ; sed ex his sunt exteriores Ostrogothæ. Ex istarum stirpe gentium Dani quippe sunt progressi, qui inter omnes hujus Scanzæ nationes, nomen sibi ob nimiam proceritatem affectant præcipuum. Igitur ex hac Scanza prædicta, quasi officina gentium, aut certe velut vagina nationum, cum rege suo nomine Berich Gothi quondam memorantur egressi. Qui ut primum e

navibus exeuntes terras attingerunt, illico nomen loco dederunt. Nam hodieque illic, ut fertur, Gothi Scanza vocatur. Unde mox promoventes, ad sedes Ulmerugorum, qui tunc Oceani ripas insidebant, castrametati sunt, eosque commisso prælio propriis sedibus pepulerunt, et eorum vicinos Vandalos, quos tunc subjugantes, suis applicavere victorius. Ubi vero magna populi numerositate crescente, etiam pene quinto rege regnante, post Berich Philuner, filio Gadarigis consilio sedit, ut exinde cum familiis Gothorum promoveret exercitus. Qui aptissimas sedes, locaque dum quæreret congrua, pervenit ad Scythiæ terras, quæ lingua eorum Oium vocabantur. Ubi delectatus magna ubertate regionum, sed exercitus medietate transposita, pons dicitur ubi annem trajecerat irreparabiliter corruisse, nec ulterius jam cuiquam licuit ire aut redire. Nam is locus, ut fertur, tremulis paludibus voragine circumjecta concluditur, quem utraque confusione natura reddidit impervium. Veruntamen hodieque illic et voces armentorum audiri, et indicia hominum deprehendi, commeantium attestazione, quamvis a longe audientium credere licet. Hæc ergo pars Gothorum, quæ apud Philuner dicitur, in terras Oium emenso ampe transposita, optato potiti solo, nec mora illico ad gentem Spalorum adveniunt, consertoque prælio, victoriam adipiscuntur. Exinde jam velut victores ad extremam Scythiæ partem, quæ Ponto mari vicina est, properant, quemadmodum et in priscais eorum carminibus pene historico ritu, in commune recolitur. Quod et Ablauis descriptor Gothorum gentis egregius, verissima attestatur historia, in quam sententiam et nonnulli consensere majorum. Quorum sedes hæc in solo Scythiæ fuerunt, juxta paludem Meotidem primæ, secundæ in Mysia, Thraciaque et Dacia, tertiæ supra mare Ponticum, ut testantur historici. Dum in prima namque sede juxta Meotidem habitarent, Philuner regem habuisse noscuntur. In secunda, id est, Dacia, Thraciaque et Mysia, Zalmoxen, quem mira Philosophiæ et eruditionis fuisse testantur. Plerique scriptores annalium tradunt Zeutem prius habuisse eruditum, post etiam Diceneum. Is vero Diceneus venit in Gothiam, quo tempore Romanoꝝ Sylla potitus est principatu. Quem Diceneum suscipiens Boscurta Getharum rex, dedit ei pene regiam potestatem. Cujus consilio Gothi Germanorum terras, quas nunc Françi obtinent populati sunt. Cæsar vero, qui sibi primus omnium Romanoꝝ vindicavit imperium, et pene omnem mundum suæ ditioni subegit, omniaque regna perdomuit, adeo, ut extra nostrum orbem in Oceano repositas insulas occuparet, Gothos tamen crebro pertentans nequivit subjicere. Caius Tiberius jam tertius regnat Romanis, Gothi tamen suo regno incolumes perseverant: quibus hoc erat salubre, hoc accommodum, hoc votivum, ut quidquid Diceneus eorum consularius præcepisset, hoc modis omnibus expetendum, hoc utile diducitantes fore. Qui in omnem pene philosophorum sa-

pientiam eos introducens, barbaros mores eorum compescuit, carminibus et diversis cantibus animos demulcens eorum, studiosos reddidit. Unde et carmina in ipsorum lingua adhuc exstant diversa ab eis composita. Decedente autem Diceneo, Comosicum habuerunt sapientem. Hic etiam propter suam peritiam pontifex illis et rex habebatur. Deinde quartum Zalmoxen, nec defuerunt qui eos in studio sapientie erudirent. Unde et pene omnibus Barbaris Gothi sapientiores exstiterunt, Græcis pene consimiles, ut refert Dio, qui historias eorum annalesque Græco stylo composuit. Adco ergo fuere laudati Getæ, ut dudum Martem, quem poetarum fallacia deum belli pronuntiat, apud eos fuisse dicant exortum. Unde et Virgilius :

Grandævumque patrem Geticis qui præsidet arvis.

Tertia vero in sede, supra mare Ponticum, jam humaniores et, ut superius diximus, prudentiores effecti, divisi per familias populi Vesegothi, qui et Getæ sunt dicti. Quorum fuit studium primum inter vicinas gentes aliasque arcum intendere nervis, Lucano plus histórico quam poeta testante. Ait enim :

Armeniosque arcus Geticis intendite nervis.

Hoc namque cantu majorum facta modulationibusque et citharis cantabant. Tales etiam eos tradunt exstitisse, quales vix heroas fuisse, quos miranda jaetat antiquitas. Contra hos, ut præmisimus, Vesozes lacrymabile sibi intulit bellum, quos Amazonum fuisse viros tradunt. Eusebius autem in Annalibus, et Orosius in libro 1 contra Paganos Scythas eos vocant, quia partem Scythiæ incolebant. Quo etiam tempore atrocissimum inter Cretenses et Athenienses certamen fuit, ubi populis utrisque profligatis, infeliciter cruentiorem victoriam Cretenses exercuerunt, qui nobilium Atheniensium filios Minotauro crudeliter addicebant. Utrum vero ferus ac inhumanus crudelisque hic Minotaurus fuerit, ut scribit Philochorus, in secundo Attidis libro, dubitatur; dicit enim magistrum Minois fuisse Taurum nomine, aut informe prodigium, quod effossis Græci luminibus saginabant. Igitur Gnosius testatur Androgeon Athenis dolo interfectum, Minois regis filium, qui super mortem Androgei filii sui agouem statuit, præmii nomine pueros Atticos largiens. Taurus vero universos in contentione superabat. Tandem factum est ut a Theseo in palæstra vinceretur, ob quod Athenienses pueri tributaria pœna liberati sunt. Theseus autem Athenienses qui prius per regionem erant dispersi, in unam congregavit civitatem, qui etiam Helenam rapuit, quam rursus illius fratres receperunt, capta matre Thesei. Tandem Theseus Athenas profugus dereliquit. Iisdem diebus Laphitæ, et Thessali, famosis nimium certare conflictibus. Palefatus, in libro primo Incredibilem, prodit ipsos Laphitas creditos, dictosque fuisse centauros eo quod discurrantibus in bello equitibus, velut unum corpus eorum et hominum vi-

dentur. Quo etiam tempore Priamus regnavit post Laomedontem. Fuerunt et tunc illi septem fortes, qui adversum Thebas pugnaverunt, nec non et Thamiris Amonis filius, insignis celebrabatur.

CAPUT XVII.

Carthago a Didone condita. Hercules certamen olympiacum instituit, et Antæum Terræ filium occidit. Trojanorum decennale oritur bellum. Quo tandem finito, Æneas alias sibi sedes quærens in Latium venit, etc.

Assyriorum XXVI Thaitthanes annis 32. Igitur ab exitu Israel de Ægypto anni sunt 306. Airus autem ex tribu Manasse Hebræorum judicavit populum, qui eis præfuit annis 22. Post quem in deditionem suam redigunt Hebræos Ammonitæ, annis 8 et 10, qui cum temporibus posteriorum judicum copulantur, id est, Jephthæ, qui annis 6, Essebon autem 7, Lapdon vero 8, Hebræorum populo præfuerunt. Post Essebon, videlicet secundum traditionem Judæorum, fertur Calabon rexisse populum annis 10, qui non habentur apud LXX interpretes. Syciones autem Adrastus regebat, cui succedit Polipedes. Micenarum vero Agamemnon rex erat, Atheniensium autem Menestheus. Iisdem temporibus Minos leges ac jura constituit, qui tandem in Sicilia adversus Dædalum arma capiens, a filiabus Cocali occiditur. Carthago a Didone in Africa condita est. Tunc etiam Hercules agonem olympiacum constituit, a quo usque ad primam olympiadem supputantur anni 430. Iisdem enim Hercules in Libya occidit Antæum. Dicitur autem Antæus Terræ filius, quia palæstricæ artis et certaminum, quæ in terra exercentur, scientissimus erat: et ob id videbatur a Terra matre adjuvari. Post necem vero filii, aqua purgatus est Athenis in sacris Cereris, et post interfectionem, Ipphiti, quem peregrinum et amicum injuste peremit, Hercules incidit in morbum pestilentem, qui ob remedium doloris se jecit in flammam, in monte qui vocatur OËta, dum plura fortiter ac mirabiliter perpetrasset, et sic morte finitus est, anno ætatis suæ quinquagesimo secundo. Quidam vero aiunt trigesimo. Huic autem Herculi duodecim insignia inter ejus ingentia numerant facta. Ergo principibus prædictis existentibus, Alexander Priami filius rapuit Helenam. Trojanum decennale oritur bellum, ac demum eversa capitur Troja. Quod ita contigisse in historia Daretis atque aliorum legimus. Pelias rex maximus, eo tempore inter reges Græcorum habebatur, cujus consiliis cæteri obtemperabant. Qui nepotem habuit nomine Jasonem filium fratris sui. Quem ut novit ferocem esse animo, prudentem consilio, corpore strenuum, invidit. Quamobrem ad Colechos gentem fortissimam ac bellicosissimam ipsum cum exercitu direxit; promittens ei ut si pellem inauratam quam noverat habere Colechos, illis devictis, ei deferret, ipsum regni sui successorem faceret. Dedit autem consilium principibus suis ut Jason primus cum suis sodalibus ad bellum procederet, illi vero, relicto Jasonem in periculo mortis.

recederent navali evectioe. Sed hos dolos Jason, ut erat versutissimus, cognovit. Nam, collecto exercitu, cum tremibus et magno apparatu navium, mare magnum ingressus, flante Aquilone, a recto recessit itinere, et pervenit ad portum Trojanorum, ubi Simola fluvius ingreditur mare. Quod audiens Laomedon rex Trojanorum, Græcorum exercitum fines suos attigisse, contra ipsos Priamum filium suum cum valida manu direxit. Jason vero precabatur ut iter ei præberetur absque conflictu suorum per illorum regionem eundi gratia in Colchos. Illi autem noluerunt acquiescere, sed repulerunt eum cum injuria grandi a suis finibus, Græci vero recuperato vento pervenerunt in Colchos, illosque imparatos atque inscios repperunt. Jason namque irruit super eos cum suo exercitu, tamen principes avi sui Pelia ante se ad pugnam ire compulit. Colchos autem prostravit atque devicit, civitates eorum cepit atque vastavit pellemque inauratam invenit, et avo suo cum præda magna in Græciam deportavit. Pelias autem rex, ut cognovit qualia exercitus ejus a Trojanis esset passus, indignatus est, missaque manu valida, ut regnum Laomedontis affligeret, ignorantibus Trojanis supervenerunt Græci, terramque eorum late vastaverunt, filiam etiam Laomedontis regis Esionam nomine, pulchram ac decoram nimis, captivam cum spoliis multis secum in Græciam deduxerunt. Igitur post aliquod intervallum in Macedoniam eorum metropolim confluerunt reges scilicet Græcorum ad diem festum quendam, et ibi erant qui de cunctis partibus Græciæ illic conveniunt: Pelias et Jason nepos ejus. Agamemnon et Memnon frater ejus Ajax et Palamedes, Achilles, Triptolemus, Menelaus atque Polyplus, Castor et Polux, Alea, qui primus tabularum lusum reperit, et cæteri reges minores ad diem festum convenerunt prædictum, sacrificare Jovi. Audiens hæc Alexander filius Priami, Troja progressus, multitudinem exercitus sumens, naves magnas ascendit, per Mediterraneum mare, ad insulam regis Agamemnonis veniens, ad palatium ejus accessit, ubi Helena regina illius uxor deæ Minervæ diem festum exhibebat. Alexander autem filius Priami prædictam Helenam reginam speciosam valde illico invadens, rapuit cum thesauris ejus omnibus ac viri sui, ob vindictam amicitiae suæ Esionæ, quam Græci captivam tenebant et nolebant reddere. Quod ut cognoverunt Græcorum reges, nimium graviter ferentes, inito consilio, cum omni apparatu undique confluerunt, instructaque classe transfretantes mare llium, petierunt, rogantes ut redderetur Helena, et recederent. Trojani autem responderunt nequaquam se hoc facturos, nisi prius Esionam regis Priami sororem recepissent. Quam ob rem utrisque indignantibus, decem annorum bella gravissima gesserunt. Erant igitur filii Priami regis, ex matrona nomine Hecuba, primogenitus Hector elegantissimus et pugnator fortissimus. Secundus Alexander, qui rapuit Helenam, tertius Troilus, quartus Deiphœbus, quintus Achimachus. Filias autem habe-

bat duas Polyxinam atque Cassandram valde decoras. Ergo quindecim reges Græcorum contra Priamum regem et filios ac populum ejus dimicantes, acerrime ex utrisque partibus confluerunt. Quatuor autem bella peregit Hector Trojanorum fortissimus cum populo suo contra Græcorum reges et eorum populum: in quibus præliis, ut in Dapete legimus, ceciderunt de Græcis ducenta quinquaginta octo millia ducenti quatuor, quos ipsi recensuerunt. De Trojanis vero centum triginta quatuor milia, quadringenti viginti duo. De regibus autem Græcorum Ajax cum tribus principibus cecidit. Tanta namque interfectio, quam præmisimus, in tribus præliis contigit. In quarto vero ubi Hector Palamedem occidit regem, et dum lorica auream detraheret, Achilles inopinatus adveniens, Hectorem spoliis inhiantem, incautum reperiens occidit. Peremptorum vero aliorum numerum eo prælio non reperi. Hinc Troilus se armavit, ut fratris mortem Hectoris ulcisceretur: et ipse duobus præliis peractis, fortissimum se declaravit. In primo enim Polyplus Græcorum rex cecidit cum duobus principibus et de reliquo exercitu 40,025. De Trojanis vero 25,026. Tunc Agamemnon, cæteris sapientior regibus, infecto negotio reversurus erat in Græciam, nisi ei Achilles restitisset, qui magis mori elegerat, quam sine vindicta suorum et absque victoria recedere. Igitur iterum cohortantur se ad bellum, cum Trojanis Troilus occurrit. Quibus fortiter tribus diebus ac noctibus continue decertantibus innumerabilis multitudo ex utraque parte cecidit. De Græcis 145,000. De Trojanis 112,000, insuper Troilus ab Achille percussus mortuus est. Cujus corpus Achilles circa civitatem trahens, maximum luctum Trojanis intulit. Quod Hecuba Troili mater cernens, multo redimere auro cupivit, ut sepultura traderet. Achilles autem Polyxinam Priami filiam petens in matrimonium, dixit, si ei daretur, et corpus mortui redderet, et Græcos a Troja recedere faceret. Sed dum illi esset repromissa, Troili cadaver parentibus reddidit. Achilles vero dum templum Dianæ adiret, quasi Polyxinam ibi accepturus, juxta palatium constitutus, insidiis Alexandri circumventus occisus est. Agamemnon autem, cognita Achillis morte, iterum hortabatur populum cum magno clamore recedere a Phrygia, cui restitit Triptolemeus, dicens: Vivus hinc non recedam nisi necem patris vindicavero. Iterumque ortum est prælium. Deiphœbus quippe cum Trojanis agmine Græcorum occurrit: in qua pugna ceciderunt de Græcis 115,054, de Trojanis autem 70,605, ut populus recensuit. Vulneratus est ab hostibus Deiphœbus, et mox in civitatem reversus mortuus est. Tunc domestici regis, Aeneas et Ulysses, domino suo Priamo suaserunt, ut redderent Helenam, datis insuper muneribus, et recederent ab eis hostes, quoniam se imminutos ac pene victos cernebant. Quod audiens Agamemnon libenter præbuit assensum. Alexander autem Helenam reddere noluit, frater quoque illius Achimachus magis populum ad

bellum excitabat. Quod Æneas et Antenor audientes, indignati sunt, et clam mittentes ad reges Græcorum interuenit fœdus cum eis, ut ipsi pacerent et omnibus quæ ad eos pertinere videbantur, et ipsi civitatem in manibus eorum traderent. Accepta vero fide a Græcis, nocte media signum inausitum in similitudinem equini capitis exdigentes, supra murum posuerunt. Quorum fraude Græci urbem intraverunt, et super Priamum ac liberos ejus irruerunt, nec ulli ex eis pepercerunt: Heledam autem terti receperunt. Æneas vero abscondit in turri urbis Polyxenam atque Cassandram. Triptolemeus autem requisivit Polyxenam, pro qua illius pater Achilles mortuus fuerat. Sed dum eam Æneas se necesse testaretur, et in hoc deprehensus esset mendacio, a Phrygia dejectus est. Agamemnon autem Polyxenam Triptolemeo tradidit, ille eam super tutulum patris trucidavit. Ergo igni, ferroque funditis eversa Troja, Æneas cum omnibus suis, a sinibus Trojanorum depulsus, alias quærendo sedes, Latium venit ibique habitavit. Qui dum sævissimus esset, ac crudelissimus belligeratus, et nulli parceret, ob tantam impietatem, a Deo ictu fulminis percussus interit. Item ut alii volunt Phrygas et Æneas germani fuerunt, Æneas in Latio et Phrygas in Phrygia regnaverunt. Post Æneam vero Ascanius, derelicto novercæ suæ Lavinia regno, Albam longam condidit, et Sylvium posthumum fratrem suum, Æneæ ex Lavinia filium, cum summa pietate educavit. Ascanius etiam Julium filium procreavit, a quo familia Juliorum orta est, sed propter ætatem parvuli, quia necdum idoneus erat civis ejus regere, Sylvium posthumum fratrem suum regni reliquit hæredem. De Phryga namque progenies progressa est, que per multas regiones vagando cum uxoribus et liberis, eligentes regem ex se Francionem nomine, ex quo Franci vocantur, eo quod fortissimus ipse Francio in bello fuisse fertur. Et dum gentibus cum plurimis pugnasset, in Europam iter suum dirigens inter Rhenum et Danubium consedit. Ibi que mortuo Francione, prælia multa gesserunt: quibus attriti parva ex ipsis manus remansit. Hinc duces ex se constituerunt, at tamen jugum alterius semper negantes ferre. Hæc quidem ita se habere de origine Francorum opinantur. Alii vero affirmant eos de Scanzia insula, que vaglia gentium est, exordium habuisse, de qua Gothi et cæteræ nationes Theotiscæ exierunt: quod et idioma linguæ eorum testatur. Est enim in eadem insula regio, que, ut ferunt, adhuc Francia nuncupatur. Domino autem annuente de his in sequenti opere plenius enarrare cupimus.

CAPUT XVIII.

Hebræorum judex Samson; Latinorum primus rex Æneas, et post eum Ascanius, etc. Item Ulyssis Scyllam fugientis historiam hoc tempore factam fabulæ tradant.

Assyriorum XXVII Teuteus annis 40. Ab exitu filiorum Israel de Ægypto anni 350. Hebræorum autem judex annis 20, Samson ille ultra fortes for-

tissimus, ita ut a quibusdam facta ejus Herculis comparentur gestis, qui penæ contemporales, quamvis Hercules non multum præcederet, existenterent. Redigunt autem alienigenas in suam diuopem Hebræos annis 11. Hinc Samsoni Heli sacerdos succedit, qui annis 40 præfuit Hebræis, secundum Judæorum traditionem; juxta LXX interpretes 20 tantum. Apud Athenienses Demophon uno regnabat, filius Thesei, et habuit successorem Oxyntem Syციονiorum rex Cotrippus. Principibus prædictis regnantibus, post captam Trojam, primus rex Latinis, qui postea nuncupati sunt Romani, Æneas profugus fuit, ut paulo latius supra explicuimus. Ab excidio namque Trojæ annos 7 obtinuit Latinorum regnum, et 5 regnavit annis. Que anno idem commoverit in Italia, qualia per triennium bella excitaverit, quanto impulerit populos odio excidioque affligerit, ludi literarii testantur, disciplinæ nostræ quoque memoria in usu est. Is namque Latini regis filiam duceus exortem Laviniam nomine, affinitatis gratia jungens Phrygas Latinis, jamque junctos Phrygas Italosque, Latinos nominaverit populos, et sic jam ex tunc et deinceps quamvis in pauperrimo regno, locoque angusto, qui dicebatur ager Laurentum, regnaverunt. Post Latinum Æneas et successores ejus qui Sylvii et Albani sunt vocati, pro Alba scilicet urbe et pro posthumo Æneæ. Idem videlicet Posthumus Æneæ, idcirco dictus est Sylvius, quoniam Lavinia post mortem Æneæ, timens Ascanii invidiam, clam cum in sylva genuit, Æneamque Sylvium nominavit. Ascanius autem qui post Æneam regnavit Italiæ, derelicto novercæ suæ regno Lavinia, Albam condidit civitatem in qua et regnavit, Albanisque nomen indidit: et fratrem suum posthumum Sylvium Æneæ ex Lavinia filium, summa pietate docuit, quem et regi reliquit hæredem, quamvis haberet filium nomine Julium, a quo familia Juliorum orta. Sed propter ætatem parvuli filii, quem necdum idoneum ad gubernacula regiminis viderat disponenda, fratrem regni fecit successorem. Ergo ante Æneam Italiæ regnatum est a Latino, ejusque patre Fauno, pro quo quippe filius Pluto, proavo Saturno, abavo Jano, per annos circiter 180, alii vero 180 eos regnasse asserunt. His enim temporibus ea que fabula de Ulisse ferunt, quomodo Trigeri Scyllam fugerit, hospites spoliare solitam, scribit Palefatus, in Incredibilia libro primo; Syrenas fuisse quoque meretrices, que decipiebant navigantes. Tunc etiam Pyrrhus in templo Delphici ab Oreste occiditur, proditiis sacerdotis Mæcharei. Quidam etiam Homerum poetam jam tunc fuisse dicunt.

CAPUT XIX.

Heli sacerdoti mortuo Samuel propheta succedit, et Saul primus Hebræorum rex constituitur.

Assyriorum XXVIII Thineus, annis 30. Ab exitu Israel de Ægypto anni 377. Atheniensium rex Thymoetes, qui habuit successorem Melanthium; apud Latinos autem Posthumus Sylvius Æneæ filius rex erat. Anno quoque octavo decimo regnante Thineo,

Heli sacerdos, audita nece filiorum arcamque testamenti captam a Palæstinis, cadens a sella, fractis cervicibus, mortuus est. Cui Samuel propheta succedit, populumque iudicat Hebræorum, sub quo Saul primus Hebræorum rex constituitur, qui tuit ex tribu Benjamin, qui annis 40 regnavit. Igitur principibus prædictis inter nationes existentibus, reges Sycioniorum defecerunt, qui regnaverunt annis 862, id est, ab Egealeo usque ad Ceuxippum. Post quos sacerdotes Carnii constituti sunt, qui præfuerunt annis 33, ac deinde Caridemus constituitur sacerdos, qui impensas gentilium superstitiosas non sustinens fugit. Micenis regnabat Thisamenus, filius Orestis. Quo tempore, Hectoris filii Ilium receperunt, expulsis Antenor's posteris, Heleno sibi subsidium ferente. Tunc etiam secundum quosdam Amazones Ephesi templum Dianæ incenderunt. Quo tempore reges Atheniensium cognomento Ericthides defecerunt a regno: quorum omne tempus invenitur a Cecrope Diffie, usque ad Thimothem, anni 429. Post quos suscepit regnum Melanthus Piliensis Andropomphi, et huius filius fuit Codrus, qui imperaverunt simul annis 58. Ericthidarum imperio destructo, Atticorum principum regnum ad aliud genus translatum est. Quod ita contigit, cum regem Tymethem provocasset Xantus Boetius ad singulare certamen, Tymethe autem recusante, Melanthus vero Piliensis Andropomphi filius suscepit certamen, ac deinde regnavit. Hinc et Apatirion, id est, fallaciarum solemnitas celebratur, quia victoria ex fraude processerat.

CAPUT XX.

David primus ex tribu Juda Hebræorum rex constituitur. Sub idem tempus et Homerum floruisse quorundam fert opinio. Codrus Atheniensium rex, quo pacto patriam suam liberaverit.

Assyriorum XXIX Dercilus, annis 40, ab exitu vero Israel de Ægypto anni 407. Samuel autem apud Hebræos prophetabat, regnante Saul. Dercillo regnante Assyriis anno vigesimo octavo. David primus ex tribu Juda rex constituitur Hebræorum, sub quo Abiathar pontifex clarus habetur. Atheniensium rex Codrus, Melampti filius; Latinis Æneas Sylvius, quamvis in alia reperiatur historia, quarto Latinum Sylvium regnasse, Laviniae et Melampodis uterinum filium fratrem Posthumi, et quinto qui nunc hic quartus ponitur, Sylvium Æneam Posthumi filium. Illis etiam diebus, Lacedæmone primus regnat Theuris; similiter Corinthiis primus regnavit Aleces. Homerus etiam secundum quorundam opinionem, his fuisse temporibus indicatur. Quanta autem de eo apud veteres dissonantia fuerit, manifestum esse poterit ex consequentibus. Quidam eum ante discessum Ericthidarum ponunt, Erathostenes autem post centum annos Trojanæ captivitatis; Aristarchus vero Ionica migratione, sive post annos centum. Philochorus emigrationis Ionice tempore, sub Archyppe Atheniensium magistratu, et post captam

PATROL. CVI.

A Trojan anno centesimo octogesimo. Apollodorus Atheniensis post 240 annos eversionis Ilii eum fuisse credit. Alii quidem exstiterunt, qui modico, antequam olympiades inciperent, id est, 400 retro, annis Trojanæ captivitatis eum fuisse putant, licet Archilogus post decimam tertiam olympiadem, et quingentesimum Trojanæ eversionis annum, eum esse putavit. Quo in tempore Iones profugi Athenas se contulerunt, Peloponenses autem contra Athenas dimicant, a quo Peloponnesiaco bello Ericthidarum destructum est imperium, id est, Atheniensium, Codrus autem rex Atheniensium Peloponensibus suæ civitatis hostibus se interficiendum ignotus objecit. Et factum est hoc modo quod dicitur patriam liberasse. Responsum acceperant Peloponenses, tum demum se superaturos, si regem illorum non occidissent. Fefellit enim eos Codrus in habitu pauperis apparendo, et in suam necem per jurgium provocando. Unde ait Virgilius; *et jurgia Codri. Quem Athenienses tanquam deum postea honore sacrificiorum coluerunt.*

CAPUT XXI.

Anorum ab Adam usque ad Salomonem et templi ædificationem calculatio duplex. Una quidem, secundum Eusebii et Divi Hieronymi, altera Josephi supputationem.

Assyriorum XXX Cupales, annis 38, ab exitu Israel de Ægypto, trecentisimus quadragesimus secundus erat annus. Quo regnante, Salomon gloriosus Hebræorum rex constituitur. Qui templum Domini inchoavit, et insigni decore singulariter in mundo, per spatium annorum 7 perfecit. Colligitur autem omne tempus a Mose et egressu Israel ex Ægypto usque Salomonem et ædificationem templi, anni 480, ut Regnorum liber III testimonio est, a diluvio scilicet usque ad Mosen anni 1447, a diluvio usque ad Adam 2242, qui simul supputati, id est, 480, 1447, 2242, a Salomone scilicet usque ad Adam, fiunt simul anni 4169. Hanc quidem annorum supputationem juxta Eusebii Chronicon atque Hieronymi assertionem coaptare curavimus. Josephus vero Antiquitatum scriptor ita annos computat ab ædificatione templi usque ad Adam. Dicit enim: Cœpit Salomon ædificare templum anno quarto regni sui mense secundo, anno quingentesimo secundo filiorum Israel profectionis ex Ægypto. Post 1030 autem annorum adventus Abraham ad Chananaeam de Mesopotamia; a tempore vero diluvii anno millesimo quadringentesimo, ab Adam autem protoplasto usque ad ædificationem templi Salomonis, prætereunt anni simul 3102. Continet autem libellus iste annorum seriem, a nativitate Abraham usque ad ædificationem templi, quam dividere malui, id est, ab anno primo repromissionis, usque ad exitum Israel de Ægypto, inde autem usque ad ædificationem templi, ut lector facilius retinere valeat ea quæ in temporibus singulorum gesta narrantur. Hunc autem post inmensum tanti itineris laborem fessi, diverticula

petentes, dum sol occiduas tepdit in horas, proluxa jam e montibus procedunt umbra, tandem ad Domum secundam nostram operis imponimus.

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Quomodo David ex pastoralis habitu ad regnum pervenerit, et illud insigniter dilataverit.

Quia in precedenti libro iudicum Israelitici populi sive regum nomina tantum opportunis designavius locis, annorum etiam numerum, quibus populo prae fuerunt, caetera vero ab eis gesta, quae lectitando continuatim ad memoriam revocantur, sub silentio transivimus, visum nobis non fore iteranda quae omnibus nota sunt. David hujus gentis regum fortissimus, qui ex ovium pascuis a Domino electus, cum ingenti ac vario labore sublimatus. Qui post necem gigantis praecipit, quem armis puerilibus jugulavit, et strages inimicorum plurimas, fortissimorum mox, ut confirmatus est in regno, collecta sociorum manu valida, haecenus inexpugnabili, nactus virtutem Domini ac bellorum experientiam, audacter Jebusaeorum urbem aggressus est. Quamvis autem a civibus, in mari fortitudine ac sublimitate confidentibus, ludibrio habitus sit, confestim tamen urbem cepit. Arcem vero quae imminerebat civitati, fortiter ac mirabiliter proposito principatus militie praemio, cepit. Qua virtute audaciaque Joab, qui primus altitudinem superaverat arcis, est princeps factus militie. Igitur trucidatis de pulsisque Jebusaeis, colonis scilicet antiquis, Hierosolymam nominavit, caputque regni effecit. Ergo postquam mirabilium sociorum fultus auxilio fortissimorum, regnum dilataverat suum a flumine magno Euphrate usque ad flumen Aegypti, multorum spoliis regna ac civitatum diffusissimus factus, in auro scilicet, argento et aere, ac lapidibus pretiosis, demum post bella plurima et inimicorum strages fortissimorum, dum templum Domino in Hierosolymis condere vellet, in eo scilicet loco, in quo olim Abraham Isaac filium mactandum Deo obtulerat, et ipse hostias litando gladum imminemtem percipientis angeli a civitate et populo suo averterat, Deo prohibitus est, quoniam bellis et sanguine multorum pollutam habebat dexteram, tamen filium ejus hoc esse facturum, qui ei successurus erat in regnum, Deus prodixit.

CAPUT II.

De impensis atque dispositionibus, seu ordine sacerdotum, quae praeparavit David ad templum Domini fabricandum.

Quas enim filio praeparaverat ad opus fabricae impensas, ut non tunc cum esset novus et inexpertus propter aetatem circa talia laboraret, sed, habens haec praeparata, citius paternam ad effectum perduceret voluntatem, paucis recitabimus. Instituit namque lapidum caesores 83,000; quingentos laborantibus praeposuit: 96,000 qui lapides veherent deputavit. Praeparavit autem ferrum multum et aes ad opera et ligna cedrina: haec mittentibus, quibus mandaverat, Si-

donibus, auri talenta 10,000, argenti vero 100,000 talentorum: haec itaque in ministerio templi pro divinitate vasorum, secundam qualitatem ponderum divisit, et pro mensura uniuscujusque exedrae et lucernarum distribuit. Aurum quoque dedit in mensam propositionis pro diversitate mensurae, similiter et argentum in alias mentas argenteas, et caetera vasa, quae aurea et argentea, et opus templi singuli fieri coavit, quaeque forent necessaria. Dixit enim David: Omnia haec quae fieri tandem, venerunt scripta manu Domini ad me, ut intelligerem universa opera talibus exemplaribus. Ergo insuper his exceptis, quae praeparavit, obtulit 5,000 talenta de auro Ophir, et 7,000 talentorum argenti probatissimi, ad decorandos parietes atque arcus. Principes etiam familiarum, et praeceres tribuunt cum ministris regis dederunt in opera domus Dei, auri talenta 5,000, solidorum 10,000, argenti talenta 10,000 exceptis aere et ferro copiosis. Lapidem itaque pretiosum in thesaurum domus Domini dederunt, de quibus etiam prius rex magnam et pretiosam obtulerat copiam. Convoceavit ergo David principes universos in Hierosolymam, et sacerdotes et Levitas, et dimiserunt eos, primum invenit ab anno tricesimo usque in quinquagesimum existentes, 38,000 de genere Evi-tarum, ex quibus instituit curatores fabricae templi 12,000. Judices autem populi et scribas eorum 6,000. Janitores autem domus Dei 4,000, et etiam qui lyranas dicuntur Deo, cantantes in organis quae David peritissimus psalter instituit. Divisit eos etiam per generationes, et segregans de tribus sacerdotibus, invenit in eis generationes viginti quatuor. Ex domo quidam Eleazar sacerdotum, et de Ithamar octo, praecipiens et unaquaque generatio ministraret Deo per dies octo a Sabbato usque ad Sabbatum. Et in omnium generationes sortem acciperent praesente David, et Sadach, et Abiathar sacerdotibus et principibus universis. Et prima quidem generatio consociata scripta est prima, et secunda pariter et tertia et consequenter usque ad vicesimam quartam. Et haec divisio permansit usque ad destructionem templi sub Vespasiano et Tite. eos autem qui erant ex genere Moisi eminentius honoravit. Fecit etiam eos custodes thesaurorum Dei atque vasorum, quae reges Deo dicere contingeret, jussitque omnibus de tribu Levi, simul et sacerdotibus, et die noctaque Deo servirent, sicut eis praeeperat Moyses.

CAPUT III.

De Saomone, quam nobiliter sit in regnum sublimatus et qualiter ditissime patrem sepelierit. Quod clarus quando Hircanus post multa tempora illius sepulcrum effodit, et pecunias infinitas inde tulit. Similiter et Herodes postea fecit.

Post haec autem divisit exercitum in cohortes duo-

decim cum decibus suis et centenariis et tribunis. Habebat itaque unaqueque cohors 21,000 virorum, quibus observare præcepit per 300 dies a prima hora usque ad novissimam, Solomonem regem cum milienariis et centenariis, reliqua, quæ prudenter ac perquam sapienter disposuit; filiumque suum Solomonem se vivente, regem constituit, eique mandavit ut Deo corde perfecto serviret, et animam voluntario. Locutusque est etiam David ad Ecclesiam universam, quam congregaverat in Hierusalem, ut leges Domini mente perfecta custodirent, et in præcepto permanerent. Lætatus est autem populus gaudio magno, immolantes victimas plurimas Domino, et comederunt ac biberunt coram Domino cum grandi lætitia, et unxerunt secundo Solomonem super se regem. Sed et David rex coram universa multitudine mirabiliter ac spiritualiter Domino benedixit, dehinc plenus dierum obiit. Quanta autem laude sit dignus et justitia præditus, liber Paralipomenon, atque Josephus in septimo Historiarum libro, satis declarant. Divitiarum vero ejus magnitudinem ex his quilibet poterit agnoscere. Post tempus enim annorum 1300 Hiercanus pontifex, dum civitas obsideretur ab Antiocho rege, qui nobilis cognominatus est, filio Demetrii, volens ei dare pecunias, ut ab obsidione recederet, et exercitum suum auferret, sed non habens unde hoc implere posset, aperuit unum loculum sepulcrorum David, et sublatis exinde 3,000 talentorum, partem dedit Antiocho, et ita nimietatem obsessio- nis amovit, sicut etiam in aliis indicabimus. Post hæc autem multo annorum tempore jam transactis, rursus Herodes rex alium loculum aperiens, plurimas exinde pecunias tulit. Igitur Solomon sedit super solium Domini in regem pro David patre suo, et cunctis placuit, et paruit illi omnis Israel. Sed et universi principes et potentes cuncti filii regis David, dederunt manum, et subjecti fuerunt Solomoni regi. David itaque dum adhuc viveret et disciplinatissime suos moneret filios, ut Solomoni obedirent, velut domino, diceas ad eos: Nuntio itaque quoniam pater noster Jacob cum duodecim filiis habuisset, nostis Judam fuisse regem, me etiam fratres habuisse, et nullum eorum graviter tulisse quod rex esisterem. Ergo licet magnum sit regnum, si omnes filii ac nepotes regis, cui proles fecunda fuerit, regnare tenterint, non reges, sed tyranni, nec regni consultores, sed destructores fiant, et ego depono meos filios ut non in alterutros seditiones exierint, regnum suscipiente fratre. Itaque ferant eum libenter ut dominum, quando non extraneo serviunt, sed magis lætentur in fratre honorem imperii. Excellens est enim gloria regis esse fratrem, dum omnes simul regnare nequeant. *Magnificavit ergo Dominus Solomonem super omnem Israel, et dedit gloriam regni, qualem nullus habuit ante eum rex Israel.*

CAPUT IV.

Assyriorum XXXI Lausenes, cujus in tempore Solomoni templum Domini consummavit, usus amicitia Hyram regis Tyri; et quæ de utrisque gentium scriptores senserint.

Ergo Assyriorum XXXI Lausenes, annis 45; Solomoni item omnium regum Hebræorum sapientissimus ac divitissimus, potitur regno Israelitico a patre David nobiliter dilatato. Qui, Domino monente, templum Hierosolymis, mirabiliter patris suffragantibus impensis, ædificare studuit, annoque regni sui undecimo omne opus templi consummavit, beneficio amicitiarum Hyram regis Tyri adjutus, in lignis videlicet cedrinis, atque aliis rebus plurimis. Meminit autem horum duorum regum Menæder, qui ex Phœnica lingua antiquitates Syrorum in vocem convertit Hælladicam, ita dicens: Moriente autem Abibalo, successit in ejus regnum filius ejus Hyram. Qui dum vixisset annis 55, regnavit 34. Hic effodit amplum terræ spatium et auream columnam, quæ est in Jovis templo, ædificavit; insuper et lignorum materiam a monte Libano incidit ad loca templorum, et destruens antiqua sacraria, templum ædificavit Herculis et Hastarsæ, et primum Herculi hoc exiit mense Piritio. Et contra Eucheos tributa non reddentes egit exercitum, eisque sibi subditis, deno remeavit ad Tyrum. Hujus temporibus erat Abdemonis filius juvenulus, qui semper propositionibus quas imperasset Hierosolymorum rex evincebat. Meminit horum etiam Dion historiographus ita dicens: Abibalo moriente, filius ejus Hyram regnavit. Hic partem civitatis positam ad Orientem diruit, et majorem urbem effecit, et Olympici Jovis templum destruens, medium locum civitati conjunxit, et aureis anathematibus exornavit, ascendensque in montem Libanum silvam maximam ad sacrorum secuit ædificia. Adjecit etiam hæc: Regem Hierosolymorum Solomonem misisse ad Hyram Tyri regem figuras quasdam, et petisse ab eo solutionem, ita ut si non posset discernere, solvendi pecunias daret. Cumque fateretur Hyram posse se illa solvere, maltaque foret pecuniarum detrimenta passurus, per Abdiam quemdam Tyrium quæ proposita fuerant sunt soluta, et alia ab eo proposita, quæ si Solomon non solveret, Hyram regi pecunias multas daret. Quo in tempore Italiae Latinus Sylvius principatum tenuit, habens successorem Alba Sylvium. Corinthiorum rex erat Ion, habens successorem Egilon, Archippus Athenienses tunc regebat. Eodem tempore Ephesus condita ab Andronico est. Quidam etiam Carthaginem tunc conditam volunt a Calcedone Tyrio; alii vero a Didone ejus filia. Quidam etiam Homerum et Hesiodum his temporibus fuisse aiunt. Tunc Hebræorum sacerdos Sadoch illustris habebatur.

CAPUT V.

Assyriorum XXXII Piritiades quo tempore regnum Hebræorum dividitur, templum etiam Domini Samsuchim rex Egypti spoliavit, quod etiam eruditus gentium scriptor inde senserit.

Assyriorum XXXII Piritiades, annis 30, a perfe-

condone autem templi quadragesimus quartus annus erat. **A**lio quoque dissonantibus tribus historiis in scriptis videlicet regni Solomonis, dum 40 sine regnasse annis ad libitū legitur Regum Josephus autem 60, ut omne vite illius spatium annos 94 fuisse asserit. Hebraeorum jam Solomone mortuo, regnum erat divisum inter Roboam et Jeroboam, ac deinceps Hebraeorum alii vocati sunt Judaei, alii Israelitae. Israel namque pristinum retinens nomen, causa vero regum, qui ex tribu Juda a tempore David et deinceps orti sunt appellabantur Judaei. Udae et universa gens nomen Juda sortita est. De Jeroboam vero Solomonis servo, qui rex decem tribuum est constitutus, qualiter populant a Dea avertent, et simulacra colere fecerit, aras in excelsis montibus constituens, populum illic sacrificare instituerit, et de Jaddu propheta Hierosolymitano, qui praedixit quae ventura erant Jeroboam, ac posteritati ejus, qualiter etiam a maligno seniore homine falsoque propheta, quem Jeroboam magnis studiis honorabat, quia crebro ei dicebat quae illi gratia forent, deceptus sit, in Josephi libro octavo scire cupiens, plenius inveniet. Igitur anno quinto regni Roboam filii Solomonis, Susachim rex Aegypti, contra Judaeos dimicans, templum Hierusalem spoliavit, Memnit, autem hujus depopulationis Herodotus Halicarnes. Ait enim: Quoniam et statuas eorum qui se sine praelio tradiderunt reliquerit, et mulierum genitalia in eis celaverit. Roboam enim civitatem sine praelio tradidit. Dixit autem, et Aethiops ab Aegyptiis didicisse genitalium circumeisionem, dum liquid in Palestina degentium non alii praeter Judaeos circumcidant. Defunctoque Roboam, qui regnavit in Hierusalem super tribum Juda et Benjamin, successit Abia, qui etiam habuit successorem Asam. Ergo Jeroboam, qui super decem tribus regnavit in Samaria mortuo, successit in regnum ejus filius Nadab. Latius tunc Aegyptus Sylvius, qui alio vocabulo Athis Sylvius vocabatur, Albae superioris regis filius rex fuit. Corinthiorum rex Promis erat, Lacedaemoniorum Dorisus, Atheniensium Tersippus. Quo in tempore Samus condita, et Smyrna in urbis modum ampliata. Prophetabant autem in Judaea Azias, Amos, Jothel et Azarias.

CAPUT VI.

Assyriorum XXXIII Ofrateus, cuius tempora Achab rex nequam in parte Israel regnabat, sub quo Helias. Et quid de siccitate illius temporis Menander scripserit.

Assyriorum XXXIII Ofrateus, annis 20. A conditione vero templi septuagesimus quartus annus erat. Sub isto enim in parte Judaeorum Josaphat, Israelitarum vero celebri morte Nadab, et Baaz, Ela, et Ambri, obutibus, tenebat regimen Achab, cum Jezabel, nequissimus regum super omnes nequam antecessores suos reges Israel, ejus uxor longe acerrima simul et audacissima, quae ad tantam venit luxuriam atque vesaniam, ut civitates Israel statuis atque aris repperet, ritumque gentium pollueret omnia, insuper prophetas Domini trucidaret. Igitur qui-

dam propheta summi Dei, Helias nomine, de civitate Teslon Galaditidis regionis, veniens ad Bethab distans p Quia dicebat Deus, neque vimbram neque rotam illis annis in ea provincia vel missurum, nisi quae rursus apparisset, et in his diebus accessio, fueruntque quibus tres et menses sex in quibus tanta afflicti sunt nimia siccitate. Meminit autem hujus siccitatis Menander in gestis Nalthiorum regis dicebat: Et siccitas super eos facta est in mense Hypocortheon usque ad Aium. Qui dum Deo supplicaret, multa lumina sibi emissa, et haec quidem est sub Achab, factam significans siccitatem. Quo in tempore Latinorum Capis Sylvius Aegypti, et Aethi superioris Athis rex erat, qui Carpentem Sylvium habuit successorem regni. Atheniensium rex Phorbas, ejusque regni successor fuit Megales, Corinthiorum vero Bachis, Lacedaemoniorum Agesilaus. Prophetabant autem in Israel Helias et Heliseus, Abdias, Azarias et Micheas.

CAPUT VII.

Assyriorum XXXIV Ofratenes, quo regnante Tyberius Latinorum erat rex. Et Homerus tunc in scriptis traditur. Similiter et Licurgus legislator, Jojada etiam justus pontifex templi, qui 150 annis post Moysen vixit, ut sacra refert historia.

Assyriorum XXXIX Ofratenes, annis 60. A conditione autem templi nonagesimus quartus annus erat. Sub quo Joram, Achazas, et Athalia, atque Joas in Hierusalem regnabant; in Israel vero Horia, Joram et Jeu, principatui ipius post alium successerunt.

C Latinorum vero Tyberis Sylvius, Carpentis filius, princeps erat a quo et fluvius Tyberis est appellatus, qui prius Alhula vocabatur, cuius filius Agrippa post eum regno potius est. Quo apud Latinos regnante, Homerus poeta in Graecia claruit, ut testatur Apollodros grammaticus, et Eusebius historicus, ante urbem conditam anno centesimo vicesimo quarto, et ante aetate Cornelius Nepos, ante olympiadem primam anno centesimo. Eisdem etiam temporibus Helias rapitur, Licurgus quoque legislator Apollinis insignis habetur. Jojada etiam tunc pontifex templi fuit, qui post Moysen, ut refert sacra historia, annis 150 vixisse perhibetur, justusque per omnia vitiosus, et sepultus est in Hierosolymis in regis monumentis, quosanti generis David reparat imperium.

D Tunc etiam Thraces obtinuerunt.

CAPUT VIII.

Assyriorum XXXV Acrazapes, quo regnante Zacharius propheta filius Jojadae sacerdotis occiditur in antea templo, et altare Sylvius Romae tunc etiam praesidium posuit, inter montes, ubi nunc Roma est.

Assyriorum XXXV Acrazapes, annis 42, a templi autem constructione centesimus sexagesimus quartus annus erat. Joas parti Judaea regnabat, qui successorem habuit Amasiam. Israel vero post mortem Joram, Joachab, et Joas, unus post alium regnabant. Atheniensium rex Diogotes, Corinthiorum Eudemus, Latinarum Aeneas Sylvius. His existentibus nationum regibus, Zacharias sacerdos et propheta.

de quo Beatus in Evangelio mentionem facit, iussu
 Joas regis inter templum et altare interfecit, qui
 spiritus Jojada sacerdotis, Joas de morte liberaverat,
 et eum claustrum in templo huerat, etque regem fecerunt.
 Idcirco in curam perdidit divine religionis, cum
 quo etiam primatus plebis pariter sitiati sunt, et
 legitima iura legis. Unde et Dominus misit ad eos
 prophetam, qui contesteretur ut ab hujusmodi ges-
 tatorum malignitate recederent, ille iura sua solu-
 dit, penitentiam ageret et converterentur ab iniquitate
 sua, non obtemperavit, nec enim etiam Zachariam
 filium pontificis Jojada lapidibus in templo, rex iussit
 occidi, beneficium patris eius oblitus. Quam Za-
 chariam cum Dominus prophetam constituisset, stans
 in media multitudine, suadebat ei simul et regi, ut
 iustitiam facerent, et quia magna supplicia suscipere-
 rent, si nolent Dei preceptionibus obedire. Qui ta-
 men cum moreretur, suarum passionum testem Deum
 proclamavit, quia pro bono consilio et pro his que
 pater eius prestiterat regi Joas ille amare et violent-
 ter decamberet. Heliseus propheta etiam eo tempore
 moritur, Carthaginem quidam hoc tempore condi-
 tam fuisse dicunt. Sylvius Aremulus sive Remulus,
 Agrippæ superioris regis filius, præsidium Albano-
 rum inter montes, ubi nunc Roma est, posuit, qui
 ob impietatem fulminatus est. Huius filius Julius
 Proculus, Julii Proculi, qui cum Romano Romam
 commigrans fundavit Juliam gentem.

CAPUT IX.

Assyriorum XXXVI. Thonos Concoloros vocatus
 Sardapalus, qui muliere corruptor fuit. Ob quam
 causam ab Arbace dicitur Medorum imperium
 cepit. Anno regni Medorum
 Assyriorum XXXVI. Thonos Concoloros, quem
 Greci Sandanapalum nominant, annis 20, in condi-
 tione servituti, centesimus octogesima sextus annus
 regni Judæorum Azarias qui et Onias, Iaracitis, rege
 Roban reges erant, Atheniensium Phæceus, dei
 iussu, et Arifon, Cænthionum Aristoteles, Lacæ-
 dæmonum Avenitinus, Sylvius. Mic enim Aremuli, major
 filius fuit, in eo quippe monte quod nunc paries ut
 dicitur atque vocabulum loco dedit. Quia tempore
 Heliseus postea etiam, etque Phidon Argivus men-
 surarum pondera reperit, Olympias videlicet prima
 a Grecis constituitur, et agnus in Ægypto loquitur:
 Osee, Amos, Esaias, et Jonas in Judæa propheta-
 bant, Sardapalus autem Assyriorum rex vir muliere
 corruptor, qui inter scortorum greges femina
 habuit purpuram colorem tractans, a præfecto sui Ar-
 thaco, qui tunc Medis præerat, et ius atque exacer-
 tationi habitus, mox etiam exortus Medorum populi
 ad bellum provocatus et tricus Sardapalus, ar-
 dentem pyram et iniecit. Ex hinc regnum Assyriorum
 in Medos concessit. Usque ad id tempus fuisse re-
 ges Assyriorum historia refert. Fient autem simul a
 multitudine Alitabæ etque ad hujus regni terminum
 anni 1407, Omnea autem anni regni Assyriorum a
 primo anno Nini regis supputantur 1240. Arbaces

A vero Assyriorum deest in imperio, regnum in Me-
 dos apanstuit. Forub, et quos integris, id est, usque
 ad Deionem regem Medorum sine principibus, res
 gunt, et in medio hoc tempore Chaldeo proprie præ-
 malitate, quorum separata quidam regna successi-
 ones fecerunt. Robque, quoque gentes propriis
 gibus et dandis, et dicitur ille, et dicitur tunc iteoz ille
 imp, et quod oroz et dicitur. CAPUT X. Avenitibus
 Medorum Arbaces, qui, quoque prophetas
 Osee, Esaias, Amos, et Jonas, qui velut fontes pro-
 ruerunt in prophetiam, ut prima cecidit Babylon et
 secunda cepit, et dicitur Romæ, sub Arbace regno
 Christi, et tunc et dicitur tunc mundum in eo et dicitur
 et dicitur. Primus Medis Arbaces regnavit annis 28. Arcon-
 structione vero templi anni 206 et sub quo dicitur
 regnat Azarias qui et Ozias in parte Judææ. In Is-
 rael autem post Roban patris dicitur, fuerat Za-
 charias, rursusque Sellom, quibus successerat Ma-
 nabe. Atheniensium Tescios rex Arifonis filius
 erat, quando Assyriorum destructum est regnum.
 Procas Sylvius Latinorum erat rex, qui filius Aven-
 tini prædicti regis fuit, Corinthiorum Alexander,
 Lacædæmoniorum Talchamenes, et Mædæonum hoc
 tempore primus rex Catinus fuit. Tunc etiam He-
 stiodus insignis habetur, ut vult Porphyrius.

CAPUT XI.

Medorum II Sosarus, qui regante prima olympias
 cepta est, reges Lacædæmoniorum atque Corinthio-
 rum defecerunt, Lydorum autem regnum inchoavit,
 tyrannus Phalaris tunc in Sicilia quoniam nefan-
 dissimi operis iuste punivit. Sancti propheta etiam
 gentium salutem exorsi sunt predicare.
 Medorum II Sosarus annis 50, a conditione tem-
 pli anni 234, Judæ parte regnabat Joathan, Israelitis
 Phæceus, quando et quinto decimo eius anno prima
 olympias cepta est nominari, a qua usque ad ca-
 tivitatem Troje supputantur anni 405: quam olym-
 piadem Iphitus filius Praxonidis, sive Emouis, pri-
 mus constituit, in qua Corebus Eliensis existit
 victor: Elienses quidem quinquennale certamen,
 quatuor annis in medio expletis, quibus tot prin-
 ceps annuos constituebant, agere soliti sunt. Escilus
 vero Agamestoris filius, Atheniensium tunc princeps
 erat. Ab hoc itaque tempore Græcorum historia
 vera creditur esse, nam antea, ut cuique visum
 est, diversas protulerunt sententias, Latiorum rex
 Numitor qui, pulso Numitore fratre, majore regni
 potestate potiebatur, male adepta Athenensium
 Agamestori cui Escilus successit, Mædæonum vero
 Gyus. Quo in tempore Bogorus Ægyptis iura con-
 stituit, sub quo et agnus locutus est, ut ferunt alii.
 Leges vero Licurgi a Lacædæmonis sunt receptæ,
 quibus etiam diebus Lacædæmoniorum reges atque
 Corinthiorum defecerunt. Lydorum autem regnum
 inchoavit: quibus Ardisus rex primus existit. Ea
 tempore Phalaris Simulus Argentinus a prædicto ty-
 rannide populabatur, qui crudelis mente, commen-
 dis crudelior, omnia nefaris in innocentes agens,
 invenit aliquando quem iuste puniret, injustus. Nam
 per illos quidam æris opifex, affectans tyranni ami-

citiam, aptum munus crudelitati illius ratus, tan-
 rum teneum fecit, cui faber januam e latere compo-
 suit, quæ ad contrudendos damnatos receptui foret,
 ut cum inclusus ibidem subjectis ignibus torreretur,
 sonum vocis exorta capacitas concavi aeris augetet,
 pulsæque feræli competens imagini, murmur emitte-
 ret, nefarioque spectaculo mugitus pecudis non ho-
 minis gemitus videretur. Sed Phalaris factum am-
 plexus, factorem execratus, et ultioni materiam
 præbuit et crudelitati. Nam ipsum opificem sua in-
 ventione puniuit. Tunc etiam Peloponensium Athe-
 niensiumque maximum bellum totis viribus animis-
 que commissum est, in quo mutuis cædibus ad hoc
 coacti sunt, ut velut victi se ab alterutro subtrahe-
 rent, bellumque desererent. Tunc etiam Amazonum
 gens et Cymeriorum in Asia repentinis incursibus
 plurimam diu lateque cædem edidit. Quibus equidem
 temporibus Lacedæmonii, contra Messenios propter
 virgines suas spretas in solemnibus Messeniorum sacri-
 ficio, per annos viginti indefesso furore bellantes,
 ruinæ suæ totas Græciæ vires implicuerunt. Qui cum
 per decem annos longa fatigati obsidione, et quere-
 lis uxorum super longa viduitate et periculo sterilitatis
 contestantium, ni redirent, a fructibus concubitus
 petituras, permoti, tamen ne revocarentur, electos
 in exercitu quosdam Spartham remittunt, quibus
 promiscuos omnium feminarum concubitus permi-
 sere. Sciendum tamen est ipsam esse Spartham,
 quam et Lacedæmoniam civitatem, atque inde Lacedæ-
 monios Sparthanos dici. Qui dum crudeliter contra
 Messenios dimicant, quamvis sæpius ancipiti
 victoria, demum superant. Tunc etiam contra Athe-
 nienses arma convertunt, diu variæ et graves pugnae
 et anceps status victoriæ, ac postremum pendente
 eventu utrinque discessum est. Ergo tantus furor
 Sparthanorum erat, ut, duobus bellis impliciti, sus-
 cipere tertium non recusarent. Tunc enim post in-
 numerabiles, ut ita dicam, Laurentis loci in Latio
 reges Sylvios, Albanosque, qui per annos 500 in parte
 Italiæ prædicta regnaverunt, quamvis pauperrime
 Anulus rex fratris sui Numitoris filiam Rheam no-
 mine, quæ et Ilia vocabatur, Vestalem virginem fe-
 cerat, quæ gravida inventa, dum scelus suum auctur
 excusare, a Marte se compressam mentita est. Ex
 qua genitis duobus geminis, rex exponi præcepit.
 Quos vagientes parvulos juxta ripam Tyberis expo-
 sitos, Faustulus regis pastor ad Laurentinam uxorem
 suam detulit, quæ propter pulchritudinem et
 rapacitatem corporis quæstuosi, a vicinis Lupa
 appellabatur. Unde meretricum cubicula lupanaria di-
 cuntur. Qui gemini inter alios pastores enutriti, cum
 adolevissent, collecta latronum manu et pastorum,
 interfecto apud Albam Amulio, avum Numitorem in
 regnum restituant, matremque vindicant, quæ de-
 fossa juxta legem viva ob stupri mercedem fuerat.
 Hinc decedentibus atque nascentibus regnis, novus
 ordo consurgit.

CAPUT XII.

*Medorum III Madidus, quo regnante decem tribus quæ
 vocabantur Israel translate sunt in montes Medo-
 rum, et Cuthæi (qui vocantur Samaritæ) pro eis
 in eorum regione collocantur. Romulus autem in-
 terfecto avo atque fratre, fundavit Romanam. Sibylla
 Eritrea hoc in tempore existit: quæ de Christo ma-
 nifeste prophetavit.*

Medorum III Madidus, annis 40, a conditione tem-
 pli anni 264. Quo Medis regnante, Judæis regnabat
 Achar, cui successit filius ejus Ezechias, Ieracis
 alius Phæceæ habens successorem Osiam. Per ea vi-
 delicet tempora erant prædicti prophetæ, quos præ-
 misimus, id est, Amos, Isaias, Micheas, et Osce. His
 adjunguntur Jonas et Joel, cum jam regnaret Jo-
 than, qui successit Ozia. Sed istorum prophetarum
 duorum tempora in libris non invenire potui cano-
 nicis. Qui prædicti prophetæ velut fontes prophetiæ
 eruperunt pariter, quando regnum defecit Assyrio-
 rum, cepitque Romanum, ut scilicet quemadmodum
 regni Assyriorum primo tempore existit Abrahami
 cum promissiones apertissime fierent, id est in ejus
 semine benedictiones omnium gentium, ita Occiden-
 talis Babylonis exordio, quæ fuerat Christus imperant
 venturus, in quo implerentur illa promissa per ora
 prophetarum prædicta, non solum loquentia, ve-
 rum etiam scribentium. Cum enim propheta man-
 quam fere defuissent populo Israel, ex his quoque reges
 esse coeperunt, in usum tantummodo eorum fieri;
 non gentium. Quando autem scriptura manifestis
 prophetica condebatur, quæ gentibus quandoque
 prodesset, tunc oportebat ut inciperet quando con-
 debatur hæc civitas, quæ gentibus imperaret. Tunc
 Atheniensium erat rex Alemeon; Macedonum Thy-
 rimmas, Hesiodos et Aristoteles fuisse tunc memo-
 rantur. Igitur regni Madidi anno decimo quinto ca-
 ptivitas prima decem tribuum Israel facta est a Sen-
 nacherib, qui et Salmanansar, rege Chæthæorum,
 quæ translate sunt in montes Medorum. Regnatum
 est in Samaria annis 240, et menses 7, et dies 7, ex
 quo se a domo David et tribu Juda separaverunt hæ-
 teræ tribus. A tempore quo sub principe Jese pro-
 vinciam obtinuerunt eandem erant anni 947. Eo-
 dem quoque tempore nonnulli Sibyllam Eritream
 vaticinatam ferunt. Sibyllas autem Varro præfuit plu-
 res fuisse, non unam. Hæc sane Eritrea Sibylla
 quedam de Christo manifesta conscripsit carmina:
 quæ beatus Augustinus ex Græco in Latium verba
 eloquium, ubi ostendit in capitibus versuum ordinem
 litterarum ita se habentem, ut hæc in eo verba lege-
 rentur, JESU CHRISTE, THEOS, SOTER, quod est La-
 tine, Jesu Christe, Dei Filius, Salvator. Hi autem ver-
 sus quorum princeps litteræ istum sensum quem di-
 ximus reddunt, ita translati sunt.

Judicii signum, tellus sudore madescet,
 Et caelo rex adveniet, per sæcula futurus,
 Scilicet in carne præsens ut judicet orbem,
 Unde Deum cernent incredulus atque fidelis,
 Celsum cum sanctis ævi jam termino in ipso.
 Sic animæ cum carne aderant quæ judicant ipse,
 Cum jacet incultus densis in vepibus orbis,
 Rejiciant simulæcra viri, cunctam quoque gentem.

Exuret terras ignis, polumque polumque.
 Inquirens tetri portas effringet Avernī,
 Sanctiora, sed enim comete lux libera carni
 Tradetur, fontes aeterna flamma cronabit.
 Occultos actus retegens tunc quisque loquetur,
 Secreta atque Deus reserabit pectora lucis.
 Tunc erit et luctus, stridebunt dentibus omnes.
 Eripitur solis Iubar et chorus interit astris,
 Solvetur coelum, lunaris splendor obibit.
 Deiciet colles, valles extollet ab imo.
 Non erit in rebus hominum sublime vel altum.
 Jam requantur campis montes et cetera ponti,
 Omnia cessabunt, tellus concompacta peribit.
 Sic pariter fontes torrentur, fluminaque igni,
 Et tota tunc somnum tristem disarctet ab alto
 Orbe, gemens facinus miserum, variosque labores,
 Tartareumque chaos monstrabit terra dehiscens,
 Et coram Ite Domino reges sistentur ad unum,
 Recidet e coelo ignisque et sulphuris amnis.

Nonnulla autem Erictheam Sibyllam non his regnantibus, ut praemisimus, sed Trojani belli tempore fuisse scripserunt. Eumelus autem tunc Corinthia versificator agnoscitur. In Sicilia vero Syracusia condita est, similiter et Cathina, a Laedamonia namque, ut praediximus, bella contra Messenios geruntur, et ab eis Messala capitur. Thales Milesius physicus philosophus tunc agnoscitur, qui unus ex septem sapientibus fuisse perhibetur, qui physicam primus apud Graecos invenit. Iam etiam Thales successores propagavit, rerum naturam atque secretus, suasque disputationes litteris mandans emuniavit, maximeque admirabilis existit, quod aetologiae numeris comprehensis, defectus solis et lunae etiam predicare potuit. Aquam lamea putavit remota esse principium, et hic omnia elementa mundi, ipsumque mundum, et quae in eo videntur, existere. Nihil autem hoc opere quod mundo considerato tam mirabile aspicimus, divina menti praeposuit. Quo etiam in tempore, Athenis principes qui usque ad mortem reipublicae praerant desierunt, et in annis decem magistratum consuetudinem Athenienses tenuerunt. Post principes vero praedictos regnavit primus, cum eis Carops Escopis filius. Tunc Anadis insula habitata est, Gizecus condita. Igitur anno Madi nono, post eversionem vero Trojae quadringentesimo quarto decimo, sexta Olympiade, quae quinto demum anno, quatuor in medio expletis, apud Elidem Graeciae civitatem agone et ludis exerceri solebat, Romulus ejusque germanus Remus, quos inter pastores diximus enutritos, collectaque pastorum atque latronum multitudine, Romanae urbis aedificia inchoaverunt, suoque de nomine junior, qui germanum peremerat, urbem vocari praecipit. Cujus regnum urbis continuo Romulus fratricidio ambuit, parique successu crudelitatis, sine mora raptas Sabinas mulieres, improbis nuptiis confederatas, maritorum et parentum cruore dotavit. Itaque Romulus interfecto primum avo Numitore, dehinc Remo fratre, arripuit imperium, urbemque constituit, regnum avimuros fratris, templum sociari sanguine dedicavit, sceleratorum manum promissa impunitate collegit. Ad tutelam vero novae urbis, sufficere vallum videbatur, cujus dom angustias Remus increpat, saltu transilivit, qui jussu fratris occisus est; prima certe

A victima urbis fuit. Imaginem namque urbis potius quam urbem fecerat Romulus, sed incolae deerant. Erat tamen in proximo locus, hunc asyllum facit, ea statim mira vis hominum, Latini, Tuscique pastores, etiam transmarini Phryges, qui sub Aenea, Archades, qui sub Evandro venerant duce, confluerunt. Sic namque ex variis quasi elementis congregavit corpus unum, populumque Romanum ita fecit. Mirorum itaque matrimonia a finitimis petita, quia non impetrabantur, manu capta sunt. Simulatis quippe ludis equestribus, virgines ac mulieres Sabinorum, quae ad spectaculum venerant, praeda fuerunt. Haec statim causa bellorum. Sabinis portae proditae per virginem Tarpeiam. Ita admissis intra moenia hostibus atrox in ipso foro pugna, adeo ut Romulus foedam suorum vix sisteret fugam. Tandem intervenere fuerunt raptae laceris comis; sic pax facta cum Tatio, foedusque percussum est. Quem tum Tatum senem honestis pietatis causis insistentem, mox ut in societatem regni Romulus assumpsit, occidit. Ergo pulsus fugatique Vientes, Cernensium captivum ac dirutum est oppidum, spolia inster opima de regis Argone Feretrio rex reportavit. Tarpeia namque virgo praedicta clypeis Sabinorum obruta est. Unde mons Tarpeius nomen accipit, in quo nunc est Capitolium. Jam hinc necessabilia certamina et iuxta quantitatem virum externa atque civilia semper gravia fuerunt. Igitur Romulus hunc reipublicae imposuit statum. Juvenis divisa per tribus, in equis et armis, ut ad subita bella extubaret, consilium autem reipublicae penes senes esset, qui ex auctoritate patres vocabantur, ob aetatem senatus, et ex populo mille collegit viros, qui armati sibi assisterent expediti. Unde a mille milites dicti, sicut a senibus senatores, et a curiis Quirites. Idem Romulus apud patrem per caput capri sublatus, nusquam comparuit. Sed, suadente Proculo, Quintus est nominatus, quem tamen a senatu propter acrius ingenium deceptum asserunt. Eodem tempore Senacherib rex Chaldaeorum ad custodiendam regionem Israelitarum accolas Assyrios misit. Qui aemulatores Idae legis facti, Samaritae nuncupati sunt; quod Latina lingua exprimitur custodes, qui proprie Euthae vocantur, a quodam flumine Eutha, quod est in provincia Persida, unde rex eos migrare fecerat in Samariam.

CAPUT XXI.

Medorum IV Cardias, quo regnante, Numa rex Latiorum fuit, qui multa vana instituit et superstitiosa.

Igitur Medorum IV Cardias, annis 15. A constructione vero templi tricesimus quartus, sub quo Ezechias regnabat in Judaea. Decem vero tribus quae vocabantur Israel, jam in captivitatem erant ductae. Macedonum rex Perdica erat, Atheniensium Hippomenes, cui Leocrates succedit. Latinorum Numa, qui et Pompilius, post Romulum existit rex, qui nullum cum finitimis gessit bellum. Duos menses is anno addidit, Januarium et Februarium, cum

antea decesso tantum apud Romanos, fuisse a Romano instituti. Capitulum quoque a fundamentis ædificavit, vir in religione spororum præcipuus, qui sacre et cæremonias omnemque cultum deorum docuit. Pontifices, augures, cæteraque sacerdotia et secreta quedam imperii pignora descripsit, Janumque bifrontem. Ille primus focum Vestæ virginibus colendum dedit, ut ad stantiaerum custos imperii celestium siderum flamma vigilaret. In tantum enim vanitate deceptus est, ut plura diabolo dictante conscriberet, quæ postea si ad hominum notitiam pervenirent, nimium obsutura cognovit. Sed quia incendere ea timuit, juxta suum latentè sepulcrum, ubi neminem accessurum credidit, sub humo abscondit. Decedente vero tempore, quidam rusticus dum in eodem agriculturam exerceret loco, aratro excellenti hoc scriptum reperit, prætori obtulit, præter vero senatum, Senatus autem ut vidit, nimium delectatus exhorruit, et incendio tradens, concremavit, ne aliqua curiositate ad hominum notitiam tantum nefas diabolicum perveniret. Bellum etiam quod in Tyria gestum est inter Lacedæmones et Argivos tunc fuisse creditur; Sihylla, quæ et Erophila, in Samo insignis habebatur. Nicomedia tunc expedita est, quæ prius Astacus vocabatur, quo in tempore prophetabant Isaias et Osee,

CAPUT XIV.

Medorum V. Dejoces, sub quo Manasses in Babylonia captivus ductus, et penitentiam agendo meruit absolvi. Romanorum vero Tullius rex, qui multa reipublice ad decorem pertinens insituit, et quæ civitates tunc sunt condite.

Medorum V. Dejoces, annis 54, A condito templo trecentesimo septimus, decimus erat. Sub quo Manasses parti Judæe, dum regnaret, ductus in Babylonem captivus, ferreis vinculis illigatus, fertur penitentiam egisse, cujus et canticum penitentiae legitur. Postea vero reversus in regnum, mala præterita damnis penitendo, Deo etiam gratias agebat, qui ejus exaudivit preces, eripiens eum a maxime angustiis, deinde vitam ducens mirabilem, tandem reliquit filium suum pessimum Ammon, successorum. Quibus diebus Atheniensium erat rex Absander, cui successit Erixias. Postquam cessantibus regibus constituti sunt principes, electi nobiles, nobrem Atheniensium urbi præfuerunt, rempublicam regentes. Macedonum Argæus; Romanorum vero Tullius Hostilius, cui ob honorem virtutis, regnum ultro datum est. Ille omnem militarem disciplinam iræntique bellandi instituit. Primus regum Romanorum qui pura et lascibus usus est, ille ambitu malis urbem amplavit, adjecto monte Celio. Itaque exercita juventute intulisse Albanis bellum, et diu altinsecus spe incerta clade, tandem pessimus exitus et dubius eventus, compendiosa tergemorum congressione fuisse. Rursus, pace disrupta, Metium suffocatum fidinatem, bella meditantem, etiam prodicatione suspensum, curibus in diversa raptantibus, duplino, aeni noxam poena diversi corporis expendisse. Quibus etiam diebus Cizicus condita est, et

in Italia Locri; in Lacedæmonie vero primus nudipedalia dicuntur: Musici namque Anaxillogus et Symonides, Aristozenusque, illustres habebantur. Itaque legislator Zeleucus frequentibus precæoniis celebrabatur; Cypsilus enim in Corintio tyrannidem exercebat. Tunc Byzantium conditum est, et Hystris civitas in Ponto.

CAPUT XV.

Medorum VI Phraortes, sub quo Josias Judæorum rex, et Romanorum Ancus Martius.

Medorum VI Phraortes, annis 24. A condito namque templo anni 374, sub quo Josias regnare cepit parti Judæe, qui lucos succidit, et gentium idola de suo regno abiecit, Deumque cæli integre coluit. Ossa etiam humana super altare combussit quod impius Jeroboam ad subversionem Israel construxerat. Adimplevit namque quod de eo prophetatum fuerat per virum Dei Jaddun de Juda Jeroboam sacrificanti. Philippus Macedonum rex tunc erat, et Ancus Martius Romanorum, Pompilius nepos ex filia. Illic Aventinum montem et Janiculum urbi addidit, et muro moenia amplexus est, et infloentem Tyberinum urbi pontem commisit. Supra mare vero tertio decimo ab urbe milliarlo in ipso fluminis marisque confinio Ostiam civitatem condidit. Quibus diebus (ut quidam ferunt) Thales Melesius primus physicus philosophus clarus habebatur, prophetantibus in Judæa Hieremias, Oida mullere et Sophonia. Tunc musicus Tarpander insignis habebatur. Oraculo namque Dodonæo primum usa est Græcia: Myrtheus Atheniensis poeta tunc cognoscitur, Draco legumlator tunc etiam fuisse fertur: Epidauras civitas condita, quæ postea dicta est Dyrachium.

CAPUT XVI.

Medorum VII Cyzares, quo regnante, Josias rex Judæorum occiditur, Judæi diversis calamitatibus opprimuntur, regesque eorum inter Egyptios et Babylonicos infelici sorte assignantur. Romanorum vero Tarquinius Priscus erat rex, qui senatum auxit, et multa insignia et decora adinvenit, quibus dignitas imperii eminet.

Medorum VII Cyzares, annis 32. Ab ædificatione vero templi anni 395. Quo in tempore Josias rex erat Judæorum, qui cum Nechaone rege Egyptiorum congressus, occiditur: habens successorem Joacha, quem Necho vincitum duxit in Egyptum, post bella contra Babylonios acta, constituensque fratrem ejus seniore, ex eodem patre, pro eo regem nomine Joachim, qui et Eliachim, provincie tributum imposuit. Igitur Joachim cum octavum regni ageret annum, veniente Nabuchodonosor cum magno apparatu contra Judæos, qui omnem Syriam de manu Nechaonis regis Egypti abstulerat, quem etiam Nabuchodonosor juxta Eulratem in bello vicerat, ejusque dominationem ab Assyria depulerat eamque sibi subjecerat; hunc vero Nabuchodonosor metuens Joachim, minasque ejus, et pacem habere desiderans, præbuit ei tributa quæ præceperat, annis tribus; tertio vero anno non reddidit, deceptus spe Egyptiaci belli. Audierat enim eos contra Ba-

bylonius iterum pugnaturus, sed hoc minime Aegyptii præsumpserunt. Nabuchodonosor vero iterum cum magno exercitu venit contra Judæos: quem Joachim jure foederis suscepit. Dum ergo rex Babylonie intrasset in civitatem, fidem nequaquam servavit, sed juvenes fortissimos Hierosolymitanorum occidit una cum rege Joachim, quem etiam ante muros inhumatum projici jussit, et alios in dignitatibus positos, captivos in Babyloniam duxit: inter quos ductus Ezechiel propheta adhuc puer est. Filium vero ejus Joachim constituit regem universæ provincie, quod mox eum pœnituit fecisse. Formidatus est enim ne forte, habens mali memoriã pro nece paternã, provinciam ejus invaderet; et mittens exercitum, regem Joachim Hierosolymis obsidebat: qui accepti jusrurandum ab eis ut nihil mali pateretur, nec ipse nec civitas. Non autem servavit eam Babylonie rex, sed præcepit principibus suis ut omnes, qui erant in civitate juvenes, captivos sumerent, pariter et artifices, eosque ad se ligatos adducerent, qui omnes fuere decem millia octingenti triginta et duo, simul et Joachim, cum matre pariter et amicis, quos deductos ad se habuit in custodia. Patrum vero Joachim, nomine Sedechiam, constituit regem, accipiens ab eo jusrurandum, ut ei provinciam custodiret, et nihil hostiliter ageret, et Aegyptiis non faveret. Hæc juxta assertionem Josephi retulimus. Eusebius vero et nostri temporum scriptores ita ferunt: Anno tertio Joachim Nabuchodonosor Judæam captam tributariam fecit, et in ditionem suam redactis plurimis Judæorum, partem etiam vasorum templi cum invasisset, tributario Eliachim facto et Joachim, victor ad suos rediit. De regio semine pueros secum in Babyloniam deduxit, quos eunuchos factos scholæ tradidit, cum cæteris nobilioribus, quos ex diversis nationibus deprædaverat, ut omnem discerent Chaldæorum sapientiam, inter quos Daniel, Ananias, Azarias, Misahel clari habentur. Tunc temporis Macedonum rex Philippus erat, Lydorum Sadyattes, Romanorum vero Tarquinius Priscus, qui quamvis transmarinæ originis esset, regnum ultro petens accepit, ob industriam atque suam elegantiam, quippe qui oriundus Corintho Græcum ingenium Italicis artibus miscuisset. Hic et senatus majestatem numero ampliavit, et centuriis tribus auxit, quamvis Acius Nevius numerum augeri prohibeat, vir summus augurio. Quem rex in experimentum rogavit, fieri ne posset quod ipse mente conceperat. Ille, rem expertus augurio, posse respondit. Ad quem: Hoc, inquit, agitur: an autem illam secare novaacula possit? Et augur: Potest, inquit, et secuit, inde Romanis sacer auguratus. Neque pace Tarquinius quam bello promptior. Duodecim namque Tusciæ populos frequentibus armis subegit: inde fascès, trabæ, curules, annuli, phalære, paludamenta, prætextæ, inde quod aureo curru quatuor equis triumphatur, togæ pictæ, tuniceque palmatæ: omnia denique decora et insignia, quibus imperii dignitas eminet, sumpta sunt. Idem Romæ Circum ædificavit, numerum senatorum

A auxit, Romanos ludos instituit, muros et cloacas construxit, ad extremum ab Antiochia occidit, cuius regis filius, cui ipse successerat.

CAPUT XVII.

Medorum VIII Astyages, quo regnante Hierusalem capta est, templumque incensum, Judæi in Babyloniam captivi sunt ducti. Quantæ etiam fortitudinis Nabuchodonosor exstiterit, et qualis fortitigesset virtute et opere, succinote sunt adnotata. Quid etiam de ea gentium scriptores dixerint. Itaque quod requiritur, cum Babyloniorum reges miræ fortitudinis essent, cur per reges Medorum annorum numerus observetur. De passionibus etiam Hieremias propheta, et quid in Aegyptum descenderit, et Aegyptiorum vastationem prædixerit. De Pythagora etiam et de septem sapientibus Græcorum, qui per ea tempora fuerint.

Medorum VIII Astyages, annis 59. Ab ædificatione vero templi, anni 427; Macedonum rex Acropus, Lydorum Alyattes. Igitur anno octavo Astyagis, Judæi de Hierosolyma captivantur a Nabuchodonosor rege Babyloniorum. Capta est vero civitas undecimo anno Sedechiæ regis, quarto mense, die nono: ceperantque eam principes Babyloniorum, quibus obsessio a rege Nabuchodonosor videbatur esse commissa. Ipsa autem in Arabatha civitate morabatur. Sedechias vero dum caperetur urbs, illico fuga elapsus est, quem fugientem per desertum comprehendentes cum uxoribus atque filiis, adduxerunt ad regem principes Babylonii in Arabatha. Hunc ergo ad se venientem Nabuchodonosor impium et infelicem vocare cepit, et jurisjurandi immemorem, quia dum ab eo percipisset imperium, quod ab ejus fratre tulerat, et illi tribuerat, contra munificum largitorem agisse videbatur hostiliter. His igitur verbis usus, filios ejus jussit pariter et amicos continuo perire, ipse scilicet Sedechia et alii captivis insipientibus. Deinde oculos eruens Sedechiæ, eamque vinciens perdidit in Babyloniam. Alia sequident universa, consona a prophetis edicta sunt: quo modo et civitas vastaretur, et ipse Sedechias duceretur captivus in Babyloniam. Discordavit autem in hoc Ezechiel dicens quia Sedechias Babyloniam non videret, cum Hieremias dixisset quia vincitum eam rex Babylonie illic duceret. Hæc autem preveniens ei, quia Hieremias et Ezechiel prophetaverant, quia comprehensus duceretur ad Babylonum regem, et loqueretur ei oratio, et videret oculos regis; sicut Hieremias dixit, cæcatus autem et ductus in Babyloniam non vidit eam, sicut Ezechiel prædixit. Porro Babylonius rex misit principem militiæ suæ Nabuzardan in Hierosolymam, ut exspoliaret templum, præcipiens ut illud incenderet, et regalia pariter et civitatem ad parimentum usque deponeret, et populum in Babyloniam abduceret. Qui dum venisset ad Hierosolymam undecimo anno regis Sedechiæ, templum subvertit, et vasa Dei atriæ argenteaque laßt, nec non et maximum candelabrum quem posuit in templo Solomon, insuper et columnas æneas et capita earum, aureasque mensas et candelabra. Et hæc auferens templum quoque succendit, mense quinto initio mensis anno undecimo Sedechiæ regis, octavo decimo anno

Nabuchodonosor. Succendit autem et regalia civitateque destruxit. Templumque concrematum est post trecentos et septuaginta annos, et mensis sex diesque decem, ex quo id constat edificatum, ab egressa aetate populi ex Aegypto tunc erant anni 1492, menses 6, dies 10. A diebus vero usque ad vastationem templi, omne tempus fuit annorum 1957, menseum 6, dierum 10.

Ex quo vero factus est Adam usque ad ea que praenoverunt templum, anni sunt 5513, menses 6, dies 10. Tunc ergo numerus annorum fuit. Mansit autem adhuc regibus hic populus, a Saul, et David, et qui primi gentis Judaicae imperium susceperant, per 532 annos, menses 6 dies 10, sub iudicibus vero annis plus 500, post mortem Moysi, et duce Jesa. Haec ita ac habent iuxta Josephi asseritionem. Juxta aliorum vero supputationem templum ab anno edificationis aetate quadringentesimas tricesimo quinto, vel quadringentesimo quadragesimo secundo succensum est. Ergo Nabuchodonosor tanta fuit fortitudinis ut etiam Magastenis in quarto Indorum libro nitatur approbare hunc regem fortitudine et octavam magnitudine Herculem transcendisse. Dicit enim eum vastasse Libyae civitates et Hibetiam. Porro Diocles in secundo Calpurnius libro meminit hujus regis, et Philostratus in Indicis et Phoenicis historiis (dicit quia iste rex obsedit Tyrium cum tribus, cum illo tempore Tyre regeret Dathabula. Ipse vero de manibus hostium captum Beli, et reliqua largissime nimis emendit, et antiquae civitati illa quoque conculit, et praefata superavit, ita ut nequaquam obsidentes valerent fluxum convertere et civitates aliisque modo praevales. Erexitque tres portus intrinsecas, et tres extrinsecas, de latere cocto detentis muniens eas, et exornans valde magnifice. Paternis quoque regalibus aia proxime regalia fabricatas, est, quarum spatia et reliqua palatibus digna dicere aequo supervacua. Verumtamen haec scienda, quia dum essent haec magna, et animis animis, diebus anno quingentesimo consummata. In istis vero regalibus lapides, posuit, quarum similes simili aetate marmori, et praestavit diversas arabicas, factique antiqua quod pensile dicebatur. Hoc ergo modo diversi hujus regis fecere memoriam. Igitur dum tunc potentes atque famosi Babyloniolorum existerent reges, quaeritur quanam causa sit cur non in numero et cardine illustrium habeantur regum? Scimus enim quoniam regnum Assyriorum quod a Semiramide Ninivae uxore est in Babylonia fundatum, demerito tempore in ea et usque ad Sardanapalum pervansit. Quo interfecto, a praefecto Medorum Arbaes regnum Assyriorum in Medos translatum est. Medorumque reges in cardine, et numero ab historiographis traduntur, donec ad Peras translatus est. Ergo si translatus est Assyriorum regnum ad Medos, et cum eis retentum, nunc historiae declarent, una Babyloniolorum regnum quod sit et quis seque soluerit, regem, Asiam a Ninivae occupatam, totamque Orientem usque ad terminos Indiae, ab uxore vero ejus, insuper Aethiopas, alias

que nationes regno Assyriorum esse subjectas. Ex quo apparet descendente Arbaes ad Medos, partem regni maximam dignitatemque invasisse ac penes se in Media retinuisse. Chaldaei vero Babyloniam sibi adversus Medos vindicaverunt. Ita quippe potestas Babyloniae apud Medos, proprietas vero regni apud Chaldaeos fuit. Chaldaei autem propter antiquam dignitatem regis urbis, non suam dignitatem, sed illius vocare maluerunt. Unde factum est ut Nabuchodonosor ceterique post eum reges, usque ad Cyrum et Darium, qui Chaldaeorum regnum civitateque Babyloniam destruxerunt, quamvis Chaldaeorum viribus potentes, nomine tamen Babyloniae clari legantur. Enimvero non immerito beatum apostolum Petrum Romam in suis scriptis Babyloniam nominasse nunc recolo, quoniam tunc in Oriente prima caput orbis est effecta Babylon, mansitque inconcussa usque ad Sardanapalum. Quo interfecto, amisit partem maximam potentiae, tamen partem regni penes se retinuerunt Chaldaei, qui Babyloniam sibi adversum Medos vindicaverunt. Quo in tempore Proca avus Rhae Sylviae quae mater Romuli fuit, regnare cepit, a quo historiae Latinorum inchoantur, ab eo sementum Romae jaetum quamvis nondum germen appareret, Babylon vero novissime, et tempora a Cyro rege subversa, quo primum Roma a Turquois regum dominatione liberata est. Siquidem sub uno eademque convenientia temporum illa in Orientem occidit, ista in occidentem surrexit. Illa tunc quasi mortua dimisit hereditatem alienorum possessa dominatum, haec vero pubescens se agnovit heredem, aspernata etiam suorum fastidium. Tunc orientis occidit, et ortum est occidentis imperium. Quae de re ab Apostolo Roma jure Babylon nuncupatur. Igitur Nabuzardan princeps militiae Nabuchodonosor, qui templum Domini succendit, ejusque vasa et arthabam maximam a Salomone factam, cum populo a Hierusalem transigrare fecit ad regem Babylonium, reliquias quasdam populi in Judam reliquit ad excolendam terram, tributumque regi persolvenda, quibus praefecit Godoliam. Quo in tempore idem Godoliel ab Isamaele, qui erat de regis semine, interficitur. Timentes vero Babylonios Iudei, qui remanserant, propter necem Godoliae, quoniam a Babyloniis Iudae fuerat constitutus, assumptant Hieremiam prophetam invitum atque contradicentem cum suo discipulo Baruch, ad Aegyptum dependentes secum, trahunt. Rex Aegyptiorum Vafris tunc erat. Hieremias vero propheta, a tertio decimo anno regis Josiae prophetare orsus, usque dum civitas destaretur et templum, quae ventura illi populo erat prophetando predicabat, suasque prophetias in libro scriptas populo legendas dedit. Quae de re multa a Iudeis mala perpassus, casus, vinculis afflictus est. Principes etiam e carcere prophetam educentes, rege Zedechia permittente in quemdam lucum, plenum ceno deposuerunt, ut morte propria suffocatus exstingueretur. Ille vero usque ad guttur in luto depositus, in his debebat angustiis. A quodam vero

servorum regis, honoribus decorato, qui genere erat **A**
Aethiops, liberatus est. Igitur dum in **Aegypto** consisteret, jubente Deo
 perdidit populo **Aegypto** futuram captivitatem, et
 qualiter in **Babyloniam** captivi ducerentur, et ab illa
 propria regione ab illis trucidarentur. Et hoc ita
 completi sunt: quinto siquidem anno captivitatis
Hierosolymorum: Quisque subdividisset **Nabuchodonosor**
Ammonitas et **Moabitas**, perrexit ad **Aegyptum**,
 eamque subvertit, et regem quidem qui tunc erat,
 occidit; aliamque in ea constituens, decem **Judeos**
 captivos duxit in **Babyloniam**. Igitur per **Assyrios**
 corruit populus decem tribuum de **Samaría**, cum re-
 gnaret apud eos **Osias**. Deinde duarum tribuum mul-
 tudo a **Nabuchodonosor** rege **Babyloniorum** et **Chaldaeorum** captis **Hierosolymis** est vastata. **Sal-**
manasar namque transigrans **Israelitas**, in eorum
 regione institit gentem, quas prius in interiori parte
Persidae et **Mediae** morabatur. Tunc tamen primum
Semmaritae vocati sunt, vocabulum provinciae dante-
 mentes, in qua habitare videbantur, dum prius **Euthi-**
thaei dicebantur, a flumine juxta quod habitabant
Babyloniorum vero rex, cum duas tribus captivas
 duxisset, neque gentem aliam in eorum fecit habitare
 provinciam, et propterea desolatae omnis **Judea**, et
Hierosolyma et templum, annis 70 permansit. Omnis
 siquidem tempus a captivitate **Israelitarum** usque ad
 duarum tribuum transmigrationem fuit annorum 150,
 mensium 6, dierum 18. Igitur ea quae de **Danielis**
 et sociis ejus gesta mirabiliter apud regem **Nabuchodonosor**
 legimus, tunc temporis fuisse nemo fideliter
 dubitare potest, sive etiam quae **Nabuchodonosor**
 contigerunt, et a sancto **Danielis** sibi sunt praedicta.
 Quibus temporibus in aegre certantibus **tragus** de-
 betur in praesens, id est, **hircus**, unde aiunt **traguedos**
 nuncupatos. **Alcman** et **Sesiochoras** poetae clari ha-
 bentur. **Pythaeus** **Militesius**, qui de septem sapientibus
 fuit, cum **Phaenone** **Atheniensi**, olim **Phoenice**,
 congressus, eundem interfecit. **Solon** **Draconis** leges
 antiquas ex sua eas quae ad sanguinem pertinebant
 novo **Atheniensibus**, quibus praecerat, jure constituit.
Septem vero quos antiquitas sapientes facit, hi fuerunt:
Thales, **Milesius**, **Pythaeus**, **Militesius**, **Solon**
Atheniensis, **Chilon**, **Lacedaemonius**, **Periandrus** **Co-**
rinthius, **Cleobolus** **Lydius**, **Bias**, **Prionaeus**. Omnes hi
 septem appellati sunt sapientes, qui post poetas theolo-
 gos claruerunt, quoniam nonnulla honestiora praeco-
 pta morum brevitate sententiarumque complexi sunt.
 Nihil autem monumentorum quod ad litteras attineat
 posteris reliquerunt, nisi quod **Soloni** quasdam
 leges **Atheniensibus** (ut praedixi) dedit. **Thales** vero
 physicus fuit, et **solum** dogmatum **libros** reliquit.
Pythagoras autem **Semites**, a quo etiam ferunt philo-
 sophiae nomen exortum, qui et arithmeticae artis
 inventor fuisse dicitur, eodem tempore claruisse fer-
 tur. Nam cum antea sapientes appellarentur, qui
 alibi praecare videbantur, iste interrogatus quid

profiteretur, philosophum se esse respondit. Id
 est, studiosum vel amatorem sapientiae, quoniam
 sapientiam praestant arrogatissimum videbatur. Per
 idem tempus **Sappho** mulier in diverso poemate
 eluxit. **Ferociatae** historiarum et **Kenchipsae** phy-
 sicae **tragodiarum** clarum inventores habentur. **Romano-**
rum vero **Servius Tullius** gubernacula quo
 in tempore invadit, nec obscuritas imbibit,
 quamvis matre serva creatus est. Nam cum iam
 indolens uxor **Tarquini** **Tanaquil** liberaliter edu-
 casset, et clarum fore visa circa caput flamma
 promiserat. Ergo post **Tarquini** mortem aditente
 regina substitutus in locum regis, quasi ad tempus
 regnum deloipartum sic egit industrie, ut juve ad-
 plus videretur. Ab hac populus **Romanus** natus in
 censum, digestus in classem, inde curis atque col-
 legiis distributus est. **Summa**que regis aetoria ita
 est ordinata republica, ut omnia patrimonium, digni-
 tates, aetates, artium, officiorumque discrimina in
 tabulis referrentur, ac sic maxima civitas minime
 dehis diligentia contineretur. Quibus etiam diebus
 solis facta defectio est, cum futuram eam **Thales** ait
 ita dixisset. Quo in tempore **Alattes** et **Astyages** dil-
 raicaverunt. Tunc etiam **Anaximander** **Milesius** phy-
 sicus agnoscitur, cujus praeceteri **Thales** **Milesius**
 fuit, qui rerum naturam scrutatus, maxime admirabilis
 existit, quod astrologiae numeris comprehensis,
 defectus solis et lunae etiam praeficere potuit, qui
 tamen putavit tale rerum esse principium, et hinc
 omnia elementa mundi, ipsumque mundum, et qui
 invidenter existere, id est, ex humore.
 Huic successit ejus auditor **Anaximander**, qui de
 natura rerum mutavit magistri opinionem. Non enim
 ex una re, id est, ex humore, sicut **Thales**, sed ex
 suis propriis principiis quasque res nasci putavit.
 Infinita rerum principia singularum esse credidit, et
 innumerabiles mundos gignere, et quaecumque in eis
 orientar, eosque mundos, modo dissolvi, modo re-
 rum gigni existimavit. Quanta quisque ab **Argivis**
 totus, post eum qui sub **Archemero** fuerat. **Agon**
 quippe **gymnicos**, quem **panathene** vocant tunc actus.
 CAPUT XVIII.
 Cyrus Persa qualiter Medorum destruxerit Imperium,
 et avunculum suum Astiagen bello superavit. **Ba-**
byloniam subvertit. **Cydam** **Assyriam** in quadring-
 gentos sexaginta alveos comminuit, **Lydiam** **perseus**
Craxum regem cepit. Demum, post multa fortiter
 gesta, in **Scythia** cum omni exercitu perit. Sub-
 quo **Judei** a captivitate relaxantur. **Romano-**
rum autem **Tarquinius**, cognomento **Superbus**, illis die-
 bus rexerat regnum; et quod idem depulsus est
 propter suam tyrannidem atque insolentiam: cum
 quo pariter et regiam potestatem **Romani** pepulerunt.
 Cyrus Persa Medorum destruxit Imperium, quod
 steterat per annos circiter 258. Subversoque rege
Astiage avunculo suo, prius Persis regnavit, annis
 stilloet 50. Qualiter enim Medorum ad Persas vene-
 rit regnum, pandendum reor. Igitur **Astyages** **Medo-**
rum ultimus rex, virili prole vacuus, **Cyrum** nepotem

a Locis corruptus.

apud Persas genitum habuit. Sed Cyrus mox ut adolevit, congregata Persarum manu, avunculo certamen indixit. Porro Astiages oblitus sceleris sui, quod in Harpalum dudum admiserat, cum filium ejus unicum et parvulum interfecit, epulandumque patri apposuit, ac ne quid ineluctissimæ orbitali felix ignorantia subtraheret, infantes epulas ostensis patri cum capite manibus impropertavit. Hujus ergo facti immemor, ipsi Harpalo summam belli committit, qui acceptum exercitum statim Cyro per proditorem tradidit. Quo comperto Astiages, raptis secum copiis, in Persas ipse proficiscitur acrisque certamen instaurat: proposito sursu metu, si quis e prælio cedere moliretur, ferro exciperetur. Quæ necessitate instanter Medis pugnantibus, pulsa iterum Persarum acies, cum paulatim cederet, matres et uxores eorum obviæ occurrunt, orant ut in prælium revertantur, cunctantibus sublata vesie obscena corporis ostendunt, quærentes num in uteros matrum vel uxorum vellent refugere. Quo facto erubescens in prælium redeunt et facta impressione, quos fugiebant fugere compellunt. Ibi tunc Astiages capitur, cui Cyrus nihil aliud quam regnum abstulit, eumque maxime Hircanorum genti præposuit, in Medos vero ipse reverti noluit.

Is finis imperii Medorum fuit. Sed civitates quæ tributariæ Medorum erant, a Cyro defeecerunt, quæ res Cyro multorum bellorum causa et origo exstitit. Quo in tempore Judæorum captivitas erat, quæ per annos septuaginta duravit. Porro in Babylone prophetabant Daniel et Ezechiel. Mortuo jam Nabuchodonosor rege Babyloniæ, suscepit imperium ejus Evilmoradach, cui successit Balthasar, frater ejus. Huic enim Balthasar Daniel eam scripturam quæ in pariete apparuerat interpretatus est, significantem imperium illius in Medos ætate sua transferendum, et hoc qualiter evenerit, manifestare non piget. Igitur Cyrus, rex Persarum, quem superius explicandæ historiciæ causa commemoraveram, qui tunc Asiam et Scythiam totumque Orientem armis pervagabatur, cum Tarquinius Superbus Romam, vel rex vel hostis, aut servitio premebat aut bello, Cyrus (ut dixi) cunctis adversam quos terat perdomuit, Assyrios et Babyloniæ petit gentem, urbemque tunc cunctis opulentiozem. Sed impetum ejus Gyndes fluvius secunda post Eufraten magnitudinis intercepit. Nam unum regionum equorum [Al. equitum] candore formaque excellentem, transmeandi fiducia persuasum, qua per rapacem alveum offensivo vado vertices attollebantur, arreptum præcipitatumque merserunt. Rex iratus, ulcisci annum statuit, contestans eum qui nunc præclarum equitem voravisset, feminis, vix genua undis attingentibus, permeabilem relinquendum. Hæc peragendo segnior, totis copiis perpeti anno Gynden fluvium per magnas concisum deductumque fossas in quadragesimo sexaginta alveos comminuit. Eo opere prædictis fossoribus etiam Eufraitem longe validissimum et mediam Babylonem interfluentem derivavit ac si meabilibus

A vadis, sic eum etiam patentibus alveis partibus iter fecit, cepitque urbem; quam vel humano opere extrui potuisse, vel humana virtute destrui posse, utrumque pene incredibile apud mortales erat. Nam Babylonem a Nemibrotli gigante fundatam, a Nino vel Semiramide reparatam, multi prodidere. Hæc campi planicie undique conspicua, natura loci letissima, castrorum facie mœnibus paribus per quadrum disposita; murorum ejus vix credibilis relatu firmitas et magnitudo, id est, latitudine cubitorum quinquaginta, altitudine quater tanta, cæterum ambitus ejus trecentis stadiis circumvenitur. Murus cocto latere atque interfuso bitumine compactus, fossa extrinsecus late patens, vice annis circumfluita fronte murorum; centum portæ aeneæ. Ipsa autem latitudo in consummationem pinnarum utroque latere habitaculis defensorum æque dispositis media intercapedine sejunctas quadras capit. Domus intrinsecus quater geminæ habitationes minaci proceritate mirabiles. Et tamen illa magna Babylon, illa prima post reparationem humani generis condita, nunc pene minima mora victa, et capta, et subversa est. Ibi tunc Crœsus rex Lydorum, famosis opibus, cum ad auxiliandum Babyloniis venisset, victus sollicitè in regnum refugit. Cyrus autem postea quam Babylonem ut hostis invasit, ut victor evertit, ut rex disposuit, bellum transtulit in Lydiam, ubi conferritum superiore jam prælio exercitum, sine ullo negotio superavit, ipsum etiam Crœsum cepit, captumque et vita et patrimonio donavit. Hæc partim juxta Orosii historiam relata sunt. Secundum Josephi vero traditionem, hæc quæ sequuntur ita se habent de successoribus Nabuchodonosor atque destructione Babylonis. Ergo post mortem Nabuchodonosor Almilmapadachus filius ejus succedit in regnum, qui regem Hierosolymitanorum Jechoniam, qui et Joachim, solvit a vinculis, eumque inter amicos necessarios habuit, et multa ei dona concessit. Nam pater ejus fidem non servaverat Jechonia, qui se utique cum uxoribus et filiis et omni cognatione sponte traderat pro civitate sua. Moriente vero Amilmapadacho post annos octodecim regni sui, Egesarius filius ejus tenuit principatum 40 annis; eoque mortuo, ad ejus filium Naborsadachum pervenit imperium. Quod dum novem mensibus habuisset, eo defuncto, transit ad Balthasar, qui Naboor nuncupatur.

Contra hunc itaque regem castrametati sunt Cyrus Persarum rex, et Darius Medorum. Qui dum obiderent eum in Babylonia, mirabile quoddam prodigium contigisse dignoscitur. Balthasar enim dum vasa Dei, quæ pater ejus de templo Hierosolymitano asportaverat in Babyloniæ et in proprio templo constituerat, usus quidem non fuerat eis. Iste vero superbia ductus est, ut eis uteretur ad pocula, dum in cœna letus cum concubinis et regibus amicis suis astuaret vino, et hoc modo blasphemaret Deum. Tunc itaque vidit de muro venientem manum, et in pariete quasdam litteras scribentem; et cætera, quæ

igitur habuerunt se veraciter in libro Danielis scripta leguntur. Igitur dum obsideretur, et ipse captus est Balthasar et civitas a Cyro Persarum rege, qui adversus eum fortissime dimicavit. Cum regnasset octodecim annis idem Balthasar, Nabuchodonosor regis nepos, cui talem fuisse cum Babylonia terminum percepimus, Darius autem Astyagis filius, qui Babyloniolorum principatum destruxit, cum Cyro cognato suo annum agebat sexagesimum secundum cum Babylon fuisset invasa. Qui tamen alio nomine vocabatur a Græcis, quique Danielem prophetam sumens secum, in Mediam duxit, et omni honore eum sublimavit [A]. celebravit. Erat enim unus inter tres satrapas quos Darius super trecentos sexaginta satrapas instituerat; sub quo ea quæ Daniel in suis reliquit scriptis, contigisse haud dubium est, id est, de his quæ ab invidis perpressus, ac ea quæ de regno Græcorum seu Persarum, et cæteris, quæ Domino monente præscire meruit. Igitur primo imperii anno regis Persarum Cyri septuagesimus concurrebat captivitatis Judæorum, ut Josephus refert. Cyrus namque dum legeret Isaïæ prophetias, et cognovisset inter illius prædicationes quæ de eo Dominus prædixerat, et miraretur nomen Domini Dei, impetus quidam eum cepit, ut munificam scripturam completeret. Scriptum quippe reperit dixisse Dominum: *Quoniam volo Cyrum, quem multarum et magnarum gentium regem constitui, mittere populum meum ad propriam terram, et templum reedificare.* Hæc Isaïas prædicaverat, ante annos 170 destructionis templi. Hic namque fere quinquaginta milia

Judæorum laxata captivitate regredi fecit in Judæam, qui constructo altari templi fundamenta jecerunt. Cumque a vicinis gentibus impediretur opus, usque ad Darii remansit imperfectum; solo tantum altari consistente.

Colligitur vero omne tempus captivitatis Judæorum annis 70, qui secundum quosdam a tertio Eliachim usque ad vigesimum annum Cyri regis Persarum computantur. Porro, secundum alios, ab Josia regis Judæorum anno tredecimo, sub quo Jeremias propheta cepit, usque ad primum annum supradicti Cyri regis, desolationis vero templi sub Dario rege complentur anni 70. Apud Hæbræos autem, qui ascenderunt tunc ad Judæam ex captivitate, pontifex maximus Josedech filius, et princeps gentis Zorobabel, clari habebantur. Igitur idem Cyrus supradictus proximi temporis successibus elatus, bellum Scythis intulit, quem Thamiris regina, quæ tunc genti præerat, cum prohibere transitum Araxis fluminis posset, transire permisit primum propter fiduciam sui, dehinc propter opportunitatem obiecti huminis hostis inclusi. Cyrus itaque Scythiam ingressus præcui a transmissis flumine castrametatus insuper astu eadem instructa vino epulisque deseruit, quasi territus refugisset.

Hoc comperto, regina tertiam partem copiarum, et filium adolescentulum ad persequendum Cyrum misit. Barbari velut ad epulas invitati primum

A ebrietate vincuntur, mox revertente Cyro universi cum adolescente obtruncantur. Thamiris, exercitus et filio amisso, vel matris vel reginæ dolorem sanguine hostium diluere potius, quam suis lacrymis parat. Simulat diffidentiam desperatione cladis illate, paulatimque decedendo superbum hostem in insidias vocat. Ibi quippe, compositis inter montes insidiis, ducenta milia Persarum cum ipso rege devit, adjecta super omnia illius rei admiratione, quod ne nuntius quidem tanta cladis superfuit. Regina caput Cyri amputari atque in utrem humano sanguine oppletum conjici jubet, non muliebriter increpitans. Satia te, inquit, sanguine quem sisti, cujus per annos triginta insatiabilis perseverasti. Quo in tempore Carthaginenses nefandissimas hostias immolabant, homines scilicet, unde iratum Dominum graviter senserunt.

Ergo dum in Sicilia diu infeliciter dimicassent, translato in Sardiniam bello, iterum infelicis victi sunt. Propter quod duces suum Mazeum, et paucos qui superfuertant milites exulare jusserunt. Exules veniam per legatos petentes repulsi, patriam bello et obsidione cinxerunt. Ibi tunc Mazeus dux exsulum Cartalonem filium suum sacerdotem Herculis, cum sibi velut insultans purpuratus occurrerit, in crucem sub oculis patriæ, ita ut erat, um purpuris infulsisque suspendit. Post paucos dies urbem ipsam cepit. Qui cum, interfectis plurimis senatorum, erupente dominaretur, occisus est.

CAPUT XIX.

Cambyzes Persarum secundus rex templum reedificare in Hierosolymis prohibuit, Egyptum bello obtinuit. Cui magi succedunt, quorum audaciam Darius reitarguit, eorumque dolos detestatur, et ipse regnavit, qui templum Domini reedificare præcepit, quod sub Cyro fuerat inchoatum, eo jubente est consummatum.

Cambyzes Cyri filius, Persarum rex secundus, annis septem, Hunc Cambysem aiunt vocari secundum Nabuchodonosor, sub quo Judith historia concorscribitur, quæ Holofernem interfecit. Is enim templum civitatemque Hierosolymitarum reedificari inhibuit, quod et prius opus a vicinis gentibus impediebatur. Idem namque Cambyzes, devicta Egypto, cunctam religionem Egypti abominatus, ceremonias ejus et templa deposuit.

Post quem duo fratres magni regnaverunt annum unum, ut Josephus; alii vero menses septem eos regnasse ferunt. Hi namque magi regnabant, sub nomine regis sui, quem occiderant. Qui ausi regnum subripere, mox siquidem deprehensi et oppressi sunt. In hoc enim prodita est eorum temeritas quoniam aurbis detruncati inventi sunt magi, dum in ceteris simillimi existerent filio Cambysis, quem necaverunt. Porro Cambyzes dum magos odio haberet, aures eorum abscondi jusserat. His diebus Hippicus carminum scriptor, et Xenophanes physicus scriptor tragediarum agnoscentur, Simonides vero Lyricus, et Phoclidides clari habentur. Tunc Anacreon Bœoticus poeta clarus habetur. Hyparcus et Hyp-

pias Athenis tyrannidem exercent. Quo in tempore Armonius et Aristotton Hypparcum interfecerunt tyrannum. Sed dum Leona meretrix, eorum amica, tormentis cogeretur, ut socios proderet, linguam suam morsibus amputavit. Eo tempore Pythagoras, physicus et philosophus clarus, celebratur. Darius igitur unus ex his qui magorum audaciam ferro coercuerant, consensu omnium rex creatus est Persarum, qui annis triginta sex regnavit. Cujus anno secundo captivitas Judaeorum, sicut per prophetas praedicta fuerat, consummatur. Domesticus namque testis est hujus rei Zacharias propheta dicens: *Domine omnipotens, quousque non misereberis Hierusalem et civitatibus Judae, quas dispersisti?* Hic annus septingentesimus est. Ergo venia aedificandi templi sub

Cyro exordium habuit. Causis vero existentibus impedimenti, ut praediximus, manet imperfectum usque ad Darii regis imperium; ejus regni anno secundo a Zorobabele et Jesu construitur, et quarto opus aedificationis ab eis consummatur anno. Josephus enim septem annis perfectum dicit templum, a praedictis viris, qui est nonus regni regis Darii, prophetantibus ultimis, Aggeo et Zacharia, et uno ex duodecim, qui dicitur Angelus apud Judaeos. Hic autem finis tertii nostri operis erit libri, qui continet in se a prima aedificatione templi sub Solomone, usque ad secundam reaedificationem sub Dario, secundum quosdam, quingentos duodecim annos, juxta vero Josephi assertionem, quadringentos et quadraginta.

LIBER QUARTUS.

CAPUT PRIMUM.

Darius Persarum rex quartus Scythis bellum intulit, Asiam Macedoniamque edomuit, et in campis Marathonibus cum Atheniensibus conflixit, ubi decem milia sui exercitus amisit, victusque in Persas refugit.

Igitur Darius Hydaspis filius, qui Persis III, regnavit annis 36. Hic enim Antyro regi Gothorum, Scythiae degentium, hac maxime causa bellum intulit, quod filiae, ejus petitas sibi nuptias non obtinisset. Magna scilicet necessitas, pro unius, libidine hominis, septingenta milia virorum periculo, mortis expopit. Incredibili quippe apparatu cum sexcentis milibus armatorum Scythiam ingresses, non facientibus hostibus justae pugnae potestatem, insperatim repentinis incursibus extrema cogiarum dilacerantibus, metuens ne sibi reditus interrupto ponte Histri fluminis negaretur, amissis octoginta milibus beluatorum, trepidus refugit; quamvis, hunc amissorum numerum inter damna non duxerit, si quae habendum vix quisquam ambire ausus esset, perlitum ille non sensit. Inde Asiam Macedoniamque aggressus perdomuit. Jonas quoque navali congressione superavit. Deinde in Athenienses, cum Jonas adversum se auxilio juvissent, impetum fecit atque arma direxit.

Porro Athenienses, ubi adventare Darium competerent, quamvis auxilium a Lacedaemoniis poposcissent, tamen cum detineri Persas quatrduanae religionis oio compertum haberent, spem occasionis sumentes, instructis tantum decem milibus civium, et Plateensibus auxiliariis mille adversum sexcenta milia hostium, campis Marathonibus proruperunt. Melchides ei tunc bello praefuit, qui celeritate magis quam virtute fretus, alacri satis expeditione paucis hosti cominus inhaesit, quam posset expedito agitarum jactu propulsari. Taeta in eo bello diversitas certandi fuit, ut ex alia parte viri ad occidendam parati, ex alia pecudes ad moriendum preparatae putarentur. Ducenta milia Persarum apud campos Marathonios ea tempestate ceciderunt. Sensit Darius

B hoc damnum; nam victus sagatusque arreptis avibus refugit in Persas. Cum autem instauraret bellum, et ulcisci in victores moliretur, in ipso apparatu concidit.

CAPUT II.

Quo regnante, Brutus et Collatinus post depulsionem regum primi consules apud Romanos constituantur, et ea quae illis diebus cum Romanis gesta sunt, et quod ducentis quadraginta tribus annis sub regibus, inde quadringentis sexaginta quatuor annis per consules et tribunos atque dictatores, iterumque consules, jura reipublica administrata sunt.

Eodem tempore primos consules, Brutum et Collatinum, post depulsionem regum, habuerunt, qui hunc alienum sui mortis matrona Lucretia mandavit. Illis imperium in eodem libertatis suae vindices transferunt, mutato tandem jure et nomine, et ex singulanti duplex potestas constituitur, ne solitudine rei mota commutentur. Consulesque appellationem pro regibus, ut consilere civibus suis debere meminissent. Sed Romani quanta mole per ducentos quadraginta tres annos, continua illa regum dominatione pertulerant, non solum unius regis expulso, verum etiam odium regis nominis et potestatis ostendit. Igitur Brutus primus apud Romanos consul, qui primum conditorum regumque Romae, non solum exsequare patrio, sed et vincere studuit: quippe duos filios suos adolecentes, totidemque uxoris suae fratres Vitellios juvenes revocandorum in urbem regum placito insidulatos in conditionem protraxit, virgins occidit, securique percussit; ut plane publicus parens in locum liberorum adoptasse sibi populum videretur.

Libet hinc populus Romanus prima adversus extores arma pro libertate corripit, mox pro finibus, deinde pro senis, demum pro gloria et imperio. Igitur Porsonna rex Messacorum gravissimus regii nominis suffragator, Tarquinium manu reducebat, cum ingentibus copiis urbi aderat, et in ipsis faucibus incumbere, occupatoque Janiculo tribus continuis annis, trepidam urbem terruit, conclusit, ob-

sedit, et nisi hostem Mutius constanti urenda manus patientia subnovisset, mox urbem caperet, aut jugi, recepto rege, servituti esset subjecta. Idem enim Mutius, fortissimus Romanorum, regem per insidias in castris ipsius aggreditur; sed ubi frustrato icu circa caput regis tenetur, ardentibus focis intulit manus, terroremque dolo gemibat: O inquit, ut scias quem effugeris virum, idem trecenti juravimus; hoc namque facto, hic interritus perseverat; rex vero trepidabat, quasi ejus arderet manus. Siquidem et non virginum ex obsidibus regi data Cloelia [Al., Clylia] elapsa custodia audacter flumen patrium transmeavit. Ergo tot tantisque virtutum monstris rex territus accessit. Tarquinius tamen diu dimicaverunt, donec Arvatem filium regis manu sua Brutus occideret, superque ipsum maturo vulnere expiravit. Porro, depulsi ab urbe regibus, vix usque ad quintumdecimum lapidem Roma tenebat imperium. Post reges namque consules a Bruto esse coeperunt; deinde tribuni plebis et dictatores, et rursum consules obtulerunt res publicas, per annos fere quadringentos sexaginta quatuor, usque ad Julium Cæsarem, qui primus singulare arripuit imperium. Quo in tempore Valerius Bruti collega, adeo pauper moritur, et sumptu publico sepelitur. Censu Romæ agitate, inventa sunt hominum centum viginti milia. Ergo anno nono post exactos reges, nova dignitas est creata, dictatura scilicet, et magister equitum, qui dictatori obsequeretur. Dictator primus Lælius [Al., Marcus Valerius], magister equitum Spiritus [Spurius] Cassius fuit. Tunc Hellenisticus historiographus, et Democritus philosophus et Heraclitus cognomento Teabrosus, et Anaxagoras physicus clari habentur. Pythagoras vero moritur, Eschylus tragediarum scriptor agnoscitur. Tunc etiam bellum, quod in Marathonis gestum est, ut perzansi et ex quibus Malchiade scribuntur et Aristide, fuisse scribantur. Tunc Romæ virgo Pampilia [Al., Porphyria] deprehensa, in stupro, viva defœta est. Igitur Anaxagoras auditor Anaximani; terram omnium quas videmus, effectorem divinam animam sensit; et dixit, ex indita materia constare omnia; similibus inter se particula, quibus suis propriis singula fierent, sed animo faciente diuino. Diogenes quoque illius socius acrius quidem dixit rem esse materiam, de quo omnia fierent, sed cum esse competentem divinam rationem, sine qua nihil ex eo fieri posset.

CAPUT III.

De Melcho rege Carthaginiensium, qui infeliciter in Sicilia dimicavit, demumque, necatus, propria manu se interemil.

Melcho rex Carthaginiensium, cum in Sicilia bellum gereret, repente horribili peste exercitum amittit. Nec mora, morbo populo catervatim cadente, cito quisque correptus, mox mortuus jam nec sepe liebatur. Cujus mali nuntius cum attonitam repentino luctu Carthaginem replevisset, non secus ac si capta esset, turbata civitas fuit. Omnia ululatus

A personabant, clausæ ubique januæ cunctæ, privata publicæque officia damnata: universi ad portum decurrunt, egredientesque de navibus paucos, qui cladi superfuissent, de suis percontantur. Postquam de clade subrum, tacentibus illis vel gementibus, miseri intelligunt tunc toto litore plangentium voces, tunc infelicium matrum ululatus et flebiles querelas audiebantur. Inter hæc procedit et ipse de navi sua Imperator, sordida servilique tunica discinctus; ad cuius conspectum plangentia junguntur agmina. Ipse quoque manus ad cælum tendens, nunc suam, nunc publicam infelicitatem accusat et deslet. Ad postremum vociferans per urbem, tandem ingressus domum, cunctos qui lacrymantes prosequerantur, ultimo dimisit alloquio. Ac deinde obseratis januis, exclusisque etiam filiis, gladio dolorem vitamque finivit.

CAPUT IV.

De Esdra, qualiter gratiam Xerxis regis adeptus, Hierosolymam cum magna turba Judæorum et muneribus plurimis sit reversus.

Xerxes Dario patri in regnum succedens annis 20 imperavit, juxta historiam Josephi 25. A reedificatione vero templi Hierosolymis erat annus vigesimus septimus. Esdras autem, Xerxis adeptus gratiam, cum munificentissima illius largitate atque amicorum ejus dirigitur Hierosolymam, et per eum moniti a rege mittuntur ad templum munera: Insuper concessit rex et omnes quicumque vellet Judæi in ejus habitantes regno, reverti cum eo Hierosolymam, ad patriumque solium, nullo prohibente eos, licere eum omnibus quæ possidere videbantur, regredi. Exemplar etiam epistolæ, in qua hæc continebantur, ad Israelitas Media habitantes transmisit. Hi vero cognoscentes regis circa Deum pietatem et favorem quem in Esdra habebat, multi siquidem facultates suas deportantes ad Babyloniam venerunt, ut ascenderent Hierosolymam cum Esdra, pariterque sacerdotes et Levitæ et famulos cantoresque ac servi sacri. Quos congregans de captivitate, trans Euphratem tribus diebus moratus, jejunia eis imposuit, ut Deo vota pro salute solveret, ne quid in via paterentur adversum. Hæc namque duæ tribus, quæ per Nabuchodonosor captivitate sunt perpeße, sub prædictis principibus in Judæam sunt reversæ. Ex quo videlicet tempore, a Babylone profecti sunt, et ipsi et provincia vocitantur Judæi. Decem autem tribus, quæ prius in captivitate ductæ sunt, et vocabantur Israel, hactenus trans Euphratem commorari probanter. Esdras vero et qui cum eo revertentur, postquam vota perfecerunt, ab Euphrate surgentes, die duodecimo primi mensis, septimo imperii anno Xerxis ad Hierosolymam pervenerunt, quinto mense ejusdem anni, ferentes secum sacras pecunias, argenti talenta sexcenta quinquaginta, vasa argentea talentorum centum, vasa aurea talentorum viginti, et vasa ærea auro meliora, habentia pondo talenta duodecim. Hæc namque rex et consilarii ejus et Israelitæ Babyloniæ habitantes donaverunt, quæ Esdras sacerdotibus ac templi custo-

dibus tradidit. Præcepit etiam rex Esdræ, quem in lege Dei sapientissimum deprehenderat ut Judæos erudiret, ne in aliquo per ignorantiam in legibus paternis delinquerent.

CAPUT V.

De Neemia, qui reædificavit muros Hierusalem, et in ea habitatores congregavit.

Eo tempore Joachim defuncto principe sacerdotum, filius ejus Eliasippus in principatum sacerdotalem successit. Neemias etiam Xerxis pincerna auxiliante domino meruit obtinere ut cum honore ad patriam reverteretur magno, et civitatem reædificaret dirutam. Qui veniens Hierosolymam cum multa suorum turba, muros civitatis restauravit eversos, populumque in ea congregans, sua benevolentia habitare fecit, vir benignus erga propriam gentem. Sub hoc tempore Pompilia [Al., Porphyria] virgo ob crimen stupri Romæ viva defossa est. Eschilles, Pindarus, Sophocles, et Euripides tragœdiarum scriptores celebrantur insignes, Herodotus quoque historiarum scriptor, et Zeuxis pictor agnoscuntur.

CAPUT VI.

Qualiter Xerxes de regno septingenta millia armatorum, et de auxiliis trecenta, rostratas etiam naves mille ducentas, oneratas vero tria millia habuisse in exercitu fertur, cui Leonida Spartanorum dux cum quatuor millibus obstitit, et pene eum vicit. Deinde Themistocles Atheniensium dux navali prælio exercitum ejus superavit. Xerxes victus, amissis copiis, turpiter refugit in patriam.

Igitur Xerxes sextingenta millia armatorum de regno et trecenta de auxiliis, prostratas etiam naves mille ducentas, onerarias autem tria millia numero habuisse narratur, ut merito inopinato exercitui immensæque classi vix ad potum flumina, vix terras ad ingressum, vix maria ad cursum suffecisse memoratum sit. Huic tamen incredibili temporibus nostris agmini, cujus numerum nunc difficilius est astrui, quam tunc fuit vinci, Leonida rex Spartanorum cum quatuor millibus hominum in angustiis Thermopilarum obstitit. Xerxes autem contemptu paucitatis objectæ iniri pugnam, conseri manum imperat. Porro illi, quorum cognati et commanipulares in campis Marathoniis occubuerant, et certaminis simul et cladis existere principium. Deinde succedens sibi turba major ac segnior, cum jam neque ad procurrendum libera, neque ad pugnandum expedita, neque ad fugiendum prompta, solis mortibus subigeretur, triduo continuo non duorum pugna, sed cædis unius populi fuit. Quarto autem die cum videret Leonida undique hostem circumfundi, hortatur auxiliares socios ut subtraherent se pugnae, in cacumen montis evadant, ac se ad meliora tempora reservent, sibi vero cum Spartanis suis aliam sortem esse subeundam, plus se patriæ quam vitæ. Dimissis sociis, Spartanos admonet de gloria plurimum, de vita nihil sperandum, neque expectandum vel hostem vel diem, sed occasione noctis perripenda castra, commiscenda arma, conturbanda ag-

mina fore : nusquam victores honestius quam in castris hostium esse perituros. Persuasi igitur mori malle, in ultionem futuræ mortis armantur, tanquam ipsi interitum suum et exigent et vindicarent : mirum dictu sexcenti viri castra sexcentorum millium irrumpunt. Tumultus totis castris oritur. Persæ quoque ipsi Spartanos adjuvant mutuis cædibus suis. Spartani quærentes regem nec inveniētes cædunt sternuntque omnia, castra pervagantur universa, et inter densas strues corporum, raros homines vix sequuntur, victores sine dubio, nisi mori elegissent. Prælium a principio noctis, in majorem partem diei tractum, ad postremum vincendo fatigati, ubi quisque eorum deficientibus membris visus est sibi mortis suæ ultione satiatu, ibi impedimenta cadaverum, crasso et semigelato sanguine palpitando lapsus et mortuus est. Xerxes bis victus in terra, navale prælium parat. Sed Themistocles dux Atheniensium, cum intellexisset, Ionas quibus dum auxilium superiore bello præbet, in se Persarum impetum verterat in auxilium Xerxis instructam classem deducere, sollicitare eos parti, hostique subtrahere statuit, et quia colloquendi facultas signa negabat, locis quibus Ionas accessuri navibus videbantur proponi symbolo saxisque affigi jubet, socios quondam et participes periculorum, nunc autem injuste desides apta increpatione corripens, atque ad antiquorum jura et fœdera religiosa adhortatione persuadens, præcipueque admonens uti commisso prælio, cædentium vicum inhibeant remos, seseque bello auferant. Igitur rex partem navium sibi detinens, spectator pugnae in litore manet. Contra autem Arcemidora, regina Halicarnis, quæ in auxilium Xerxi venerat, inter primos duces acerrime bello immiscetur, ita ut versa vice in viro feminea cautela, in femina virilis audacia spectaretur. Cum autem anceps pugna esset, Ionas, juxta præceptum Themistoclis, paulatim se certaminis subtrahere cœperunt. Quorum defectio Persas a parte fugere persuasit, in qua trepidatione, multæ naves mersæ capteque sunt. Plures tamen sævitiam regis velut immanitatem hostis timentes per domos dilabuntur. Ergo anxium tot malis regem Mardonius aggreditur, suadens regem in regnum redire oportere, priusquam adversa fama novas res domi moliretur, se autem si residuæ sibi copiæ traderentur, et ultionem ab hoste exacturum, et ignominiam domesticam propulsaturum, aut si adversa belli perseverassent, cessurum se quidem hosti, sed tamen sine regis infamia. Probato consilio, exercitus Mardonio traditur, rex Abidum, ubi pontem veluti victor maris conseruerat, cum paucis proficiscitur. Sed cum pontem hibernis tempestatibus dissolutum offendisset, piscatoria scapha trepidus transiit. Erat sane quod spectare humanum genus et dolere debuert, mutationes rerum hac vel maxime variabilibus mutans, exiguo contentum latere navigio, sub quo ipsuum pelagus ante latuisset, et jugum captivitate suo victo ponte portasset, vilissimo unius cervi capite

ministerio, cujus potentiae dum montes exciduntur, A valles replentur, amnes exhauriuntur, ipsa etiam rerum natura cessisset. Pedestres quoque copiae, quae ducibus commissa fuerant, labore, fame ac metu tabuerunt, et crudescente morbo, tanta pestis tantaque foeditas morientium exorta est, ut viae cadaveribus replerentur: dirae etiam alites atque improbae bestiae, escarum illecebris sollicitatae, moribundum sequerentur exercitum. At vero Mardonius, cui reliqua bella commiserat Xerxes, afflatus [inflatus] primum successu brevi, mox in extrema defectus est. Olynthum siquidem Graeciae oppidum expugnavit. Athenienses varia sollicitatione adducere in spem pacis aggressus, ubi inexpugnabilem eorum libertatem videt, incensa urbis parte, in Boetiam omnem belli apparatus deducit. Illuc quoque eum B centum millia Graecorum insecuta sunt, et commisso sine mora praelio, Mardonium, delectis copiis ipsius, velut e naufragio nudum cum paucis fugere compulerunt. Castra, regis opibus referta, ceperunt, non parvo quidem antiquae industriae damno. Nam post istius praedae divisionem aurum Persicum prima Graeciae virtutis corruptio fuit. Urget igitur inceptus miseros extrema perditio. Nam forte eodem die quo in Boetia Mardonii copiae deletae sunt, pars Persici exercitus in Asia sub monte Micala navali praelio dimicabat. Ibi novus repente rumor utriusque classis et populi implevit aures, Mardonii exstinctas copias, Graecos exstitisse victores. Mira divini iudicii ordinatio, in Boetia oriente sub sole bellum fuisse commissum, in Asia meridianis horis sub eadem die, tantis spatiis maris terraeque interjacentibus, nuntiatum est.

Qui rumor vel maximae rei astipulatus est, quod Persas, audita clade sociorum, primum dolore, dehinc desperatione correptos, nec bello expeditos, nec fugae habiles reddidit, atque ita consternatos profligatosque constantior factus hostis successu felicitatis, invasit. Xerxes, bello infelicitate gesto, contemptibilis suis factus, per Artabanum praefectum suum in regia circumventus occiditur. Quo in tempore Diogenes agnoscitur, et sectatores ejus physici philosophi. Themistocles autem in Persas fugit. Pindarus clarus habetur, Sophocles tragoediarum scriptor, et Euripides clari habentur. Herodotus historiarum scriptor agnoscitur. D Bachelides et Diagoras plurimo sermone celebrantur.

CAPUT VII.

Artaxerxes regnante libri Pythagorae incensi sunt ab Atheniensibus. Et memoriale philosophorum qui tunc fuerunt, id est, Milesii, Hippocratis medici ac Socratis.

Artaxerxes, qui Machir dicebatur, regnavit annis 40, post Artabanum, qui 7 menses regnaverat: ab reedificatione vero templi annus quadragesimus septimus erat. Quo regnante, Hezdras sacerdos clarus apud Hebraeos habebatur; magister omnium quippe in legibus sacris, qui regressi fuerant in Judaeam de captivitate. Neemia vero muros civitatis Hierosolymorum perfecit. Pontifex vero maximus

PATROL. CVI.

templi fuit Joachim, Eliasippi filius, quem Josephus Judaeam nominat. Defuncto autem et hoc, Joannes filius ejus honorem suscepit sacerdotalem. Quo etiam in tempore Aristarchus tragoediographus, Cratinus, et Plato, comediarum scriptores, Zenon et Heraclitus agnoscuntur. Peregides secundus historiarum scriptor, atque Sophocles et Aristophanes tragoediarum scriptores habiti sunt.

Herodotus vero cum Athenis libros suos in concilio legisset, honoratus est. Pythagorae autem sophistae libros decreto publico Athenienses combusserunt, eo quod magicas artes atque necromantiam in eis reperissent. Empedocles autem atque Parmenides philosophi, Milesius etiam Physicus clarissimi habentur. Iste autem Thales, ut successores etiam propagaret, rerum naturam scrutatus, suasque dissertationes litteris mandans emunivit: maximeque admirabilis exstitit, quod astrologiae numeris comprehensis, defectus solis et lunae etiam praediceret potuit. Aquam tamen putavit rerum esse principium, et hinc omnia elementa mundi ipsumque mundum et quae in eo junguntur existere; nihil autem huic operi, quod mundo considerato tam mirabile aspicimus, divinae menti praeposuit. Zeuxis autem praecellens pictor agnoscitur. Ex cujus nonnulli imaginibus, quas plurimas apud diversos fecerat, lavacrum Byzantium arbitrantur appellatum. Quibus diebus principium jubilaei septuagesimi erat secundum Hebraeos.

Tunc lapis e caelo ruit in fluvium Aegis. Hippocrates quoque medicus, ac Socrates philosophus insignes habentur, Sophocles poeta tragicus atque Democritus agnoscuntur. Pindarus etiam tunc innotuit.

CAPUT VIII.

De Mammilio duce Tusculano, qui Latinos subegit, ac de primo agone Romae acto et de magna pestilentia quae Romanas vires fere consumpserat, et cetera quae tunc gesta sunt apud Romanos.

Quibus diebus a Mammilio, Tusculano duce, Latini apud Regilli lacum expugnantur, vincuntur atque subjiciuntur, exstant et parva deontia (sic) spolia, tunc et agon Romae clarus habebatur primus. Romae ergo suspensio ad modicum bello, gravis pestilentia subsequitur, quae per universam civitatem violenter incanduit, ut merito praecedente prodigio, caelum ardere visum sit, quando caput gentium tanto morborum igni flagravit. Nam eo anno Ebutium et Servilium ambos consules pestilentia consumpsit, militares copias plurima ex parte confecit, multos nobiles praecipueque plebem foeda tunc delevit: quamvis jam etiam superiore quarto anno oborta lues, eundem populum depopulata sit. Proximo dehinc anno cives exsules servique fugitivi, duce Herbonio, viro Sabino, invaserunt incenderuntque Capitolium. Ubi fortissime quidem, Valerio consule et imperatore dimicatum est; sed adeo atrox et grave discrimen praelii fuit, ut ipse quoque consul Valerius ibi fuerit occisus, et indignam de servis victoriam insuper etiam sua morte foedarit. Sequitur annus in quo cum victo exercitu consul obsessus est. Nam Mirtilium

consulem congressum prælio, Equi Volæsiæque superaverunt, et fugientem in algido fame ferroque cinxerunt, ætamque infeliciter foret, ni Quintius Ginoïnatus, præcipuus ille dictator, arcem obsidionem oppresso hoste solvisset; qui repertus in rure, ab aratro accersitus ad fascem, sumpto honore instructoque exercitu, mox victor effectus; jugum hominum equis imposuit, victoriamque quasi stivam tenens subjugatos hostes præ se primus egit.

CAPUT IX.

De septuaginta hebdomadibus a Daniele prædictis, quæ in ultimo imperii Neronis anno sunt consummatæ.

Igitur Neemiam, qui muros Hierusalem construxit, consummasse opus tricesimo secundo anno Artaxerxis regis Persarum Esdras memorat. Si quis autem ab hoc tempore septuaginta hebdomadas a Daniele scriptas numerat (quæ faciunt annos quadringentos nonaginta), reperiet eas in regno Neronis expletas, sub quo obsideri Hierusalem est coepta, secundo postea Vespasiani anno capitur.

CAPUT X.

Regnante Dario, cognomento Notho, qui sapientes tunc floruerint. Et Romani leges ab Atheniensibus tunc petiverunt, et in duodecim tabulis scripserunt. [Quod] ejectis consulibus, decemviros constituerint, et quantum malum ex hoc sit ortum; et quæ illis diebus eis contigerint.

Darius Persarum rex, cognomento Nothus, anno decimo et nono regnavit, quem præcesserunt secundus Xerxes et Sogdianus, qui tantum novem mensibus regnaverunt. Ergo a secunda dedicatione templi, anni sunt octoginta septem. Bacchides, carminum scriptor eo tempore agnoscitur, et Pherecides moritur; Eupolis autem et Aristophanes, scriptores comæliarum, agnoscuntur. Quo in tempore Romani per legatos leges Solonis expetierunt ab Atheniensibus, quas in duodecim tabulis scripserunt, ejicientesque consules, potestatem decemviris tradiderunt, gratia constituendarum legum Athenicarum. Quæ causa magnam reipublicæ invexit perniciem. Nam primis [primus] ex decemviris, cedentibus cæteris, solus Appius Claudius sibi continuavit imperium, statimque aliorum conjuratio subsecuta est, indignantes penes unum esse imperium quod eis erat commune, et novo improbæ ordinationis incepto emicuit agmen tyrannorum; qua populus necessitatis atrocitate pernotus, et periculo libertatis admonitus, montem Aventinum occupavit armatus: nec tueri libertatem armis destitit, nisi postquam se conjuratorum conspiratio ipsis quoque honoribus abdicavit. Tunc etiam per totum fere annum, tam crebri, tanque etiam graves in Italia terræmotus fuerunt, ut de innumeris quassationibus ac ruinis villarum oppidorumque assiduis Roma nuntiis fatigaretur; deinde [ita] jugis et torrida siccitas fuit, ut spem gignendis terræ fructibus abnegarit. His denique temporibus cum Fidenates hostes, maximum auxiliorum manu stirpante, terribiles Romanis arcibus imminerent, Æmilius tertius dictator ma-

gnam mali molem, ipsis Fidenis vix captis, depulsi et sanavit. Tanta in ipsis erat malorum animorumque contentio, ut vel domesticas clades superflua forinsecus bella obliterarent, vel post damna bellorum Inducias relaxatas, diversæ pestes, cœloque terraque exardescerent, incessabili infestatione corrumperent. Quo etiam tempore Sicilia, quæ ab initio patria Cycloporum, et post eos nutriti tyrannorum fuit, [sæpe etiam captiva servorum fuit] quorum primi carnibus hominum, medii cruciatibus, postremi mortibus pascebantur, multa incommoda a suis atque ab externis perpessa est. Ibi enim incendia bellorum recidiva exordium sumunt, sed pene Græcorum vires consumptas exustasque perimunt.

CAPUT XI.

De discordia Siciliensium, id est, inter Catinenses et Syracusanos, qui auxilia petentes a Lacedæmoniis atque Atheniensibus, non solum hac occasione Sicilia sed et tota Græcia gravissimis bellis atrox est.

Igitur dum discordia regni Siciliensium laborant, Catinenses contra Syracusanos, quos graves infestorque patiebantur, ab Atheniensibus auxilia poposcerunt. Athenienses autem instructam classem in Siciliam miserunt. Hi vero qui missi fuerant, cæsis hostibus, prospera initia sumpserunt. Hinc majores copias robustioremque exercitum, ducibus Micea et Lamacho, cum tantis viribus Siciliam repetunt, ut et hi suffragia sua timerent qui impetraverant. Athenienses duas illico pedestres pugnas secundis successibus faciunt: confectis in urbe hostes, et objecta classe circumdatos, terra marique concludunt. At Syracusani, fractis fessisque rebus, auxilium a Lacedæmoniis petunt, a quibus mox militum Gilippus cum copiis presidiorum. Qui mox ut venit Siciliam, duobus præliis victus, nec territus, ab Atheniensibus tertio congressu Lamachum occidit, hostes in fugam vertit, socios obsidione liberavit. Gilippus namque Miceam ac Demosthenem in Sicilia vicit. Igitur Athenienses biennio apud Siciliam non sine Lacedæmoniorum damno conflictati sunt. Alcibiades enim dux, ab Atheniensibus fugiens, Lacedæmoniam se contulit, impulitque Spartanos et Atheniensibus novo bello insisterent, cum quibus totam Græciam adversus Athenienses excitavit. Darius etiam rex Persarum, paterni avitique memor odii, adversus hanc urbem Partissafernem [per Tysaphernem] præfectum Lydiæ copias sumptuose belli direxit. Mirum dictu, Atheniensium tantas ea fuisse tempestate opes, ut cum adversus eos, hoc est adversus unam urbem, Asiæ atque Græciæ totiusque Orientis viribus incursum sit, pugnando sæpe nec unquam cedendo, consumpti magis viderentur fuisse quam victi. Si quis enim plenius discordiam Atheniensium et bella gravia quæ sunt perpessi scire voluerit, actusque Alcibiadis et exilia, huius Orosii adversus paganos secundum legat. Veruntamen sapientissimi omnium Athenienses, etiam suis malis satis docti concordia minimas res cre-

scere, discordia maximas labefactari, cunctaque vel bona vel etiam mala quæ foris geruntur internis esse radicata et emissæ principis, domi abstersere odia et foris bella presserunt, reliquerantque posteris suis de ruina sui exemplum, de reparatione sui consilium: si tamen ob infirmisimam humanæ mentis mutabilitatem, quod afflictis rebus consulitur, in prosperis servaretur. Sed adeo hoc idem placitum inter ipsa pene placiti verba corruptum est, ut vix intercedente biennio, Socrates ille clarissimus philosophorum, adactus malis apud eos, sibi vitam veneno extorsit.

CAPUT XII.

Qualiter Artaxerxes contra fratrem suum, scilicet Cyrum, dimicaverit et vicerit; et de terræmotu Siciliæ atque æstu gravi Æthiæ; de peste etiam quæ Atheniensibus contigit, laboribusque Romanorum.

Artaxerxes, qui et Mennon cognominatus est, Daril et Parisitidis filius, annis 40, a restauratione vero templi anni erant 105. Ipse est qui ab Hebræis Assuerus dicitur, sub quo liber Hester confectus est. Iisdem diebus bellum civile vix parricidio terminatum est apud Persas. Mortuo enim rege Darlo, cum Artaxerxes et Cyrus filii ejus de regno ambigerent, tandem magnis apparatibus magnisque provinciarum ac populorum ruinis utrinque certatum est. In hoc conflictu cum e diverso concurrentes sibi ambos fratres mutuo casus objectavisset, prior Artaxerxes vulneratus a fratre equi velocitate mortis exemptus evasit. Cyrus autem mox a cohorte regia oppressus, finem certamini dedit. Artaxerxes ergo, et præda fraternæ expeditionis et exercitu potius, potestatem regni fratricidio firmavit. His deinde temporibus gravissimo terræmotu concussa Sicilia, insuper exæstantibus Æthiæ montis ignibus, favillisque calidis, cum detrimento plurimo agrorum villarumque, vastata est. Tunc etiam Athlante civitas, Locris adhærens, terræ congrua [Al., contigua], repentino maris impetu abscissa, atque in insulam dissoluta est. Atheniensium quoque miserabiles reliquias pestis invasit diuque populata est. Nam eo tempore Romani, repentinis sæpe hostium eruptionibus comminuti, præterea in hibernis bella sortiti, hiemare sub pellibus. Postremo famem ac frigus in conspectu hostium perpeti coacti sunt, urbem novissime sine ullo digno Romanæ virtutis testimonio cuniculis et clandestina obreptione ceperunt. Hanc utilem magis quam nobilem victoriam primo dictatoris Camilli industria peregerunt de Veintibus. Dehinc irruptio Gallorum et incendium urbis insequitur. Cui cladi audeat quisquam, si potest, aliquos motus hujus temporis comparare, quamvis non æque pendeant præteritæ mali fabulam præsentis injuriæ.

CAPUT XIII.

De Gallis qui Romam incenderunt, vastaverunt ac novissime vendiderunt.

Igitur Galli Senones, duce Brenno, exercitu copioso et robusto nimis, cum urbem Elusim, quæ nunc Tuscia dicitur, obsiderent, legatos Romanorum, qui

tunc componendæ inter eos pacis gratia venerant, in acie adversum se viderunt pugnantes. Quo indignatione permoti, Elasini oppidi obsidione dimissa, totis viribus Romam contendunt. Hos ita irruentes Fabius cum exercitu consul excepit, nec tamen obstetit, imo potius hostilis ille impetus quasi aridam segetem succidit, stravit et transit. Testatur hanc Fabii cladem fluvius Hallia, sicut Cremara Fablorum. Non enim facile aliquis similem ruinam Romanæ militiæ recensuerit, etiam si Roma insuper incensa non esset. Patentem Galli Urbem penetrant, trucidant rigentes simulacrorum modo in suis sedilibus senatores, eosque incendia domorum crematos, lapsu culminum suorum sepeliunt. Universam reliquam juventutem, quam constat vix mille hominum tunc fuisse in arce Capitolini montis latentem, obsidione concludunt; ibique infelices reliquias fame, peste, desperatione; formidine terunt, subigunt vendunt: nam mille libris auri discessionis pretium paciscuntur; non quod apud Gallos Roma parvi nominis fuerit, sed quod illam sic jam ante detrivissent, ut amplius tunc valere non posset. Exeuntibus Gallis remanserat in illo quondam Urbis ambitu informium ruinarum obscena congeries, et undique per impedimenta errantium, et inter sua ignotorum offensæ vocis imago respondens, trepidos suspendebat auditus. Horror quatit animos, silentia terebant. Siquidem materia pavoris est raritas [ipsa vocis] in spatiosis. Hinc illis mutare sedes, aliud incolere oppidum, altero etiam censeri nomine cogitatum, placitum atque tentatum est.

CAPUT XIV.

Quibus diebus Socrates et Plato claruerint.

Quibus diebus Archelaus, Amintas, Pausanias, Argeus, item Amintas, sibi invicem succedentes, regnabant apud Macedones. In Sicilia vero Dionysius tyrannidem exercet. Socrates etiam apud Athenienses tunc claruit magister Platonis. Socrates ergo primus universam philosophiam ad corrigendos componendosque mores flexisse memoratur, cum ante illum omnes magis physici, id est, naturalibus rebus perscrutandis operam maxime impenderunt, finemque bonum fieri non posse; nisi bene vivendo, docuit. Nolebat itaque immundis terrenis cupiditatibus animos extendere in divina et conari quandoquidem ab eis causas rerum videbat inquiri, quas primas atque summas non nisi in unius ac summi Dei voluntate esse credebat. Unde non eas putabat, nisi munda mente posse comprehendere, et ideo purgandæ bonis moribus vitæ censebat instandum, ut deprimentibus libidinibus exheratus animus, naturali vigore in æterna se attolleret: naturamque incorporei et incommutabilis luminis ubi causæ omnium factorum naturarum stabiliter vivunt, intelligentiæ puritate conspiceret. Imperitorum tamen invidia excitatis Atheniensibus, calumniosa criminatione damnatus, morte mulcatus est.

Sed eum postea illa ipsa, quæ publice damnaverat,

Atheniensium civitas publice luxit. In duos ejus A
 accusatores usque adeo populi indignatio conversa
 est, ut unus eorum oppressus vi multitudinis interi-
 ret, exsilio autem voluntario atque perpetuo poenam
 similem alter evaderet. Tam præclara igitur vitæ
 mortisque fama Socrates reliquit plurimos suæ
 philosophiæ sectatores. Quorum certatim studium
 fuit in questionum moralium disceptatione versari,
 ubi agitur de summo bono, sine quo fieri homo beatus
 non potest. Igitur Plato inter omnes Socratis
 discipulos gloria et fama eminentior fuit; nec im-
 merito, cum determinasset finem boni esse secundum
 virtutem vivere, et ei soli evenire posse qui notitiam
 unius Dei habeat et imitationem, nec esse aliam ob
 causam beatum. Qui Plato cum apud suos honesto
 natus esset loco Athenis, ingenioque mirabili longe B
 suos condiscipulos antiret, Socratica non contentus
 disciplina, longe lateque peregrinatus est; quaque-
 versum alicujus nobilitate scientiæ percipiendæ
 eum fama rapiebat: itaque et in Ægypto didicit
 quæcunque magna illic habebantur atque doceban-
 tur, et inde in eas partes Italiæ veniens ubi Pytha-
 goræ fama celebrabatur, et quidquid Italicæ fuit
 philosophiæ facillime comprehendit; et quia magi-
 strum Socratem singulariter diligebat, eum loquen-
 tem faciens fere in omnibus sermonibus suis, etiam
 illa quæ vel ab aliis didicerat, vel ipse quanta po-
 tuerat intelligentia viderat, cum illius lepore et mor-
 talibus disputationibus temperavit.

Itaque cum studium sapientiæ in actione et con-
 templatione versetur, unde una pars ejus activa, C
 altera contemplativa dici potest: quarum activa ad
 agendam vitam, id est, ad mores instruendos, perti-
 net; contemplativa autem ad conspiciendas naturæ
 causas et sincerissimam veritatem, Socrates in
 activa excelluisse memoratur: Pythagoras vero magis
 contemplativæ, quibus potuit, intelligentiæ viri-
 bus instituisse.

Proinde Plato utrumque jungendo, philosophiam
 perfecisse laudatur, quam in tres partes distribuit,
 unam moralem, quæ maxime in actione versatur;
 alteram naturalem, quæ contemplationi deputata est;
 tertiam rationalem, quæ verum disternit a falso.
 Quæ licet utrique, id est, actioni et contemplationi,
 sit necessaria, maxime tamen contemplatio perspec-
 tionem vindicat veritatis. Ideo hæc tripartitio non D
 est contraria illi distinctioni qua intelligitur omne
 studium sapientiæ in actione et contemplatione con-
 sistere; et Athenienses viginti quatuor litteris uti
 coeperunt, cum ante viginti duas tantum haberent.
 Xenophon et Thisias clari habentur. Diogenes co-
 gnoscitur, Eudoxus astrologus, Plato quoque et
 Xenophon, nec non et alii Socratici insignes ha-
 bentur. Evagoras cum regnaret Cyprî, in furorem
 versus est. Facto etiam terræmotu magno Elica
 et Bura, Peloponensium urbes, absorptæ sunt. Tunc
 etiam fuit Carthaginensium bellum illud famosis-
 simum.

CAPUT XV.

*Regnante Artaxerxe, qui et Ochus dicebatur, Joannes
 summus sacerdos Judæorum Jesum fratrem suum
 in templo interfecit. Pro quo scelere multa passi sunt
 Judæi gravia.*

Artaxerxes, qui et Ochus, annis viginti sex impe-
 ravit. A reedificatione vero templi, annus centesi-
 mus quadragesimus quintus erat. Macedonum vero
 reges, Alexander, Ptolomæus, Perdica, Philippus, sibi
 invicem per intervalla succedentes brevia Judæo-
 rum vero sacerdos Joannes filius Judæ, qui fratrem
 suum Jesum, sacerdotium ambigentem, in templo
 interfecit. Propter quod facinus Vagosus dux regis
 Artaxerxis, qui Jesum diligebat, in templum ingres-
 sus violavit, et populum Judæorum propter hanc
 causam in servitutem redegit, nec hostias offerri
 quotidianas prius in templo permisit cum pro
 unoquoque anno vectigal exigeret, drachmas scilicet
 quinquaginta. Hac usus occasione annis septem pro-
 nece Jesu sacerdotis populum afflixit dicens: Quod
 nunquam prius nec apud Græcos, nec apud barbaros
 ita crudeliter vel scelerate factum sit. Unde nec Deus
 hoc impune dimisit.

CAPUT XVI.

*Qualiter Artaxerxes Græcis pacem indixerit, et Ægy-
 ptum eversam suo junxerit imperio*

Artaxerxes ergo post transactum in Ægypto ma-
 ximum diuturnumque bellum, plurimos Judæorum
 in transmirationem duxit, atque in Hircania ad
 Caspium mare habitare præcepit. Interea Artaxerxes
 rex Persarum universis Græciæ populis per legatos
 ut ab armis decederent et paci acquiescerent, impe-
 ravit: non quia misericorditer fessis consuleret, sed
 ne se in Ægypto bellis occupato aliqua in regnum
 suum tentaretur irruptio. Cuncti igitur Græci opta-
 tissima quiete domesticoque otio resoluti sunt. Qui
 utique tam constanter contemnere poterant, quam
 fortiter sæpe vicerunt maximas Persarum copias,
 si, non ipso tantum adnuntiæ pacis sono, per cor-
 da cunctorum ægra belli tabuisset intentio. Quanta
 enim bella sibimet gravia ac intolerabilia invicem
 gesserint, alternisque cædibus atque miseris se
 affecerint Lacedæmonii cum Atheniensibus, Ara-
 des cum Lacedæmoniiis, quomodo Couon Atheniensis
 dux Persici exercitus, quomodo Spartanos afflixerit,
 et cum Agesila pede claudo, ingenio acerrimo, duce
 Lacedæmoniorum pugnaverit, ac demum vicerit,
 testis est ipsa quietis pax tam libentissime a for-
 tibus viris suscepta, et illud judicium quod vix
 cum Lacedæmoniiis centum inventi sunt senes.
 Sed qui hæc plenius scire voluerit, in libro tertio
 Orosii contra paganos inveniet. Artaxerxes au-
 tem, qui et Ochus, Sidonem subvertit, et Ægyptum
 suo conjunxit imperio, Nechthanaiph in Æthio-
 piam pulso in quo Ægyptiorum regnum est destru-
 ctum.

CAPUT XVII.

Quibus diebus pestilentia ingens Romam crudeliter vastaverit, terraque in Urbe dehiscens, Curtium virum: equestrem absorberit vivum. Tunc etiam Galli contra Romanos conspirantes, ter devicti sunt.

Quo etiam tempore ingens universam Romam pestilentia corripuit non (ut assolet) plus minusve solito temporam turbata temperies, hoc est, aut intempestiva siccitas hiemis, aut repentinus calor veris, aut incongruus humor æstatis, vel autumnii divitiis indigesta illecebra. Insuper etiam expirata de Calabria salibus aura corrumpens, repentinus acutarum infirmitatum afferre transcursos, sed gravis diuturna que in nullo dispar sexus, in nulla ætate dissimilis, generali cunctos per biennium jugiter tabe confecit, ut etiam quos non egit in mortem, turpi macie exinanitis afflictosque dimiserit. Sequitur hanc miseram luem miserioremque ejus expiationem proximo anno satis triste prodigium. Repente siquidem medio Urbis terra dissiluit, vastoque prærupto hiantia subito inferna patuerunt. Manebat diu ad spectaculum terroremque cunctorum patenti voragine impudens specus, nefariamque vivi hominis sepulchram diis interpretibus expetebat. Satisfecit improbis faucibus præcipitio sui M. Curtius, vir a eques, armatus, injecitque crudeli terræ inopinatam satiætem, cui parum esset quod ex tanta pestilentia mortuos per sepulchra susciperet, nisi etiam vivos scissa sorberet. Hinc iterum terribilis Gallorum inundatio juxta Anienem fluvium ad quartum ab Urbe lapidem consedit, facile sine dubio pondere multitudinis et alacritate virtutis, perturbatam occupatura civitatem, nisi otio et lenitudine torpuisset: ubi atrocissimam pugnam Manlius Torquatus singulariter inchoavit, T. Quintus dictator cruentissima congressione confecit. Fugati ex hoc prælio plurimi Galli, instauratis iterum copiis in bellum ruentes, a Gaio Sulpitio dictatore superati sunt. Post paululum quoque Tuscorum pugna sub C. Martio consecuta est. Ubi conjici datur quantus hominum numerus cæsus sit, quando octo millia sunt capta Tuscorum. Tertio autem in iisdem diebus Galli se in prædam per maritima loca subjectosque campos ab Albanis montibus diffuderunt. Adversus quos novo militum delectu habito, conscriptisque legionibus decem, sexaginta millia Romanorum, negatis sibi Latinorum auxiliis, processerunt. Confecit hanc pugnam Marcus Valerius, auxiliante corvo alite, unde postea Corvinus est dictus. Occiso enim provocatore Gallo, hostes territi sparsimque fugientes, graviter trucidati sunt. Nec tamen contenti Romani suis eos mœnibus expulisse, cum per Italiam naufragia sua latius traherent, sic persecuti sunt eos, ut post aliquot annos omnes eorum reliquias in Hetruria ad lacum Vadi montis Dolabella consul deleteret, ne quis exstaret ex ea gente qui incensam a se Romanam urbem gloriaretur. Manlius vero Torquatus consul,

* Delendum vir.

A qui post stragem Gallorum Latinos devicit, filium suum quod contra ejus imperium hostes aggressos vicerat, Metiumque Tusculanum nobilissimum equitem interfecit, provocantes atque insultantes hostes occiderat, virgis cæsus securi percussit.

CAPUT XVIII.

De hoc quod nox longior solito facta est, et veri lapides e cælo ruentes terram graviter attriverunt. Et hoc factum est quando Magnus Alexander Macedo nascitur. Quibus diebus Aristoteles celebratur insignis, et Plato moritur.

Eodem etiam tempore nox usque ad plurimam diei partem tendi visa est, et saxea de nubibus grando descendens, veris terram lapidibus verberavit. Quibus diebus etiam Alexander Magnus, vere ille B gurgis miseriarum atque atrocissimus turbo totius Orientis, est natus. Tunc Demosthenes orator agnoscitur, Aristoteles philosophus ore omnium celebratur, Plato moritur, post quem Academiam Speusippus tenuit.

CAPUT XIX.

Quod regnante Arxe, Romanorum matronæ in scelere venefico sunt deprehensæ. Philippus autem Macedonum rex, pater Alexandri Magni, bella plurima peregit, civitates evertit, nationes innumeras perdomuit.

Arxes, filius Ochi, annis quatuor apud Persas regnat. A reædificatione vero templi annos centum septuagesimus unus erat. Jaddus vero, defuncto Joanne patre illius, principatum suscepit sacerdotii Judæorum. C Quibus diebus incredibili rabie et amore scelerum Romanæ matronæ exarserunt. Erat utique scædus ille ac pestilens annus, impletæque jam undique catervatim strages gerebantur; et adhuc tamen penes omnes de corrupto aere simplex credulitas erat, cum existente quadam ancilla indice et convincente, primum multæ matronæ ut hiberent, quæ coxerant, venena compulsæ; deinde simul ut hausere, consumptæ sunt. Tanta autem multitudo fuit matronarum in his facinoribus consciarum ut trecentæ septuaginta damnatæ ex illis simul fuisse ferantur. Tunc Alexander rex Epirotarum, Alexandri illius magni avunculus, trajectis in Italiam copiis, cum bellum adversus Romanos pararet, et circa finitimas Romæ urbes firmare vires exercitus sui, auxiliaque vel sibi acquirere, vel hostibus subtrahere studens, bellis exercebatur: a Samnitibus, qui Lucanæ genti suffragabantur, maximo bello in Lucania victus atque occisus est. Hunc alii ferunt fuisse Pyrrhum, qui, a Tarentinis evocatus, ut auxilia ejus præberet adversus Romanorum arma. Tarentus vero Lacedæmoniorum opus, Calabriae quondam et Apuliae, totiusque Lucaniae caput divitiis, magnitudine, muris, portu ipsoque situ mirabilis. Igitur Pyrrhus, semi Græcam ex Lacedæmonis conditoribus civitatem vindicaturus, cum totis viribus Epiri Thessaliae, Macedoniae incognitisque in id tempus elephantis, mari, terra, viris, equis, armis, addito insuper ferarum ter-

rore, quarum magnitudine, et deformitate, et novo odore simul ac stridore, Levino consule, in prima pugna consternati Romanorum equi, cum incognitas sibi belluas amplius quam erant suspicarentur, fugam stragemque late dederunt. Hoc bellum in Apulia, deinde in Asculo melius dimicatum est, Curio Fabricioque consulibus. Jam quippe terror belluarum exoleverat, et Gaius Munitius, quartæ legionis hastarius, unius promusclæ abscisa, mori posse belluas ostenderat. Itaque in ipsos pila congesta sunt, et in turres vibratæ faces tota hostium agmina ardentibus ruinis operuerunt: nec alius cladi finis fuit, quam eos nox dirimeret, postremusque fugientium rex ipse a satellitibus humero saucius in armis suis ruit. Lucaniæ pugna, ducibus iisdem quibus superius, sed bello et pace, foris et domi, omnem in partem Romana virtus tum se approbavit. Cum Pyrrhus ille terribilis post primæ pugne victoriam, intellecta Romanorum virtute, facto fœdere, quamvis vinceret, in amicitiam recipi voluit, sed abnegavit senatus. Nec alia magis quam Tarentina ostendit populi Romani fortitudinem, senatus sapientiam, ducum magnanimitatem: nec alius pulchrior in Urbe aut speciosior triumphus intravit. Ante hunc diem nihil prætor pecora Volscorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitum arma viderunt. Tum autem si captivos aspiceres, Molossi, Thessales, Macedones, Brutius, Apulus atque Lucanus; si pompam, aurum, purpuram, signa tabulæ, Tarentinæque deliciæ. Sed nihil libentius populus Romanus aspexit quam illas, quas timuerat, cum turribus suis belluas, quæ, non sine sensu captivitatis, summissis cervicibus victores equos sequebantur.

Sed quoniam gentium diversarum actus, partim libando recensere disposui: nunc Alexandri istius casu commotus, de Philippo Lacedæmoniorum rege, qui Olympiadem hujus Alexandri Epirotæ sororem uxorem habuit, ex qua Alexandrum Magnum genuit, paucissimis annis retro repetitis, magna parvis, in quantum potero, colligam syllabis. Igitur Philippus Amintæ filius, Alexandri pater, regnum Macedonum adeptus 25 annis tenuit: quibus hos omnes acerbitatum acervos cunctosque malorum moles struxit. Hic primum ab Alexandro fratre obses Thebanis datus, per triennium apud Epamiendam, strenuissimum imperatorem, et summum philosophum, eruditus est. Ipso autem Alexandro scelere Eurydicis matris occiso, quamvis etiam commisso adulterio, et altero primum filio interfecto, filiaque viduata, generi nuptias mariti morte pepigisset, compulsus a populo regnum, quod parvo occisi fratris filio tuebatur, suscepit, qui cum foris concursu exsurgentium undique hostium, domi autem deprehensarum sæpe insidiarum metu fatigaretur, primum bellum cum Atheniensibus gessit. Quibus victis, arma ad Illyrios transtulit, multisque millibus hostium trucidatis, Larissam urbem nobil-

^a Deest aliquid.

lissimam cepit. Inde Thessaliam non magis amore victoriae, quam ambitione habendorum equitum Thessalorum, quorum robur ut exercitui suo adiuiceret, invadit. Ita Thessalis ex improvise præoccupatis atque in potestatem redactis, jungendo equitum peditumque fortissimas turbas et copiosas, invictissimum fecit exercitum. Igitur victis Atheniensibus subjectisque Thessalis Olympiadem, Auruchæ regis Molossorum sororem, duxit uxorem. Qui Aurucha cum per hoc quod societatem Macedonum affinitate regis paciscebatur, imperium suum se dilataturum putaret per hoc deceptus amisit, privatusque in exsilio consenuit. Deinde Philippus, cum Mothonam urbem oppugnaret, ictu sagittæ oculum perdidit. Ipsam vero urbem mox expugnavit et cepit. Exin Græciam prope totam consiliis præventam viribus domuit. Quippe Græciæ civitates, dum imperare singulæ cupiunt, imperium omnes perdiderunt, et dum in mutuum exitium sine modo ruunt, omnibus perire, quod singulæ amitterent, oppressæ demum servientesque senserunt. Quarum dum insanas concertationes Philippus, veluti specula observat, auxiliumque semper inferioribus suggerendo, contentiones, bellorum fomites, callidus doli artifex sovet, victos sibi pariter victoresque subiecit. Igitur quantis affecerit totam Græciam miseris ^a, aliosque a quibus pace susceptus hostiliter invadit, crudeliter diripit, omnique societatis conscientia penitus abolita, conjuges liberosque omnium sub corona vendidit, templaque universa subvertit. Post hæc in Cappadociam transit, ibique bellum pari perfidia gessit: captos per dolum finitimos reges interfecti, totamque Cappadociam suo imperio subdidit. Inde post cædes, incendia, ac prædationes, quas gesserat in urbibus sociis, ad parricidia conversus, fratres, quos cohæredes regni verebatur, interfecit, supplicio ac nece dedit. Inde omnium urbes finesque populatus, cruenta præsentia effecit, ut etiam absens timeretur. Igitur alios populos, sedibus suis avulsos, finibus hostium opponit, alios in extremis regni terminis statuit: quosdam æmulatione virium, ne possint quod posse creduntur, in supplementa exhaustarum urbium dividit. Ita gloriosissimum illud quondam florentis Græciæ corpus in multas laceratasque particulas extincta primum libertate, concidit. Præterea cum eum duo fratres Thraciæ reges, ex consensu præoptavissent indicem, Philippus, more ingenii sui, ad iudicium, tanquam ad bellum, cum instructo exercitu ingressus, inscelos juvenes vita regnoque privavit. Ad Scythiam quoque cum Alexandro filio prædandi intentione pertransiit: commissoque prælio, cum Scythæ et numero et virtute præstarent, Philippi fraude vincuntur. In ea pugna viginti millia puerorum ac feminarum Scythicæ gentis capta; pecorum magna copia abducta, auri atque argenti nihil repertum. Nam et ea res primo fidem inopiæ Scythicæ dedit. Viginti millia nobilium equarum sufficiens generi in Macedoniam

missa sunt. Sed revertenti Philippo Triballi bello obviant, in quo ita Philippus in femore vulneratus est, ut per corpus ejus equus interficeretur. Statim vero ut convaluit, Atheniensibus bellum intulit, qui, in tanto discrimine positi, Lacedæmonios, quondam hostes, tunc socios asclacunt, totiusque Græciæ civitates, legationibus fatigant ut communem hostem communibus viribus petant. Itaque aliquantæ urbes Atheniensibus sese conjungere, quasdam vero ad Philippum belli metus traxit. Prælio commisso, cum Athenienses longo majore numero militum præstarent, assiduis tamen bellis indurata Macedonum virtute vincuntur. Quam pugnam longe omnibus ante prioribus bellis atrociorē fuisse ipse rerum exitus docuit. Nam hic dies apud universam Græciam acquisitæ dominationis gloriam et vetustissimæ libertatis statum finivit. Postea Philippus cruentissimam victoriam in Thebanos et Lacedæmonios exercent. Siquidem principes civitatum alios securi percussit, alios in exsilium egit, omnibus bonis privavit. Pulsos dudum a civibus in patriam restituit. Ex quibus trecentos exsules iudices rectoresque præfecit: qui ut antiquum dolorem nova potestate curarent, pressos infeliciter populos in spem libertatis respirare non sinebant. Præterea magno delectu militum in subsidium regis dispositionis ex tota Græcia habito, ducenta millia peditum et quindecim millia equitum absque exercitu Macedonum, et infinita gentium barbararum Persica expeditione in Asiam missurus instruxit. Tres duces, hoc est, Parmenionem, Amintam et Attalum, præmittendos in Persas legit. Et dum suprascriptæ copię de Græcia congregantur, Alexander, qui erat Olympiadæ uxoris suæ frater, et postea a Sabinis in Lucania prostratus est, ut supra memoravimus, quem Epiri regem ob mercedem stupri in eum perpetrati constituerat, nuptias in copulando ei filiam suam Cleopatram celebrare decrevit. Qui cum, pridie quam occideretur, interrogatus fuisset quis finis homini magis esset optandus, respondisse fertur: Eum esse optimum qui viro forti post virtutum suarum gloriam in pace regnanti, sine conflictatione corporis et dedecore animæ, sublitus et celer, inopinato ferro potuisset accidere. Quod ipsi mox obtigit. Igitur per viginti et quinque annos incendia civitatum, excidia bellorum, subjectiones provinciarum, cædes hominum, opum rapinas, prædas pecorum, mortuorum venditiones captivitatesque vivorum, unius regis fraus, ferocia et dominatus agitavit. Sufficerent ista ad exemplum miseriarum insinuata memoriæ nostræ gesta per Philippum, etiamsi Alexander ei non successisset in regnum.

CAPUT XX.

De gravissimis præliis inter Samnites et Romanos illis diebus gestis. Quibus et Romani a Samnitibus victi, et sub jugum servitutis missi, iterumque Romani victores per Papyrium ducentem suum Samnites viceverunt et jugum deposuerunt.

Romani porro, cum jam bello viginti millia

A Samnitum, Fabio, magistro equitum, pugnam conserente, cecidissent, circumspectore cura Samnites, ac magis instructo apparatu, apud Caudinas furculas conederunt. Ubi cum Q. Veturium et Posthumium consules, omnesque copias Romanorum angustiis locorum armisque clausissent, Pontius dux eorum in tantum abusus est victoriæ securitate, ut Herennium patrem consulendum putaret utrum occideret clausos an parceret subjugatis. Ut vivos tamen dedecori reservaret, elegit. Romanos etiam antea sæpissime vinci et occidi, nunquam autem capi, aut ad deditonem cogi potuisse constabat. Itaque Samnites, victoria potiti, universum exercitum Romanum turpiter captum, armis etiam vestimentisque nudatum, tantum singulis vilioribus operimentis ob verecunda corporum tegenda concessis, sub jugum missum servitioque subjectum, longum agere pompæ ordinem præceperunt. Sexcentis autem equitibus Romanis in obsidiatum receptis, oneratos ignominia, cæteris rebus vacuos, consules remiserunt. Posteriore anno infringunt Romani firmatam cum Samnitibus pactionem, eosque in bellum cogunt, quod Papyrio consule insistente commissum, magnas strages utriusque populi dedit, cum hinc ira recentis infamiæ, inde gloria proximæ victoriæ pugnautes instimularet. Tandem Romani pertinaciter moriendo vicerunt: nec cædi pariter vel cedere destiterunt, nisi postquam victis Samnitibus et capto duce eorum, jugum reposuerunt servitutis. Idem deinde Papyrius Sutricum, expulso inde Samnitico præsidio, expugnavit et cepit. Hic autem Papyrius adeo tunc apud Romanos bellicosissimus ac strenuissimus habebatur, ut cum Alexander Magnus, disponere diceretur ab Oriente discedens obtinere viribus Africam, atque inde Italiam transvehi. Romani inter cæteros duces tunc in republica sua optimos, hunc præcipuum fore qui Alexandri impetum sustinere posset, meditentur. Quibus diebus quidam Hanno nomine, privatis opibus reipublicæ vires superans, invadendæ dominationis hausit cupiditatem; cui rei consilium utile ratus est ut, simulatis unicæ filię nuptiis, omnes senatores quorum dignitatem obstaturam inceptis suis arbitrabatur inter pocula veneno necaret. Quæ res per ministros prodita, sine ultione vitata est, ne in viro potenti plus negotii faceret res cognita quam cogitata. Hoc consilio elusus Hanno, alio machinamento facinus aggredi parat, servitia concitat quibus repente incautam urbem opprimeret. Sed cum ante statutam cædibus diem proditum se præventumque intellexisset, castellum quoddam cum viginti millibus servorum armatis occupavit. Ibi dum Afros, regemque Maurorum concitat, captus est: ac primo virgis cæsus, deinde effosis oculis et manibus cruribusque fractis, velut a singulis membris pœna exigeretur, in conspectu populi necatus est. Corpus verberibus lacerum cruci suffixum est: filii cognatique omnes supplicio traditi, ne quis eum ejusdem familiæ unquam aut imitari aut ulcisci meditaretur. Hæc temporibus Philippi gesta sunt. Quo

in tempore Xenocrates philosophus illustris habetur.

CAPUT XXI.

Regnante Dario, quem Alexander occidit, Jaddus princeps et sacerdos Judæorum depulit fratrem suum Manassem a sacerdotio, quia duxerat uxorem filiam satrapæ Samariæ. Qua occasione edificatum est templum in monte Garzirim, ad instar Hierosolymitani.

Darius Arsami filius annis 5 (Al. 6). A reedificatione vero templi anni sunt 176. Jaddus princeps sacerdotum erat Judæorum. Erat autem hujus frater Manasses, cui suam filiam delegavit uxorem Sanabalath, missus a Dario ad Samariam, satrapa genere. Cutheus, ex quibus et Samaritæ descendunt: principes quoque sacerdotum cum populo hoc indigne ferebant. Nam existisse etiam priorem captivitatem per hæc conjugia mala putabant, quod multi in his peccassent, dum non uxores provinciales ducerent. Jubebant ergo Manasse disjungi ab uxore, aut non introire sacrarium. Manasses autem, prohibitus a fratre accedere ad altare, ad socerum Sanabalath pervenit. itaque Sanabalath non ei solum sacerdotium, sed etiam principatum sacerdotii, et potentiam ac honorem omnium locorum sibi subjectorum dare promisit. Qua de re templum ei, accepta occasione opportuni temporis, ædificavit ad instar Hierosolymorum super montem Garzirim, qui latior omnibus Samariæ montibus apparebat, quoniam Alexandrum adversus principem sacerdotum Sanabalath ira commotum novit, dum non venalia exercitui, et ea quæ prius Dario conferre solebat, mitteret Alexandro dum obsideret Tyrum. Sanabalath namque jam desperato Dario, eligens de suis octo millia, profectus est ad Alexandrum. Cujus adeptus est gratiam, et ab eo impetravit ut templum ædificaret jam prædictum. Hoc autem et rei profecturum visum est, ut in duas partes potentia Judæorum esset divisa, ne gens conjuncta rebellaret. Perinansit autem templum illud, et si quis culpam habuisset apud Hierosolymitas, aut de cibo illicito seu de transgressione legis, ad Sychemitas recedebat: in his constituti Hierosolymitæ debebant.

CAPUT XXII.

Quibus diebus Alexander regnum adeptus Macedonum, defuncto patre, quanta et qualia intra suam egerit gentem, Parthosque primum bello superaverit, inde autem Ægyptum Syriamque subjugando Hierosolymam pervenit intactumque templum reliquit muneribus honoratum, iterumque duobus præliis copias Parthorum delens, demum interemit Darium, in alienos crudelissimus, in proximos impius existens.

Alexander vero rex Macedonum, patri Philippo successit in regnum, qui primam experientiam animi et virtutis suæ, compressis celeriter Græcorum motibus, dedit. Quibus auctor ut ab imperio Macedonum desicerent, Demosthenes orator, auro Persarum corruptus, existiterat. Itaque Atheniensibus bellum deprecantibus remisit, quos insuper etiam multo [Al., multæ] metu solvit. Thebanos cum

[Al., eorum] diruta civitate delevit, reliquos sub corona vendidit. Cæteras urbes Achaia et Thessalia vectigales fecit. Illyrios et Thracas, translato mox abhinc bello, domuit. Inde profecturus ad Persicum bellum, omnes cognatos ac proximos suos interfecit. In exercitu ejus fuerunt peditum triginta duo millia, equitum quatuor mille quingenti [Al., ducenti], naves centum octoginta. Hac tam parva cum manu universum terrarum orbem, utrum mirabilius sit quia vicerit, an quia aggredi ausus fuerit, incertum est. Primo ejus cum Dario rege congressu, sexcenta millia Persarum in acie fuere, quæ, non minus arte Alexandri superata quam virtute Macedonum, terga verterunt. Magaa igitur cædes Persarum fuit. In exercitu vero Alexandri centum viginti equites et novem tantum pedites defuere. Deinde Gordien Phrygiæ civitatem, quæ nunc Sardinis vocitatur, obsessam expugnatamque cepit ac direptioni dedit. Inde nuntiatum ei Darii cum magnis copiis adventus. Qui timens angustias locorum quibus inerat, Taurum montem mira celeritate transcendit, et quingentis stadiis sub una die cursu transmissis Tharsum venit. Ibi cum sudans in Cydnum præfrigidum amnem descendisset, obriguit, contractuque nervorum proximus fuit morti. Interea Darius cum trecentis millibus peditum et centum millibus equitum in aciem procedit. Movebat hæc multitudo hostium etiam Alexandrum, maxime respectu paucitatis suæ, quamvis jam pridem, sexcentis millibus hostium eadem paucitate superatis, non solum non timere pugnam, sed etiam victoriam aperare didicisset. Itaque cum intra jactum teli uterque constitisset exercitus, et intentos ad signum belli populos discurrentes principes variis incitamentis acuerent, ingentibus utrinque animis pugna committitur, in qua ambo reges, et Alexander scilicet et Darius, vulnerantur, ac tandiu certamen anceps fuit quoad usque fugeret Darius. Exinde cædes Persarum subsequuta est. Ibi tunc peditum octoginta millia, equitum decem millia cæsa, capta quadraginta millia fuere. Ex Macedonibus vero cecidere pedites centum triginta, equites centum quinquaginta. In castris Persarum multum auri cæterarumque opum est reperitum. Inter captivos castrorum mater et uxor eademque soror et filiae duæ Darii fuere; quarum redemptionem Darius cum etiam oblata regni dimidia parte non impetrasset, tertio, cunctis Persarum viribus sociorumque auxiliis contractis, bellum instaurat. Sed dum hæc Darius agit, Alexander Parthionem ad invadendam Persicam classem cum copiis mittit, ipse in Syriam proficiscitur: ubi ex multis sibi regibus cum utilis ultro occurrentibus, alios allegit, alios mutavit, alios perdidit. Inde ad Judæam tendens Hierosolymam ascendit, cui Jaddus princeps sacerdotum cum hyacinthinæ et aurea stola, habens etiam super caput cidarim ac laminam auream; cæteri vero sacerdotes cum byssinis stolis, reliqua multitudo cum vestibus albis, occurrunt. Sic enim principi sacerdotum consulenti Dominus

per somnium ostenderat indignationem posse regis effugere. Alexander autem solus adiit, et nomen Dei quod in aurea lamina erat scriptum, adoravit, principemque sacerdotum primus veneratus est. Omnibus vero Judæis una voce Alexandrum salutantibus, et circumstantibus regibus Syriæ et reliquis, hoc facientem stupuerunt corruptamque regis mentem putaverunt. Parmenius vero solus eum interrogavit dicens: Cur eum omnibus adorantibus, ipse adorasset principem sacerdotum gentis Judææ. Cui ille, Non hunc, inquit, adoravi, sed Deum cujus principatu sacerdotii functus est. Nam per somnium in hujusmodi eum habitu conspexi, adhuc in Dio civitate Macedoniæ constitutus. Dumque mecum cogitasset an possem Asiam vincere, incitavit me nequaquam negligere, sed constanter transire. Nam se perducturum meum dicebat exercitum, et Persarum traditurum potentiam: ideoque neminem alium in tali stola videns cum hunc animadvertissem, habens visionis et probationis nocturnæ memoriam, salutavi; exinde arbitror me divino juvamine delectum, Dariūque vicisse, virtutemque solvisse Persarum. Præterea et omnia quæ meo corde sperantur proventura confido. Postquam Parmenioni locutus est, principem sacerdotum honorans, accurrentibus reliquis sacerdotibus, ad civitatem usque pervenit. Ad templum ascendens sacrificavit Deo, secundum sacerdotis ostensionem: ipsi autem principi sacerdotum et reliquis sacerdotibus munificenter multa donavit. Oblato vero ei volumine Danielis, in quo scriptum erat quemdam Græcorum perditurum Persarum potentiam, arbitratus seipsum esse quem Scriptura significabat, convocans Judæos, jussit petere quas vellent accipere donationes. Principe ergo petente ut liceret patriis uti legibus, et septimum annum sine tributis esse mandaret, omnia concessit. Inde ad alias urbes profectus, Tyrum urbem antiquissimam et florentissimam, fiducia Carthaginiensium sibi cognatorum obsistentem, oppressit et cepit. Exin Syriam, Rhodum atque Ægyptum, pertinaci furore pervadit. Inde ad templum Jovis Hammonis pergit, ut mendacio ad tempus composito, ignominiam sibi patris incerti et infamiam adulteræ matris aboleret. Nam accersitum ad se fani ipsius antistitem, ex occulto monuit quid sibi tanquam consulenti responderi velit, sicut historici eorum dicunt. Ita certus Alexander fuit nobisque prodidit, diis ipsis surdis et mutis, vel in potestate esse antistitis quid velit fingere; vel in voluntate consulentis, quid malit audire. Revertens ab Hamnone ad tertium bellum Persicam, Alexandriam in Ægypto condidit. Darius vero, spe pacis amissa, quadringenta quatuor millia peditum, et centum millia equitum, Alexander ab Ægypto revertenti, apud Tharsum bello opponit. Nec pugne mora, omnes cæca rabie in ferrum ruunt. Macedones toties a se victis hostibus animosi: Persæ nisi vincant, mori præoptantes. Raro in ullo prælio tantum sanguinis fusu est. Sed Darius cum vinci suos videret, mori in bello

paratus, persuasu suorum fugere compulsus est. Hoc prælio Asiæ vires et regna conciderunt, totusque Oriens in potestatem Macedonici cessit imperii, atque ita atrita est in hoc bello Persarum omnis fiducia, ut post hoc nullus rebellare ausus sit. Patienterque Persæ post imperium tot annorum jugum servitutis acceperunt. Alexander triginta quatuor continuis diebus castrorum prædam percensuit; Persepolim, caput Persici regni, [urbem] famosissimam et confertissimam opibus totius orbis, invasit. Dariū vero, cum a propinquis suis vincitum compedibus aureis teneri comperisset, persequi statuit. Itaque jusso ut subsequeretur exercitus, ipse cum sex millibus equitum profectus, invenit in itinere solum relictum multis confossum vulneribus Dariū, extrema vitæ per vulnera efflantem. Hunc mortuum inani misericordia referri in sepulcra majorum sepeliri que præcepit: cujus non dicam matrem vel uxorem, sed etiam parvulas filias crudeli captivitate retinebat. In tanta malorum multitudine, difficillima dictis fides, tribus præliis totidemque annis quinque decies centena millia equitum consumpta, et hæc quidem ex eo regno illisque populis unde jam ante annos non multo plures decies novies centena millia profligata referuntur: quanquam extra has elades, per eosdem tres annos, et Asiæ civitates plurimæ oppressæ sint, et Syria tota vastata, Tyrus excisa, Cilicia exinanita, Cappadocia subacta, Ægyptus addicta sit; Rhodus quoque insula ultro ad servitutem tremefacta successerit; plurimæque subjectæ Tauro provinciæ, atque ipse mons Taurus diu detrectatum jugum domitus et victus acceperit. Et ne forte tunc [At., nunc] quisquam opinetur vel Orientem solum Alexandri viribus subactum, vel Italiam tantummodo Romana inquietudine fatigatam, tuac etiam bellum Hagidis, Spartaurum regis, in Græcia; Alexandri, regis Epiri, in Lucania; Zophyrionis præfecti in Scythia gerebatur. Quorum Agis Lacedæmonius, excitata et rebellante secum universa Græcia, cum Antipatre, fortissimis copiis congressus, inter magnas utrorumque strages et ipse procubuit. Alexander autem in Italia affectans Occidentis imperium, æmulans Alexandrum Magnum, post numerosa et gravia bella ibidem gesta a Brutiis Lucretisque [Lucanisque] superatus est, corpusque ejus ad sepulturam venditum, ut supra memini. Zophyrion vero præfectus Ponti, adunato triginta millium exercitu, Scythias bellum inferre ausus, et usque ad interneconem cæsus, funditus cum omnibus copiis suis abrasus est. Occiso namque Dario, ut præmissimus, Persarum regnum concidit. Alexandrinorum autem nascitur, quod regnum est Ægypti. Alexander Macedo annis quinque. Hujus enim quinque anni postremi in ordine numerantur quibus monarchiam obtinuit orbis. Nam septem ejus priores sub regno Persarum supputantur. A reedificatione vero templi annus centesimus octogesimus primus erat.

CAPUT XXIII.

Constructa Alexandria in Aegypto, destructoque Persarum imperio, per quinquennium Alexander monarchiam obtinuit orbis, plurimas devincens gentes, Indiam petens subjugavit, ceterasque nationes inaccessibiles circa Oceani littora sitas bello oppressit et cepit. Demum Babyloniam rediens, hausto veneno interiit.

Igitur Alexander Magnus post Darii mortem Hircanos et Mardos subegit. Ubi etiam illum adhuc bello intentam, Halestris sive Minothea, excitata suscipiendae ab eo sobolis gratia, cum trecentis mulieribus procax Amazon invenit. Post haec Parthorum pugnam aggressus, quos diu obnitentes delevit propemodum antequam vicit. Inde Trancas, Evergetas, Parimas, Parapemenos aggressus, Adarpios caeterosque populos qui in radice Caucasi morabantur, subegit: urbem ibi fecit Alexandriam, super amnem Danaïm [Tanaim] constitutam. Sed nec minor ejus in suos crudelitas quam in hostem rabies fuit. Docent hoc Amintas consobrinus occisus, noverca fratresque ejus necati, Permenio et Philotas trucidati, Aualus, Eurylocus, Pausanias multique Macedoniae principes extincti: Clitus quoque annis gravis, amicitia vetus, nefarie interfectus. Qui cum in convivio fiducia amicitiae regiae adversus regem, sua opera patri Philippo praeposentem, memoriam patris tueretur, ab offenso frustra rege venabulo transfossus, commune convivium cruentavit. Sed Alexander humani sanguinis inexasurabilis, sive hostium sive etiam sociorum, recentem tamen semper sibiiebat cruorem. Itaque pertinaci impetu in bella procurrrens, Chorasmos et Dachas, indomitam gentem, in deditiōnem accepit: Calistenem philosophum, sibi que apud Aristotelem condiscipulum, cum plurimis aliis principibus, cum [quod] eum, deposito salutandi more, ut Deum non adoraret, occidit. Post haec Indiam petiit, ut Oceano ultimoque Oriente finiret imperium, Nisam urbem adiit, Dædalos montes regnaque Cleophilis reginae expugnavit, Quae cum se dedidisset, concubitu regnum redemit, Peragrata perdomitaque Alexander India, cum ad saxum mirae asperitatis et altitudinis, in quo multi populi confugerant, pervenisset, cognoscit Herculem ab expugnatione ejusdem saxi terrae motu prohibuit, Emulatione permotus, ut Herculis acta superaret, cum summo labore ac periculo saxo potitus, omnes loci ejus gentes in deditiōnem accepit. Cum Poro, fortissimo Indorum rege, cruentissimum bellum gessit, in quo Alexander, cum ipso Poro singulariter congressus, occisoque dejectus equo, concursu satellitum praesentiam mortis evasit; Porus multis vulncribus confossus et captus est. Quo ob testimonium virtutis regno [in regnum] restituto, duas ibi condidit civitates, Niceam et Bucifalem, quam de nomine equi sui ita vocari praecipit. Qui vero plenius scire voluerit quae in India Alexander pertulerit in inviis locis cum immanissimis bellis ac serpentibus, auream domum etiam Pori regis praedicti, quae aureis fulciebatur columnis mirae magnitudinis,

A et caeteris mirabilibus ibi repertis, epistolam Alexandri ad matrem et ad magistrum directam legendo percurrat. Inde Adrestas, Catthenos, Persidas [Praxidas], et Candaridas, caesis eorum exercitibus, Macedones expugnare. Cum ad Chosides ventum esset, ibi contra ducenta millia equitum hostium pugnam conseruerunt. Et cum jam fessa aetate detriti, animo aegri, viribus lassi, difficile vicissent, castra ob memoriam plus solito magnifica condiderunt. Exin Alexander ad amnem Agesinem pergit. Per hunc in Oceanum devehitur, ubi Gressonas Sibosque, quos Hercules condidit, oppressit. Hinc Mandros et Subagras navigat. Quae gentes cum armatis octoginta millibus peditum, et sexaginta millibus equitum excipiunt, commissoque praelio, diu anceps et cruenta pugna, tandem tristem pene victoriam Macedonibus dedit. Nam fuis hostium copiis, Alexander exercitum ad urbem duxit, et cum murum prius ascendisset, vacuam civitatem ratus, solus introrsus desiluit. Quem cum undique insens hostes circumdedissent, incredibile dictu est, ut eum non inultitudo hostium, non vis magna telorum, non tantum lacessentium clamor terruerit, solus tot millia ceciderit ac fugarit. At ubi se obrui a circumfusa multitudine persensit, muri oblatae posteriora tutatus, contrarios facilius quousque [eo usque] sustinuit, donec ad periculum ejus clamoremque hostium, per fractis muris, exercitus omnis irrumperet. In eo praelio sagitta sub mamma trajectus, fixo genu eatenus pugnavit, donec eum a quo vulneratus esset, occideret. Inde consensis navibus cum Oceani littora peragraret, ad urbem quamdam, cui Ambira rex praerat, pervenit. Sed in expugnatione civitatis, magnam partem exercitus, sagittis hostium veneno illitis, amisit; ac post herbam per somnium sibi ostensam et in potum saucis datam, cum reliquis stibveniretur, urbem expugnavit et cepit. Post quasi circumactam [circumacta meta], et de Oceano Indum flumen ingressus, Babyloniam celeriter rediit, ubi eum exterritarum totius orbis provinciarum legati opperiebantur, hoc est, Carthaginensium totiusque Africae civitatum: sed et Hispanorum, Gallorum, Siciliae, Sardiniaeque; plurimae praeterea partis Italiae. Tantus timor in summo Oriente constituti ducis populos ultimi Occidentis invaserat, ut inde peregrinam cerneret toto mundo legationem, quo vix crederes pervenisse rumore. Alexander vero apud Babyloniam, cum adhuc sanguinem sitiens, male castigata aviditate, ministri insidiis venenum potasset, interiit.

CAPUT XXIV.

De bellis inter Romanos et Samnites atque Gallos eo tempore gestis quo Alexander vastabat Orientem, et de multimodis utrinque configendo miseris.

Per idem tempus apud Romanos gerebantur haec: Fabio Maximo, Q. Decio Mure consulibus, quatuor fortissimi florentissimique Italiae populi in unum agmen foedusque coerunt. Namque Metrusci, Umbri, Samnites et Galli, uno agmine conspirantes,

Romanos delere conati sunt. Tremefacti hoc bello Romanorum animi et labefactata fiducia est; nec ausi totum sperare de viribus, dolo divisere hostes: satius [tutus] rati pluribus, se bellis implicare quam gravibus. Ita cum, quibusdam suis ad populandos hostiles agros in Umbriam Hetrusciamque [Etruriamque] præmissis, Umbrorum Hetruscorumque exercitum redire ad tuitionem suorum coegissent, cum Samnitibus et Gallis bellum inire properarunt. In quo bello cum Gallorum impetu Romani premerentur, Decius consul occisus est. Fabius tamen post magnam Decianæ partis stragem tandem vicit. Eo prælio quadraginta millia Samnitum sive Gallorum cæsa sunt, Romanorum vero septem millia, et [ex] Decij tantummodo [parte], qui occisus est, extincta referuntur. Fuisse autem absque Hetruscis et Umbris, quos isto [astu] Romani bello evocaverunt, Gallorum et Samnitum peditum centum quinquaginta millia, trecenti et triginta; equitum vero quadraginta septem millia Livius refert: et carpentarios mille in armis contra aciem stetisse Romanam. Hanc eruentam tristemque victoriam pestilentia civitatis oneravit, et triumphales pompas obviæ mortuorum exsequiæ polluerunt. Nec erat cui de triumpho gaudium suaderetur, cum tota civitas aut ægris suspiraret aut mortuis. Sequitur annus quo Romani, instaurato a Samnitibus bello, victi sunt atque in castra fugerunt. Postea vero Samnites novum habitum animumque amentes, hoc est, deargentatis armis ac vestibus paratoque animo ni vincant, mori bello sese offerunt. Adversum quos Papyrius consul cum exercitu missus, cum a populariis [pullariis] auguribus vana conjectantibus congregi prohiberetur, irridens eos, tam feliciter confecit bellum quam constanter arripuit. Nam in hoc prælio duodecim millia hostium cæsa, tria millia capta referuntur. Altero abhinc anno, Fabius Gurges consul male adversum Samnites pugnavit. Namque amisso exercitu victus in Urbem refugit. Itaque cum senatus de submovendo eum deliberaret, et pater ejus Fabius Maximus ignominiam filii deprecatus, legatum se filio iturum obtulit, si illi depellendæ ignominiae et gerendi iterum belli facultas daretur. Qua impetrata, prælioque conserto, cum subito pugnante filium consulem insistente Pontio Samnitum duce, et infestis hostium telis conclusum videret, in medium se agmen pius senex equo vectus ingressit. Quo facto permoti Romani, tota ibi incubere acie, donec ipsum duce[m] Pontium, deleto hostili exercitu, victum oppressumque ceperunt. Cæsa sunt in eo prælio Samnitum triginta [Al., triginta quinque] millia, capta autem quatuor millia cum rege suo. Tandemque Samniticum bellum, quod per quadraginta novem annos multa Romanorum clade trabebatur, capti ducis destitutione finitum est. Anno subsequente cum Sablnis, Curio consule, bellum gestum est: ubi quot millia hominum interfecta, quot capta sunt, ipse consul ostendit. Qui cum in conatu magnitudinem acquisiti agri Sabini, et mul-

titudinem [Al., add. capti] populi referre vellet, numerum explicare non potuit. Hinc Dolabella et Domitio consulibus, Lucani, Brutii, Samnites quoque cum Hetruscis et Senonibus Gallis facta societate, cum redivivum contra Romanos bellum molirentur, Romani ad exorandos Gallos misere legatos. Quos cum Galli interfecissent, Cecilius prætor, ob ulciscendam legatorum nequem et comprimendum tumultum hostium cum exercitu missus, ab Hetruscis Gallisque oppressus, perit. Septem præterea tribuni militum in ea pugna occisi, multi nobiles trucidati, decem et octo [Al., quatuordecim] millia etiam militum Romanorum in illo bello prostrata sunt. Itaque quotiescunque Galli exarserunt, cum totis opibus suis Roma detrita est.

CAPUT XXV.

Qualiter Alexander monarchiam obtinuerit, et inter quos regnum crudeliter adeptum divisit; quæ etiam pars unicuique obvenit.

Igitur Alexander tribus præliis quinquagies centena millia ex copiis Persarum fudit ut fugerent; interfectoque Dario Asiam obtinuit, Hircanos cæterasque gentes subjugavit, Ornem petram capit, Indum etiam fluvium transgreditur. Cum Poro et Axile, Indorum regibus fortissimis conserto prælio dimicat, superiorque factus, vicit, Indiamque subjugavit. Postquam vero dominus gentium diversarum nuncupatus est, anno ætatis suæ trigesimo secundo apud Babylonem moritur. Per duodecim namque annos trementem sub se orbem ferro pressit. Mortuoque Alexandro Macedonum duces diversas sortiti sunt provincias mutuisque bellis se consumpserunt. Ita per totum Macedoniae regnum, hoc est per universam Asiam et plurimam Europæ partem, vel maxime Libyæ [Libyæque vel maximam], horrendi subito bellorum globi confluerunt. Qui cum ea præcipua loca in quibus exarsere populi sint, reliqua omnia terroris, rumoris, quasi funi caligine, turbaverunt. Ergo ab Alexandro orbem celeriter ac fortiter acquisitum dilantaverunt quatuordecim annis ejus principes, et veluti opimam prædam a magnò leone prostratam, avidi discerpere catuli, seque ipsos invicem in rixam irritatos prædæ æmulatione fregerunt. Quamvis etiam Alexandrinorum regum, id est, Ægyptiorum persequi annorum numerum regumque successiones hinc jam usque ad Cæsaris Octaviani monarchiam decreverim, tamen quas principes Alexandri partes obtinuerunt ut innotescat curabo. Itaque prima Ptholomæo, Ægyptus et Africa, Arabiaque pars sorte eventit. Confinem hinc provinciae Syriam, Labmedon Mitylenus, Ciliciam Philotas, Philo Illyrios, accipiunt. Mediæ majori Acropatus, minori socer Perdicæ præponitur. Susisaniana [Susiana] gens Scyno, Phrygia major Antigono Philippi filio assignatur. Lyciam et Pamphyliam Nearchus, Cariam Cassander, Lydiam Menander sortiuntur. Leonnatus minorem Phrygiam accepit. Thracia et regiones Pontici maris Lysimacho, Cappadocia cum Paphlagonia Eumeni data. Summa castrorum Seleu-

chō Antiochi filio cessit. Stipatoribus régis satellitibusque Cassander filius Antipatri præfector. In Bactriana ulteriore et Indiæ regionibus præfecti priores, qui sub Alexandro esse cœperunt, permanserunt. Seres, inter duos amnes Hydaspem et Indum constitutos, Taxiles habuit. In colonias in Syriis [Al., Indis] conditas Phytagon Agenoris filius mittitur. Parapamēnos fines Caucasi montis Oxyarches accepit. Arachossi Chedrosique Sybiri decernuntur. Drancheos et Areos Statanor, Atrianos [Bactrianos] Aminatas sortitur, Sogdianos Scytheus, Itachanor [Nicanor] Parthos, Philippus Hircanios, Fratrafernes Armenios, Thlepolemus Persas, Paçustes Babylonios, Archoas Pelassus [Pelagos], Archelaus Mesopotamiam, adepti sunt.

CAPUT XXVI.

Mortuo Alexandro rege Macedonum, duces ejus matris se bellis consumpserunt.

Igitur causa et origo bellorum epistola Alexandri regis fuit, qua jussit omnes exules patriæ libertatiq̄ restitui, Potentes enim civitatum Græciæ timentes ne exules, recepta libertate, ultionem meditarentur, a regno Macedonum defecerunt. Primi Athenienses, contracto triginta millium exercitu et ducentis navibus, bellum cum Antipatro, cui Græcia sorte obvenerat, gesserunt. Post hæc bellum inter Antigonum et Perdica oritur gravissimum. Multis provincijs et insulis ob auxilia vel negata vel præstita dilaceratis, diu deliberatum utrum in Macedoniam bellum transferretur, an in Asia gereretur. Novissime ipse Perdica Ægyptum cum ingenti exercitu petiit : sicque Macedonia, in duas partes discurrentibus ducibus, in sua viscera armatur. Ptholomæus, Ægypti viribus et Cyrenensibus copiis instructus, occurrere bello Perdicae parat. Perdica cum Ptholomæo acerbissime congressus, amissis copiis, ipse quoque interfectus est. Olympias vero, Alexandri mater, post plurimas principum cædes, per Cassandrum, qui Macedoniam obtinuerat, interfecta est. Hercules, Alexandri filius, cum matre Roxa, in custodia positus, cum jam quatuordecim esset annorum, ab eodem Cassandro occisus est. Antigonus autem eum filio Demetrio congressus contra Ptholomæum et Cassandrum, atque Lysimachum, qui Seleuci societate fulti erant, prælio victus est. Ptholomæus iterum cum Demetrio navali prælio conflixit, et cum omnem pene classem atque exercitum perdidisset, victus in Ægyptum refugit. Hac victoria elatus Antigonus, regem se cum Demetrio filio appellari jubet. Quod exemplum omnes secuti, regium sibi nomen dignitatemque sumpserunt. Igitur Ptholomæus et Cassander, cæterique alterius factionis duces, cum decipi se ab Antigono singillatim viderent, per epistolas invicem confirmantes, coeundi in unum tempus locumque condicunt, et bellum adversus Antigonum communibus viribus instruunt. Cassander, finitimorum bellis implicitus, Lysimachum, clarissimum inter omnes ducem, cum ingenti manu pro se socijs in auxilium misit. Seleu-

cus quoque, ex Asia majore descendens, Novus Antigono hostis accessit. Hic siquidem Seleucus plurima per Orientem inter socios regni Macedonici bella gessit. Principio Babyloniam bello expugnavit et cepit. Bactrianos [Bactrianos] novis moribus assurgentes perdomuit, transitum deinde in Indiam fecit : [quæ] post mortem Alexandri, veluti detracto excussoque a cervicibus iugo, præfectos ejus occiderat. Adunatis itaque copiis Ptholomæi sociorumque ejus, pugna committitur. Cujus quando potentior apparatus, tanto ruina gravior fuit. Nam in eam tunc totius pene Macedonici regni vires conciderunt. In ipso bello, Antigonus occisus est. Sed finis belli hujus initium alterius fuit. Nam cum victoribus de præda non conveniret, iterum in duas factiones deducitur : Seleucus Demetrio, Ptholomæus Lysimacho jungitur. Cassandro defuncto, filius Philippus succedit. Sic quasi ex integro nova Macedoniæ bella nascuntur. Antigoni filius Demetrius, augmento Græciæ et totius Macedoniæ elatus, in Asiam transire disponit. Ptholomæus autem et Seleucus et Lysimachus, experti priore certamine quantæ vires essent concordia, iterum societate pacta adunatique exercitibus, bellum in Europam transferunt adversus Demetrium. His se comitem et belli socium Pyrrhus rex Epiri iungit, sperans Demetrium Macedonia posse depelli. Nec spes frustra fuit : quippe exercitu ejus corrupto, ipsoque in fugam acto, regnum Macedoniæ Pyrrhus invasit. Lysimachus autem, qui Hellespontum regebat, post interfectionem generi sui et necem filii, assiduis parricidijs eruentatus, a militibus propriis deseritur. Qui ad Seleucum transeuntes, hortati sunt eum ut Lysimacho bellum inferret. Res namque foedissimi spectaculi erat, duos reges, quorum Lysimachus annos natus septuaginta quatuor, Seleucus autem septuaginta septem, de eripiendis alterutrum regnis concurrere, ir acie stare, arma gerere. Ultimum hoc quidem bellum Alexandri commilitonum fuisse quod ad exemplum humanæ miseriæ fuerit reservatum : quippe cum orbem terrarum, extinctis jam triginta et quatuor Alexandri ducibus, soli possiderent, angustissimos senectutis ac vitæ suæ terminos non aspicientes, angustos esse imperio suo totius mundi terminos arbitrabantur. In eo bello Lysimachus, vel amissis vel interfectis prius ante hanc pugnam quindecim liberis, postremus occisus est. Sic Lysimachi [Al., Lysimachus] solutio finis pugnae Macedoniæ fuit. Sed nec Seleucus quidem tanta victoria impune latatus est. Nam, neque ipse post septuaginta septem annos quietem naturalis mortis invenit, sed exortam [Al., extortam] sibi infeliciter vitam velut immaturam morte finivit : quippe insistente, Ptholomæo, cujus sororem Lysimachus in matrimonio habuerat, insidiis circumventus occisus est. Hæc sunt inter parentes, filios, fratres ac socios consanguinitatis societatisque commercia. Iisdem etiam diebus cum Carthaginenses assidua nec unquam satis prospera, adversus Siculos, bella gererent et

Syracusas urbem Siciliæ, tunc florentissimam, obsidione cinxissent, per Agathoclem Siciliæ regem, miro circumventi ingenio, usque ad extrema desperationis adducti sunt. Namque Agathocles, cum apud Syracusas a Carthaginensibus obsideretur, ac se neque bello parem instructu copiarum, neque obsidionis patientem, stipendiorum sufficientia videret: bene proviso ac melius dissimulato consilio, in Africam cum exercitu transiit; ibi finis [suis] quid molliatur aperit; deinde quid facto opus sit, docet. Illico unanimiter naves primam in quibus venire succedunt, ne qua spes refugendi foret. Deim cum omnia quæ direxisset, prosterneret, villas castellaque incenderet, Hannonem quemdam cum triginta millibus Pœnorum obvium habuit, quem cum duobus millibus suorum interfecit, ipse autem duos tantum in eo bello perdidit. Qua pugna et Afrorum animis incredibiliter fractis, et suorum in immensum auctis, urbes castellaque expugnat, prædas ingentes agit, hostium multa millia trucidat. Castra deinde ad quintum lapidem a Carthagine statuit, ut damna rerum opulentissimarum, vastationemque agrorum, et incendia villarum, de muris ipsius urbis specularentur. Adjicitur præsentibus malis tristior fama. Nam et apud Siciliam deletus cum imperatore Afrorum exercitus nuntiatur. Quem revera incautum ac pene otiosum Andro, Agathoclis frater, oppresserat. Hoc per totam Africam rumore disperso, non tributariæ tantum urbes ab his, verum etiam socii reges deliciebant. Inter quos rex quoque Cyrenarum Asellas pactus est cum Agathocle communiōnem belli, dum regnum Africæ ardentem affectat: sed postquam in unum exercitus et castra junxerunt, per Agathoclem blandimentis et insidiis circumventus occisus est.

Carthaginenses contractis undique copiis in bellum exarsere. Quibus Agathocles, habens secum Asellæ copias, congregit, eosque magno utriusque exercitus sanguine, et gravi prælio superat. Hoc certaminis discrimine tanta desperatio infusa est Pœnis, ut nisi in exercitu Agathoclis orta scditio fuisset, transfugiturus ad eum Hamilcar [Bomilcar] dux Pœnorum cum exercitu fuerit. Ob quam noxam in medio foro jussu Carthaginensium patibulo suffixus, crudele spectaculum suis præbuit. Deinde cum post mortem Agathoclis Carthaginenses Siciliam instructa classe vastarent, a Pyrrho rege Epiri ab Italia accersito, terrestri navaliq̄ certamine sæpe superati, novissime ad Romani bella conversi sunt.

CAPUT XXVII.

Qualiter Ptholomæus, Alexandri successor, Hierosolymam dolo cepit, multisque Judæorum secum captivos in Ægyptum deduxerit.

Post Alexandrum Ptholomæus Lagi filius Alexandriæ regnat, ut præmissimus, annis quadraginta. Namque hic etiam Hierosolymam expugnavit fraudibus et dolis civitatem, die sabbatorum ingressus sub specie sacrificii, nequaquam Judæis resistentibus,

A quoniam nihil hostile existimaverunt et fidei otiosi et insuspecti segnes erant. Qui cum sine labore civitatem apprehendisset crudeliter eis dominabatur. Testis est orationis meæ Ovidius Sabatarcides, qui successorum Alexandri facta conscribens, superstitionem Judæorum, pro quâ libertatem amisissent, exprobravit, cum hæc diceret: Est gens, quæ Judæa dicitur, civitatem munitam et magnam Hierosolymam detinens, quæ contra Ptholomæum regem arma sumere tentavit et propter superfluum superstitionem sævissimum dominium pertulit habere. Sabatarcides quidem hæc de gente Judæorum conscripsit. Ptholomæus vero multos captivos a montibus Judææ vel a vicinis locis Hierosolymorum, id est, a Samaria vel Agarizin trahens, ad Ægyptum commigravit: sed cum cognovisset eos quos ab Hierosolymis abstraxerat, firmos jurisjurandi et Dei cultores existere, cum Alexander ad eos legationem mitteret, sic respondissent, Dario vivente contra eum arma nequaquam sumere. Unde post Darii expugnationem multos ad castella deputavit, et partes cum Macedonibus Alexandria civis statuit fidemque ab ipsis recepit, ut nepotibus suis societatem custodirent; cum et alii non pauci Judæi sponte ad Ægyptum pervenissent, opulenta locorum Ptholomæique munificentia invitati. Quorum nepotes seditiones contra Samaritas, dum suæ gentis patriam oblationem servare festinarent, excitabant. Nam Hierosolymitæ defendebant, dicentes suum templum sanctum existere, et immolationes illuc transmitti oportere. Sychimitæ vero, ad Garizin montem destinari jubebant. Princeps vero sacerdotum in Hierosolymis Jonias, Joaddi filius, erat; cujus filius eo mortuo, Simeon successor exstitit.

CAPUT XXVIII.

De præliis quæ Tarentini contra Romanos, una cum Pyrrho Epirotarum rege, qui primus elephantem in Italiam secum auxit, gesserunt, et a Romanis victi atque edamii; et de portentis diversimodis quæ eo tempore contigerunt. Et quod Italia tunc universa sit Romanis subjecta.

Eodem etiam tempore Tarentinis Romanam foris classem prætereuntem, ex spectaculo theatri videntibus, retracta et profligata est ab eis. Nam in portum afflictam pertraxerunt. Præfecti navium trucidati sunt, omnes bello utiles cæsi, reliqui pretio venditi sunt. His namque causis bellum ingens exortum est inter Romanos atque Tarentinos. Ultima hæc necessitas adegit Romanos proletarios quoque in arma cogere, hoc est, eos qui in Urbe semper sufficientiæ prolis causa vacabant, militiæ ascribere: quippe cum frustra de prole cura est, nisi rebus præsentibus consulatur. Itaque irriti in universos Tarentinorum fines cum Emilio consule Romanus exercitus, igni ferroque vastat omnia, plurima expugnat oppida, injuriam insolenter acceptam crudeliter vindicat.

Continuo Tarentinos, plurimis finitimorum præsidii fultos, maxime Pyrrhus auxit, qui etiam in se ob magnitudinem virium consiliorumque summan

belli nomenque trāsdūxit. Tarentum verō Lacedæmoniorum opus fuit, Galabriæ quondam et Apuliæ totiusque Lucaniæ caput, divitiis, magnitudine, muris, portu, ipsoque situ mirabile. Igitur Pyrrhus semigræcam ex Lacedæmonis conditoribus civitatem vindicaturus, venit cum totis viribus Epiri, Thessaliæ, Macedoniæ: incognitisque in id tempus elephantis, mari, terra, viris, equis, armis, addito insuper ferarum terrore. Quarum magnitudine ac deformitate et novo odore simul ac stridore, Levino consule, in prima pugna consternati Romanorum equi, cum incognitis sibi belluas amplius quam erant horrendas suspicarentur, fugam stragemque late dederunt.

Hoc bellum in Apulia; deinde in Asculo mellus dimicatum est, Curio Fabricioque consulibus. Jam quippe terror belluarum exoleverat, et Gaius Numilius, quartæ legionis hastatus, unius promuscide abscisa, mori posse belluas ostenderat. Itaque in ipsa pila congesta sunt, et in turres vibratæ faces tot hostium agmina ardentibus ruinis operuerunt, nec alius cladis finis fuit, quam nox dirimeret, postremusque fugientium, rex ipse a satellitibus humero saucius in armis suis ruit. Lucaniæ pugnae ducibus iisdem quibus superius: sed bello et pace, foris et domi, omnem in partem Romana virtus tum se approbavit. Cum Pyrrhus ille terribilis post tantæ pugnae victoriam, intellecta Romanorum virtute, facto foedere, quamvis vinceret, in amicitiam recipi voluit, sed abnegavit senatus. Nec alia magis quam Tarentina victoria ostendit populi Romani fortitudinem, senatus sapientiam, ducum magnitudinem: nec alius pulchrior in urbem, aut speciosior triumphus intravit. Ante hunc diem nihil præter pecora Volcorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitum arma viderunt. Tum autem si captivos, Mollosi, Thessales, Macedones, Brutius, Apulus, Lucanus; si pompam, aurum, purpura, signa tabulæ Tarentinæque deliciae.

Sed nihil libentius populus Romanus aspexit quam illas quas timuerat cum turribus suis belluas, quæ non sine sensu captivitatis, submissis cervicibus, victores equos sequebantur. Pyrrhus igitur quarto demum anno quo venerat ab Italia victus refugit: qui apud Argos Achaia urbem florentissimam, Spartani regni aviditate seductus, ictu saxi in prælio occubuit. Tarentini Pyrrhi morte comperta, iterum nova adversus Romanos arma sollicitant. Carthaginensium auxilia poscunt per legatos, atque accipiunt. Conserto prælio, vicerant Romani. Ubi

A Jam tunc Carthaginenses, quamvis nondum hostes adjudicati, vinci tamen a Romanis se posse senserunt. Quæ res occasiones tribuit bellorum atque certaminum inter Africanos atque Romanos. Quæ bella diu protracta ac nimium sævissima utrique experti sunt populi, quamvis demum Romani, cum nimio sudore victores exstiterint.

Post Tarentinam verò cladem, Picentes victi Sempronio consule, Salentini vero Picentibus additi victi sunt. Postremi Italorum in fidem Volsci opulentissimi Etruscorum hæc necessitate pervenerunt, implorantes opem a Romanis adversus servos quondam suos qui libestate a dominis data, contra ipsos se crexerant, translataque in se republica dominabantur. Sed hi quoque ex consultu senatus, duce Fabio Gurgite, poenas dederunt debitas. Sic demum subjecta atque a Romanis domita est Italia. Licet enim dum foris gererentur hæc quæ præmisimus, intus diuturnis morbis ac variis cladibus populus affligebatur Romanus, prodigiis etiam eo tempore diversis terrebantur. Nam et sanguis tunc e terra scaturiens emanavit, et de fontibus cruor fluxit. De cælo vero lac in modum pluviae cecidit: terra etiam tremit, cum Romani adversus Picentes in acie, quantum factus est teli, constitissent. Quæ etiam in tempore: censu Romæ agitato, inventa sunt civium Romanorum ducenta septuaginta millia. Legati Alexandrinorum a Ptholomæo primiti Romam missi amicitiam impetraverunt. Ariminus etiam et Beneventus civitates a Romanis conditæ sunt.

C Appius Claudius Cæcus Romæ clarus habetur, qui aquam Claudiam induxit in urbem, et viam Appiam stravit. Serapis ingressus est Alexandriam, Sosistratus Enidius forum etiam in Alexandria construxit. Seleucus Antiochiam, Laodiceam, Seleuciam, Apamiam, Edissam, Berceam et Pelam urbes condidit, quarum Antiochiam duodecimo anno regni sui exstruxit. Igitur postquam Alexandria condita est, quæ caput est regni Ægyptiorum, Alexander Magnus Macedo annis quinque regnavit, ex quo monarchiam orbis obtinuit. Anni vero præcedentes septem quibus regnaverant antequam Persarum solveret potentiam, non computantur in ordine.

D Hic vero ubi Persarum regni finem ostendimus, Italiamque Romanorum servitio subjectam, finem præsentis statui imponere libro. Qui continet in se, a reedificatione templi usque ad interitum Alexandri Magni, annos circiter 186.

LIBER QUINTUS.

CAPUT PRIMUM.

Textus narrationis, qualiter Ptholomæus Philadelphus Eleazarum summum sacerdotem Judæorum honoravit muneribus et templum. Captivos etiam Judæorum ultra centum millia relaxavit. Septuaginta quoque ex senioribus sapientissimis ad se venire fecit, et divinitus leges interpretari jussit.

Ptholomæus, qui et Philadelphus, annis XXXVIII. A reedificatione vero templi anni erant transacti ducenti viginti sex. Pontifex vero Judæorum Eleazarus erat, qui pro tali principatus honorem suscepit causa. Defuncto principe sacerdotum Onia, filius ejus Simon successor exstitit, qui Justus est appellatus propter pietatem quam in Deum, et favorem quem erga regem habuisse videbatur. Quo mortuo et filium infantulum relinquente nomine Oniam, frater ejus Eleazarus principatum sacerdotii accepit. Quem Ptholomæus liberaliter muneribus honoravit; quod ex hujusmodi causa contigit: Demetrius Phalerius, super bibliothecam constitutus regis, dum studeret omnia per universam terram inventa volumina congregare et acquirere, si quid audisset dignum industria vel voluntate regis, quem erga collectionem codicum munificenter accendi cognoverat: interrogatus a Ptholomæo quot millia codicum haberet, cum viginti millia jam respondisset, sed pauco post tempore usque quinquaginta millia posse pervenire, et nuntiatum sibi diceret multa apud Judæos legum eorum esse conscripta, studio et bibliotheca regali digna: Nihil, inquit, prohibet tuarum pecuniarum sumptu eas interpretari, ut in bibliotheca tua illorum quoque leges contineantur. Igitur rex optima Demetrii sententia delectatus, scripsit ad principem sacerdotum gentis Judææ, hoc fieri demandans. Aristæus autem, amicus regis necessarius, qui propter humilitatem morum ab eo dilectus est, cum sæpius ante nisus esset petere Ptholomæum quatinus dimitteret captivos Judæos qui sub imperio ejus essent; tempus hoc petitionis prosperum arbitratus, ante loquitur primatibus custodum regis corporis, Sosibio, Tarentino et Andrea: quorum sententia confirmatus addit regem dicens: Minime, rex, oportet vana nos spe negligentem decipi, sed veritatem intimare. Nam si legem Judæorum non tantum transcribere, sed etiam interpretari pro tua gratia studemus, habes quo ratione possit hoc fieri, tot Judæos in regno tuo servientibus, quos benignitatem tuæ magnificentiæ decet a presenti jugo servitutis absolvere, ac Deo qui leges eis posuit pro tui regni tutela mittere. Nam cum multa sæpius indagassem, cognovi factorem eos omnium Deum colere, quem nos Zena, id est, Jovem, nominamus, quod omnibus indulget zen, id est, vivere. Quapropter ad honorem Dei, quem maxima religione placent, liberos eos patriæ moribusque suis restituere.

A Cognosce tamen, princeps, me nec affinem tibi esse, nec ab eadem gentium natione, ut pro illis hoc suggeram: sed dum omnium hominum factorem Deum scirem, suaviter vos benefactores amplecti ad hanc petitionem perveni. Postquam hoc Aristæus locutus est, et rex in eum hilari et ridenti vultu conspexit: Quanta, inquit, arbitraris millia posse dimitti? Tunc Andreas respondit, cum interesset, et dixit, Paulus plus quam centum millia possunt. Non parvam, inquit, a nobis, Aristæe, donationem postcis. Sosibio vero cum presentibus dicente dignum esse munificentia sua si Deo, qui regnum ei donavit, has gratiarum vices offerret, propterea lætus jussit ut militibus merces annonæ præstaretur et pro singulo captivo apud eos constituto darentur dragmæ centum et viginti. De quibus etiam præcepta proponere promisit, per quæ munificentiam suam et Aristææ petitionem confirmaret.

Præterea voluntas Dei adfuit, per quam non tantum illos qui a patre ejus vel exercitu ejus translati fuissent, verum etiam illos qui sub regno ejus erant, absolutioni donaret, vel si qui postea supervenissent, pro quorum redemptione plus quam quadringenta talenta subit a rege largita. Ex captivis vero et servientibus amplius centum millia remisit in Judæam. Vigentes vero corpore ac ætate numeris militibus designavit; multos etiam qui fidem aulæ servare potuissent, in palatio constituit. Ergo Andream, primatem custodum sui corporis, et Aristæum dilectissimos, Hierosolytiam direxit, per quos primitias votorum ad templum Domini porrexit, id est, patenas aureas viginti argenteas, triginta crateras quinque, mensam vero mirabiliter fabricatam, gemmis pretiosissimis insertam. Deo offerenda hæc misit vasa, insuper talenta centum pro immolationibus et aliis rebus templo necessariis; mandans Eleazaro principi sacerdotum eligi viro seniores ex omnibus, sapientia ac moribus ornatos, sex qui legem sibi afferrent Dei, eamque cante ac prudenter interpretando, in Græcam transferrent linguam. Ergo cum regis epistola Eleazaro fuisset porrecta, nimium liberaliter de benevola voluntate gavisus est, electis senioribus viris septuaginta legem ferentes, festinanter misit eos ad regem, postulans ut post transcriptionem legis eam caute cum possessoribus remitteret. Igitur Alexandriam perventum est, et ut Ptholomæus presentiam eorum quos miserat cum septuaginta senioribus audivit, statim Andream et Aristæum legatos introducere jussit. Qui venientes, epistolas quas a principe sacerdotum deportabant obtulerunt; et ea quæ verbis eos disacerere jasserat, edixerunt. Dumque seniores tum donis quæ regi deportanda princeps sacerdotum eis dederat advenissent in presentiam Ptholomæi cum voluminibus in

quibus litteris aureis conscriptæ leges continebantur, rex eos de codicibus percontatus est. Cum revelarent et ostenderent tenuitatem membranae, vel incomprehensibilem eorum compagine, rex miratus est quod ita fuissent compacti. Dumque hoc diutius fecisset, Gratias ago, inquit, vobis quidem quod venistis, majores vero illi qui vos destinavit; sed ante omnes Deo, cujus hæc leges venerandæ probantur.

Cumque clamassent seniores et hi qui in presentibus erant, orantes prospera regi divinitus evenire, nimium delectatus, prorupit in lacrymas. Nam sæpius natura hoc pro summo gaudio patitur, quod etiam dolentibus solet accidere. Et tunc jussit codices primatibus officii designari. Viros autem osculatus, æquum dixit esse primum ad eos facere sermonem de his pro quibus essent vocati. Imo et diem quo ad eum fuissent deducti, clarum singulis annis per totam vitam suam, tempus se celebrare promisit. Nam evenit eundem esse presentia illorum, et victoriae diem quo Antigonon navali prælio vicerat. Epulari etiam secum eos præcepit hospitioque in arce deputavit eis omnia deputari. Nicanor autem, super susceptionem peregrinorum constitutus, Dorotheum vocans qui de his curam habebat, jussit singulis necessaria præparare. Nam ita dispositum a rege fuerat ut alimenta quibus singula civitates utuntur, exhiberentur indulgentia consuetudini peregrinorum ad eos venientium, et eis omnia pararentur, quatenus cibis solitis magis delectarentur, ne forsan corrupti extraneis gravarentur.

Quod et circa istos effectum est. Dorotheo vero, quem pro sinceritate vite super hoc rex constituerat, per quem et præparaverat omnia quæ ad hujusmodi convivia convenirent, hoc implente, in duas partes eos discumbere præcepit, partem quidem mediam eorum ad dexteram suam, reliquos autem post ejus accubitum, nihil prætermittens, quod ad eorum honorificentiam pertineret. Postquam autem ita discubuerunt, jussit Dorotheo solita ministrare, quibus omnes Judæi ad eum venientes utebantur. Tunc itaque sacros præcones et immolatores et alios qui vota faciunt recusavit, et unum a senioribus nomine Heliseum, sacerdotem existentem, repetivit facere orationem. Qui in medio stans, regi bona et subjectis ejus optavit, et plausus cum gaudio et clamore omnium surrexerunt, et desidentes ad epulationem et delicias, pariter secum epulari jussit. Præterea autem rex, quantum satis ei visum est, cepit philosophari, et unumquemque eorum naturales percontari sermones, et ad contemplationem quæstionis accendere. Cautè illis ad omnia respondentibus, quæ ois objecta essent et explanantibus, gavisus per duodecim dies hoc convivium construxit. Et qui vult singula cognoscere quæ in convivio præparata sunt, legat volumina Aristæi quæ propter hæc conscripserat, et agnoscat. Mirantem vero eo non tantum rege, sed etiam Menedimo philosopho, destitit. Dicebat autem rex maxima bona sibi presentia

A eorum fieri: nam profuisse ei quod didicisset ab illis quemadmodum deberet.

Jussit autem singulis dari talenta, ac deputari illis qui eos perducere ad diversorium deberent. Postquam vero tres excesserant dies, congregans eos Demetrius et transiens pontem, abiit in partes Aquiloni conjunctas, conciliamque fecit in domo prope litus stante et apta secretis ad cogitationem negotiorum. Ubi eos perducens petebat omnia quæ opus habebant ad legis interpretationem ipsis presentibus, ut incessanter opus implerent. Cumque illi munificenter et laboriose cautam interpretationem facerent, usque ad horam nonam in hoc sedentes ad curam corporis vertebantur. Ita eos invitante Dorotheo et opulenter conversationis salubria præbente, multaque etiam ex his quæ regi parabantur, mane ad aulam venientes, Ptholomæum salutabant, et rursus ad eundem locum redibant, et manus in mari lavantes, et seipsos purificantes; ita legis interpretationi vacabant. Itaque transcripta lege, et opera interpretationis ad effectum per septuaginta duos dies transacta, congregans Demetrius Judæos omnes, ad locum in quo transactæ leges fuerant, presentibus etiam interpretibus legit eas.

Cumque multitudo amplexa legem et seniores ejus interpretes, Demetrium eo quod magnarum rerum inventor esse videretur, laudasset, rogavit etiam ut præsidibus suis daretur legenda. Et petierunt omnes sacerdotes, interpretes, seniores et præpositi gentis, ut bene interpretata permaneret immobilis. Cumque sententiam laudassent omnes, jusserunt si quid aut superfluum, aut nimis aliquid scriptum viderent in lege, hoc respicerent, et manifestum facientes emendarent: hoc castigantes ut quod semel judicatum fuerat, bene se habere sempiterna memoria permaneret. Gavisus ergo rex, et videns voluntatem suam ad utilem rem esse perfectam, et delectatus relictis legibus, et sensum et sapientiam et legis labores obstupescens, ad Demetrium sermones facere cepit: quod tam mira existente legislatione, nembo neque historiographus, nec poeta meminisset ejus. Cui Demetrius respondit, neminem ausum fuisse hanc legum tangere conscriptionem, quod divinæ et venerabiles essent. Significabat vero qualiter Theopompus, volens in historia aliquid de his conscribere, sit mente turbatus plus triginta diebus: et cum humilitate a Deo veniam supplicabat, dum inde clementiam sibi factam supplicabat. Nec non et in somniis vidit quod ei hoc ideo accidisset, quia divinis scrutatus esset leges et proferre eas ad homines impuros vellet. Cumque conscribere quievisset, recepisset sensum. Referebat autem et de Theoplecto, tragoediarum poeta, dicens, quia cum nisus fuisset in aliquo dramate horum meminisse quæ in divino volumine continentur, oculis obscuratis, recognovit causam suæ cæcitatæ, et ita liberatus est a passione. Deo veniam indulgente. Hæc ergo rex pure suscipiens, petivit interpretes frequenter ad se de Judæa

proficisci. Hoc enim honorem et donationem ab eo profuturum. Nunc vero justum esse dimitti eos dicebat. Sponte autem ad eum venientes, omnia quæ æquum esset sapientiam eorum impetrare, et pro sua majestate digne largiri promisit. Et tunc quidem remisit eos rex, donans unicuique optimas stolas, et auri talenta duo, et calicem unius talenti, totumque convivii thorum. Principi autem sacerdotum Eleazaro destinavit per eos lectos cum argenteis pedibus decem, et convenientem eis suppellectilem, et calicem talentorum triginta: insuper stolas decem, et purpuras, et coronam decoram, et lineas de bysso centum. Præterea et pateras, et trullam, et libatoria, et crateras aureas duas, Deo votendas. Petivit autem eum et per epistolas, ut si quis ex his viris voluisset reverti ad se, eum permetteret, eo quod nimium delectaretur cum eruditis semper habere sermonem, et divitiis suas libenter talibus impartiri. Hujusmodi quidem regiam magnificentiam ad honorem et gloriam Judæorum, a Ptholomæo nomine Philadelpho fieri contigit. Impetraverunt autem et a regibus Asiæ honorem, quoniam cum eis castrametati sunt. Nam Seleucus nomine Nicanor in civitatibus quas per Asiam ædificaverat, et in inferiore Syria et ipsa metropoli Antiochia republica sua dignos eos effecit, et æquum eis honorem cum habitatoribus Macedonibus et Græcis deputavit.

CAPUT II.

De diversis inter Romanos et Carthaginenses terrarum præliis, et innumera multitudine ex utriusque partibus hominum interfecta, quæ continua miserorum bella per annos viginti quinque duraverunt.

Cum hæc quæ præmisimus sub Ptholonæo in Judæa atque Ægypto ita se haberent, Romani Appium Claudium consulem, Mamertinis auxilia deposcentibus contra Ieronem Syracusanum, regem potentissimum, et Pœnorum copias, quas ipse rex conduxerat, miserunt. Qui tam celeriter Syracusanos Pœnosque superavit, ut ipse quoque rex, rerum magnitudine perterritus, ante se victum quam congressum fuisse prodiderit. Qui cum viribus infractis pacem rogaret, multatus argenti talentis ducentis, accepit. Consules vero Hannibalem Pœnorum imperatorem, dum in Agrigento, Siciliæ civitate, obsidione cinxissent, ad summam egestatem eum perductum inopia consumpsisset, nisi Hanno, novus imperator Carthaginensium, cum equitibus mille quingentis et triginta millibus peditum, et triginta elephantis, ex improviso intercessisset, expugnationemque civitatis paulisper distulisset: sed continuo civitas capta est. Pœni maximo bello victi et profligati, undecim elephantum in potestatem redacti, Agrigentini sub corona omnes venditi sunt. Hannibal senior cum paucis effugit. Qui cum iterum oram Italiæ maritimam instructa classe septuaginta navium vastaret, Romani et ipsi classem fabricari atque instrui præceperunt, quod Diulus consul celeriter implevit. Nam intra quadraginta dies quam arbores cæse erant, centum triginta navium classis deducta in ancoris stetit. Asina

PATROL. CVI.

A Cornelius consul, fraude Punica, dum ad Lipparam insulam perveniret, ab Hannibale captus in vinculis necatus est. Quem mox Diulus alter consul, ut occisum audivit, commisso navali prælio vindicavit: nam Hannibal, cum perditionem sui exercitus cerneret, amissa navi qua vehebatur, scapha subductus aufugit. Hanno vero, qui in loco ejus subrogatus fuerat, a Scipione consule dehinc interfectus est.

B Hinc enim Calarinus consul Romanorum, dum Carthaginiensem Siciliæ urbem peteret, temere in angustiis deduxit exercitum, quas Pœnorum copię jam dudum præstruxerant. Qui cum resistere vel evadere non posset, Calpurnii Flammæ virtute liberatus est. Siciliæ namque urbes Romanis subjectæ sunt. Consules vero dum in Africam bellum transferre niterentur, cum trecentis triginta navibus Siciliam petierunt. Quibus Hamilcar Pœnorum imperator et Hanno classi præfectus occurrit. Consorto navali prælio, Carthaginenses in fugam versi, sexaginta et quatuor naves perdidit. Victores consules in Africam transvecti sunt, primamque omnium Clupeam urbem in deditorem receperunt.

C Inde Carthaginem petentes, trecenta aut eo amplius castella populati sunt, infesta Carthagini signa circumtulit. Manlius consul, Africa cum victrici classe decedens, septem et viginti millia captivorum cum ingentibus spoliis Romam revexit. Regulus bellum Carthaginense sortitus, itor cum exercitu faciens, haud procul a flumine Bagrada constituit. Ubi cum plurimos militum, aquandi necessitate ad flumen descendentes, serpens miræ magnitudinis devoraret, Regulus ad expugnandam bestiam cum exercitu profectus est. Sed nil in tergo ejus proficientibus jaculis, atque omnium telorum ietu irritis, quæ per horrendam squamarum cratem, quasi per obliquam scutorum testudinem, labebantur, mirumque in modum ne corpus læderetur ipso corpore pellebantur, cum insuper magnam multitudinem morsum communi, impetu præteri, halitu etiam pestifero exanimari videret, balistas deferri imperat, per quas murale saxum, spinæ ejus incussum, compagem totius corporis solvit. Bestia ergo, quæ tam diu tot jaculis invulnerabilis obstetit, ad unius saxi ictum debilis cessit, et mox circumventa tellis, facile oppressa est. Corium autem ejus Romam devectum, quod fuisse centum viginti pedum ferunt, aliquandiu cunctis miraculo fuit.

D Regulus adversum tres imperatores, id est, Hasdrubales duos, et acitum ex Sicilia Hamilcarem, atrocissimum bellum gessit: in quo cæsa sunt Carthaginensium decem et septem millia, capta autem quinque millia, octo et decem elephantum adducti, oppida octoginta duo in deditorem cessere Romanis. Carthaginenses, fracti bellis et cladibus inhaniti, pacem a Regulo poposcerunt. Sed cum intolerabiles et duras condiciones pacis audissent, tutus rati sese armatos mori quam miseris vivere, prælio non soluto, Hispanorum vel Gallorum auxilia, quæ jam dudum plurima habebant, sed etiam Græcorum compa-

randa duxerunt. Itaque Xantippum, Lacedæmoniorum Agnior, imo consilia Pœnorum, mira celeritate prævenit. Postquam proximæ sibi utroqueque classes apud Egades insulas, per totam noctem interjectis propemodum anchoris, constiterunt, orta luce, prior Lutatius signum bello dedit. Crudescente pugna victus Hanno navem avertit, et dux fugæ primus factus. Aliquanta cum eo pars exercitus sui Africam petiit, alii confugere Lilibeum. Sexaginta et tres Punicæ naves captæ sunt, centum viginti quinque demersæ, triginta duo millia hominum capta, cæsa quatuordecim millia fuere. Romanorum autem duodecim naves demersæ sunt. Lutatius deinde ad Ericinam civitatem, quam Pœni tenebant, venit, ibique multos [Al., duo millia] Carthaginensium concerta pugna interfecit. Tunc Carthaginenses præcipiti festinatione ad Lutatium consulem ac deinde Romam mittunt, orant pacem. Quam conditionibus ante propositis illis consequuntur. Conditiones autem erant ut Sicilia Sardiniaque decederent, proque impensis bellicis puri argenti tria millia talentorum Euboicorum, æquis pensionibus, per annos viginti penderent. Hujus pacis conditio habita est post annum tertium et vicesimum ex quo bellum Punicum primum fuerit inchoatum.

CAPUT III.

Quo tempore ignis et inundatio aquarum insolita pene Urbem deleverunt.

Sed ut tunc apud Romanos nunquam diuturna felicitas erat, nam qualescunque successus magnis continuo malorum molibus obruebantur. Cum Romana classis ad Italiam prædis onusta remearet, infando naufragio eversa est. Nam de trecentis navibus ducentæ viginti perierunt, octoginta vix, abjectis oneribus, liberatæ sunt. Hinc Hasdrubal, novus Carthaginensium imperator, cum elephantis centum triginta, et equitum pedumque amplius triginta millibus, Lilibeum venit ex Africa, et continuo cum Metello consule apud Panhormum pugnam consenuit. Sed Metellus vim magnam belluarum timens, prius eas, magno usus consilio, vel in fugam vel in mortem egit, et sic facile, quamvis magnam, vim hostium superavit. Viginti millia Carthaginensium in eo prælio cæsa sunt. Elephantis quoque sex et viginti interfecti, centum et quatuor capti, et per Italiam ducti, maximum Italicis gentibus spectaculum præbuerunt. Hasdrubal cum paucis Lilibeum profugit, atque absens a Pœnis capite damnatus est. Post hæc fessi tot malis Carthaginenses, petendam esse pacem a Romanis decreverunt. Ad quam rem Attilius Regulum ducem Romanorum, quem jam per quinque annos captivum detinebant, inter cæteros legatos præcipue mittendum putaverunt; quem non impetrata pace ab Italia reversum, resectis palpebris, illigatum in machina, jugulando [vigilando] necaverunt. Interea Lutatius cum classe trecentarum navium in Siciliam transvectus, dum apud Drepanum civitatem pugnam conseruisset, transfixo fenore acerrime [ægermine], dum jam obrueretur, ereptus est. Porro autem Pœni cum quadringentis navibus magnisque copiis ad Siciliam, duce Hannone, concurrunt. Nec tamen Lutatius se-

peravit. Postquam proximæ sibi utroqueque classes apud Egades insulas, per totam noctem interjectis propemodum anchoris, constiterunt, orta luce, prior Lutatius signum bello dedit. Crudescente pugna victus Hanno navem avertit, et dux fugæ primus factus. Aliquanta cum eo pars exercitus sui Africam petiit, alii confugere Lilibeum. Sexaginta et tres Punicæ naves captæ sunt, centum viginti quinque demersæ, triginta duo millia hominum capta, cæsa quatuordecim millia fuere. Romanorum autem duodecim naves demersæ sunt. Lutatius deinde ad Ericinam civitatem, quam Pœni tenebant, venit, ibique multos [Al., duo millia] Carthaginensium concerta pugna interfecit. Tunc Carthaginenses præcipiti festinatione ad Lutatium consulem ac deinde Romam mittunt, orant pacem. Quam conditionibus ante propositis illis consequuntur. Conditiones autem erant ut Sicilia Sardiniaque decederent, proque impensis bellicis puri argenti tria millia talentorum Euboicorum, æquis pensionibus, per annos viginti penderent. Hujus pacis conditio habita est post annum tertium et vicesimum ex quo bellum Punicum primum fuerit inchoatum.

Quo etiam tempore diversæ ignium aquarumque clades pene consumpserunt Urbem. Nam Tyberis, insolitis auctus imbribus, et ultra opinionem vel diurnitate vel magnitudine redundans, omnia Romæ ædificia in plano posita delevit. Ignis etiam, incertum unde surrexerit, plurimas civitatis partes pervagatus, hominum domorumque miserabilem stragem fecit. Dehinc cum omnia in circuitu fori depopularetur, ædem Vestæ corripuit: ignem illum, qui æternus putabatur, temporarius ignis oppressit. Quibus diebus argenteus nummus privatus in Urbe est figuratus. Antiochus vero, qui et Soter, post Seleucum in Syria et Asia regnabat: quoniam Seleucus, Demetrio capto in Sicilia, destructo regno Asiæ, ex utroque regno, id est Asiæ et Syriæ, unum fecerat imperium.

CAPUT IV

Regnante Ptholomæo Evergete, Jesus librum Sapientiae composuit, Josephus autem Judæ regis gratiam in tantum promeruit, ut dux non solum Judææ et Samariæ, sed etiam Syriæ et Phœnicis constitueretur.

Ptholomæus Evergetes annis viginti sex. A resurrectione vero temporis, anni erant transacti ducenti sexaginta quatuor, sub quo Jesus filius Sirach Sapientiae librum composuit. Principatum vero antedotii, defuncto Eleazaro, patruus ejus Manasses suscepit. Cujus post vitæ finem, Onias successit, filius existens Simonis, cognomine Justi. Qui Simon frater Eleazari, sicut prædiximus, erat. Qui Onias, parvulus mente et pecuniis avarus existens, pro populo regum vectigal, quod patres ejus ex propriis dabant expe-

sis, id est viginti talenta pecuniarum non reddens, ad iram regem Ptholomæum commovit. Qui per legatum Oniam culpans non reddentem tributa, interminabat ad jugera terram Judæorum metiri, et mittes illic ad habitandum mittere velle, si non illico ejus consueta redderentur tributa. Quæ res Judæis maximum incussit pavorem, quamvis Oniam, avaritiæ deditum, minime flecteret. Sed dum hæc ejus sororis filius Josephus cognovisset, ultro se legatum ad Ptholomæum populi necessitate obtulit, vir sagacissimus et inter suos nobilissimus. Qui apud Ptholomæum tantam promeruit ob plurima familiaritatem obsequia, ut non solum populum suum ab imminenti liberaret periculo, sed etiam dux Judææ atque humilissimæ Syriae seu finitimarum regionum constitueretur: is namque viginti et duobus annis Syriae tributa et Phœnicis atque Samariæ dispensavit. Qui popululum Judæorum a paupertate et debilitate ad clarissimas rerum causas usque perduxit. Defuncto autem Josepho, populum contigit Judæorum seditioem pati propter filios ejus. Nam majores natu, fivore excitati invidiæ adversus Hircanum, ultimum Josephi filiorum propter sagacitatem atque animi agilitatem, seu gratiam quam apud Ptholomæum regi adeptus fuerat, bellum gerentibus dissensit ab invicem multitudo. Plures quidem majoribus auxilium ferebant cum principe sacerdotum Simone, qui cognatus eorum et affinis erat. Hic enim Simon principatum sacerdotii, defuncto ejus patre Onia, susceperat. Igitur Hircanus descendens ab Hierosolyma trans Jordanem, ubi turrinam ædificavit fortissimam, ex lapide albo construens eam, et totam usque ad terram sculptis, animalibus diversis et reliquis mirabilibus ædificiis locum munivit, quem Tyrum huncupavit.

CAPUT V

Eodem tempore Parthi a jugo Macedonum recedunt, Romani per anni unius spatium pacifice sine bello degerunt, quod eis non contigerat per annorum spatium 450, id est, a tempore Numæ regis. Hinc sequuntur ingentia et gravia bella, quæ inter Romanos et Gallos atque Histros, Illyriosque gesta sunt.

Parthi vero eo tempore ab imperio Macedonum recesserunt, quibus regnavit primus Arsaces, unde et Arsacides dicti. Macedoniæ vero Demetrius, post Antigontum regnavit. Apud Romanos vero, post primum Punicum bellum, Romani per anni spatium sine bellicis conflictationibus quieverunt, portæque Jani clausæ sunt, post annos scilicet 450, id est, a Numæ successore Romuli, sub quo pacifice degerant, usque ad prædictum tempus. Hinc sequenti anno Romanorum legati ab Illyricis interfecti sunt, post cum ipsis atrocissimum bellum gestum est, in quo multis oppidis populisque deletis, reliqui se Fulvio et Posthumio consulibus dederunt. Hinc senatus magna fortitudine consternatus, defectione Cisalpiæ Galliæ, cum etiam ex ulteriori Gallia ingens adventare exercitus nuntiaretur, maxime gestatorum, quod nomen non gentis, sed mercenariorum Gallorum est, itaque permoti consules totius Italiæ

ad presidium imperii contraxere vires. Quo facto, utriusque consulis exercitus 800,000 armatorum fuisse referuntur, sicut Fabius historicus, qui eodem bello interfuit, scripsit, ex quibus Romanorum et Campanorum fuerunt peditem 548,200, equitum vero 26,600, et cætera multitudo sociorum. Commisso prælio apud Arretium, Attilius consul occisus est, 800,000 (ut 700,000) Romanorum. Non saltem tanta, quanta eos terrere debuit cæsa parte fegerunt. Nam 3000 eorum tunc interfecta historici tradunt. Quod factum ignominiosissimum turpissimumque est, tam paucis amissis, tanta agmina dissiptasse, quia se in aliis victoriis, non viribus animorum prævaluisse, sed bellorum experientia provenerunt prædiderunt. Quis enim crediderit in exercitu Romanorum numerum istum fuisse saltem, non eos fugisse? Post hæc secundum cum Gallis prælium gestum est, in quo plane 40,000 Gallorum trucidati sunt. Sequenti anno Manlius Torquatus et Fulvius Flaccus consules primi trans Padum Romanos duxerunt legiones. Pugnatum est ibi cum Insubribus Gallis, quorum interfecta sunt 23,000, 3000 capti sunt. Eo deinde anno qui huic proximus fuit, dira miseram urbem terrere prodigia. Misera utique, quæ hinc fremitu hostium inde nequitiâ demonum terrebat. Namque in Piceno, flumen sanguine effluxit, et apud Tuscos cælum ardere visum est, et Arimini nocte multam lucem claram effulsisse, ac tres lunas distantibus cæli regionibus exortas apparuisse. Tunc quoque magno terræ motu Caria et Rhodus insule adeo concussæ sunt, ut, habentibus vulgo tectis, ingens quoque ille colossus rueret.

Eodem anno Flaminius consul, contemptis auspiciis, quibus pugnare prohibebatur, adversum Gallos confligit et vicit. In quo bello 9000 Gallorum cæsa, 47,000 capti sunt. Post hæc Claudius consul gestatorum 30,000 delevit, ubi etiam ipse Judomarus regem in primam aciem progressus occidit, et inter multa Insubrium, quæ ad ditionem coegerat oppida, Mediolanum quoque urbem florentissimam cepit. Deinde Histri novi hostes excitati sunt, quos Cornelius Minutiusque consules multo quidem Romanorum sanguine subegerunt. Quibus diebus Q. Ennius poeta claruit: qui Romam translatus habitavit in monte Aventino, parco admodum sumptu, et unius ancillæ ministerio contentus, Zeno stoicus moritur, Antigonus vero successor Demetrii, Macedonum rex, Atheniensibus libertatem reddidit.

CAPUT VI.

Ptholomæo Philopatre regnante, Judæorum 60,000 ab Antiocho sunt interfecta, et ea ab eo passi sunt, quæ in tertio continentur Machabæorum libro.

Ptholomæus Philopater, annis 17. A reedificatione vero templi, anni 290 erant. Sub hoc item principe vicini Judæi, et 60,000 eorum cæsa ab Antiocho rege Syriae, et ea quæ in tertio Machabæorum libro scripta sunt evenisse referuntur. Igitur Judæos eo in tempore ab Antiocho Magno Asiam regente multa contigit tolerasse mala, dum terra eorum diversis

calamitatibus, cuius aceret, cum illis, qui humilem Sy-
 riam habitare videbantur. Nam cum Antiochus pug-
 nasset contra Eupatorem Rhodomum, et eius
 fratrem Rhodomum, cognomine Epiphaneum, laborare
 contigit Judaeos, Antiocho vincente eadem pati, ut
 pariter existerent, navi auratae et tempestatibus su-
 cuentia dum inter felicitatem et calamitatem An-
 tiochi fuisse, communiter constituti. Cumque vic-
 cisset Rhodomum, Antiochus, Judaeam capiens cru-
 deliter, eam afflixit. Pontifex vero Judaeorum Onias
 erat, existens filius Simonis, ad quem rex Spartano-
 rum (id est, Lacedaemoniorum) Arius nomine lega-
 tionem dirigit, et epistolas, in quibus continebatur
 Judaeos, et Lacedaemones, ex uno existisse genere,
 et familiaritatem cum Abraham socialiter habuisse
 scriptum, ergo esse, ut fratres existerent, et per lega-
 tos, quae necessaria adjuvarent, peterent, eorum-
 que propria reputarentur communia. Rex vero Mace-
 donum Philippus, erat.

CAPUT VII.

*Quibus diebus infestissimus Romanorum hostis Han-
 nibalis, cum copioso exercitu de Hispania profectus,
 in Italiam venit. In qua decem et tres annos conti-
 nuo perseverans, quam gravia et quanta cum Ro-
 manis gesserit bella, Romanosque attriverit usque
 ad ultimam, pene desperationem. Et qualiter ab
 Italia revocatus in Africam, et in ea victus sit
 a Scipione, cum ante victor frequentissime existi-
 sisset. Et dum a domesticis Romanis premoritur
 a hoste, quem in patria ferre nequibant, cum quibus
 aeternis populis susceperit bella.*

Igitur Romani infestissimam atque intolerabilem
 hostem Hannibalem eo tempore perpassi sunt. Quod
 eis modo contingit: Carthaginienses namque graviter
 turbantur quod dudum dominii gentium insularumque
 tributa darent, quae prius accipere solebant. Urabant
 hostilem populum ablatum mare, insulae, raptae. Illic
 nationem puto Hannibal ad aram juraverat, patri-
 nisus Hannibaris, igitur in causam belli Saguntus
 Hispaniae nobilis et opulenta civitas, amica Romani
 et populi electa est. Quam Hannibal per causas novorum
 civitatum querens, primum bello petiit, deinde ob-
 sidione cecidit, fame excruciat, octava denam
 mensae delevit. Legatos etiam quos Romani propter
 sociam civitatem direxerant, a suo injuriosissime
 conspectu abstravit. Inde Pirineum montem trans-
 gressus inter ferocissimas Gallorum gentes, ferro
 Hanni aperuit, et, mox demum de a Pirineo ad Alpes
 per Alpes, quid dum montanos Gallos repellere eum
 ab his sensu, quilibet bello desperat, atque in vias
 in vepet igni ferroque rescindit, ibi triduo commoratus,
 quinto denam die, cum maximo labore ad plana
 pervenit. Fuisse tunc exercitum eius in 100,000 pe-
 ditibus, et 20,000 equitibus, deserviunt. Scipio consul
 Hannibal primis occurrit, et commissoque praelio
 in pae Tibinum ipse Scipio graviter vulneratus, per
 Scipionem Iltam admodum praetextatum, (qui post
 Apuditanus cognominatus est) ab ipsa nocte Pano-
 rum duobus liberatus evasit. Caeus est ibi omnis pene
 Romanus exercitus.

A. biam, iterumque Romani pari clade superati sunt.
 Sempronius consul, cognito collegae casu, a Sicilia
 cum exercitu rediit. Qui similiter apud eandem
 fluvium congressus, amisso exercitu, pene solus
 evasit. In eo tamen bello etiam Hannibal sauciatus
 est. Qui postea cum in Hetruriam primo vere trans-
 iret, in summo Appennino tempestate correptus,
 biduo continuo immobiliter cum exercitu nivibus
 conclusus et onustus obrigit: ubi magnus hominum
 numerus, jumenta complurima, elephantum autem
 pene omnes frigoris acerbitate perierunt. At vero
 alter tunc Scipio, frater consulis Scipionis, in Hi-
 spania plurima bella gessit. Magonem quoque Pano-
 rum ducem bello vicit et cepit. Diris tunc etiam
 Romani prodigiis territi sunt. Nam et solis orbis
 minui visus est, et apud Arpos parmæ in caelo vise,
 sol quoque pugnas cum luna apud Capemenas,
 interdiu duas lunas ortas, in Sardinia Sangene duo
 scuta sudasse, apud Falices caelum scindi velut magno
 hiatu visum, apud Antiuni metentibus cruentas spi-
 cas in corbem decidisse. Igitur Hannibal sciens
 Flaminiū consulem solum in castris esse quo ce-
 lerius imparatum obrueret, primo vere progressus
 arripuit propiorem, sed plaustrum viam, et tunc
 forte Sarnus late redundans pendulos et dissolutos
 campos reliquerat. De quibus dictum est:

Et quæ rigat æquora Sarnus.

In quos cum exercitu progressus Hannibal, nebulis
 maxime quæ de palude exhalabantur prospectum
 offerentibus, magnam partem sociorum jumento-
 rumque perdidit. Ipse autem uni elephantum qui solus
 superfuert supersedens, vix difficultatem itineris
 evasit. Sed oculum (quo jamdudum æger erat) vio-
 lentia, frigoris, vigiliarum, ac laboris, amisit. Ubi
 vero proximis castris Flamini consulis fuit, vasa-
 tione circumjacentium locorum, Flaminiū in bel-
 lum excitavit. Hæc pugna ad Transimennum lacum
 facta est, ubi exercitus Romanus infelicissime et
 circumventus Hannibalis, funditus trucidatus est.

Ipse quoque consul occisus est, 25,000 Romano-
 rum in eo praelio cæsa, 6000 capta referuntur. De
 exercitu Hannibalis 2000 ceciderunt.

Famosum hoc apud Transimennum lacum cer-
 tamen fuit, tanta clade Romana maxime, cum ita in-
 tentus pugnantium (Atque pugnantium animus) existi-
 terit, ut gravissimum terræmotum, qui tunc forte
 iam velomens factus est, ut urbes diruisse, montes
 transulisse, discidisse, rupes, et flumina retrorsum
 coegisse referatur, pugnantem omnino non senserat.
 Illic consules, Lucius, Emilius, Terentius Varro,
 contra Hannibalem missi sunt.

Sed impatientia Varronis consulis infelicissime
 apud Cannas, Apuliae vicum, omnes pene Romane
 spei vires perierunt. Nam in ea pugna 40,000 Ro-
 manorum interfecta sunt. Quamquam de exercitu
 Hannibalis magna pars cæsa est, nullo tamen Pano-
 bello Romani adeo ad extremam interneccionem ad-
 ducti sunt. Perit enim in eo bello consul Emilius
 Paulus, consulares autem prætorii viri 20 interfecti

Pugnatum deinde eodem consule ad flumen Tre-

sunt : senatores vel capti vel occisi sunt 30, nobiles viri 300, pedestrium militum 40,000, equitum 3,500. Varro consul cum 50 equitibus Venusium fugit. Nec dubium est ultimum illum diem Romani status futurum fuisse, si Hannibal mox post victoriam ad pervadendam urbem contendisset. Hannibal in testimonium victoriæ suæ tres modios annulorum aureorum Carthaginem misit, quos ex manibus intersectorum equitum Romanorum senatorumque detraxerat.

Usque adeo ultima desperatio reipublicæ apud residuos Romanos fuit, ut senatores de relinquenda Italia sedibusque quærendis consilium ineundum putarent. Quod auctore Cecilio Metello confirmatum fuisset, nisi Cornelius Scipio, tribunus tunc militum, idem qui post Africanus, districto gladio eum deterruisset, ac potius pro patriæ defensione in sua verba jurare coegisset. Romani ad spem vitæ quasi ab inferis respirare ausi, dictatorem decimum Junium creant. Qui delecto habitu ab amicis decem et septem, immature inordinatæque militia quatuor legiones undecunque contraxit.

Tunc etiam servos spectati roboris ac voluntatis [Al. add. oblatos], vel, si ita opus fuit, publico pretio emptos sub titulo libertatis, sacramento militiæ adegit, et arma quæ decerant templis detraxerunt, egenti ærario privatæ opes refuscæ sunt. Ita equester ordo, ita plebs trepida, oblita studiorum, in commune consuluit. Junius itaque dictator, antiquum quoque Romanæ miseræ factum recolens, per supplementa exercitus edicto, velut asylo patefacto, homines quicumque sceleribus ac debitis obnoxii essent, impunitate promissa, militiæ mancipavit. Quorum numerum ad 6000 virorum fuit. Campania vero, vel potius omnis Italia, ad Hannibalem, desperata penitus Romani status reparatiõne, defecit. Post hoc Lucius Posthumus prætor adversus Gallos pugnare missus, cum exercitu cæsus est. Deinde Sempronio Graccho, Q. Fabio Maximo consensibus, Claudius Marcellus ex prætoris proconsul designatus, Hannibalis exercitum prælio fudit primusque post tantas reipublicæ ruinas spem fecit Hannibalem posse superari. Scipiones autem in Hispania Hasdrubalem Pœnorum imperatorem ad Italiani exercitum comparantem gravissimo bello oppresserunt. Nam 55,000 militum de exercitu ejus, vel cæde, vel captione minuerunt. Celtiberos milites quam prima externam manum Romani in castris habere cœperunt, pretio sollicitatos ab hostium societate in sua castra duxerunt.

Sempronius Gracchus proconsul ab hospite suo Lucano quodam in insidias inductus occisus est. Centenimus Pænula centurio decerni sibi ultro bellum adversum Hannibalem petiit, a quo cum 8000 militum quos in aciem adduxerat cæsus est. Post hunc Gneus Fulvius prætor ab Hannibale victus, amisso exercitu, vix evasit. Eo tempore cum unum domesticum, ut diximus, bellum ferre nullo modo posset, tria insuper transmarina bella fuisse suscepta,

unum in Macedonia contra Philippum potentissimum Macedoniarum regem; alterum in Hispania contra Hasdrubalem Hannibalis fratrem; tertium in Sardinia contra Sartos, et alterum Hasdrubalem Carthaginensium ducem, extra hoc quartum Hannibalem, quo in Italia præmebantur, et tamen fortis in alterutrum desperatione in meliorem profecti. Nam in his omnibus desperando pugnarunt, pugnando vicerunt. Decimo anno postquam Hannibal in Italiam venerat, Gneo Fulvio Publio consule, Hannibal de Campania movit exercitum, et eam ingenti clade omnium, per Sedecium Stessanumque agrum, via Latina profectus ad Amianum fluvium tribus millibus ab Urbe conserdit, incredibili totius civitatis metu, cum senatus populusque curis trepidus, matronæ quoque amentes pavore, per propugnacula currerent, et convehere in muros saxa, primæque pro muris pugnare gestirent. Ipse autem Hannibal cum expeditis equitibus usque ad portam Collatinam infestus accessit. Deinde omnes copias in aciem direxit. Sed et consules Fulvius cum proconsule non detrectare pugnam. At ubi expeditæ utriusque acies conspicerent in conspectu Romæ præmium victoris futuræ, tantus subito se imber e nubibus grandina mistus effudit, ut turbata agmina, vix armis retentis, in sua se castra colligerent. Deinde cum, serenitate reddita, in campum copias atque aciem redissent, rursus violentia fusa, tempestas, majore metu mortalium audaciam coarctavit, territosque exercitus fugere in tentoria cœgit. Tunc conversus in regionem Hannibal dixisse fertur, potunde sibi Romæ modo voluntatem non dari, modo potestatem. At vero in Hispania, ambo Scipiones, a fratre Hasdrubalis interfecti sunt in Campania Capua capta est a Q. Fulvio proconsule. Principes Campanorum veneno mortem sibi conciverunt, senatum omnem Capuæ etiam prohibente senatu Romano, Fulvius Scipios necavit. Interfectis in Hispania Scipionibus, cum omnibus læcussio pavore cunctantibus Scipio se admodum adolecentem ultra obtulisset, et pecunie potentia esset æraria, Claudio Marcello et Valerio Levino auctoribus, qui tunc consules erant, aurum argentumque signatum ad quaestores palam omnes senatores in publicum contulerunt, ita ut nihil præter anulos singulos, bullasque sibi ac filiis, et deinde per filias uxoresque suas singulas tantum auri uncias et argenti non amplius quam singulas libras relinquere. Scipio Africanus annis natus 25 imperium in Hispaniam proconsulare sortitus, ultionem præcipue patriæ et patrii animo intentens, Pyrrhæum transgressus, primo impetu Carthaginem novam cepit, ubi stipendiæ maxima, præsidiaque valida, copie auri argentique magnæ Pœnorum habebantur. Ibi etiam Magonem fratrem Hannibalis captum cum cæteris Romanis misit. Levinius consul ex Macedonia rediens, Agrigentum urbem Siciliæ expugnavit, ibique Hannonem Apirorum decem cepit, 40 civitates in deditionem accepit, 26 expugnavit. Hannibal in Italia Gneum Ful-

ylum proconsulem, 11 prætereâ tribunos, et 11,000 militum interfecit. Marcellus consul cum Hannibale triduo continuo dimicavit. Prima die pari pugna discessum est, sequenti victus consul, tertio victor, 8,000 hostium interfecit, ipsum Hannibalem cum reliquis fugere in castra compulit. Fabius Maximus consul Tarentum, quæ a Romanis desciverat, iterum expugnavit et cepit, ibique ingentes copias Hannibalia cum ipso duce ejus Carthalone delevit, 50,000 hominum captivorum vendidit, et prætia in fiscum retulit. Sequenti anno in Italia Claudius Marcellus consul ab Hannibale cum exercitu occisus est. Scipio in Hispania Pœnorum ducem Hasdrubalem vicit, et castris exiit, Prætereâ 80 civitates aut deditione aut bello in potestatem redegit; Aphris sub corona venditis sine pretio dimisit Hispanos, Hannibal utrumque consulens Marcellum et Crispinum insidiis circumventos interfecit. Claudio Nerone et Marco Libio Salinatore consulibus, cum Hasdrubal Hannibal's frater ab Hispaniis per Gallias ad Italiam veniret, jussusque a Carthaginiensibus ut fratri cum copiis jungeretur, magna secum auxilia Hispanorum Gallorumque deduceret, et cum maturato adventu descendisset jam ex Alpibus, consulibus proditus fuisset, ab exercitu Romano ignorante Hannibale præventus, cum omni exercitu suo interfectus est. Nam 58,000 de exercitu Hasdrubalis ibi occisa sunt, capta sunt 5,400, Romanorum autem civium 3,000 inter eos reperta atque revocata sunt. Quod victoribus consulibus solatio fuit. Nam et ab exercitu eorum 15,000 ceciderunt, Hannibal's apud fratris sui Hasdrubalis ante castra projectum est. Quo viso et simul clade Pœnorum cognita, anno 13 cum in Italiam venerat, refugit in Brutias. Post hæc anno continuo inter Hannibalem et Romanos quies a tumultu bellorum intercessisse visa est, quia inquietudo morborum in castris erat, et gravissima pestilentia uterque exercitus agabatur. Interea Scipio universa Hispania a Pyrrhæno usque ad Oceanum in provinciam redacta, Romam venit. Consul cum L. Crasso creatus, in Aphricam transiit, Hannonem Hamilcaris filium ducem Pœnorum interfecit, exercitum ejus partim caede, partim captivitate disperdidit. Nam 11,000 Pœnorum eo prælio occidit. Semprenius consul cum Hannibale congressus et victus refugit, Scipio in Aphrica aggressus hyberna Pœnorum atque alia Numidarum, quæ utraque hand procul ab Utica erant, nocte concubia fecit incendi.

Pœni trepidi cum causa accidisse ignem putarent, inermes ad extinguendum concurrerunt: quare ab armatis facile oppressi sunt. In utrisque 40,000 hominum igni ferroque consumpta sunt, capta 5,000, duces ipsi miserabiliter ambugi ægre effugerunt; Hasdrubal imperator Carthaginem profugus venit. Itaque Sifax et Hasdrubal mox plurimum reparavere exercitum: atque iterum cum Scipione congressi sunt, victique fugerunt. Sifaxem fugientem Lelius et Masinissa ceperunt, cætera multitudo Cirtam fugit. Quam Masinissa oppugnatam in deditionem recepit,

A Sifaxem ad Scipionem victum captenis deduxit. Quem Scipio cum ingentibus spoliis plurimisque captivis perducendum Lelio tradidit. Hannibal redire in Africam missus, ut fessis Carthaginiensibus subveniret, fens reliquit Italiam, omnibus Italici generi militibus, qui sequi nollent, interfectis, cum ad Africam litus propinquaret, jussus quidam e nauticis ascendere in arborem navis atque inde speculari quam regionem teneret, sepulcrum dirutum se prospexisse respondit. Abominatus dictum Hannibal, deflexo cursu ad Lepim oppidum copias exposuit. Qui continuo reflecta multitudine Carthaginem venit. Deinde colloquium Scipionis petiit. Ubi cum se dia attoniti, admiratione mutua, duo clarissimi duces suspexissent, infecto pacis negotio, prælium consecutum est. Quod diu magnis ducum artibus dispositum, magnis copiarum molibus gestum, magnis militum viribus consummatum, Romanis victoriam contulit. 80 elephanti ibi vel capti vel occisi sunt, Carthaginiensium interfecta sunt 20,000. Hannibal ante omnia prælium et in prælio expertus cum paucis, hoc est vix 4 equitibus inter tumultum elapsus ad Rameum confugit. Postea Carthaginem post 36 annos quam inde parvus cum patre exierat venit, consolantique senatui nullam esse residuam spem, nisi petendam pacem, persuasit. Gaius Cornelio Lentulo Publio Eliopeto consulibus, Carthaginiensibus pax per Scipionem voluntate senatus populique concessa est. Naves tamen plus quam 500 in altum productæ, in conspectu civitatis incensæ sunt. Scipio jam tunc cognomento Africanus, triumphans Urbem ingressus est. Quem Terentius, qui postea comicus, ex nobilibus Carthaginiensium captivus pileatus (quod insigne indultæ sibi libertatis fuit) triumphantem post cæterum secutus est. Nevius comicus Uticæ moritur, pulsus Roma factione nobilium, ac maxime Metelli. Plautus Romæ moritur. Qui propter annonæ difficultatem ad molas manuaris pistori se locaverat. Ubi quoties ab opere vacasset, scribere fabulas solitus erat ac vendere.

CAPUT VIII.

Rex Ptholomæus Epiphanes per ducem suam, nomine Scopam, humilem Syriam, Judæam, atque Samariam in suam recepit ditionem, quas Antiochus nuper ab ejus abstulerat potestate. Iterumque Antiochus, devicto Scopæ, suis easdem regiones ditioni subjecit.

Ptholomæus, qui et Epiphanes, annos 24. Sub Ptholomæo Machabæorum martyres coronantur. Sub hujus tempore gesta sunt quæ historia II libri Machabæorum continet. A reedificatione vero templi anni sunt 307. Pontifex Judæorum Onias, qui et supra. Ptholomæus ergo Epiphanes, devicto patre Philopatore, magnam virtutem militum misit cum duce nomine Scopæ contra humilem Syriam, multasque eorum civitates cepit. Inter quas gentem Judæorum bello victam recepit, quàm nuper Antiochus sibi sociaverat, vieto Ptholomæo Philopatore. Et non post multum, Antiochus Scopam vicit, conficiens contra eum juxta fontem Jordanis, multosque de

exercitus ejus stravit. Postea vero Antiocho capiente A Samariam et civitates Syriae, ibidem quas Scopa tenuerat, sponte gens Judaeorum ad eum transiens, in civitatem omnem ejus exercitum suscepit, et elephantis abundanter alimenta praebuit, et obsidenti eos qui ab Scopa in arce Hierosolymorum relictis sunt custodes prono animo auxilium praestiterunt. Igitur Antiochus, justum arbitratu Judaeorum erga se studium liberaliter remunerandum, scripsit magistratibus, et amicis, testimonium exhibens, quod ab eis bene tractatus est. Sed et donationes, quas eis pro gratia retribuere cogitavit, manifeste illis innotuit, id est, ut civitatem destructam reficerent, in eam habitatores congregarent dispersos. Ad immolationes vero victimarum vini et olei, et libani pretium, argenteorum 20,000, ad simillam autem tritici modios B 4,475, et salis modios 375, praebere jussit. Ad porticus vero templi, seu ad alia quae delapsa erant aedificia, materiem ex Libano concessit. Omne genus Judaeorum secundum proprias leges conversari permisit. Sacerdotes et scribas templi atque cantores sacros a tributis quae pro suo capite dabant relaxavit. Eos vero qui ex ipsa civitate servitio addicti erant, eorumque genitos libertati donavit, et substantias eis reddi praecipit. Edictum autem per omne suum misit imperium causa ornatus templi, in quo continebatur, neminem alienigenarum intra muros templi ingrediendi habere licentiam, nec Judaeos, nisi purificatos secundum patriam legem, neque inferri in civitatem carnes animalium, quae Judaeis interdictae sunt, sed solitis patriae uti permissum est. C quibus Deo sacrificandum lex divina censuit. De his ita eo tempore apud Judaeos rebus gestis Polybius Megalopolitanus in historiae suae libro xi, ita dicit: Ptholomaei dux Scopa, ad superiora vadens loca, superavit hiemis tempore gentem Judaeorum. Dicit namque et in eodem volumine qualiter Scopam Antiochus devincens, Bathaniam et Samariam, et Abella et Cedar cepisset. Paulo post vero tradiderunt se ei Judaei, qui circa templum habitabant. Postea vero ut amicitiam et foedus Ptholomaeus cum Antiocho composuit, dedit ei filiam suam Cleopatram ad nuptium, concedens ei humilem Syriam et Samariam, et Judaeam et Phoenicem dotis nomine.

CAPUT IX.

Relatio qualiter Philippus Macedonum rex a Romanis victus Demetrium filium suum obsidem dedit, Similiter Naxides, Athenensium dux, a Romanis victus, filium suum Armenem obsidem tribuit. Cum quibus diversae nationes sunt Romanis subjectae. Antiochus etiam rex Syriae cum omnibus suis copiis bis victus, terra marique vectigal solvere coactus.

Apud Romanos vero iisdem diebus bellum Punitum secundum finitum est. Cui Macedonicum continuos successit, quod Q. Flaminius consul sortitus, post multa et gravissima praelia, quibus Macedones victi sunt, pacem Philippo regi eorum dedit. Deinde cum Lacedaemonis pugnavit, victo Nauide duce eorum, nobilissimos obsides, Demetrium Philippi et Armenem Nauidis filium, ante curram duxit. Ro-

mani captivi, qui sub Hannibale per Graeciam venditi fuerant, universi recepti, capitibus rasis ob detersam servitutem, curram triumphantis secuti sunt. Eo tempore Insuresbol atque Caenothanni, contractis in unum viribus cum Hamilcare Poenorum duce, qui in Italia remanserat, Cremonam, Placentiamque vastantes, difficillimo bello, a Lucio Pulvio praetore superati sunt. Postea Flaminius proconsul Philippum regem, et cum eo Thracas, Macedones, Illyricos, multasque praeterea gentes, quae in auxilium ejus venerant, bello subegit. Victi Macedones castra amisérunt, 8,000 hostium eo die caesa, 5,000 capta Libyus scribit. Valerius dicit 40,000 trucidata, Claudius vero 52,000 interfecta commemorat. Igitur Antiochus rex Syriae bellum contra populum Romanum struens in Europam transit ex Asia. Tunc etiam Hannibal, propter excitandi belli rumores, qui de eo apud Romanos ferebantur, exhiberi Romano senatu jussus, clam ex Africa profectus, ad Antiochum migravit. Quem cum apud Ephesum invenisset, contentantem mox ad bellum impulit Scipio Africanus inter caeteros legatos ad Antiochum missus, etiam cum Hannibale colloquium familiare habuit. Sed infecto pacis negotio, ab Antiocho discessit. In utraque Hispania per Flamium, Fulviumque praetores bella multum horrida erantaque utrisque populis gesta sunt. P. Cornelio Scipione. M. Aelio Glabrone consule, Antiochus, quamvis Thermopylas occupasset, quantum inanimite Iuliorum propter darios belli eventus fieret, tamen commissio bello, a consule Glabrone superatus, vix cum paucis fugit et praefugit, Ephesumque pervenit. Is habuisse fertur armatorum 60,000, e quibus 40,000 caesa, capta plus quam 5,000 fuisse referuntur. Alter consul Scipio cum Bolorum gente condixit, in quo praefugit 60,000 hostium interfecti. Sequenti anno Scipio Africanus habens in auxilio Eumenes, Attali filium adversus Hannibalem, qui tunc Antiochi classis praesertim bellum navale gessit. Antiochus, victo Hannibale atque in fugam acto, simulque omni exercitu amisso, pacem rogavit, eoque jure eam obtinuit, ut annis singulis 4,000 talenta Romanis vectigalis nomine persolveret, Africanusque Africanam, quae certam expolationem an in praedio cepisset incertum est, ultro remisit. Eodem tempore Africanus, ab ingratum civi urbe illa expulsum, apud Amiteornum oppidum mortuus perit. Iisdem etiam diebus Hannibal apud Britanni Bythiniae regem, cum a Romanis reprobaretur, nec nemo se necavit. In Sicilia tunc Valerius praefugit, quae ante non fuerat, repente mari edita cum miraculorum omnium neque nunc manet. T. Livius tragediarum scriptor, clarus eo tempore habebatur. Qui ob hunc generis meritum, a Livio Salvatore ejus liberos eradebat, libertati donatus est.

CAPUT X.

Qualiter Antiochus Aegyptum occupaverit, Romanis denuntiantibus, timore percussus, ab ea discessit. Hierosolymam petens, templum spoliarit, et aram in ea statuens, immundis sacrificiis polluit, civita-

*iniquitate vastando destruxit, et ardem ob custodiam
Macedonum in eadem edificavit, partem populi
captivum duxit, et partem in ore gladii consumpsit;
reliquos ritu gentium vivere instituit, contradicentes
diversis poenis affligi iussit. Et unde hoc malum
exordium sumpsisse credebatur.*

Phtholomæus Philometor, ætatis 35. A reedifica-
tione vero templi anni sunt 531. Macedonum rex
Perseus erat. Defuncto itaque Seleuco rege Syriæ,
Antiochus frater ejus gubernacula regni suscepit,
qui Epiphanes nuncupabatur. Mortuus etiam Phtho-
mæus rex Ægyptiorum, qui similiter Epiphanes di-
cebatur, relinquens duos filios minores ætate. Quo-
rum unus, qui et major erat, de quo nunc mentio-
nem fecimus, Philometor dicebatur, minor vero
Piscon. Antiochus pro suo feliciter imperio exerci-
tium ducere deliberavit ad Ægyptum, tractus desi-
derio ejus et continens filios Phtholomæi, ut debiles
ac nequaquam tanta negotia regere prævalentes.
Perveniens igitur cum magna virtute ad Pelusium,
et dolo Philometorem Phtholomæum circumveniens,
Ægyptum occupavit. Et cum adisset loca Memphi-
tica civitatis, eam capiens contra Alexandriam, ut
obsidendo Phtholomæum caperet, ambulavit. Expul-
sus vero est non ab Alexandria tantum, sed etiam a
tota Ægypto, Romanis sibi denuntiantibus ut disce-
deret a provincia. Per idem tempus defuncto Onia
principis sacerdotum, fratri ejus Antiochus sacerdotii
confessit principatum. Nam filius quem Onias reli-
querat, adhuc infans erat. Jesu vero, qui frater erat
Oniæ, principatum sacerdotii rex abstulit iratus, et
dedit eum juniori fratri eorum nomine Oniæ. Sic
namque ad tres filios Simons principatus sacerdotii,
sicut prædiximus, pervenit. Et Jesus quidem Jaso-
nem se nominavit. Onias autem Menelaus est nun-
cupatus. Seditionem itaque princeps sacerdotum Je-
sus adversus Menelaum concitavit, et divisa in utrum-
que populi multitudine, pars plurima Jaso-
nem ad Antiochum discesserunt. Ad notitiam etiam
ejus pervenientes quod vellet patriam relinquere
leges, et conversationem et mores observare Græco-
rum, rogaverunt enim ut permitteret eis, edificare
gymnasiū Hierosolymis. Cumque concessisset, cir-
cumbitionem suam velaverant, ut non appareret
in denudatione Græcis esse dissimiles. Cæteraque
omnia relinquentes, quæ illis mos patrius imponebat,
illarum facta gentium ritusque sequebantur. Igitur
hæc seditiones quæ propter ambitionem, atque digni-
tatem summæ sacerdotii inter predictos turpiter gre-
debantur fratres, atque dissensiones quæ inter Hircan-
um Josephi filium (de quo supra meminimus) ejusque
fratres crederentur actæ, maxima pullularunt, ca-
lamitatem servitæ in populo Judæorum, dum adver-
sum se alienigenarum arma provocantes, propria
obstantur viscera; dum aliqui Seleucum, ejusque
principes, alii vero Antiochum illum successorem, ad
desolationem templi destitutionemque populi, expe-
verunt, ut promississimum. Igitur reversus rex Antio-
chus ab Ægypto propter Romanorum timorem, ad

A Hierosolymorum civitatem ducit exercitum. Quo
perveniens, cepit eam conflictatione ejusdem, apo-
rientibus ei portas his qui voluntati ejus concessio-
bant. Ingressusque civitatem Hierosolymorum mul-
tos interemit, sibi contraria sapientes, necnon et
eos qui portas ei aperientes civitatem tradiderant,
propter templi divitias interfecit, multasque ubi ce-
templo auferens pecunias, ad Antiochiam reversus
est. Postquam autem exspoliavit templum, ita ut vasa
Dei asportaret, et lucernas aureas et aram auream,
et mensam, et sacrarium, neque de velis abstulit,
quæ ex bysso, et purpura, et cocco erant. Exhauriens
autem et thesauros, nihilque penitus relinquens, ad
maximum Judæos propter hujusmodi causam lætam
usque perduxit. Nam et quotidianas immolationes,
B quas Deo secundum leges offerebant, celebrari pro-
hibuit. Deprædans autem totam civitatem, quosdam
interfecit, alios captivos cum uxoribus et filiis de-
duxit, ita ut numerus multitudinis captivorum, usque
10,000 existere videretur. Incendit etiam optima ejus
loca, et deponens nitros, arcem edificavit in interiori
parte civitatis. Nam alta et eminentior erat prius
templum, et propter hoc miniens eam muris altis et
turribus, custodiam Macedonum sibi disposuit. Man-
ebant in arce etiam nihilominus homines impij, et
morbis maligni, a quibus civis multa et acerba
subinde patiebantur. Edificans vero et in sacratio-
aram, super eam porcos immolavit, hostias non le-
gitimas nec patriæ religioni Judæorum congruas.
C Coegitque etiam eos relinquere religionem patriam,
idolum venerari, edificare etiam in unaquaque ci-
vitate et vicis templa Judæorum, et aras collocantes,
immolare super eas porcos omni die præcepit, et ne
quis circumcideretur inhibuit. Interminatus est etiam
tormenta gravissima, si quis propter hæc facere inve-
niretur. Constituit itaque præpositos, qui cogerent
eos imperialia mandata perficere. Et multi quidem
Judæorum sponte, alii vero propter timorem immi-
nentis regis præcepta sequebantur. Probatissimæ et
generosissimæ detestabile facinus execrantes, pa-
trii legibus adhæserunt, propterea diebus singulis
poenis afflicti, et amare passi tormenta, trucidaban-
tur. Nam et verberati, et diversis cruciatibus fati-
gati, adhuc viventes crucis patibulo figebantur. Uxo-
res vero pariter et filios quos circumcidebant, pro-
pter voluntatem regis laqueis suffocabant, partem
eos cervicibus illigantes. Insuper et si apud aliquem
volumen inventum fuisset sacrum, aut lex, is crudeli
sorte moriebatur.

CAPUT XI.

Quibus diebus Romani innumeras multitudines ho-
minum in Hispania trucidaverunt, oppidos ultra
300 destruentes, everterunt, bellum etiam Macedo-
nicum merito inter maxima computandum tunc
gestum est. Punicum etiam bellum exortum est
tertium. Quo confecto, igni totroque Carthago
penitus est eversa, anno postquam condita, est sex-
centesimo

Quo in tempore apud Romanos Fulvius Flaccus,
praetor in citeriore Hispania, maximo proelio 35,000 ho-

minum fudit, 4,000 cepit. Hinc Gracchus Sempronius in Hispania ulteriore 105 oppida vacuata quassataque bellis ad deditionem coegit. Hinc Lucius Posthumius in ceteriore Hispania 40,000 hostium bello interfecit, Gracchus praetor ibidem iterum 200 oppida expugnavit cepit. Quibus etiam diebus bellum Macedonicum gestum est, merito inter maxima bella referendum. Nam Perseus, Philippi filius, quem Macedones secuti sunt, auxilium habuit Thracas, cum rege eorum Gotti, et universos Illyrios cum rege Gentio. Gens namque Basternarum, quae, praedarum spe sollicitata, in auxilium ejus properabat, sine ulla pugna vel aliquo hoste deleta est. Dum Danubium cum toto agmine super glaciem transirent, gelu concrepans enormitate ponderis, glacialis crusta dissilivit, universumque agmen quod diu sustinuerat mediis gurgitibus, viota tandem et comminuta destituit, atque eodem rursus fragmentis impredientibus superducta submersit. Pauci ex omni populo per utramque ripam vix concisis evasere visceribus. Ceterum in auxilio Romanorum tota primum Italia, deinde Pthomaeus rex Aegypti, et Ariarates Cappadociae, Eumenes Asiae, Masinissa Numidiae fuerunt. Itaque adveniens Crasso consuli Perseus occurrit, commissoque praelio, miserabiliter victi fuere Romani. Sequenti pugna, pene pari clade partis utriusque in hiberna discessum est. Deinde Perseus, profligato multis praeliis exercitu Romano, in Illyricum transgressus Sulcaniam oppidum defensum a praesidiis Romanis pugnando cepit; ubi magnam Romanorum praesidorum multitudinem partim occidit, partim sub corona vendidit, partem secum in Macedoniam adduxit, postea cum eo Aemilius Paulus consul dimicavit et vicit. Nam 20,000 peditum in eo bello interfecit. Rex cum equitibus subterfugit. Sed continuo captus, atque in triumpho cum filiis ante curiam actus est, et post apud Alham in custodia detentus. Filius ejus junior fabricam arariam ob tolerantiam inopiae Romae didicit, ibique consumptus est. Plurima praeterea et satis diversis proventibus bella et multarum ubique gentium gesta sunt, quae brevitatis causa praetermissi. Igitur cum omnes Romanos ingens Celtiberorum metus invasisset, et ex omnibus non esset qui ire Hispaniam vel miles vel legatus auderet, P. Scipio (qui postea Africanus erat), ultro sese militaturum in Hispaniam obtulit, cum tamen in Macedoniam sorte jam deputatus esset. Itaque profectus in Hispaniam, magnas strages gentium dedit. Sapius etiam militis quam ducis usus est officio. Nam et barbarum provocantem singulariter congressus occidit. Sergius autem Galba praetor a Lusitanis magno praelio victus est, universoque exercitu amissos ipse cum paucis vix elapsus, evasit. Eo tempore censores theatrum lapideum in urbe constitui consueverunt. Quod ne tunc fieret, Scipio Nasica gravissima oratione obstavit, dicens inimicissimum hoc fore bellatori populo, ad nutriendam desidiam, lasciviamque commentum, adeoque movit senatum, ut non solum vetuli omnia theatro comparata jussert,

sed etiam subsesta ludis poni prohibuerit. Tertium hinc Punicum bellum exortum est. Igitur cum senatus delendam Carthaginem censuisset, profecti in Africam consules, et Scipio tunc tribunus militum, alius, ut ferunt, majoris Africani, prope Uticam castra tenuerunt. Ibi Carthaginensibus evocatis, jussit et arma et naves traderent. Neq. mora, tanta vis armorum repente tradita est, ut facile tota ex his Africa potuisset armari. Sed Carthaginenses postquam arma tradiderunt, et relicta urbe secedere procul a mari 10,000 passuum jussi sunt, dolorem ad desperationem contulerunt, aut defensuri civitatem, aut cum ipsa per ipsam sepeliendi, ducesque sibi duos Hasdrubales creaverunt. Arma primum facere aggressi, aeris ferrique inopiam auri et argenti metallis supplaverunt. Consules oppugnare Carthaginem statuunt, cujus situs fuisse hujusmodi dicitur. Mox passuum 22,000 amplexa, tota pene mari cingebatur, absque faucibus qui 3,000 passuum aperiebantur. Is locus murum 30 pedum latum habuit, saxo quadrato in altitudine cubitorum 40. Arx, cui Bicae nomen erat, paulo amplius quam 2,000 passuum tenebat. Ex una parte murus imminens mari, quod mare stagnum vocant, quoniam objectu protentae linguae strangulatur. Consules igitur quamvis aliquantam muri partem quassatam machinis diruisent, tamen a Carthaginensibus victi et repulsi sunt. Quos fugientes Scipio, repulso intra muros hoste, defendit. Censorinus in urbem rediit, Manilius, omissa Carthagine, ad Hasdrubalem arma convertit. Scipio, Masinissa mortuo, inter Masinissae filios tres Numidae regnum divisit. Quocirca Carthaginem revertens Manilius Degazam urbem expugnavit atque diripuit; Aphronum ibi 12,000 caesa, 6,000 capta sunt. Hasdrubal Paeorum imperator, Masinissae nepos, subselliorum fragmentis in curia a suis propter suspicionem proditoris occisus est. Juventinus praetor in Macedonia adversus Pseudophilippum congressus, cum maxima clade totius Romani exercitus interfectus est, anno ab Urbe condita sexcentesimo. Post bellum Punicum secundum Gnaeo Cornelio Lentulo, Lucio Mummio consulibus, Scipio superioris anni consul delere Carthaginem suprema sorte motus, Gothonem ingreditur. Ubi cum sex continuis diebus noctibusque pugnatur, ultima Carthaginenses desperatio ad deditionem traxit, petentes ut quos belli clades, reliquos fecit, saltem servire liceat. Primum agmen mulierum, satis miserabile post virorum magis deforme descendit. Nam fuisse mulierum 25,000, virorum 50,000, memoriae traditum est. Rex Hasdrubal se ultro dedit. Transfuga, qui Aesculapii templum occupaverant, voluntario praecipitio, igne consumpti sunt. Uxor Hasdrubalis se duosque filios secum, virili dolore et furore famine, in medium fecit incendium, eundem nunc mortis exitum faciens novissima regina Carthaginis, quem quondam primo fecisset. Ipsa autem civitas decem et septem continuis diebus arsit, miserumque spectaculum de varietate conditionis humanae victo-

ribus suis præbuit. Diruta est autem Carthago, omni marali rapide in pulverem comminato, septingentesimo anno postquam condita erat. Multitudo omnis captivorum, exceptis paucis principibus, venundata est. Ita quarto quam ceptam fuit anno, bellum Punicum tertium terminatum est. Quæ tunc etiam bella in citeriore Hispania gesta sunt, et qualiter Nebius a Ligariis circumventus cum omni exercitu perit, quomodo etiam Fulvius consul, cum Gallorum acerbissimum bellum gessit circa Olympum montem, et cætera bella quæ tunc Romani per diversa gerebant loca, qui latius scire voluerit, Orosii cætorumque historiographorum libros legere curabit. Status Cecilius, comædiarum scriptor, clarus hisdem habetur diebus. Qui natione Gallus erat, alii Mediolanensem eum fuisse ferunt, primum Ennii contubernalem, et anno sequenti post ejus mortem et ipse mortuus est, et post Janiculum sepultus. Ennius vero poeta septuagesimo ætatis suæ anno, articulari morbo perit, sepultusque est in Scipionis monu-

amento, in via Appia, intra primum ab Urbe milliarium. Tunc etiam Lucius poeta nascitur. Romæ descriptione facta, inventa sunt hominum 334,000. Quo in tempore Aristobolus philosophus commentarios scripsit in libros Mosi, et regi obtulit Ptholomæo. Romani, interfecto Pseudophilippo, Macedones gentium dominos tributarios faciunt, regnumque Macedonum deficit. Carthago namque, ut præmisimus, igni ferroque funditus est eversa. Antiochus, sicut superius meminimus, templum Domini polluit, et in eo Jovis Olympiaci simulacrum posuit. In Samaria autem super verticem montis Gaziri, ubi templum Sannabalath quondam ædificaverat, ad instar Hierosolymorum, in nomine summi Dei delubrum Jovis Pegrini Antiochus consecrari in eo jussit, ipsis Samaritanis ut id faceret precantibus. Nunc vero ubi contaminationem atque vastationem templi ostendimus, duoque regna potentissima, Macedonicum scilicet atque Carthaginense, defecisse, finem etiam hujus voluminis imponere decrevimus.

LIBER SEXTUS.

CAPUT PRIMUM.

Qualiter Matathias resistens Antiochi edictis leges patrias vindicaverit, Judam ducem populo præfecerit, et ipse Judas quomodo ad principatum sacerdotii pervenerit.

Eodem tempore quo Ptholomæus Fison in Alexandria regnabat, Antiochus vero crudeliter sæviendo Judæos diversis afficiebat pœnis (uti in præcedenti libro succincto commemoravimus sermone) erat habitans aliquis in Modin vico Judææ Matathias filius Joannis, sacerdos ab Hierosolymis, habens filios quinque, quorum nomina sunt hæc: Joannes, qui et Gaddis; Simon vero, qui dictus est Matathias; et Judas, qui vocabatur Machabæus; et Eleazarus, qui dictus est Apphus; Abraham, qui et Jonatha. Iste ergo Matathias plangebat apud filios rapinam civitatis, et templi medietatem, seu calamitates plebis, deputans melius esse pro patriis mori legibus, quam sine gloria vivere. Venientibus autem ad Modin villam a rege Antiocho directis, ut cogerent Judæos facere quæ præcepta erant a rege, et jubentibus illic constitutis immolare idolis, secundum regis jussionem, et primum Matathiam, qui doctrina vel fama gloriæ reliquos anteibat, qui non solum se temperavit a sacrilegio, regalique edicto, verum etiam immolantem simulacris hostias de popularibus suis nactus, gladio transverberavit. Et congregata manu ipse cum filiis suis, temerantes usum patrium, et justitias legis, alios necavit, plerosque expulit, bellique sabbato adoriendi auctor fuit, ne simili arte ipsi quoque deciperentur, sicut plerique jam eorum, dum sabbato bellum suscipere detrectant, irruentibus in sese hostibus multi occubuerunt. Et perseveravit in vero usque ad exitum vitæ, habens studium

defensionis et pietatis. Sed cum sibi supremum diem adesse intelligeret, vocatis civibus atque assistentibus liberis, hortatus est ut tuerentur patriam, templique religionem ducemque Judam Machabæum curæ ac sollicitudinis suæ successorem reliquit. Qui bello strenuus, consilio bonus, ac præ cæteris fide promptus, quam frequenter innumeras hostium copias parva manu fuderit, persequi non est præsentis negotii. Qui principatum sacerdotii propter excellentia merita populo sibi contradicente obtinuit, tribusque annis pontificatum rexit; et hoc ita contigit. Onias princeps sacerdotum, qui et Menelaus vocabatur, filius Simonis, qui Antiochum Epiphanem adversus Judæos excitaverat, et suæ legis proditor exstiterat, sicuti præmisimus in præcedenti libro, ab Antiocho juniore occisus est, persuadente Læsia atque dicente hunc fuisse initium malorum, qui flexerat patrem illius cogere Judæos religionem patriam relinquere, et ipse, cum principatum obtineret, impulit Judæos proprias transgredi leges. Post cujus interitum Achimus, qui et Joachim, ex familia existens alia dolo sacerdotium obtinuit, ob quam causam Onias filius principis sacerdotis Oniæ de quo prædiximus, quod adhuc puerulus defuncto patre esset relictus, videns quod patruum suum Menelaum rex interfecisset et principatum sacerdotii Achimo dedisset, non existenti de genere sacerdotum, fugit ad Ptholomæum Ægypti, et honorem meruit ab ipso et uxore ejus Cleopatra: locumque petit in regione Heliopolitana, ubi simile Hierosolymorum ædificavit templum. Joachim vero post multa quæ contra leges in suos egerat cives, nolens deponere murum sanctuarii veterem, et constructum ab antiquis prophetis, plaga quidem Dei repentina percussus est.

ex qua motus in terram cecidit, et tortus per multos dies detestabiliter expiravit, principatum sacerdotii tenens annis quatuor. Quo defuncto, sacerdotium populus Judæ contradidit. Is namque Judas templum ab Antiocho destructum nobiliter renovavit, et a sordibus idolorum mundavit, quod annis tribus pollutum fuerat atque desolatum, pro renovatione templi Deum laudibus et psalmis glorificans cum suis civibus sacrificia per dies octo celebravit. Audiens etiam Romanorum virtutem, cum eis amicitias fœderavit, atque societatem. Demum post multa prœlia feliciter gesta contra Bacchidem dimicans, a sociis destitutus propriis, minime fugere volens, circumseptus ab hostibus multos interficiens adversariorum, et ipse percussus interiit.

CAPUT II.

Regnante Ptholomæo Evergete, Simon post obitum Jonathæ principatum sacerdotii adeptus.

Ptholomæus, qui et Evergetes, annis 29. A reedificatione templi 366. erat annus. Pontifex vero Judæorum Jonathæ, qui post fratris Judæ necem successerat, non minus virtutis similitudine par quam natura germanitatis. Qui post multa in bellicis rebus opera, et sacris officia quæ circa templi purificationem spectata ac probata sunt, suam quoque potentiam Romanorum amicitia corroboravit. Antiochi quidem filio reconciliatur, non tamen horum ei quidquam profuit ad periculum evitandum. Namque Tryphon tyrannus, Antiochi quidem filii tutor, insidiis eum captans, et propter hoc amicis nudare cupiens, Jonathan cum ad Antiochum paucis comitatus Ptholemaidem venisset, dolo comprehendit; eoque vincto, contra Judæam movit exercitum. Unde repulsus a Simone Jonathæ fratre, quodque ab eo superatus esset, iratus tunc eundem Jonathan interfecit. Simon autem fortiter regendis rebus intentus, non rudis, sed etiam probatus fraternæ societatis triumphis, utinam et ipse tam perspicax ad fraudes cavendas quam manu validus, bellandique actibus satis spectatus! equidem Gazam et Joppem et Janiam cepit et evertit, adversus etiam Triphonem Antiocho auxilium præbuit, sed regis aviditatem satiare non potuit, quamvis neci Triphonis suam quoque operam adhibuisset, non multo etiam post Antiochus Cendebeum ex ducibus suis ad vastandam Judæam opprimendumque servitio Simonem cum exercitu misit. Ille autem, quanquam senior esset, bellum tamen juveniliter administrat, et filios quidem suos, cum validissimis præmittit viris, parte vero multitudinis comitatus, alio latere aggreditur, multisque per multa loca insidiis etiam in montana dispositis, in omnibus superat, clarissimaque potius victoria, pontifex declaratur, et post 170 annos Judæos liberat a dominatione Macedonum. Et hic autem moritur in convivio, captus insidiis Ptholomæi generi sui. Qui ejus conjugem duobusque filiis in custodiam conclusis, certos misit nuntios, ut Joannem III, cui etiam Hircanus fuit nomen, interfice-

rent. Cognita autem nece quæ parabatur, adolescens in civitatem properabat, multisque populis fretus, et propter memoriam fraternæ virtutis, et quod iniquitas Ptholomæi cunctis esset invisa. Voluit autem etiam Ptholomæus alia porta civitatem ingredi, sed a populo rejectus est. quam matarius Hircanum susceperat. Et is quidem statim recessit in aliquod ultra Hiericunta castellum, quod Dagon vocatur. Hircanus autem paternum honorem pontificatus mox assecutus est.

CAPUT III.

De eversione Tyri opulentissimæ civitatis, et quatiter Achaia per Metellum consulum Romanis sit subjeta. Quibus temporibus, Androgeus Romæ viro, quod portentum ingens pestilentia subsecuta est. Viriatus etiam vir pastoralis, Lusitanus, diversis præliis Romanos vicit et fugavit. Demum a suis interfectus est.

Quo etiam tempore ruinam Carthaginis Corinthi eversio subsecuta est, duarumque potentissimarum urbium parvo unius temporis intervallo, per diversæ mundi partes; miserabiliter colluxit incendium. Nam cum Metellus prætor Achæos, Boetiosque conjunctos duobus bellis, hoc est primum apud Thermopilas, iterum in focis devicisset, quorum priore bello occisa esse 20,000, secundo 7000 cæsa referuntur; igitur post extincta totius Achæiæ præsidia, destitutarum eversionem urbium Metello prætoris meditante, consul Numius repetitus ad eum cum paucis venit in castra: qui, demisso statim Metello, Corinthum sine mora expugnavit, urbem toto tunc orbe longe omnium opulentissimam, quippe quæ velut officina omnium artificum, atque artificum, et emporium commune Asiæ atque Europæ post multa retro secula fuit. Permissa crudeliter etiam captivis prædandi licentia, sic omnia cadibus, igiturque completa sunt, ut de murorum ambitu, quasi a camino in unum apicem coarctatum, exundaret incendium. Itaque plurima parte populi ferro flammisque consumpta, reliqua sub corona vendita est. Urbe incensa, muri funditus diruti sunt, muralis lapis in pulverem redactus, præda ingens crepta est, sicut cum propter multitudinem et varietatem statuarum simulacrorumque in illo civitatis incendio permixta, in unum auri, argenti atque æris, omniaque simul metalla fluxissent, novum genus metalli factum est. Unde usque in hodiernum diem, sive ex ipso, sive ex imitatione ejus, æs Corinthium, sicut memoria traditum est, et Corinthia vasa dicuntur, hisdem consulibus Viriatus in Hispania genere Lusitano, homo pastoralis et latro primum infestando vias, deinde vastando provincias, postremo exercitus prætorum et Romanorum consulum vincendo, fugando, subigendo, maximo terrori Romanis omnibus fuit. Qui prætorum Vitellium bello superavit, deinde Plautium prætorum, idem Viriatus multis præliis fractum fugavit. Post etiam Claudius cum magno structa belli Viriatum missus, quasi pro abolenda superstate macula, turpiorem ipse auxit infamiam. Nam congressus cum Viriato, universas quas secum duxerat

copias maximasque vires Romani amisit exercitus. A Viriatus trabeas, fascēs, cæteraque insignia Romana in montibus suis tropæa præfixit. Quo etiam tempore androgeus Romæ visus, jussu aruspicum in mare mersus est. Quam sacrilegam expiationem tanta fies hominum subsecuta est, ut magna domus vacuæ vivis, plenæ mortuis remaneret. Denique jam non solum in urbe vivendi, sed etiam appropinquandi negabatur facultas, propter sevos cadaverum putres. Igitur Pompeius consul fines Numantinorum ingressus, accepta maxima clade discessit. Viriatus autem cum per 14 annos Romanorum duces atque exercitus protrivisset, insidiis suorum interfectus est. Deinde Mancinus consul, postquam a Popilio apud Numantiam suscepit exercitum, adeo infeliciter prælia cuncta gessit, atque in id suprema desperatione perductus est, ut turpissimum fœdus cum Numantinis facere cogeretur, quamvis et Pompeius jam aliud æque infame fœdus cum hisdem Numantinis paulo ante pepigisset. Senatus dissolvi fœdus et Mancinum dedi Numantinis præcepit. Qui, nudato corpore manibusque post tergum revinctis ante portas Numantinorum expositus, ibique usque in noctem manens, a suis desertus, ab hostibus autem non susceptus, lacrymabile utrisque spectaculum præbuit.

CAPUT IV.

Qualiter rex Parthorum Babyloniam diversasque nationes suo subjecit imperio. Et tunc Brutus in citeriore Hispania Gallis Lusitanis auxilia ferentes bello oppressit. Et Lepidus proconsul Vacceos in Hispania innoxios, dum expugnare conatur, ab eis amisso exercitu victus est. Quando etiam Romæ servi conspirantes, mox interfecti sunt.

Tunc siquidem in Oriente ex Parthorum sextus a Barabæo, victo Demetrii præfecto, Babyloniam urbem finesque ejus universos, victor invasit. Omnesque præterea gentes, quæ inter Hidaspen fluvium et Indum jacent, subegit. Ad Indiam quoque cruentum extendit imperium. Demetrium ipsum secundo sibi bello occurrentem vicit et cepit. Quo pacto Diodorus quidam, cum Alexandro filio regnum ejus et regium nomen ejus usurpavit. Postea ipsum Alexandrum illum, quem participem periculi in pervadendo regno habuerat, ne in obtinendo consortem haberet, occidit. Interea Brutus in citeriore Hispania 40,000 Callæcorum, qui Lusitanis in auxilium venerant, asperissimo et difficili bello, quamvis incautos circumvenisset, oppressit. Quorum in eo prælio 50,000 occisa, 6000 capta referuntur, pauci fuga evaserunt. In citeriore Hispania Lepidus proconsul Vacceos innoxiam gentem et supplicem, etiam senatu prohibente, pertinaciter expugnare tentavit. Sed mox accepta clade gravissima improbæ pertinaciæ poenas luit. Sex millia quippe Romanorum in hoc injusto bello justissime cæsa sunt; reliqui, exuti castris, armis etiam perditis, evaserunt. Tunc etiam Romæ puer ex ancilla natus est quadrupes, quadrimanus, oculis quatuor, auribus totidem, natura virili duplex. In Sicilia mons Æthna vastos ignes eructavit ac fudit. Igitur in Sicilia bellum servile ortum est, quod grave et atrox multitudine servorum, instructu co-

piarum, magnitudine virtum fuit, ut non dicam prætores Romanos, quos penitus profligavit, sed consules quoque terruerit. Nam 70,000 servorum tunc in arma conspirantium fuisse refertur.

CAPUT V.

Quibus diebus per Scipionem Africanum Numantia deleta est, et Attalus rex Asiæ per testamentum sibi succedere populum Romanum fecit, quem ejusdem frater invasit, ad cladem populi Romani, suamque interuentionem.

Scipio Africanus, consensu omnium consul creatus, ad obtergendam infamiam fœderis quod Mancinus cum Numantinis pepigerat, dirigitur in Hispaniam. Qui non confestim aggressus est Numantinos quasi incautos quos semper noverat esse paratos, sed prius exercuit militem suum in castris, velut in scholis, quod tamen aliquid profuit. Conserto namque prælio, quamvis prius impetum Romani non ferentes Numantinorum fugere cœpissent, industria ducis atque audacia acerrime repressi, quos fugerant fugere coegerunt. Quæ inopinata victoria lætatus Scipio, fossa urbem munivit, vallum subibus præstruxit, et sic obsidione Numantinos contrivit. Igitur conclusi diu Numantini, et fame cruciati, deditiorem sui obtulerunt, si tolerabilia juberentur. Saepe etiam orantes justæ pugnae facultatem, ut tanquam viris iniri liceret, ultimo omnes duabus subito portis eruperunt, larga prius potione usi, non vini cujus ferax is locus non est, sed succo tritici per artem confecto, quem succum a calefaciendo celsiam vocant. Hac igitur potione post longam famem recalescentes, bello sese obtulerunt. Atrox diu certamen, et usque ad periculum Romanorum fuit, iterumque Romani pugnare se adversus Numantinos fugiendo probavissent, nisi sub Scipione pugnassent. Numantini, interfectis suorum fortissimis, bello cedunt. Compositis tamen ordinibus non superantes, nec sicut fugientes in urbem revertuntur. Corpora interfectorum ad sepulturam oblata accipere noluerunt. Novissima se desperatione in mortem omnes destinati clausam urbem ipsi introrsum succenderunt, cunctique pariter ferro, veneno atque igni consumpti sunt. Romani nihil ex his penitus habere victis, præter securitatem suam, neque etiam eversa Numantia, vicisse se magis Numantinos quam evasisse dixerunt. Unum Numantinum non victoris catena tenuit captivum, unde triumphum dederit, non vidit Romæ aurum vel argentum quod igni superesse potuisset, quia apud pauperes non fuit, arma et vestem ignis absumpsit. Igitur deleta Numantia, cum Scipio pacem componeret cæteris Hispaniæ civitatibus, quemdam Celticum principem Tyresum nomine consuluit, quo opere Numantia prius fortiter repugnans duraret, dum 4000 Numantinorum adversus 40,000 Romanorum diu dimicarent ac sepius vicerent. Qui respondit: Invicta concordia hoc egit. Quo etiam tempore Attalus Hümensis filius moriens, per testamentum populum Romanum imperio Asiæ succedere heredem jusserat. Hinc itaque Lælius Crassus consul et pontifex maximus adversus Ari-

stonicum Attali fratrem, qui traditam per testamentum Romanis Asiam pervaserat, cum instructissimo missus exercitu, præterea magnis rebus, hoc est, Nicomediæ, Bythinæ, Mipridate, Ponti et Armeniæ, Ariarato, Cappadociæ, Philomenæ, Paflagoniæ, eorumque maximis copiis adjutus, conserto tamen bello victus est, et cum exercitu post plurimam cædem in fugam acto, ipse jam circumventus ab hostibus et pene captus esset, virgam qua erat usus ad equum in oculum Thracis impegit. Barbarus autem cum ira et dolore exarsisset, latus Crassi gladio transverberavit. Ita ille, excogitato genere mortis, effugit decus et servitutem. Perpenna consul, qui Crasso successerat, audita morte Crassi, et clade exercitus Romani, rapitum in Asiam pervolavit, Aristonicum recenti victoria feriatum improvisum bello adortus, nudatumque omnibus copiis, in fugam vertit. Cumque Statonicem urbem, ad quam ille fugerat, obsidione cinxisset, cruciatum fame ad deditionem coegit. Perpenna consul apud Pergamum correptus morbo diebus obiit. Aristonicus Romæ jussu senatus in carcere strangulatus est.

CAPUT VI.

Quo in tempore conspiratio servorum longe lateque effervuit, et max a dominis seu Romanorum consulibus pœnis adacti, deleti sunt. Quo in tempore Æthna ultra modum insolitos evomuit ignes, et in Africa, locustarum magnitudo mari immersa ad littusque revoluta, nimiam corrupto aere pestilentiam mortalibus incussit.

Igitur conspiratio servorum in Sicilia longe lateque non modicam excitavit tempestatem. In Sicilia quidem, dum quadam insolentia dominium obtineant, male adeptum, servi, Piso consul 8000 eorum patibus affixit. Cui succedens Rutilius, ultra 20,000 ex rebellantibus servis trucidavit. Qui tamen prius obsidione cincti, tanta necessitate compulsi sunt, ut cadavera suorum devorarent sociorum. Nam et Minternis 450 servi in crucem acti, et Sinuessa ad 4000 servorum a Q. Metello oppressa sunt. In metallis quoque Atheniensium idem tumultus servilis a Periclitō prætore discussus est. Apud Delon etiam servi novo motu intumescens, ab oppidanis provenientibus pressi sunt. Iisdem temporibus Cicero nascitur, matre Elvia, patre equestris ordinis, ex regio Volscorum genere. Turpilius comicus senex moritur, quibus etiam diebus Æthna vasto concussa tremore exundavit igneis globis. Rursusque alio die Lippara insula, et vicinum circa eam mare in tantum effervuit, ut vastas quoque rupes dissolverit, tabulata navium liquefactis ceris extorrerit, exanimatos pisces supernatantesque excoxerit, homines quoque nisi qui longius potuerunt diffugere, reciprocato apphelitu calidi aeris adustis introrsum vitalibus suffocaverit. Locustarum etiam in Africa tanta vis effervuit, ut non solum virgentia quæque consumerent, verum etiam amaras cortices atque arida ligna proderent. Sed, repentino arreptæ vento, atque in gelulos cœcæ, portatæque diu, per aera, Africano pelago immerse sunt. Harum cum immersos acervos

A longe updis urgentibus fluctus per extenta late littora propulissent, iterum nimis atque ultra opinione pestiferum odorem tabida et putrefacta congeries exhalavit. Unde omnium pariter animantium tanta pestilentia consecuta est, et avium, pecudum ac bestiarum, corruptione aeris dissoluta est, ut putrefacta passim cadavera vitium corruptionis auferent. At vero quanta fuerit hominum lues, ego ipse dum refero, toto corpore perhorresco. Siquidem in Numidia, in qua tunc Micipsa rex erat, 800,000 hominum mortua sunt, circa oram vero maritimam, quæ maxime Carthaginensi atque Uticensi littori adiacet, plusquam 200,000 militum, quæ ad presidium totius Africæ ordinata fuerant, extincta atque abrasa sunt. Quæ clades tam repentina ac tam violenta instillit, ut tunc apud Uticam sub una die per unam portam ex illis junioribus plusquam 1500 mortuos elatos fuisse narretur. Iisdem temporibus Antiochus non contentus Babylonia atque Ecbatana, totoque Mediæ imperio, adversus Pharam Parthorum regem congressus et victus est. Qui cum in exercitu suo 100,000 armatorum habere videretur, 200,000 amplius calnum atque lixarum immista cohortibus, scortis et histrionibus tradebat. Itaque facile ab universo exercitu suo Parthorum viribus compressus interit.

Eodem tempore Ptolomæi Alexandrinorum regis misera vita miseriorem vitam exitum dedit. Is etiam sororem suam stupro cognitam ac deinde in matrimonium receptam, novissime turpius quam duxit abiecit. Privigiam vero suam, hoc est filiam sororis et conjugis, conjugem accevit, alium suum quem ex sorore susceperat, necnoti et aliam fratris occidit. Quam ob rem tantis insertus periculis, factus execrabilis ab Alexandrinis regno pulsus est.

CAPUT VII.

De Joanne filio Simonis, qui Hircanus est nuncupatus: qualiter plures civitates Syriæ atque Samaritanorum, Idumæorumque cepit bellis, etiam prospere gentis, summa cum pace seditionisque contempnit. Quomodo etiam filius ejus Aristobolus, qui primus post reversionem Judaici populi de Babylonia nomen regni usurpavit, matrem, fratremque Antigonum occiderit, et ipse, vix anno expleto, in regno detestabiliter mortuus est.

Ptholomæus Phison, qui et Soter, annis 17. A reedificatione vero templi, annis 567. Joannes vero filius Simonis Judæorum dux et pontifex erat. Qui adversum Hircanos bellum gerens, Hircanus est nuncupatus. Is namque ut paterno potitus est honore, et Deo sacrificia reddidit, velociter Ptholomæum petit, qui matrem fratresque vinctos secum retinebat, et patrem ejus Simonem neci dolo in convivio traderat. Dunque aggressus esset castellum, in aliis quidem rebus superior erat, justo autem dolori cedebat, Ptholomæus etiam quoties premeretur, matrem ejus fratresque in murum productos, palam ut possent conspici, verberavit, eosque se precipitaturum, nisi quam primum recederent, minitabatur. Unde Hircanum quidem plus timor ac misericordia quam iracundia commovebat. Mater vero ejus nihil plagis

aut intenta nece perterrita, manus prætentens filium precabatur ne vel suis fractis injuriis parceret impio. Si quidem ipsa mortem sibi a Ptholomæo propositam immortalitate duceret meliorem, dummodo ille pœnas eorum quæ in domo sua contra fas admisisset expenderet. Joannes autem nunc obstinaciam matris cogitans ac precēs ejus audiens, ad irruendum impellebatur. Modo verberari eam lacrarique conspiciens, effeminabatur, totusque dolore plenus erat. Ob hæc autem diu tracta obsidione, fertur annus advenit. Quem septimo quoque orbe apud Judæos cessare moris erat, exemplo septimorum dierum, et ob hoc Ptholomæus obsidionis requiem nactus, fratribus Joannis una cum matribus occisis, ad Zenonem confugit, qui Cotyla cognominatus est, Philadelphicæ tyrannum. Antiochus autem ob ea quæ per Simonem passus fuerat, iratus, in Judæam ducit exercitum. Ibi que assidens Hierosolymis Hircanum obsidebat. Ille autem patefacto sepulchro David, qui regum ditissimus fuerat, ablatisque inde pecunie plusquam tribus millibus talentorum, Antiocho persuasit, trecentis ei talentis datis, ab obsidione discedere. Atque ut facti invidiam levaret, fertur hæc pecunia Hircanus instituisse primus xenodochia, quibus adventum susciperet pauperum peregrinorum. Rursumque tamen quando Antiochus contra Medos bello suscepto, tempus ei vindictæ præbuit, confestim adversus civitates Syriæ perrexit, vacuas propugnatoribus esse ratus, quod erat verum. Medabam quidem et Samagam cum proximis, neciton et Sicimam et Angarizam ipse capit, et insuper hic Cuthæorum genus, adjacentia phano loca incoferentium, exemplo ejus quod est Hierosolymis ædificato, capit. Idumææ quoque non paucas alias civitates, et præterea Adoreon et Maresan. In Samariam vero usque progressus, ibi nunc est Sebaste civitas ab Herode rege condita, ex omni eam parte conclusit, filiosque suos Aristobolum et Antigonum obsidioni præfecit. Quibus nihil remittentibus, ad hoc famis penuria qui erant intra civitatem venerunt, ut etiam suam carnem cogereantur attingere. Igitur Antiochum adiutorem sibi advocant, Spondium cognominatum. Qui cum prompta ejus voluntate parulisset, ab Aristobolo et Antigono superatur, et ille quidem ad Scythopolim usque, persequentibus eum memoratis fratribus, effugit. Hi vero in Samariam reversi, et multitudinem iterum intra murum compellunt, et expugnata civitate, ipsam diruunt, et habitatores ejus captos abducunt. Prosperè autem gestis ita cedentibus, alacritatem refrigescere non sinebant, sed cum exercitu Scythopolim usque progressi et ipsam pervaserunt, et agros intra Carmelum omnes inter se partiti sunt. Secundarum autem rerum Joannis et filiorum ejus invidia seditionem gentium concitavit. Multique adversus eos collecti sunt, nec quiescebant, donec aperto bello devicti sunt. Reliquum vero tempus Joannis cum fortunatissima viveret, optime rebus per annos 52 administratis, et quinque relictis filiis moritur, ut plane

beatissimus, et qui nullam desisset occasionem, cur ejus causa de fortuna quispiam quereretur. Denique tria maxime præcipua solus habebat, quia princeps et pontifex præterea et propheta, cum quo Deus ita colloquebatur, ut futurorum nihil penitus ignoraret. Quin etiam de duobus majoribus filiis suis, quod rerum Domini permansuri non essent, ante vidit et prædixit. Quorum vitæ qui fuerit exitus, narrare non indignum videtur, quantumenque a paterna felicitate diverterint. Patre namque mortuo, nato major Aristobolus, translato in regnum principato, diadema sibi primus imposuit, 475 annis ac mensibus 3 postquam populus in eam terram advenit, servitio quod apud Babylonas sustinuit liberatus. Fratrem vero a se secundum Antigonum (namque illum dilgere videbatur) in honore pari producebat. Alios autem vinetos custodiæ tradidit, matremque itidem colligavit, ausam aliquid de potestate contendere, namque hanc rerum dominam Joannes reliquerat, eoque crudelitatis processit modo, ut vicam fame necaret. Horum autem facinorum pœnas Antigoni fratris morte persolvit, quem plurimum amabat, quemque habebat regni participem. Nam et hunc interemit, adductus criminationibus per malevolos regni compositis. Aristobolus vero post necem matris atque Antigoni fratris dignissimo ac crudelissimo viscerum dolore tortus, detestabiliter moritur, cum non plus anno regnasset. Uxor vero ejus, fratrum vinculis dissolutis, regem constituit Alexandrum, qui ætate major erat, et modestia præstare videbatur.

CAPUT VIII.

De reedificatione Carthaginiæ, et de seditione serrorum ortu Romæ spe libertatis, qualiter etiam Galli Allobrogeses et Galli Alvernorum a Romanis victi atque deleti sunt. Tuncque incendium Ethnæ Catinenses affixit.

Quibus etiam temporibus, jubente senatu, Carthago iterum reedificatur, anno vigesimo secundo postquam fuerat eversa, deductis illuc Romanorum civibus cum familiis repleta ac restituta est. Romæ etiam seditiõ orta est, quam Gracchus et Flaccus excitaverunt tribuni, servis libertatem agrosque publicos dividere promittentes. Quo tumultu amplius tria millia necata sunt in Urbe, cum auctoribus seditionum. Quibus diebus Metellus bellando pervagatus Baleares insulas edomuit. Tunc etiam Domitius proconsul Allobrogas Gallos juxta oppidum Vindalium gravissimo bello vicit, maxime cum elephantorum nova forma equi bestium hostesque conterriti diffugissent. Allobrogum ibi 20,000 caesa referuntur, 3,000 capta sunt. Eo tempore Ethna mons ultra solitum exarsit, et torrentibus igneis superfusus lateque circumfluentibus, Catinam urbem finesque ejus oppressit, ita ut tecta adium clavis cineribus perusta et pergravata conruerent. Cujus levandæ cladis causa senatus decem annorum vetigalia Catinensibus remisit. Interea Fabius consul Bituito regi Alvernorum Gallicæ civitatis, bellum maximo instructu comparanti, adeo cum parvo exer

citu occurrit, ut Bituitus paucitatem Romanorum vix ad escam canibus, quos in agmina habebat, sufficere posse jactaret. Qui cum sibi ad transferendas copias unum pontem Rhodani fluminis parvum esse intelligeret, alium compactis litribus catenisque connerum superstratis confixis tabulis struxit. Conserta pugna et diu graviter agitata, victi Galli, conversique in fugam, dum quisque sibi timet, coacervatis inconsulte agminibus, præpropero transitu pontis vincula ruperunt, ac mox cum ipsis litribus mersi sunt. 180,000 armatorum in exercitu Bituiti fuisse traduntur, ex quibus 150,000 vel cæsa vel mersa sunt. Victus Martius consul, Gallorum gentem sub radice Alpium sitam bello aggressus est. Qui cum se Romanis copiis circumseptos viderent, belloque impares fore intelligerent, occisis conjugibus ac liberis, in flammam se projecerunt. Qui vero præoccupantibus Romanis peragenda tunc mortis suæ copiam non habuerant, captique fuerant, alii ferro, alii suspendio, alii abnegato cibo, sese consumpservunt. Nullusque omnino vel parvulus superfuit, qui servitutis conditionem vite amore tolerarit. His ita se habentibus senatus Jugurthæ regi Numidarum bellum indixit.

CAPUT IX.

De Jugurtha Numidarum rege, et de consiliis qui contra eum pugnaverunt atque vicerunt.

Igitur Jugurtha, Micipsæ Numidarum regis adoptivus, hæresque inter naturales ejus filios factus, primum hæredes suos, id est, Hiemsalem occidit, Atherbalem bello victum Aphrica expulit. Calpurnium deinde consulem adversus se missum pecunia corrupit, atque ad turpissimas condiciones pacis adduxit. Præterea cum Romam ipse venisset, omnibus pecunia corruptis aut attentatis, seditiones, dissensionesque permiscuit. Qua cum egrederetur, infamiam satis potavit elogio, dicens: O urbem venalem et matrem perituram, si emptorem invenerit! Qui anno sequenti Aulum Posthumium Posthumii consulis fratrem, quem is 40,000 armatorum exercitui præfecerat, interemit, ac pene totam Africam a Romanis deficientem suo junxit regno. Deinde Metelli disciplina coercitus, duobusque præliis victus, 3,000 perfugarum reddidit, trecentosque obsides dedit. Conditionem pacis non custodiens, iterum Mariani consulis (qui non illo minori astutia præditus erat) devictus, dum de propriis diffideret viribus, Boccum Maurorum regem ad sua conduxit auxilia. Cujus copiis auctus, Marianum sæpius afflixit exercitum. Postremo apud Circam [Cirtam] urbem antiquam, adversus Romanos, cum 400 militibus [F., millibus] equitum instructus occurrit. Quos tribus diebus pariter bellando ita contrivit, ut omnibus desperatis Romani telis plurimi occisi undique pressi siti ac ingenti fervore solis, pulvereque defecti, nullam deinceps sibi sperarent salutem, dum omnia paterentur intolerabilia. Equites vero Numidarum atque Maurorum, velut sine labore pene captos atque circumseptos trucidabant Romanos. Subito suffragium est Romanis

caelo missum. Nimbis enim vehemens ruit, ac tempestas valida orta est, quæ Romanos refrigerans convalescere fecit, Mauros vero atque Numidas incermes pene reddidit, dum hastilia eorum, quæ sine amonto erant, lubrica, scuta vero, quæ ex coriis elephantorum, velut spongia aquam ebullentia inhabilia facta sunt, qua fortuna Marius superior factus vicit. Bocchus atque Jugurtha fugientes, 90,000 suorum amiserunt. Ergo Bocchus cum Romanis pugnare dissidens, pacem petiit, Jugurtham dolo captum, conditione pacis catenatum, ad Marium misit, quem antequam currum suum triumphator abegit, et in carcere positum strangulari jussit. Præterea Jugurthini temporibus belli, Cassius consul in Gallia Tigurinos usque Oceanum persecutus, rursusque ab iisdem insidiis circumventus, occisus est.

CAPUT X.

De consiliis Romanorum, qui contra Gallos insuliciter dimicantes victi atque interempti sunt. Contra quos Gallos, ob vindictam consulum et fines tuendos, Marius consul quarto et quinto creatus dirigitur. Gallorum 440,000 interfecti, præter mulieres, et parvulos, qui sese necaverunt, in Asia vero et Syria qui etiam tunc regnabant.

Hic Mallius consul et Cipro præconsul adversum Cimbros et Teutonas, et Tigurinos et Ambrosas, Gallorum et Germanorum gentes (quæ tunc ut imperium Romanum exstinguerent conspiraverant) missi, provincias sibi Rhodano fluvio medio dividerunt. Ubi dum inter se gravissima invidia et contentione decertant, cum magna ignominia et periculo Romani nominis victi sunt. Siquidem in ea pugna Marcus Æmilius consularis cæsi, 80,000 Romanorum sociorumque ea tempestate trucidata, 40,000 calorum atque lixarum interfecta, Athias scribit. Ita ex omni pene exercitu decem tantummodo homines qui miserum nuntium ad augendas miseras reportarent superfuisse referuntur. Hostes castris 22 præda potiti, nova quadam atque insolita exsecratione cuncta quæ ceperant pessum dederunt. Vestis discissa et projecta est, aurum argentumque in flumen projectum, lorica virorum concessisse, phalæx equorum disperditæ, equi ipsi gurgitibus immersi, homines laqueis collo inditis, ex arboribus suspensi sunt, ita ut nihil prædæ victor nihilque victus agnosceret. Maximus tunc Romæ non solum luctus, verum etiam metus fuit, ne confestim Cimbri Alpes transgredierentur, Italiamque delerent. Igitur Marius quarto consul contra Gallos dirigitur, qui cum Tiguriis et Allobrogibus duobus præliis dimicans non sine magno suorum discrimine vicit. Ex quibus 200,000 armatorum bello interfecta sunt, octoginta millia capta: vix tria millia effugisse referuntur. Mulieres itaque eorum parvulis suis ad saxa collis, cunctæ sese ferro ac suspendio peremerunt. Teutones autem et Cimbri integris copiis Alpium nives emensi, in Italiae plana pervaserunt. Bique cum poculis, cibus ac lavacris emolliretur, Marius quinto consul et Catullus adversum eos missi sunt. Qui Hannibal ingenium secuti, in nebula deposuerunt pugnam et in sole disposue-

namque cum vento ortus ex adverso emi-
-euit, visus inimicorum pulvis opplevit, et splendor
hebetavit. Ita factum est ut tanta ac terribilis mul-
-tudo minima Romanorum clade, sua autem ultima
internecione caderetur. Centum quadraginta millia
-eorum tunc in bello cæsa, sexaginta millia capta re-
-feruntur. Mulieres autem eorum per multa misera-
-bilia mortis genera sese cum parvulis suis neci de-
-derunt. Ita in his duobus præliis trecenta quadra-
-ginta millia perempta, sunt, absque innumera mulie-
-rum multitudine, quæ se suosque parvulos femineo
-furore, virtute autem virili, dilaniaverunt. Quibus
-etiam diebus Publicius Malleolus Romanis incogni-
-tam ante facinus perpetravit. Siquidem matrem
-suam interfecit, servis admittentibus. Quam ob cau-
-sam damnatus parricidii, insutusque in culeum, et in
-mare projectus est. Eo quidem tempore in Syria et
-Asia Antiochus, qui et Orfus, regnabat; cui successit
-Antiochus Crippus, qui ab Antiocho Cytino regno
-pulsus, ac cursus Crippus Antiochus, superato Cytino,
-regnum recepit. Ita ex successione adversum se di-
-migrantes, regnabant Syriæ et Asiæ. Quibus diebus
-Marcus Terentius Varro philosophus, et Cicero nas-
-cuntur. Marcus Furius poeta, cognomento Babilus,
-nascitur Cremonæ.

CAPUT XI.

*De diversis præliis atque seditionibus, seu de parrici-
-diis, quæ Alexander secundus rex et sacerdos Ju-
-dæorum cum externis nationibus seu propria gente
-gessit.*

Ptholomæus, qui et Alexander, pulso regno Fis-
-cone Ptholomæo, per matrem Cleopatram et in Cy-
-prum secedente, regnavit annis decem. Iterumque
-Ptholomæus, qui a matre fuerat ejectus, regressus
-de fuga, regnum obtinuit, et regnavit annis octo,
-quoniam Alexandrum, qui ante eum fuerat, ob inter-
-fectionem natos cives pepulerant. A reedificatione
-vero templi anni sunt quadringenti duodecim. Ju-
-dæorum vero pontificatum et regnum, ut præmisi-
-mus, post mortem Joannis, Aristobolus suscepit.
-Quo etiam mortuo, ut supra meminimus, Janneus,
-qui et Alexander, ejus frater, regnum pariter et sacer-
-dotium Judæorum obtinuit, et in cives suos cru-
-dèssime regnavit. Dum enim vinculis quibus jussu
-fratris alligatus fuerat, est solutus, quoniam ætate
-major erat cæteris fratribus suis, et molestia præ-
-stare videbatur, rex pariter Judæorum et pontifex est
-declatus. Sed ille, potestate adepta, fratrem quidem
-alterum regnum appetentem occidit; alterum autem
-vita contentum, ablatis rebus, substantiis nudatum,
-secum habuit. Prælium etiam cum Ptholomæo com-
-mittit, multos quidem hostium peremit, sed victoria
-in Ptholomæi parte propensior fuit. Cum Theodoro
-autem filio Zenonis sæpius dimicavit; et superior
-factus, de possessionibus illius castella et loca mu-
-nita suo regno adjunxit, quamvis a Theodoro ejus
-exercitus usque ad decem millia cæsus referatur. Is
-namque cum Gazam et Rafiam atque Antidonem
-perdomuisset, seditiones Judæorum perpressus, quo-

dam die festo concitatur in eum populus. Namque
-plerumque epulæ seditiones accendunt, nec videba-
-tur insidias posse comprimere, nisi peregrinos habe-
-ret auxilio. Igitur crebris cum propria gente præliis
-gestis superior factus, non minus quinquaginta mil-
-libus Judæorum per sex annos interfecit. Nec tamen
-victoriis lætabatur, quoniam regni sui vires consum-
-pserat, unde cum Judæis conabatur reconciliari. Illi
-autem inconstantiam ejus morumque varietatem in
-tantum oderant, ut percunctanti causam quam
-pacto eos sedare posset, dicerent: Si moreretur.
-Nam vix etiam mortuo daturus veniam, cur multa
-scelerate fecisset. Pugnavit etiam cum Demetrio,
-quem Judæi evocaverunt sibi in auxilium. A quo
-victus recessit in montes. Immutata quippe fortuna,
-sui, qui eum prius deseruerant, misericordia moti, re-
-linquentes Demetrium, ad Alexandrum usque ad sex
-millia se contulerunt. Quorum virtute actus, se
-bello reparavit. Demetrius hujus inclinationis desti-
-tutione fractus, mox inde egressus est, non tamen
-reliqua multitudo ob abscessum auxiliorum simula-
-tes deposuit: sed cum Alexandro tandiu bello assi-
-duo decertavit, donec, plerisque interfectis, victor
-Alexander cæteros captos Hierosolymam adduxit.
-Verum immoderata fecit iracundia, ut crudelitas ejus
-ad impietatem usque procederet: octingentos enim
-eorum in media civitate cruci affixos, mulieres eorum
-atque filios in conspectu ipsorum necavit, atque hoc,
-potans et cum suis concubinis recubans, prospecta-
-bat. Tantis autem populum terror invasit, ut etiam
-diversæ partis studiosi proxima nocte septem millia
-extra totam Judæam profugerint. Quorum exilio
-mors Alexandri finis fuit. Cum ejusmodi factis tan-
-dem ægre otium regni quæsisset, ab armis requirit.
-Ergo qui latius ejus actus scire voluerit, tertium de-
-cimam Josephi librum antiquitatis Historiæ legere
-curabit. Belli autem requiem secutum est mori
-principium. Qui trigesimo septimo regni anno mori-
-tur. Conjugi suæ Alexandræ regni reliquit guberna-
-cula, Judæos ei vel maxime audientes fore non de-
-bitans, quod longe ab ejus crudelitate discrepans, et
-iniquitati resistens, benevolentiam sibi populi com-
-parasset, neque spes eum fefellerit.

CAPUT XII.

*De bellis socialibus quæ Romani perpressi quando tota
-Italia ab eis defecti, et de portentis diris atque mir-
-abilibus quæ hæc mala præcesserunt.*

Quibus etiam diebus Romanos multiplices pertur-
-baverunt calamitates, quamvis jam domini multarum
-vocitarentur gentium, quas succinctæ brevitatis gra-
-tia transcurrere statui. Sed si qui eas plenius scire
-voluerit, quintum librum Orosii legat. Igitur Saturni-
-nus, tribunus plebis, excitati tumultus in Urbe auctor
-exstitit, qui cum Mario consule sexto et Glauco
-prætoe conspiravit. Primum Metellum Numidicum,
-virum acerrimum, innocentem, per scelus judicium
-qui ejusdem factionis erant, in exsilium totius Urbis
-dolore miserunt. Idem Saturninus Memmium, virum
-acrem et integrum, fieri consulem timens, occidit, et

deinde contentionem agens in domo sua, ab illis A
 -imperator, ab illis vero rex est appellatus. Quam
 -auctoritatem indignantes Romani, auctore Mario con-
 -sule, Saturninum et ejus factionis auctores interfecerunt. Quorum bona omnium publicanda decreverunt.
 -Itaque, interfectis tantae conjurationis seditiosis, quos
 -populo fuit. Inde Rutilius, vir integerrimus, perjurio
 -judicium condemnatus est. Qui Smyrnam commigrans,
 -litterarum studiis intentus consenuit. Igitur Julio
 -Caesare et Marco Philippo consulibus, intestinis cau-
 -sis, sociale bellum totam commovit Italiam. Siqui-
 -dem Livius Drusus, tribunus plebis, Latinos omnes
 -spe libertatis illectos, cum placitum explere non pos-
 -set, in arma excitavit. Quibus malis Anxius [Dru-
 -sus, tantis malis anxius] domi sua, incerto quidem
 -auctore, interfectus est. Igitur Picentes, Vestini,
 -Marsini, Peligni, Marrucini, Samnites, Lucani, cum
 -adhuc occultam defectionem meditareantur, Galium
 -Servilium praetorem, legatum ad se missum, apud
 -Asculum occiderant. Statimque clausa civitate, omnes
 -cives Romanos indicta caede jugularunt. Contiuo
 -atrocissimam perniciem infamissima praecessere
 -prodigia. Namque omnium generum animalia, quae
 -manus hominum blande perpeti atque inter homines
 -vivere solita erant, relictis stabulis pascuisque, cum
 -balata, hincitu magis miserabili, ad silvas
 -montesque fugerunt. Canes quoque, quorum natura
 -est extra homines esse non posse, lacrymosis ulula-
 -ibus vagi laporum ritu oberrarunt. Tunc etiam sub
 -ortu solis globus igneus a regione septentrionis cum
 -maximo etiam fragore emicuit. Apud Areninos, cum
 -panes per convivia frangerentur, cruor mediis panibus
 -fluxit. Praeterea per septem continuos dies
 -grando lapidum, immixtis etiam testarum fragmen-
 -tis, terram latissime verberavit. In Samnitibus va-
 -stissimo hiatae terrae flamma prorupit, et usque in
 -caelum extendi visa est. Complures praeterea in iu-
 -venae videre Romani globum coloris auroi, caelo ad
 -terram devolvi, majoremque factam, rursus a terra
 -th sublime ad orientem ferri, ac magnitudine sua
 -hipsum solem obtendisse. Igitur Gnaeus Pompeius pre-
 -tor cum Picentibus jussu senatus bellum gessit, et
 -victus est; postquam sibi Samnites Papiam Mutilium
 -imperatorem praefecerant, Marsi autem Agamemno-
 -nem archipiratam praetulerant. Julius Caesar,
 -Samnitium pugna victus, caeso fugit exercitu. Ruti-
 -lius consul Marium propinquum suum legatum sibi
 -legit, quem assidue submoventem moram bello uti-
 -liera fore, et paulisper in castris exerceri militem
 -oportere tironem, dolo id agere ratas, contempsit,
 -et seque in insidias Marsorum et universum agmen
 -exercitus sui incautus iniecit, ubi et ipse consul occi-
 -sus et multi nobiles interfecti: et octo millia Roma-
 -novum militum caesa sunt. Arma et corpora interfe-
 -ctorum in conspectu Marii legati Tolenus fluvius
 -pertulit, atque in testimonium cladis evexit. Marius,
 -ruptis continuo copiis, victores inasperatus oppressit,
 -Verba, sed partibus Syllanis hic graeviter convi-
 -dis; hoc loco textui, nescimus unde, intrusa, non

PATROL. CVI.

et octo millia ipse Marsorum interfecit. Cepio autem,
 -a Vestinis et Marsis deductus in insidias, cum exer-
 -citu trucidatus est. Lucius vero Julius Caesar, post
 -quam apud Eserniam victus aufererat, contractis
 -undique copiis adversus Samnites et Lucanos dimi-
 -cans, multa hostium millia interfecit. Cumque ab
 -exercitu imperator appellatus esset, Romanique nun-
 -tios de victoria misisset, senatus sagam, hoc est ve-
 -stem mœroris, quam exonto sociali bello sumpserat,
 -haec spe arridente deiecit, atque antiquum toga de-
 -cotem recuperavit. Marius deinde sex millia Marsor-
 -rum cecidit, septem millia armis exiit. Sylla cum
 -viginti quatuor cohortibus Eserniam missis, ubi ar-
 -tissima obsidione Romani cives et milites prem-
 -bantur, maximo bello et plurima caede hostium
 -urbem sociosque servavit. Gnaeus Pompeius Picentes
 -gravi praelio fudit, qua victoria senatus laetitia et
 -cetera dignitatis insignia recepit, cum togas tan-
 -tammodo de victoria Caesaris primum respirante
 -[respirans] sumpsisset. Porcius Cato praetor, et bur-
 -sus [M., Porcius Cato praetor Etruscos, et] Pto-
 -lus legatus, Umbros plurimo sanguine impense et
 -difficillimo labore vicerunt. Gnaeus Pompeius, L. Pô-
 -cio Catone consulibus, Pompeius diu obsedit Ascu-
 -lum civitatem: nec tamen expugnasset, nisi popu-
 -lum in campum propinquentem gravissima oppres-
 -sione vicisset. Decem et octo millia Marsorum in ea
 -pugna cum Franco imperatore suo caesa sunt. Eadem
 -die Picentes congressi et victi sunt. Quo etiam tem-
 -pore Sylla Samnites bello superavit et vixit quo
 -praelio octodecim millia Samnitum caesa sunt. Ergo
 -Marrucini et Vestini a Sulpicio legato Pompeii per-
 -secuti atque vastati sunt. Ab eodem etiam Sulpicio
 -imperatorum Italici horribili praelio oppressi sunt et
 -occisi. Pompeius, Asculum ingressus, praefectos, can-
 -tationes cunctosque principes eorum virgis caecidit
 -securisque percussit, servos praedamque omnem sub
 -hasta vendidit, reliquos liberos quidem, sed nudos
 -et egeutes abire praecipit.

CAPUT XIII.

De viribus bellis quae inter Syllam et Marianos gesta
 -sunt, et usque ad decimum annum protracta: quibus
 -lectissimorum centum quinquaginta millia caesa sunt.

Igitur nondum finito sociali bello, Roma primum
 -bellum civile motum est. Eodemque anno Mitridati-
 -cum bellum, et si minus infame, non tamen minus
 -grave coeptum est. Itaque Marius septimum consula-
 -tum, et bellum suscipere Mitridaticum affectavit. Dum
 -Sylla consuli contra Mitridatem in Asiam cum exer-
 -citu profecturo, in Campania haec res innotuisset,
 -confestim ira indignationeque permotus, Ravenna re-
 -versus est. Siquidem ante Urbem Marii legatum,
 -quasi primam victimam civilis belli, occidit, mox
 -Urbem irrupit. Marius vero cum permovere nobili-
 -tatem, inflammare plebem, ordinem equestrem per-
 -armare, adversus Syllam frustra tentasset, tandem
 -in Capitolium concessit. Sed partibus Syllanis ibi
 -agnoscit textus Orosii quem sequitur Freculphus.
 -Egit.

graviter contritus, ab eo diffugit: magna suorum caede, ibique tunc Sulpicius Marii collega occisus est. Marius quoque fugiens, cum persequentum instantia circumseptus esset, in Minturnensium paludibus sese abdidit, e quibus infeliciter luto oblitus ignominiosaque protractus, turpi autem spectaculo Minturnas deductus contrususque in carcerem, percussorem ad se missum solo vultu exterruit. Deinde lapsus e vinculis in Africam transfugit: solutoque ex Utica filio, ubi is in custodia observabatur, continuo Romam regressus, Cinnae consuli societate scelerum conjunctus est. Igitur ad prodigendam universam rempublicam exercitum sibi in quatuor partes diviserunt. Tres siquidem legiones Mario datae, parti copiarum G. Carbo praepositus est, partem Sertorius accepit: ille scilicet Sertorius, jam hic civilis belli inceptor et particeps, qui etiam, hoc finito, aliud post Hispaniae bellum excitavit, quod per multos annos maximis Romanorum cladibus traxit. Caetera vero exercitus portio Cinnae secuta est. Porro Gneius Pompeius, qui a senatu cum exercitu accersitus, ut reipublicae optularetur, et diu sese novarum rerum occupatione suspenderat, contemptus a Mario, vel Cinna, ad Octavium, alterum consulem, sese contulit, et mox cum Sertorio conflavit. Infelicem pugnam interventus noctis diremit. Sexcenti ex utraque parte milites trucidati sunt. Igitur Marius coloniam Ostiensem ingressus, omnia ibi genera libidinis, avaritiae et crudelitatis exerevit. Pompeius, fulmine afflatus, interfuit. Exercitus vero ejus, pestilentia correptus, pene totus absumptus est. Nam undecim millia virorum de castris Pompeii mortua, sex millia autem de parte Octavii consulis desiderata sunt. Marius Antium et Arimium civitates hostiliter irrupit, cunctosque in his praeter proditores interfecit, bona suis diripienda permisit. Post Cinna consul eum legionibus, et Marius cum fugitivis ingressi Urbem, nobilissimos quosque e senatu et plurimos consulares viros interfecit. Sed, quata haec portio ostentatae miseriae est, uno verbo diffinisse caedem honorum, cujus fuit tanta numerositas, tanta diuturnitas, tanta crudelitas, tanta quoque diversitas? De quibus etiam auditis posteri perhorrescant. Igitur Marius cum interfectorum civium capita convivis, oblata Capitolis, collata rostris, ad spectaculum congereret ac septimum consulatum cum Cinna tertio consule pervasisset, in exordio consularis imperii sera tandem morte praereptus est. Cinna honorum neces malorum caede supplevit. Nam cum introducta per Marium fugitivorum manus insatiabilis praedandi esset nullamque partem auctoribus praedae consulibus ministraret, in forum quasi stipendii causa sollicitata, militibusque circumdata, aeternis extincta est. Caesa sunt illa die in foro Urbis octo millia fugitivorum: idemque Cinna, quartus consul, ab exercitu suo interfectus est. Interea residui senatorum, qui potentiam Cinnae, Marii crudelitatem, insaniam Fimbriae Sertoriquae audaciam fuga evaserant, transvecti in Graeciam, coegere precibus Syllam, ut periret-

tanti, imo jam plane perditae, patriae opem ferret. Igitur Sylla mox ut Campanium litus attingit, Norvannum consulem praelio oppressit, sex millia tunc Romanorum Romani interfecerunt, sex millia eorumdem ab iisdem capta sunt: centum et viginti quatuor de Syllana parte ceciderunt. Fabius vero Hadrianus, cui imperium pro praetore erat, regnum Africae servorum manu affectans, apud Uticam, congestis sarmentis, cum omni familia vivus incensus est. Damasippus praetor, inceptor Mario consule, Q. Scaevolam, G. Carbonem, L. Domitium, P. Antistium, in curiam quasi ad consultandum vocatos, crudelissime occidit. Corpora interfectorum carnificis unco tracta, atque in Tyberim missa sunt. Eodem tempore Syllae duces plura praelia adversus Marianas partes infelicissima felicitate gesserunt. Nam et Q. Metellus Carinatas copias cecidit, et castra pervasit; et G. Pompeius Carbohis equitatum graviter trucidavit. Syllae etiam et Marii adolescentis maximum tunc praelium apud Sacripontum fuit. In quo de exercitu Marii caesa sunt viginti quinque millia, sicut Claudius scribit. Pompeius Carbonem etiam castris exiit, fugientemque insecutus, nunc caedendo, nunc ad deditonem rogendo, plurima exercitus parte privavit. Metellus Norbani agmen oppressit, ubi novem millia Marianae partis occisa sunt. Lucullus cum a Quinto obsideretur, erupit, et repentina pugna obsessorem delevit exercitus. Nam plus quam decem millia ibi tunc caesa referuntur. Sylla deinde cum Campanio [At., Lamponio] Samnitum duce, et Carinatis reliquis copiis, ante ipsam Urbem portamque Collatitanam ad horam diei nonam signa contulit, gravissimoque praelio tandem vicit; octoginta millia hominum ibi fusa dicuntur, duodecim millia sese dediderunt; reliquam multitudinem in fugam versam insatiabilis victorum civium ira consumit. Sylla mox [atque] Urbem victor intravit, tria millia hominum, qui se per legatos dederant, contra fas contraque fidem datam, inertes securosque interfecit. Plurimi tunc quoque, ut non dicam innocentes, sed etiam ipsius Syllanae partis, occisi sunt: quos fuisse plus quam novem millia ferunt. Ita libere per Urbem caedes, percussoribus partim vagantibus, ut quemque vel ira vel praeda sollicitabat, agitabantur. Igitur cunctis jam quod singuli timebant, aperte frementibus, Q. Catulus palam Syllae dixit: Cum quibus tandem victuri sumus, si in bello armatos, in pace inertes occidimus? Postquam vero in Urbe viri consulares, praetores, senatores, passim sine consideratione deleti sunt, quos in tabulis cruentissime descripserant, inde Sylla Praeneste profectus est, omnes Marianae militiae principes, hoc est, legatos, quatuor, praefectos et tribunos, jussit occidi. Pompeius Carbonem, Marianum ducem, in Egyptum fugere conantem, comprehendit et occidit. Idem Pompeius in Africam transgressus, eruptione circa Uticam facta, octodecim millia hominum interfecit. Eo bello Domitius, rex Marthas, dum inter priores pugnat, occisus

est. [Idemque Pompeius] Hirtam Numidiæ regem persecutus, fugientemque omnibus copiis nudatum interfecit. Sylla demum dictator creatus est, ut damnationis et crudelitatis libido honesti nominis reverentia et armaretur et velaretur. Novissime Sylla potestate privatus est. Hoc sine conclusa sunt duo bella funestissima, sociale Italicum, et civile Syllanum. Hæc per annos decem tracta, plusquam centum quinquaginta millia Romanorum consumpserunt, tantumque lectissimorum virorum vernaculorumque militum Roma hoc civili bello perdidit, quantum in ea superiore tempore, cum se jam adversus Alexandrum Magnum circumspiceret, indiscretis ætatibus census invenit. Præterea viros consulares triginta et quatuor, prætorianos triginta sex, sexaginta fere senatores, absque innumeris totius Italiæ populis, qui passim sine consideratione deleti sunt. Igitur, Sylla mortuo, Lepidus, Marianæ partis assertor, adversus Catulum, Syllanum ducem, surgens, redivivos bellorum civilium cineres suscitavit. Bistucatiæ [Bis tunc acie] certatum est. Plurimi Romanorum, jam ipsa paucitate miserorum, et adhuc illo furore insanientium, cæsi sunt. Albanorum civitas, obsidione oppugnata atque excruciatâ fame ultima, miserabilium reliquiarum deditione servata est. Ibi tunc Scipio, Lepidi filius, captus atque occisus est. Brutus in Cisalpinam Galliam fugiens, persequente Pompeio, apud Regium interfectus est. Ita hoc bellum civile, non magis dementia [At. clementia] Catuli, quam tædio Syllanæ crudelitatis, ut ignis in stipula, eadem celeritate, qua exarsit evanuit. Quibus etiam diebus Terentius Varro in provincia Narbonensi nascitur, qui postea trigesimum quintum annum agens, Græcas litteras summo studio didicit. Cicero namque Athenas succedit Rustico, defenso contra Chrysogonum. Deinde post triennium Romam regreditur: qui vigesimo sexto ætatis suæ anno etiam Quintiam defendit. Quo in tempore Plotius Gallus Romæ Latinam rhetoricam primum docuit. De quo Cicero sic refert: Memoria teneo, nobis pueris, primum Latine edocere cœpisse Plotium quemdam. Tunc Lucius Pomponius Bononiensis, Catillanorum [Attellanarum] scriptor, clarus habebatur. Lucretius etiam poeta nascitur: qui, amatorio poculo hausto, in furorem versus, aliquos libros per intervalla insanæ scripsit, quos postea Cicero emendavit.

CAPUT XIV.

Regnante Ptholomæo, Dionysio, Alexandra Salina, Alexandri regis uxor, Judæorum rexit populum; et ea quæ ibi illis contigerunt diebus.

Ptholomæus Dionysius, annis triginta; a reædificatione vero templi anni erant quadringenti triginta. Regnum vero Judæorum Alexandra Salina, Alexandri regis uxor, ut præmisimus, habebat. Quæ cum duos filios ab Alexandro generatos haberet, natu quidem maximum Hircanum propter ætatem

^a Locus corruptus, ex Chronico Eusebii apud S. Hieron. sic restituendus: *Roscio contra Chrysogo-*

A declaravit pontificem, et propter modestam regem constituit; minorem autem Aristobolum privatum vivere maluit, quod ferventioris esset ingenii. Ipsa vero Alexandra, qui sacras temerassent leges, ab initio detestabatur, religioni tamen divinæ superstitione deserviens. Quæ de re jungunt se eidem mulieri Pharisæi, quoddam Judæorum collegium, qui præter altos pietatem colere præterantur et peritius leges exponebant. Ob eam causam propius eos aspicebat. Illi autem, paulatim feminæ simplicitatem despicientes, omnes pro sua libidine submovendo ab deponendo, vinciendo ac solvendo quos vellent, ordines reipublicæ confundebant prorsus, ut ipsi quidem regiis commodis fruerentur, expensas ac difficultates Alexandra perferret. Sed eadem mire cautebat res administrare majores. Itaque augendis copiis semper intenta, duplicem conflavit exercitum. Neque pauca peregrinorum paravit auxilia, quibus non modo statum gentis suæ roboravit, sed etiam metuendam se reddidit externæ potentæ. Imperabat autem aliis, verum Pharisæis ipsa ultro prærebat. Denique Diogenem quemdam insignem virum, qui Alexandro fuisset amicissimus, interficiunt, ejus consilia erimantes, ut octingenti, quos supra memoravi, regis jussu tollerentur in crucem. Nihilominus autem Alexandræ suadebant ut et alios, quibus auctoribus in illos fuisset Alexander excitatus, occideret. Cumque his nimia superstitione nihil abnuendum putaret, quos sibi libuisset, ea specie trucidabant: donec optimatum quisque ad Aristobolum confugerent, quorum periculum agebatur, atque ille matri persuasit ut his propter dignitatem parceret, civitate autem pelleret, quos nocentes existimaret. Illi quidem, data sibi copia, per agros dispersi sunt. Inter hæc, Alexandra morbo laborante, minor ejus filius Aristobolus cum servis suis, quos multos habebat, omnesque pro ætatis fervore fidissimos, universa castella obtinuit, et pecuniam quam ibi reperit conductis auxiliis, regem se declaravit. Ob hæc miserata querelis Hircani mater, conjugem Aristoboli cum filii includit apud castellum quod a septentrione fano adjacens, Baris antea vocabatur, ut diximus, postea vero Antonium cognominatum est, imperante Antonio, quemadmodum de Augusti et Agrippæ nomine Sebaste et Agrippas et aliæ civitates appellatæ sunt. Ante tamen Alexandra moritur quam in Aristobolum Hircani fratrem illius contumelias vindicaret, quem dejici regno curaverat, quod ipsa novem per annos administravit, et hæres quidem omnium sit Hircanus, cui regnum etiam viva commiserat.

CAPUT XV.

De diversis fragoribus bellorum quibus Roma perterrita est, quorum unum fuit in Hispania, aliud in Macedonia, tertium in Pamphylia, quartum in Dalmatia.

Interea apud Romanos hæc gerebantur. Sonantium defenso, Cicero Athenas secedit, et inde, etc. EDIT.

his undique bellorum fragoribus; quorum unam in A
 Hispania erant) alia in Pamphylia, in Macedonia
 tertium, quartum in Dalmatia; ex sanguis adhuc at-
 que exhausta intestina pernicie, tanquam febribus
 Romano respública, pulsare armis Occidentis
 Septentrionisque fortissimas gentes cogebatur. Ser-
 torius sigentem, vir deo utique audacia potens, cum
 partium Mavianarum fuisset; Syllam fugiens, ex
 Africa (dilapsus in Hispania) bellicosissimas ferro-
 cissimasque gentes in arma excitavit. Adversus
 Trunc, ut breviter distinaam, duo duces missi, Metel-
 lus et Domitius; quorum Domitius ab Hirtulegio,
 Sertorii dube, cum exercito oppressus est. Manilius
 proconsul Gallie, in Hispaniam cum tribus legioni-
 bus et mille equitibus transgressus, ini-
 quam eam Hirtulegio pugnam conseruit. A quo ca-
 stris captus nudatus, in oppidum Hilerdam pose-
 solus confugit. Metellus, multis preliis fatigatus,
 per deum obsequium hostem mora fatigabat, donec
 Pompei castris consociaretur. Pompeius, contracto
 apud Palantiam exercitu, Lauronem civitatem,
 quam tunc Sertorius oppugnabat, frustra conatus
 defendere, prelia aufugit. Sertorius, superato fugato-
 que Pompeio, Lauronem civitatem creuentissime
 depopulatus est; reliquum regnum Lauronensium,
 quod cadibus superferat, miserabili in Lusitaniam
 captivitate devandixit. Pompeium autem hoc est
 illum Romanorum ducem, a se victum fuisse glo-
 riosum est. Quam magna pradium fiducia, ad hoc
 bellum non pro consule, sed pro consulibus. Roma
 miserata Eusebe, tunc Pompeio triginta millia pedi-
 tum, mille equites, Galba scribit; Sertorium autem
 sexaginta millia peditem, octo millia equitum ha-
 buisse commemorat. Postea vero Hirtulegius, cum
 Metello congressus, apud Italiam Beticam urbem,
 viginti milia militum perdidit, victusque in Lusit-
 aniam totum pacis refugit. Pompeius Belgidam, op-
 timum Celtiberie urbem, cepit. Sertorius deinde cum
 Pompeio congressus decem milia militum, eius in-
 terfecit in anillo carnu, vincentem Pompeio, tantum-
 denique ipse perdidit. Multa preterea inter eos
 prelia gesta sunt. Mommius, quatuor Pompeii,
 idemque in serentis eius, opocisus est. Hirtulegii fra-
 tres interfecti. Perperna, qui se Sertorio iunxerat,
 commisitatus est. Postremo ipse Sertorius decimo de-
 matus ariac bellum inchoati, iisdem quibus et Viriatus,
 ignem in dolis interfectus, singula bello fecit. Romanis
 abe victoriam sine gloria dedit; quamvis Perpen-
 nam postea partem exercitus eius secuta sit, qui a
 Pompeio victus, cum universo exercitu suo interfe-
 ctus est; civitates vero evictas in Hispania, ultra
 Pompeius ac sine mora per ditionem recepit ac
 in revertit. Interca Macedonicum bellum Claudius sor-
 titus, varias gentes, que Rhodopeis montibus cir-
 confusae sunt, se tunc, Macedoniam crudelissime
 populabantur, subegit. Nam inter cetera dictu au-
 ditumque horrida que in captivos agebant, captis
 (Oros). Unde erumpentes; Obditi pratoris, qui
 eos obediens: cinerem, castra expugnatum, ipsaque

cum pocula opus esset, humanorum capitem ossi-
 bus, crementis capillisque adhuc, ac per interiores
 cavernas male effosso cerebro oblitis, avide ac sine
 horrose tanquam veris poculis utebantur: quarum
 creuentissimi atque immanissimi Scordici erant. Has
 itaque, ut dixi, Claudius pellere Macedonia finibus
 bello attentavit, magnisque se malorum molibus
 objecit: unde cum, animo aeger et curis circumse-
 ptus, morbo insuper correptus esset, interit. Hu-
 jus successor Scribonius attentatarum superiori bello
 gentium declinans vim, in Dardaniam arma conver-
 tit, eamque superavit. Publius vero Servilius ex-
 consul Ciliciam et Pamphyliam crudelissime ad-
 ritus, dum subdere studet, pene delevit. Lyciam et
 urbes ejus obvias oppressasque cepit. Prætere
 B Olympum montem pervagatus, Phasidem [Phase-
 limum] everit, Coricium diruit, Tauri quoque montis
 latera in Ciliciam vergentia perscrutatus, Isauros
 bello fractos in ditionem redegit. Primus Roma-
 norum per Taurum duxit exercitum, ac limum
 itineris fecit. Triennio emenso quo bellum gestum
 est, Isaurici nomen assumpsit. Cosconius proconsul
 sortitus Illyricum, protra subactaque Dalmatia, Sa-
 lonas, urbem florentissimam, post biennium tandem
 expugnavit et cepit.

CAPUT XVI.

*De gladiatoribus qui, a ludo effugientes, multa et
 perniciosissima bella contra Romanos dominos suos
 excitaverunt.*

Lucullo itaque et Cassio consulibus, gladiatores
 septuaginta et quatuor Capue a ludo Gnei Lentuli
 diffugerunt. Qui continuo, ducibus Crixo et Inomao
 Gallis, et Spartago, Thrace, Vesuvium montem oc-
 cupaverunt. Unde erumpendum adverterunt. Inde,
 per Consentiam, et Metapontum circumducti, in gen-
 tia brevi agmina collegerunt. Nam Crixo decem
 millium multitudo, Spartago autem triplex tunc nu-
 merus fuisse fertur. Inomao enim iam in superiore
 bello fuerat occisus. Itaque cum cadibus, incendiis,
 rapinis, stuprisque omnia miscerent, in exsequiis
 captivæ matronæ, quæ se dolore violati pudoris
 necaverat, munus gladiatorum ex quadringentis ca-
 ptivis, scilicet, quod spectandi fuerant, spectaturi,
 ut pote, lapsis, gladiatorum potius quam militum
 principes, ediderunt. Deinde consules Gellus et Len-
 tulus adversus eos cum exercitu missi sunt. Quo-
 rum Gellius Crixum acerriam pugnantem prælia op-
 pressit; Lentulus a Spartago superatus aufugit.
 Post etiam collatis frustra ambo consules copis,
 accepta gravi clade, fugerunt. Dehinc G. Cassium
 proconsulem, idem Spartagus oppressum bello in-
 terfecit. Itaque exterrita civitate non minore prope-
 modum metu, quam sub Hannibale circa portas
 fremente trepidaverat, senatus Crassum cum legio-
 nibus consulem novo supplemento militum misit. Is
 mox ut fugitivorum pugnam inivit, sex milia eorum
 interfecit, nongentos vero cepit. Inde priusquam
 in fugam acta, cuncta in prædium verterunt. Inde,

ipsum Spartagum, ad caput Silari fluminis castra metantem, bello aggrederetur; Gallos auxiliares ejus Germanosque superavit, e quibus triginta tria milia hominum cum ipsis ductibus occidit. Novissimè ipsum Spartagum disposita acie congressum, maximasque eum eo fugitivorum copias percussit. Nam sexaginta eorum milia caesa, sex milia capta referuntur; tria milia Romanorum recepta sunt; caeteri, qui ex hoc bello lapsi oberrabant, per complures duces frequentè indagatè contriti sunt.

CAPUT XVII.

De diversis praeliis in Oriente gestis, id est, quae Mithridates prius prospere, demum infeliciter gessit. Et de his quae Sylla et Lucullus et caeteri eo tempore Romani exercitus duces peregrerunt.

Igitur Mithridates, rex Ponti atque Armeniae, postquam Nicomedem Bithyniae regeni amicum populi Romani regno privare motus est, atque a senatu monitus, si id facere tentaret, bellum sibi a populo Romano inferendum fore: iratus, Cappadociam continuo pervasit, atque expulso ab ea Artobazane rege cunctam provinciam igni ferroque vastavit. Bithyniam deinde pari clade corripuit. Paganoniam simili exitu amixit, pulsus ex ea Philomene et Nicomede regibus. Cum venisset Ephesum, crudeli praecipit edicto ut per totam Asiam quicumque inventi essent cives Romani, sub una die omnes necarentur. Et factum est. Nec explicari aut comprehendi ullo modo verbis potest quae tunc multitudo Romanorum civium caesa sit. Quis moeror plurimarum provinciarum, quis gemitus occidendorum pariter atque occidentium fuerit, cum singuli quique aut prodere innocentes hospites et amicos, aut ipsi periclitari poena hospitum cogentur. Archelaus quoque, dux Mithridatis, cum centum viginti milibus peditum [atque] equitum in Achaenam praemissus, Athenas cunctamque Graeciae partem vi per deductionem [Graeciam, partim vi, partim deductione] obtinuit. Sylla, cui post consulatum Mithridaticum bellum obvenerat, Archelaum apud Pyreum Atheniensium portum, septempleci muro circumscriptum, diu obsedit, ipsamque Athenensium urbem vi cepit; postea iusto praelio cum Archelao conflixit. Centum et decem milia de exercitu Archelai interfecta, vix decem milia superfuisset referuntur. Comperita clade, Mithridates lectissima septuaginta milia militum Archelao in subsidium misit ex Asia. Secundo praelio quinquaginta [AL. quindecim] milia ex his interfecta sunt, ibique Diogenes, Archelai filius, cruciatus est. Tertio bello omnes copiae quas Archelaeus habebat extinctae sunt. Nam viginti milia militum ejus in paludem pulsa, cum Sylla idem implorarent, insatiabili ira victoris interfecta sunt: totidemque alia in flumen coacta ac necata, reliqui miserorum passim trucidati sunt. Porro Mithridates in Asia nobilissimarum urbium principes occidere, donecque eorum publicare animo intenderat. Cumque jam mille et sexcentos ita interfecisset, Ephesini exemplum verentes, excluso praesidio ejus, portas offe-

cerunt. Similiter Smyrnae, Sardi, Colophonum, Trapezianaeque caecurunt. Perturbatus Mithridates per Archelaum, duces suum, cum Sylla, postquam populum interea Fimbria, Marianorum, scelerum, consules, homo omnium audecissimus, Flaccus, consules, ceteros legatos erat apud Nicomediam occidit, ac mox arrepto exebitu Mithridatis filium ex Asia ad Militopolim fugat, et a statione regis Iarudi in praevioque Pergamo pellit, fugientemque insecutus, apud Phitadam obsedit. Et profecto cepisset, si Lucius Lucullus civilibus discordiis eum, et publicae praesentibusque eumque mari coarctare objecta, classe perisset. Inde Fimbria, Nicomides iratus, a quibus pro Syllae partis studio, objectu postquam periculum videbatur, ipsam urbem militum, [AL. in] antiquam illam Romae parentem, funditus caede insecundumque devit, sed tam Sylla continuo reformavit. Ideo Fimbria apud Thasiam cum obsedit, Sylla obsideretur, desperatione adactus, in templo Esculapii templi sua interfectus est. Damius rex Mace, de exercitu Fimbriae profugit, Mithridati sese adunxerunt. Quorum hortatu Mithridates cum Sertorio, per legatos in Hispaniam missos, sedas popigit. Sertorius ad eum in Mariam Graeciae societas causa misit. Quem rex apud Sertorium, brevis duces fecit in Iobum Archelai, qui se ad Syllam tum exare libertisque consulerat. Marius et Demetrius duces a Mithridate adversus Lucullum missi, magno exercitu brevi congregato, cum P. Rutilio apud Chalcedoniam congressi sunt, eumque cum parva exercitus copias parte ceciderunt. Euntibus Mithridatem Cisicenas obsidentem fossa clauit, eumque quod faciebat pati compellit. Itaque ad ipsos Cisicenas quae homo animo essent, munitioni misit, urbes ex milibus mandis peritum: qui deobus diebus suspensas, mediis ipse regulam tenens, plantis sobremigans, septem milia passuum transievit. Mithridates, inopia laborans, partem cepit, in insuetam arua domata ab ille praecipit. Quam Lucullus exelians, universam disperdidit. Nam amplius quam quindecim milia hominum tunc interfectis, natusque Tunc etiam Fabius, qui se Mithridati junxerat, et Metrofanes, regius praetor, a Mamercio victi, cum duobus milibus equitum in Mestam profugerunt: atque inde Maoniam digressi, in colles camposque athenos inciderunt; ubi non solum montes ostii, vel saxa quasi quadam fuligine offuscata cernuntur, verum etiam campi ambusto solo squae per quinquaginta milia [AL. quingenta milia] passuum sine ulla ignis vel somacis indies, et pendulo in profundum cinere partes obaent. Tribus etiam locis torridae voragine ostenduntur, quas Graeci physas vocant: in quibus ab oberrantes, inopiant tandem periculis exempti sunt, et clari in leges castra venerunt. Diolarius, rex Callagrace, praefectus regis bello traoidarit. Interea Mithridates apud Cizicum eadem mota, qua obsidebat, obsessus, in magnam penuriam, pestilentiamque, exercituum suum coarctavit. Nam plusquam trecenta milia hominum fame et urbe in

eadem obsidione amississe fertur, ipse cum paucis, A arrepta navi, clam fugit e castris. Lucullus, incruento milite, spectator cladis alienæ novum genus victoriæ adeptus est. Mox Marium adortus, victi fegavitque. In quo prælio plus quam undecim millia Marianorum militum interfecta referuntur. Lucullus postea cum eodem Mario navali prælio congressus, triginta et duas naves regias et complures onerarias, aut demersit aut cepit. Multi ibi ex his quos Sylla proscripterat, interempti sunt. Marius, postera die de spelunca ubi latebat extractus, meritis hostills animi pœnas luit. Eodem vero Lucullus impetu Apamiam vastavit, et sub monte Olympo, Prusam, munitissimam civitatem, captam expugnatamque diripuit. Mitridates adversus Bizantium instructa classe navigans, tempestate correptus, octoginta B rostratas naves perdidit. Ipse cum quassa jam navi mergeretur, in meoparonem [myoparonem] Seleuci piratæ, ipso pirata juvante, transilivit. Inde Senopem ac post Anison cum magna difficultate pervenit. Lucullus Senopem expugnaturus obæderat. Hanc Seleucus archipiratæ et Cleochares spado, qui præsidii causa præerat, expilatam atque incensam reliquerunt. Lucullus, miserorum hostium intestina elade permotus, ocleri occursu immissum restinxit incendium. Ita misera civitas, versa vice, hostium sociorumque, unde defendenda, disperdita; et unde disperdenda, servata est. At vero M. Lucullus, qui Curioni in Macedonia successerat, totam Bessorum gentem bello appetitam, in ditionem recepit. Præterea Lucullus, transgressus Eufратem et Tigrim, C apud Tigranocertam urbem cum Mitridate et Tigrane congressus, parvissima suorum manu magnum hostium numerum occidit. Nam triginta millia hominum in eo bello cæsa referuntur. Tigranes vix cen-

tum et quinquaginta equitibus comitatus aufugit, diademate et thiara ne agnosceretur abjectis. Tunc ad Lucullum totius peno Orientis supplices venire legati. Ille, imminente hieme, per Armeniam in Mesopotamiam regressus, Nisibin, urbem illis tunc locis inclytam, expugnavit et cepit. Iisdem diebus piratæ per omnia sparsi maria, et jam non tantum intercipientes navium comæatus, sed etiam insulas provinciasque vastantes, impunitate sceleris et aviditate prædæ vulgo sese associantes, in immensum augebantur. Quos G. Pompeius post multam quidem vastationem, quam terra marique diu egerant, mira tamen celeritate compressit. Eodem tempore Cretam insulam per biennium Metellus evertit, diuturnoque bello domitam in potestatem redegit, legesque Minois Romanis legibus permutavit. Quibus etiam diebus a Luculle victa Armenia ac Mesopotamia, ac Nisibin capta, Syria in Romanam ditionem cessit, quæ hucusque per reges Macedonum ab Alexandro possessa fuerat. Quo in tempore Horatius Flaccus satyricus poeta libertino patre Venusi nascitur. Apollodorus vero Pergamenus, Græcus orator, præceptor Galidii et Augusti, clarus habetur. Igitur quæ de Catilina et Lentulo, sive Cicerone, Salustius scribit, hoc gesta sunt tempore. Marcus etiam Callidus orator clarus habetur, qui bello civili postea Cæsarianas partes secutus, cum Togatam Galliam regeret, Placentiæ obiit. Nunc sexto volumini finem imponere decrevi, ut bella tam Romanorum civilia et externis ubique permixta, quam etiam Judæorum, quæ dicta sunt, vel etiam quæ sequuntur, quia si sibi continuatim serie temporum et malis sequacibus cohæserunt, libri saltem termino separantur.

LIBER SEPTIMUS

CAPUT PRIMUM.

Cum Hircanus atque ejus frater Aristobolus de regni potestate confiscent, Pompeium judicem provocant: ex quo Romanis subduntur.

Igitur Hircanus, qui pontifex Judæorum erat, D etiam regni gubernacula matre ei contradicente (ut præmissimus) susceperat. Verumtamen frater ejus Aristobolus viribus atque auctoritate præstabat. Habito autem inter eos circa Hiericuntæ de rerum summa conflictu, plerique, Hircano relicto, transiunt ad Aristobolum, Hircanus autem cum reliquis fuga prævenit castellum Antonium, ibique salutis obsides nactus est. Erat itaque ibi in custodia (ut præmissimus) conjux Aristoboli cum filiis. Sed priusquam grave aliquid fieret, ea lege in concordiam rediit, ut regnum quidem Aristobolus haberet, Hircanus vero excederet quasi regis frater aliisque contentus honoribus. Hoc modo in fano reconciliati, cum in conspectu circumstantis populi benignissime

alter alterum valere jussissent, domos permittant, et Aristobolus quidem recedit in regiam, Hircanus autem in Aristoboli domum. Metus vero et alios ejus inimicos præter spem dominantis occupat: et maxime Antipatrum, jam dudum invisum Aristobolo. Erat autem genere Idumæus, et nobilitate ac divitiis aliarumque rerum copia gentis suæ princeps. Is ergo et Hircanum ut ad Aretem regem Arabiæ confugeret, ejusque auxilio regnum repeteret hortabatur, et ipse Arete ut Hircanum susciperet atque in regnum deduceret suadebat, multa detrahens Aristoboli moribus, multisque Hircanum laudibus prædicans. Simulque admonebat quod eum diceret regno clarissimo præsidem, iniquitate oppressis manum porrigere: Hircanum autem injuriam pati, qui principatu jure successionis sibi debito caruisset. Sic instructis et præparatis ambobus, noctu cum Hircano ex civitate profugit, citatoque cursu in oppidum quod Petra dicitur salvus evadit, quod regni sedes

esset Arabiæ. Ibiq̄ue postquam Hircanum manum regis Aretæ tradidit, multis dictis multisq̄ue muneribus, ut auxilium ei præberet, quo in regnum deduceretur, effecit. Igitur rex collectum undiq̄ue exercitum in Judæam direxit. Erant autem peditum equitumq̄ue millia quinquaginta. Quibus nequaquam restitit Aristobolus, sed primo impetu superatus, in Hierosolymam fugere cogitur. Atque omnino captus esset, nisi dux Romanorum Scaurus horum imminetentem solvisset obsidionem. Namque is ex Armenia quidem in Syriam missus erat a Pompeio Magno, qui cum Tigrahe bellum gerebat. Sed ubi Damascum venit, quam retentam a Metello et Lollio consulibus et captam reperit, his inde submotis, cognito in Judæa quid ageretur, illuc velut ad quæstum currit. Denique ut ingressus est fines Judæorum, legati ad eum veniunt a fratre utroque ut sibi potius adjumento esset orantibus. Sed quadringentis talentis, quæ Aristobolus miserat, justitia posthabita est. Tot etiam acceptis Scaurus ad Hircanum et Arabas legatos dirigit, Romanorum eis et Pompeii nomen intentans, nisi ab obsidione desisterent. Itaque et Aretha ex Judæa in Philadelphiam recedit metu percussus, et Scaurus Damascum redit. Hircanus vero et Antipater, Arabum privati auxilio, spem in adversariis contulerunt. Et cum Pompeius Syriam transgressus Damascum pervenisset, ad ipsum confugiunt multisq̄ue muneribus ei datis, illa tantum quibus apud Arothum usi fuerant, allegantes magnopere prædicabant ut Aristoboli violentiam odio dignam putaret, regnoq̄ue Hircanum restitueret, omni tam ætate quam moribus deberetur. Itaque Aristobolus, auxilio Scauri fretus, Pompeio nec defuit. Sed dum ipsius gratiam minime adeptum se cognosceret, in Hierosolymam cum indignatione discessit, belloq̄ue jam congregi cum Pompeio cogitabat. Pompeius autem nec ei tempus apparatus dandum patavit, sed statim eum sequitur, multum quippe alacritati ejus addiderat circa Hiericanta mors Mitridatis nuntiata. Cumque illic pernoctasset, mane in Hierosolymam properabat. Itaque hoc ejus impetu perterritus Aristobolus, supplex occurrit pecuniamq̄ue pollicitas, quodq̄ue semetipsum ei cum civitate permitteret, Pompeium mitigat sævientem, nec tamen quidquam eorum quæ promissit, effectum est. Gabinium etiam, qui ad suscipiendam pecuniam missus fuerat, nec in oppidum quidem Aristoboli socii receperunt. His contractus Pompeius Aristobolum in custodiam collocat. Ad civitatem vero profectus, dum lustrando eam circumiret et exploraret qua ex parte facillior esset ascensus, seditio in civitate exorta est. Aristoboli quidem sociis bellum geri potius regemq̄ue liberare dignum esse affirmantibus; quæ vero cum Hircano sentiebant, Pompeio portas aperiri. Denique victa pars Aristoboli concessit in templum, et ponte qui civitati jungebatur abscisso, ut ad ultimum usque resisterent instruebatur. Cum autem alii Romanos in civitatem recepissent hisque domum regiam tradidissent, ad hæc obtinenda Pom-

peius unum ex decibus sibi obedientibus Pisone cum militibus introiit. Isq̄ue, præcipitiis in civitate dispositis, quia nemini eorum qui in templum confugerant, pacem persuadere potuit, omnia quæ circumerant expugnationi parabat: Hircano ejusq̄ue amicis ad consilia conferenda et ad efficienda quæ juberet alacriter animatis. Ipse vero templum obsidione cingit, turribus impositis admotisq̄ue machinis, mœnia tentabat irrumpere, sed lapidibus repellentur et vi repugnantium. Mense namque obsidionis tertio, vix una turri dejecta, fapum irruptum est. Primus autem murum transcendere ausus est Syllæ filius, Faustus Cornelius, et post eum centuriones duo, Furius et Fabius cum suis agminibus. Et circumcepto undiq̄ue fano, alios confugientes vel etiam paulisper repugnantes interficiunt. Multos autem quos gentiles adversæ partis studiosi trucidabant, plurimi, semetipsos in rupes præcipitabant, nonnulli furi-bundi cubetis quæ circa murum erant in desperatione, succensis pariter conflagrabant. Itaque Judæorum quidem duodecim millia occubuerunt, Romanorum vero perpauca, sed plures sauciati sunt. Nil autem gravius in illa clade Judæorum genti visum est, quam sanctum illud arcanum nulli cuiquam privis visum alienis esse detectum. Denique Pompeius, cum suis comitibus in templum ingressus, ubi penitentem præter pontificem adesse fas erat, quæ intus erant candelabra cum lychnis, et incensas ex quibus libare atque adolere moris erat, et vascula ex aure, cuncta perspexit, congestamq̄ue pigmentorum molem, ac sacræ pecuniæ prope ad duo millia talentorum. Nec tamen vel hæc vel aliud quidquam de sacrosanctis opibus sive instrumentis attigit, sed postera die post excidium curare templum adiungit, ne quid sordium haberet, iussit, et solemniter sacra celebrare. Ipse autem, Hircano pontifice declarato, quod se et in aliis rebus alacrem præbuisset, promittamq̄ue ad bellum agrestium nullam vim ad Aristobolo revocasset, per quæ, sicut imperatorem bonum deceit, benevolentiam potius quam timore plebem sibi conciliavit. Inter captivos autem comprehensus Aristoboli socer, idemq̄ue pater, tenebatur. Et illos quidem, qui maxime belli causa fuissent, securi percussit: Faustum vero et qui una fortiter federant præclaris præmiis donat, et Hierosolymis tributum indicit. Pompeius vero a Statim Euphrate usque ad fines Ægyptios Scauro summæ regionum negotio cum duabus commisit, Romanique ipse per Siciliam properavit, captivum ducens Aristobolum cum familia. Erant autem illi filii duce totidemq̄ue filii, quorum unus, Alexander, ex minore fugit: minor autem, Antigonus, cum sacerdotibus Romanæ vetustest. Interea Alexander, congregata manu, Hircano graviter inaniebat, Judæamq̄ue populabatur: Hircanum quidem mature debellare posse credebat, viltasq̄ue opportunas muris, hoc est, Alexandriam, Hircanum et Macherenta, non longe ab Arabiæ montibus, iniebat. Exercitum hinc inde colligere curavit, donec facta sunt ei decem millia possum, et mille quin-

genti equites. Igitur Gabinus qui in Syriam missus A Scauro successerat, adversus Alexandrum cum valida manu militum atque multitudine processit Judæorum. Quo praelio victus Alexander, amissis sex millibus, quorum tria viva capta sunt, tria vero prostrata, ipse in Alexandrium confugit castellum. Quo obsidione cinctus, dum vehementius urgeri se ab hostibus cerneret, territus Alexander, omnibus desperatis, legatos ad Gabinium mittit, et ignosci delictis orans, et quæ sibi parent castella Macherunta et Hircanum tradere non dubitans, quin etiam Alexandrium ejusdem potestati permisit. Quæ omnia quidem Gabinus, consilio matris Alexandri, funditus eruit. Post hæc vero Gabinus, Hircano Hierosolymam deducto, ei fani curam commendavit, cæteris reipublicæ partibus optimates præfecit, omnemque Judæorum gentem in conventus quinque divisit: unum Hierosolymis, alterum Doris, itemque tertium apud Amathunta, quartum Hierico, et quintum Seforti civitate Galilææ disposuit. Singularem autem unius dominatione Judæi liberati, libenter ab optimatibus regebantur.

CAPUT II.

Qualiter Crassus spoliaverit templum, et Parthico bello mox est extinctus. De patre etiam matreque Herodis, et fratribus atque sorore. Et quod aliter Africanus historiographus quam Josephus de eodem patre Herodis sentiret. De Lucullo, qui Mithridatem et Tigranem bello vicit. Et de Pompeio, ejus successore, qui maxima ex parte Orientem ditioni subdidit Romanorum.

Igitur his atque aliis ita gestis, interea Crassus, Gabinii successor, ducatum Syriæ suscepit: qui profecturus ad Parthicum bellum, omne quod erat Hierosolymis in templo abstulit aurum, et præterea duo millia talenta detraxit jussit de interiore templi, quæ Pompeius intacta reliquerat. Neo longum lætatus: ubi transivit Euphratem, exercitum amisit maximum, et ipse a copiis Persarum extinctus est. Eo successu Parthi elatiore, transeundam in Syriam crediderunt. Quos strenue insidulis excepit Cassius, et commissæ sibi provinciæ flibus repulsi, non sine gravi detrimento hostium, cum effræ vententes quod neminem sibi obsistere ausurum arbitrarentur, loca præventus angustia occupavisset. Denique fuis fortium plurius bellum deserere Parthi. Cassius repulso hoste, securus provincia, in Judæam irrui, et Tharichens deletis triginta millia Judæorum in servitum vendidit. Pithalaum quoque, suspectum doli, quod partes Aristoboli fulciret, jugulari jussit. Neque experti consilii ejus Antipater fuit, ut majorem potentia quam maxime excluderet. Igitur Antipater is cognovit uxorem: cui nomen Cypris, splendidissimo inter Arabiæ feminas loco ortam, atque ex ea suscepit liberos quatuor sexus virilis, et unam feminam. Virorum hujusmodi vocabula erant: Primus Phaselus, sequens Herodes vocati, tertius Josephus, quartus Ferora, et Salome filia unica. Qui cum Gabini favorem muneribus atque obsequiis maxime promerisset, Cassii etiam familiaritatem adeptus est.

Causa quippe tantorum filiorum vir egregius est factus, ad emendam muneribus atque amicitia societatem potentum. Præ cæteris vero regis sibi Arabum conciliaverat gratiam, quia de locis Arabiæ uxoris acceptæ prætendebat necessitudinem. Hæc de Josephi excerptimus dictis. Africanus vero, qui et ipse præcipuus in historiographis habetur: Aiunt, inquit, qui de eo diligentius explorarunt, Antipatrum quemdam patrem esse Herodis Ascalonitæ, qui et ipse fuerit Herodis cujusdam filius, templi Apollinis ædifici familiaris efficitur. Ex quo nascitur Herodes hic qui Salvatoris temporibus fuit. Hæc Africanus.

CAPUT III.

De Lucullo, qui Mithridatem et Tigranem bello vicit. Et de Pompeio, ejus successore, qui maxima ex parte Orientem ditioni subdidit Romanæ.

Igitur eo tempore apud Romanos hæc agebantur. Lucullus postquam Mithridatem et Tigranem reges vicerat, maximamque partem Orientis Romanæ ditioni subegerat, successorem habuit Pompeium. Ergo Pompeius in minore Armenia, juxta montem Dastracum castra regis Mithridatis obsidione concludit. Rex cum omnibus copiis eruptione per noctem facta, insuper etiam persequentem bello repellere statuit. Pompeius fugientes persequi intendit. Itaque bellum nocte commissum est. Luna tunc orta a tergo Romanis erat. Regiam [Regii] longitudinem umbrarum proximitatem hostium rati, cuncta in irritum tela fuderunt. Romani velut inermes postea aggressi sine labore vicerunt. Namque de exercitu regio quadraginta millia cæsa vel capta sunt: Romani vulnerati mille, vix autem quadraginta interfecti. Rex inter tumultus belli fuga elapsus, adjutus autem beneficio sublustris noctis, evasit: relictusque ab omnibus amicis, philosophis, scriptoribus rerum vel carnivorum, ac medicis, solus per devia equum manu trahens, atque ad omnes nocturnos strepitus trepidans, in quoddam castellum divertit, atque inde in Armeniam perrexit, Pompeius regem insecutus, inter duo flumina, quæ ab uno monte diversis specubus exoriuntur, hoc est Eufraten et Araxen, urbem Nicopolim, senibus, lixis et agris volentibus, condidit: oranti Tigrani veniam dedit; exercitum Herodis Albanorum regis, præfectosque ejus ter prælio vicit: postea, epistolas Herodis et munera pro instauranda cum Albanis societate libenter accepit. Artacem regem Iberiæ bello fudit, totamque Hiberiam in conditionem accepit. Inde cum Armeniam, Colchos, Cappadociam et Syriam ordinatis rebus composisset, promovens de Ponto in Parthiam, et post hæc Bathanam [Ecbatanam] urbem, caput Parthici regni, quinquagesimo die venit. Tunc in Bosphoro Mithridate Cerealia sacra celebrante terræmotus adeo gravis repente exortus est, ut magna clades ex eo ur

bium atque agrorum secuta narraretur. Eodem tempore Castor Mitridatis præfectus, qui Panagorio præerat, interfectis amicis regiis, arcem occupavit, et quatuor Mithridatis filios ad præsidia Romana transmisit. Mitridates, accensus ira, in scelera exarsit. Nam complures tunc amicos suos, et Exipodram filium suum interfecit, cum ante jam Aliomacharem [alium Macharem nomine] parricidio trucidasset. Pharnaces, alter filius ejus, exemplo fratrum territus, exercitum ad persequendum sese missum sibi conciliavit, et mox adversus patrem duxit. Mitridates diu ex altissimo muro filium frustra precatus, ubi inexorabilem vidit, moriturus exclamasse fertur: Quoniam Pharnaces, inquit, mori jubet: vos, si estis, dii patrii, precor, ut quandoque et ipse hanc vocem a liberis suis audiat. Statimque descendens ad uxores, pellices ac filias suas, venenum omnibus dedit. Quod cum ipse novissimus hausisset, nec tamen, propter remedia quibus vitalia sua adversus noxios succos sæpe obstruxerat, veneno confici posset, Gallum quemdam militem jam fracto muro discurrentem, invitavit, eique jugulum præbuit. Hunc exitum vitæ Mitridates habuit. Pompeius namque, occisi Mitridatis nuntio accepto, Syriam Cœlen et Phœnicem bello aggressus, Itureos primum Arabasque perdomuit, urbemque eorum, quam Petram nominant, cepit. Hinc, ut præmisimus, ad Judæos properavit, Hierosolimam everti soloque cœquari imperavit. Et cum aliquantos principes Judæorum securi percussisset, Hircano sacerdotium restituit, Aristobolum captivum Romam duxit. Hoc bellum Orientis cum viginti et duobus regibus sese gessisse ipse Pompeius pro concione narravit.

CAPUT IV.

Qualiter Cæsari Galliarum provinciæ a senatu sint distributæ; et de præliis diversis in Gallia gestis.

Interea C. Cæsari consuli tres provinciæ cum legionibus septem in quinquennium datæ: Gallia Transalpina, et Cisalpina, et Illyricus. Galliam vero Comatam postea senatus adjecit. Elvitiurum ergo animos, fortissimæ Gallorum omnium gentis, ea vel maxime causa quod perpetuo pene cum Germanis bello altercabantur, a quibus Rheno tantum flumine dirimuntur, Orgeto rex [Orgetorix] quidam, princeps gentis, spe totas invadendi Gallias, in arma accendit. Quem cæteri optimates correptum et ad mortem coactum, cohibere tamen semel animatas in prædam plebes nequiverunt. Qui, conjuratione facta ac die dicta, exustis vicis ac domibus suis, ne quod desiderium ex spe revertendi foret, profecti sunt. Quos cum apud Rhodanum flumen obvios Cæsar habuisset, magno difficilique bello his vix vicit victosque ad deditionem coegit. Horum, fuit cum primum progressa est, omnis multitudo Elvitiurum, Tulingorum, Latobroiorum, Rauracorum et Boiorum utriusque sexus ad centum quinquaginta et septem millia hominum. Ex his, quadraginta et septem millia in bello ceciderunt, cætera in terras proprias remissa sunt. Postea Cæsar Ariobistum regem excitantem in-

A vehementemque secum incredibiles Germanorum copias, quibus nuper universos Galliarum populos se subegisse jactabat, apud Sequanas vicit. Cum diu exercitus Cæsaris, Germanorum multitudine et virtute perterritus, pugnam detrectasset, Ariobistus in Germiniam, arrepta navicula, Rhenum transvectus effugit. Uxores duæ totidemque filiæ captæ sunt. Fuerunt autem in exercitu Ariobisti Arudes, Marcomannes, Triboci, Wangiones, Nemetes, Edures et Suevi. Pugna maxima gravis phalangæ Germanorum fuit, quam coacto in unum agmine, scutisque supra capita contextis, ad irrumpendam Romanorum aciem tuti undique præstruxerant. Sed postquam aliqui Romanorum militum agilitate audaciaque insignes supra obductam saliere testudinem, scutisque singillatim, velut squamis revulsis, desuper nudos deprehensorum detectorumque humeros perfoderunt, terribili hostes novo mortis periculo terribilem dissolvere compagem. Exinde in fugam versi per quinquaginta millia passuum insatiabiliter cæsi sunt. Neque conjici numerus potuit Germanorum, vel quantus pugnae adfuerit, vel quantus fuerit occisorum. Post hæc Belgarum gens, quæ tertia pars Galliarum est, adversus Cæsarem exarsit. Quorum distributum hæc copia fuit: Bellovagi, qui cæteris numero et virtute præstare viderentur, habuere lectissima quadraginta millia [At., sexaginta millia] armatorum; Suecessies [Suessiones] ex duodecim oppidis quinquaginta millia Nervii, quorum adeo indomita feritas prædicabatur, ut nunquam in id temporis mercatores ad se admiserint vina cæteraque venalia deferre, quibus inducta jucunditas torporem virtutis afferret, habuerunt similiter quinquaginta millia; Trebates etiam et Ambiani decem millia; Morini viginti quinque millia; Menapii novem millia; Caleti decem millia; Bullocasses et Veromandi æque decem millia. Attuatii octodecim millia: Condurses, Eborones, Cæropi, Cemanni, qui uno nomine Germani vocantur, quadraginta millia. Ita fuisse referuntur, ducenta septuaginta et duo millia armatorum lectissima. His repente silva erumpentibus exercitus Cæsaris perturbatus atque in fugam actus, plurimis suorum amissis, tandem hortatu ducis restitit, victoresque aggressus usque ad interuersionem pene delevit.

CAPUT V.

Qualiter Julius Cæsar postquam Galliam in deditionem subjectam credidit, et in Italiam redire voluit, impetu Gallorum retractus, præliis diversis infectus, a Gallis in Britanniam transit, et eam subjugavit, non sine magno discrimine suorum.

Igitur Cæsar, magnis in Gallia rebus gestis, cum Italiam proficisci docevisset, Galbam cum legione duodecima ad Veragros Sedunosque misit. Qui cum hiemandi causa in vicis Veragrorum, cui nomen erat Octodorus, consedisset, mediamque oppidi partem, quæ torrente distinguebatur, accolis concessisset, quadam die eosdem discessisse per noctem ac proximo insedissee colli videt. Quippe illi paucitatem vix mediæ legionis despectui habentes, ultroneam sibi prædam nullo cessuram negotio arbitrabantur, fin-

tiniosque suos in hanc cædis et prædæ societatem A vocaverunt. Igitur cum Galba tam præsentibus peritulis circumseptus ac trepidus, atque inter varias consultationes certi consilii incertus esset, repente Galli descensu montis effusi, castra imperfecta circumdant, raros per vallum propugnatores saxis telisque onerant. Cumque jam castra irrumperentur, Pacuvii primipilaris et Volusini tribuni consilio evncti Romani portis eruperunt, incautosque subito aggressi hostes, primum perturbaverunt, deinde in Agam versos miserabili cæde fuderunt. Nam amplius triginta millia barbarorum tunc cæsa referuntur. Igitur Cæsar, cum jam pacatas universas Galliarum gentes putaret, et novum et maximum bellum retractus est. Namque dum P. Crassus adolescens cum legione septima Oceano tenus apud Andicavos hie-masset, Veneti cæterique confines repente in arma conjurant, legatos Romanorum vinciant, eosque ita demum se reddituros, si obsides suos recipiant, Romanis indicant. Socios sibi ad id bellum Ossismos, Lixovios, Nannetes, Ambivaritas, Morinos, Menapios et Diablutes asciscunt; auxilia quoque a Britannia arcessunt. Cæsar per Crassum de rebellionæ prædictarum gentium certior factus, quamvis intelligeret quanta ineundi belli difficultas esset, tamen rem tanti negotii non negligendam ratus est, ne cæteris exemplo ejusmodi audendi licentia laxaretur. Itaque terrestri prælio persequi hostes frustra aggressus; quippe cum hostes per interfusa ex Oceano æstuarja, atque inaccessos recessus, tutis terrarum sinibus manirentur, naves longas ædificari in Ligero G flumine jubet, per quem in Oceanum deductæ, mox ad hostibus visæ sunt, continuo ducentæ viginti naves eorum paratæ atque omni genere armorum instructissimæ, progressæ portæ, ex adverso constituerunt. Bruto circumspicienti imparem longe navium esse conflictum, quia barbarorum naves solido robore intextæ, cavernisque prævalidis obduratæ, saxorum impetu adactos restatarum iotas retardabant, hoc primum auxilio fuit quod falces acutissimas non pertinaciter omnis præfixas, funibus autem subnexas passaverat, quibus, cum opus esset, apprehensos emittens rudentes subductis hastilibus per funem falcem retrahendo succiderent. His celeriter expeditis, disrumpi hostium antenarum armamenta præcepit. In ætæanis ruentibus complures illico naves velut captas immobilis reddidit. Alii hoc periculo territi, suspensis velis, qua ventus intenderet fugere conati, cessante mox vento destituti, ludibrio fuere Romanis. Itaque incensis omnibus navibus, interfectisque his qui pugnaverant, Galli reliqui sese omnes dederunt. Sed Cæsar maxime ob injuriam legatorum, et ut genti ad omnia consilia mobili terribilis exempli potam inureret, cunctis principibus per tormenta interfectis, reliquos sub corona vendidit.

Hisdem diebus Titurius Sabinus Alvercos, Eburonicos, Lixoviosque, qui primates suos cum auctores belli resuscitandi esse nollent, interfecerant, eruptionæ factis, incredibili cæde delevit. Publius vero Cras-

sus cum in Aquitaniam perveniret, bello exceptus est. Namque Societas [Sontiates] magno equitatu pedestribusque copiis prævalidis Romanos adorti, diu graviter turbaverunt. Post victi atque in oppidum Sociatum [Sontiatum] coacti obsessique, cum se expugnari viderent, armis traditis in deditionem recepti sunt. Aquitani, clade hac permoti, undique exercitum contrahunt, de interiore quoque Hispania auxilia accerserunt, duces bello maxime eos præficiunt qui cum Sertorio militaverant. Hi omnes, dum obsidionem Crasso parant, in castris suis, Crasso obruente, delicti sunt. Nam ex Aquitanis et Cantabris, quorum quinquaginta millia tunc in auxilium venerant, viginti et octo millia cæsa referuntur. Cæsar Germanos, qui Rhenum cum immensis copiis transmiserant, simul et totas Gallias subjicere sibi parabant, bello adortus, usque ad interneccionem cecidit. Quorum fuisse numerum ad quadringenta et quadraginta millia ferunt. Tunc Cæsar in Germaniam, facto ponte, transgreditur, Sicambros et Utubios obsidione liberat, Suevos maximam et ferocissimam gentem, quorum esse centum pagos et populos multi prodidere, totamque Germaniam adventu suo terret. Mox in Gallia rescisso ponte, concedit, ad Morinos inde venit, unde in Britanniam proximus et brevissimus transitus est. Navibus onerariis atque actuariis circiter octoginta præparatis, in Britanniam transvehitur. Ubi acerba primum pugna fatigatus, deinde adversa tempestate correptus, plurimam partem classis, et non parvum numerum militum, equitatum vero pene omnem, disperdidit. Regressus in Galliam legiones in hiberna dimisit, ac sexcentas naves utriusque commodi fieri imperavit. Quibus iterum in Britanniam primo vere transvectus, dum ipse in hostem cum exercitu pergit, naves in anchoris stantes, tempestate correptæ, vel collisæ inter se vel arenis illisæ, dissolutæ sunt: ex quibus quadraginta perierunt, cæteræ cum magna difficultate reparatæ sunt. Cæsaris equitatus primo congressu e Britannis victus est, ibique Labienus tribunus occisus est. Secundo prælio cum magno suorum discrimine victos Britannos in fugam vertit. Inde ad flumen Tamensim profectus est, quem uno tantum loco vadis transmeabilem ferunt. In hujus ulteriore ripa cum Cassoblauno duce immensa hostium multitudo consederat, ripamque fluminis ac pene totum sub aqua vadum acutissimis audibus præstruxerat. Quod ubi Romanis deprehensum ac vitatum est, barbari, legionum impetus non ferentes silvis sese abdidere, unde crebris eruptionibus Romanos graviter ac sæpe lacerabant. Interea Trinovantum firmissima civitas cum Adrogorio duce, datis quadraginta obsidibus, Cæsari sese dedit. Quod exemplum secutæ urbes aliæ complures, in foedus Romanorum venerunt, iisdemque demonstrantibus Cæsar oppidum Cassobelauno, inter duas paludes situm, obtentu insuper silvarum munitum, omnibusque rebus confertissimum, tandem gravi pugna cepit.

Exhinc Cæsar, a Britannis reversus in Galliam,

postquam legiones in hiberna misit, repentinis bellorum tumultibus undique circumventus et conflictatus est. Namque Ambiorix cum Eburonibus et Attuaticis conspirans, animatus Trevirorum consilio, Cottam et Sabinum, legatos apud Eburonas, cum tota funditus legione insidiis circumventos interfecit. Ambiorix, hac victoria elatus, Attuatos et Nervios, plurimosque alios raptim in arma contrahit, atque ad Ciceronem legatum, qui similiter tunc legioni in hibernis præerat, contendit. Multitudo hostium ex hoc colligi potuit, quia cum in obsidione castrorum vallum circumdandum esse a captivis Romanis docerentur, et instrumenta ruralia non haberent, gladiis concidendo terram, et sarculis [sagulis] exportando, vix tribus horis vallum pedum decem, et fossam pedum quindecim per millia passuum quindecim in circuitu perfecerunt. Præterea centum et viginti turres miræ altitudinis exstruxerunt. Et cum jam septem dies noctesque succidui hostium cunei pugnarent, ac ventus subito plurimus exortus esset, testas ferventes intorsere fundis, flammataque tela focis, ac mox concepto igne rutilantia, intra castra jecerunt. Quo facto, per culmina raptim ventus insistent, sparsum animavit incendium. Sed nec sic quidem Romani, cum undique obruerentur, vulneribus, laboribus, vigiliis, jejuniis, incendiisque cesserunt. Tandem Cæsari nuntiatum est unam deletam esse legionem, alteram jam pene confectam. Adventante cum duabus legionibus Cæsare, deserunt hostes obsidionem, atque in eum cuncti, raptis copiis, ruunt. Cæsar se parvissimis castris consulto condidit, equitibusque præmissis, ut fugam fingerent imperavit, ut ad transitum vallis, quæ media erat, sibi que periculosa videbatur, hostes contempti sui invitaret. Quibus adventantibus insuper obstrui portas præcepit. Quo viso Galli, quasi jam vicissent, ad obducendum extrinsecus vallum conyersi sunt. Cæsar totis repente portis paratum effudit exercitum, versosque in fugam Gallos vastissima cæde confecit. Nam sexaginta millia tunc evasisse referuntur, e quibus pauci per paludes in vias evaserunt. Induciomarus, Trevirorum princeps, magnas armatorum copias habens, postquam de consensu totius Galliarum certior redditus est, Labieni castra legionemque cui is præerat, quod facile factu arbitrabatur, delere statuit: ac deinde Eburonibus Nervisque conjunctus, ad opprimendum Cæsarem pergere. Labienus, quibus poterat artibus, timorem simulat, atque ita Induciomarum negligentem cum insultantibus copiis pro vallo oberrantem repentina eruptione prostravit. Hac victoria Labieni reliqui Gallorum conatus repressi sunt, et Cæsar paulo quietior reliqua parte hiemis fuit. Sed intelligens sibi majora belli superesse negotia, maxime quia, plurima parte exercitus amissa, aliisque graviter sauciis, ne ad sustinendum quidem sibi idoneus, non dicam ad comprimendum Gallorum impetum videretur, a Gn. Pompeio proconsule conscribi legiones, sibi que mitti in auxilium petit. Itaque ante exactam hiemem tres ad eum legiones in castra vene-

runt. Igitur Cæsar, priusquam in unum hostium copiarum coirent, ineunte verno aggredi trepidos et opprimere sparsos in suis finibus parat. Primum itaque Nervorum fines diripit: præclam vero, quæ copiosissima erat, exercitui permisit. Deinde Menapios, qui sibi propter immensas paludes atque impeditissimas silvas munitissimi videbantur, tribus agminibus invadit, nimiaque cæde vulgo agitata, residues supplices in deditonem recepit. Labienus sequenti prælio omnes copias Trevirorum interfecit, arte in bellum provocatas, priusquam Germanis adventantibus jungerentur, et continuo ipsam civitatem cepit. Cæsar ulcisci mortem Sabini et Cottæ legatorum volens, Ambiorigem et Eburones, deletæ legionis auctores, postquam in Ardennam silvam refugiase comperit, quæ silva totius Galliarum maxima est, atque a ripis Rheni finibusque Trevirorum ad Nervios usque pertingit, et in longitudine plusquam quingenta millia passuum patet, permetiens, rem suis maximi periculi fore, si per obstructas spatiosasque silvas ignoti dividerentur, hostemque locis notissimum quærerent, omnem Galliam per nuntios invitat ut quisque secundum placitum suum reconditas in Arduenna silva prædas quærant diripiantque. Quo facto, Gallis utriusque morientibus, maximas Romanorum injurias sine cuiusquam Romani discrimine vindicavit. Ita hoc tutissimum vincendi genere securus in Italiam rediit.

CAPUT VI.

Reverso Cæsare in Italiam, iterum Galli in arma conjurant: ad quos cito C. Cæsar revertitur, quos diu versus præliis contrivit et æternæ servituti tradidit.

Igitur Cæsare in Italiam reverso, Galliarum omnes in arma conjurat, multique simul populi coeunt. Dux his Vergingitoris fuit. Cujus consilio statim omnes Galli civitates suas ultro incenderunt, prima autem incensa Byturico. Inde ad Cæsarem, qui magnis itineribus per Narbonensem provinciam omnem ad exercitum recurrerat, impetum faciunt. Cæsar tunc oppidum nomine Cenapum obsidione concluserat. Quod diu oppugnatum tandem post multas Romanorum clades, pluvia [pluvio] die cum hostilium machinarum augmenta [amenta] nervique elongarent, explicitis turribus captum atque deletum est. Quingenta millia hominum ibi fuisse referuntur, ex quibus vix octoginta per fugam lapsi, ad proxima Gallorum castra venerunt. Præterea Arveni castrisque confines, sollicitatis etiam ad se Edii, multis adversum Cæsarem præliis bellaverunt. Qui cum se pugnando fatigati, in quoddam castellum recepissent, milites prædie inhiantes, ad expugnationem oppidi animum intendunt, frustra Cæsare de loci iniquitate cæsante. Itaque ibi Cæsar, erumpentibus desuper hostibus pressus, multa exercitus sui parte pondita, victus aufugit. Dum hæc ad Malestam [Aleiam] geruntur, Vergingitorix, quem omnes consensu pari regem præoptaverant, suadet ut ex tota Gallia omnes qui arma ferro possent, huic bello præsto sint. Hoc enim esse autum bellum, quo ut perpetua libertas, aut æterna servitus, aut mors omnium consequatur. Itaque absque eo

numero, quem infinitum ante contraxerat, equitum circiter octo millia peditum, ducenta quinquaginta millia contracta sunt. Dehinc duos colles sibi invicem obversos Romani Gallique ceperunt. Unde multis saepe eruptionibus et variis proventibus preliantes, tandem Romani praecipue Germanorum equitum, quos sibi jam dudum amicos, nunc etiam in auxilium acciverant, virtute vicerunt. Vergingitorix alia die, congregatis omnibus qui fuga evaserant, dixit se auctorem bona fide defendendae libertatis atque rumpeudi foederis fuisse: et nunc sive Romanis sese ad mortem omnes offerant, sive solum pro omnibus dedant, paratum animo fore. Itaque Galli voluntatem, quam pudore aliquandiu texerant, quasi ex consilio regia assumerent, illico sibi veniam precantes, eum solum velut auctorem magni sceleris dederunt. Belloyagi omnibus Gallorum gentibus ipsorum opinione fortiores habebantur. Illi Chorreo duce bellum instaurant, sibi que in hanc suscepti belli societatem Ambianos, Alyrcos, Saletos, Belioasses Atrebatique conjungunt, et locum quemdam cinctum atque impeditum undique paludibus capiunt, commissoque praelio, magnam Rhemorum manum, quae auxilio Romanis erat, trucidant. Deinde cum opportunum ipsi locum insidiis provisum occupavissent, atque hoc comperto Romani ad insidiarum locum instructi ordinatque ventasent, commisso praelio, Romani Gallos fugientes iisdem locorum munitionibus, quibus clausi fuerant, incluserunt, cunctosque ad interfectionem coeciderunt. Ibi Cherreus, vel fugam vel deditionem detrectans, Romanos ut vivus caperetur, alacris, occidendo ut occideretur coegit. Igitur cum opatam esse universam Galliam Caesar, neque ausuram fore ad aliquos aspirare: motus arbitraretur, legiones in hiberna dimisit. Ipse tamen Amborigis fines, qui tot bella exciterat, horrenda hominum strage vastavit. At vero G. Caninius legatus bellum apud Pictonas invenit, ubi magna hostium multitudo impeditam, minore legionem circumdedit atque ad extremum discrimen adduxit. Porro autem Fabius, acceptis Caninii legati literis, in Pictonas proficiscitur, ibique a captivis de opportunitate locorum captior factus, inopinantes hostes opprimit, magnisque stragibus factis, plurimas praedas agit. Deinde cum Caninio signum adventus sui dedisset, Caninius totis castris subito exsilivit, seseque iniecit hostibus. Itaque Fabius ex alia parte et Caninio ex altera insistentem, maximo et diuturno bello innumerae Gallorum copiae trucidatae sunt. Inde Fabius in Carnutes profectus est. Sciebat etiam Domnacum, ducem antiquissimum, rebellionis totius incentorem, ab hoc bello elapsum, si Aremaricis gentibus adjunctus esset, auxilios iterum in Gallia tumultus esse moturum. Sed eas adhuc ipsa novitate trepidantes, mira virgute et celeritate perdomuit. Interea Draptes unaque Lucterius, cum adesse Caniniam et legiones in spibus suis videret, undique collectis copiis, oppidum vel ad novum [Leg. Uxellodunum] occupant. Hoc oppidum in editissima montis arce pendebat,

A duabus partibus per abrupta latera non parvo flumine cingebatur: medio deinde descensu largissimo fonte securum, plurimaque introrsum copia frumenti tutum, irritos procul discursus hostium despiciebat. Caninius, quod solum Romana provisione potuit, ambos duces cum parte copiarum plurima in campo evocatos maximo praelio superavit. Nam uno e ducebus interfecto, alter cum paucissimis fugit, nullus in oppidum redit, sed ad id oppugnandum Caesare opus fuit. Itaque certior per nuntios factus fuit [Dele fuit]. Caesar accurrit, circumspectisque omnibus, videt si expugnare vi molliatur, ludo et spectaculo hostium delendum esse exercitum suum: unum solum esse praesidium, si quoquo modo hostes aqua arceantur. Sed et hoc quoque nisi Caesar non potuisset: siquidem fons quo ad potum utebantur, medio dexeri montis latere fundebatur. Caesar ad proximum fontis admoveri vineas turrimque exstrui jubet. Fit magnas undique concursus ex oppido: quibus sine periculo praellantibus, Romani, quamvis pertinaciter obsisterent, crebriusque succederent, complures tamen trucidabantur. Igitur exstruitur agger, et turris pedum sexaginta, cujus vertex aequari ad fontis locum possit, ut ex aequo tela conjici queant, vel praecipitata desuper saxorum volumina non timeri. Oppidani autem, ubi exanimari siti non solum pecora sua, verum etiam infirmiores hominum aetates vident, cupas, pice, sevo et sindulis repletas, ac deinde inamisso igne, in prona praecipitant, easque ipsi toto oppido effusi subsequuntur. Ardentibus machinis, cum grave praelium suis Caesar ac periculosum videret, cohortes in circuitu oppidi ire velociter per occultum imperat atque undique subito vastum clamorem attollere. Quo facto consternati oppidani, dum recurrere ad muniendum oppidum volunt, ab oppugnatione turris vel demolitione aggeris recesserunt. Illi tamen qui ad incidendas fontis venas sub obtentu aggeris tui cuniculos perfodiabant, repertos in abstruso aquarum meatus per multa dividendo tenuari in semetipsis consumique fecerunt. Oppidani, fonte siccato, ultima desperatione correpti, deditionem sui faciunt. Caesar autem omnibus qui arma tulerant manus sustulit, et vitam relinquit, quo testator esset etiam posteris poena improborum. Multum enim ad coercendam audaciam valet propositum punitionis exemplum, cum ipsa miseri praesens forma viventis, et ad recordationem admonet conscios, et ad sciscitationem cogit ignaros. Exhaustis atque demolitis Gallis, securus Caesar cum legionibus in Italiam rediit, nullos post se Gallorum motus pertimescens, pro certo esse sciens minime aliquos qui vel moveri audeant, vel, si moveantur, timendi sint.

CAPUT VII.

De nece Crassi et Romani exercitus apud Parthos.
 Jam victorem Caesarem de Gallia reversum civilia bella comitata sunt, aliaque gravissima mala, interfecti apud Parthos Crassi et trucidati exercitus, praecesserunt. Crassus itaque, in consulatu collega Pompeii, provinciam sortitus in Parthos, homo in-

explebilis cupiditatis, audita in Hierosolymis templi opulentia, quam Pompeius intactam reliquerat, in Palestinam divertit, Hierosolymam adit, templum pervadit, opes diripit, ut supra meminimus. Inde per Mesopotamiam tendens in Parthiam, quacunque iter habuit, sociis civitatibus auxilia indixit, pretia exegit; moxque ut Eufraten transiit, illico Baiesen legatum ab Horode rege Parthorum ad se missum obvium habuit, a quo vehementer increpatus est cur contra foedus Luculli et Pompeii, avaritia inductus, Eufraten transiret. Quamobrem sine mora futurum ut pro auro Parthico Serico ferro oneraretur. Itaque cum prope Charras ventum esset, Parthi subito ingruentes, cum Surena et Silacia praefectis, sagittis oppressere Romanos. Cecidere ibi plurimi senatores, aliqui etiam consulares aut praetorii viri. Crassus quoque filius Crassi, lectissimus juvenis, in acie occisus est. Praeterea quatuor cohortes cum Bargunteio legato mediis deprehensae campis interfectae sunt. Surenas praerupto equitatu Crassum persequi intendit, eumque circumventum ac frustra colloquium ejus petentem interfecit, quamvis vivum auferre mallet. Pauci, beneficio noctis liberati, Charras confugerunt. Avaritia etiam unius nefas explevit, ut legiones duodecim Romanorum aut captae paucis elapsis, aut caesae dum ducibus suis sint. Caput vero Crassi cum dextera manu ad regem delatum est. Quod ludibrium fuit spectatoribus. Rex itaque aurum in ore ejus relictum [liquatum] jussit infundere, aens: Urat nunc te Parthicum, quod te vivum urebat, aurum. Igitur clade Romanorum cognita, cum [Del. cum] multae Orientis provinciae a societate vel fide populi Romani defecissent, Nicasius [ni Cassius] collectis ex fuga milibus paucis, intumescens Syriam egregia animi virtute ac moderatione pressit [pressisset]. Qui et Antiochum copiasque ejus ingentes praelio vicit et interfecit: Parthos quoque ab Horode in Syriam missos, jamque ingressos Antiochiam, bello expulit, ducemque eorum Osagen interfecit. Interea Roma, repentinò correpta incendio, concremat: incertum inde concretus, plurimam Urbis partem ignis invasit, nec unquam antea tanto incendio corruptam ac vastatam civitatem ferunt. Nam quatuordecim vicos cum vico Jugario consumptos fuisse memoriae proditum est.

CAPUT VIII.

Orta hinc civilia bella inter Caesarem et Pompeium, quia Pompeius instigavit senatum ut negarent iterum consulatum Caesari.

Hinc jam bellum civile committitur, quod magnis jam dudum dissensionibus ac mollitionibus parabatur. Nam rediens Caesar victor ex Gallia, decerni sibi absentis iterum consulatum poposcit. Contradictum est a Marcello consule, amittente Pompeio. Deinde decretum est a senatu ut in Urbem Caesar non nisi dimisso exercitu veniret, et ex Marcelli consulis auctoritate ad legiones, quae apud Luceriam erant, Pompeius cum imperio missus est. Caesar Ravennam sese contulit. Marcus Antonius et P. Cassius, tri-

buni plebis, pro Caesare intercedentes, Lentulo consule curia foreque prohibiti, ad Caesarem profecti sunt, Curione simul Coelioque comitantibus. Caesari Rubicone flumine transmeato, mox ut Ariminum venit, quinque cohortes, quas tunc solas habebat, cum quibus (ut ait Livius) orbem terrarum adortus est, quid facto opus esset edocuit. Deplorens injurias suas, causam belli civilis, pro restituendis in patriam tribunis, esse testatus est. Inde per Antonium septem cohortes, quae apud Sulmonem morabantur, a Lucretio recepit, tres legiones, quae cum Domitio apud Cornificium [Corninium] morabantur, ad suas partes transduxit. Pompeius atque omnis senatus, crescentibus Caesaris viribus, trepidi, tanquam Italia pulsus, in Graeciam transvecti, Durachium gerendi belli sedem delegerunt. Caesar Romam venit, negatamque sibi ex aerario pecuniam fractis sordibus invasit, protulitque ex eo auri pondo quatuor mille centum triginta sex, argenti pondo prope nongenta milia. Inde digressus Ariminum ad legiones, mox Alpes transvoctus, Massiliam venit: ad quam oppugnandam, cum receptus non esset, Trebonium cum quatuor legionibus relinquens, ad Hispanias contendit, quas Lucius Afranius, et M. Petreius, et M. Varrus, Pompeiani duces, cum legionibus obtinebant. Ibi multis praeliis Petreium Afranumque sepe rotas, composita pactione, dimisit. In ulteriore vero Hispania duas legiones a M. Varrone suscepit. Similiter et duces ejus, hoc est, Curio Catonem Sicilia expulit, Valerius Cottam Sardinia, Tuberonem Africa Varus ejecit. Caesar Massiliam rediens, obsidione demittam, vita tantam et libertate concessa, caeteris rebus abrasit. At vero Dlabella partium Caesaris in Illyrico per Octavium et Libionem victus, copisque exutus, ad Antonium fugit. Bastius et Salustius cum singulis legionibus quibus praerant, similiter et Antonius, Hortensius quoque ab infimo mari cum classe concurrentes, omnesque pariter adversus Octavium et Bibulonem [Libonem] profecti et victi sunt. Antonius cum se Octavio cum quindecim cohortibus dedisset, omnes ad Pompeium a Libone deducti sunt. Curio ex Sicilia in Africam cum exercitu transgressus est, quem Juba rex continuo exceptum cum omnibus copiis trucidavit. Octavius, dum Solonas oppugnare conatur, omnes pene copias quas duxit amisit. Coelus descendit a Caesare, ac se Miloni exsulis junxit. Cumque ambobus servorum manu Capuam oppugnare mitterentur, extincti sunt.

CAPUT IX.

De praeliis inter Caesarem et Pompeium gestis, ac de victoria Caesaris et necesse Pompeii. De reliquis etiam bellis civilibus, per quatuor annos gestis, ac demum de interfectione Juliae Caesaris.

Interea apud Dirachium multi Orientis reges ad Pompeium cum auxiliis convenerunt. Quo cum Caesar venisset, Pompeium obsidione frustra tenuit, ipse terram quindecim millium passuum fossa praestruens, cum illi maria paterent. Pompeius castra

lum quoddam propinquum mari, quod Marcellinus tuebatur, evertit praesidiaque Caesaris, quae ibidem morabatur, occidit. Caesar itaque Torquatam legionemque unam, ut expugnaret, aggressus est. Hoc periculo sociorum Pompeius cognito, omnes eo copias traxit. In quem se illico Caesar, omnia obsidione, convertit. Torquatus e vestigio erumpens, aversum insecutus est. Ita Caesaris milites, ancipiti periculo territi, ipse Caesare frustra obsistente, fugerunt. Pompeius vero, Caesaris quoque testimonio victor, persequentem revocavit exercitum. Quatuor millia militum Caesaris, centuriones viginti duo, equites Romani complures, in eo praelio caesi sunt. Caesar inde, citato agmine, per Epirum in Thessaliam perrexit. Pompeius cum maximis copiis secutus, bellumque commissum est. Itaque instruitur utriusque acies. Pompeius octoginta et octo cohortes triplici ordine locavit. Fuerunt autem peditum quadraginta millia, equites in sinistro cornu sexcenti, in dextro quingenti. Praeterea reges multi, senatores, equitesque plurimi Romani absque levium armaturarum magna copia. Caesar similiter octoginta cohortes triplici ordine disposuit, cui fuerunt non minus quam triginta millia peditum, equites mille. Videre ibi et gemere erat contractas Romanorum vires in campis Pharsalicis ad occisionem mutuam constitisse; quas si concordia rexisset, nulli populi, nulli reges ferre potuissent. Prima congressione equitatus Pompeii pulsus, sinistra latera nudavit. Deinde cum diu utrinque dubia sorte cederentur, atque ex alia parte Pompeius inter hortandum diceret: Parce civibus, nec tamen faceret; ex alia vero Caesar hoc faceret, quod urgeret, dicens: O miles, faciem feri intueri: tandem universus Pompeii fugit exercitus, castraque direpta sunt. Cesa sunt in eo praelio Pompeianorum quindecim millia, centuriones triginta tres. Hic exitus pugnae ad Palaepharsalum fuit. Pompeius fugiens, in ostio Penei amnis onerariam navem nactus, in Asiam transit. Inde per Cyprum in Aegyptum venit: ibique mox ut hostes attingit, jussu Ptholomaei adolescentis, in gratiam Caesaris victoris, occisus est. Pompeii uxor filiique fugerunt, caetera Pompeianae classis direpta sunt, omnibus qui in ea erant crudelissime trucidatis, ibique et Pompeius Bithynicus occisus est. Lentulus vero, vir consularis, apud Pelusium interfectus est. Caesar, compositis apud Thessaliam rebus, Alexandriam venit, perlatoque ad se ac viso Pompeii capite, annuloque, flevit. Cumque se in regiam recepisset, credebat a tutoribus, qui minus pecuniam acciperet, templa sua astu spoliandibus ut et regios thesauros vacuos esse ostenderent, et in invidiam Caesaris populum concitarent. Praetor Achilles, dux regius, imbutus semel Pompeii sanguine, Caesaris quoque necem meditabatur. Nam jussus exercitum dimittere, seai praerat, viginti milibus armatorum, non modo precevit imperium, verum et aciem direxit. In ipso praelio regia classis forte subducta, jubetur incendi.

^a Apud Orosium, Miles, faciem feri. Verbum intueri defendendum. Edit.

A Ea flamma cum partem quoque urbis invasisset, quadringenta millia librorum, proximis forte aedibus condita, exussit: singulare profecto monumentum studii curaque majorum, qui tot tantaque illustrium ingeniorum opera congesserant. Caesar postea insulam ubi pharus erat, cepit: eo Achilles cum Calabriae militibus venit: ingens pugna commissa est; magna ibi Caesarianorum militum multitudo cecidit, omnes etiam interfectores Pompeii interfecti sunt; Caesar vi insistentium hostium pressus, scapham ascendit, qua mox pondere gravata ac mersa subsequentium, per ducentos passus ad navem una manu elevata, qua chartas tenebat, nando pervenit. Mox, navali certamine pulsatus, magna felicitate classem regiam aut depressit aut accepit. Alexandrinis regem potentibus reddidit monitum ut magis amicitiam [Romanam] quam arma experiri studeat. Qui tamen illico ut liber fuit, bellum intulit, sed continuo cum toto exercitu suo et ipse deletus est. Nam viginti millia hominum in eo bello cesa referuntur. Duodecim millia cum septuaginta longis navibus dedita. Quinquaginta ex victoribus cecidisse dicuntur. Rex ipse adolescens, scapha exceptus ut fugeret, multis in eam insipientibus mersus necatusque est, et corpus ejus ad litus devolutum indicio loricae aureae cognitum fuit. Qua Caesar Alexandriam praemissa, Alexandrinos omnes ad deditionem desperatione compulsi, regnumque Aegypti Cleopatrae dedit. Inde Syriam pervagatus, Pharnacem in Ponto vieti. Postea vero quam Romam venit, C dictator et consul creatus, in Africam transit, et apud Thapsum cum Juba et Scipione pugnavit, maximamque ibi hominum multitudinem interfecit et castra utriusque direpta sunt, sexaginta elephantum capti. Cato sese apud Uticam occidit, Juba percussori jugulum pretio dato praebuit. Petreius eodem se gladio perfodit. Scipio in navi qua ad Hispaniam fugere contendens, vento coactus, in Africam redierat, semetipsum jugulavit. In eadem navi etiam Titus Torquatus occisus est. Caesar Pompeii Magni nepotes, filiam Pompeiam simulque cum his Faustum et Syllam, et Afranium et Petreium, jussit occidi. Inde quatuor triumphis Urbem ingressus, disposito recuperatoque reipublicae statu, continuo in Hispaniam contra Pompeios Pompeii filios profectus, septima decima qua egressus fuerat ab Urbe die, Saguntum pervenit, statumque adversus Pompeios duos et Labienum, atque Attium Varum multa bella et varia sorte gessit. Ultimum bellum apud Mundam flumen [At., urbem] gestum est. Ubi tantis viribus dimicatum, tantaque caedes est acta, ut Caesar quoque, veteranis etiam suis cedere non erubescens, cum caedi cogique aeternam suam cerneret, praevire morte futuram victi dedecus cogitari, cum subite versus in fugam Pompeiorum cessit exercitus. Et quidem eo die hoc bellum actum est, quo Pompeius pater ab Urbe bellum gesturus aufugerat, quatuorque annis hoc bellum civile indecens-

ter toto orbe tonuit. Titus Labienus, et Atilius Varus in acie cæsi sunt. G. Pompeius cum centesimo equite aufugit: frater ejus Sextus Pompeius, contracta celeriter non parva Lusitanorum manu, cum Cesonio congressus et victus fugiensque interfectus est. Munda civitas cum immensa hominum cæde, Cæsare oppugnante, vi capta est. Cæsar Romam rediit. Ubi dum reipublicæ statum contra majorum exempla clementer instaurat, auctoribus Bruto et Cassio, conscio etiam plurimo senatu, in curia viginti et tribus vulneribus confossus interiit. In qua conjuratione fuisse amplius sexaginta conscios ferunt. Duo Bruti et G. Cassius, alique socii, strictis pugionibus, in Capitolium secesserunt. Diu deliberatum est utrum Capitolium cum auctoribus cædis opereretur incendi. Corpus ejus raptum populus, dolore stimulatus, in foro fragmentis tribunalium ac subselliolarum cremavit. Sed quæ præmisimus dum apud Romanos gererentur, hæc interim in Judæa acta sunt quæ sequuntur.

CAPUT X.

Qualiter Antipater gratiam Cæsaris sit adeptus: cui etiam nudato corpore vulnera quæ pro eo acceperat ostendit, dum ab Antigono accusaretur: et acceptam potestatem Judææ inter filios suos Herodem et Faselum divisit.

Julius ergo Cæsar (ut paulisper repetamus quæ gesta sunt prius) Aristobolum Romæ vinctum reperit, eumque mox absolvit. Levatum autem a custodia, tributis militaribus etiam munerans, in Syriam direxit, ut Judæam sibi adjungeret, Pompeiumque a tergo urgeret. Sed in exordio tentamentorum, ubi ad locum pervenit, vehemè interemptum infectum reliquit negotium. Quo comperto Pompeius, quod Aristobolus in Judæa rediviva sibi bella præparare tentaverat, etiam filium ejus Alexandrum jugulari jussit. Postea vero ex Pompeii plerisque familiaribus amicitiam Cæsaris expetentibus præcipueque incredibilem in modum Antipatro amicitiam suam affectando tribuit, et hoc ita contigit. Etenim Ptholomæus, Ægypti rex, fidem læserat promissam, et ab ipso Cæsare bellis gravissimis premebatur. Ut præmisimus, Pergamenus Mitridates cum omni manu quam secum duxerat ut auxilia Cæsari præberet, à Pelusiæcis repulsus obstaculis, in urbe Ascale resederat, desperato transitu et conatu irrito. Nec jam se committere bello audebat, locis iniquioribus et impar viribus. Cui Antipater Arabas primo in auxilium ascivit, deinde tria millia Judæorum cum valida manu et munita armis secum perduxit. Commovit etiam Syriæ potentes in adjumentum ipsius, quorum freti societate etiam alii populi ad bellum accensi sunt. Quibus adjunctis viribus fretus Mitridates, Pelusium accessit. Et cum transitu prohiberetur, obsidionem adorsus est. Quo loco Antipater præclarum militiæ documentum dedit. Siquidem, resistentibus oppidanis, cum summa vi utrinque decertaretur, primus cum suis, dirupta mox murorum parte in qua ipse præliabatur, urbem irrupit eamque cepit. Nec tamen hic finis laborum

adjumentique fuit, sed etiam cum introrsum exercitus pergeret, et circa eam quæ appellatur Oniæ regio Ægyptii vellent resistere quo intercluderent iter, rursus Antipater non solum removit prælium, sed etiam ad exercitum juvandum, quæ necessaria forent usui, ab ipsis qui arma contra paraverant, ministrari fecit. Unde Memphitæ quoque a prælio revocati sunt, et se Mitridatis societati volentes dederunt. Qui prætergressus suspectiora, cum reliquis Ægyptiis consensendum prælium ratus, liberioribus quidem locis, sed validioribus viris regionis ipsis, cujus incolatus Judæorum exercitus appellabatur, strenue decertavit: adeo ut prærupto sese periculo daret, ac pene extinctus foret, nisi Antipater videns totum, in quo Mitridates erat, dextrum cornu a cohorte urgeri, ex alia quoque parte includi lumine, nec ullum effugium fore, viriliter irruens a cornu sinistro, super eos qui Mitridatem cedentem persequebantur, quos eoque insectatus est, donec omnis hostium populus exstingeretur. Eo prælio octoginta Antipater viros de suis amisit, supra octingentos Mitridates, ita ut ipse præter spem evaserit. Atque hæc uno momento clades secuta est. Antipater multis vulneribus corporis exceptis, egregium virtutis suæ testimonium apud Cæsarem invenit, Mitridate, ut præsertim non solum suæ absolutionis interprete, sed etiam fortitudinis prædicatore. Quibus egregie Cæsar delectatus, in honorem Antipatrum, ut oportebat, inter amicos recepit, Romanæ eum reipublicæ honoribus affectit, cæteraque, ut probato sibi viro, gratiæ suæ pignora impertivit. Hircano etiam summum sacerdotium per sententiam Antipatri volens firmavit. Qui etiam ab Antigono Aristoboli filio apud Cæsarem cum accusaretur, quod plus partibus Pompeii faveret, non verborum Antipater referens vicem, sed verborum assertionem, scidit vestem, et nudus indumentorum, plenus vulnerum, diloricato amictu, oculis circumstantium iudicia virtutis: En, inquit, malivolentiae meæ in Cæsarem testimonia: defendant reum, quæ tanquam lumina animi micant. Has ergo cicatrices tibi, Cæsar, voluntatis internæ obsides tribuo. Hæc ego fidei meæ depono pignora, et inscriptos apices gero. Si civibus non creditur, hostes interrogentur pro quo vulnera illa susceperim. Quid in me aliud, nisi fidem quam tibi deferebam, persequebantur? At objectat mihi Pompeii gratiam. Et fateor, Cæsar, me non homini, sed nomini Romano amicum fuisse, idque studuisse egregie ut vestræ reipublicæ mea officia impenderentur. Militavi itaque non uni, sed omnibus. Fuerit mihi charus Pompeius, sed ante mihi cœpit ille esse amicus, quam Cæsari esset inimicus. Tuus ille gener erat, et tu socer illius. Cum esset in partibus Judææ juvi ut Romanum imperatorem, non tamen ea pro illo, quæ pro te, exopti vulnæra. Tibi impendi vades mortis, et ictus telorum excepi hostilium. Ubi Antipater finem dicendi fecit, Cæsar pronuntiat dignum magis sacerdotio Hircanum videri: Antipatro autem detulit potestatis electionem. Tum

ille eundem arbitrum honoris et moderatorem ex-
petens, atque in eum qui honorem daret, ponens
mensuram honoris, astute satis et vercunde decus
retulit et incrementum potentiae. Totius etiam Ju-
dææ procurator factus est. Sane poposcit ut muros
Judææ, qui bello diruti erant, reedificaret, tantum-
que negotium, datæ fidei securus, et postulavit et
impetravit, eaque, ut moris erat Romanis imperato-
ribus, arbitrio Cæsaris in Capitolio scripta sunt: quæ
insignia honoris Antipatro conferendi Cæsar æsti-
mavisset, ut et suæ justitiæ et meritorum viri, po-
steritatis quoque cognitioni indicia exstarent. Anti-
pater vero, in Judæam reversus, primo murum,
quem Pompeius destruxerat, in veterem statum
reformavit. Deinde Judæorum tumultus repressit,
filiis vero suis negotia provinciae commisit. Itaque
Faselum, seniore ex liberis, præsulem Hierosoly-
mis et ducem militiæ constituit; Herodem quoque
minorem natu, atque admodum adolescentem, pari
honore Galilææ præfecit. Qui ubi potestatem ade-
ptus est, natura acrior ad obeunda negotia, statim
ingenio suo materiam invenit. Laborabat enim Syria
a Zechiæ latronis incursionibus, quibus ille præda-
toriae manus princeps totam infestabat provinciam,
atque omnibus locis infensus aderat. Quem corre-
ptum jugulari jussit, multosque prædonum intere-
mit, quod ei maximam virtutis gloriam peperit et
uberem apud Syros gratiam.

CAPUT XI.

*De nece Antipatri genitoris Herodis. Et qualiter gra-
tiam Antonii sint adepti Herodes et Faselus fra-
ter ejus.*

Eodem tempore bellum inter Romanos conflatur,
dolo Cassii et Bruti Cæsare interfecto, qui privatum
habitum supergressus fuerat, in senatu graves poenas
dedit. Itaque Cassius Syriam petit occupaturus, Cæ-
sare vero adolescente et Antonio cum Bruto et Cas-
sio bellum gerentibus, Marcus et Cassius exercitu
de Syria conflato, cujus magna pars ubi usus popo-
scit, Herodes fuit, ipsum quidem totius Syriæ procu-
ratorem præficiunt. Si autem bellum desisset, reg-
num quoque Judææ Cassius eidem se delaturum
pollicitus est. Evenit autem ut Antipatro spes et
fortitudo filii causa interitus fieret. Malichus nam-
que, qui regnandi cupiditate aspiraverat, timens An-
tipatri potentiam, quæ virtute Herodis cumulabatur,
ne impedimento ejus fieret conatui, quodam regio
juvene pecunia corrupto, mixtum ei veneno poculum
dari persuadet. Atque ille quidem post convivium
mortuus est, vir ad alia strenus, rebusque admini-
strandis idoneus, et qui regnum recuperatam con-
servavit Hircano. Herodes autem, postquam claris-
simas paterno funeri celebravit exsequias, Malichum,
quem auctorem paternæ mortis fore ratus est, et
Judæorum gentem contra Romanos excitaturum,
dejectoque Hircano facillime regnaturum, timebat,
usus consilio Cassii, ejusque auxilio fretus, Mali-
chum, dolo circumventum, multis vulneribus per-
fossam interemit. Hircanus vero dum assisteret, eo

A terrore consternatus sensum amisit, atque omni so-
lutus vigore mentis et corporis torpuit. Paulisper
tamen ubi sese recepit, interrogavit Herodem quis
præcepisset Malichum occidi. Ubi cognovit exposito
Cassii Romani imperatoris jussu necatum, illico re-
spondit: Cassius ergo et mihi et patriæ meæ saluti
fuit, qui utriusque insidiatorem peremit. Sed hoc
sive metu dixerit, sive ita senserit, haud liquido
patet. Igitur Antigonus, cujus supra mentionem fe-
cimus, Aristoboli filius, qui e custodia Romæ aufer-
gerat, ac sæpius in Judæa novas res excitare molit-
us est, qui Ptholomæi viribus suffragabatur; socer
namque ejus Ptholomæus Mancii filius, qui apud Cal-
cidam sub Libano habitabat, cuncta ei subministrat,
dumque aliquas idem Antigonus occupasset Judæo-
rum munitiones, Herodes illi occurrit instructus in
aditu Judææ: postquam Malichum interfecerat, ejus-
que fratrem felicem ex finibus Judææ pepulerat,
commissio prælio superavit Antigonum. Hinc Herodes,
fugato Antigono, redit in Hierusalem. Pro merito
itaque gestæ rei omnibus charus erat, ita ut
etiam, quibus antea despectus fuerat, tunc in ejus
familiaritatem sese dederint, et propter Hircani affi-
nitatem. Namque is Herodes jam pridem ex indigen-
nis habebat uxorem non ignobilem, quæ Dosis voca-
batur, et Antipatrum ex ea susceperat filium. Tum
autem duxerat Alexandri, cujus pater fuit Aristobolus,
filium Mariamnem, Hircani neptem ex filia, at-
que inde regi Hircano familiaris erat. Nec tamen sic
Herodes invidiam declinavit. Nam ubi Cæsar et An-
tonius Cassium Brutosque bello Macedonico oppres-
sere victores, Cæsar in Italiam regredi maturavit,
Antonius in Syriam properavit. Cujus conspectui
confestim Herodes adfuit, multisque muneribus obla-
tis ejus gratiam promeruit, in tantum ut Herodem et
Faselum tetrarchas ordinaret, totiusque Judææ pro-
curationem eis contraderet, quamvis frustra plures
Judæorum legati apud Antonium eos accusarent.

CAPUT XII.

*Antigonus parvum Hircanum patri tradidit, et sacer-
dotium dolo suscepti, et qualiter a Romanis et He-
rode, capta Hierosolyma, comprehenditur atque se-
curi occiditur, Herodesque rex constituitur.*

Igitur Brazafanes, Parthorum satrapa, cum regis
filio Pacoro, Syriam post biennium occupavit. Ad
quem Antigonus accedens milia talenta est pollici-
tus et mulieres quingentas ut Hircanum deponeret
et ei regnum traderet. Quibus muneribus Parthi al-
lecti, dolo Hircanum circumveniunt Herodisque fra-
trem Faselum. Qui dum Hierosolyma profecti regis
colloquia petentes, mox Parthi jusjurandum violant,
Hircanum vinciunt atque Faselum. Vastata Hieroso-
lyma atque proximis civitatibus, Antigonum regem
constituunt. Nec solum hoc, verum etiam Faselum
et Hircanum vinctos ei tradiderunt verberandos. Anti-
gonus autem Hircani quidem quadem auriculas dentibus trun-
cat, ne solutus, rebus mutatis, unquam pontificatum
recipiat: ab integris enim celebrari sacra oportet.
Faseli vero virtute præventus est Antigonus. Qui

cum nec ferri copiam nec manus liberas haberet, ad saxum fracto capite interiit, atque ita probavit quod verus Herodis frater esset. Parthi autem, quanquam mulieribus caruerint quas cupiebant, rebus tamen Antigono apud Hierosolymam compositis, victum in Parthiam Hircanum ducunt. Herodes namque, barbarorum insidias præcavens et in nullo eis credens, matrem fratresque suos desponsatamque puellam cum matre arripiens, noctu fuga elapsus, Masadam castellum citato itinere petiit. Et tunc quidem cum fugeret, multi ad se applicabant. Postea vero quam Didimeam regionem venit, occurrit ei frater Josephus, turbamque sequentium diminui persuadet: nec etiam capacem esse tantæ multitudinis Masadam, erat autem supra quam novem millium multitudo. Itaque paruit Herodés ejus consilio, et impares quidem necessitati per Didimeam dimisit cum viatico. Valentissimos autem maximeque necesarios tenuit, atque ita in castellum receptus est. Deinde nongentis ibi relictis, qui mulieres defenderent, itemque comitatu qui satis esset obsessis disposito, ipse in Petram civitatem Arabiæ perrexit, nec tamen apud Arabas salvam esse amicitiam reperit. Denique Malichus rex eorum, remissis qui hoc admonerent, quam primum eum reverti ex finibus suis jubet. Deinde Herodes, ubi Arabas sibi hostes esse deprehendit, quos amicissimos existimabat, Ægyptum petiit. Ergo ut pervenit ad Alexandriam civitatem, honorifice a Cleopatra susceptus est, ducem sibi militum eum fore, ad ea quæ parabat, existimante. Instigatus autem reginæ precibus, neque hiemis asperitatem, neque marina discrimina, quo minus Romam navigaret, extimuit. Itaque inde continuo Romam profectus, familiaritatis paternæ gratia primum convenit Antonium, eique tam suæ quam totius generis clades, exponit, atque suis in castello relictis et obsidione cinctis, suppliciter ad eum navigasse hieme. Itaque tantæ miserationis casum miseratus Antonius, et memoria quidem junctæ cum Antipatro dextræ *, ergo ipsius aderat contemplatione virtutis, etiam tunc eum regem constituere proposuit Judæorum, quem ipse tetrarcham antea fecerat. Non minus autem quam Herodis favore odio ducebatur Antigoni. Hunc enim et seditiosum et Romanis inimicum esse arbitratur. Cæsari quidem Herodem commendabat, multo quam ipse paratius renovans Antipatri expeditiones quas in Ægypto cum ejus patre pertulerat, et hospitium et in rebus cunctis benevolentiam. Cum præter hæc ipsius quoque Herodis efficaciam cerneret, verumtamen et senatum convocabat, ubi Messala, et post eum Atratinus, astante Herode, patris ejus merita et ipsius circa populum Romanum fidem prosequerentur: quo simul hostem Antigoni demonstrarent, non solum quod intra breve tempus is dissidere cœpisset, verum etiam quod antea quoque P. R., despecto Parthorum suffragio, regnum curavisset accipere. His autem commoto senatu, cum

A Antonius bellum contra Parthos utile esse diceret, Herodem regem creari omnes assentiunt. Dimissoque concilio Antonius quidem et Cæsar egrediebantur, medium stipantes Herodem, consules autem cum aliis magistratibus antecedeabant, Cæsari hostias decretumque senatus in Capitolio reposituri. Primo autem die regni Herodis apud Antonium cœnatum est. Inde vero navi ex Italia in Ptholomaidem devectus Herodes, haud parva manu coacta externorum atque gentilium, per Galiliæam adversus Antigoni properabat, Ventidii et Cylonis fultus auxilio. Quibus ab Antonio missus Dellius, ut Herodem deducerent, persuasit: inde ad Masidam festinabat Herodes cum valida manu, tam indigenarum quam Romanorum militum, et ex Masida facile suis pignoribus et rebus B a castello receptis, Hierosolymam perrexit, cui se tam Solonis milites quam cæteri ex civitate junxerunt, virium ejus timore perculti. Castris autem compositis circa civitatem, eam sagittis et jaculis impetebant. Sed dum minime eam infringere valerent, Judæis ex civitate resistentibus, qui partibus Antigoni favebant: quamvis adeo pugnatum sit, ut sagittis et jaculis cunctos ex turribus in fugam verterent, attamen murorum defensores fortiter restiterunt. Hinc superveniente hieme, obsidio soluta est: ad loca milites opportuna hibernandi gratia discedunt. Eodem tempore Antonius Samosatam juxta Eufratem validissimam civitatem acrius oppugnabat, quo Herodes profectus est ut suam demonstraret virtutem, et ut magis magisque placeret Antonio. Denique mox ut ad eum venit, finem attulit obsidioni, multis barbaris interfectis. Ergo dum hæc aguntur apud Antonium, Herodis in Judæa res fractæ sunt. Reliquerat enim Josephum fratrem, qui omnia procuraret, cum mandatis hujusmodi, ut nequaquam ante reversionem suam adversus Antigoni bellum moveret. Verum Josephus, ubi fratrem procul abesse cognovit, immemor præceptorum, Illetricunta cum quinque cohortibus, a duce Romano Machera secum missis petit, ut matura messium tempore frumenta diripiat. Incursu autem hostium per montana atque aspera loca oppressus, ipse cadit: et magnam viri fortis in ea pugna gloriam consecutus est, cum quo omnes Romani milites pereunt, quoniam recentes de Syria cohortes lectæ erant, nec veterum militum quemquam permistum habebant qui posset rudibus opitulari. Antigonus autem minime hac victoria contentus fuit, sed adeo iracundia permotus est, ut mortuum quoque Josephum verberaret, et eis caput abscinderet. Igitur Herodi quippe degenti apud Daphnem Antiochiæ mortem fratris somnia manifesta significabant. Cum turbatus prosilisset stratis, ecce nuntii cladis intrabant. Quare præ dolore paululum questus, maxima luctus parte dilata, in hostes properabat, ultra vires iter accelerans. In dies autem singulos magna ei multitudo Judæorum accedebat, cum hos odium moveret Antigoni, alios mutationis cupiditas impellebat. Sed

* Locus corruptus ut et quamplurima in his quæ

sequuntur. EDIT.

antequam Hierosolimam perveniret, cepius cum Antigonianis militibus fortiter dimicavit et vicit. Ac postremo bello Pappum quidem, Antigoni militum ducem, absciso capite obruncat, idemque feroci magistro exercitus fratri suo mittit in percussu fratris ultionem. Namque Pappus erat qui Josephum interfecerat. Ubi autem rigor hiemis cessit, in Hierosolimam profectus est, aurisque admoles milite, annus namque agebatur tertius ex quo rex Roma fuerat declaratus: exercitus quippe in opere distributo, suburbanisque clausis, universo autem exercitu congregato ad pedem legiones undecim, equitum sex milia, praeter auxilia Syrorum, prope septentrionali muro castra collocaverunt. Tres quidem levare aggeres et super eos turres edificare jubet. Ipse quidem Herodes, senatusconsulto fretus, quibus res fuerat declaratus, hilariter cuncta disponebat. Antonius vero Sossium, ducem militum, cum valida manu in Herodis auxilium miserat. Bellatores autem qui infra murum erant, constantiores facti, oppositos e muris aggeres prohibebant, et contra instrumenta oppugnantium semper novum aliquod obstaculum moliebantur, in nulla re quidem sicut in cauculis superabant. Prorsus neque manibus neque machinis deficiebant, quoniam usque ad ultimam repugnare decreverant. Denique tanto exercitu circumsedente, per quinque menses obsidium toleraverunt: donec quidam ex his quos lectos habebat Herodes, ausi murum transgredi, civitatem irruperunt et post eos Sossii centuriones. Igitur ante omnia saepe proxima capiebantur, et infuso exercitu plurima ubique mors erat, Romanis quidem propter obsidionis moras iratis, Herodis vero manu summo intento studio ne quis penitus ex adversariis resideret. Maclabantur autem quamplurimi, et per angustiores vicus ac oppida et in domos compulsi, vel si ad templum etiam confugissent, nec ulla erat aut senectutis, aut muliebris infirmitatis miseratio. Denique licet rex ubique dimittens rogaret ut parcerent, nemo tamen dexteram continuit, sed veluti furens omnem persequerentur aetatem. Ibi tum etiam Antigonus, neque priorem neque presentem fortunam cogitans, domo descendit, et ad pedes Sossii prosternitur. Ille autem nihil eum tantae mutationis causa miseratus, et intemperanter derisit, et Antigonam appellavit, neque tamen etiam custodiae liberum dimisit ut feminam. Itaque ille quidem vinculis asservabatur. Herodes autem, quoniam hostes vicit, ut externa quoque auxilia sub jugum mitteret providebat, de suis facultatibus mercedem singulis distributurum se esse firmavit. Nam et militum quemque liberaliter et pro merito, ducem ipsum quoque Sossium regia largitate donavit, ut nemo egens pecuniis abiret. Post haec Sossius, aurea corona Deo dicata, ex Hierosolymis remeavit, Antonio vinculam Antigonum ducens: et illum quidem una spe vitae cupidum, usque ad ultimum diem ignavia digna securis excepit. Rex autem Herodes, discreta multitudine civitatis, suarum quidem partium studiosos, quo magis benevolos sibi fa-

ceret, honorifice tractabat. Antigonianos autem neci tradebat. Jam enim Antonius Cleopatra, amore corruptus, omni se cupidini concesserat. Si quis plinius scire voluerit, in Josephi tertio decimo libro requirat.

CAPUT XIII.

Herodes alienigena rege facto, prophetiam completam sunt qua Christum tunc venturum praedixerunt, et Judaeorum regnum destruendum.

Hircanus vero, ut supra diximus, a Partbis captus, ac deinde Antigone eius successore, quem Partbi sacerdotem fecerant, a Romanis comprehensus atque interempto, Judaeorum defecit regnum et sacerdotium. Siquidem Herodes alienigena et nihil omnino pertinens ad Judaeam, Antipatri videlicet Ascalonius Idumaeae regionis, et matris Cyrenidis Arabicae filius, contradicentibus Romanis, Judaeorum suscepit principatum, regnum et sacerdotium Iudae: quod prius per successiones tenebatur, id est iudicium, regnum, sacerdotium, itemque regum et sacerdotum, quod eo tempore destructum est. Completa namque est propheta quae in per Moyses loquitur: *Non deficiat ex Juda princeps, neque dies de legeribus eius, donec veniet, cui repressum est, et ipse est expectatio gentium.* Nam usque ad Herodera iudices, sacerdotes, reges, per successiones populo praefuerunt Judaeorum: iude vero nequaquam ex successione generis sacerdotum pontifices constituti sunt: neque perpetuate vite secundum legem Mosi aervientes Deo electi sunt, sed ignobiles quidam, et alio tempore alii, et nonnulli per unius anni spatium sive modico amplius, a Romanis imperatoribus sacerdotium emebant. Itaque Herodes Ananiam quemdam, de Babylonia accitum, pontificem Judaeorum constituit. Post exiguum vero temporis Aristobolum, fratrem uxoris suae Mariamneum, nepotem Hircani, successorem dedit. Quo post annum interfecto, rursus Ananiam reddidit sacerdotium. Quae omnia ita se habentia, longe prius propheta daniel designavit dicens: *Et post hebdomadas septem et sexaginta duas interficit christus, et non erit iudicium, et templum sanctum corrumpet populus, duce veniente. Et in consequentibus: Templum, inquit, erit abominatio desolationum, et usque ad consummationem temporis, consummatio dabitur super desolationem, Igitur septem et sexaginta duas hebdomadae, quae sunt simul sexaginta novem, et faciunt annos quadringentos octoginta quatuor, in quibus Christi, id est, sacerdotes per unctionem consecrati regnaverunt, ab instauratione templi sub Dario usque ad Hircanum, in quo novissimum christus et sacerdotium defecit Judaeorum. Ergo regnante Herode apud Iudaeam, et Augusto apud Romanos, Christus Filius Dei natus est, qui confirmavit veri Dei cultum in multis apostolis et credentibus. Quidquid etiam post Domini passionem in templo factum est, non fuit sacrificium Dei, sed cultus diaboli, cunctis in commune clamentibus: *Sanguis eius super nos et super filios nostras.* Et:*

Non habemus regem, nisi Casarem. Quod autem ad perfectione templi usque ad decimum Augusti imperatoris annum, quando interfecto Hircano Herodes Iudæam obtinuit, septem et sexaginta quæ hebdomades, id est, quadringenti sexaginta quatuor supputantur anni: sic possumus approbare sexagesimæ sextæ olympiadis anno tertio, id est, Augusti decimo, Herodes in Iudæis suscepit imperium, qui faciunt annos quadringentos octoginta quatuor, per singulas olympiades quadriennio supputato. Quo in tempore Virgilius, sumpta toga, Mediolanum transgreditur, et post breve tempus Romam pergit. Cicero in Formione [Phormiano] suo ab Herennio et Publio occiditur, sexagesimo quarto ætatis suæ anno. Caput ejus cum manu dextera pro rostris positum est, juxta coronatam Publii militis imaginem, qui eum occiderat. Quibus diebus tres Romæ simul soles exorti sunt, sed paulatim in eundem orbem coniecerunt (ut supra diximus). Ex tabernæ meritoria trans Tiberim oleum erupit, fluxitque tota die sine intermissione. Inter cætera vero portenta quæ tunc facta sunt toto orbe, hoc locutus est in suburbano Romæ, dicens ad arantem: Frustra se urgeri, non frumenta, sed homines in brevi defuturos. Ovidius Naso in Pelignis nascitur, Cornificius vero poeta a militibus desertus interijt, quos sæpe fugientes galeatos lepores esse dicebat. Hujus enim soror fuit Cornificia, cujus insignia exstant epigrammata. Cornelius Nepos, scriptor historicus, clarus habetur. Salustius diem obiit, quadriennio ante Actiacum bellum. M. Valerius [Mieron., Bavius] poeta, quem Virgilius in Bucolicis notat, in Cappadocia moritur.

CAPUT XIV.

De Octaviano, qui nomen avunculi et regnum suscipiens, quatiter civilia bella et externa gerendo ad hoc pervenerit ut a senatu decretum sit quod in perpetuum tribuniciæ potestatis esset.

Igitur dum in Iudæa res ita gererentur, ut partim retulimus, ordo deposcit ut ad seriem rei gestæ Romanorum revertamur. Ergo Julio Casare in curia Romæ interfecto, magna continuo malorum incrementa subsequuntur. In ejus vero cædem trahuntur agmina consociorum. Certum enim erat quia Caesar, indigne peremptus, plures habere posset ultores. Ergo Octavianus, qui testamento Julii Casaris avunculi hereditatem et nomen assumpsit, idemque qui postea Augustus est dictus, simul at Romam adolescens, ex Apollonia rediens, venit, incole suam bellis civilibus novit. Nam ut breviter coactionem malorum explicem, bella civilia quinque gessit, Mutinensè, Philippensè, Perusinum, Siculum, Actiacum. Ex quibus duo, hoc est primum ac novissimum, adversus Marcum Antonium, secundum adversus Brutum et Cassium, tertium adversus Lucium Antonium, quartum adversus Sextum Pompeum, Quintum Pompei filium, confecit. Antonius, a senatu hostis pronuntiatus, Decium Brutum apud Mutinam obsidione concluderat. Consules Hircius et Pansa, et cum his Caesar, ad liberandum Brutum ex-

pugnandumque Antonium missi. Pansa primo veniens, exceptus insidijs, inter suorum clades ipse quoque pilo graviter vulneratus, ab eodem vulnere interpositis diebus est mortuus. Hircius, auxilium collega ferens, magnas Antonij copias vasta strage delevit. Caesar eatenus castra custodivit. Secunda adversus Antonium pugna magna utrinque strages actæ sunt. Namque tunc ibi Hircius consul occisus est, victus fugit Antonius, Caesar victoria potitus est: cui Decius Brutus de conjuratione occisi Julii Casaris confessus, preces penitentiae fudit. Dolabella Trebonium, unum ex intersectoribus Casaris, Smyrnæ interfecit. Dolabellam senatus hostem pronuntiavit. Consulum occisorum uterque exercitus Casari parvit. Postea Decius Brutus in Gallia a Sequanis captus et occisus est. Vasillus eques [Al., æque], unus de percussoribus, manu suorum servorum necatus est. Lepido satis agente, Caesar Antonium recepit in gratiam, atque ob fidem reconciliatæ gratiæ filiam ejus matrimonio sortitus est. Inde cum ad Urbem accessissent, ac rumor de futura proscriptione ortus esset, G. Thorianus, vir prætorius, nihil tale metuens, incursu militum domi suæ interfectus est. Alii quoque complures trucidati sunt. Itaque ne latius atque effrenatius in circumscriptas cædes [in circumscripta cædes] ageretur, centum triginta et duorum senatorum nomina in tabula proposita sunt, primum Lepidi præcepto et nomine, deinde Antonii, tertio Casaris. Ibi Antonius T. Ciceronem inimicum suum, ibi L. Casarem avunculum suum, et (quod ex aggerando sceleris accessit) viya matre proscripserat: ibi Lepidus L. Paulum, fratrem suum, in eundem proscriptionum gregem coniecerat. Adjecti sunt postea ad numerum proscriptorum triginta equites Romani, et multæ diu et variæ cædes actæ sunt, domus proscriptorum direptis omnibus dirutæ sunt. At Dolabella in Syria multa cum Cassio bella gessit, a quo victus ipse se interfecit. Brutus et Cassius, magnis exercitibus comparatis, apud Athenas convenerunt, totamque Græciam depopulati sunt. Rhodios, Cassius, terra marique oppugnatos, ad deditionem coegit, quibus præter vitam nihil reliquit. Igitur Caesar et Antonius, eosdem in Macedoniam magnis bellorum apparatus persecuti, ad mortem compulerunt: quamvis manifestissime illa tunc pugna non victus partis Antonij, sed felicitate Casaris confecta sit. Caesar enim tunc æger, cum se in castris capiendæ quietis causa tenere statuisset, hortatu et precibus medici, qui per somnum admonitum sese fatabatur ut ea die castris Casarem salutis ipsius causa educeret, in campum æger [Al., ægre] inter copias egressus est, ac mox castra ejus ab hostibus capta sunt. Sed rursus Casariani milites Cassii castra ceperrunt. Quare ad desperationem adacti Brutus et Cassius, in maturam sibi mortem ante belli terminum coegerunt [consciverunt]: nam, invitatis percussoribus, Cassius caput, Brutus latus præbuit. At Romæ Fulvia [Fulvia], uxor Antonij, socius Casaris, dominatum ut mulier agitabat. Nam et Casarem re-

verum apud Brundisium contumeliis, factionibus invidiisque petiit. A quo, propulsata, ad Antonium concessit in Græciam. Sextus Pompeius, postquam se in proscriptorum numero relatum comperit, conversus in latrocinia, omnem oram Italiae caedibus rapinisque vastavit. Sicilia intercepta comæatibusque impeditis, Romam fame affecit. Mox cum eo pacem trimumviri, ne dicam tyranni, id est Lepidus, Cæsar Antoniusque fecerunt. Sed continuo cum contra pactum Pompeius fugitivos allegeret, ut hostis habitus est, Mena, libertus Pompei, cum sexaginta navium classe ad Cæsarem defecit, eidemque classi ipse jussu Cæsaris præfuit. Idemque continuo cum Statilio Tauro adversus Menecratum, Pompeianum duçem, navale bellum gessit. Deinde ipse Cæsar adversus eosdem Pompeianos cruentissimum navale bellum confecit. Sed continuo victricem classem pene universam apud Syllaceum [Syllaceum] naufragio amisit. Ventidius Persas et Parthos in Syriam irruentes tribus bellis maximis fudit, regemque eorum Pacorum in acie interfecit, ea scilicet die qua Crassus a Parthis fuerat occisus, Antonius, vix uno castello expugnato, pacem cum Antiocho fecit, ut ipse tantam rem consummasse videretur. Ventidium Syriæ præfecit, jussitque ut Antigono bellum inferret: qui Judæos tunc forte debellaverat, captisque Hierosolymis, templum exspoliaverat, regnumque Herodi dederat [dempserat], quem continuo victum in deditonem recepit. Mena libertus cum sex navibus ad Pompeium rediit, a quo clementer receptus, Cæsaris classem incendit, quam vix nuper Cæsar alteram secundo naufragio perdidisset. Idemque Mena, postea ab Agrippa navali prælio circumventus, cum sex trimeribus ad Cæsarem transiit. Sed hunc Cæsar tertio transfugam, indulta tantum vita, seguem reliquit. Deinde Agrippa inter Milas et Liparas adversus Democham [Democharem] et Pompeium navale prælium gessit ac vicit; ibique tunc naves triginta aut demersit, aut cepit, reliquis laceratis: Pompeius Messanam confugit. Cæsar interea Tauromenum trajecerat, quem repentino impetu Pompeius afflixit. Unde multis demersis navibus suis, ac magna multitudine suorum militum perdita, in Italiam Cæsar aufugit, nec interveniente mora, in Siciliam rediit, ibique Lepidum ex Africa adventantem obvium habuit, summas sibi partes terrore, minis ac superbia vindicantem. Post dies paucos Agrippa jussu Cæsaris, a littore cum acie instructa prospectantis, atrocissimo navali prælio adversus Pompeium conflixit et vicit. Nam centum sexaginta et tres naves aut demersit, aut cepit. Pompeius cum septemdecim navibus vix elapsus evasit. Lepidus magna viginti legionum insolentia tumens, cum Messanam militibus permisam diripisset, ipsum Cæsarem ad se venientem semel atque iterum sprevit, ac potius telis appeti jussit: quæ ille, collecta in lævum brachium lacerata, repellendo vitavit. Mox immisso equo ad suos reversus, instructo exercitu adversus Lepidum ve-

niens, plurimas legiones Lepidi, paucis interfectis, transire in suam partem compulit. Lepidus tandem intelligens quo vanitas sua tenderet, deposito paludamento assumptaque veste puella [pulla] supplexque Cæsari factus, vitam et bona impetravit, perpetuo quidem emendatus exsilio. Taurus, Cæsaris præfectus, totam pene Siciliam ferro pertentatam contritamque in fidem recepit. Quadraginta et quatuor legiones sub unius tunc imperio Cæsaris erant. Milites, multitudine ferociores, quosdam pro accipiendis agris tumultus excitaverunt. Sed Cæsar, animo ingens, viginu millia militum exanctoravit, triginta millia servorum dominis restituit, sex millia, quorum domini non exstabant, in crucem egit. Ovans Urbem ingressus, ut in perpetuum tribunizia potestatis esset, a senatu decretum est. His diebus trans Tiberim e taberna meritoria fons olei terra exundavit, ac per totum diem largissimo rivo fluxit. Antonius vero, postquam Araxim transiit, omnibus undique malis circumventus, vix tandem Antiochiam cum paucis rediit. Nam cuncti multitudine equitum et sagittariorum ab omnibus præliis quæ plura tentavit, victus semper effugeret, tum præterea incertis et ignotis regionum locis impeditus, gravissima fame ad nefandos cibos coactus est, plurimi militum sese hostibus dederunt. In Græciam transiit, jussitque Pompeium, qui victus a Cæsare exercitum bellumque reparabat, cum paucis ad se venire, Pompeius fugiens, a Tito et Furino, Aulbianis ducibus, sæpe terrestri navaliqque bello victus et captus, ac post paululum interfectus est. Cæsar Illyricum, Pannoniam partemque Italiae bellis subegit et domuit.

CAPUT XV.

Antonius, pro quibusdam successibus elatus, Octaviano Cæsari bellum denuntians. A quo ter victus ac demum captus et occisus est.

Igitur Antonius Artabanem Armeniæ regem, prædatione et dolo cepit; quem argentea catena victum ad confessionem thesaurorum regionum coegit. Expugnatoque oppido in quo conditos esse prodiderat, magnam vim auri argentique abstulit. Quæ elatus pecunia denuntiare bellum Cæsari, atque Octaviæ sorori Cæsaris, uxori suæ, repudium indicijussit, et Cleopatram sibi ex Alexandria occurrere imperavit. Ipse Asiæ, ubi classem construxerat [constituerat], profectus; cum prope tertiam partem remigum fame assumptam offendisset, nil motus: Remi, inquit, salvi sint, nam remiges non decuerat, quoad Græcia homines haberet. Cæsar ducentis triginta rostratis navibus a Brundisio in Epirum profectus est. Agrippa vero, præmissus a Cæsare, onerarias naves frumento atque armis graves ab Egypto, Syria Astaque, ut subsidium Antonio venientes, cepit; peragratoque Peloponnesium sine Mōnam [Methonam] urbem validissimam, Antonio muniam præsidio, expugnavit: inde Corcyram cepit: fugientes navali prælio persecutus profligavit multisque rebas cruentissimè gestis, ad Cæsarem

venit Antonius, defectu et fame militum suorum permotus, bellum maturare instituit, ac repente instructis copiis ad Caesaris castra processit et victus est. Tertio post pugnam die, Antonius castra ad Actium transtulit, navali praelio decernere paratus. Ducente et triginta fuere rostrate Caesaris naves, et triginta sine rostris triremes, velocitate Liburnicis pares, et octo legiones classi superpositae, absque cohortibus quinque praetoriis. Classis Antonii centum septuaginta quinque navium fuit, quantum numero cedens, tantum magnitudine praecellens. Nam decem pedum altitudine a mari aderant. Famosum et magnum hoc bellum apud Actium fuit. Ab hora quinta usque in septimam, incerta vincendi spe, gravissime utrinque caedes actae. Reliquum diei cum subsequente nocte in victoriam Caesaris declinavit. Priorum [Prior] regina Cleopatra, cum sexaginta velocissimis navibus fugit. Antonius quoque, detracto insigni praetoriae navis, fugientem secutus uxorem est. Illucescente jam die, victoriam Caesar consummavit. Ex victis duodecim millia cecidisse referuntur, sex millia vulnerata sunt, e quibus mille inter curandum defecerunt. Antonius et Cleopatra communes liberos cum parte regiae gazae ad Rubrum mare praemittendos censuerunt. Ipsi praesidiis circa duo Aegypti cornua, Pelusium, Parethoniumque dispositis, classem et copias instaurando bello paraverunt. Caesar sexto imperatorum [sextum imperator] appellatus, et quarto ipse cum M. Licinio Crasso consul, Brundisium venit. Ibi orbis terrarum praesidia, divisis legionibus, composuit. Inde in Syriam profectus, mox Pelusium adiit, ubi ab Antonianis praesidiis ultro susceptus est. Interea Cornelius Gallus, praemissus a Caesare, quatuor legiones, quas Antonius apud Cirenas praesidii loco constituerat, suscepit in fidem; atque inde Parethonium prima Aegypti a Libyae parte civitatem, victo Antonio, cepit, ipsumque continuo, apud Pharum vicit. Antonius, equestre adversus Caesarem bellum inivit, in eo quoque miserabiliter victus aufugit. Kalendis Sextilibus prima haec Antonius, cum ad instruendam classem in portum descenderet, subito universae naves ad Caesarem transierunt. Cuiusque unico praesidio, spoliatus esset, trepidus se cum paucis recepit in regiam. Regina ad pedes Augusti prostrata, tentavit oculos, ducis, frustra quidem. Nam pulchritudo, intra pudicijam principis, fuit. Nec illa de vita qua aerebatur, sed de parte regni laborabat. Quod ubi desperavit a principe, servari quo se triumpho cognovit, incautiq; remota custodiam in Mausolaym se regum recepit, ibique maxime, ut solebat, induta cultus, in referto odoribus solio juxta suum se collocavit Antonium, aduolensque ad venas serpentibus, sic morte quasi somno soluta est. Caesar Alexandria urbe, omnium longe opulentissima et maxima, victor potitus est. Nam et Roma, in tantum operibus ejus aucta est, ut, propter abundantiam pecuniarum, duplica quam usque ad id fuerat, possessionum aliarumque rerum venalium pretia starentur. Occisi sunt jussu Ca-

aris major Antonii filius et P. Canidius, infestissimus quidem semper Caesar, sed Antonio invidus, et Cassius Parmensis, ultima violatae partis [Al., violati patris] Caesaris victima, et Quintus Octavius, ob eam maxime notam, quod obscentissime Ianificio tetrinoque reginae senatorum primus Romanus praesse non erubuerat. Dehinc Caesar pedestribus copiis in Syriam venit, deinde in Asiam ad hiberna concessit, ac post per Graeciam Brundisium profectus est.

CAPUT XVI.

De eo quod Caesar Oceanicum totam Hispaniam per se subjugavit. Ubi et gloria Magni Alexandri, in eo refusa est per legatos Indorum et caeterarum gentium Orientis; et qualiter tam per se, quam etiam per suos legatos, universam eisdem subiecit orbem.

Caesar victor ab Oriente rediens, vii Idus Januariarum, Urbem triplici triumpho ingressus est; ac tunc primum ipse Jani portas, sopitis frustisque omnibus bellis civilibus, clausit. Hoc die primum Augustus consalutatus est. Quod nomen cunctis antea inviolatum, et usque ad hunc [Al., nunc] caeteris inausum dominis, tantum orbis licite usurpatum, apertum declarat imperii. Atque ex eodem die summa rerum ac potestatum penes unum esse coepit et mansit, quod Graeci monarchiam vocant. Porro autem hunc esse eundem diem, hoc est viii Idus Januariarum, quem [quo] nos Epiphaniam, hoc est, apparitionem sive manifestationem Dominici sacramenti observamus. Hinc vero Caesar parum in Hispania per ducentos annos actum intelligens, aperuit Jani portas, atque in Hispanias ipse cum exercitu profectus est. Cantabri et Astures Gallaeciae provinciae portio sunt, qua extentum Pyrenaei jugum haud procul secundo Oceano sub septentrione deductur. Hi non solum propriam libertatem tueri parati, verum etiam finitimorum praeripere ausi. Quos Caesar dum sapius aggressus frustra propter Pyrenaei difficultatem, tandem ab Aquitanico sinu per Oceanum, incautis hostibus, admoveri classem atque exponi copias jubet, quos ita improvisos debellavit et cepit. Post victoriam vero Cantabriae atque Gallaeciae, totiusque Hispaniae, Claudius Drusus, privignus Caesaris, Galliam, Rhetiamque sortitus, maximas fortissimasque gentes Germaniae armis subegerat. Nam tunc, velut ad constitutum pacis diem festinarent, ita omnes ad experientiam belli decisionemve foederis undalim gentes commovebantur; aut suscepturae pacis conditiones, si vincerentur; aut usurae quietae libertate, si vincerent Norici, Illyrii, Pannonii, Dalmatae, Moesi, Thracae et Daci, Sarmatae plurimique et maximi Germaniae populi, per diversos duces, vel superati, vel repressi, vel etiam objectu maximorum humilium, Rheni Danubique, seclusi sunt. Drusus in Germania primum Sosipetes [Al., Uzipetes], deinde Theuteres, Acathos [et Catts] perdomuit. Marcobannos bene ad interpercionem cecidit. Postea fortissimas nationes, et quibus natura vires, consuetudo experientiam virium dabat, Cheruseos, Suebos, Sicambros, pariter uno bello, sed etiam Susas, Persas supera-

vit. Quorum ex eo considerari virtus ac feritas potest, quod mulieres quoque eorum, si quando prævenerit Romanorum inter plaustra sua concludebantur, deficientibus telis, vel qualibet re qua velut telo uti furor posset, parvos filios collisos humi in hostium ora jaciebant, in singulis filiorum necibus his parricidae. Tunc etiam per Africam Musulanos et Getulos latius vagantes Cossus, dux Caesaris, aetatis finibus coercuit, atque Romanis limitibus abstinere iugiter compulsi. Et ut aliis repetendo gentium feritatem demonstrarem, unus Mœsiæ ducem ante aciem postulato silentio: Qui vos estis? inquit. Respondit: Romani gentium domini. At ille: Ita fiet, inquit, si nos viceritis. Sed mox victi sunt a Romanis. Thracæ vero, qui a Pisone sunt perdomiti, in ipsa captivitate sua rabem ostendebant. Nam catenas quibus ligati erant morsibus vellicantes, feritatem suam ipsi puniebant. Daclam quoque ultra Danubium Lentulus vicit, expulsi atque subegit; Sarmatas quoque ultra Danubium pepulsi, qui, præ nimia barbarie, nec quid pax sit intelligunt. Marmarides vero et Caramentes in Orientali plaga per Quirinum Cæsar subegit. Germanos videlicet, Gallos, Britones, Hispanos, Hyberes, Austeres, Cantabros, occiduo sub axe jacentes, per se Augustus; ad eos veniens, Romanis legibus servire coegit. Interea Cæsarem apud Tarraconem, citerioris Hispaniæ urbem, legati Indorum et Scytharum, toto orbe transmissis, tandem ibi inveniant, ultra quod jam querere non possent, refuderuntque in Cæsarem Alexandri Magni gloriam: quem sicut Hispanorum Gallorumque legatio medio Oriente apud Babyloniam contemplatione pacis adiit, ita hunc apud Hispaniam in Occidentis ultimo supplex etiam gentilitio munere Eous Indus et Scythia Boreus oravit. Cantabrico bello per quinque annos acto, totaque Hispania in æternam pacem, eum quadam respiratione lassitudinis reclinata ac reposita, Cæsar Romam rediit. Quibus etiam diebus multa per se, multaque per duces et legatos bella gessit. Nam inter ceteros, et Piso adversum Vindex missus est. Quibus subactis, victor ad Cæsarem Lugdunum venit. Pannonios novo motu intumescens, Tyberius, prævignus Cæsaris, cruentissima cæde delevit: idemque continuo Germanos bello arripuit: e quibus quadraginta millia captivorum victor abduxit. Quod revera bellum maximum et formidolosum quindecim legionibus per triennium gestum est; nec fere ullum majus bellum, sicut Suetonius attestatur, post Punicum fuit. Eodem vero tempore, Quintillius Varus cum tribus legionibus a Germanis rebellantibus, mira superbia atque avaritia in subjectos agens, funditus deletus est. Quam republicam cladem Cæsar Augustus adeo graviter tulit, ut sæpe per vim doloris caput parieti collidens, clamaret: Quintilli Vare, redde legiones. Bosphoranos vero Agrippa superavit, et signis Romanis quæ illi quondam sub Mitridate sustulerant, bello recuperatis, victos ad deditionem coegit. Parthi, quasi toto terrarum orbe vel domito vel pacato omnium oculis

A signarentur, atque in se solos omnia vigor totius imperii vertendus esset: quippe quos prius in laetitia Crassianæ cædis conscientia mordebat, ultro signa quæ Crasso interfecto abstulerant, ad Cæsarem remiserunt, regisque obsidibus traditis firmum fœdus fidei supplicatione memoravit. Itaque anno ab Urbe condita septingentesimo quinquagesimo secundo Cæsar Augustus ab Oriente in Occidentem, a Septentrione in Meridientem, ac per totum Oceani circumcinctis gentibus una pace compositis; Jani portas tertio ipse tunc clausit. Quas ex eo per duodecim fœdatis annos quietissimo semper observatas otio; ipsa etiam rubigo consignavit: nec prius unquam nisi sub extrema senectate Augusti pulsata Atheniensium seditione et Draconum [Dacorum] commotione patuerunt. Clausis igitur Jani portis, reipublicam quam bello quaesierat, pace nutrire atque amplificare studens, leges plurimas statuit, per quas humanum genus libera reverentia disciplinæ morem gereret, domini appellationem ut hominibus declinavit. Nam eum eodem spectante ludos; pronuntiatum esset in mimo: *U dominum æquum et bonum, universique, quasi de ipso dicitur caset, exultantes approbavissent, statim quidem manu vultuque indecoras adulationes repressit, et sequenti die gravissimo corripuit edicto; dominumque se posuit appellari ne a liberis quidem aut nepotibus suis; vel serio vel joco, passus est. Igitur eo tempore; id est; eo anno quo firmissimam verissimamque pacem ordinatione Dei Cæsar composuit, natus est Christus, cuius adventum pax ista famulata est, in cuius octava audientibus hominibus exultantes angeli cœlorum exclamant: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Eodemque tempore hic, ad quem terrarum omnium summa concesserat, dominum se hominem appellari non passus, imo nec ausus; quo veritas dominus totius generis humani inter homines natus est. Eodem quoque anno tunc primum idem Cæsar, quæcunq; his tantis mysteriis predestinaverat. Deus, constanter agi singularum ubique provincialium, et censeri omnes homines iussit, quando et Deus homo videtur esse dignatus est. Hæc illa prima clarissimaque professio [quæ] Cæsarem omnium principem, Romanosque rerum dominos, singillatim cunctorum hominum edita ascriptione signavit, in qua, se et ipse, qui cunctos homines facit, inveniri hominem ascribique inter homines voluit. Quod penitus nunquam ab orbe condito atque ab exordio generis humani in hunc modum actum est, ne Babylonis quidem vel Macedoniæ, ut hoc dicam minori cuiquam regno, cohecessum fuit.*

CAPUT XVII.

De præliis ab Herode gestis cum rege Arabum; et qualiter gratiam Octavianii Cæsaris adeptus sit.

Igitur Herodes senatusconsulto, Antiochique atque Cæsaris favore. In regno Iudæorum confirmatus (ut superius enarravimus), dum cum omni belli apparatu instructus, ut cum Antonio ad Actiacam properaret bellum, callide a Cleopatra quidem interceptus est.

ne particeps sceret periculorum Antigonii: regibus enim, id est, Malicho Arabiæ atque Herodi insidias tendens, bellum in Arabas ut Herodi committeret persuadet Antonio. Quos si vicisset Arabiæ domina, sin victus esset Judæorum constitueretur, alterumque potentium per alterum pessumdaret. Sed hanc ejus voluntatem Octavianus prevenit Cæsar. Herodes autem, mox ut in Arabiam venit, bello exceptus, superior factus, victoria potitus est. Arabes vero cum victi essent, majore motu suscitantur, cum valida manu pugnam repetunt, victisque agminibus circa saxosa loca et devia Herodis militem fugant. Plurimis cæde prostratis, eos vero qui fugerant cum castris ceperunt. Post hanc vero cladem alia sequitur calamitas Herodem. Nam ejus regni anno septimo, et Acliacæ bello fervente, terramotus infinitam quidem pecorum multitudinem, hominum vero triginta millia peremit, cum exercitus Herodis mansisset incolumis, quoniam sub dio debebat. Hanc miseriam Judæorum ut fama perceperunt Arabes, tristibus enim huntis gravius aliquid affragitur, mox in Judæam cum omni exercitū ruunt. Herodes vero audiens adventum illorum, ita suos solabatur, et fertur: Non enim tantum manu armisque freti quantum nostris calamitatibus veniunt. Fallax autem spes est, quæ non suis viribus nititur, sed alienis adversis. Neque vero vel secundæ res, vel contrariæ apud homines certæ sunt, sed in utramque partem vicissim videas nutare fortunam. Et id exemplā vobis propria demonstrabunt. Nempe prælio superiore victores, post ab hostibus victi sumus. Et nunc ergo, quantum æstimare licet, illi capientur, victores sese fore credentes. Nimis enim confidens incautus est, metus autem providentiam docet. Nihil autem vos terreat rerum anima carentium, motus, neque arbitrii terre concussionem, allicujus futuræ cladis esse portentum. Naturalia sunt elementorum quoque vitia, nullumque damnun inferunt, nisi ex ipsis evenerit. Nam pestilentia quidem, vel famis, vel terramotus signum aliquod tardius fortasse præcesserit; ipsa vero cum existerint, sui magnitudine finiuntur. Talibus vero exemplis suos animavit milites. Herodes, hostes aggressus, superavit et vicit. Quandiu quidem resisterunt, non magna cædes eorum facta est: ubi vero terga vertierunt, multi a Judæis, multi vero a semetipsis conculcati, quos Herodes pene omnes aut interfecit aut cepit. Sed hanc fuscavit victoriam sollicitudo propter amicitiam Antonii post victoriam Cæsaris apud Actium. Itaque Herodes tradens se periculo, Rhodumque transmissus, adiit Cæsarem sine diademate, veste quidem cultuque privato, sed fastu regio, neque dissimulata veritate, coram hæc dixit: Ego Cæsar, rex factus ab Antonio, fateor utilem me fuisse regi Antonio, neque dubitaverim dicere quod omni modo armis quoque me gratum expertus esset, nisi Arabes prohibuissent. Verum tamen et auxilia pro viribus ei misi, et multa frumenti millia. Ego enim optimum consilium ei dedi, unam esse dicens Cleopatras mortem adversa-

riorum correctionem. Quam si occidisset et pecunias ei et muros ad tuitionem, et exercitum et metipsum belli contra te socium pollicebat. Sed profecto ejus aures Cleopatras amores, et Deus, qui victoriam tibi donavit, obstruxit. Una ergo cum Antonio victus sum, et regni coronam cum ejus fortuna deposui. Ad te autem veni, spem salutis de virtute præsumens, et ne in examen duceretur proterans qualis amicus et cujus fuerim. Ad hæc Cæsar: Imo vere salvus esto, inquit, et nunc regnato certius. Nam meritus es ut plurimos regas, cum amicitiam tanta fide tuearis. Experire autem ut etiam felicioribus fidelis permanear. Siquidem ego præclarissimam spem de tua quidem magnanimitate promitto. Recte tamen fecit Antonius, qui magis Cleopatras quam tibi paruit. Te namque lucrati sumus propter ejus amicitiam. Hujus sermonis humanitate regem, ne quid de amicitia sua dubitaret, hortatus, et diadema illi imposuit, et regnum confirmavit. Inde in Ægyptum prosequutus Cæsaris iter, suppeditatis omnibus quæ usui vel ipsi vel exercitui forent, maximam gratiam imperatoris sibi suo studio conciliavit: præcipue quia in locis aridioribus usque Pelusium regali provisione aquarum affluentiam ministravit. Quibus officiis tantum sui amorem infundit omnibus, ut plus videretur meruisse quam accèpisset, minorque regni potestas quam humanitatis largitas æstimaretur. Unde Cæsar ex sententia rebus intra Ægyptum gestis, Antonio et Cleopatras defunctis, non solum quæ adempta erant Herodi reddidit, verum etiam præter illa quæ Cleopatras averterat, Zadoram, Hipponem, Samariam, ei concessit, maritimasque urbes, Gazam, Antedonem, Hioppen, Turrim Statronis simul donavit. Stipatores etiam 400 ex Gallia, quibus septa incedebat Cleopatras, ad custodiam corporis regi concessit, multaque alia. Sed his omnibus rex plus lætabatur, quia a Cæsare super omnes infra Agrippam diligebatur, ab Agrippa infra Cæsarem.

CAPUT XVIII.

De operibus ab Herode excellentioribus factis. Et de intersectione filiorum ac conjugis, sive amicorum, ac demum de ejus execrabili morte.

Igitur postquam Tracon regionem, et Bathaneam, omnemque terram Galilææ ditioni Herodis Cæsar subdidit, totiusque Syriæ procuratorem constituit, animus Herodis ad majora sublatus est. Anno itaque regni sui quinto decimo templum instauravit, et duplum terræ spatium quam fuerat circa templum muro amplexus est, ingenti sumptu et munificentia singulari, argumento erant in ambitu fani magnæ porticus, eisque conjunctum a Septentrione castellum, et illas quidem a fundamentis erexit. Hoc autem nulla re minus quam regni sedes largis opibus renovatum Antoniam vocavit, in honorem Antonii. Quin etiam domo sibi regia in superiore parte civitatis exstructa, duas aedes in ea maximas atque pulcherrimas, quibus ne templum quidem usque conferri posset, ædificavit, easque amicorum vocabulis,

unam *Cæsarem*, *Agrippinum* alteram nominavit. Neo-
 vero solis gentis memoriam eorum, et cognomina cin-
 cumscripit, sed in totas, etiam civitates, studium
 liberalitatis extendit. Prorsus non est idoneus regni
 locus, quem honore *Cæsaris* nudum reliquerit. Postea
 vero, quam sine suis templis replevit, in provinciam
 quoque honores ejus effudit, et in multis civitatibus
 templa, quæ *Cæsarea* nominantur, constituit. Cætera
 vero ejus opera munificenter condita omnino. Scire
 vero cupientes, ad *Jesophi* libros convolare studeant.
 Unius autem civitatis portum atque opera enarrabo
 ab eo peracta. Ergo, quum vidisset unam civitatem
 vetustate jam lassam, quæ *Pyrgos* *Stratonis* vocaba-
 tur, in litore maris totam eam candido reparavit
 saxo. Littora, verò contigua hujus civitatis adeo fue-
 runt impetiosa, ut omnes in mari fluctuare coge-
 rentur, minas *Aphrici* metuentes, qui ex *Phœnicæ*
 ad *Ægyptum* navigabant. Cujus etiam mediocris aura
 tantas undarum moles ad scopulos erigit, et remean-
 tis æstu gurgitis per aliquantum spatium maris fer-
 tas augetur. Sed rex, liberalitate ac sumptibus de-
 victa natura loci, majorem portum fabricavit, et in
 ejus penetralibus alias navibus stationes fecit altis-
 simas, et quæquam, omnis ei locus adversaretur,
 tamen ita, cum difficultate, certavit, ut firmitas qui-
 dem structuræ nequaquam mari cederet; pulchritudo
 vero tanta esset, quasi nulla res ardua præpedisset
 ornatum. Mensus enim quantum diximus portui spa-
 tium, per viginti unas in profundum saxa demisit,
 quorum pleraque pedum quinquaginta longitudinis,
 et altitudinis quindecim, et latitudinis decem, non
 nulla etiam majora, fuerunt. Expleto autem spatio
 quod unam celabat, in ducentos pedes murum dila-
 tavit. Ex quibus centum repellendis fluctibus ante
 constructi, cæteri autem saxo, quo portus cingitur,
 muro subjecti sunt, magna turribus interpositis,
 quam maximam atque pulcherrimam in *pariete* *Cæ-
 saris* *Drusium*, cognominata est. Crebri autem for-
 nices ad deducenda que portus haberet, præque for-
 nicibus et circum eos pile, saxa, et latera, quam naves
 egredientes exasperet. Aditus autem *Septentrionalis*
 erat. Ventorum enim pro situ loci placidissimus est
Boreas. Ad *orientem*, vero *status*, sive *Colossus*. At
 utrinque fuli columnis. Quarum a læva quidem in-
 trantibus stantes, solida turris stantibus; dextera vero
 duo proderi lapides juncti, et partis adversæ turris
 magnitudinem superantes. Donus autem portui con-
 nexa, candido sitient lapide, præque mensura spa-
 tiorum civitatis vice tendentes in portum. Contra
 ostium verò portus in colle *Cæsaris* templum, magni-
 tudine simul et pulchritudine præcipuum, statuque
 in eo *Cæsaris* sive *Colossus* non minor quam *Ævis*
 apud *Olympias*, cujus ad exemplum factus est. Hanc
 itaque civitatem in honore *Cæsaris* nuncupavit *Cæ-
 saream*. Pro amore vero parentum, id est, *Antipatri*,
 et *Cypridis*, et *Faseli* civitates, castella, cures, ob
 memoriam eternam edificavit. *Ludos* vero *Olym-
 piæ* certaminis et gymnasia in diversis civitatibus
 propriis sumptibus reparavit. Quia et corpore usus

est, quod, magnitudinis animi sui concederet. Erat
 utique venator summus, bellator fortis, sagittarum
 dexterissimus, et in rebus laboribusque felicissimus,
 secundam ejus fortunam humiliavit superbia. Mox
 etiam, ut regni adeptus est potentiam, repudiavit
 conjugem, quam prius habuerat, quæ *Dosis* vocaba-
 tur, et *Marianam* *Hircani* nephem, de regio semine
Alexandri filiam. *Illi* *Aristoboli*, sibi sociavit in con-
 jugio, a regalibus priore depulsa uxore, cum filio
Antipatro, quem ex ea susceperat, ipse vero immenso
 amore *Marianam* diligebat, a qua maxime dilectas,
 sed magis exosus est, ob hanc causam, quoniam
Hircanum ejus avum, postquam *Parthi* ab exilio
 illum remisissent, dolo occiderat, fratremque uxoris
Joabam, cui pontificatus honorem contulerat, invidia
 stimulante, propter favorem populi, quem erga
 eum habebant, necare præcepit. Hi enim dolores
 atque nobilitas sanguinis, excitaverant mulierem
 adversus maritum, quorumque mariti eximius, quem
 erga se noverat atque secunditas prolis, addiderant
 fiduciam. Genuerat enim ei tres filios atque duas
 feminas, quorum una vocabatur *Alexander*, secun-
 dus *Aristobolus*, tertius *Romæ* liberalibus studiis
 traditus defunctus est. Hæc igitur *Marianæ* probro
 dabat *Herodi* suorum necem, sororemque regis *Sa-
 lomen*, et fratrem *Ferora* maledictis atrocioribus
 deheestabat. Sed, rex quidem amore uxoris mutus
 erat, gravi autem indignatione mulieres sequebant
 et quo maxime commoveretur. *Herodes*, crimina
 adulterii, præter alia multa, quæ similia fingere solent,
 objiciebant. Quo livore *Herodes*, instigatus, interfice-
 re jussit uxorem; filios vero suos ob necem ma-
 ternam *Alexandrum*, et *Aristobolum* quasi indignos
 et sibi peccam meditantes, a *Cæsare* *Octaviano*
 ad mortem poposcit, Imperator vero satisfactionem
 suscipiens, ab *Alexandro* erat quippe acerrimus in-
 diceo, patri eos reconciliavit, præcipiens, ut patri
 obedirent, sinero amore, ut domino; *Herodi* vero
 dixit, ut paterno affectu, suos recognosceret filios,
 siquo reconciliatis, remisit eos in regnum. *Herodes*
 vero, mox ut reversus est in *Judeam*, insidiis *Anti-
 patri*, qui regnum affectabat, paternum, captus, et
Dosis prioris uxoris, quam in cubile *Marianæ* oc-
 cise introduxerat, armatur iterum in filios. Crevit
 enim per singulos dies odium et indignatio patris in
 filios, quoadusque morti eos traderet. Quibus inter-
 fectis, *Antipater*, non impune latatus est, qui auctor
 mortis existerat fratrum. Justo namque judicio *Dei*,
 et parricide *Herodis* malo, qui omnes suos semper
 habebat amicos suspectos, *Antipatrum* quem apud
Cæsarem regni successorem designaverat, necem
 sibi meditantem deprehendit, et diu victum, afflixit,
 ac demum interficere jussit. Vitam etiam *Salomæ*
 sororis, que interficere, et eam eam alii tradidisset
 uxorem, etiam hanc interfecit, cum et æternam suam
Marianæ matrem crudeliter necasset. Itaque reg-
 num ejus acerbissima iniquitate repletum est. De
 quibus videlicet suspicio fuisset, illico trucidabat eos.
 Multi regis iracundia, cædis cupidæ, contra adver-
 sa-

ries habebantur, et mendaciorum quidem confestim fides habebatur. Erant autem criminacionibus ipsis valociora supplicia. Denique qui modo accusaverat atrocitabatur; et cum eo qui ante se convictus esset ducebatur ad poenam. De vita namque et periculis regis quaestiones breviori compendio terminabat. Ad hanc autem savitiam processerat, ut nec eorum quemplam humanitus aspiceret, qui accusatores essent; verum amicis etiam immitissimum se praeberet. Ejus namque filii Alexander et Aristobolus, quos occiderat, hanc habuerunt prolem. Filii Alexandri ex Glaphira regis Cappadociae Archelai filia, duo fuerunt, Tigranes et Alexander. Aristoboli vero, Agrippa, Herodes et Aristobolus. Hos enim sibi genuit Beronice Salomis Herodis sororis filia, ipsius sobrina. Ipse autem Herodes, quos praeter necaverat, hos habebat filios, Herodem Antipam, Archelaum Herodem, et Philippum atque Phaselum, filias vero Bosanien et Salomen, et Olympiadem; ac praeter has, Alexandri, et Aristoboli sorores duas, ex Mariamne uxore, quam interfecerat. Hanc prolem, ex diversis uxoribus, quas plures habebat, genuit. Feroran autem (ut fama fuit) fratrem suum veneno occidit. Ergo post immensam necem domesticorum atque insatiabilem subjectorum, et Dominum Christum magis praedicantibus didicit natum, cum mox ad cuncta conversus argumenta, extinguere curavit. Sed dum non hoc contigit ut voluit, furorē quem corde celaverat occidendo pueros Bethlehemitibus demonstravit. Supra enim omnes barbaros crudelissimum edicto omnes pueros ab unis noctis aetate usque ad spatium duorum videlicet annorum alidere iussit. Quam eadem Dominus innocentium terribiliter in eum vindicavit, quamvis etiam sophistas in lege crudelissimos duos eum eorum discipulis vivos intenderet, aliosque eis consentientibus trucidari iusserat, quia aquilam in templo auream, quam contra reges instituerat, a fano ejicere decreverant. Scribas quoque et interpretes divinae legis occidit, quos suspicior in nece parvulorum cum Herode fuisse meditato. Herodis quippe corpus morbo occupatum variis doloribus differebatur. Nam febris quidem non mediocris erat, prurigo autem intolerabilis habebat omnem corporis superficem. Assiduis autem vexabatur corporis tormentis, pedesque tanquam ex intercoctis vitio intumescant, quum et inflatio ventriculi patredoque testiculorum vermiculos generans. Hinc atra jam hinc correptus, et pene ipsi morti inhabitabatur. Igittur factam nefariam excogitavit. Collectos enim cujusque vici ex omni Judaea nobiliores in locum cui nomen est Hippodromo concludi praecipit. Deinde sorore Salome et Alexa marito ejus ad se vocatis, ait: Scio, inquit, mortem meam festis gaudiis celebratos esse Judaeos, verum per alios lugeri potero, et praeclearissimos honores assequi sepulturae, si qua praecipio feceritis. Hos viros qui habentur in custodia, cum animam efflaverō, statim militibus circumdatos occidite, ut etiam in vita, omnis mihi Judaea, omnis donus, lacrymet. Herodes quia inedia tussisque

Apariter violentia distendebatur, statim praeventre conatus est, sumptoque malo, etiam cultellam poscit. Sectum enim comedere consueverat. Deinde circumspecto ne quis arbiter impediret, tanquam se percussurus dexteram sustulit. Cum vero Aciabus consobrinus ejus accurrisset, manumque continisset, paululum morte protelata, corrigit testamentum et successorem quidem Archelaum, natu maximum Antipatri fratrem, scribit, tetrarcham vero Antipam. Moritur itaque Herodes post annos quidem 44 ex quo interfecit Antigonum et regno potitus est Judaeorum, annis vero 32 postquam rex a Romanis declaratus est, et in aliis quidem omnibus secunda fortuna usus est, in rebus autem domesticis infelicissimus fuit. Augustus vero Herodis loco Archelaum constituit, ejusque fratres quatuor tetrarchas fecit.

CAPUT XIX.

Imperante Octaviano Christum natum esse, ut praedixerant prophetae, et angeli annuntiarunt. Et qui memoria digni illustres eo tempore haberentur viri.

Quibus diebus regnum Aegyptiorum, quod fuit in Alexandria, destructum est, quod usque ad Cleopatram annis 240 steterat. Aegyptus vero provincia deinceps Romanorum facta est, quam primus Cornelius Gallus Foro-Julien-sis poeta tenuit; qui quadagesimo tertio aetatis suae anno propria manu se interemit, de quo Virgilius in Bucolicis meminit. Quo tempore, censu Romae agitato, inventa sunt civium Romanorum quadraginta millia centena, et quadraginta tria millia. Marcus enim Terentius Varro philosophus, prope nonagenarius moritur. Tunc Nicopolis juxta Actium condita, et Agonactus constitutus est, Arctoricus medicus Augusti, post Actiacam victoriam naufragio perit. Is namque Octavianum monuit ut e castris in campum, quamvis aeger, contra Antonianos milites properaret, hoc ei profuturum fore in somnis didicisse dicit. Quod ut Augustus fecit, discrimen mortis evasit. Confestim quippe ejus castra ab Antonianis capta sunt. Larissaeus enim magus et Pythagoricus ab Augusto urbe et Italia depulsus est. Augustus etiam Gallos et Calabriam vegetates fecit. M. Gnaeus Plautius Ciceronis discipulus, orator habebatur insignis. Qui cum Galliam Comatam regeret, Jugurtham condidit. M. Lolus Galatiam provinciam fecit. Quintilius Cremonensis, Virgili et Horatii amicus, moritur. Tiberius, ab Augusto missus, occupavit Armeniam. Virgilius poeta Brundisii moritur, Saturnino et Cinna Lucentio consulibus: ossa ejus Neapolim translata, in secundo ab urbe milliario sepeliuntur, titulo hujusmodi superscripto, quem moriens ipse dicitaverat:

Mantus me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc Parthenope, cecini pascua, rura, duces.

Verrius etiam et Tacax, Virgilio et Horatio contubernales, poetae habentur illustres, qui Aeneidos postea libros emendaverunt sub ea lege, ut nihil adderent. Emilius Macer etiam Veronensis poeta in Asia moritur. Augustus Agrippam adoptavit in filium.

Tyberius Vindelicos et eos qui Thraciarum confines A erant Romanas provincias facit, ac deinceps vastata Germania Imperator appellatur. G. Julius, cognomine Polyhistor, illustris grammaticus habetur. Horatius quinquagesimo septimo aetatis suae anno niofilius Romae. Tyberius Caesar de captis Pannoniis triumphavit. Augustus filiam suam in adulterio deprehensam exsilio damnavit. Marcus Tullius Tyro, Ciceronis libertus, qui primus notas commentatus est, in Puteolano praedio usque ad centum annos con-senescit. Augustus Tyberium et Agrippam in filios adoptavit. Judas Galileus ad rebellandum Ju-deos cohortatur; Asinius Pollio orator vir consularis, qui de Dalmatis triumphavit, in villa Tusculana aetatis suae anno octogesimo moritur. Cuius filius B Asinius Gallus orator, qui dixit a Tyberio supplicis necatus est. Cuius etiam Virgilius meminit. Igitur, ut praemisimus ad Domini nostri Jesu Christi nativitate, hominis Deique Filii pervenimus. Quae ut a prophetis praenuntiabatur, angelis praedictibus, stella duce, ac sacerdotibus legitime doctoribus protestantibus, in Bethleem Judae celebrata est, anno videlicet a reedificatione templi, quae sub Dario rege facta est, quingentesimo octavo primo; a Salomone autem et prima aedificatione templi anno millesimo vigesimo septimo; a Mose et egressu Is-tae-lis ex Aegypto millesimo quingentesimo sexto. Ab Abraham et regno Nini et Semiramidis anni 2011; a diluvio quippe anni 2921; ab Adam vero 5129. Se-cundum Hebraeos igitur scripturam, et Africam sup-putationem, amplius inventuntur anni 128. Hanc igitur annorum seriem, a protoplasto scilicet usque ad Domini adventum, in singulis, prout potuimus, regis ex celebrioribus factis narrare curavimus. Nunc autem cum post immensos pelagi fluctus Scil-leos tandem evasimus latrorum, et, optata statione potiti, post longaevas saeculorum tenebras ad locum venimus veram, qua respersi in Domini Christi ad-ventu, librorum finem fecimus.

IN TOMUM POSTERIOREM

AD JUDITH AUGUSTAM AUCTORIS PRAEFATIO.

Domina Augustarum felicissima Judith, dum in humanis quo altius accrescas non invenitur rebus: quia si de viro agitur, quis nobilior imperatorum, aut sapientior in divinis, saeculariumve disciplinis, C Ludovico Caesare indicto? nec mirum talem protulisse excellentissimo Augusto saeculo sobolem Carolo. Si autem de venustate corporis, ut absque adulationis furo proferam quod verum est, pulchritudine superis omnes, quas visus vel auditus nostrae parvitas comperit reginas. Sin autem de prole, nonne mundi gloria et hominum delectatio Carolus, qui elegantia corporis ac moribus optimis, seu agili prudentiae studio immuturam vincendo propriam superat aetatem, ut videatur avae ejus non obisse, sed potius, deterga caligine somni, novum illustrare orbem, siquidem in nepote immortale ipsius ingenium una cum nomine decor et virtus splendeant. Quam ob rem, dum in temporalibus nihil desit rebus, ut augmento careas, studio sapientiae dilatari, ut D excellentior terro saeculis imperatricibus reperiri. Igitur indita a Deo tibi sapientia, et naturalis ingenii scientia, attonitum me reddidit inter ceteros adutores, quoniam in divinis et liberalibus studiis, ut tuae eruditionis cognovi facultiam, obstupui, statimque deliberare mecum coepi quodnam munusculum meo labore congestum tuae offerrem almitatis flagrantiae. Igitur ab Octaviano Augusto et Domini nativitate Salvatoris nostri secundum aggressus sum scribendo opus, quod peregi usque ad regna Fran-corum et Longobardorum deficientibus Romanorum imperatoribus seu iudicibus ab Italia et Gallis, Got-

torum quoque regibus, qui successerant, ab eis etiam depulsis. Quod videlicet opus quinque distinxit in libros. In his enim, velut in speculo, per tuae sanc-tissimae devotionis admonitionem atque jussionem do-minus meus Carolus, gloriosissimus tuae filius excel-lentiae, inspicere quid agendum vel quid vitandum sit poterit. Decet enim dominam te venerabilem uni-cum erudire filium, nostrae jucunditatis et novi saeculi regem esse Bersabeae, quae Iduliam priscorum eruditit sapientissimum saeculorum regem, ut idem de se ait: Nam et ego filius fui patris mei tenellus, et unigenitus coram matre mea, et docebat me atque dicebat: Suscipiat verba mea cor tuum; custodi praecepta mea, et vives. Posside sapientiam, posside prudentiam, ne obliviscaris, neque declines a verbis oris mei, ne dimittas eam, et custodiet te; dilige eam, et servabit te, etc. Is autem prout de Domini confidimus pietate, sacris jussionibus tuis parebit, et inter ceteras matris dilectionis admonitiones hos libellos suae non delignabitur contradere memoria. Quibus imperatorum gestis, sanctorumque triumphis, atque doctorum magnificentium doctrinis illustratus, cautius quid agendum sit, sive subtilius inveniet quid sit vitandum. Igitur hos codicillos tuae dilectionis amor, mi domina semper Augusta, scribere com-pulsi, qui tuae almitatis et immortalis sapientiae judicium exspectant. Quod si judicando consequantur laudem, tuae reputabitur aeternaliter memoriae: quoniam sacratissimum nomen tuum Judith judicans, sive laudans interpretatur.

INCIPIT

CHRONICORUM TOMUS POSTERIOR,

Continens ab Octaviano Augusto et Christi Servatoris nostri Nativitate usque ad Francorum et Longobardorum regna rerum gestarum historiam.

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Quot priores libri diversorum regnorum historias continent ab initio mundi usque ad nativitatem Christi.

In prioribus libris, Domino suffragante, ex multorum opusculis cum hagiographorum tum gentilium, non modico labore desudans, decerpere curavi quaecunque utilia parvitati meae sunt visa, et legentibus profutura, sumens exordium a primo parente mortaliū propagatore. Tandem post multas saeculorum tenebras, ad nativitatem novi hominis pervenimus, Domini scilicet Jesu Christi Dei et hominis filii. Uti priorum finem decevi facere librorum, ut cum legilibus caeremoniis, et umbris, atque erroribus pristinis, terminarentur.

CAPUT II.

De nativitate Christi ab angelis et prophetis annuntiatā, quae sextam mundi aetatem consecravit.

Igitur jam Salvatore nato, ejusque radiis remotis tenebris, illustrato mundo, alia terenda est via, nec de diversarum, ut prius, fatigabitur calamus gentium regnis scripturus, dum feritas atque rabies singularum gentium immensaque libido dompandi (ut in prioribus libando perstrinximus libris) in unius ditionis pariter omnia concenterent regna. Et hoc non hominum fortitudo, vel prudentia, sed Dei omnipotentia, quod antea nusquam fuerat, preparavit. Quod longe propheta praevidens, ait: *Non levabit gens gladium, et quae sequuntur.* Dignum itaque erat ut illo nascente, qui unus est Deus, in substantia Patris et Spiritus sancti, sub unius censu totus subderetur mundus. Itaque haec nativitas celebrata est, prophetis praedicentibus, et angelis proclamantibus: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis*, quando totus sub una pace mundus, mirabili modo et praecedentibus saeculis inaudito, quiescebat. Quam videlicet nativitatem et pacem, non solum divini eloqui scripta, sed etiam gentiliū oracula longe prius praedixerunt, ut in Sibyllinis et ceterorum carminibus continetur. Igitur postquam imperare cepit Octavianus Caesar, qui primus monarchiam obtinuit mundi (quamvis avunculus ejus Julius Caesar ante eum existeret potius metator imperii quam imperator), prope emenso admodum anno quadragesimo secundo, natus est Dominus Christus, veram mundo torpenti in tenebris a saeculis saeculorum terris afferens lucem. Ita enim factum est ut

A cum Abraham sanctis sub Nino primo gentium rege quadragesimo tertio natus sit anno, cui dictae sunt repromissiones, et ex cujus semine promissus fuerat Christus, Christi autem nativitas, sub fine quadragesimi secundi conveniret, ut jam non ipse in parte tertii anni, sed in ipso potius tertius annus oriretur. Qui etiam annus quantis, quam novis, quamque insitatis abundaverit, satis, etiam me non preferente, compertum haberi arbitror. Toto terrarum orbe una pax omnium, non cessatione, sed abolitione bellorum, clausae Jani Gemini portae, extinctis bellorum rabiibus non repressis. Census ille primus maximus, tum in hoc unum Caesaris nomen universa magna gentium creatura juravit, simulque per communionem census unius societatis effecta est. Igitur anno ab Urbe condita septingentesimo quinquagesimo secundo natus est Christus, salutarem mundi afferens fidem, vere petra medio rerum posita, ubi comminueretur qui offenderet, qui crederet salvaretur; vere ignis ardens, quem qui insequitur illuminatur, qui tentat exurit. Ipse est Christus Christianorum caput, salvator bonorum, malorum punitor, iudex omnium. Hic enim Jesus Christus Filius Dei sextam mundi aetatem sua consecravit adventu.

CAPUT III.

De Herode alienigena sub quo natus est Christus, quod tunc prophetae impletae sunt hanc nativitatem praedictentes.

Igitur, ut in praecedentibus libris ostendimus, depulsos esse a regno Judaeorum vel ducatu ex semine Juda duces et principes, tum de summa rerum acriter contenderent, Herodes a Romanis constitutus, est princeps alienigena, et nihil omnino pertinens ad Judaeos, qui antipatri Ascalonitae et matris Cypridis Arabiae filius fuit. Is dum a Romanis suscepit principatum Judaeorum, vicinam Christi nativitatem designat, et sacerdotiam, et regnum Judaeae, quod prius per successiones minorum tenebatur, esse destruendum; jamque completam prophetiam esse quae ita per Moysen loquitur: *Non deficiet princeps ex Juda, neque iudex de semoribus ejus donec veniat cui repositum est, et ipse erit expectatio gentium.* In hoc loco etiam Christus quem Danielis Scriptura praefatur accepit finem. Nam usque ad Herodem christi, id est, sacerdotes, erant reges Judaeorum, qui imperare ceperunt ab institutione templi

sub Dario usque ad Hircanum annis 483 in imperio
 transacta. Et obsequi ad hunc usque
 Quis Daniel quoque significat, dicens; Et sciens
 et intelligens, ab initio sermonis respondendi, et
 edificandi Hierosalem, usque ad Christi principatum
 hebdomada 7; et hebdomade 62, quae 69 hebdo-
 mada faciunt annos 483, in quibus christi, id est
 sacerdotes, per unctionem consecrati, regnaverunt
 usque ad hunc usque. Quae extrema omnia, a Partia
 capto Herodes Antipatri filius nihil ad se pertinentem
 Judaea, et Caesarea, et samaria accepit principatum,
 sicut et eja post eum regnaverunt, usque ad novis-
 simam Hierosolymorum captivitatem, nequaquam ex-
 siccatione sacerdotialis generis pontificibus con-
 stituitis; obque perpetuitate Nisa, secundum legem
 Mosi serventibus Deo. Ignobiles vero quidam, et
 alibi tempore alia, et nonnulli, novus anni, sive modi-
 co amplius, a Romanis imperatoribus sacerdotium
 emebant. Ad hunc usque in hunc usque in hunc usque
 Quae omnia etiam Daniel propheta Vaticinatur, ita
 dicitur: Et post hebdomada 69; interitibilis christus, et
 judicium non erit in eo, et templum et sacrificium cor-
 rumpat populus, ante venientem.

CAPUT IV. Insequendo

De Octaviano, qui non se permittebat dominum ap-
 pellari, et qualem vitam duxerit, vel quo fine pre-
 ventus sit.

Igitur Octavianus, qui imperatorum omnium pri-
 mus monarchiam obtinuit mundi (ut praemisimus),
 non passus est quidem neque ausus saltem a propriis
 liberis dominum se nominari, quanto magis ab ex-
 traneis, quia eo imperante verus dominus totius ge-
 neris humani inter homines natus est. Nam cum
 eodem spectante ludos, pronuntiatum esset in mimo:
 O dominum regnum et bonum, universique quasi de
 ipso dictum esset, exultanter approbavissent, statim
 quidem manu, vultuque indecoras adulationes re-
 pressis, et sequenti die gravissimo corripuit edicto,
 dominumque se post hac appellari, ne a liberis qui-
 dem aut nepotibus suis, vel serio vel loco permisit.
 At tamen paucis expediam dictis quo genere ortus,
 qualemve duxerit vitam, quo fine preventus, qui,
 portis Jani clausis, rempublicam, quam bello qua-
 siverat, pace nutriverat, amplificare studens. Hic au-
 tem, patre Octaviano senatore, genitus, maternum
 genus ab Aepa per Juliam familiam sortitus, adop-
 tione vero C. Caesaris majoris sui avunculi, C. Ca-
 sar dictus, deinde ob victoriam Augustus cognomi-
 natus est. Iste in imperio positus, tributivam pote-
 statem per se exercuit. Regionem Aegypti inunda-
 tione Nili accessu difficilem, iniquaque paludibus,
 in provincia strumate redogit. Quam ut annoquam
 urbis obprobria officeret, fossas in curia, vetustatis
 limo claudis, labore militum patefecit. Hujus tem-
 pore in Aegypto urbi annua decentes centena millia
 frumenti inferbantur. Iste Cantabros et Aquitanos,
 Bhetos, Indelicos, Dalmatas, provincias numero
 populo Romano conjunxit, Suecos, Catosque delo-
 nit. Sigambros in Galliam transulit, Rannios sti-

pendiaris affecit. Getharum populos, Basternasque
 laecessitos bellis, ad concordiam compulit. Huic
 Perse obsides obtulerunt, creandique regis ar-
 bitrium permiserunt. Ad hunc Indi, Scythae, Gara-
 mantes, Ethiopes, legatos cum donis miserunt.

Adeo denique turbas bella simultantes exsecratus
 est, ut, nisi justis de causis, nunquam genti cuiquam
 bellum indixerit. Jactantisque esse ingenii et levis-
 simi dicebat ardorem triumphandi, et ob lauream
 coronam, id est, folia infructuosa, in discrimen per-
 incertos eventus certaminum securitatem civium
 praecipitare; neque imperatori bono quidquam minus
 quam temeritatem congruere; satis celeriter fieri,
 quidquid commode gereretur, armaque nisi majoris
 emolumentum spe nequaquam movenda esse, ne com-
 pendio tenui, jactura gravi, petita victoria similis
 sit hamo aureo piscantibus, cujus abrupti amissique
 detrimentum nullo capture lucro pensari potest.
 Denique erga cives clementissime versatus est, in
 amicos fidus exstitit. Quorum praecipui erant ob tac-
 turnitatem Mecenas, ob patientiam laboris mode-
 stiamque Agrippa.

Diligebat praeterea Virgilium; rarus quidem ad
 recipiendas amicitias, ad retinendas constantissimus.
 Liberalibus studiis, praesertim eloquentiae, in tan-
 tum incumbens, ut nullus ne in prociectu quidem
 laboretur dies, quin legeret, scriberet, declamaret.
 Leges alias novas, alias correctas protulit suo no-
 mine. Auxit, ornavitque Romam aedificis multis,
 isto glorians dicto: Urbem latericium reperi, re-
 linquo marmoream. Fuit, inquit, gratus, civis ami-
 ni et lepidi; corpore toto pulcher, sed oculis magis.
 Quorum aciem clarissimorum siderum modo vibrans,
 libenter accipiebat cedi ab intendentibus, tanquam
 solis radiis, aspectui suo: a cujus facie dum qui-
 dam miles oculos averteret, et interrogaretur ab eo
 cur ita faceret, respondit: Quia fulmen oculorum
 tuorum ferre non possum. Nec tamen vir tantus
 vitis caruit, dum cupiditati dominanti ac libidini
 deservivit, ejectaque uxore propria Scribonia no-
 mine, Liviam, quasi ejus viro sibi eam tradente,
 matrimonio sociavit. Quam tanto dilexit amore, ut
 ejusdem filios, Tyberium et Drusum suos privignos,
 propria prole ejecta, adoptaret in filios. Ex quibus
 Tyberium successorem imperii designavit. Imperavit
 annis quinquaginta sex, duodecim cum Antonio, qua-
 draginta vero et quatuor solus. Qui certe nunquam
 aut reipublicae potentiam ad se traxisset, aut tandem
 ea potiretur, nisi pro causa natalitatis Domini hoc
 fieret. Qui post mortem quantis honoribus a senatu
 est sublimatus, enarrare longum est. Hic enim sin-
 gularem (ut diximus) primus obtinuit principatum,
 et posteris eandem imperii potestatem cum suo no-
 mine Augusti dereliquit. Qui circa finem vite, Je-
 daeis non ferentibus ferocitatem Archelai filii Herodis,
 qui post eum annis novem in Judaea regnaverat, sed
 ultro accusantibus, Augustus apud Viennam urbem
 Galliae eundem Archelaum relegavit, et ad minora
 Judaici regni potentiam, insolentiamque do-

mandam, quatuor fratres ejus pro eo sunt tetrarchiæ creati, Herodes. Antipater, Lisias et Philippus. Quorum Philippus et Herodes, qui Antipas prius nuncupatur, etiam vivente Archelao, tetrarchiæ fuerant ordinati.

CAPUT V.

Tyberio imperante, Joannes prædicat et baptizat. Dominus Jesus prædicando et miracula faciendo ad passionem venit.

Tyberius, privignus Augusti, imperavit annis 24. Hujus anno duodecimo Pilatus procuraturus Judæam, dirigitur Hierosolymam. Herodes ergo tetrarcha, qui Judæorum principatum tenuit annis 24, in honorem Tyberii, et matris ejus Liviæ, Tyberiadem condidit, et Libiadem. Itaque anno duodecimo imperii Tyberii, Joannes filius Zachariæ, in deserto juxta Jordanis fluentia prædicans, Christum Filium Dei in medio eorum adesse testatur. Ipse quoque Dominus Jesus Christus hinc in populos salutarem viam annuntiat, signis atque virtutibus vera comprobans esse quæ diceret. Miracula quæ in Evangelii scripta sunt facit Jesus Christus Filius Dei, discipulos suos divinis imbuens sacramentis, ut universis gentibus conversionem ad Deum nuntient imperat Jesus Christus secundum prophetias, quæ de eo fuerant prælocutæ, ad passionem venit anno Tyberii decimo octavo.

CAPUT VI.

De terræmotu et tenebris quæ in passione Domini contigerunt, quid scriptores gentilium senserint, seu Josephus Historiographus.

Quo tempore etiam in aliis ethnicorum commentariis hæc ad verbum scripta reperimus: solis facta defectio, Bithynia terræmotu concussa, in urbe Nicææ aedes plurimæ corruerunt: quæ omnia his congruunt quæ in passione Salvatoris acciderant. Scribit vero super his et Flegon, qui Olympiarum egregius supputator est, in libro xiii ita dicens: Quarto autem anno ducentesimæ secundæ Olympiadis, magna et excellens, inter omnes quæ ante eam acciderant, defectio solis facta die hora sexta, sol in totum obscuratus, tetraque nox subito obducta terris est, et sicut dictum est:

Impiaque æternam timerunt sæcula noctem.

Usque adeo autem, neque lunam lumini solis, neque nubes obstitisse manifestum est, ut quarta decima eadem die luna, tota cœli regione interjecta, longissime a conspectu solis adfuisse, et stellas tunc diurnis horis, vel potius in illa horrenda nocte toto cœlo fulsisse, referatur. Et, ut supra meminimus, terræmotus in Bythynia Nicææ urbis multas aedes subvertit, ac reliquias Asiæ civitatibus ab imperatore eo terræmotu dirutis, tributa dimissa sunt.

Hæc supradictus vir. Argumentum autem hujus rei, quod Salvator isto anno passus sit, Evangelium præbet Joannis, in quo scribitur, post quintum decimum annum Tyberii Cæsaris, tribus annis Dominum prædicasse. Josephus etiam vernaculus Judæo-

rum scriptor, circa hæc tempora, die Pentecostes, sacerdotes primum commotionem locorum et quosdam solitus sensisse testatur. Deinde ex adyto templi repentinam subito erupisse vocem dicentium: Transmigrentis ex his sedibus. Scribit autem supradictus vir quod eodem anno Pilatus præses secretæ noctis imagine Cæsaris in templo statuerit, et hæc prima seditionis et turbarum Judæis cuncta extiterit.

Ex hoc loco considerandum quantæ deinceps calamitates Judæorum gentem oppresserint. Pilatus post supradictam seditionem, quæ ob Cæsaris imagines fuerat concitata, sacrum thesaurum (quæ carbones Judæi vocant) in aqueductum Hierosolymortium expendens, secundæ seditioni præbuit admina. Sejanus præfectus Tyberii, qui apud eum plurimum poterat, instantissime cohortatur, ut gentem Judæorum deleat, ut Philo meminit in libro legationis ii. Tyberius spiritum juvenutem eorum per speciem sacramenti illi provinciam gravioris coeli relegavit, reliquos gentis ejusdem vel similia sectantes urbe submovit, sub poena perpetuæ servitutis, nisi obtemperassent. 71 1111.

CAPUT VII.

De ordinatione Jacobi, et septem diaconorum. Simul etiam de conversione Abgari regis per Thaddæum.

Igitur eo tempore prædicaturi per Judææ regiones apostoli post Christi ascensionem Jacobum fratrem Domini Hierosolymis ordinant episcopum. Ordinant etiam et septem diaconos, et lapidato Slepiano, Ecclesia per regiones Judææ et Samariæ dispergitur. Enimvero de his plenius scribere fuit. Primus igitur in apostolorum numero pro Juda profectus, Matthias sorte asciscitur, qui erat unus ex discipulis Domini. Ordinantur autem et diaconi septem numero per orationes et manus impositionem apostolorum, ministerii victuarii gratia. In quibus Stephanus qui et primus post Christum lapidator ab his qui et Dominum occiderunt, per quod rominis sui Stephano corona donatur a Christo. Tum deinde Jacobum, qui dicebatur frater Domini, hunc, inquam, ipsum Jacobum, qui et Justus cognominatus est ab antiquis, virtutum merito et insignis vitæ privilegio, primam historie tradiderunt suscepisse Ecclesiæ quæ in Hierosolymis est sedem, sicut Clemens in dispositionum libro vi asserit, dicens: Petrus et Jacobus et Joannes, post assumptionem Salvatoris quatuor ab ipso fuerunt omnibus pene præfati, sibi tamen non vendicant primatus gloriam, sed Jacobum, qui dicebatur Justus, apostolorum episcopum statuerunt.

Idemque ipse in ejusdem operis libro vii, addit de ipso etiam hæc: Jacobo, qui dicebatur Justus, et Joanni et Petro, post resurrectionem Domini, omnem scientiam tradidit, et ipsi cæteris apostolis. Qui apostoli illis 70 discipulis tradiderunt, ex quibus unus erat et Barnabas. Duos autem fuisse Jacobos constat: unum hunc Justum, qui de pinta tempe dejectus, fulonis vecte percussus est et morti tra-

ditus) *Alia detent* est ille qui ab Herode captus
 cecidit: est. Hujus ergo Justus Jacobi, etiam Paulus
 meminisse, cum scribit: *Adum autem apostolorum vidi
 memoriam, nisi Jacobum fratrem Domini.* In hoc ergo
 tempore et Thaddeus, secundum Domini præceptum
 ad regem Abgarum missus, ipsam quidem regni
 digne morbi corporalis absolvit: universam vero ci-
 vilitatem Edeessenorum, Christo Domino fidei satis
 incredulitate sociavit, ita ut in hodiernam civitas illa,
 inquit, ipsius Domini et Salvatoris nostri merit
 scripta suscipere, velut opacat quidam Christo de-
 votione dicata sit. De his etiam latius scribens sta-
 tit Eusebius. In libro *Historie Eccles.* dicit: De-
 nique post resurrectionem atque ascensionem Domini
 ad caelos, Thoma apostolus ex commotione divina
 Thaddeum quendam, unum ex 70 discipulis, ad Ede-
 senam civitatem evangelisum et prædicatorem verbi
 Dei mittit, simul et quæ a Domino promissa fuerant
 implendum. Hæc in archivo publico Edeesense civi-
 tatis, in qua tunc supra dictus Abgarus regnavit, ita
 descripta reperimus, in his chartis quæ gesta regis
 Abgari servata antiquitas continent. Et ut evidens
 inditorum veritas sit, ipsam exemplaria epistolæ
 ab Abgare ad Salvatorem, et Salvatoris ad
 eandem regem, et qualiter hæc gesta sint, ple-
 niteram libro *Eusebii Ecclesiasticæ Historie conti-*

CAPUT VIII.

*De persecutione prima Ecclesie, qua occasione ver-
 bum Dei ad gentes pervenit. Ex quibus Ethiopia
 illud primum suscepit.*

Interea persecutio prima adversum Ecclesiam Dei,
 quæ erat Hierosolymis, sub primo martyre Ste-
 phano, omnes discipulos, exceptis undecim per uni-
 versam Judæam Samariamque dispersit, seu potius,
 ut sancta Scriptura indicat, seminavit. Ex quibus
 nonnulli ad Phœnicem usque et Cyprum atque An-
 tiochiam devenerunt. Qui gentibus quidem credere
 mysterium fidei nondum audebant, Judæis tamen
 prædicabant. Interea Paulus adhuc vastabat Eccle-
 siam, ingrediens domos, ut pertrahens viros ac mu-
 lieres, tradebat in carcerem. Sed Philippus, qui erat
 unus de septem cum Stephano diaconis ordinatus,
 descendit Samariam virtute Domini repletus, et
 prædicabat primum verbum Dei Samaritanæ genti.
 In quo tanta erat divinæ gratiæ efficacia, ut etiam
 Simeonem magum suis prædicationibus consterna-
 ret. Qui per idem tempus celebris famæ apud
 Samaritanorum populos habebatur ita, ut virtus
 Dei magna esse putaretur. Sed is cum vidisset
 signa et miracula quæ a Philippo per divinæ gra-
 tiæ potestatem fiebant, obstupfactus et territus
 cessit, credere se in Christum, usquequo etiam ba-
 ptismum acciperet, simulavit.

Verum per singulos dies augecente prædicatione
 verbi divini, per Dei providentiam ex Ethiopiæ re-
 gionibus adest quidam, tanquam vota in Hierosoly-
 mis redditurus. Regina gentis illius, prepositus.

Moris quippe est illi nationi, etiam nunc a feminis
 regi. Nuid Philippus responsis sancti Spiritus junctus
 primo ex omnibus gentibus mysterium fidei et sa-
 cramentum baptismi tradidit, et velut quasdam cum
 Deo primitias omnium consecrat nationum. Hanc
 opinio tenet ad patriam terram regressum, scientiam
 Dei summi et salutarem Domini nostri indigenis gen-
 tibus, sicut sibi traditum fuerat, prædicasse. In quo
 rebus ipsis completa est per eum prophetia quæ di-
 cit: *Ethiopia preveniet manus ejus Deo.* Dum hæc
 ita aguntur, Paulus vas electionis non ex humanis
 neque per hominem, sed per revelationem Domini
 nostri Jesu Christi, et Dei Patris, qui eum suscitavit
 a mortuis in apostolatam vocatur, celesti ad se voce
 delata;

CAPUT IX.

*Qualiter Pilatus Tyberio et senatui resurrectionem
 Domini, et miracula ejus, et quod deus esset, nunci-
 avit.*

Interea cum per omnem jam locum de resurre-
 ctione et mirabilibus Domini nostri Jesu Christi et
 de ascensione ejus ad caelum felix fama loqueretur,
 ac per omnium aures beati hujus rumoris volveretur
 opinio, et quoniam antiqui moris erat apud Romanos
 ut provinciarum iudices si quid forte novi in his
 quas gerebant provinciis accidisset, id vel præcipi
 vel senatui nuntiarent, quo nihil ex his quæ gere-
 bantur ignorare aliquid viderentur, de resurrectione
 a mortuis Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi
 quæ jam in omnem locum fuerat pervulgata, Pilatus
 Tyberio principi refert, sed et de cæteris mirabilibus
 ejus, et ut post mortem, cum resurrexisset, a quom-
 pluribus jam Deus esse crederetur. Tyberius quæ
 competerat retinuit ad senatum. Senatibus autem spre-
 visse dicitur pro eo quod non prius sibi hujus rei
 indicium fuerit delatum, sed auctoritatem suam
 prævenit vulgi sententia. Lex etenim erat antiqui-
 tus designata, ne quis apud Romanos deus haberetur,
 nisi senatus decreto et sententiæ confirmatus.
 Porro autem pro vero hoc erat quod agebatur, ne di-
 vina virtus humanis putaretur assertoribus indigere.
 Cumque secundum ea quæ supra diximus requisisset
 senatus, Tyberius tamen tenuit sententiæ suam,
 ne quid adversum doctrinam Christi contrarium mo-
 liretur, comminatus periculum mortis accusatoribus
 Christianorum. Hæc Tertullianus. Quod profecto
 divina providentia ita tunc Cæsaris sensibus ingressit,
 ut absque ullo obstaculo in ipsis duntaxat initiis
 Evangelii sermo usquequaque perveniret. Unde et
 factum est ut repente quasi coelitus lumen ostensam,
 aut radius quidam solis erumpens, totum orbem cla-
 ritate superni luminis illustraret, ut completeretur et
 illa prophetia quæ dixerat: *In omnem terram egressus
 sonus eorum, et evangelistarum duntaxat et apostolo-
 rum, et in fines orbis terra verba eorum.* Ex quo et
 per omnes civitates ac vicis immensis multitudines,
 velut messium tempore frumenta ad area, ita ad
 Ecclesiam populi congregabantur.

CAPIT. X.

De vita et actibus Tyberii. Et qualiter in Antiochia Ecclesia Christi tum mirabiliter floruit. Ubi et primum Christiani nuncupati sunt, et cetera que ea tempestate contigerunt.

Igitur Tyberius, Cæsar, sub quo gesta sunt que præmisimus satis prudens in armis, salisque fortunatus, aule sumptuose imperium, sub Augusto fuit. Inerat ei scientia litterarum multa; eloquii clarior, sed ingenio pessimo atque insidioso, simulans et se velle que nollet, his quasi infensus, quibus consilium cupiebat, his vero quos oderat, quasi benevolus apparens; repentinis responsionibus aut consiliis melior quam meditalis. Hic, iam imperator per semetipsum nulla bella gessit, sed tamen aliquantia in locis, præcognitis cito gentium tumores per legatos compressit. Sane quarto imperii eius anno, Germanicus Drusi filius Caligula pater de Germanis, ad quos ab Augusto sene missus fuerat, triumphavit. Inse autem Tyberius, plurima imperii sui parte cum magna et gravi modestia reipublice præfuit; adeo, ut quibusdam præsidiis augenda provinciarum tributa suadentibus scripserit, boni pastoris esse, togere necus, non deulbere. Itaque paulatim immutata est illa Tyberii Cæsaris laudatissima modestia in penam contradictoris senatus, atque ex mansuetissimo principe, sævisima bestia exarsit.

Nam plurimos senatorum proscripsit, et ad mortem coegit: magni sibi patricius viros consilii causa legerat, horum xix, undecim incolumes reliquit, ceteros dixersis, causis necavit. Scipium præfectum summæ res novas molientem interfecit; merito, quia obstinatissime religioni Christianorum contradixit. Filios suos Drusum et Germanicum, quorum Drusus naturalis, Germanicus adoptivus erat, manifestis repenti signis, perdidit; filius Germanici filii sui interfecit. Referre singularem facta ejus abhorret, pudetque. Tanta libidinis et crudelitatis rabie effervuit, ut qui surreverant Christo, rege salvati, rege Cæsare punirentur. Quo etiam imperante Agrippa, cognomento Herodes, filius Aristoboli, filii Herodis regis, accusator, Herodis tetrarchæ Romam profectus a Tyberio in Niveia, conjicitur: ubi plurimos sibi ascivit ad amicitiam, et maxima Germanici filium G. Hoc etiam tempore passim per omnes gentium populos profugus, cum effunderetur divina dignatio, primus apud Cæsaream Palæstinæ urbem Cornelius cum omni domo sua, ad fidem Christi, Petro ministrante, perducitur. Jam inde quamplurimi et alii ex gentibus apud Antiochiam ad fidem veniunt eorum prædicatione pertracti, quos, proditioe adversus Stephanum commota, disseminatos esse per omnem locum superius edocimus, per quos et apud Antiochiam sordentissima congregatur Ecclesia. In qua creant etiam prophetici ordinis viri quamplurimi cum quibus et Barnabas et Paulus, quibus omnibus pater in gratiam Dei et unanimitate deceptibus, ibi primum discipuli, e peregrina fonte sumpto vocabulo, appellati sunt Christiani. Quibus diebus Ovidius

poeta in exilio digni obit. Qui ab Augusto sene damnatus fuerat, propter libros amatoris Artis quos composuerat. Lixius historiographus Patavii moritur. Philippus tetrarchia Peneadem, in qua plurimas sedes construxerat, Cæsaream Philippi vocavit, et Juliam aliam civitatem. Igitur Tyberius multos reges advocavit per blanditias, quos nunquam ad propria remisit. Ex quibus et Archejaum Cappadocum, cuius regno in provinciam verso, Mazacham nobilissimam civitatem Cæsaream appellari jussit. Multos etiam senatorum et equitum Romanorum interfecit, demum et ipse in Campania moritur.

CAPIT. XI.

De Philone, qui Gaii crudelibus Ecclesiam exornavit. Et quanta Judæi mala sub eodem principe perpessi ob vindictam crucis.

Post Tyberiam, Gaius Galigula imperium suscepit. Qui continuo Judæorum principatum tradidit Agrippæ, qui et Herodes vocabatur, liberans eum de vinculis, et dedit Philippi ac Lysanæ tetrarchias. Ipse vero Herodem, qui vel Joannis necis, auctore extiterat, vel in passione Domini interfuerat, multis excruciatum modis, æterno damnat exilio, sicut Josephus scribit. Hujus temporibus Philo insignissimus scriptorum Borebat, qui non solum in historia, verum et in Græcorum philosophia præcipue inter primos habebatur. Hic autem genere quidem prævis Hebræis, apud Alexandriam vero omnibus claris et nobilibus viris clarior ac nobilior erat. In divinis autem legibus et patriis institutis quantum qualisque fuerit, ex his que nobis veterum suorum tradidit monumentis, omnibus clarum est. Quis enim digne valeat explicare quanta ei in liberalibus litteris fuerit institutio, quanta in philosophicis, quantum maxime in Platoniceis et Pythagoricis fuerit disciplinis, ut omnes qui secum floruerant, pene et qui præceserant, superaret. Hic igitur ipse temporibus Gaii quanta Judæis acciderint mala, quinque voluminibus exponit; sed et de ejusdem Gaii mentis insaniam commemorat, quod in tantum superbiae elatus sit, ut Deum se voluerit appellari: In ipsis autem ubi de Judæorum cladibus refert, suam quoque legationem, quam pro contribulibus suis Judæis delulit ad urbem Romam, describit, et quod perorans apud Gaium pro patriis legibus, nihil amplius quam irrisivum retulerit domum, Imo et pene periculum mortis incurrit. Sed et Josephus meminit horum in libro xviii Antiquitatum. Inter cetera dicit, illico e conspectu Gaii cum injuria esse eiecum. Egressus autem Philo ait ad Judæos, qui sibi astabant: Bono animo nos esse oportet; quibus iratus est Gaius, quia necesse est adesse divinum, ubi humanum cessat auxilium. Evidenter enim in Judæos divinam pro paculis que adversum Christum ausu nefario commiserant manifestat ultionem. Ipsum enim Philonem, cum se eunda vice venisset Romam, legationem gentis suæ ad Claudium deferens, in eadem urbe locutum esse cum Petro apostolo, ejusque habuisse amicitias, tradunt; et ob hanc causam ecclesiam Marci discipuli

satis notum est. Itaque propter adventum apostoli Petri, et tenera Christianorum germina, vix dum adhuc pauca ad sanctae fidei professionem erumpentia, hanc exortentem tyrannidem et consurgens istud civile bellum divinitus est compressum. Itaque Claudius expeditionem in Britanniam movit, quae excitata in tumultum propter non reditas transpagas videbatur, transvectisque in insulam est, quam sicut ante Iulium Caesarem neque post eum quam adire ausus fuerat, sicut et verbis Subotini Tranquilli loquitur, sine ulla praefata ac sanguine intra paucissimos dies plurimam insulam partem in seditionem recepit. Orestidas etiam insulam contra Britanniam in Oceanum positam Romano adjecit imperio, ac sexto postquam profectus erat mense Romano rediit. Eodem tempore imperii ejus famae gravissima per Syriam facta est, insuper et per universum orbem, quam etiam nostri prophetae praedictaverant. Sed Christianorum necessitatibus, apud Hierosolymam convectis ab Aegypto frumentis, Helena, Adia, Benorum regina, conversa ad fidem Christi, largissima ministravit. Verumtamen sequenti anno tanta famas Romae fuit, ut medio foro imperator correptus a populo, convulsis et fragminibus panis turpissime infestatus, aegre per pseudothyrum in palatium vulgarens, furoribus excitatae plebis evasit. Parvo autem intercedente tempore, triginta quinque senatores et trecentos simul equites Romanos minimis ex causis interfecit.

CAPUT XIV.

De Jacobo ab Herode decollato, et de cruciatibus ejusdem Herodiae per angelum.

Haec tempestate immanis Herodes (qui et Agrippa) saevus, ut alligeret aliquos de Ecclesia, et interfecit Jacobum fratrem Joannis gladio. De hoc autem Jacobo Alexandrinus Cleanus etiam historiam quamdam dignam memoria in septimo Dispositionum suarum libro scribit, perlatam ad ea usque a traditione majorum: Quoniam quidem, inquit, estis qui oblaterat eum iudici ad martyrium; Jacobum scilicet, motus etiam ipse confessus est se esse Christianum, ducti sunt, inquit, ambo pariter ad supplicium, et cum ducerentur in via, rogavit Jacobum dari sibi remissionem. At ille parum deliberans: Pax tibi, inquit, et oculatus est cura, et ita ambo simul caligine plexi sunt. Sed tunc, ut ait Scriptura divina, videns Herodes quia de Jacobi neco gratum esset Judaeis, addidit adhuc, et Petram conjecit in carcerem, sine dubio ipsum punire volens, nisi divinum adfuisset auxilium, quo angelus ei nocte assistens, mirabiliter eum vinculorum noxiis solvit, et ad ministerium praedicationis ire liberum jussit. Et cum Petrus quidem haec gesta sunt, Regis vero factus in apostolos perpetratae illationem non patitur ultionis, sed continuo rixlex adest divinitus dextera, sic et in historia in apostolorum Actibus conscripta nos docet. Josephus vero nono decimo Antiquitatum libro de eo ita ait: Cum forte Cassaream (quae prius Hyphae Stratonis vocabatur) venisset, ubi cum in

honore Caesaris spectacula civibus ederet, votivo (ut videbatur) subitis Caesaris diebus quoque istae locos provinciae viri honore et facultatibus praediti convenissent, ascendo spectaculorum die, indutus veste fulgenti ex auro argentoque mirabiliter contextus, incipiente die procedit ad theatrum. Ubi cum primos nulla radiis argenteis vestis gemis suscepisset, repercesse splendore, duplicatam spectantibus luce fulgoris motu vibrantis effudit, ut instantibus praestingeret quocumque terror aspectus, et per hoc plus aliquid deo quam humane naturae est artifex arrogante mentiretur. Hinc adstantis vestis conrepant voces, honorem solantes, sed etiam ferentes, et hinc atque illinc cavens circumstantibus deus conpellatur quasi propterea suppliciter exoratur, dicens: bus populis. Haec quoque ad hominem de timidine sed ex hoc jam supra humanam esse naturam fateatur. Sed rex acclamationem contritus habens non repraesit, nec impetrem illius adulationis exhorruit, donec respiciens, paulo post, amittentem etque insistentem capiti suo videret angeli, cumque sensu continuo exitis sui ministerium, quod prius noverat praesertim dionorum. Et eos repente cruciatus edidit dolore incredibili, ventris atque infestatione corripuit. Respicens quoque ad amicos suos, inquit, ille ego deus vestrum, ecce propellor, confestim et deturbor exivit, quoniam quidem divina virtus super collatas per me salvas arguit voces, et qui modo immortalis dicebar, a vobis, praecipue jam quae respicit in mortali. Itaque verbis scilicet hanc mite, scilicet univiam, qui regnaverat annis septem, quatuor sub Gaius et tribus sub Claudio, etiamque Agrippam regi successorem reliquit. Qui permissit in eorumque ad eborationem Hierosolymorum templi, quae destructionem, quae etiam in ministerium

CAPUT XV.

De Theoda falso propheta, de quo legitur in Actibus apostolorum, et de Claudio viro subiecto, ad hunc usque.

Quo etiam in tempore Theodas quidem exstitit, dicens se esse quemdam magum, qui et ipse omnesque qui eum sequentiam perierant. De quo deceptore Josephus pleniter refert, quattuor suis mendacis atque falsis promissionibus populi multitudinem, sublate propriis facultatibus, urbes excedere fecit, et ripas Jordanis fluminis ostendere, ac deinceps quattuor perit, et quotquot eum secuti sunt.

Verum per eodem tempore, Paulo apostolo ab Hierosalem in circuitu et usque ad Hlycium praedicationem verbi Domini ministrante, Claudius imperator Judaeos urbe depellit. Tunc Aquila et Prisca cum ceteris Judaeis urbe expulsi in Asiam veniunt, ibique colerent apostolo, tunc primum Ecclesiae fundamenta inibi facientes, sicut edocet liber de Actibus apostolorum conscriptus. Claudio vero adhuc in imperio perdurante, in ipsa solemnitate Paschae, tanta Judaeis perturbatio, et vastitas Hierosolymis accidit ex seditione commota, ut de illis solis qui in fortibus tempore constipatione populi necati sunt, triginta milia

lia Judaeorum nascerentur, et conversus est dies festus eorum in Iudaeum. Sed et alia quamplurima Judaeis mala irrogata Josephus per haec verba designat. Post haec autem, interjectis quibusdam, addidit etiam ista: Gravior vero omni hac vastatione afflixit Judaeos Aegyptius quidam falsus propheta, qui cum venisset ad Judaeam homo magus, fidem sibi prophetae magica arte conscivit. Et continuo ad triginta milia virorum congregans et ductans eos per desertum, pervenit cum ipsis ad montem qui vocatur Oliveti, paratus inde irrure Hierosolymam, et vi ac potestate urbem tenere, simulque Romanorum praesidia ac pichem tyrannidi suae sublingare, fretus per omnia his quos secum eduxerat satellitibus. Sed conatus ejus praeyent Felix, confestimque cum armatis obviam pergens, secum etiam plebe reliqua conspirante, congressione facta, Aegyptium quidem cum paucis in fugam vertit, potentis vero aliis, aliis etiam captis tenere coepit, facile restinxit. Haec in secundo Historiarum libro Josephus refert Opera pretium tamen est haec quae de Aegypto scribit, quia illis quae in apostolorum actibus designata sunt comparare: ubi sub Felice, tribuno, qui in Hierosolymis erat ad Paulum, in qua Judaeorum fuerat commota seditio, dicit: *Donne tur es Aegyptina ille, qui ante haec dies, concitaveras populum et eduxeras in desertum, ad quatuor milia hominum a Hierosolymis.* Sed sufficiens ista de Felice, igitur de descriptione facta Roma sub Claudio, inventa sunt civium Romanorum sexaginta novem, centena et quadraginta quatuor milia, aqua introducta Roma, quae vocabatur Claudia. Hic nam princeps ventri, vino, fedem libidinij, obedientia, libertorum et conjugis imperis subiectionis fuit. Vocatur etiam uxore ejus Messalina, quae primum passiva et obdura adulteris. Dehinc atrocis accessu, nobiliores quasque nuptas et virgines septuaginta more secum habere praeposuerat: ita liberti ejus, potestatem stultitiam adepti, in illis quibus Felicem legationibus Judaeam praefecit, quae quem Paulus apostolus accusatus, in defensorio non sine periculo, et in quo Claudius deinceps Agrippinam Germanici fratris sui filiam uxorem duxit. Quae filio imperium procurans, primo privignis infidelis, antipathosibus, deinde ipsum conjugem veneno interemit. Nihil annis octo, deus finis ut quondam iam Tanquino Patre, et in locum illi fuit, dum ante mulierum corrupti custodes agrorum simulantur, hic in

A porro tantis exagitatus est, ut ne a matre qui semel sorsore illave consanguinitatis reverentia abstinuisse referatur: virum in uxorem duxerit, ipse a viro ut uxor acceptus est. Luxuria vero tam effrenata fuit, ut retibus aureis piscaretur, quae purpureis fimbriis extrahebantur, frigidis et calidis lavaret unguentis, qui etiam nunquam minus mille carrucis confectisse iter traditur. Denique urbis Romae incendium voluptatis suae spectaculum fecit. Per sex dies septemque noctes ardens civitas reges pavat aspectus. Horum quadro structa lapide, magisque illa veterum infule, quas discurrrens adire flamma non poterat, magnis machinis quondam ad externa bella praeparatis, labefacta atque inflammata sunt. Ad monumentorum bustorumque diversora in fletu plebe compulsa, quod ipse ex altissima illa Morescatina turre prospectans, fetus flammae (ut aiebat) iudicij ordine, tragico habitu liada decantabat. Avaritiae autem tam precepto existit, ut post hoc incendium Urbis, quam se Augustus ex latericia marmoream reddidisse iactaverat, neminem ad reliquias rerum suarum adire permiserit. Coneta quae flammae quomodo superfluerant ipse abstulit. Centies centena milia sextertium annua ad expensas senatus conferri sola imperavit. Plurimos senatorum, nulla existente causa, bonis privavit. Negotiatorum omnium sub iudicij tormentis, quoque adhibitis, omnem penitus censum abstulit. Neronis impus persecutus est Christianos, qui etiam Petrum et Paulum apostolos occidit. Crudelitate autem rabie ita effertus est, ut plurimum senatus partem interfecerit, egestrem ordinem vane destituerit. Sed ne patricijs quidem abstulit. Matrem, fratrem, sororem, uxorem, ceterosque omnes cognatos et propinquos sine hesitatione prostravit. Hic etiam Senecam institutorem in liberalibus disciplinis atque doctorem suum, quia cum de utilitate republicae ac honestate vitae monere curabat, virum nobidem et Pauli apostoli amicum, interfecit. Similiter et Lycanum poetam, ejusdem Senecae avunculum, peremit. Is enim Seneca Cordubensis continentissime vita fuit. Quem ut praediximus, illae amicam Pauli fuisse epistole declarant, quae leguntur a plurimis, Pauli ad Senecam et Senecae ad Paulum, in quibus cum esset Neronis magister, et illius imperis potentissimos, optate se dicit ejus esse locum apud suos, cupes Paulus sit inter Christianos. Hic ante biennium quoque Petrus et Paulus martyrio coronarentur, a Nerone interfectus est.

CAPUT XVI

De Nerone acerbis sceleratissimis, et de infestatione ejus. *Sende a sui praeproptis, atque Lucius poetic.* Hiero privignus ejus, impertiguta suscepit, mansitque in ea hinc non plenis diebus. Castigate avimenti sui grido omnia vitia ac scelera senator, imo transgressor, pernicitiam, libidinem, luxuriam, avaritiam, ebullitatem exerxit, et cum seclere se polliciti. Siquidem penitentia percipis, omnino posse ita de Graecia theatra perstrans, assumpti etiam vari vestibus dedecore, hereses, ethnistas, tragicodas et aurigas cepe sibi superasse visus est. Libidines

CAPUT XVII
De Pauli in resolutione et secunda ejus predicatione, quae in Antiochia facta est. *Antiochia sub Nerone.* Interea imperante Nerone, Egestus milititer in Judaeam, in seclera Petri et Pauli apostolorum legimus, Paulus pro se agens, et ante diebus vinctus mittitur Romam. Ubi biennio positis verbum Dei predicavit, nemine prohibente. Et cum pro defensione sua satisfecisset Neroni, solutus est a caeno. Et reversus profectus est in praenatio

... officium, auctoritate antiquiorum confirmatus. **A** hic tamen Paulus apostolus, qui ante Saulus, extra numerum duodecim apostolorum, de tribu Benjamin et oppido Judaeae Gissali fuit. Quo a Romanis capto, cum parentibus suis Tharsum Ciliciae commigravit. A quibus ob studia legis missus Hierosolimam, a Gamaliel viro doctissimo, cuius Lucas meminit, eruditus est. Cum autem interfuisset neei mar- tyris Stephani, et acceptis a pontifice templi episto- lis, ad persequendos eos qui in Christo crederant, Damascum peregerit, revelatione compulsus ad fidem, quae in Actibus apostolorum scribitur, in vas elec- tionis de persecutore translatus est. Cumque pri- mum ad predicationem ejus Sergius Paulus procon- sul Cypri credidisset, ab eo quod eum Christi fides subegerat, sortitus est hoc nomen. Et juncto sibi Barnaba, multis uribus peragratis, revertensque Hierosolimam, a Petro et Jacobo et Joanne gentium apostolorum ordinatus. Et quia in Actibus apostolorum plenissime de ejus conversatione scriptum est, hoc tantum memini, quod post passionem Domini, vice- simo quinto anno, Neronis primo, quo Christus pro- phetator Judaeae successit Felici, Romanus vincus mit- titur. Et per beneficium Ili libera manens custodia, ad eorum Urbis de adventu Christi quilibet aspe- xit. Secundo autem in prima satisfactione, Neronis imperio roborato, nec in cunctis urbe- bus seculi quanta de eo narrat historia, Passum a Nerone dimissum, ad Evangelium Christi in Occi- dentalibus quoque partibus praedicaretur, sicut ipse scri- bit in Epist. ad Thimotheum eo tempore quod et passus est, et de vinctis dicitur Epistolam ad Philemonem de satisfactione nono mense adfuit, sed omnes in Urbe querebant, non eis impiteret. Dominus vatem mihi ad- fuit et confortati, ut per me praedicatio completetur, ut adfuerit omnes gentes, et liberatus sum de ore Toli- tani, multo fortissimo reonati, propter credulitatem, Nerone significatione munit, taliter oratione dicitur.

CAPUT XVIII.

De nece Jacobi Justi, apostolorum episcopi, et quatuor de illis liberos habentibus.

Sub Nerone quibus imperio Jacobi, qui ad apo- stolis orationibus Hierosolimam est episcopus, marty- ribus consummatus. Qui fratres Domini vocabatur eo quod filius, sororis Mariae matris Domini, esset, in quibus aliqui existimant Josephi, cum genuisse ex alia uxore. Refert in Annae modum, satis fidelis hi- storiographus de eo. Agrippae, qui post ipsam statim perierit, apostolorum successione, fuit in anno quinto Commentariarum suorum libro, his verbis: Susce-

pit, inquit, Ecclesiam cum apostolis frater Domini Jacobus, qui ab omnibus cognominatus est Justus. Ab ipsis Domini temporibus perdurans usque ad nos. Et multi quidem Jacobi vocati sunt, sed hic ex uero matris suae sanctus fuit, vinum et siceram non bibit, sed neque animal manducavit, terram in caput ejus non ascendit, oleo enim est perunctus, balneis non est usus, hunc soli licebat introire in sancta sanc- tum. Neque enim lanceo utebatur indumento, sed tantum sindone. Solus ingressus est in templum, et jacebat super genua sua, orans pro populi indulgentia, ita ut orando carnos faceret in genibus ad modum canthi, semper genua flecentia, nec ulquam ab oratione cessans. Itaque pro incrementis hac continentia et summa justitia appellatus est Justus. **B**urgarum maxima fidelitudo tam Judaeorum quam et gentium ubique crederent illi Jesum, Scribae et Pharisei livore perituroque turbati dixerunt ad in- vicem. Nihil proficimus, ecce totus mundus credit in Jesum. Hinc autem consilio adeunt Jacobum fratrem Domini dicentes. Deprecamur ergo te, ut suadearis omnibus convenientibus in die Pascae de Jesu. Tunc enim omnes obtemperamus, et de te tam nos quam populus Ierosolimam perhibemus, qui Justus es, et personam valde accipis. Tu ergo suade populo de- sece haerere, quia omnes tibi obtemperant. Assente itaque in excelsum stocum imperatorum, ut in Urbe postus appareret omnibus, et verba haec ad illi in ar- cuedo. **I**gitur qui in diebus Pascae convenissent, non solum Judaeorum, sed et gentium multitudine, sustulerunt eum supradicti Scribae et Pharisei super- biam templi, et voce magna clamantes ad eum. **O**mnis in Urbe justissime, quia omnes nos obtemperare debemus, quoniam populus Ierosolimam, qui crucifixus est, et omnia nobis quod estis ostendit. **T**um Jacobus interrogat eos ad eos respondere. Quia in- terrogatis de filio hominis. **E**t ecce ipse sedet in caelis a dextris supernae virtutis, et ipse venturus est in nubibus caeli. **C**antique respondit et destimonio Jacobi mutis. antistitem desat, et libenter audissent quia Jacobus probitatis est, copulavit gloriam de Deo et dicitur. **O**mnino alio Davido. **T**um Scribae et Pharisei, ne specentes indignati sunt, et vicis in se- cundum precipitaverunt de pinnis templi, et lapidibus confuderunt eum pro ipsi orationem. **S**ed et Josephus in libris Antiquitatum referat de eis, et Cleberis in libro vii ait, mortuo festo tempore Judaeam regerat, missum esse a Nerone successorem ejus Albinum. Qui cum needum ad provinciam pervenisset, Annianus, inquit, pontifex adlorens, Annianus filius, de genere sacerdotum accepto pteacione, opozitum celebrauit, compellens publice Jacobum ad Christum. **D**os filium denegasset, contradicentem lapidare jussit. **Q**ui pro- cipitatus de pinnis templi, contracta turibus, ad huc sepi vivit, tollens ad celum manus, non diceret Dominum, ignoscere sibi, quod in manu facinus in decinat, fulonis susto, quae vestimenta, ex torquenti solent in carcere, percussus, interit. **T**rahit enim, idem Josephus, tantae sanctitatis fuisse, quae qualitas in populo,

ut propter ejus necem creditum sit subversam Hierosolymam. Hic est de quo Paulus apostolus scribit ad Galatas. *Mium autem apostolum vidimus nec invenimus faciebantur Dominum.* et in apostolorum super hoc crebrius Acta testantur. Hieronymus autem de emita refert de evangelium quibus quod appellatur in eadem in Hebraeos et tamen super. Et Cretum servum monum. Eumque se transferat illis est, quod et in Aemilianus esse testatur. *et tamen eo post resurrectione non Salvatoris legitur in eodem Dominus.* *autem cum dedit in eodem in se servo sacerdotibus, et in alio secretorum tunc de homine et apparuit.* Et in Acta effine Theobas ac non commiserunt panem ab illa hora quae dicitur in Actis Domini dicitur. *querebant eum resurgens in domo illius.* *Et tunc post passionem?* *Fertur autem Dominus, mensam, et tunc quae adhibet et panem, et benedixit, et fragile, et cum Jacobo Justo et ceteris eius pariter in domo dicitur panem. tunc quae dicitur in Actis Domini et dormientibus. Triaque itaque hinc Hierosolymis ferebat Ecclesiam, id est, usque ad Neronis annum septimum. Et iuxta templum ubi praecipuus fuerat sepultus, titulum ejus ad obscurum hinc et titulum Hadriani notissimum habuit.*

CAPUT XIX.

De Juda et de fratre. Roma venit. Juda et frater in Mesopotamiam atque interioribus Pontum evangelizans, ferat et in domitas gentes quae in eadem naturas suo sancto dogmate illigant, et ad Dei Dominum subjugat, sepultus est in Nea Romanensium urbe. Parvam, quae de sepulchro est catholice Epistolam reliquit.

CAPUT XX.

De Simone Petro, qualiter dimicavit contra magnum Simonem, et de sceleratissima morte Neronis.

Simon Petrus filius Joannis, provincia Galilee a vico Bethsaida, frater Andree apostolorum et princeps apostolorum, post episcopatum Antiochenis Ecclesiae et post emigrationem dispersionis eorum qui de circumfessione crederant, in Pontu, Galatia, Cappadocia, Asia et Bithynia atque Italia Evangelium praedicavit, harumque virtutum in signis entibus: pendulo gressu iterum mare calcavit, praeterens umbra sua motus ambulavit, laudis primum redintegravit officium, paralyticis laeva membra in proprium reparavit statum. Inter haec defunctam viduam suscitavit, Ananiam et Sapphyram reos perfidiae mortis ante adversione damnavit. Simonem etiam magicis artibus eorum consentientem ad terram cisil. Libet etiam de Petro apostolorum principe latius aliquid disserere. Interca enim fides Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi per omnium cresceret mentes, et per dies singulos religionis propagarentur augmenta, nequaquam quiescit hostis salutis humanae, sed ad urbem maximam, quae est caput omnium, praevenit, et Simonem illum, de quo in superioribus diximus, vocat. *Quis nefarius artibus admittit ipse majora supplicans, plurimos urbis ejus in erroris ejus vincula conjecit. De quo Justinus, non multo post apostolorum tempus exortus, inter scri-*

Aptores nobilis vir, in Apologetico, quem pro fide vestra ad imperatorem Antoninum scribitur, docet eam in modo referre. *Hic post ascensionem inquit, Domini ad caelum, instigabant daemones quosdam hominesque quid dicerent se deos esse, quos nos fugavimus.* *Simone tamen quidam Samaritanus, de civitate vestra, sub Claudio Caesare magis verbosus et opto de monum sublevaris quia verba vestra quae ego legimus omnium est caput, quoniam plurimum per phantasias de coelo deus datus est.* *Et tamen in eodem scripto dicitur quasi deus honore donatus, in summo Tyberis inter duos pontes collocatus, habentis etiam titulum in suis litteris scriptis. Simone deo sancto, quoniam tamen penes Samaritanos, hominum tantum ex coelo genuit, et quoniam sub nomine dei et adoratus, et edocuitur.* *Sed et Sceleratum quidem in meretricem erroris quas de deceptionis contemta, quae in prostrato steterat, apud Tyrum videtur Paganis, cum ipso venisset, postquam quidam in mentem consecraverunt. Hic quod dicitur Justinus, consona vere nihil errant trement scribitur in primis adversus haereses libro. In quo et quod ipse fuerit Simon, et quoniam impiorum operum atque doctus, primum referit, vel quoniam diversi praestigii ac fallacibus fraudibus homines fallendi seduxerat, quod nullum est, quod in sacrosanctis eum liceat volentibus esse per scriptura ex ipso scriptura. Sed in libro vii de hoc. *Et de eodem in eorum diversis in haeresi, et de veniens in eodem dogmatibus. Illigentibus noscere poterit. Caput igitur istius privatis et principum omnium haeresis, et primum quoque amplexa. Hinc igitur tullius maiorum patrem et auctorem per quem tempus simonem ex apparitorum suorum numero diducit. Hic etiam, ad urbem maximam tre compositi Romani, et non potissimum athenis Domini ad Salvatoris nomen Jesu Christi apostolis, in hoc ipsum ante eo sanctus, resisteret. Sed divina virtus et gratia in maximo praecipuoque certamine nunquam deserit suos, qui incensam malignam totam celebritate resurgit, et omnem altitudinem destruit, extolentem se adversus scientiam Dei. Propter quod neque Simon, neque alius quis congressus tunc adversum apostolos Domini, potuit obtinere victriam, quia veritatis lux et verum divini claritas, quae ob salutem hominum imper dicitur per apostolos suos totius mundum discens, caligine de humanis mentibus ignorantiae tenebras eliminat. Domine soprafidus magis, veri luminis fulgore percussus, excitentem continuo maresanae mentis incurrit. Quippe qui jam et prius in Judea per apostolum Petrum de his quae gerat sceleribus cavillatus, transmarinam aggressus est. Iudaea et in Oriente perituri usque ad Occidentem, nupquam sibi vitam, nisi in fugae subsidio, sperans. In eadem urbem Romam ingressus, utens admiculo assistentibus sibi meretricis Selenis et adherentibus, in lanam malorum venit proteclum, ut etiam simulacris a civibus Romanis tanquam deus honore potiretur. Sed non in longum permanet fraude, quae sic divina**

1177
 Continuum in ipsa. Claudi temporibus, et
 mentia divite providentia; probatis solum omnium
 et apostolorum; bas inam qm fidei magis sentia; et
 virtutis merito; priorum principum Petrum ad
 urbem Romam; vel ad desertum homini generis com-
 mune; et pempicium; repugnaturum; deducit; ducem
 quendam et magistrum militiae sub scientem divina
 prelia gerere; et virtutum castra; ductare; isto ad-
 veniens; ex Orientis partibus; ut ecclesis quidam nes-
 goliator; mercedem; divini; laninis; si quis sit
 emparare paratus; adduxit; et salutaribus; predi-
 cationis; verbis; primus in urbe; Roma; Evangelii cla-
 vibus; januam; celestis; regni; aperuit. Igitur; cum Ro-
 mane; urbi; clarum; verbum; Dei; lumen; fuisset; exor-
 tum; Simonis; quidam; tenore; cum; suo; auctore
 restincte; sunt; Sermo; autem; veritatis; et; lucis; qui
 per; Petrum; predicabatur; universorum; mentes; pla-
 cido; illustravit; auditu; ita; ut; quotidie; audientibus
 eum; nulla; unquam; satietas; fieret. Unde; neque; audi-
 ta; eis; sola; sufficit; sed; Marcum; discipulum; eius
 omnibus; precibus; exorant; uti; ea; que; ille; verbo
 predicabat; ad; perpetuum; eorum; commotionem
 habendam; scriptura; traderet; qua; domi; forisque; in
 huiusmodi; verbi; meditationibus; permanerent; Nec
 prius; ab; obsecrando; desistunt; quam; qua; graverant
 impetrarent. Et; hac; fuit; causa; scribendi; quod; se-
 cundum; Marcum; dicitur; Evangelium; Petrus; vero
 ut; per; Spiritum; sanctum; religioso; se; spoliatum
 comperit; furto; delectatus; est; fidem; eorum; per; hoc
 devotionem; que; considerans; factum; que; confirmavit;
 et; in; perpetuum; legendam; scripturam; Ecclesie; tra-
 didit; Hic; postquam; Antiochenam; fundavit; Eccle-
 siam; sub; Claudio; Cesare; contra; eundem; Simonem
 magnum; Romam; pergit; ibique; predicans; Evange-
 lium; 25; annis; eiusdem; urbis; pontificatus; tenuit;
 Anno; tricesimo; sexto; post; passionem; Domini; a; Ne-
 rone; Cesare; in; urbe; Roma; deorsum; ut; ipse; voluit;
 capite; crucifixus; est; Scripsit; duas; Epistolas; que
 catholice; nominantur; sed; et; Evangelium; (ut; dixi-
 mus); secundum; Marcum; qui; auditor; eius; fuit; et
 interpres; Libri; autem; e; quibus; unus; Actuum; eius
 inscribitur; alius; Evangelii; tertius; predicationis;
 quartus; Apocalypicos; quintus; iudicii; inter; apocry-
 phas; scripturas; reputantur; Igitur; post; insignia; eius
 mirabiliter; gesta; virtutibus; atque; doctrinis; post
 etiam; triumphos; quibus; Simonem; sepius; congressum;
 rediiva; molientem; diabolo; instigante; coram;
 homina; prostravit; atque; vicit; tunc; vero; omnium; ho-
 minum; scleratisimus; ut; apertum; se; hostem; divi-
 nitatis; ostenderet; et; pietatis; ipsorum; prius; aposto-
 lorum; quippe; qui; duces; et; signiferi; erant; in; populo
 Dei; expetit; heces; et; Paulum; quidem; capite; in; ipsa
 urbe; roma; Petrum; vero; crucis; patibulo; conuenat;
 Attamen; divine; ultionis; sententiam; in; se; mox; ex-
 pertus; est; Cum; que; et; alia; incredibilia; perturbande;
 imo; subruenda; republice; mala; moliretur; hostis
 a; senatu; pronuntiat; et; ignominiosissime; luegens;
 ad; quantum; ab; urbe; lapidem; sese; ipse; interfecit;
 atque; in; eo; omnis; Cesarum; familia; consumpta; est;

1178
 CAPUT XXI
 De tyrannia posse verissimum monem Veronis obor-
 tibus et cito extinctis, usque ad Vespasiani princi-
 palium.
 Igitur Galba, qui apud Hispanias ab exercitu im-
 perator creatus fuerat, audita morte Neronis, venit
 Romam, usurpans sibi imperium, Cumque ananiam,
 sarritha, segnitiaque offenderet, omnes, Pisonem sibi
 nobilem, industriumque adolescentem in fidem atque
 regnum adoptavit. Hic, ante sumptam dominationem
 multas provincias egregie administravit, militem
 severissime tractans, ita, ut ingresso eo, castra, vul-
 garetur statim; Disce militare, miles, Galba, adest.
 Nam, menses septem, totidemque dies imperavit, qui
 factione Othonis occisus est. Igitur Otho cum Galba
 et Pisonem Romam increpatis, intra tumultus coluit
 que invasisset imperium, ac mox creavit imperato-
 rem in Gallia per Germanicas legiones, Vitellium
 comperisset, bellum civile molitus, tribus primam
 levis preliis contra Vitellianos, duces congressus
 victor exstisisset, quarto apud Bedriacum, proli-
 cum animadvertisset suos, xix die mense tertio quam
 imperare ceperat, sese interfecit. Vitellius victor
 Romam venit, ubi cum multa crudeliter ac nequiter
 ageret, incredibili etiam voracitatis appetitu huma-
 nam vitam prebris aggravaret, postquam de Vespasi-
 anio comperit, primura deponeere molitas imperium,
 post, a quibusdam adunatus, Sabinum Vespasiani
 fratrem, nihil tam mali suspicantem, cum cytoris
 Flavianis in Capitolium compulsi, sergensque tem-
 plo, et mista simul flamma ruinaque, omnes in
 unum pariter interitum ac tumulum dedit. Post de-
 ficiente in Vespasiano nomen exercitu suo destitutus,
 appropinquantibus iam hostibus, trepidus, cum se in
 quamdam proximam palatio cellulam contraxisset,
 turpissime inde protractus, cum per viam Sacram
 nudus duceretur, passim fimo in os eius coniectan-
 tibus, in forum deductus, octavo quam regnum pre-
 sponserat mense apud Gemonias sceleris minutissi-
 morum, icturnum crebris compunctionibus exarantia-
 tatis, atque inde uno tractus in Tiberim iactus,
 etiam communi capiti sepultura, Mollis autem et ne-
 faris molis per complures dies a Vespasiani militi-
 bus adversum senatum populumque Romanum indis-
 creta, cede servitum est. Itaque brevi illa quidem,
 sed turbida tyrannorum tempestate discussa, tran-
 quilla sub Vespasiano duce serenitas rediit. Qui per
 idem tempus in prociectu belli, quod Iudaeis inten-
 derat, quo a Nerone missus imperatore fuerat, ab
 ipso exercitu, cum quo oppugnabat Judaeam subro-
 gatur in imperio, isque confestim Romam tendens,
 Tito filio suo curam belli et Hierosolymorum oppu-
 gnationis injungit.
 CAPUT XXII
 De inauditis apud alios gentes mortibus ac predationum
 infestationibus in conditione Hierosolymorum.
 Verum post ascensionem Domini, Salvatoris nos-
 tri, a Judeis, vel in ipsum commissi piaculi ve-
 persecutionis in apostolos, et necis in Stephanum,

licis, inquit, matris propter infelicior filii: in bello fame et direptione praedonum qui te reservabo? Nam et si qua sperari possit, iugo Romano servitutis urgeam. Sed iamne ipsam etiam servitutem praerepisti? Praedones nam utraque si grajiores perurgent; veni ergo ante, ut praeter esto, matris cibis, praedonibus, futuro saeculis tabula, quae sola deceret clauditur. Ad hoc, cum dixisset, simul filium jugulat. Tunc deinde igni superpositum, torret, et mediana quidem, consumpsit, mediana vero servat oblectum. Et ecce confestim, praedones intrant, obuste, natis indorem coaeptum, moxem minantur; nisi sine, mora cibos quos paratos senserant, demum staret. Tunc illa quidem, dicitur, inquit, vobis optinam, reservam. Et continuo quae superfuerant membra delectant infantis. At illos repente, iugis horron invasit; et infirmos quavis animi, dirigit, vox faucibus interclusa est. Illi vero, amici, vultu, et ipsis, iam praedonibus, et quidem, et mens, inquit, hic filius, meus est, partus, et factus, et meum, vultu, edite. Nam et ego prior, comeli, in qua, gaudio, Nolite edici, aut matre, religiosiores, et ubi, servitia, molliores. Quod si vos, pietas, vultu, et se, xecera, vultu, cibos, meos, ego, quae, iam, talibus, pasta, sum, ego, his, atque, par, scar, et Post, haec, illi, terribili, tramentesque, discedunt, quae, hunc, et, blaia, omnibus, facultibus, misere, matre, reliquerat, et, cibum, et, Repleta, est, autem, confestim, univrsa, civitas, ad, facti, sceleris, nuntio, et, unusquisque, ante, oculos, facinus, quod, perpetratum, fuerat, adducens, in, aqua, ut, si, ipse, id, perpetrasset, horrebatur. Omnes, autem, quos, famis, necessitas, perurgebat, instabant, magis, ad, mortem, et, beatis, dicentes, nos, quibus, contigit, interisse, et, in, quam, talem, malam, rana, polluerant, audiu-

hant, etatis, victos, ad, opera, Egypti, per, metalla, destinatos, vel, per, ceteras, provincias, esse, dispersos; alii, quidem, ut, ludis, gladiatoriis, alii, ut, ad, bestias, traderentur. Si, qui, vero, intra, septuaginta, et, decimum, etatis, annum, reperiti, sint, per, diversas, provincias, in, servitutem, distrahi, iussi, sunt. Quorum, numerus, usque, ad, nonaginta, millia, per, lucras, est. Haec, vero, omnia, gesta, sunt, secundo, anno, imperii, Vespasiani, iuxta, ea, quae, ipse, Dominus, et, Salvator, noster, Jesus, Christus, praedixerat; quoniam, quae, gerenda, erant, praesentia, iam, videret, tempore, secundum, Evangelium, idem, videtur, etiam, factum, super, eam, et, velut, in, auribus, eius, preloquutus, est, haec, verba: Si, agnovisses, inquit, et, in, hac, die, quia, venient, dies, super, te, et, circumdabunt, te, inimici, tui, et, circumdabunt, te, et, perurgebunt, te, undique, et, ad, solum, deducet, te, et, filios, tuos, interficiet. Sed, et, rursum, comparat, de, populo, dicens: Ecce, inquit, necessitas, vincta, super, terram, et, haec, populo, iube, et, haec, de, ore, gladii, et, captivi, daceatur, in, omnes, gentes, et, Hierusalem, erit, calcata, a, gentibus, usquequo, completas, tempora, gentium, et, terra, cum, autem, videritis, circumdari, ab, exercitu, Hierusalem, tunc, scitote, quia, appropinquavit, desolatio, eius, comparat, nunc, unusquisque, domini, et, Salvatoris, nostri, sermones, cum, historiographi, relatione, et, bello, quod, gestum, est, et, quae, excidium, civitatis, et, videns, miram, divini, processum, existitatem, et, agnoscat, praedictantis, divinitatem. Haec, quidem, Iudeorum, genti, post, passionem, Salvatoris, iuxta, prophetiam, venerunt, pro, se, quod, antea, rem, ante, a, seculi, univrsa, gens, conclamavit, inferni. Colligatur, ergo, per, omne, tempus, a, decimo, quinto, anno, Tyberii, Caesaris, et, ab, exordio, evangelicae, praedicationis, anni, quadraginta, duo, usque, ad, Vespasiani, secundo, imperii, quando, hoc, urbis, Hierosolymitanae, excidium, actum, est. A, captivitate, autem, quam, ab, Antiocho, perpressi, sunt, anni, ducenti, triginta, octo. Porro, a, Darii, secundo, anno, sub, quo, templum, edificatum, est, anni, quingenti, novaginta, a, prima, autem, edificatione, templi, sub, Salomone, usque, ad, novissimam, eius, ruinam, quae, sub, Vespasiano, facta, est, anni, 1102. Illic, autem, coram, operis, decrimi, primi, suum, facere, libri, Ubi, legalia, hostia, pariter, cum, populo, Iudeorum, sceleratissimo, irreperabili, et, considerant.

CAPUT XXIV.

De ultima ruina Hierusalem, et de multitudine interceptorum secundum Josephum supputatorem.

Haec enim Josephus, colligens autem supra dictus historiographus, omnem, perierunt, peremptorum, vel, factis, vel, factorum, undecies, centena, millia, designavit, sceleratis, vero, latrones, et, vicarios, et, praedones, post, urbis, excidium, in, matris, declarati, interisse, vulneribus, Electos, quoque, juvenibus, quos, decem, et, septuaginta, pro, ceteris, columnis, habet, et, ad, tripulum, dicit, in, esset, sceleratos, reliquos, autem, quos, supra, et, annos, aeger,

multitudo, sceleratorum, ac, principum, factum, post, fore, vi, et, non, studii, insisteret. Quod, tamen, post, nam, in, proclatam, redactum, opere, atque, antipud, tam, suspensa, templum, ubi, delibet, utrum, tam, quam, incantant, hostiam, incederet, et, in, test, monium, victores, CAPUT PRIMUM.

CAPUT PRIMUM.

Prolocutio de primo libro.
Augustus, priore, libro, a, nativitate, usque, ad, eius, passionem, ac, deinde, usque, ad, templi, Hierosolymitani, destructionem, et, populi, quoque, Iudaei, iuxta, Dei, ultionem, dispersionem, et, in, diversis, et, mortibus, interfectis, propter, passionem, Christi, Dei, hominisque, Filii, et, haec, et, haec, quae, ob, servam, in, praedicationes, et,

liber, secundus.
Vespasiani, actibus, hunc, Vespasiani, hunc, ut, praemisimus, cogniti, de, nonis, morte, haec, et, plurimorum, regum, et, ducum, maxime, Josephi, Iudeorum, ducis, sententia, qui, et,

quos illis de genti tradidit. ut eos ad idem modum partes apostolorum prelatum. per sortis preterias acciperent, quibus nam locis agonizando triumphatores sperant ad gressum sunt palmatis. successa brevis obsequium conabere. itaque in priore libro de Petro et Paulo, et utroque Jacobo latius describitur.

CAPUT IV.

Sub preteritis principibus, apostolici ritus, et reliqui de ceteris sacri, qui tunc floruerunt, quas mundi partes ad predicandum suscepimus, et quibus in vestris nonnullis sunt palmatis martyrum per ordinem.

Matthaeus, qui et Levi, ex publicano apostolus, primus in Indis propter eos quod circumdatione crediderunt Evangelium Christi Hebraeis. Ritibus verbisque compositus. Quis autem postea in Graeciam transiit, non satis certum est. Petro ipsam Hebraicam habetur usque hodie in Antiochia in Caesariensi bibliotheca, quanta Pamphili Martyr studiosissime continetur, in qua dicitur.

Andreas (quod interpretatur deo quos) frater Petri, secundum doctrinam primus in iuxta Mattheum primo secundoque in sortem predicationis Seythiam atque Aethiopia accepit, qui etiam civitate eroga suspensus occubuit. Jacobus filius Zebedaei frater Johannis. In ordinem duodecim tribus, quae sunt in dispersione gentium scripsit. atque in Hispania et Occidentali locum Evangelium praedicavit.

Hiocubus Herode tetrarcha gladio percussus, occubuit, sepultus contra Marmaricam. Thomas Christi Didymus nominatus, et iuxta Latinam linguam Christi geminus, ac similis Salvatoris, audientibus incredulus, videndo fidelis, Evangelium praedicavit Parthis, Medis et Persis, Hircanisque Bactrianis et Indis, tenens Orientalem plagam, et terram gentium penetrans; ibique praedicationem suam usque ad ultimum suae passionis perdecens. Lanca enim fixus, occubuit in Calamita Indiarum, ubi et sepultus est in honore.

Bartholomaeus apostolus, nomen ex Syria lingua suscipiens, Lycaoniam in sortem predicationis accepit, atque Evangelium iuxta Mattheum, apud Indos in eorum lingua, et in quatuordecim ultimis in Athanae majoris urbe Armeniae vivens a Barbaris decubatur, sicque terra conditur. Idque Jacobus frater in Mesopotamia atque interioribus Ponti evangelizans ferus et indomitus gentes, quasi ebullientem matrem sub sancto dogmate imitatur, et deo Domini subiugat. Sepultus est in Nerio Armeniae urbe. Post martyrium Jacobi est continuo consecrata civitas Hierusalim excelsa. Traditur apostolos, ceterosque

Domini discipulos, qui ad illud tempus reliqui erant, in unum ad locis divinis contentis, singulisque his qui propinque secundum emanum Domini discuntur, plurimi namque ex his per illud tempus superant, et habuisse communem consilium, quem oportere dignum successione Jacobi judicari, successus unum consensum Simonem Cleopae filium decessisse, eorum mentio in Evangelio facta est, ut episcopatus sedem susciperet. Ita namque Simon Zelotes, qui primus dicitur est Gharianens, sole Domini ferens panis cognomen Petri, et similis in honore accepit. Egypti principatum, et post Judobam Astartem cathedram (ut dicitur) tenuit Hierosolymorum. Bona vitam autem vita in 20 meruit anni flagitio per crucem amittere, in Syria passione, jacet in Bosphoro. Philippus a Betsaida civitate, unde et Petrus, descriptus in Evangelio atque in Actibus apostolorum, magna laude memoria sapientiae facta est, cuius et iam illa prophetis auctoritate, et in vita sanctitatis, et prophetum puritatis, ut Ecclesiastica narrat historia, Gladius praedicationis Christi, Barbarisque gentes, vicinisque denbris et amoeni Oceano conjunguntur in seipsum, quod ipse portum dicitur. Deinde in Hierapoli Berygiae provinciae urbe eiusdem, Lipsiusque obitu, utroque sepellus esse, simul cum filibus suis ibidem requiescit. Matthias de 70 discipulis, cuius et pro Judaicae Christiane duodecim inter apostolos subrogatus, electus sorte, et solus sine cognomine, eius datur Evangelii praedicationem in India. Barnabas Cyprius, etiam Pauli gentium apostolus ordinatus, quam ad edificationem Ecclesiae persequentem Epistolam composuit, quae inter apostolica legitur. Hic postea propter Johannem discipulum (qui et Marcus vocatur) separatus a Paulo, in Cilicis evangelio praedicationis in iudicium libri opus exegit. Lucas medicus Antiochenus, eius scripta dicunt eum fuisse Graeci sermones non ignatum, fuit secutor apostoli Pauli, et cum eo per peregrinationem comes, descripsit Evangelium, de quibus Paulus abemit. *Misimus* inquit, *et mihi fratrem, cuius laus in Evangelio est per omnes Ecclesias.* Sic et ad Colossenses *Salutat vos Lucam medicum charissimum.* Et ad Timotheum *Lucam medicum saluta.* Aliud quoque dicitur in illius egressum, quod ait de apostolorum Actuum priorum, et eius historia usque hodie in Roma comburante perveni. Paulum in festis, usque quatuordecim Nativitatum annis. Ex quo intelligitur in eadem urbe fuisse, quae se consecravit. Igitur Pauli et Tere et in baptizatae Leonis familia, inter scripturas apocryphas computamus. *Levoni* est ut dicitur, comes apostoli inter ceteros eius res. Hoc eum ignoraverit. Sed et Tertullianus vicinus illorum temporum refert presbyterum quendam in Asia nomine Pauli convictum apud Johannem, quod auctor esset libri, et confessum se hoc Pauli amore fecisse, et hoc excidisse. Quodam suspicantur, quos esse Paulus in Epistolis suis, dicit *Juda Evangelium meum.*

Lucam a Paulo didicisse, qui cum Domino in carne

Lucam a Paulo didicisse, qui cum Domino in carne

Lucam a Paulo didicisse, qui cum Domino in carne

lique pisscrit. Nobilissimos senatores invidia simul
 ac preda causa, alios palam interfecit, alios in exsi-
 lium trusit, ibique trucidari imperavit. Libidinis in-
 temperantia quidquid cogitari potest fecit. Plurimas
 urbis aedes, destructis populi Romani rebus, exstruxit.
 Bellum adversus Germanos et Dacos per legatos
 sui pari republica pernicie, cum et in Urbe inse-
 natum populumque Janiaret, et foris male circum-
 mactam exercitum assidue hostes caede conficerent.
 Nam quanta fuerint Diurpani Dacorum regis cum
 Fusco duce prelia, quantaeque Romanorum clades,
 longo textu evolverem, nisi C. Tacitus, qui hanc
 historiam diligentissime contextit, de reticendo in-
 terfectorum numero, et Salustium Crispum et alios
 auctores quamplurimos sanxisse, et idem seipsum
 potissimum elegisse dixisset. Domitianus tam
 vixissima elatus jactantia, sub nomine superorum
 hostium de extinctis legionibus triumphavit, idem
 que eleratus superbia qua se deum coli vellet,
 persecutionem in Christianos agit, secundus a Nerone
 imperavit.

CAPUT VII.

*De prosapia David, et propinquas Christi ab illo
 requisitis.*
 Inter Judaeos quoque acerbitate tormentorum et
 eruentissime questionis exquiri genus David atque
 interficere preceptum est, dum prophetis sanctis invi-
 detur, et creditur quasi adhuc futurus esset ex semine
 David qui regnum possit adipisci. Verebatur et ipse
 terreno privari regno a Domino Christo, sicut he-
 rodes ejus audita natalitate. Unde perquisitus
 regalem David prosapiam ad mortem, vel Christi
 secundum carnem propinquos. Tunc quidam de po-
 stertitate David delati sunt ad Caesarem. Ergo inter-
 rogati a Domitiano si essent ex familia David et
 propinqui Christi, confessi sunt se esse. Tunc qua-
 situs ab eis quantis possessionibus vel quantis essent
 facultatibus praediti, ad illi responderunt quod utris-
 que non amplius esset in bonis a novem milibus
 decariis. Ex quibus singulis pars media proportione
 deberetur, nec hoc sibi in pecuniis subsistere, sed in
 assumptione terrae, quae eis esset in quadraginta mi-
 nus uno iugeribus constituta, quam suis manibus ex-
 colentes, vel ipsi aherentur, vel tributa dependent,
 simul et testes ruralis et diurni operis manus labore
 rigidas et callis obduralas praeferebant. Interrogati
 vero de Christo quale sit regnum ejus, vel qui ipse
 aut ipse, aut quando venturus, responderunt quod
 non hujus mundi regnum, neque hujus terrae, et de-
 signaret imperium, sed quia caeleste et regnum per
 angelorum ministeria in consummatione saeculi
 prepararetur, quando scilicet adventans in gloria, de-
 vivis ac mortuis iudicabit, et restituet unicuique pro
 factis ac meritis suis. Ad haec Domitianus, cum ne-
 que in eis quidquam criminis inveniret, et vilitatem
 eorum quam maxime contemneret, aliter eos liberos
 jubet, sed et persecutionem quam adversus Eccle-
 sias agitari iusserat, datis rursus compescit edictis.
 Illi vero dimissi ab eo, vel martyri merito, vel tanta

propinquitatis Christi prerogativa, pacis iam tra-
 pore duces Ecclesiae effecti, usque ad Traiani tem-
 pora permanserunt. Haec quidem Egesippus, sed et
 Tertullianus de Domitiano similia refert, dicens:
 Tentavit aliquando et Domitianus simile aliqum
 portio Neronis de crudelitate, sed quasi homo de-
 stitit cito, ut etiam eos quos in exsilium miserat
 revocaret. Itaque Domitiani uxor augusta appellatur
 decreto senatus. Titus inter deos refertur, is etiam
 Domitianus templum sine admotione lignorum con-
 struxit, idem tante superbia fuit, ut aureas et ar-
 genteas statuas sibi in Capitolio poni iusserit, sub-
 quo Brutus plurimos Christianorum martyrio con-
 fecit. Inter quos et F. Domitillam F. Clementis con-
 sulis ex sorore neptem in insulam Pontianam rele-
 gam deportari iusserat, quia se Christianam esse
 testata sit. Tunc et apostolus Johannes, in Palatum
 insulam relegatus, Apocalypsin vidit. Multa etiam
 signa eo tempore atque portenta Roma, et toto orbe
 facta sunt. Continuo tamen Domitianus crudeliter
 in palatio a suis interfectus est. Cujus cadaver igno-
 miniosissime exportatum atque sepultum est.

CAPUT VIII.

*De Nerva operibus bonis, et Traiani quaestis mirabili-
 bus.*
 Post Domitianum vero Nerva suscipit principa-
 tum: sub quo omnes quidem honorum tituli qui in
 Domitianum collati fuerant detrahuntur. Revocari
 autem quicunque ab eo in exsilium trahi sunt ac re-
 cipere facultates ex senatusconsulto iubentur. De
 quibus singulis testimonium perhibent qui gesta il-
 lorum temporum conscripserunt. Tunc igitur apo-
 stolum Joannem de insula Ephesus quasi ad seho-
 lam propriam redisse, nostrorum scriptores occu-
 rant. Namque Nerva Trajanum in liberi locum, in-
 que partem imperii adoptavit. Qui dum, suggerente
 ira, contra quendam regulum clamaret, sudore cor-
 ruptus est. Quo refugescente, horror corporis in-
 mium inquam febr praebuit, nec multo post vitam
 finivit, anno aetatis sexagesimo tertio. Cujus curae
 a senatu ut quondam Augusti honore defato, in se-
 pulcro Augusti sepultum est. Eodem quo interio-
 die solis defectio facta est. Imperavit annum unum
 et menses quatuor. Iste tributa relaxavit quibus
 afflictas civitates relevavit. Puellas puerosque nato-
 rum parentibus egestosis sumptu publico per Italiae op-
 pida ali jussit. Trajanus post Nervam suscipit im-
 perium, apud Aegrippinam nobilium coloniam Galiae
 habens diligentem in re militari, in civibus leni-
 tatem, in sublevandis civitatibus laetudinem. Lun-
 que duo sint quae ab egregiis principibus expectan-
 tur, sanctitas domi, in armis fortitudo, in atropae
 prudentia, tantus erat in eo maximarum rerum mo-
 dus, ut quasi temperamento quodam virtutes in-
 seuisse videretur, nisi quod cibo vinoque paululum
 dedens erat: liberalis in amicos, et tamquam vici-
 conditione par secretatibus perfusus. Qui in insula
 ioperii est adeptus innox Germaniam trans Rhenum
 in primum statum reduxit, trans Danubium quon-
 tas gentes subegit. Regiones autem trans Euram

CAPUT IX.

et Tigrim sitas provincias fecit: Seleuciam et The-
 sifonem, et Babylonem occupavit et tenuit. In mari
 Rubro classem instituit: ut per eam India fines va-
 staret. Hinc Trajanus Armeniam, Assyriam, Meso-
 potamiam fecit provincias. Sub quo Judæi in sedi-
 tionem versi, uno tempore, quasi rabie eberati, per
 diversas terrarum partes exarserunt. Nam et per
 totam Libyam adversus neceolas atrocissima bella
 gesserunt. Quæ adeo tunc interfectis cultoribus
 desolata est, ut nisi postea Adrianus imperator col-
 lectas illuc affunde colonias deduxisset, vacua peni-
 tus terra abraso habitatore mansisset. Egyptum
 vero totam, et Cyrenem, et Thebaidam, crucientis se-
 ditioibus turbaverunt. In Alexandriam autem com-
 missio prelio, victi et attriti sunt. In Mesopotamia
 quoque rebellantibus, jussu imperatoris, bellum in-
 latum est, itaque nulla nullia Judeorum vasta
 caede deleta sunt. Sane Salamnam urbem Cyprî
 interfectis omnibus accolis, deleverunt. Igitur Tra-
 janus, errore decipulis omnia bona sua in persecu-
 tione Christianorum, prædavit. Nam tertius a Ne-
 rone Christianos persecutor, repertos cogi ad sa-
 crificandum idolis, detrectantes autem interfici jus-
 sit. Sub quo multi nobiliter ad palmam pervenerunt,
 martyrii pluresque interfecti fuissent, in reliqui
 Plinii Secundi qui inter cæteros iudices persecutor
 datus fuerat, admonitus. Quod quia quamvis rege-
 ret provinciam, et in magistratu suo plurimos Chri-
 stianorum interfecisset, multitudinem eorum perterri-
 tus, scripsit Trajano quid factu opus esset, nuntians
 ei præter obstinationem non sacrificandi, et anteluc-
 canos cœtus, ad canendum eundam christo ut deo-
 ejusque confessionem, nihil contrarium Romanis le-
 gibus facere: præterea ad confederandam eorum
 disciplinam, velari ab his homicidia, furta, adulle-
 ria, perjuria, latrocinia, et his similia, tantaque eos
 esse fiducia innocentis confessionis, ut ne mortem
 quidem gravem ac formidolosam pavent. Illico im-
 perator rescisso memoribus temperavit cunctum.
 Hoc quidem genus hominum inquirendum non esse,
 oblatos vero puniri censuit. Is vero Plinius Secun-
 dus orator et historiographus insignis habetur: cu-
 jus plurima ingenia exstant opera. Verumtamen con-
 tinuo Romæ aures domus, a Nerone totis impensis
 rebusque privatis curam condita, repente confla-
 gravit incendio, ut intelligeretur missa etiam ab
 alio persecutor, in ipsius potissime monumentis a
 quo primum exorta esset, atque in ipso auctore pu-
 niri. Terræmotu quatuor urbes Asia subversæ,
 Elea, Mirina, Pythæe, Cyme, et Græciæ civitates
 duæ, Opuntiorum et Ortorum, tres Galatiæ civitates
 eodem terræmotu dirute: Pantheon Romæ ful-
 mine concrematum: terræmotus in Antiochia pene
 totam subruit civitatem. Ergo Trajanus apud Se-
 leuciam urbem Isauriæ profluvio ventris extinctus
 est, anno ætatis sexagesimo tertio, qui imperavit
 annis 20. Corpus ossa in una aures sunt relata,
 in foro sub columna ejus nominis posita. Imperato-
 rum solus omnium intra Urbem sepultus est.

De Joanne evangelista, mattheo et obitu.
 Ad cuius usque tempora perduravit, in corpore
 Joannes apostolus et evangelista, filius Zedechi, fra-
 ter Jacobi, virgo electus a Domino, atque inter ca-
 teros magis dilectus. Qui etiam supra pectus mag-
 gister recubans, et Evangelium sui fuenta de ipso
 sacro Dominum peccatis remitti potuit, et quasi unus
 de paradisi hominibus verbi Dei gratiam tota ter-
 rarum orbe diffudit, quoque in locum Christi, Chri-
 stus iuberite, successit, dum suscipiens matrem magi-
 stri discipulus, etiam ipse pro Christo alter quodam-
 modo delectus est illius. Hic dum Evangelium
 Christi in Asia prædicaret, a Domitiano Cæsare in
 exilium in insulam Patmos relegatur, ubi etiam postus
 Apocalypsim scripsit. Interfecto autem Domitiano,
 a senatu exilio resolutus, recessit Ephesum, ibique
 ad hæreticorum relutandas versutias, efflagitatus ab
 Asie episcopis, Evangelium novissimum edidit. Qui
 usque ad ultimam penie vite suæ tempus, absque ul-
 lis scripturæ indicis Evangelium prædicavit. Sed cum
 horum trium Evangeliorum etiam ad ipsum notitia per-
 venisset, probasse quidem dicitur fidem et veritatem dictorum, deesse tamen vidit ali-
 qua, et ea maxime quæ primo predicationis sue
 tempore Dominus gesserat. Certe enim quod
 in superioribus libris evangelistis hæc videntur sola
 conueniri, quæ in eo gesta sunt anno quo Joannes
 Baptista, vel inclusus est in carcere vel puniatus,
 Denique si observes statim in istis narrationibus, po-
 stequam relict Mattheus de quadraginta diebus
 jejuniæ, et de tentatione ejus, continuo subicit di-
 cens: *Audiens autem quia Joannes traditus est, dis-
 ccessit de Judæa, et venit in Galiliam*: sed et Marcus
 simul: *Postequam, inquit, traditus est Joannes, ve-
 nit in Galiliam*. Lucas vero etiam prorsum inci-
 piat aliquid de actibus referre Jesu, dicit quia ad-
 heres super omnia mala quæ gesserat et con-
 clusit Joannem in carcere. Quia, inquit, ab his
 hæc videntur ommissa, rogatus dicitur Joannes apo-
 stolus, ut ea quæ præterierant priores ante traditio-
 nem Joannis Salvatoris gesta conscriberet, et illico
 dicit in Evangelio suo: *Hoc fecit initium signorum
 Jesus*. Et iterum in alio loco indicat, dicens: *Non
 enim Joannes erat missus in carcerem*. Ex quo
 constat quod ea, antequam Joannes traderetur
 quæ a Jesu fuerant gesta describit: et ideo si quis
 diligentius hæc consideret, evidenter inveniet non
 sibi Evangelia dissonare, sed alterius temporis gesta
 esse quæ scribit Joannes, alterius vero quæ cæteri.
 Unde quia nativitatem secundum carnem Salvatoris,
 vel Mattheus, vel Lucas descriperant, retinuit hæc
 Joannes et a Theologia atque ab ipsa ipsius divinitate
 sumpsit exordium: quæ pars sine dubio ipsi veit
 eximio per sanctum Spiritum reservata est. Cujus
 quidem Joannis, inter alias virtutes, magnitudo sup-
 eriorum hæc fuit. Mutavi in auribus hæreticis Non-
 dium virgas, hitoræque saxa in gemmas, Item
 gemmarum fragmina in propriam reformavi natu-

repa in hincianis quoque ad precora populi suscitavit. ad
 rotam vna iuribus obsequia et vocavit subiens hincian
 rrethanaum non solum exasit deiecit et sed non
 dem ipsestratos populos in nika separavit statim
 Jovenem et quia quendam puerum elegantem cum
 dam episcopo commendaverat sed in nika is ejus
 disciplinis acquiescens in lanam putare fecit in
 lornam flagitiosus effectus et ut omnes illos qui prius
 magisteri criminioque illis fuerant in discipulos faceret
 et ditorum atque quoniam dux et violentus panti
 cops existeret. Hunc mirabiliter ut Eusebius refert
 ad Ecclesiam revocat apostolus et in desinens per
 conoraciones fundens et cum ipsa pariter dicens
 creima injuria ad dolentiam in Deo quam ei pollicer
 tos fuerat expectat. Sed et variis sermonum confon
 lationibus et ut quibusdam paxa (rationibus) effe
 rns et pntores ejus puros mitigavit nec pntia
 abstulit quam eum in omnibus commendatum in
 Ecclesia pnterit et presens per hoc magna exen
 plante pntentia et documentum in gens nona
 regenerationis atque insignia quaedam et tropa
 visibilia in eorum resurrectionis ostendens. Hic autem
 anno sexagesimo septimo post passionem Domini
 Salvatoris sub Trajano principe longo iam vetusta
 tis scario fessus etiam diem transmigrationis suae im
 minere sibi putavit iussisse ferat effodere sibi sep
 tulerunt atque inde valedicens fratribus facta
 tione vivens tomolam introivit. Deinde in eo
 quam in lectulo requievit. Inde accidit ut qui
 dam cum vivere asserant nec mortuum in sepul
 cro sed donatentem jacere conjiperent maxime
 pnter quibus illis terra sursum abjano scaturiens ad
 superficie sepulcri ascendit et quasi flatu quies
 centis deorsum ad superiora pulvis ebulliat. Quie
 vit autem apud Ephesum, Kalend. Januar.

CAPUT X.

De Clemente et eius virtutibus qui sub Trajano
 (quae tempestate hosti antiquis omnium bonorum
 inimicis invidens saluti hominum dolens fidem ve
 ritatis ac religionis potum universum illustrasse or
 bem dno de re Trajanum iam pntatua principem
 alid sequentes vni humani pradicatores ac cultores
 exspirandos facitavit. Sub quo per universum pnt
 ber Romanum multitudine confessione Christi cono
 mati sunt ex quibus aliquo brime memoriam buie pnt
 inserere libitum. Itaque Clementis de quo apostolus
 Paulus ad Philippenses scribens ait: Caput Clemente
 et veteris coepitatoribus meis) quorum nomina scri
 pta sunt in libro vite, quartus post Petrum Roman
 episcopus si quidem accivus hincianis tertius Aga
 detus fuit tamen et sunt plerique Latiorum qui
 secum illud post apostolum fuisse putant. Clementis
 Scipit ex pntina Romana Ecclesiae ad Ecclesiam
 Carthaginiensis valde utilium epistolam. Et quae in
 nonnullis locis atque publice legitur. Quae sub
 Pauli nomine ad Hebraeos fertur conveitro. Sed et
 multis de eadem epistola non solum sensibus sed

A iuxta verborum quoque osi non abilita a
 gnardis in utraque similitudo est. Rerum et
 ejus hancior epistola quae in octo tribus reprobata
 et disputatio Petri et Appionis longo sermone con
 scripta quae Eusebius in tertio Ecclesiasticae histo
 rie volumine coarguit. Item namque fidelissima
 apostolicam doctrinam beatissimus Clemens est se
 centus. Postquam vero sedem episcopalem Roman
 Ecclesiae tenuit ab omni bus diligebatur non solum
 Christianis propter insignia virtutum et excellentiam
 doctrinae optime utique morum mansuetudine et
 largitate sed etiam a paganis et Judaeis. Qui plu
 rimis predicationum floribus ac virtutibus polens
 Damocillam virginem nepotem Domitiani principis
 sponsam Atrichani imperatoris Nerva amici cre
 dentem in Christum sacro velamine ad integritatis
 perseverantiam consecravit. pro qua confessione
 exilio est damnata. Theodoram vero Sisinnii po
 tentis ac nobilis viri conjugem conversam a simula
 cris. Deo castitatis propositum profiteri docuit per
 quam etiam iuxta Apostoli vocem fidelium conju
 gem et ipse Sisinnius conversus est ad fidem. Sib
 stia quanyis prius zelo conversam viris civitatem
 et sanctitatem intrasset. Sed ipse fidem mulieris
 et beati Clementis intercessionem restituta sunt ei
 omnia corporis officina et baptismatis gratiam est
 consecutus. Computati sunt autem qui cum eo
 baptizati sunt viri cum mulieribus ex infantibus qua
 dringenti viginti tres. Per hunc autem Sisinnium
 multi nobiles et imperatoris amici conversi sunt ad
 Christum. Igitur idolorum custodes videntes jam
 merabilem multitudinem Christo credere magno li
 vore tacti commoverant patronos regium et data
 eis pecunia seditionem nomine Christiano excitave
 runt. Quam ob causam de exilio pnt. Clementis de
 trostus est. trans mare Ponticum in exilio quas ad
 jacob civitatem Corsicae provinciae Licia ubi in dua
 milia ad secunda saxa Christianos diuturna relega
 tione damnatos invenit. Et cum nulla eis consola
 tionibus et patientie verba intinasset didicit ab eis
 quod a sexto militario aquam sibi hunceris apper
 rent. Tunc S. Clementis dixit. Oremus. Dominum
 Jesum ut confessoribus suis fontis in isto loco
 renas aperiat et qui percussit petram in monte Sina
 et fluxerunt aquae in salutem ipse nobis in terra
 affluentem aperiat. Cumque oratione completa hinc
 inde circunspiceret vidit agnam stantem qui pede
 dextro erecto quasi locum sancto Clementi ostendit
 rnt. Tunc S. Clementis intelligens Dominum Jesum
 Christum esse quem solus recipere et praeser
 ipsa alius non videt et pernixit ad locum et dixit.
 In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti in isto
 loco percussite. Sed cum quos per hunc rnter
 effluerent et non hunc locum in quo aquas statim
 contingerent accepto hinc surculo S. Clementis lesi
 igitur locum sub pede agni perentis fontem affluc
 tibus venis formatum aperit. Qui subito in petra
 cyomens fluxum fecit. Tunc universis gaudentibus
 beatus Clementis responsum dixit. Flumina in

aterram ad Magnesianos, tertiam ad Trallectes, quartam ad Romanos. Et inde egrediens, scripsit ad Philadelphinos, ad Phinemes, et in provincia ad Polycarpum commendans illi Antiocheam Ecclesiam, in qua est de Evangelio quod ab Hieronymo translatum est, sub persona Christi ipse testimonium, dicens: Ego vero et post resurrectionem in carne eum fuisse scio, et credo quia scio; et quando venit ad Petrum et ad eos qui cum Petro erant, dixit eis: Ecce palpite me et videte, quia non sum demonium incorporale. Et statim tetigerunt eum et crediderunt.

Dignum autem mihi videtur, quia tanti viri fecimus mentionem, de Epistola ejus, quam ad Romanos scripsit, pauca ponere; De Syria usque Romanam pugnavi ad bestias, in mari et in terra, nocte et die, ligatus cum decem leopardis, hoc est militibus, qui me custodiunt. Quibus et cum benefeceris, peiores fiunt: iniquitas autem eorum, mea doctrina est; sed non idcirco justificatus sum. Ulinam fruar bestias que mihi preparatae sunt! Quas et pro veloces mihi esse ad infernum, et illicitam ad comedendum me, ne sicut aliorum martyrum non audeant corpus meum attingere. Quod si venire noluerint, ego vim faciam, ego me ingeram ut devorer. Ignoscite mihi, filii, quid mihi prosit ego scio, quia nunc incipio esse discipulus Christi, nihil de his que videntur desiderans, ut Christum Jesum inveniam. Ignis, crux, bestie, fractio ossium membrorumque divisio, et lotius corporis contritio, et tormenta diaboli, in me veniant, tamen ut Christo fruar. Cumque jam damnatus esset ad bestias, et ardore patiendi rugientes audiret leones: Frumentum, inquit, Christi sum, dentibus bestiarum moliar, ut panis mundus inveniar. Passus est anno undecimo Trajani; reliquie corporis Antiochiæ jacent, extra portam Daphniticam in coemeterio.

Igitur Egesippus refert quod usque ad hæc tempora virgo munda et immaculata permansit. Ecclesia: corruptioribus veritatibus, et divini verbi temeratoribus, aut nusquam omnino exstantibus, aut etiam si qui forte fuerant, in occultis et abditijs terræ delitescantibus. Ut vero apostolorum chorus et omnis illa ætas, que a Domino susceperat vive vocis auditum, de hac luce discessit, tum velut in vacuum domum falsæ doctrinæ impius se error inmersit, et tanquam ubi nullus jam divini census, defensor existeret, nudato, ut aiunt, capite, corripientes arma mendacii, oppugnare apostolicam veritatem nituntur. Sed istud bellum intrinsecus gerebatur, persecutionum vero extrinsecus pondus urgebat Ecclesiam. Unde et immensæ catervæ martyrum quotidie jugulabantur.

CAPUT XII.

De Hadriano principe, et que sub eo gesta sunt. Et tempore Quadrati et Aristides seu Agrippa doctores fuerunt.

Helius Hadrianus consobrinus Trajani filius, duo-

decimus ab Augusto principatum adeptus, imperavit annis 22. Hic Græcis litteris impensius eruditus, Atheniensium studia moresque hausit. Qui in omnibus disciplinis instructus, ita ut canendi, poetandi, medendi, pingendi, scientiam haberet, et omnia que vellet, ex metallo et marmore fingendi. Qui dicitur seti, musicus, arithmeticus, geometricus, acerrime ad lacessendum, pariter et respondendum, omnes provincias peragrans, subversam a Romanis Alexandriam publicis restauravit impensis.

Tributa urbium plurima relaxavit, chartis publice incensis, a tributis liberos fecit plurimos, Atheniensibus leges petentibus, ex Draconis et Solonis reliquorumque libris jura composuit. Eo tempore Julii in arma versi, Palestinam depopulati sunt, locum provinciam Timo Bulo, cui ad opprimendos rebelles Hadrianus misit exercitum. Hic Hadrianus per Quadratum discipulum apostolorum et Aristidem Atheniensem, virum fide et sapientia plenum, et per Serenum Granium legatum, libris de Christiana religione compositis instructus atque eruditus præcepit per epistolam ad Minnium Fundanum proconsulem Asiæ datam, ut nemini liceret Christianos, sine obiectu criminis aut probatione dampnare. Idemque continuo pater patriæ in senatu ultra morem majorum appellatur, et uxor ejus Augusta. Is tanta tantæ eruditionis imperator, nec caruit vitis, qui in amore puerarum continens minime fuit. Unde et Antinum puerum eximia pulchritudinis incantata dilexit, ut ei templa et sacerdotes constitueret, et urbem ex ejus nomine vocitaret. Trajani quoque invidens gloriæ, de Assyria, Mesopotamia, Armenia, quas ille provincias fecerat, revocavit exercitus. Etenim cum insignes et plurimas ædes Athenis fecisset, agonem edidit, bibliothecamque miri operis extruxit. Hadrianus enim rempublicam justissimis legibus ordinavit, bellum contra Sarmatas gessit et vicit. Judæos sane perturbatione scelerum suorum exagitatos, et Palestinam provinciam quondam suam depopulantes, ultima caele perdidit, ultraque est Christianos, Cochebas namque dux Judicæ factionis nolentes sibi Christianos adversum Romanum militem ferre subsidium, omnimodis cruciatibus necat. Bellum Judaicum quod in Palæstina gerebatur, finem accepit rebus Judæorum penitus oppressis. Ex quo tempore etiam introeundi eis Hierosolymam licentiæ ablata est, primum Dei nata, sicut prophætæ vaticinati sunt, deinde Romanis interdicentibus, Christianis tantum civitate permessa, quam ipse in optimum statum murorum extructione reparavit et Helium Hadrianus vocari de prænomine suo præcepit; et in fronte ejus portæ qua Bethlehæm egreditur sus sculptus in marmore, significans Romanæ potestati subjacere Judæos. Igitur usque ad hoc tempus excidii, quo Judæi iterum deficientes, a Romanis magnis rursus præliis subjugati sunt, ac pene deleti, Hierosolymis quindecim episcoporum successiones tradunt esse decursas, eo quod valde ad breve tempus mortis celeritate præcepti,

sunt. Secuta est lites plurimis infusa provinciis, to-
 tanque Italiam pesilentia tanta vastavit, ut pas-
 sinu vilte, agri atque oppida sine cultore atque ha-
 bitatore deserta, in ruitas silvasque concesserint.
 Exercitum vero Romanum cunctasque legiones per
 longinqua late hiberna dispositas, ita consumptas
 ferunt, ut Marcomanicum bellum, quod continuo
 exortum est, non nisi novo delectu militum, quem
 triennio jugiter apud Carnutum Marcus Antonius
 habuit gestum fuisse referatur. Hoc quidem bellum
 providentia Dei administratum esse, cum plurimis
 argumentis constat, tum præcipue epistola gravis-
 simi ac modestissimi imperatoris declaratum est.
 Nam cum insurrexissent gentes immanitate barbarâ,
 multitudine innumerabiles, hoc est, Marcomanni,
 Quadi, Wandali, Sarmatæ, Suevi atque omnis pene
 Germania, et in Quadorum usque fines progressus
 exercitus circumventusque ab hostibus propter
 aquarum penuriam præsentium, sitis magis quam
 hostis periculum sustineret, ad invocationem nomi-
 nis Christi, quam subito magna fidei constantia,
 quidam milites effusi in preces palam fecerunt,
 tanta vis pluvie effusa est, ut Romanos quidem lar-
 gissime ac sine injuria refecerit, barbaros autem
 crebris fulminum ictibus perterritos præsertim cum
 plurimi eorum occiderentur, in fugam coegerit.
 Quorum terga Romani usque ad internecionem cæ-
 dentes, gloriosissimam victoriam, et omnibus pene
 antiquorum titulis præferendam rudi parvoque mili-
 tum numero, sed potentissimo Christi auxilio, repor-
 tarunt. Exstare etiam nunc apud plerosque dicuntur
 litteræ imperatoris Antonini, ubi invocatione nomi-
 nis Christi per milites Christianos et sitim illam de-
 pulsam, et collatam fatetur fuisse victoriam. Idem-
 que Antoninus Commodum filium suum assumpsit in
 regnum. Præteriti etiam temporis per omnes pro-
 vincias tributa donavit, omniaque simul fiscalia ne-
 gotiorum calumniosa monumenta congesta in foro
 jussit locandi, severioresque leges novis constitutio-
 nibus temperavit: postremo in Pannonia constitu-
 tus, repente morbo diem obiit. Igitur annalium
 scriptores de eodem imperatore ferunt, quod nisi
 ad illa tempora natus esset, profecto quasi uno la-
 psu evulsant omnia status Romani imperii, qui
 quasi defensor objectus est publicis ærumnis. Quippe
 ab armis quies nusquam erat, perque omnem Orien-
 tem, Illiricum, Italiam, Galliamque bella fervebant,
 terremotus non sine interitu civitatum, inundatio-
 nes fluminum, lues crebræ, locustarum species agris
 infesta prorsus, at prope nihil, quo summis anguri-
 bus atteri mortales solent, dici seu cogitari queat
 quod non illo imperante scivierit. Itaque a principio
 vite tranquillissimus, adeo ut ab infantia vultum nec
 ex gaudio nec ex mœnore mutaverit, philosophiæ
 atque Græcarum litterarum studiosus. Hic perovisit
 viris clarioribus, ut convivium eodem cultu, quo ipse
 et ministris similibus, exhiberent. Hic cum ærario
 exhausto largitiones, quas militibus impenderet,
 non haberet, neque indicere provincialibus aut se-

natui aliquid vellet, instrumentum regii cultus facta
 in foro Trajani sectione distraxit. Vasa aurea, pocula
 crystallina et murrina, uxoriæ ac suam sericam
 et auream vestem, multa ornamenta gemmarum
 vendidit, ac per duos continuo menses venditio præ-
 bita est. Post victoriam tamen emptoribus præta
 restituit, qui reddere comparata voluerunt: mole-
 stus nulli fuit, qui maluit semel emptæ retinere.
 Qui tamen, errore deceptus, multa suæ honestatis
 bona lædavit, dum quartam post Neronem in Chri-
 stianos persecutionem suo movit edicto: unde libet
 sub brevitate perstringere, qui eo imperante in no-
 stro maxime floruerunt dogmate, vel ex notioribus
 martyrio coronati sunt.

CAPUT XV.

De Polycarpo Joannis apostoli discipulo, et Smyrnæ episcopo.

Igitur Polycarpus Joannis apostoli discipulus, et
 ab eo Smyrnæ episcopus ordinatus, totius Asiæ
 princeps fuit: quippe qui nonnullos apostolorum et
 eorum qui Dominum viderant, magistros habuerit
 et viderit. Hic propter quasdam super die Pasche
 quæstiones, sub imperatore Antonino Pio, Ecclesiam
 in Urbe regente, a Neceto Romam venit, ubi pluri-
 mos credentium Marcionis et Valentini persuasione
 deceptos, reduxit ad fidem. Cumque ei obviis suis
 Marcion, et diceret: *Agnosce nos*; respondit:
Agnosco primogenitum diaboli.

Postea vero regnante Marco Antonino, et Lucio
 Aurelio Commodo, quarta post Neronem persecu-
 tione, Smyrnæ sedente proconsule et universo po-
 pulo in amphitheatro adversum eum personante,
 quod ipse esset quasi Christianorum pater et illius
 sectæ maximus doctor eorumque subversor. Ille
 autem per gloriosam confessionem igni traditus
 est. Cumque flamma ingens relaxisset, et in modum
 cameræ curvata specie, quasi veli navis vento si-
 nuati supra corpus martyris stetit, videntes sele-
 rum ministri igni corpus non posse consumi, juse-
 runt propius accedere confectorem, et corpus cui
 ignis cesserat mucrone transfodere.

CAPUT XVI.

De Justino philosopho, quantum pro defendendo Christianismo laboravit, et quam insignia monumenta reliquerit.

Justinus philosophus, habitu quoque philosopho-
 rum incedens, de Neapoli urbe Palæstinæ, pater
 Prisco Bacchio, pro religione Christi plurimum la-
 boravit: in tantum ut Antonino quoque Pio et filiis
 ejus, et senatui librum contra gentes scriptum daret,
 ignominiamque crucis non erubesceret, et alium li-
 brum successoribus ejusdem Antonini, Marco Anto-
 nino Vero, et Lucio Aurelio Commodo. Exstat quoque
 et aliud volumen contra gentes, ubi de demonum
 quoque natura disputat; et quartus adversum gen-
 tes, cui titulum prænotavit *Psaltes*, et alius de mo-
 narchia Dei, et alius liber quem prænotavit *Psal-
 tem*, et alius de anima, et dialogus contra Judæos,
 quem habuit contra Tryphonem principem Judæo-

rum. Sed et contra Marcionem insignia volumina, quorum Irenaeus quoque in quinto adversus haereses libro meminit. Et alius liber contra omnes haereses, cuius facit mentionem in Apologetico, quem dedit Antonino Pio, hic cum in urbe Roma haberetur, et Crescentem Cynicum, qui malum adversus Christianos blasphemabat, redargueret gulosum et mortis timidum, ac philosophiae praevaricatorem, luxuriaeque et libidinis sectatorem, ad extremum studio ejus et iudiciis accusatus quod Christianus esset, pro Christo sanguinem fudit.

CAPUT XVII.

Egesippus, ecclesiasticae Historiae scriptor, qua aetate floruerit.

Egesippus vicinus apostolorum temporibus, et omnes a passione Domini usque ad suam aetatem ecclesiasticorum actuum historias texens, multaque ad utilitatem legentium pertinentia hinc inde congregans, quinque libros composuit sermone simplici, ut quorum vitam sectabatur, dicendo quoque exprimeret. Asserit se venisse sub Anaceto Romam, qui decimus post Petrum episcopus fuit, et perseverasse usque ad Eleutherium ejusdem urbis episcopum, qui Anaceti quondam discipulus fuerat. Praeterea adversum idola disputans, quo primum errore creverissent, subtexitur historiam, ex qua ostendit qua floruerit aetate. Ait enim: Tumulos mortuis templaque fecerant, sicut usque hodie videmus: e quibus est Antinous servus Hadriani Caesaris, cujus et gymnasicus agon exercetur in Antino civitate, quam ex nomine illius condidit, et prophetas statuit in ejus templo. Antinonum autem in deliciis habuisse Hadrianus Caesar scribitur. Melito Asianus Sardiensis episcopus, librum imperatori Marco Antonino Vero pro Christiano dogmate dedit.

Scriptis quoque et alia, de quibus ista sunt quae subjiciemus. De Pascha libri duo, de Vita prophetarum liber unus, de Die Dominica liber unus, de Fide liber unus, de Plasto liber unus, de Sensibus liber unus, de Anima et Corpore liber unus, de Baptismate liber unus, de Veritate liber unus, de Generatione Christi liber unus, de Prophetia sua liber unus, de Amore donorum, de Philoxenia liber unus, et alius liber qui Clavis inscribitur, de Diabolo liber unus, de Apocalypsi Joannis liber unus, Exceptorum testimoniorum aeglogarum libri sex. Hujus elegans et declamatorium ingenium Tertullianus in septem libris quos scripsit adversum Ecclesiam pro Montano cavillatur, dicens eum a plerisque nostrorum prophetam putari. Theophilus sextus Antiochensae ecclesiae episcopus, sub imperatore Marco Antonino Vero, librum contra Marcionem composuit, qui usque hodie exstat. Feruntur ejus et ad Auctolicum quatuor volumina, et contra haeresim Hermogenis liber unus, et alii breves elegantesque tractatus, ad aedificationem Ecclesiae pertinentes. Legi sub nomine ejus Evangelium, et in Proverbia Salomonis commentarios, qui mihi cum superiorum voluminum elegantia non videntur congruere.

CAPUT XVIII.

De Apollinari Hieropolis, et Dionysio Corinthi episcopis.

Apollinaris, Asiae Hieropolitanae episcopus, sub imperatore Marco Antonino Vero floruit, cui insigne volumen pro fide Christianorum dedit. Exstant ejus et alii quinque Adversum gentes libri, et de Veritate duo, et adversum Cataphrygas, tunc primum cum Prisca et Maximilla insanis vatibus incipiente Montano. Dionysius Corinthiorum Ecclesiae episcopus, tanta eloquentiae et industriae fuit, ut non solum suae civitatis et provinciae populos, sed et aliarum provinciarum et urbium epistolis erudiret. E quibus est una ad Lacedaemones, alia ad Athenienses, tertia ad Nicomedienses, quarta ad Erethenses, et ad ecclesiam Amastrinam, et ad reliquas Ponti ecclesias, sexta ad Gnosianos et ad Philetum ejusdem urbis episcopum, septima ad Romanos, una quam scripsit ad Soterem episcopum eorum, octava ad Erisophoram sanctam feminam. Claruit sub imperatore Marco Antonino Vero, et Lucio Aurelio Commodo. Pinitus, Cretensis Gnosiae urbis episcopus, scripsit ad Dionysium episcopum Corinthiorum valde elegantem epistolam, in qua docet non semper lacte populos nutriendos, ne quasi parvuli ab ultimo occupentur die, sed et solido vesci debere cibo, ut in spiritalem proficiant senectutem. Et hic sub Marco Antonino et Lucio Commodo floruit.

CAPUT XIX.

De Tatiano Encratitarum haeresiarcha.

Tatianus qui, primum oratoriam docens, non parvam sibi ex arte rhetorica gloriam comparavit, Justini martyris sectator fuit, florens in Ecclesia, quandiu ab ejus latere non discessit. Postea vero inflatus eloquentiae tumore novam condidit haeresim, quae Encratitarum dicitur, quam postea Severus auxit, a quo ejusdem partis haeretici Severiani usque hodie appellantur. Porro Tatianus infinita scripsit volumina, e quibus unus Contra gentes florentissimus exstat liber, qui inter omnia opera ejus fertur insignis. Et hic sub imperatore Marco Antonino Vero et Lucio Aurelio Commodo floruit.

CAPUT XX.

Catalogus quorundam orthodoxorum, qui contra Marcionistarum haeresim libros ediderunt.

Philippus episcopus Cretensis idem urbis Gnostinae, cujus Dionysius in epistola sua meminit, quam scripsit ad ejusdem civitatis ecclesiam, praclarum adversum Marcionem edidit librum, qui temporibus Marci Antonini Veri et Lucii Aurelii Commodi claruit. Musanus, non ignobilis inter eos qui de ecclesiastico dogmate scriperunt, sub imperatore Marco Antonino Vero confecit librum ad quosdam fratres, qui de Ecclesia ad Eucratitarum haeresim declinaverant. Modestus et ipse, qui sub imperatore Marco Antonino Vero, et Lucio Aurelio, eodem modo adversum Marcionem scripsit librum, qui usque hodie perseverat. Feruntur sub nomine ejus et alia multa, sed ab eruditissimis quasi repudiantur.

interfectus est; mense septimo postquam coepit A
 imperare. Cetera inter Pertinacem et Julianum iudic
 anpus absumptus est. Idem Julianus vir nobilis, ju
 ris, penitissimus, factiosus, et perceptor, cuiusque
 regni, ut ad subiecta, nonnulla, et quae, quoque, ad
 unum, nonnulla, in

rem dixerat. Hic fratrem suum Getham, peremptu
 ob quam causam furere potius debet, dirigitur in beata
 tiend; quibus non immerito utique vocantur, quos
 post fatorem convaluit. Corpore Alexandri Micedo
 nis concepto, Magnum Alexandrum se iussit appel
 lari; hissententiam fallaciter, et perditus; ut
 fronte et ad levam humerum, obversa, terveci, quod
 more Alexandri agnoverat, incederet. Qui Caracalla
 dicitur, est a vestigali, et quae induit plebem, fuisse rat;
 ad salutandam, et eadem, et Charras, Panthos, beb
 lum moliens, inter Edissam et Charras, apud hpsidum
 circumventus, occisus. (EST. 1714)

CAPUT XXIV.

De Severi virtute et gestis. Et quod illo imperante Italiam
 innotuit, nonnulla sunt, quae, in
 Severus, genere Afer, Tripolitanus, ab oppido Lep
 pti, qui se ex, in nomine, imperatoris, quem, occisum
 uctus, fuerat, Pertinacem appellari voluit; septimus
 decimus, ab Augusto, desinitum, et depluribus imperiis,
 decem, et septem, annis tenuit. Hiemata, saevus, mul
 tis semper bellis, incessans, fortissime, quidem, rem
 publicam, sed laboriosissime, prexit. Pescennium (Nar
 gnum, qui, in Aegypto, et Syria, ad tyranidem, spi
 raverat, apud Gizeum vicis, et interfecti, Judaeos, et
 Samaritanos, rebellare, conantes, ferro, vel, compressit,
 vel, coegit; Parthos, Arabas, Adialensesque super
 vit. Quinta, post Neronem, persecutione, Christianos,
 ex cruciavit, plurimique, saeculorum, per diversas, pro
 vincias, martyrio coronati sunt. Hanc, profanam, in
 Christianos, et Ecclesiam, Dei, praesumptionem, Se
 verus, coelestis, ultio, et vestigio, aeta, subsequitur. Clara,
 conuio, rapitur, vel, potius, retrahitur, in Galliam;
 Severus, Syria ad tertium, civile, bellum, Unus, jam
 enim, Roman, adversus Julianum, aliud, in Syria, con
 tra, Pescennium, gesserat, tertium, Clodius, Albinus,
 Juliani, in, occidendo, Pertinacem, socius, qui se, in
 Gallia, Caesarem, fecerat, auspicabat, quo, bello, adu
 lum, utriusque, Romani, sanguinis, fusu, est. Albinus,
 tamen, apud Lugdunum, oppressus, et interfectus est.
 Severus, victor, in Britannias, defecit, pene, omnium
 sociorum, trahitur, ubi, magnis, gravibusque, praeliis,
 saepe, gestis, receptam, partem, insula, a ceteris, indom
 itis, gentibus, vallo, distinguendam, putavit. Itaque,
 magnam, Britanniam, quoque, vallum, a sebris, insuper
 turribus, communitum, per, octiduum, triginta, et decem
 millia, passuum, a mari, ad mare, reduxit: ibique, apud
 Eboracum, oppidum, morbo, obiit. Fecerunt, de eo, an
 naliu, scriptores, quod, esset, omnium, qui, ante, eum,
 fuerunt, acerrimus, ingenio, ac, omnia, quae, intendi
 set, in, finem, perurgens, benevolentia, quo, inclin
 set, mirabili, ac, perpetua, ad, quarendum, diligens, ad
 largiendum, liberalis, in, amicos, inimicosque, pariter,
 vehementer, Hic, nulli, in, dominatu, suo, permisit, ho
 mores, venundari, Latinis, litteris, sufficienter, instru
 ctus, Graeci, sermonis, eruditus, Punica, eloquentia,
 promptior, Reliquit, duos, filios, Bassianum, et Ge
 tham, quorum, Getha, hostis, publicus, iudicatus, inter
 it, Bassianus, Antonius, cognomine, assumpto, re
 gno, potitus, est.

CAPUT XXV.

De Ophilio Magonis principis, dicitur, quod
 Post, hunc, Bassianus, decimus, dominus, ab Augusto
 Ophilius, lacrimis, qui, praefectus, praetorie, erat, tunc, et
 lius, Diademeno, in vestu, imperium, Sed, tunc, et, amos
 continet, quod, Arobelidem, adit, ut, unum, et, ob
 est, Imperantibus, Severo, et, in, illis, et, Antonino, et
 quinta, post, Neronem, in, Christiande, persecutio, tenet,
 fieri, id, de, mentibus, quoniam, illius, et, in, nostris, et, et
 ruerit, et, degnate, vel, martyri, et, quoniam, sicut, et, et, et
 quorum, memoriam, et, episcopi, et, et, et, et, et, et, et, et, et
 curabo, et, et, et, et, et, et, et, et, et, et, et, et, et, et, et, et, et, et

CAPUT XXVI.

De doctaribus, qui, sub, praedictis, principibus, floruerunt.

Panthemus, Stoicis, sectae, philosophus, iuxta, quod, quad
 dam, systema, in, Alexandria, consuetudine, in, publico, et
 Mareo, evangelista, seipsum, ecclesiasticis, fructu, docto
 res, tanta, prudentia, et, eruditione, in, Scripturis,
 quare, in, saeculi, litteratura, fuit, ut, in, praedictis, et, quae
 rogatus, ab, illius, gentis, populo, delegatus, a, Demetrio,
 Alexandrino, episcopo, in, litteraturam, Ubi, reperit, Bar
 tholomaeum, de, duodecim, apostolis, ad, verum, Christi
 iuxta, Matthaei, Evangelium, praedicasse, quod, Hebraei
 cis, Iudeis, scriptura, veteris, et, alexandrinis, seculum,
 attulit. Huius, multi, quidem, in, aetate, Scriptura, et, et
 stant, commentarii. Sed, multo, magis, viva, voce, eccle
 clasia, profuit, docuitque, sub, Severo, principe, et, An
 tonino, cognomento, Carnealla, Rhodo, genere, Asia
 nus, a, Tatiano, de, quo, supra, diximus, Romae, in
 Scripturis, eruditus, edidit, plurima, praecipue, quo, ad
 versum, Marcionem, opuscula, et, et, in, quibus, referre
 quomodo, ipsi, quosque, Marcionites, disbraverit, et, et, et
 pellens, semem, haereticum, a, se, quod, dicitur, esse, in
 ventum, et, eum, eo, congressus, multa, enim, mala, dou
 cuisse, convicit, Deum, illum, interrogavit, de, Deo,
 quid, sentiret, qui, dominum, quem, coleret, et, et, et, et, et, et,
 se, dixit, Meminit, in, eodem, libro, quomodo, scriptum, ad
 Galationem, Tatiani, esse, Romae, fuisse, adiutorem, Sed,
 et, in, Hexameron, elegantis, tractatus, conspexit, et,
 adversus, Cataphrygas, in, saeculo, et, temporibusque,
 Commodi, et, Severi, servit, Clemens, Alexandrinus, et,
 clesim, presbyter, Pantheni, de, quo, supra, retulimus,
 auditor, post, ejus, mortem, Alexandriae, ecclesiasti
 cam, scholam, tenuit, et, magister, fuit, Periturus, et,
 insignia, volucria, plenaeque, eruditionis, et, eloquen
 tia, tam, de, Scripturis, divinis, quam, de, secularis, lit

CAPUT XXV.

De Aurelio Antonino et ejus actibus.

Aurelius Antonius Bassianus, idemque Carnealla,
 octavus decimus, ab Augusto, principatum adeptus
 est, mansitque eo annis non plenis septem: Vixit pa
 tre asperior, Omnibus autem dominibus libidine in
 temperantior, qui etiam novercam suam Juliam uxo

teraturæ instrumento. E quibus illa sunt, libri VII Adversum gentes, lib. I Pædagogii, lib. III de Pascha, liber I de jejunii Disceptatione, et alius liber, qui inscribitur: *Quinam ille dives sit, qui salvetur de obtrectatione*; lib. I de Canonibus ecclesiasticis, et adversus eps. quæ Judæorum sequuntur errorem; liber I quem proprie Alexandro Hierosolymorum episcopo scripsit. Meminit autem in Stromatibus suis voluminis Tatiani adversum gentes, de quo supra diximus, et Cassiani cujusdam chronographiæ: quod opusculum invenire non potui. Nec non de Judæis Aristobolus quemdam et Demetrium, et Eupolemum scriptores, adversum gentes refert, qui in similitudine Josephi, Mosi et Judaicæ gentis asserunt. Exstat et Alexandri Hierosolymorum episcopi, qui cum Narcisso postea rexit ecclesiam, epistola super ordinatione Asclepiadis confessoris ad Antiochenses, congratulans eis; in qua ponit insinuans: « Hæc vobis, Domini fratres, scripta transmisi per Clementem beatum presbyterum, virum illustrem et probatum, quem vos quoque scitis, et nunc plenius cognoscitis. » Qui cum venisset juxta prudentiam et visitationem Domini, confirmavit et auxit Domini Ecclesiam. Constat Adamantium ejus fuisse discipulum. Floruit autem Severi et Antonini filii ejus temporibus Miltiades, cujus Rhodo in opere suo quod adversum Montanum, Priscam et Maximillam composuit, meminit. Scripsit contra eosdem volumen præcipuum, et adversum gentes, Judæosque libros alios, et principibus ejusdem temporis Apologeticum dedit. Apollonius vir disertissimus scripsit adversum Montanum et Priscam, Maximillamque insigne et longum volumen, in quo asserit Montanum et insanas ejus vates perisse suspendio, et multa alia in quibus de Prisca et Maximilla refert: Si negant acceptisse munera, confiteantur non esse prophetas; si accipiant, et mille hoc testibus approbabo. Sed ex aliis fructibus probantur prophetæ non esse? Dic mihi: *Critens!* fucat prophetæ? stibio oculos liniit prophetæ? vestibus ornatur et gemmis propheta? tabula ludit et tessera propheta? Respondeant utrum hæc fieri liceat, an non. Meum est probare, quia fecerunt. Dicit in eodem libro quadragesimum esse annum usque ad tempus quo et ipse scribit librum, ex quo hæresis Cataphrygarum habuerit exordium. Tertullianus sex voluminibus adversum Ecclesiam editis, quæ scripsit de extasi, octo adversum Apollonium elaboravit, in quo omnia quæ ille arguit, conatur defendere. Floruit autem Apollonius Commodi Severoque principibus. Serapion undecimus Commodi imperatoris anno Antiochiæ episcopus ordinatus est. Scripsit epistolam ad Caristum et Pontium de hæresi Montani, et hæc addidit: « Ut autem sciatis falsi hujus dogmatis, id est novæ prophetiæ, ab omni mundo insaniam reprobari, misi vobis Apollinarius beatissimi, qui fuit in Hierapoli Asiæ episcopus, litteras. » Ad Dominum quoque, qui persecutionis tempore ad Judæos declinaverat, volumen composuit, et alium quoque de Evangelio, quod sub

nomine Petri fertur, librum ad Rosensem Cilicis ecclesiam, quæ in hæc usque ætas lectione destinaverat. Leguntur et sparsim breves ejus epistolæ, sanctæ viæ et vitæ congruentes. Apollonius Romanæ urbis senator sub Commodi principe, a servo proditus quod Christianus esset, jubente imperatore ut rationem suæ fidei proderet, insigne volumen composuit. Quod cum in senatu legit, et nihilominus sententia senatus capite truncatur, vetere apud eos obtinente lege absque ratione non dimitti Christianus, qui semel ad eorum judicium protracti essent. Theophilus Casarææ Palestinæ, quæ olim turris Saronis vocabatur, episcopus, sub Severo principe adversum eos, qui XIV luna cum Judæis Pascha celebrabant, cum cæteris episcopis synodicam et valde utilem composuit epistolam. Basilus Corinthi episcopus, sub eodem Severo principe clarus habitus est, et de Pascha, et omnium qui in Asia erant episcoporum persona elegantem librum scripsit. Polycrates Ephesiorum episcopus, cum cæteris episcopis Asiæ, qui juxta quamdam veterem consuetudinem XIV luna cum Judæis Pascha celebrabant, scripsit adversum Victorem episcopum Romanum epistolam synodicam, in qua docet se apostoli Joannis et veterum auctoritatem sequi, de qua hæc pauca exornamus: Nos igitur inviolabilem celebramus diem, neque addentes neque diminuentes. Etenim in Asia elementa maxima dormierunt, quæ resurgent in die Domini, quando venturus est de caelis in majestate sua, et suscitaturus omnes sanctos: Philippum loquor de duodecim apostolia, qui dormivit Hierapoli; et duas filias ejus, quæ virgines servaverunt; et aliam filiam ejus, quæ Spiritu sancto plena in Epheso concubuit, sed et Johanna, qui super pedes Domini recubuit, et pontifex ejus fuit, auream laciniam in fronte portans, martyr et doctor in Epheso dormivit, et Polycarpus episcopus ecclesiasticum sequens canonem. Ego quoque omnium minimus. Polycrates secundam doctrinam propinquorum quos secutus sum; acceptam namque ex parentibus meis per ordinem sanctorum episcopi, et ego octavus semper Pascha celebravi, quando populus Judæorum asytra faciebat. Itaque fratres urv. annos etate meæ habens in Domino, et multis de toto orbe fratribus eruditus per gratiam omnium. Scripturam, non formidabo eos qui nobis minantur. Dixerunt enim majores mei: *Obediens magis oportet Deo quam hominibus.* Hæc propterea posui, ut ingenium et auctoritatem viri ex parvo opusculo demonstrarem. Floruit Severi principis temporibus. Eadem tempestate qua Narcissus Hierosolymis exsisterat, Hiraclitus sub Commodi Severique imperis in Apostolum commentarios plurimos composuit. Maximus sub iisdem principibus famosissimam questionem insigni volumine ventilavit: Unde malum, et quod materia facta sit a Deo. Candidus, regnantibus supradictis, in Hexameron pulcherrimos tractatus edidit. Apio sub Severo principe similis in Hexameron tractatus fecit. Sixtus sub imperatore Severo librum de Resurrectione scripsit. Ara-

bianus sub eodem principe edidit quædam opuscula ad Christianum dogma pertinentia. Judas de septuaginta apud Daniele hebdomadibus plenissime disputavit, et superiorum seriem temporum usque ad decimum Severi principis annum perduxit. In quo erroris sui arguitur, quod adventum Antichristi circa sua tempora futurum esse prædixerit. Sed hoc ideo, quia magnitudo persecutionum præsentem mundi minabatur occasum. Tertullianus presbyter tum deum primus post Victorem et Apollinon Latinorum ponitur provinciæ Africae civitatis Carthaginiensis, patre centurione proconsulari. Ille acris et vehementis ingenii, sub Severo principe et Antonio Caracalla maxime floruit, multaque scripsit volumina, quæ quia nota sunt plurimis, præmittimus. Refert de eo Hieronymus in hunc modum: Vidit ego quemdam Paulum Concordiæ (quod est oppidum Italiae) senem, qui se beati Cypriani jam grandis ætatis notarium fuisse dicebat, cum ipse admodum esset adulescens. Qui cum Romam venisset, dicere referreque solitum, nunquam Cyprianam absque Tertulliani lectione unam præterisse diem, ac quod sibi crebro diceret: Da magistrum, Tertullianum videlicet significans. Ille usque ad mediam ætatem presbyter in Ecclesia fuit, invidiâ postea ac contumeliis clericorum Romanæ Ecclesiæ, ad Montanum dogma lapsus, in multis libris novæ prophetiæ meminit. Specialiter autem adversum Ecclesiam tenuit volumina, de persecutione, de pudicitia, jejuniis, de monogamia, centi libros sex et sex, quem adversum Apollonium composuit. Perterque vixisse usque ad decrepitam ætatem, et multa, quæ non existant, opuscula composuisse. Adamantius desimo Severi Pertinacis anno, adversum Christianos persecutione commota, Leonide patre Christi martyrio coronato, cum sex fratribus et matre vidua pauper relinquitur, quos natus crederet 17. Rem autem familiarem ob confessionem Christi faciens occupaverat. Ille Alexandriæ dispersæ Ecclesiæ decimo septimo ætatis suæ anno opus aggressus, Demetrio ejusdem urbis episcopo, in locum Clementis presbyteri confirmatus, per multos annos floruit. Quæ compertæ Perpetus, et Felicitas, pro Christo passæ sunt, Nonis Martiis apud Carthaginæ Africae, in castris bestiarum deputatæ, Alexander quoque ob confessionem Domini nomine clarus existit. Per hæc tempora Narcisus Hierosolymorum episcopus, insignis ac famosissimus existit, de quo supra fecimus mentionem. Nec vere unum ejus memorabimus, ex quo cæteris que de eo narratur merito fides possit adhiberi. Accidit aliquando in die solemnium vigiliarum Pasche oleum deesse luminaribus. Cumque id per ministros innotuisset, mæror plebi maximus fuit, sed Narcisus, fide fidens, ministris imperat haurire aquam, sibi que deferri. Cumque detulisset, oravit et benedixit aquam, et infundit luminaribus præcepit. Tum repente miro et seculis inaudito genere virtutis, natura aqua in olei pinguedinem versa, splendorem etiam solito reddidit clariorem. Ad fidem autem rei a plurimis religio-

rum fratrum ex eodem oleo, quod versum de aqua fuerat reservatum est, ita ut per multa tempora hujus miraculi perseveraret iudicium. Animi vero virtus quantâ in eo fuerit, alio miraculo per hoc gestis opere declarabitur. Is namque cum inter ceteram virtutum suarum bona esset valde constantis animi, et iusti rectique indeclinabiliter tenax, quidam hominonum nequam mille sibi consocij, impetentes ad erimiam suorum, nisi arguerentur, non possent, confingere vindictam, præveniunt factionibus, et ad convenire parant ejus iudicium verabantur. Concinnavit igitur adversum eum infame satis et horrox crimen. Conveniunt aditores, testes quoque semetipsâ producant, qui sub sacramento juraverunt, quæ obiciebantur confirmarent. Quotum unus testis iustus non igni consumeretur, vana se dicitur testabatur. Alius ita, ne regio morbo consumeretur, ipse iustus ne luminibus orbaretur, et quamvis in iuramentis quidem istis quisquam fideliem et Deum iumentum crederet, eo quod vita Narcissi et institutio, vel predictio ab omnibus nosceretur: ipse tamen eorum que mota sunt indigna ac molestiam non ferens, simul et secretam ac philosophicam vitam semper habere desiderans, subterfugit Ecclesiæ, multum discens, et in desertis locis atque agellis secretioribus delire testis amicus quamplurimus. Ad nos ille magnis divine Providentiæ opibus quocumque in longum, et in insuper altitatem per ea ipsa que sibi in periculis statuerant inaledicta, multum. Præmissa namque illa testis, parva ignis scintilla noctis tempore dormiens, succensa, cum omni genere omnique familia, familia ultricibus confragatur, alius repente ab amissis pedibus usque ad sompnam capitis verticenti morbo, nequæ quod fuerat imprecatum, reperitur, atque consumitur. Tertius autem priorum exitum videns, et oculum divinum non se latuisse perpiciscens, presumpti innotuit, et audientibus cunctis, eora penitentem, quibus verbum ceteris solentis ordinem pendit. (Tantum autem lacrymalis iniquitas cunctis, facinorosa, delecta, et tamen die, deestaque peccata in statibus) usque quo luminibus orbaretur. Ille igitur quidem signatus, sui hujusmodi potens deponens, et sibi libit. Igitur Narcisus solitariam, ac philosophicam vitam, quæque tres successiones episcoporum sub rogarentur in loco. Narcisus vero omnino desertum petisset ac locis scipis ceterioribus phidisset, ut ubinam degeret, nullas agnosceret, necessarium visum est episcopis, ut aliqui pro ipso ordinarent, cui nomen erat Dina. Qui cum parvo tempore pre fuisset Ecclesiæ, succedit Germanus, et Germano, Nigordius, cum ecce subito velut redivivus, colloque redditus ex improvise apparuit Narcisque, et rursus a statibus ad præsidendum rogatur Ecclesiæ. Multo enim vehementius erga eum amor omnium fuerat incitatus, vel pro ea quod erimiosis innocens esset, vel quod secretam et philosophicam vitam dilexit, et quod in eo complexit Dominus dicens: *Mihi vindictam, ego retribuam*. Hæc ideo de Narcisso referimus, quia in quibusdam Chronicis quartum et

eo Hierosolymis alius Narcissus episcopus asseritur, ab his nimirum qui ejus reversionem, tribus inter-

cipibus fecimus mentionem doctorum et de eorundem actuum gestis, stomacho lassescente, calamoque deficiente, hic finem secundo imponimus libro.

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

De flagitiis atque sceleribus pessimi principis M. Aurelii Antonini. - Sed hanc tempestate persecutionum quanti qualitate Ecclesiarum exstiterint doctores ac robusti pro fide nostra propugnatores, ex parte adnotare eorum, uti miram Dei dispensationem cernentes, illis omnipotentiam et circa genus humanum ejusdem clementiam propensius laudare ac gratias agere, prout ipse donaverit, satagamus. Quoniam mirabiliter Ecclesiam, suo redemptam sanguine dilatare dignatus est, dum totus adversus eam assurgeret mundus. Ab externis terrores, et mortes a nostris diversaque schismatum dogmata superbus hostis antiquus non cessabat inferre, dolens dum humanam salutem, sui que expoliationem et ejectionem ceruaret. Sed ut magis indigne premebatur a perfidis, et ab schismaticis, viris diabolica fraude deceptis, eto amplius nobiliter propagabatur et crescendo confortabatur in plurimis Christi Ecclesia. Nunc autem sentium inchoantes, librum ad ceptum taleis operis. Marcus Aurelius Antonianus vigesimus ab Augusto imperium adeptus, tenuit annis quatuor. Hic sacerdos, Heliogabali templi, nullam sui nisi stuprum flagitia totiusque obscenitatis infamem satis mundaniam reliquit. Is cum Romam ingenti militum ratione expectatione venisset, probris se omnibus contaminavit, cupiditatem superi, quam assequi id facta naturae nondum poterat, in se convertens, stilicidii nomine Bassianam se pro Bassiano jusserat appellari. Nestatem virginem quasi matrimonio junxerat, eto, abscessisque genitalibus Matri se magnae sa-

tionem reipublice exhibuit, sed militari tumultu apud Moguntiam interfectus est. Quo imperante Romae Thermae quae vocantur Alexandriae factae sunt, et in Nicopoli Actiaca (id est Epiro) editio, quae sexta dicitur, divinarum Scripturarum in dolio reperta est. Urbanus Romae episcopus multos nobilium ad fidem Christi et martyrium perduxit. Origenes Alexandriae, imo toto Urbe clarus habetur. Denique (ut praemisi) Mammea mater Alexandri eum audire curavit, et ad Antiochiam accitum in summo honore habuit. Igitur quia superius de eodem Origene, qui et Adamantius vocabatur, et nunc, mentionem fecimus, latius disseramus. Hic cum jam mediae aetatis esset, et propter Ecclesias Achaiae, quae plurimas haeresibus vexabantur, sub testimonio ecclesiasticae epistolae eatenus per Palaestinam pergeret, a Theoliste et Alexandro Caesareae et Hierosolytoorum episcopis presbyter ordinatus, Demetrii offendit animos. Qui tanta adversus eum debacchatus insaniam est, ut per totum orbem super nomine ejus scriberet. Constat enim antequam Caesaream migraret, fuisse Romae sub Severino episcopo; et statim Alexandriam reversum, Heraclam presbyterum, qui in habitu Philosophi perseverabat, adiutorem sibi fecisse qui quidem et post Demetrium Alexandriam tenuit Ecclesiam. Quante autem gloriae fuerit, hinc apparet, quod Firmilianus Caesareae episcopus, cum omni Cappadocia, eum invitavit et diu tenuit; et postea sub occasione sanctorum locorum Palaestinam veniens, dicitur ab eo in sanctis Scripturis eruditus est. Sed et illud quod ad matrem Alexandri imperatoris religiosam feminam rogatus venit Antiochiam, et summo honore habitus est. Et ad Philippum imperatorem, qui primus de regibus Romanis Christianus fuit, et ad matrem ejus litteras fecit, quae usque hodie existant. Quis ignorat quod tantum habuerit in Scripturis sanctis studium, ut Hebraeam linguam contra aetatis et gentis suae naturam edisceret, et, exceptis LXX interpretibus, alias editiones in unum congregaret: Aquae scilicet Pontici proselyti, Theodotionis, Bezae et Symmachi, ejusdem dogmatis; qui in Evangelium quoque cata Matthaeum scribit commentarium de quo et suum dogma affirmare conatur. Praeterea quintam et sextam editionem; et septimam quas etiam nos de ejus bibliotheca habemus, miro labore reperit, et eam ceteris editionibus comparavit. Et ut de immortalis ejus ingenio penitus non taceam, quod dialecticam quoque et geometriam, musicam, grammaticam, atque arithmeticam et rhetoricam, omnique philosophorum sectamina didicit, et sanctos

CAPUT II.

De Auctore Alexandri principe. Et quid eo imperante gestam sit. Ac de Origene praecipuo doctore. - Annolius Alexander Sycesimus primus ab Augusto, aetate non militum voluntate imperator creatus, aetate 12. dignae aequitatis praefectio fuit, matre Mammea Christiana, quae Origenem presbyterum audire curavit. Nam statim expeditione in Persas facta, Xerxes regem eorum maximo bello victor oppressit. Ulpiano usus assessore, summam sui modera-

quosque saecularium litterarum sectatores sui haberet, et interpretaretur eis quotidie, concursusque ad eum mira, feceriat. Quos ille propterea recipiebat, ut sub occasione litteraturae saecularis in fide Christi eos institueret. Igitur si quis super Adamantii statu scire velit, quid actum eidem sit, primum quidem de epistolis ejus quae post persecutionem ad diversos missae sunt, deinde ex Eusebii *Caesariensis* Ecclesiasticae Historiae libro vi, et de ejusdem Adamantii voluminibus, possit liquido cognoscere. Vixit autem usque ad Gallum et Volusianum, id est, usque ad sexagesimum nonum aetatis suae annum, et mortuus est Tyri, in qua urbe sepultus est. Ferunt de eo quidam, quod, pro multa eloquii facultate, perversa quaedam sit conatus astruere condens librorum quorum est titulus Periarchon. In quibus praeter multa sanae doctrinae adversa, etiam hoc de commutatione totius, rationabilis creaturae asserit, quod non solum impiorum hominum anime, sed ipse quoque diabolus post longam purificationem renovatus, rediturus sit in suae originis dignitatem, succedentibus sibi semper revolutionibus de bonis ad mala, et de malis ad bona, quia haec alternatio non possit non esse perpetua, ut vicissim et de beatis miseri sint, et miseri sint beati. Tunc etiam Geminus presbyter Antiochenus, et Hippolytus, et Berillus, episcopus Arabiae, Bostreanus, clari scriptores habebantur.

CAPUT III.

De Maximo principe persecutore, et de successoribus ejus Gordianis patre et nepote, qui parvo intervallo sibimet succedentes interfecti sunt.

Maximus vigesimus, secundus imperator ab Augusto, Gothico genere ortus, nulla senatus voluntate, imperator ab exercitu, postquam bellum in Germania prospere gesserat, factus, persecutionem in Christianos, sextus a Nerone exercuit, sed continuo, hoc est, tertio quam regnabat anno, a Pupione Argilem interfectus est, et persecutionis et vitae finem fecit. Cum eo etiam filius ejus discerptus est, conclamantibus cunctis militari loco, ex pessimo genere, pro catulum, quidem habendum. Qui maxime propter Christianam Alexandri, cui successerat, et Mammeae matris ejus familiam, persecutionem, in sacerdotes, et clericos, id est, doctores, vel praecipue propter Origenem, presbyterum, miserat. Pariter pecuniosos, insones, noxiosque persequitur, cupiditate allectus. Post, cujus imperium duo Gordiani, pater et filius, principatum arripientes, unus post unum interiit. Pari etiam tenore Pupianus, et Balbinus regnum invadentes preempti sunt sub praedicto Maximo, et Antherus Romanae urbis episcopus, martyrio coronatus est.

Gordianus, Gordiani nepos, vigesimus tertius ab Augusto imperator creatus est, mansitque in eo annis sex. Gordianus admodum puer in Orientem ad bellum Parthicum profecturus (sicut Eutropius scribit) iam portas aperuit, quas, utrumque post Vespasianum et Titum aliquis clausit, neminem scripsisse memini,

cum tamen eas ab ipso Vespasiano post annum apertas Cornelius Tacitus prodit. Igitur Gordianus in gentibus praelis adversum Parthos prospere gestis, suorum fraude haud longe a solo Romano interfectus est (ut quidam ferunt) factione Philippo praefecto praetorii. Haec quoque Gordiano milites tumultum adificiant, qui Euphrati imminet, ossibus ejus Romam revolutis.

CAPUT IV.

Quo tempore Julius Aphricanus claruerit.

Qua tempestate Julius Aphricanus inter scriptores ecclesiasticos nobilis habebatur. Qui in Chronico quae scripsit, refert se Alexandriam properare Eraclae opinione celeberrima provocatum, quem et in divinis et in philosophicis studiis atque omnium Graecorum doctrina instructissimum tanta loqueretur. Quibus diebus Origenes in Caesarea Palaestinae Theodorum cognomento Gregorium, et Athenodorum adolescentulos fratres, postea nobilissimos episcopos, divina philosophia imbuunt.

CAPUT V.

De Philippis, patre et filio, imperatoribus Christianis primis.

Philippus vigesimus quartus ab Augusto imperator creatus, Philippum filium suum consortium regni locit, mansitque in eo annis septem. Ille primus omnium imperatorum Christianus fuit. Ae post tertium imperii ejus annum, millesimus a condicione Romae annus impletus est. Ita magnificis laudibus augustissimos omnium praetitorum fuit, ut innumerabiles beatae in circo magno interfectae, lullicae in campo Martio theatrales tribus diebus ac noctibus populo pervigilante celebrati, et agon mille annorum actus, hic natalis anno Christianus imperator celebratus est. Nec dubium est, quin Philippus hujus tantae devotionis gratiam et honorem ad Christum et Ecclesiam retulerit, quando vel ascensum fuisse in Capitolium vel immolatas hostias ex more, nullis auctor ostendit. Ambo tamen, quamvis diversis totis, tamulta militari et Decii fraude interfecti sunt. Quibus diebus Origenes adversus quendam Celsum Episcorum philosophum, qui contra nos libros conscripserat, octo voluminibus respondit. Qui, ut breviter dicam, in tantum scribendi sedulos fuit, ut Hieronymus quodam loco quinque millia librorum ejus se legisse meminerit.

CAPUT VI.

De Decio persecutore Christianorum.

Decius, quintus et vigesimus ab Augusto, occisis Philippis invasit imperium, tenuitque anno uno et mensibus tribus: qui belli civilis incensor et represor fuit. Mem continuo in quo se etiam ob hoc Philippum interfectisse docuit, ad persequendos interficiendosque Christianos, septem post Neronom, Italia disperdit edicta, plurimosque sanctorum ad coronas Christi de suis cruciatibus misit. De qua persecutione Eusebius refert, in libro vi Ecclesiasticae Historiae, et martyrum testantur plurimae reliquae passionum actiones. In qua Pabianus in urbe Roma

martyrio consummatus est. Alexander, Hierosolymorum episcopus, apud Cæsaream Palæstinae et Antiochie Babylas interficiuntur. Hæc autem persecutio, ut Dionysius Alexandriae episcopus refert, non ex præcepto imperatoris sumpsit exordium, sed anno integro (ut ait) principalia prævenit edicta minister demonum, qui dicebatur in civitate nostra divinus, superstitionum contra nos exagitans vulgus. Nam Decius filium suum Cæsarem fecit, vir actibus virtutibusque instructus, placidus et communis domi, in armis promptissimus. Sed quia persecutionem contra Christianos exercuit, hanc recepit mercedem in solo barbarico, inter confusas turbas gurgite paludis submersus est, ita ut nec cadaver ejus potuerit inveniri; filius vero ejus bello extinctus est, Getis contra eum dimicantibus.

CAPUT VII.

De Gallo et Volusiano. Et quid gestum sit imperantibus illis tam in doctoribus quam in cæteris causis memoria dignis.

Gallus Hostilianus, sextus et vigesimus ab Augusto regnum adeptus, vixit duobus annis cum Volusiano filio in imperio. Exoritur ultio violati nominis Christiani, et usquequo ad profligendas ecclesias edicta Decii cucurrerunt, extenus incredibilium morborum pestis extenditur, nulla fere provincia Romana, nulla civitas, nulla domus fuit, quæ non illa generali perditione corrupta atque vastata sit. Testis est liber Cypriani beati, de hæc mortalitate conscriptus, et ut refert Dionysius, etiam hac sola pernicie insignes Gallus et Volusianus dum contra Emilianum novis rebus studentem, bellum civile moliantur, occisi sunt. Emilianus tamen tertio mense invasa tyrannidis extinctus est. At ne Gallus quidem malum Decii aut videre potuit aut cavere, sed in eundem lapidem offensivus impexit. Cujus cum regnum floreret in initio, et cuncta ei ex sententia cederant, sanctos viros qui pro pace regni ejus Deo summo supplicabant, persecutus est, cum quibus et prosperitatem suam fugavit et pacem. Origenes septuagesimo ætatis æque non ad integrum impleto defunctus est, et in urbe Tyri sepultus, ut præfati sumus. Cornelius Romæ episcopus, rogatus a quadam matrona Lucina corpora apostolorum de tumulis levavit noctu, et posuit Pauli quidem via Ostiensi, ubi decollatus est; Patri autem juxta locum, ubi crucifixus est, intra corpora sanctorum episcoporum in templo Apollinis in monte aureo in Vaticano palatii Neroniani in Kal. Julii; sub principibus præfatis, Cornelius martyrio coronatus est. Exstant ad eum Cypriani epistolæ. Qua tempestate Novatus presbyter Cypriani Romam veniens, Novatianum et cæteros confessores sibi sociat, eo quod Cornelius penitentes apostatas receperisset. Elatione quadam Novatus tumidus, spem penitus eis salutis adimebat, etiam si digne penitissent. Ex quo et princeps hæreseos existit Novatianorum, qui ab Ecclesia separati superbo nomine semelipsos *catharos*, id est mundos appellarunt. Ob quam rem concilium sacerdotale celeberrimum in

urbe Roma congregatum est, episcoporum quidem sexaginta numero, presbyterorum quoque totidem, cum diaconibus plurimis. Præterea etiam per singulas quasque provincias, de hac re magna deliberatione habita, decretis significatur quid facto opus esset. Statuitur ergo Novatum quidem, cum his qui eum mentis elatione tumidum sequerentur, quique ad inhumanam istam, et nihil fraternæ charitatis servantem sententiam declinaverunt, alienum esse ab Ecclesia; eos vero qui lapsi in certamine fuerant, fraterna miseratione curandos, et fomentis poenitentiae medicandos. Dionysius mirabilis Alexandriae doctor, et multorum librorum conditor, qui hoc tempore floruit, de lapsis refert in hunc modum refutans Novati errorem: Isti igitur divini martyres, qui cum Christo in cælestibus sedent, et regni ejus participes atque judicii, qui cum ipso de lapsis fratribus judicant: isti, inquit, ipsi susceperunt lapsos ad poenitentiam, conversionemque eorum non respuerunt, scientes quod Deus noster, cujus ipsi erant martyres, non vult omnino mortem morientis, sed conversionem ejus et poenitentiam quærit. Si ergo isti receperunt quosdam, et in Ecclesia statuerunt, in oratione quoque eis et in cibo communicaverunt, quid nos facere vultis, fratres? Quid nobis agendum putatis? Nonne sequi nos eorum sententias, et judicium convenit? Pariter etiam Cornelius hanc vesaniam refutavit validissimis assertionibus. Cyprianus quoque qui de lapsis atque poenitentibus multa conscripsit, in tantam poenitentes recipiendos asseruit, ut etiam si in ultimo vitæ termino, errata sua ingemiscendo deflexerint, de salute eorum non esse desperandum.

Qui sub præfatis principibus floruerunt doctores, et scribendo agonizandoque enituerint, quamvis quorundam jam fecerimus mentionem, breviter tamen eorum actus, memoria dignos, repetendo adnotare curabimus. Ammonius vir disertus et valde eruditus in philosophia eodem tempore Alexandriae clarus habitus est; inter multa ingenii sui et præclara monumenta, etiam de consonantia *Mosis* et *Jesu* opus elegans composuit, et evangelicos canones excogitavit: quos postea secutus est Eusebius Cæsariensis. Nunc falso accusa Porphyrius, quod ex Christiano ethnicus fuerit; cum constet eum usque ad extremam vitam Christianum perseverasse. Ambrosius primus Marcionens, deinde ab Adamantio correctus, Ecclesie diaconus, et confessionis Dominicæ gloria insignis fuit: cui cum Protheotisto presbytero, liber ab Adamantio de martyrio scribitur. Hujus industriae sumptu et instantia adhuc infinita Adamantius dictavit volumina; sed et ipse, quippe ut vir nobilis, elegantis ingenii fuit, sicut ejus ad Adamantium epistolæ indicio sunt. Obiit autem ante mortem Adamantii; et in hoc a multis reprehenditur, quod vir locuples amici sui senis et pauperis non recordatus est. Triphon Adamantii auditor, ad quem nullæ ejus exstant epistolæ, in Scripturis disertissimus fuit. Quod quidem multa ejus scripta ostendant

opuscula, sed præcipue liber quem composuit, de vacca rufa in Deuteronomia, et de aromatibus, columba et turture, quæ ab Abraham ponuntur in Genesi. Minutius Felix Romæ insignis causidicus scripsit dialogum Christianis et Ethnicis, qui Octavius inscribitur. Sed alius sub nomine ejus fertur de Fato, vel contra mathematicos : qui cum sit et ipse disertus hominis, non mihi videtur cum superioris libri stylo convenire. Meminit hujus Minutii et Lactantius in libris suis. Gaius disputationem adversus Proculum Montani sectatorem valde insigne volumen condidit, arguens eum temeritatis super nova prophetia defendenda, et in eodem volumine epistolas quoque Pauli tredecim tantum enumerans, decimam quartam autem quæ fertur ad Hebræos dicit non ejus esse, sed apud Romanos quasi Pauli habetur. Berillus Arabiæ postremus episcopus, cum aliquanto tempore religiose rexisset Ecclesiam, ad extremum lapsus in hæresim quæ Christum ante incarnationem fuisse negat, ab Adamantio correctus, scripsit varia opuscula, et maxime epistolas, in quibus Adamantio gratias agit ; sed et Adamantii ad eum litteræ sunt. Exstat et dialogus Adamantii et Berilli, in quibus hæresis coarguitur. Claruit autem sub Alexandro Mammææ filio, et Maximino et Gordiano, qui ei in imperium successerunt,

CAPUT VIII.

De doctoribus aliquot orthodoxis, qui sub Gallo et Volusiano floruerunt.

Hippolytus cujusdam ecclesiæ episcopus (nomen quippe urbis scire non potui) in enarratione Paschæ et temporum canone, quem scribit, usque ad primum annum Alexandri imperatoris perducit, sexdecim annorum circulum, quem Græci cyclum vocant, reperit, et Eusebius qui super eodem Pascha decem et novem annorum circulum composuit, hac occasione scribit : Edidit nonnullos in Scripturis commentarios, e quibus hæc reperit : In Hexameron, in Exodum, et in Canticum canticorum, in Genesis, in Zachariam et Psalmis, et in Isaiam, de Daniela, de Apocalypsi, de Proverbiis, de Ecclesiaste, de Saula et Pythonissa, de Antichristo, de Resurrectione ; et contra Marcionem, de Pascha et adversus omnes hæreses, et de laude Domini Salvatoris, de qua præsentem Adamantio se loqui in ecclesia significat. In hujus æmulatione Ambrosius, quem de Marcionis hæresi ad veram fidem correctum diximus, cohortatus est Adamantium in Scripturis commentarios scribere, præbens ei septem et amplius notarios, eorumque expensas et librariorum parem numerum : quodque his majus est, incredibile studio quotidie ab eo opus exigens. Unde et in quadam epistola eum Adamantium vocat. Alexander episcopus Cappadociæ cum desiderio sanctorum locorum Hierosolymam pergeret, et Narcissus episcopus ejusdem urbis jam senex rege-ret ecclesiam, tunc Narcisso et multis clericorum ejus revelatum est Alexandrum altera die mane intrare episcopum, qui adjutor episcopalis vel sacerdotalis cathedræ esse deberet. Itaque re ita completa ut prædicta fuerat, cunctis Palestinæ episcopis in

unum congregatis, annitante quoque ipso vel maxime Narcisso Hierosolymitanæ ecclesiæ episcopo, cum eo gubernaculum suscepit. Hic in fine cujusdam epistole, quam scripsit ad Adamantium, et pro Adamantio, ita super pace Ecclesiæ ait : Salutem vos Narcissus sanex, qui ante me tenet hanc episcopalem locum, et nunc necum eandem orationibus regit, annos natus circiter cxxvi, et vos mecum precatur, ut unum idemque sapiatis. Scripsit et aliam ad Antiochenses epistolam per Clementem presbyterum Alexandriæ, de quo supra diximus, necnon et ad Adamantium et pro Adamantio contra Demetrium, et quod juxta testimonium bonum Adamantium presbyterum constituerit ; sed et aliæ ejus ad diversos feruntur epistolæ. Septima autem persecutione sub Decio, quo tempore Babilas Antiochiæ passus est, ductus Cæsaream et clausus carcere, ob confessionem Christi martyrio coronatur. Julius Africanus, ejus quinque de Temporibus exstant volumina, sub imperatore Marco Aurelio Antonino, qui Macrino successerat, fuit : qui legationem susceperat a principe, ut Emaus in Judæa restauraretur, quæ deinceps Nicopolis nominata est. Hujus est epistola ad Adamantium super questione Susannæ, eo quod dicitur eam in Hebræo fabulam haberi, nec convenire cum Hebræo : contra quam epistolam doctam scripsit Adamantius. Exstat ejus ad Aristidem altera epistola, in qua super dissonantia quæ videtur esse in genealogia Salvatoris apud Lucam, plenissime disputavit. Geminus Antiochens ecclesiæ presbyter pauca ingenii sui monumenta composuit, florens sub Alexandro principe, et episcopus urbis suæ Sebaste, eo vel maxime tempore, quo Heraclius Alexandriæ ecclesiæ pontifex ordinatus est. Igitar ab Augusto septimus et vigesimus Valerianus in Rhætia ab exercitu imperator creatus est.

CAPUT IX.

De gestis Valeriani et Gallieni principum, et qui doctores vel martyres ea tempestate exstiterunt.
Romæ autem filius ejus Gallianus Augustus a senatu appellatus est mansitque in imperio, quamvis infelicitate undique coarctantibus malis, annis quindecim. Itaque mirandum est de Valeriano, quemodo supra ceteros qui ante se fuerunt, hic et humanus et benignus exstiterit in famulos Dei, ita et in illis multo etiam illis benignior videretur qui nomine saltem Christiani dicebantur. In tantum verebatur servos Domini, ut omnis domus ejus esset ecclesiæ Dei. Depravatus autem est et a veritate dejectus per quemdam doctorem pessimum magistrum et principem Egyptiorum magorum ut justos et sanctos viros persequi et interim juberet, tanquam qui adversarentur magicis artibus, quibus seipsum subdiderat. Erant enim revera, et sunt etiam nunc, qui possunt virtute meritorum suorum retingere fallacias demoniorum. Ergo respirante paulisper supra solitum, jugi et gravi pestilentia generi humano, provocatæ poenam suam obliosa malitia. Impietas enim flagella quidem excruciat sentit, sed a quo flagellatur

obdurata non sentit. Valerianus siquidem mox ut arripuit imperium octavus a Nerone, adegit per tormenta Christianos ad idololatram abnegantesque interfici iussit, fuso per omnem Romani regni latitudinem sanctorum sanguine. Valerianus hinc nefarii auctor edicti a Sapore Persarum rege captus, laniatus, et in imperator populi Romani ignominiosissime apud Persas in servitute consequit: hunc infamis officii continuationem, deinde vitam damnationem sortitus, ut ipse ab illis hinc regem semper ascensurum in equum, non manu sua, sed dorso auferret. Et Gallienus quidem tam idolo Dei iudicio terribus, tanquam miser collegae pernicitos exemplo, pacem in Ecclesiis trepida satisfactione resiliat. Sed non compensat injurias ultionisque mensuram unius impii, quamvis perpetua ac supra modum abominanda captivitas, contra tot millia exercitata sanctorum iustorumque sanguis ad Dominum clamatis, in eadem sese terra obrusus est, vindicari rogat. Non enim de solo constitutore precepti iusto supplicium iudicio flagitatur, sed etiam executores, delatores, accusatores, spectatores ac iudices, postremo omnes qui in praesentia crudelitati vel tacita voluntate assentiebantur. Quia Dominus secretorum cognitor est, quorum maxima per omnes provincias pars hominum versabatur, eadem uniformis plaga corripit iustum erat. Solvuntur repente undique permisso Dei ad hoc circumpositae rebellaeque gentes, laxatisque habenis in omnes Romanorum filios invaduntur: Germani Apibus, Rhetha, totaque Italia penetrata, Ravennam usque perveniunt. Alamanni Gallias pervagantes, etiam in Italiam transeunt. Graecia, Macedonia, Pontus, Asia Gothorum inundatione delentur. Nam haec trans Danubium in perpetuum auferitur. Quadi et Sarmatae Pannonias depopulantur, Germani ultiores abruas potantur Hispania. Parthi Mesopotamiam auferunt, Syriamque corradoit. Exstant adhuc per diversas provincias in magnarum urbium ruinis parva et pauperes caedes, signa miseriarum et nominum indetia servantes: Ex quibus (ait Orosius) in Hispania Terraconem ad consolationem miseriae recitulis ostendimus. Et ne quid forte Romani corporis ab hac offacratione cessaret, conspirant intrinsecus tyranni, consurgunt bella civilia, funditur ubique plurimus sanguis Romanorum, Romanis Barbarisque savientibus. Sed cito ira Dei in misericordiam vertitur, et coepta ultionis major forma quam poena in mensuram plenitudinis repantur. Igitur primus Genus qui purpuram imperii sumpserat, apud Mirsam occiditur. Posthumus in Gallia invasit tyrannidem, multo quidem republicae commodo. Nam per decem annos ingenti virtute ac moderatione usus, et dominantes hostes expulit et perditas provincias in pristinam faciem reformavit, seditione tamen militum interfectus est. Emetianus apud Moguntiam cum res novas moliretur oppressus est. Post mortem Posthumii Marius ibidem invasit imperium, sed continuo interfectus est. Deinde Victorinus a Gallo ultro creatus et post patulatum occisus

est. Hinc successit Tetricus, qui tunc Aquitania praesidatus administrabat officium, multasque seditiones militum pertulit. At vero in Oriente per Odenatum quendam collecta agresti manu, victi repulsi que Persae, defensa Syria, recepta Mesopotamia est, et usque ad Tesiphontem rusticant Syriae cum Odenato suo vincendo venerunt. Gallienus autem cum republicam deseruisset, ac Mediolani libidinibus inserviret, occisus est. Qua tempestate Cyprianus Afer primum gloriose rhetoricam docuit, et inde suadente presbytero Ceclio, a quo et cognomen sortitus est, Christianus factus, omnem substantiam suam pauperibus erogavit, ac post non multum temporis allevatus in presbyterum, etiam episcopus Carthaginensis constitutus. Hujus ingenii superfluum iudicium texere, cum sole clariora sint ejus opera. Passus est sub Valeriano et Gallieno principibus, persecutione octava, eo die quo et Cornelius, sed non eodem anno. Pontius Diacon Cypriani usque ad diem passionis ejus cum ipso exilium suslinens, egregium volumen vitae et passionis Cypriani edidit. Theodorus, qui et Gregorius postea appellatus est, Neocesarea Ponti episcopus, admodum adolescens, ob studium Graecarum et Latinarum litterarum de Cappadocia ad Berithum, et inde Caesaream Palaestinae transit, juncto sibi fratre Athenodoro. Quorum cum egregiam indolem vidisset Adamantius, cohortatus est eos ad philosophiam. In qua paulatim eos erudiens, ad Christi fidem subintroduxit, sui quoque sectatores reddidit. Quinquennio itaque eruditi ab eo, remittuntur ad patrem. E quibus Theodorus proficiscens, panegyricum et eucharistias scripsit ad Adamantium; et evocata grandi frequentia, ipso quoque Adamantio praesente recitavit, qui usque hodie exstat. Scripsitque in Ecclesiasten breve quidem, sed valde utile volumen. Et aliae ejus vulgo feruntur epistolae. Sed praecipue signa atque miracula, quae episcopis Neocesareae Ponti cum multa Ecclesiarum gloria perpetravit. Ex quibus est quod, cum ecclesiae faciendae locus non sufficeret, propter imminentem rupem et fluminis crepidinem, precibus montem movit, et spatiosum aedificantibus reddidit locum. Qui etiam praelia et mortes virorum furentesque germanos ita sedavit. Stagnum quoddam perat situm in regionibus Ponti piscibus refertum, ex quorum captura praedivites reditus praestabantur. Quae possessio duobus fratribus sorte haereditatis evenit, sed cupiditas hujus rei fraterna violavit iura. Quos beatus Gregorius ad oram stagni exualis paterno convocavit affectu, atque ad eos: Ego jam vos per virtutem Domini omni certamine cruentae contentionis absolvam. Et cum haec dixisset, in conspectu omnium virgam quam tenebat ad primas litoris undas desigit, et ipse positus genibus palmas tendit ad caelum, atque excelso supplicat Deo. Simul ut ille orando finem fecit, statim se unda subducens, et cursu velociter fugiens, a conspectu superno jussa discedere, abyssis suis redditur, et aferentem campum germanis jam concordibus derefi-

quit, Dionysius de quo supra mentionem fecimus, Alexandrinæ urbis episcopus, sub Heracla scholam presbyter tenuit, et Adamantii velut insignissimus auditor fuit. Hic in Cypriani Africani synodi dogma consentiens, de hæreticis rebaptizandis plurimas ad diversos misit epistolas, quæ usque hodie exstant. Sed et ad Fabium Antiochenæ ecclesiæ episcopum, scripsit de pœnitentiâ, et ad Romanos per Hippolytum, alteram ad Sixtum, qui Stephano successerat, et ad Philemonem, et ad Dionysium Romanæ ecclesiæ presbyterum, et ad eundem Dionysium postea Romæ episcopum, et ad Novatianum, causantem quod invitus Romæ episcopus ordinatus esset; cuius epistolæ hoc exordium est: Dionysius Novatianum fratri salutem. Si invitus, ut dicis, ordinatus es, probabis, cum volens recesseris. Est ejus ad Dionysium et Didymum altera epistola, et de Pascha plurima declamatorie conscripta. Est et ad Alexandrinam ecclesiam de exsilio, et ad Heraclam in Ægypto episcopum et alia de mortalitate et de sabbato ad Heriviam. Nam et alia de persecutione Decii, et duo libri adversum Nepotem episcopum, qui mille annorum corporale regnum suis scriptis asseruit, in quibus et de Apocalypsi Joannis diligentissime disputat. Adversum Sabellium et Hermamouem Beronicis episcopum, et ad Thelesphorum et ad Eufra quartum libri, et ad Dionysium Romanæ urbis episcopum, et ad Laodicenses de pœnitentiâ, item et canones de pœnitentiâ et de ordine delictorum, de natura ad Timotheum, de tentationibus ad Eufraonem, ad Basilidem quoque multæ epistolæ, in quarum una asserit se etiam in Ecclesiasten cœpisse scribere commentarios, et adversum Paulum Samosatenum, ante paucos dies quam moreretur, insignis ejus fertur epistola. Moritur duodecimo Gallieni anno. Novatianus Romanæ urbis presbyter adversum Cornelium cathedram sacerdotalem conatus est invadere. Novatianorum, quod Græce dicitur catharos, dogma constituit, nolens apostatas suscipere pœnitentes. Hujus auctor Novatus Cypriani presbyter fuit. Scripsit autem de Pascha, de Sabbato, de Circumcisione, de Sacerdote, de Cibis Judaicis, de Instantia, de Atalo, et alia multa, et de Trinitate grande volumen. Aequalitatem sibi ac similitudinem epitomen operis Tertulliani faciens: quod plurimi nescientes, Cypriani æstimant esse.

CAPUT X.

De Claudio et Quintilio imperatoribus.

Claudius vigesimus octavus voluntate senatus sumpsit imperium, statimque Gothos jam per annos quindecim Illyricum Macedoniamque vastantes bello adortus, incredibili strage delevit. Cui a senatu clypeus aureus in curia et in Capitolio statua æque aurea decreta est. Sed continuo apud Syrmium, priusquam biennium in imperio expleret, morbo correptus interiit. Claudio mortuo, Quintilius frater ejus ab exercitu imperator electus, vir quidem viricæ moderationis, et solus fratri preferendus, septimo decimo die imperii interfectus est. Quibus

diebus in Alexandria Brachium, quod per multos annos fuerat obsessum, tandem destruitur.

CAPUT XI. De Aureliani triumphis, atque de reversionibus Christiani.

Aurelianus vigesimus nonus imperator adeptus, quinque annis et sex mensibus tenuit, vir industria militari excellentissimus. Expeditione in Danubium suscepta, Gothos, magnis præliis, profugavit, undique Romanam antiquis terminis restitit. Inde in Orientem conversus, Zenobiam quam occiso Odovato marito suo, Syriam receperat, sibi vindicavit, magis prælii terrore quam prælio in potestatem redegit. Thetricum in Gallia minime sufficientem sustinere seditiones militum suorum, scribentemque etiam,

Erine me hic, invicte, malis, cum sine labore ac per hunc proditorem exercitus, sibi sine labore superavit. Sic Orientis et Aquilonis receptor, magna gloria triumphavit, urbem Romam muris firmissimis cinxit. Novissime, cum persecutionem adversus Christianos agi nonus a Nerone decerneret, fulmen ante eum magno pavore circumstantium fuit, ac non multo post in itinere occisus est. Et ferunt fraude servi sui, qui ad quosdam militares viros amicis ipsius nomina pertulit adnotat, falsa manu ejus imitatus, tanquam Aurelianus ipso pararet occidere, a quibus interemptus est. Hinc ferunt excellentius aliquid egisse Alexandro magno vel Cesare dictatore. Nam Romanum orbem triennio ab invasoribus

receptavit, cum Alexander annis tredecim per vicinias ingentes ad Indiam pervenerit, et C. Cassar decennio subegerit Gallos adversum cives quadrienno congressus. Sub quo in urbe Rome mercatores rebellaverunt, quos Aurelianus victis ultima crudelitate compercutit. Iste primus apud Romanos diadema capiti innexuit, gemmisque et aurata omni vestimenta que adhuc fere incognita Romanis moribus visibatur, usus est. Itaque fuit sævus et sanguinarius, et trux omni tempore etiam filii sororis interfecit. Cujus tempore persecutionis beatissima Columba virgo apud Senones Galliarum metropolim civitatis martyrio coronata est. Igitur Aurelianus Romam triumphantem Thetricus et Zenobia præcesserunt.

E quibus Thetricus corrector postea Lucanie spoliatus, decernente eum Aureliano, eleganti loco, sublimius habendum, regere aliquam Italiae partem, quam trans Alpes regnare. Et Zenobia in urbe summo honore consenuit a qua hodieque Romæ Zenobia familia nuncupatur. Aurelianus templum soli ædificavit, et Agon solis ab Aureliano institutus. Hujus temporibus Malchion, disertissimus Antiochenæ ecclesiæ presbyter, quippe qui in eadem urbe rhetoricam florentissime docuit, conversum Paulum Samosatenum, qui Antiochenæ ecclesiæ episcopus, dogma Arriemonis instauraverat, excipientibus notariis dispulavit; qui dialogus æque hodie existat. Sed et alia grandis epistola, ex persona synodica ab eo scripta, apud Dionysium et Maximum Romanæ et Alexandrinæ

drina ecclesie episcopos dirigunt. Fioruit sub Claudio et Aureliano principibus. Euthicianus Romae episcopus tunc martyrio coronatus, in cimeterio Calixti sepelitur, qui et ipse coximi martyres manu sua sepelivit.

CAPUT XII.

De Tacito et Probo imperatoribus.

Tacitus post Aurelianum suscepit imperium, vir egregius moribus, qui ducentesimo imperii die apud Tharsum febris moritur. Huic successit Florianus. Sed cum magna pars exercitus equitum Probum, militie peritiam legisset, Florianus dierum sexaginta quasi per ludam imperio usus, incisis a semetipso venis, effuso sanguine consumptus est. Probus genitus patre agrosti, hortorum studio Dalmati nomine trigésimos primus regnum sortitus, obtinuit annis sex mensibus quatuor. Gallias jam dudum a Barbaris occupatas, per multa et gravia praelia delictis tandem hostibus, ad perfectum liberavit. Bella deinde civilia equidem plerimo sanguine deo gessit, unam in Oriente, quo Sacerdotum qui ad restaurationem Antiochenae civitatis fuerat missus, tyrannide subnixum, oppressit et cepit; aliam quo Proculum et Bonosum apud Agrippinam magnis praeliis superatos interfecit. Juncas, Gallos et Pannonios abire permisit. Opere militari Almam montem apud Sirmium et Aureum apud Mæsiam superiorem vineis consecuit et provincialibus colendos dedit. Hic Sirmii in turri ferrata occiditur. Quibus diebus insana Manichæorum hæresis exorta, a Persa quodam, qui Manes vocabatur, auctore: quorum impietates et sacrilegia ac turpitudines explicare in hoc opere longum est. Archilaus episcopus Mesopotamiæ librum disputationis suæ quem composuit adversum Manichæum exeuntem de Persida, Syro sermone composuit. Qui translatus in Græcam linguam habetur a multis. Claruit sub imperatore eodem Probo.

CAPUT XIII.

De Caro et filio ejus Carino principibus, et qui eo tempore clari haberentur.

Carus Narboneasis trigésimus secundus suscepit imperium, ac biennio tenuit. Qui cum filios suos Carinum et Numerianum consortes regni effecisset, et post bellum Parthicum ac regiones Parthorum vastatas duas nobilissimas Parthorum urbes Cochem et Thesipontheam cepisset, super Tygridem in castris fulmine ictus interit. Numerianus, qui cum patre fuerat, dum oculorum dolore correptus in vehiculo veheretur, impulsore Apro, qui socer ejus fuerat, per insidias occisus est. Cum dolo occultaretur ipsius mors quousque Aper invaderet imperium, fœtore cadaveris scelus est profutum. Hinc Sabianus Julianus invadens imperium, a Carino in campis Veronensibus occiditur. Hic Carinus omnibus sese sceleribus inquinavit. Plurimos innocuos fœtis criminibus occidit, matrimonia nobilium corrupit, condiscipulis quoque qui eum in auditorio verbi fatigatione taxaverant, perniciosus fuit. Ad

extremum trucidatur ejus præcipuus tribunus dexteræ, ejus dicebatur conjugem polluisse. Anatholius Alexandrinus Laodiceæ Syriæ episcopus, sub Probo Caroque imperatoribus floruit, micæ doctrinæ vir, in arithmetica, geometria, astronomia, grammatica, rhetorica; dialectica. Cujus ingenii magnitudo et voluminæ quod super Pascha composuit, ac decem libris arithmeticæ institutionis, quos vix intelligere possumus, declaratur. Victorinus Pictaviensis episcopus non æquis Latine et Græcæ linguæ distinctionem noverat: unde opera ejus grandia videntur sensibus, viliora compositione verborum. Sunt autem ejus commentarii in Genesim, in Exodum, in Leviticum, in Isaiam, in Ezechiel, et in Habacuc, in Ecclesiasten, in Canticum canticorum, in Apocalypsia Joannis, adversum omnes hæreses, et multa alia, ad extremum martyrio coronatus est. Pampulus presbyter Eusebii Casariensis episcopi Neocæsareæ, tanto bibliothecæ divinæ amore flagrans, ut maximam partem Adamantii voluminum sua manu descriperit, quæ usque hodie in Casariensi bibliotheca habentur. De quo Hieronymus ait: Sed in duodecim prophetas viginti quoque Adamantii volumina manu ejus exarata reperi, quæ tanto amore amplexu servo gaudeoque, ut Christi opes habere me credam. Si enim lætitia est unam epistolam habere martyris, quanto magis tot millia versuum, quæ mihi videntur suo sanguine signasse vestigia? Scripsit antequam Eusebius scriberet Apologeticum pro Adamantio, et passus est Casaræ Palæstinæ sub persecutione Maximini. Pierius ecclesiæ Alexandrinæ presbyter, sub Caro et Diocletiano principibus, eo tempore quo eandem ecclesiam Theonas episcopus regeret, florentissime populos docuit, et in tantam sermonum diversorumque tractatum, qui usque hodie existant venit elegantiam, ut Adamantius junior vocaretur. Constat hunc mire appetitorem voluntariæ paupertatis, scientissimumque dialecticæ artis: post persecutionem omne vitæ suæ tempus Romæ fuisse conversatum. Hujus est longissimus tractatus de prophetia Osæ quem in vigiliis Paschæ habuit, ipse simplici sermone demonstrat.

CAPUT XIV.

De Diocletiano principe, et Maximiano et cæteris Cesaribus, quos ipse creaverat; et de eorum praeliis, et persecutionibus Christianorum.

Diocletianus tricesimus tertius ab Augusto, Dalmata Anni senatoris libertus, matre pariter atque oppido nomine Diocles. Quorum vocabulis, donec imperium sumeret, Diocles appellatus: ubi orbis Romani potentiam cepit, Gratiam nomen in Romanum morem convertit. Imperavit annis viginti, statimque ac potestatis copiam habuit, Aprum, interfectorem Numeriani, manu sua interfecit. Carinum deinde, quem Carus Cæsarem in Dalmatia reliquerat, flagitiose viventem difficillimo bello et maximo labore superavit. Dehinc cum in Gallia Amandus et Helianus collecta rusticorum manu, quos Vacantes vocabant, perniciosos tumultus excitassent, Mai-

mianam cognomento Herculium Cæsarem fecit. A quem misit in Gallias : qui facile agrestium hominum imperitam et confusam manum militari virtute comperuit. Deinde Carausius quidam genere infimus, sed consilio et manu promptus, cum ad observanda Oceani littora, quæ tunc Franci et Saxones infestabant, positus, plus in perniciem quam in proventum reipublicæ ageret, ereptam prædonibus prædam, nulla ex parte restituendo dominis, sed soli sibi vindicando, accendit suspicionem, quia ipsos quoque hostes ad incursandos fines artificii negligentia permetteret; quamobrem a Maximiano jussus occidi, purpuram sumpsit, ac Britannias occupavit. Igitur per omnes Romani imperii fines, subitarum turbationum fragores conceperant, Carausio in Britannia rebellante, Achilleo in Ægypto, cum et Aphricam Quinguentiani infestarent, Narseus etiam rex Persarum Orientem bello premeret. Hoc periculo Diocletianus permotus, Maximianum Herculium ex Cæsare fecit Augustum; Constantium vero et Maximianum Galerium Cæsares legit, Constantius Maximiani Herculi privignam Theodoram accepit uxorem: ex qua sex filios fratres Constantini sustulit. Constantinum vero filium ex Helena habuit concubina. Carausius, Britannia sibi per septem annos fortissime vindicata ac retenta, tandem fraude Adlecti socii sui interfectus est. Adlectus postea ereptam Carausio insulam, et per triennium tenuit: quem Aselepiodotus præfectus prætorio pressit, Britanniamque post decem annos recepit. Constantius vero Cæsar in Gallia primo bello ab Alamannis profligato exercitu suo, vix ipse subreptus est: secundo autem secuta est satis secunda victoria. Nam paucis horis sexaginta millia Alamannorum cæsa feruntur. At Maximianus Augustus Quinguentianos in Africa domuit. Porro autem Diocletianus Achilleum obsessum per octo menses, apud Alexandriam cepit et interfecit. Sed immoderate victoria usus, Alexandriam direptioni dedit, Ægyptum totam proscriptionibus cædibusque fœdavit. Præterea Galerius Maximianus cum duobus jam præliis adversus Narseum conflisisset, tertio inter Gallinicum et Charras congressus et victus, amissis copiis ad Diocletianum refugit. A quo arrogantissime exceptus, ita ut per aliquot millia passuum purpuratus ante vehiculum ejus cucurrisse referatur. Veruntamen hac contumelia confusus, ad virtutem usus est ea, per quam detrita rubigine aciem mentis exacuit. Itaque mox per Illyricum et Mesiam, undique copias contraxit, raptimque in hostem reversus, Narseum magnis consiliis viribusque superavit. Extinctis Persarum copiis, ipsoque Narseo in fugam acto castra ejus invasit, uxores, sorores, liberosque cepit, immensam vim gazæ Persicæ diripuit, captivos quamplurimos Persarum nobilium abduxit. Reversus in Mesopotamiam, a Diocletiano plurimo honore susceptus est. Postea per eosdem duces strenue adversus Carpas Basternasque pugnatum est. Sarmatas deinde vicerunt: quorum copiosissimam capti-

vam multitudinem, per Romanorum finium, dispersere præsidia. Interea Diocletianus in Oriente, Maximianus Herculius in Occidente, vastari ecclesias, affligi interitumque Christianos, decimo post Nannonem loco, præceperunt: quæ persecutio omnibus fere antea actis, diuturnior atque immanior fuit. Nam per decem annos incendiis ecclesiarum, proscriptionibus inveniuntur, caedibus martyrum incessabiliter nota est. Sequitur terræ motus in Syria, ex qua apud Tyrum et Sidanem passim labentibus tactis, multa millia hominum prostrata sunt. Secundo persecutionis anno, Diocletianus ab invito exegit Maximianum, et simul purpuream imperiumque deposuerunt, ac junioribus in republicas substituitis, ipsi in privato otio consueverunt. Itaque sub una die Diocletianus apud Nicomediam, Maximianus apud Mediolanum potestatem imperii simul eulmumque deposuerunt. Igitur Diocletianus in propriis agris consoquit. Qui dum ab Herculio atque Galerio ad recipiendum imperium rogaretur, tanquam pestem aliquam detestans, in hunc modum respondit: Utinam Salvo possitis videre olera nostris manibus instituta, profecto nunquam istum tentandam negotium judicaretis. Tandem Constantinum ac Liciniam veniens, quasi partibus Maximiani et Maxentii fatissens, per formidinem veneno hausto interiit.

CAPUT XV.

De Galerio et Constantio, qui orbem Romanum primi dividerunt, et de multis principibus, qui illis diebus scaturientes ebullierunt et perierunt. Et qui doctores ea tempestate, vel martyres exstiterunt.

Galerius et Constantius Augusti primi Romanorum imperii in duas partes dividerunt: Galerius Maximianus Illyricum, Asiam, et Orientem; Constantius Italianam, Africam et Gallias obtinuit. Sed Constantius vir tranquillissimus, Gallia tantum Hispaniaque contentus. Et dum persecutionses diversas Ecclesie in alio terrarum orbe paterentur, solus Constantius Constantini pater, licenter Christianis in sua consistere religione concessit. Denique tale aliquod eum miraculum et memoria dignum egisse cognovimus. Is enim probare volens quosdam in suo palatio Christianos, si boni et solidi essent viri, evocans universos præcepit dicens, ut siquidem venirent ad sacrificandum et ejus colerent deos, circa eum essent, et in suo cingulo permanerent: si vero refugerent, egredierentur de palatio, gratias agentes, quod minime punirentur. Cumque in utroque apparuissent, alii quidem religionis desertores, alii vero divina presentibus præponentes facta deliberatione, iis amicis et consiliariis uti decrevit, qui in melioribus fideles constantesque permanserant; alios vero velut effeminatos aversatus expulit a suo colloquio, credens nunquam eos circa principem devotos fore, qui fuerunt Dei sui sic paratissimi proditores. Et ideo adhuc superstite Constantio, non vivebatur contra legem quempiam esse Christianam, apud eos qui intra Italianam Galliasque et Britanniam, et qui circa Pyrenæum habitabant montem, usque ad Oceanum Hespericum. Galerius porro duos Cæsares legit

Maximinum, quem in Oriente constituit, et Severum, cui permisit Italiam, ipse in Illyrico constitutus. Constantius vero Augustus summæ mansuetudinis et civilitatis in Britannia obiit Eboraci sexdecimo imperii sui anno. At tamen ecclesiarum devastatio usque ad septimum Constantini annum, Christianorumque sanguinis effusio fervere per diversa loca non cessat. Igitur hæc persecutio tam crudelis et crebra flagrabat ut intra unum mensem decem et septem millia martyrum pro Christo passi inveniantur. Nam Oceani limum transgresso, Albanum, Aaron, et Julium Britannia, cum alijs pluribus viris ac feminis, felici cruore dampnavit. Parsus est hæc tempestate Pamphilus presbyter Eusebii Cæsariensis episcopi Neocæsarij, cujus vitam ipse tribus libris comprehendit: de qua superius mentionem fecimus. Tertio anno persecutionis, quo et Constantius obiit, Maximinus et Severus a Galerio Maximo Cæsares facti. E quibus Maximinus, maleficia et supra sua Christianorum persecutionibus accumulata. Passus est ea tempestate Petrus Alexandria episcopus cum pluribus Aegypti episcopis. Lucianus quoque, vir moribus et continentia et eruditione præcipuus, Antiochenus presbyter: passus est et Timotheus Romæ x. Kalend. Julii. Quibus diebus quæ in orbe Romano (ut paulisper superiora repetamus), gesta sunt propter innoxium Christianorum sanguinem fuscum, uno quidem pene tempore, imperatoribus creatis, replicare curabo. Igitur Constantius Constantini pater, atque Armentarius, Cæsares Augusti appellantur, creatis Cæsaribus Severo per Italiam, Maximo Galeriæ sororis filio per Orientem; eodemque tempore Constantinus Cæsar efficitur. Maxentius imperator in villa sex milibus ab urbe dissita, in itinere Lavicano, dehinc Licinius Augustus efficitur, parique modo Alexander apud Carthaginem imperator fit. Simili modo Valens imperator creatur. Quorum exitus iste fuit: Severus Cæsar ab Herculo Maximiano Romæ ad Tres Tabernas extinguitur, suæque ejus Gallienæ sepulchro inferitur, quod urbe abest per Appiam milibus novem. Galerius Maximianus, consumptis genitalibus defecit, Maximianus Herculis a Constantino apud Massiliam obsessus, deinde captus, poenas dedit mortis: postremo, fractis laqueo cervicibus, Alexander a Constantini exercitu jugulatur. Maxentius dum adversus Constantinum congreditur, Milvium pontem navigiis compositum ab latere ingredi festinans, lapsu equi in profundum demersus est, voratumque limo spondere thoracis corpus vix repertum. Maximinus apud Tharsum morte simplici periit; Valens a Licinio morte mulctatur. Igitur tempore prædictorum principum, qui doctores seu martyres extiterint, ex plurimis paucorum memoriam replicare curabo. Lucianus ergo vir disertissimus, Antiochenæ ecclesiæ presbyter, tanto Scripturarum studio laboravit, ut usque nunc quædam exemplaria Scripturarum Luojana videntur. Feruntur ejus de fide libelli, et brevès ad nonnullos epistolæ. Passus Nicomediæ ob con-

fessionem Christi, sub persecutione Maximini, sepultusque Heliopoli Bethaniæ. Phileas de urbe Aegypti, quæ vocatur Thymius, nobili genere, et non parvis opibus, suscepto episcopatu elegantissimum librum de martyrum laude composuit. Et disputatione auctorum habita, adversum Judicem qui eum sacrificare cogebat, pro Christo capite truncatur: eodem in Aegypto persecutionis auctore, quo Lucianus Nicomediæ.

Arnobius sub Diocletiano principe apud Africam florentissime rhetoricam docuit, scripsitque contra gentes volumina quæ vulgo exstant. Firmianus qui et Lactantius, Arnobii discipulus, cujus sub Diocletiano principe acciti cum Flabuo grammatico de medicinalibus versus compositi exstant. Nicomediæ rhetoricam docuit; ac penuria discipulorum inde in Græciam, videlicet ad scribendum, se contulit. Habemus ejus comatum Symposium, quod adolescentulus scholis scripsit, de Africæ usque Nicomediæ hexametris scriptum versibus. Et alium librum qui inscribitur Grammaticus, et pulcherrimus de Ira, et Institutionum Divinarum adversas gentes libri vii; Aequalitatum et epitomum ejusdem operis liber i; et Asclepiadem ii; de Persecutione lib. i; ad Probum epistolarum lib. iv; ad Severum epistolarum lib. ii; ad Demetrium audito rem suam epistolarum lib. ii; ad eundem de Opificio Dei vel formatione hominis lib. i. Hic in extrema senectute magister Cæsaris Crisipi filii Constantini in Gallia fuit: qui postea a patre (ut fertur) interfectus est. Igitur Eusebio referente, hæc persecutio sub Diocletiano et reliquis principibus ejusdem temporis ab ipsis militibus exordium cepit, et velut ex parva scintilla, pene totum Romanum inflammavit orbem, maxime Aegyptum, Africam et Mauritaniam, dum inter se diligentius perquirent Christianos, repertos autem immolare cogebant, nolentes, militia et vita privabant.

Inter quos Nicomediæ Augusto Cæsare assistente, Dorotheus cubiculo regis præpositus, et socius ejus Gorgonius, qui pene omnes cubicularios sibi subiectos doctrina et fide effecerant Christianos, cum viderent constantiam Petri cujusdam nobilissimi viri, qui iniquas leges contra Christianos promulgatas publice rapuerat atque minutatim discernerat: quam ob causam omnia tormentorum genera coram Augusto pertulerat, novissime in craticula positus super pruinam in fide lætus exhalat: tunc prædici aiunt: Cur imperator punis in Petro mentis sententiam, quæ in nobis omnibus viget? Ut quid in illo crimen ducitur, quod a nobis omnibus conficitur? Hæc nobis fides, hic cultus, et unanimis eademque sententia. Quos ille cum in medio nihilominus venire jussisset, similibus poenæ, ut priores, supplicio affectos, ad ultimam laqueo appensos necari jussit. Tunc et Anthymus ipsius urbis episcopus, in Domini nostri Jesu Christi confessione perdurans, martyrii gloriam capitis obtruncatione suscepit. Hunc autem tanquam vere bonum pastorem, viam martyrii præ-

euntem, universa pene gregis sui multitudo prosequitur. Itaque explicari non valet, quanta Dei sanctis martyribus excogitabantur tormenta ea tempestate; seu quanta sanctorum millia novis et inauditis cruciatuum tormentis interempta sint: quibus Eusebius Cæsariensis episcopus, ecclesiasticæ scriptor Historiæ, dum interesset, quæ in veritate comperit et cernendo conspexit, octavo Historiarum et nono libris partim manifestare studuit.

CAPUT XVI.

Qualiter Constantinus ad imperium erectus sit, et quos imperatores persequentes Christianos oppresserit.

Constantinus tricesimus quartus gubernacula imperii a Constantio patre suscepit, quæ uno et triginta annis felicissime tenuit. Igitur mortuo, ut dixi, Constantio in Britannia, Constantinus imperator creatus primus imperatorum Christianus, excepto Philippo qui Christianus annis admodum paucissimis, ad hoc tantum constitutus fuisse mihi visus est, ut millesimus Romæ annus Christo potius quam idolis dicatur. A Constantino autem omnes semper Christiani imperatores usque in hodiernum diem creati sunt, excepto Juliano, quem impia, ut aiunt, machinantem exitiabilis vita deseruit. Igitur Crispo et Constantino Cæsaribus atque consulibus, Romæ quidem Ecclesiæ Sylvestrius præsidebat, Alexandriæ Alexander, et Hierosolymorum Macharius; Antiochiæ vero, quæ est apud Orontem, post Romanum nondum quisquam fuerat ordinatus, persecutionibus scilicet prohibentibus. Non longo post tempore hi qui Nicææ collecti erant, eloquentiam ejus admirantes, Eustachium dignum approbaverunt, qui sedi apostolicæ præsideret, et cum esset episcopus vicinæ Beroæ, eum in Antiochiam transtulerunt.

Tunc ergo Christiani orientales quidem usque ad terminos Ægypti circa Lespîam commorantes, non præsumebant aperte in ecclesias convenire, cum Licinius favorem, quem in eos habuerat, permutasset; sed neque per Occidentem Helladici, vel Macedonæ, et Illyrici licenter in religione durabant, propter Constantinum qui princeps erat in his partibus Romanorum. Hinc enim viro plura postea provenisse percipimus quibus flexus est Christianorum obgnia venerari, præcipue tamen propter signum quod ei divinitus est ostensum. Et quoniam ad hæc venimus, paulo latius aliquid referamus. Cum Diocletianus et Maximianus Herculeus, privatam elegissent vitam, et Maximinus Galerius, qui cum eis imperaverat, tenens Italiam duos Cæsares fecisset, Maximinum in Oriente, et in Italia Severum, tunc Constantinus in Britannia patre mortuo ordinatus imperator primo anno ducentesimæ primæ Olympiadis xxvii die Julii mensis, Romæ vero a prætorianis militibus Maxentius, Maximiani Herculi filius, instituitur imperator. Hic ejus pater imperandi cupiditate noluit filium regno privare, quod facere inquit. Porro Severus Romæ contra Maxentium veniens, militum prodicione peremptus est. Proinde

PATROL. CVI.

A Maxentius Romæ velut tyrannus habebatur, adulteria impudenter exerceens, et earum viros occidens. Quod volens Constantinus opprimere et Romanos a claudibus liberare, cogitabat quem in bello Deum haberet auxilio, sciens nihil prodesse deos quos Diocletianus venerabatur, et quia potius ejus pater paganorum contempta religione feliciter advenisset. In his igitur sollicitudinibus constitutus, in somno vidit signum crucis cælo splendide collocatum, infranctus visentem astiterunt angeli dicentes: O Constantine, in hoc vince. Fertur autem et ipsum Christum apparuisse ei, signumque monstrasse crucis, ad præcepisse ut figuram similem faceret, et in præliis auxilium habere, quo victoria jura conquireret. Eusebius quoque Pamphilii cum referatur ipso imperatore dicente B

audisse referi, quia circa meridiem declinante jam sole, crucis signum ex lumine factum, et scripturam consortam ei dicentem: *In hoc vince* vidisset ipse et milites qui cum eo tunc essent. Pergenti namque aliquando cum exercitu per iter hoc, inquit, et miraculum est ostensum. Dumque cogitaret quid esset, vox supervenit, et formidit Christus apparuisse eum signo quod vidit in cælo, jussitque ut fieret ejus signi figuratio quæ foret auxilium congressibus præstatura. Igitur ut præmissa quadam ex parte et allegorice memorata iterum repetamus, Galerius, bovis Severi, Licinium imperatorem creavit. Cumque persecucionem a Diocletiano et Maximiano missam ipsa atrocioribus edictis accumulasset, ac postquam per annos decem ex omni genere hominum exhaustis provinciis, putrefacto introrsum pectore, et vitalibus dissolutis, cum ultra horrorem humanæ miserie etiam vermes eructaret, atque medicis ultra jam fetorem non ferentes, crebro jussu ejus occiderentur, a quodam medico constantiam ex desperatione vehementer increpitus, iram Dei esse penam suam, atque ideò a medicis non posse curari, effectus hæc emisit, Christianos de exsiliis revocavit: ipse autem cradatus non sustinens, vim vitæ suæ intulit. Ita res publica tunc sub novis quatuor principibus scilicet Constantino et Maxentio filiis Augustorum, Licinio autem et Maximiano hominibus novis: Constantinus pacem Ecclesiis post decem annos, quibus a persecutoribus vexabantur, indulsit. Deinde inter Constantinum et Maxentium bellum civile exortum est. Qua necessitate compulsus Constantinus, quem haberet adjuvorem Deum in præliis imminentes, mente sollicita pertractabat. Unde et signa cælestia ei ostensa sunt, quæ superius memoravimus. Igitur Maxentius sæpe multis præliis fatigatus, ultimo ad pontem Milvium victus, et interemptus est. Maximinus persecutionis Christianorum incensor, exsecutorque infestissimus, apud Tharsum, dum civile bellum contra Licinium disponderet, interit. Licinius repentina rabe suscitatus, omnes Christianos e patatio suo jussit expelli. Mox bellum inter ipsum Licinium et Constantinum exortuit. Sed Constantinus Licinium sororis suæ virum, in Pannoniis primum vicit, deinde apud Cibalas oppressit, universaque Græcia potius, Licinium crebris

belle terra marique asurgentem et repressum, tandem ad deditorem coegit. Sed Herculi Maximiani soceri sui motu exemplo, ne iterum depositam purpuram in perniciem reipublicæ sumeret, privatum jussit occidi, quamvis omnibus jam ministris nefariæ persecutionis exemptis, hunc quoque in quantum exercere potuit persecutorem digna punitio flagitaret. Constantini filii, Crispus et Constantinus, et Licinius adolescens, Licinii Augusti filius, Constantini autem ex sorore nepos, Cæsares creati sunt.

CAPUT XVII

De vesania Arii, et de synodo in Nicæa congregata, et quid in ea gestum sit.

His diebus Arius Alexandriæ urbis presbyter, a veritate fidei catholicæ devians, exitiabile plurimiq̃ dogma constituit. Qui simul ut primum Alexandriæ, vel notus vel notatus, inter confusos vulgi sectatores insectatoresque factus est, ab Alexandro ejusdem tunc urbis episcopo pulsus Ecclesia est. Cumque homines quos in errorem seduxerat, etiam in seditionem excitaverat, qua de re apud Nicæam urbem Bithiniæ conventus trecentorum et octodecim episcoporum factus est, per quos Arianum dogma exitiabile et miserum esse evidentissime deprehensum, palam proditum ac reprobatum est. Undecunq̃ ad eundem conventum Syros, simul et Cylcas, Phœnicasque, et Arabes, atque Palestinas, inter hos et Ægyptios, Thæbes, Libyos, nec non et eos qui ex Mesopotamia oriuntur, etiam Persas ad concilium venisse constat. Verum nec Scythia defuit. Ex eorum choro Pontusque et Asia, Phrygia et Pamphilia, viros probatissimos præhuerunt. Aderant Thraces, et Macedones, Achivi, et Epirotæ, et his quoque interius habitantes. Ipse aut Hispanorum valde famosus Osius unus aderat, et simul plurimis assidebat. Talem itaque solus a secundo unus imperator Constantinus Christo coronam vinculo pacis exornans, suo Salvatore de victoria inimicorum et hostium Deo dæcibilem dedicavit. Itaque maximam domum præparavit, in regalibus imperator sedens; et subsellia in ea poni præcipiens, quæ sufficerent ordini sacerdotum. Ita decentem præparans eis honorem, invitavit ingredi, et de præsentibus habere consilium. Introivit autem et ipse princeps ultimus cum paucis laude dignam sui magnitudinem habens, et mirabilem speciem, mirabiliorenaque generis dignitatem pudoris in fronte. Minore vero sede quam aliis posita in medio eorum sedit, primo tamen petens, hoc sibi episcoporum jussione concedi. Tunc cum eo resedit sacratissimus ille chorus. Etenim cum ex omnibus pene locis episcopi convenissent, et, ut fieri solet, diversis ex causis inter se quædam jurgia detulissent, interpellabatur frequenter a singulis, offerebantur libelli, culpæ proferebantur, et magis ad hæc quam ad id pro quo ventum fuerat, animos dabant. At ille videns quod per hujusmodi jurgia causa summi negotii frustraretur, diem certam statuit, qua unusquisque episcoporum si quid querimoniæ habere videretur, afferret. Et cum resedisset, susceperat a singulis libel-

los, quos simul omnes in sinu suo continens, nec in eis quid contineretur aperiens, ait ad episcopos: Deus vos constituit sacerdotes, et potestatem vobis dedit de nobis quoque judicandi; et ideo nos a vobis recte judicamur, vos autem non potestis ab hominibus judicari. Propter quod Dei solius inter vos expectate judicium, et vestra jurgia quæcunque sunt, ad illud divinum reserventur examen. Vos etenim nobis a Deo dati estis dñi, et conveniens non est, ut homo judicet deos, sed ille solus de quo scriptum est: *Deus stetit in congregatione deorum, in medio autem deos discernit.* Et ideo his omissis, illa quæ ad fidem Dei pertinent, absque ulla animorum dissensione distinguite. Cum hæc dixisset, omnes simul querimoniarum libellos jussit exari, ne innotesceret ulli hominum simulatio sacerdotum, sed ecclesiasticum omnes unanimes, ad quod venerant, negotium agere solerter invigilarent. Igitur venerabili huic concilio ex paucorum memoria conjici potest quam magni interfuerint Deo amabiles viri, qui leges ecclesiasticas, quos canones vocamus, sapienter, et perversum dogma Arii cum ipso auctore anathematizantes damnaverunt. Fuit præterea in illo concilio Paphnutius homo Dei ex Ægypti partibus episcopus confessor, ex illis quos Maximianus dextris oculis effossis et sinistro poplite succiso, per metalla damnaverat. Sed in hoc tanta virtutum inerat gratia, ut signa per eum non minus quam dudum per apostolos fierent: nam et dæmones tantum verbo fugabat, et ægrotos sola oratione curabat, sed et cæcis dicitur visum reddidisse, et paralyticos ad stabilitatem corporum revocasse. Quem Constantinus in tanta veneratione et affectu habuit, ut sepius eum intra palatium evocatum complecteretur, et illum oculum, qui in confessione fidei fuerat evulsus, avidioribus oculis demulceret. Ex eorum numero, et si quid adhuc eminentius fuisse dicitur, etiam Spiridion episcopus Cyprius, vir unus ex ordine prophetarum. Hic pastor ovium, etiam in episcopatu positus permansit. Quadam vero nocte cum ad curias fures venissent, et manus improbas quo adiuva educendis ovibus facerent, extendissent, invisibilibus quibusdam vinculis astricti, usque ad lucem veluti traditi tortoribus permanserunt. Cum vero oves ducturus ad pascua, matutinus se ageret senior, vidit juvenes absque humanis vinculis caulis pendere districtos. Cumque causam noxæ comperisset, absolvit sermone, quos meritis viagerat, et ne eis ianis nocturna cederet occupatio: Tollite, inquit, o juvenes, unum vobis arietem, ne sine causa veuisse videamini: quem melius prece quam furto quasisset convenerat. Tradunt de eo etiam illud factum mirabile: Filiam habuit Hyrenem nomine, quæ ei cum bene ministrasset, virgo defuncta est. Post ejus obitum venit quidam dicens se ei quoddam depositum commendasse, rem gestam ignoraverat pater: perquisitum in tota domo nunquam quod poscebatur, inventum est. Persistebat ille qui commendaverat et fletu ac lacrymis perurgebat, vitæ quoque suæ illatum

se esse exitium, nisi commendata reciperet, testabatur. Permotus lacrymis ejus senex ad sepulcrum filiae properat, atque eam nomine clamitat. Tunc illa de sepulcro. Quid vis, ait, pater? Commendatum inquit, illius ubi posuisti? At illa locum designans: Illic, ait invenies defossum. Regressus ad domum, rem, sicut filia de sepulcro responderat, repertam tradidit reposcenti. Sed et multa alia ejus gesta referuntur mirabilia, quæ recentium tunc ore omnium celebrabantur. Talis igitur in illis adhuc temporibus permulti viri in Ecclesiis Domini refulgebant, ex quibus plurimi in illo concilio fuerunt. Sed et Athanasius eodem tempore Alexandri diaconus Alexandrini episcopi aderat consilii senem quam plurimis juvans. Interfuit etiam magnus Eustachius, Antiochenæ sortitus ecclesiæ præsulatum meritis ac virtutibus in-ignis. Pariterque Eusebius Pamphili Cæsariensis ecclesiæ pontifex, qui tempore persecutionis nobiliter in fide perduravit, et multorum illustrium opusculorum scriptor fuit sagacissimus. Præterea et alii plures viri probatissimi ibi affuerunt quorum ingenia sapientiæ et animorum virtutes, tam et principi quam in reliquis dignitatibus claruerunt. Ergo qui per singula scire voluerit quæ in hoc gesta sunt concilio, omnis aliorum opusculis ecclesiastici causam Eusebii Cæsariensis Historiam perlegat, quæ a Rufino in nostrum interpretata est eloquium, nec non trium virorum illustrium Historias Sozomeni, Socratis et Theodorici. Actus vero et vitam hujus principis Constantini qui scire plenius desiderat, Eusebii prædicti opuscula de hoc tantum negotio perlegat. Nos vero ad opus compendii cœptum stylum scribendo revochemus,

CAPUT XVIII.

De Helena Constantini matre: et qualiter crucem Dominicam invenit.

Per idem tempus Helena Constantini mater, femina incomparabilis fide, religione animi ac magnificentia singulari, cujus vero Constantinus et esset filius et crederetur, divinis admonita visionibus Hierosolymam petit, atque ibi locum, in quo sacrosanctum corpus Christi patibulo affixum pependerat, ab incolis perquirat. Qui idcirco ad inveniendum difficilis erat, quod ab antiquis persecutoribus simulacrum in eo Veneris fuerat defixum, ut si quis Christianorum in loco Christum adorare voluisset, Venerem videretur adorare: et ob hoc infrequens et pene oblivioni datus fuerat locus. Sed cum, ut supra diximus, religiosa femina properasset ad locum cœlesti judicio designatum, cuncta ex eo profana et polluta deturbans in altum purgatis ruderibus, tres confuso ordine reperit cruces. Sed obturbabat reperti muneris letitiam uniuscujusque crucis indiscreta proprietates. Aderat quidem et titulus ille qui Græcis et Latinis atque Hebraicis litteris a Pilato fuerat conscriptus; sed ne ipse quidem satis evidenter Dominici prodebat signa patibuli. Hinc jam in humanæ ambiguitatis incerto, divinum flagitat testimonium. Accidit in ea urbe primaria quamdam loci illius feminam gravi ægri-

tudine confectam seminecem jacere. Macharius per idem tempus illius episcopus erat. Is ubi cunctantem reginam, atque omnes pariter qui aderant, videt: Afferte huc, inquit, omnes quæ repertæ sunt cruces, et quæ sit quæ portaverit Dominum Christum, nunc nobis adaperiet Deus. Et ingressus cum regina pariter et populis ad eam quæ decumbebat, deflexis genibus hujuscemodi ad Deum precem profudit: Tu Domine, per unigenitum Filium tuum salutem generi humano per passionem crucis conferre dignatus es; et nunc in novissimis temporibus aspirasti in corde ancillæ tuæ perquirere lignum beatum, in quo salus nostra pependit; ostende evidenter ex his tribus quæ crux fuerit ad Dominicam gloriam, vel quæ extiterit ad servile supplicium, ut hæc mulier quæ semiviva decumbit, statim ut eam lignum salutare contigerit, a mortis januis revocetur ad vitam. Et cum hæc dixisset, adhibuit primo unam ex tribus, et nihil profuit, adhibuit secundam, et nec sic quidem aliquid actum est. Ut vero tertiam admovit, repente adaperitis oculis mulier consurrexit, et stabilitate virium recepta, alacrior multo quam cum sana esset, tota domo discurrere et magnificare Domini potentiam cœpit. Sic evidenti indicio regina voti compos effecta, templum mirificum in eo loco, in quo crucem repererat regia ambitione construxit. Clavos quoque quibus corpus Dominicum fuerat affixum, portat ad filium; ex quibus ille frenos composuit, quibus uteretur ad bellum; et ex aliis galeam nihilominus belli usibus aptam fertur armasse. Ligni vero ipsius salutaris partem detulit filio; partem vero thecis argenteis conditam dereliquit in loco: quæ etiam nunc ad memoriam sollicita veneratione servetur. Filius vero ejus Constantinus in honorem matris civitatem condidit quam ex nomine illius Helenopolim nuncupavit.

CAPUT XIX.

Qua tempore populi Hyberorum et Armeniorum conversi sint ad fidem Christi.

Qua tempestate quidam Philosophus Merous nomine exteriorem Indiam dum lustrando peragraret (quæ longo tractu ab interiore distat, quæ diversis linguis et nationibus habitata est, quam velut longe remotam nullus apostolicæ prædicationis vomer impresserat), a Barbaris captus atque interemptus est. Duo quidam pueri, quos in liberalibus instituerat disciplinis, Barbarorum miseratione reservati et ad regem perducti, quos ut comperit industrios ac nobiles, valde dilexit, ex quibus Frumentio, quem perspicacioremprehenderat, rationes suas scribique commisit: Edesium vero sibi pinceram fecit. Qui postmodum in magno honore habitus sunt, vivente rege; et in majore post illius obitum cum filio ejus, quem heredem reliquerat regni. In tantum vero sublimati sunt, ut ecclesias fabricarent ibi et conventicula Christianorum per loca diversa celebrarent. Qui cum ad Romanum orbem revertentur et suos visitarent propinquos, et quæ acciderant episcopis narrarent suis, tunc Athanasius nuper Alexandriæ episcopus constitutus, Frumentium ad

officium prædicationis delegit, et ad Indiam remisit, per quem, gratia Domini coruscante, virtutes apostolicæ patræ sunt plurimæ, et infinitæ Barbarorum multitudines ad Christianismum conversæ, ex quibus in munda exteriori fidei semina pullularunt. Eodem etiam tempore apud gentem Hyberorum, quæ sub rege Aquilonis degebat, quædam valde religiosa Christiana habebatur captiva: cujus meritis instantia vigiliarum, jejuniorum atque orationum quam plures emittentur virtutes; adeo denique ut regina ejusdem populi, quæ gravi infirmitate vexabatur et curatione medicorum desperata, ad cubiculum ejusdem peregrinæ descenderet, et in cilicio ejusdem cubaret. Cujus precibus percepta sanitate, ad propria remeavit. Qua occasione rex ejusdem gentis in Christum credidit et templum mirabile condidit: quod etiam ad Constantinum imperatorem legatos direxit, per exhortationem peregrinæ prædictæ, ut episcopos ad se dirigeret, qui pariter se et populum suum sacra religione informarent. Qua petitione incerta imperator gavisus est, et quod poposcerat ab eo Hyberorum rex impetravit. Eodem tempore, ut præmissi, et Indorum gentes, et Hyberorum Christiani dogmatis rudimenta susceperunt, sed etiam Armenios tunc primum comperimus Christianos effectos. Aiunt enim Tyridate regem tunc gentis illius ex quodam mirabili signo Dei, quod circa ejus mortem evenit, Christianum fuisse factum, et omnes simul ejus ditiori subjectos, una præceptione jussisse, ut similiter Deo colla submitterent. Unde et ad cæteros confines Christianum dogma transiit, et multitudine dilatatum est.

CAPUT XX.

De sollicitudine pii principis Constantini quam non solum de sibi subjectis, sed etiam de externis habuit præfida Christi.

Apud Persas autem initium Christianitatis tunc ætate celebratum, dum quidam eorum occasione emmerci ad Osrenos et ad Armenios venientes, ut assolent, sanctis illic colloquerentur viris, et virtutes eorum experirentur. Cumque tempore procedente erescerent, et ecclesias et sacerdotes pariter cæterosque ministros jam haberent, hoc factum non mediocriter contristabat magos, qui religionem Persarum, veluti quædam sacerdotalis tribus, per successionem generis ab initio commissam habere noscuntur. Afflicta enim etiam Judæos, naturaliter quodammodo Christiani dogmatis inimicos. Quapropter accusaverunt apud Saporem tunc regem Simonem archiepiscopum Seleuciæ et Thesiphontis civitatum in Persida regalium, tanquam amici essent Cæsari Romanorum, eique Persarum negotia depalaret. Quamobrem Persarum rex non solum Simeonem tederi fecit, sed et reliquos sui regni episcopos viros Deo dignos, et in vincula confici, et cæteros bonæ vitæ testimonio presbyteros, diaconos, monachos, abstraque virgines et reliqui vulgi innumeras multitudines, et ex suo palatio una cum pedagogo ac nutritore suo quamplures sibi claros atque familia-

A rea diversis mortibus tradidit, pro Christi dogmate, dum nollent solem Dei creaturam adorare pro Deo. Fertur enim eorum, qui tunc martyrio coronati sunt sub hac persecutione, virorum ac famularum fuisse millia quasi sedecim in regno Saporis, magis Judæisque ad hoc piaculum regem concitantibus. Igitur dum hæc apud Persidam calamitas Christianorum pio principi nota fieret Constantino, dum esset sollicitus pro vera religione, scripsit ad regem Persarum per legatos qui tunc aderant, monita pietatis rogans ut cultores Dei apud eum digno honore potirentur. Itaque ut in ea continetur epistola, quam pro fide nostra ad eumdem direxit, multa terrendo posuit infausta persecutoribus hujus dogmatis emisse, qua de re et Valerianum Romanorum imperatorem suum quidem antecessorem a Persis esse captum, et cum maximo dedecore inter eos tenuisse, quia Christianos diversis mortibus affici decreverat. Hæc igitur optimus imperator pietate decoratus episcopi, curam non solum subjectorum habens, sed etiam eorum qui sub alieno gubernaculo regelantur. Quapropter et ipse divina protectione potitus est et Europam universam, atque Libyam, super has etiam maximam Asia partem tenens, non solum subjectos habebat devotos, sed etiam barbarorum alii quidem sponte serviebant, alii devicti, ubique triumphum videbantur, et victor cernebatur hominibus imperator. Qui cum tres habuisset filios, eos Cæsarea nuncupavit et singulos eorum per decennos annos imperii sui principes esse constituit, id est, primum quidem filium sui nominis Constantinum Hesperiarum partium in decennali suo fecit habere principatum; secundum vero avi nomine nuncupatum Constantium, in vicinialibus suis Cæsarem in Oriente constituit; juniorem vero Constantem in suis tricenaliibus ordinavit. Qui cum in Nicomedia degeret, languore gravatus, nec ignorans hujus vitæ incertum, gratiam sacri baptismatis est adeptus. Stulerat enim usque ad illud tempus, in Jordane fluvio hoc promereri desiderant. Porro autem tres filios imperii reliquit hæredes, et Athanasium magnum reverte præcepit in Alexandriam, licet Eusebius præsens esset, et nitentem contraria suadere. Ita facto testamento, tribus filiis constitutis hæredibus defunctus est. Vixit itaque annis septuaginta quinque, regnavit triginta et unum. Igitur inter hæc latent causæ cur tantus vir vincidicem gladium, et destinatum in impios punitionem, etiam in proprios egit affectus. Nam Crispum filium suum et Licinium sororis filium interfecit ut aiunt. De his etiam, qui sub eo scribendo monumenta posteris reliquerunt, non sileo.

CAPUT XXI.

De diversis doctoribus sub Constantino imperatore florentibus.

Arnobius rhetor in Africa clarus habebatur, quamvis et prius sub Diocletiano principe: qui cum Sicæ ad declamandum juvenes erudiret, et adhuc ethnicus ad crudelitatem somniis compelleretur, neque ab episcopo impetraret fidem, quam semper impug-

verat, et abstravit adversum pristinam religionem doctulentissimos libros, et tandem quibusdam obsidibus pietatis fœdus impetra vit.

Firminus, qui et **Lactantius**, **Arnobii** discipulus, sub **Diocletiano** principe accitus cum **Flabo** grammatico, cujus de **Medicina** libri versu compositi exstant, **Nicomediis** Rhetoricam docuit, ac penuria discipulorum illinc in **Græciam**, videlicet ad scribendam se contulit. Habemus ejus commatum **Symposium**, quod adolescentulus scholis scripsit **Aphricæ**, et **Hódœporicum** de **Aphrica** usque ad **Nicomediæ** hexametris scriptum versibus, et alium librum qui inscribitur **Grammaticus**, et pulcherrimus de **Ira Dei**, et **Institutionum** divinaram adversum gentes lib. vii; et **Epitomen** ejusdem operis lib. i; et ad **Asclepiadem** lib. ii; de **Persecutione** lib. i; ad **Probum** epistolarum lib. iv; ad **Severum** epistolarum libri duo; ad **Demetrianum** auditorem suum epistolarum libri tres; et ad eundem de **Opificio Dei** vel formatione hominis liber unus. Hic in extrema senectute magister **Cæsaris Crispi**, filii **Constantini**, in **Gallia** fuit, qui postea a patre interfectus est. **Eusebius** **Cæsareæ** **Palæstinæ** episcopus in **Scripturis** divinis studiosissimus, et **Bibliotheca** divina cum **Pamphyto** martyre diligentissimus peruestigator, edidit infinita volumina, de quibus hæc sunt libri **xx** consorantia diaphonias, ecclesiasticæ **Historiæ** libri **x**; **Chronicorum** canonum omnimodam historiam et de auctoribus eorum; et de **Evangeliorum** tractatu; et in **Isaiam** libri **x**; et contra **Porphyrium** qui eodem tempore scribebat in **Sicilia**, ut quidam putant, libri **xxv**; pro **Adamantio** libri **sex**; de **Vita Pamphili** libri tres; de **Martyribus**, et alia opuscula, et in **cx** **Psalmos** eruditissimos commentarios et multa alia. Floruit maxime sub **Constantino** imperatore et **Constantio**, et ob amicitiam **Pamphili** martyris ab eo cognomen sortitus est. **Rhetorius** **Hedurorum**, id est, **Augustodunensis** episcopus, sub **Constantino** celeberrimæ famæ habitus est in **Gallia**. Leguntur ejus commentaria in **Canticum** canticorum, et aliud grande volumen adversus **Novatianum**: nec præter hæc quidquam operis ejus reperi.

Methodius olim **Lyciæ**, postea **Tyri** episcopus, nitidi compositique sermonis, adversus **Porphyrium** confecit librum continuum et **Symposium** decem virginum, et de **Resurrectione** opus egregium contra **Adamantium**, et adversus eundem de **Pythonissa**, et in **Genesim** quoque, et in **Canticum** canticorum commentarios, et multa alia quæ vulgo lectitantur. Ad extremum novissimæ persecutionis, sive, ut alii affirmant, sub **Decio** et **Valeriano** in **Calchide** **Græciæ** martyrio coronatus est. **Juvenus** nobilissimi generis **Hispanus** presbyter, quatuor **Evangelia** hexametris versibus penè ad verbum transferens, quatuor libros composuit, et nonnulla eodem metro ad sacramentorum ordinem pertinentia. Floruit sub **Constantino** principe. **Eustatius**, genere **Pamphilus**, primum **Bereæ** **Syriæ**, deinde **Antiochiæ** rexit eccle-

Asiam, et adversus **Arianum** dogma multum committens, sub **Constantino** principe pulsus est **Trajanopolim** in exsilium **Thraciarum**, ubi et conditus est. Exstant ejus volumina de **Anima** adversus **Adamantium**, et infinitæ epistolæ, quas enumerare longum est. **Marcellus** **Anciranus** episcopus sub **Constantino** et **Constantio** principibus floruit, multaque disserarum materiarum scripsit, volumina et maxime adversus **Arianos**. Feruntur contra hunc **Aristai** et **Apollinaris** libri, **Sabellianæ** eum hæreses arguentes.

Sed et **Hilarius** in septimo adversus **Arianum** libro nominis ejus quasi hæretici meminit. Porro, ille defendit se non esse dogmatis cuius accusatur, communionem **Julii** et **Athanasii** **Romane** urbis, et **Alexandriæ** pontificum meruit. **Eusebius**, **Emisæus** elegantis et rhetorici ingenii, innumerabiles, qui ad plausum populi pertineant, confecit libros, magisque historiam secutus. Ab his, qui declamatoria volunt studiosissime leguntur. E quibus, vel præcipui sunt adversus **Judæos** et gentes et **Novatianos**, et ad **Galatas** lib. **x**, et in **Evangelium** homiliæ, breves et plurimæ. Floruit autem temporibus **Constantini** imperatoris, sub quo et mortuus, **Antiochiæ** sepultus est. Quo etiam tempore **Porphyrius**, misso ad **Constantium** insigni volumine, de exsilio liberatur, Tunc etiam **Alexandriæ** decimus novus ordinatur episcopus **Athanasius**. Illis equidem diebus **Constantinus** cum liberis suis honorificas ad **Antonium** litteras mittit, de quibus in subsequentibus, copulante **Deo**, latius dicemus. Tunc etiam **Nazari**, rhetoris **Alia** eloquentia patri coæquatur, et **Tyberianus** vir disertus, præfectus prætorio **Gallias** regit.

Eustatius autem **Constantinopolitanus** presbyter agnoscitur, cujus industria in **Hierosolymis** martyrium constructum est. Præterea sub **Constantino** non solum hi quorum memoriam fecimus, sapientia et virtutibus claruerunt, sed et plures alii, quos sub silentio præterimus. Igitur **Constantinus**, **Trajanum** herbam parietariam ob titulos multis ædibus inscriptos appellare solitus est. Hic pontem in **Danubio** construxit, habitum regium gemmis, et caput exornans perpetuo diademate. Commodissimus, tamem multis rebus fuit calumnias sedare, legibus severissimus, nutrire artes bonas; præcipue studia litterarum, legere, ipse conscribere, meditari, audire lectiones et querimonias provinciarum, sagaciter studuit. Et dum multas gentes diversis præliis subegisset, urbem nominis sui **Romanorum** regum vel solus, vel primus instituit. Quæ sola expertis idolorum, ad hoc brevissimo tempore condita a **Christiano** imperatore provecta est, ut sola **Romæ** tot sæculis miseris provectæ forma et potentia merito possit æquari. Tum deinde primus **Constantinus** iusto ordine et pio vertit edictum, siquidem statuit circa **ulam** hominum cædem paganorum templa claudi. Et in hoc **Domini** nostri **Jesu Christi** laudanda atque miranda est omnipotentia, ut quando **xpluit**, **xxx** unius religiosi principis edicto omnium regum et im-

peratorum potentissimorum, et retro sæculis fortium ac sapientum industria fana ac mirabiliter idolorum fabricata templa, clausa nullo resistente cultore

A pene per omnem orbem, et ad nihilum sunt redacta. His itaque gestis prospere tertio finem decrevi imponere libro.

LIBER QUARTUS.

CAPUT PRIMUM.

Quomodo post mortem Constantini ad tres ejus filios orbis Romani pervenerit, et quas partes unusquisque obtinuerit.

Interea respublica fortuitis casibus urgebatur. Unde quædam summatim ac breviter perstringere, non esse incongruum arbitramur. Igitur quia ædificatore Constantinopolitane civitatis moriente, tres ejus filii imperium susceperunt, in præcedentibus est enarratum. Sciendum autem quia cum istis imperavit consobrinus eorum nomine Dalmatius, vocabulum patris habens, qui dum paululum imperasset, a militibus interemptus est, non jubente Constantio ut occideretur, nec tamen prohibente. Ita in tres partes orbis Romani redacta dominatio est, Constantinum et Constantium ac Constantem filios Constantini. Hi singuli has partes regendas habuerunt: Constantinus junior cuncta trans Alpes, Constantius a freto Propontidis Asiam atque Orientem, Constans Illyricum Italiamque et Africam, Dalmatius Thraciam Macedoniamque et Achaïam. Interim ob Italiae Africæque jus dissentire, statim Constantinus et Constans cæperunt. Constantinus latrocinii specie dum incautus sædeque temulentus in aliena irrui, a ducibus Constantis obruncatus est, projectusque in fluvium, cui nomen Elsa est, non longe ab Aquileia.

CAPUT II.

Qualiter per quemdam presbyterum hæretici Ariani ad familiaritatem Constantini pervenerunt.

Interea maligna semper adversum Deum verum diaboli insectatio, quæ ab initio mundi usque nunc a sincero fidei religionisque tramite, effusis errorum nebulis, lubrica hominum corda perturbat, postquam, Christianis imperatoribus summam regie potestatis in meliora vertentibus, Ecclesiam Christi zelo idololatriæ persequi destitit, aliud machinamentum, quo per eosdem Christianos imperatores Ecclesiam vexaret, invenit. Fit igitur Ario novi erroris auctori cæterisque discipulis ipsius ad familiaritatem Constantii imperatoris promptus aditus et facilis via, et hoc ita evenisse contigit: Posteaquam religiosi principis mater Helena, summis Romani regni honoribus affecta, ex hac luce discessit, Constantia tunc Licinii derelicta fratris Augusti solatis utebatur. Huic accidit presbyterum quemdam venire in notitiam, latentem partibus Ariani faventem, sed is primo nihil omnino de his apud sororem principis aperiret. Ubi vero multa familiaritas copiam tribuit, paulatim cœpit sermonem aspergere, intidiam dicere Ario generatam, et pro simultatibus privatis,

episcopum suum rem contentiose exagitasse, æmulationis stimulo confixum, quod Arius apud plebem satis charus haberetur. Hæc atque hujuscemodi alia frequentius suggerens, animos Constantiæ suos effecit. Quæ cum diem obitura visitaretur a Constantio fratre, atque ab eo blande religiosequè conpellaretur, extremam dicitur ab eo gratiam poposcisse ut presbyterum in familiaritatem reciperet, et quæ sibi ab eo pro spe et salute suggererentur audiret. Se quidem jam ex luce discedentem nihil curare, pro fratris vero statu esse sollicitam, ne forte pro innocentum pœnis regni sui pateretur excidium. Quibus ille monitis a sorore susceptis, fidelem pro se germanæ sollicitudinem credens, accommodavit aures presbytero. Constantio vero de hac luce discedente, liberis de successione Romani orbis testamentum hæredibus scriptum dum non adesset, dicitur secreto supra presbyterum, quem a sorore commendatum supra diximus, evocasse, atque sub sacramento tradidisse quod scripserat, dum ex occasione prædicta ejus familiaritate potiretur, contestans ne ulli, nisi Constantio cum venisset, in manus traderet. Cui etiam quod eunuchi qui erant in palatio favebant, arte indicio de imperatoris morte impresso usque ad Constantii præsentiam, multis nova tentantibus oppressis, restitute integræque mansere. Cum vero Constantius adfuisset, depositum presbyter illi restituit. Cujus beneficii gratia imperator regni cupidus ita ei devinctus est, ut qui imperare cunctis ambierit, ab illo sibi imperari æquanimiter pateretur. Ex quo devincto sibi imperatore, cœpit de Arii restitutione suggerere, et nolentes acquiescere sacerdotes ut cogeret persuadere. Tunc Eusebium Nicomediæ episcopum partibus Arii faventem, cæterosque ejus socios imperatori familiarissimos effecit, annitentibus sibi Eunuchis palatinis, quorum animos diabolica fraude sibi devinxerat. Athanasium vero catholicæ Ecclesiæ defensorem falsis criminationibus insectantes, adeo ut princeps Constantius vellet eum sæpius interimere, nisi pia Dei Providentia ad restaurationem Ecclesiæ suæ eundem protegeret ac reservaret. Igitur quibus mirabiliter modis sæpius sit ereptus de manibus animam illius quærentium, Ecclesiastica quæ dicitur Tripartita narrat historia. Ipse etiam qui passus, ordinatim in suis refert opusculis, nec non et Rufinus prædicti temporis Ecclesiasticæ Historiæ scriptor.

CAPUT III.

De diversis synodis in quibus catholica Nicæni concilii decreta Ariani subvertere nisi sunt.

Itaque perversi dogmatis fautores, Eusebius Nicæ-

mediensis, cum cæteris satellitibus Ecclesiæ Dei hostibus, nacti tempus opportunum, paulatim callide decreta Nicæni concilii catholica subvertere nitentes, apud Antiochiam primum sub occasione dedicationis templi, ibidem a patre Augustorum mirabiliter inchoati, et à Constantio consummati, convenerunt quasi hohaginta Orientalium episcopi. Ubi contra fidem catholicam Nicæni concilii non tam manifeste, sicut in reliquis, sanxerunt conciliis. Deinde procedente tempore diversa celebrantes concilia, fidem Nicæni concilii de una Dei Patris et Filii substantia abolere cupientes, ipso imperatore eis annitente, cujus et præsentia debacchantes, hæc aliquoties agebant. Sed dunt post mortem Constantii synodum Mediolani Constantius fieri decrevisset, in qua Orientales atque Occidentales episcopos in vesania Ariana concordēs faceret, ad effectum perducere nequivit. Unde et apud Arimenum convenire præcepit Occidentales, apud Tyrum vero Orientales. In quibus synodis Homotisiati nequaquam Arianis communicantes, et de re cæteris in locis diversa celebrantes concilia, turbulentiorē contra Catholicos generavit tempestatem. Cōstantius vero hortatu perfidorum, hinc blanditiis, nunc mihi instans, nec sic ad unanimitatem eos perducere potuit episcopos, sed frustratus est suis conatibus, et majores hinc inde in Ecclesiis emergebant discordiæ. Insistentibus autem Arianis ad tantam pervenit dementia Constantius, ut quosdam in Deo gradus crederet; et qui per januam ab errore idololatriæ fuerat egressus, rursus in sinum ejus, dum in Deo deos quærit, tanquam per pseudothyrum inducitur. Perverso igitur zelo potestas arniatur illusa, et sub nomine pietatis vis persecutionis agitur, de nova nominis electione contenditur, ut Arianorum potius Ecclesiæ, quam catholicorum sint.

CAPUT IV.

De persecutione Athanasii et aliorum catholicorum episcoporum.

Ergo efferatus rex instinctu Arianorum, primum Athanasium persequitur. Qui cum quæreretur ad puenam, a Maximino Trevirorum episcopo, qui tunc satis clarus habebatur, honorifice susceptus est. Paulum vero successorem Alexandri Constantinopolis episcopum, virum laude dignum, in exilium detrudi jussit, et in locum ejus Macedonium crudelē hæreticum subrogavit. Sed dum Hermogenes magister militiæ regis imperio et Arianorum factione Paulum deportare conaretur in exilium, Constantinopolim a populo tractus catholico, interruptus est. Paulus autem præfecti Philippi fraude circumventus, postmodum in exilium est trusus, et ibi ab eodem strangulatus, quia fautor Macedonii atque Arianorum erat. Hinc jam Liberius Romanæ sedis episcopus in exilio damnatur, qui noluit hæreticis communicare, et damnationem Athanasii subscribere. Sed dum Romanam Constantius veniret, matronarum nobilium Romanorum pro eo satisfactionem suscipiens, ad propriam eum revocavit sedem. Tamen quibusdam

A suspectus fuit, quod, tædio exsiliū auperatus, subscripserit. Cognoverat etiam, quod Felicis illius successoris, clerus et populus urbis communionem velut hæretici declinarent, ejusque solemnibus nequaquam interessent. Ea quoque tempestate Eusebius Vercellensis et Hilarius Pictaviensis, cæterique religiosi ac catholici episcopi et presbyteri per diversa mittuntur exsilia. Hinc variis afflictionum modis non suæ partis Ariani omnes persequuntur episcopos, assensum præbente eis principe. Fiunt intestina bella, ecclesiarum deprædationes, diversæ conditionis, ætatis et sexus hominum, multis in locis, clades et mortes. Quas persecutiones nefandas sequitur terræmotus horribilis, qui plurimas Orientis urbes solo stravit, sed ista in hoc compendioso sufficiant opere.

CAPUT V.

De præliis Constantii contra Parthos et Francos, ac de morte ipsius. Ubi tunc Franci habitaverint.

Nunc autem ad cæptam historiæ revertamur seriem. Igitur Constantius adversus Persas et Saporem, qui Mesopotamiam vastaverat, novem præliis parum prospere decertavit: novissime seditione atque intemperantia militum noctu adoriri pugnam coactus, patratam pene victoriam insuper victus amisit. Igitur vario eventu adversum Francos a Constante pugnetur. Demum Franci a Constante perdomiti, et pax cum eis facta est. Porro beatus Hieronymus in Vita Hilarionis facit memoriā de Francis, ubi tunc habitarent. Dicit enim: Namque candidatus Constantii imperatoris, rutilus coma, et candore corporis indicans provinciam (inter Saxones quippe et Alamannos, gens ejus [Al.] est) non tam lata quam valida; apud historicos, Germania nunc Francia dicitur), antiquo... possessus dæmone, etc. Igitur post cum se intolerandis vitis dedisset Constantius, ac pene provincialium favorem militum compararet, Magnentii dolis in oppido, cui Helena nomen est, proximo Hispaniæ, interfectus est.

CAPUT VI.

De tyrannide Magnentii atque Nepotiani, et de eorū interfectoribus.

Magnentius enim apud Augustodunum arripuit imperium, quod continuo per Galliam, Africam, Italiamque porrexit. In Illirico autem Vetrantionem ætate grandævum, imperatorem sibi milites creaverunt: virum natura simplicem, cunctisque jucundum, sed qui ne prima quidem unquam litterarum elementa didicisset. Itaque cum primas litteras, litterarumque syllabas imperator senex interdum invitatus meditaretur, a Constantio, qui tunc in Magnentiū ultione fratris accensus bellum parabat, deponere jussus imperium, abiciens cum literis purpuras, contentusque privatis, palatium simul scholamque dimisit. Nepotianus deinde Romæ Constantini sororis filius gladiatorum manu fretus invasit imperium, qui deinde cum improbus ac per hoc invisus cæcissimus esset, a Magnentianis ductibus oppressus est. Sequitur bellum illud horribile inter Constantium, Magnentiumque apud Muram urbem gestum, in quo

multa Romanorum virtum profligatio, etiam in po-
-stertim nocuit. In quo bello pene nunquam amplius
-Romanae consumptae sunt vires; totiusque imperii
-fortuna pessumdata. Magnentius tamen victus aufu-
-git, ac non multo post apud Lugdunum propria se
-mani interfecit. Decentius quoque frater ejusdem,
-quem Caesarem Gallis praefecerat, apud Senonas la-
-tueo vitam finivit.

CAPUT VII.

*De Gallo Caesare facta a Constantio, ac maturius in-
-terfecto. Et de Juliano Galli fratris praesulis contra
-Germanos et Francos. Et qualiter inveniunt impe-*

Constantio Constantius Gallum patris filium Caesarem
-legit, quem rursus crudeliter ac tyrannice agentem
-pullo postquam crearet, occidit. Sylvanum quoque
-per Gallias rebus novis inhiantem, mature circum-
-venendum opprimendumque curavit. Igiturque Syl-
-vano interfecto, Julianum patrualem suum Galli
-fratrem Caesarem creatum misit ad Gallias. Itaque
-Julianus Caesarem eversas oppressasque ab hostibus
-Gallias strenuissime in integrum restituit. Iste in
-campis argentariis apud Gallias cum paucis militibus
-infinitas hostium copias deletit.

Sabant acervi montium similes, fluebat cruor
-fluminum in modum. Captus rex nobilis Nodoma-
-ritus, fusi omnes optimates ejus, redditus limes Ro-
-manae possessioni, ac postmodum cum Alaniis
-dimicans, potentissimum eorum regem Badomarium
-cepit. His elatus successibus, fastigium usurpavit Au-
-gusti; et mox Italiam Illiricumque pervadens, Con-
-stantium Parthis praesulis occupatum regni parte
-pertravit. Hinc Constantius urgere legationibus, ut in-
-statum nomenque pristinum revertatur, monuit. Ju-
-lianus mandatis mollioribus refert, se sub nomine
-nocti imperii multo officiosius pariturum. Constantius,
-Juliani scelere comperto, dimissa expeditione Par-
-thorum, dum ad civile bellum revertitur, in itinere
-inter Ciliciam Cappadociamque defunctus est. Ia-
-salle, qui discissa pace et unitate fidei catholicae,
-Christianos adversus Christianos armans, civili (ut
-ita dicam) bello Ecclesiam membra dilaceraverat, to-
-tius inquieti tempus imperii molestissimumque spa-
-cium vitae suae, bellis civilibus etiam in propinquos
-et consanguineos excitiatis, exereuit, exegit, expen-
-dit. Imperavit autem annos, viginti quatuor, menses
-quinque cum fratribus Constantino atque Constante.
-Quibus mortuis, Magnentio, ceterisque tyrannia ex-
-stinctis, gubernacula totius orbis Romani ejus ditioni
-submissa sunt.

CAPUT VIII.

*Memoria nobilium scriptorum ac mirabilium patrato-
-rum, qui eo tempore claruerunt.*

Quo imperante claruerunt viri eruditi, quorum
-scribendo, exstant monumenta: Antonius monachus,
-cujus vitam Athanasius episcopus Alexandrinae Ec-
-clesiae insigni volumine prosecutus est. Misit Aegy-
-ptiace ad diversa monasteria apostolico aensu ser-
-uoneque epistolas septem, quae in Graecam linguam

translatæ sunt: quarum praecipue est ad Arseta.
-Floruit praecipue Constantino et illis ejus regnantibus.
-Qui de Paulo quodam Thebeso, mira beatitudi-
-nis viro, ad se venientibus plurima referebat, eju-
-s vitam Hieronymus brevi libello explicuit. Basilias
-Ancyranus episcopus, artis medicinae, scripsit contra
-Marcellum de virginitate librum, et nonnulla alia, et
-sub rege Constantio Macedoniae partis cum Eustasio
-Sebasteno facti Theodoros Heracliae Thraciarum epi-
-scopus fuit, elegantis, apertique sermoris, et magis
-historicae intelligentiae, edidit librum sub Constantio
-principe, et commentarios in Matthaeum, et in Psal-
-terium. Triphilus Cypriledensis sive Leocothecan
-episcopus eloquentissimus suae aetatis, et sub rege
-Constantio et celeberrimus fuit. Leguntur in Cantu-
-cum canticorum commentarii ejus, et multa alia
-composuisse feruntur, quae in nostras manus minime
-pervenerunt. Donatus, a quo Donatiani, per Aphri-
-cam sub Constantino et Constantio principibus, as-
-serens a nostris Scripturas in persecutione ethnicis
-traditas, totam pene Africam, et maxime Numidiam
-sua persuasione decepit. Exstant ejus multa ad suam
-haeresim pertinentia, de Spiritu sancto liber Ariano
-dogmati congruens. Asterius Arianæ philosophus fa-
-ctionis, scripsit regnante Constantino in Epistolam
-ad Romanos, et in Evangelia, et in Psalmos commen-
-tarios, et multa alia, quae a suae partis hominibus
-studiose leguntur. Lucifer Caralitanus episcopus
-cum Pancratis et Hilario Romano Ecclesiae cleri-
-cis, a Constantio imperatore sub Liberio episcopo
-pro fide in exilium pulsus, cum nollet sub no-
-mine Athanasii Nicenam damnare fidem, et in Pala-
-stinam relegatus, mira constantiae animi, et prae-
-paratus ad martyrium, contra Constantium imperato-
-rem scripsit librum, eique legendum misit, ac non
-multo post sub Juliano principe reversus Catalis,
-Valentiniano regnante, obiit. Eusebius natione Ser-
-dus, et ex lectore urbis Romae Nesselensis epi-
-scopus, ob confessionem fidei a Constantio prin-
-cipe Sythopolim et inde Cappadociam relegatus:
-sub Juliano imperatore ad Ecclesiam suam rever-
-sus, edidit in Psalmos commentarios Eusebii Ce-
-sariensis, quos de Graeco in Latinum verterat, et
-mortuus est sub Valentiniano et Valente regnantibus.
-Fortunatus natione Apher, Aquileiensis episco-
-pus, imperante Constantio, in Evangelio titulis ordi-
-natis brevi sermone ac rustico scripsit commentarios:
-et in hoc habetur detestabilis, quod Liberium Ro-
-manae urbis episcopum pro fide in hoc tempore ad
-exilium pergentem primus sollicitavit et fregit, et
-ad subscriptionem eum haereseos compulsi. Acatus,
-quem quia luscus erat, *Avoniarion* nuncupabant,
-Caesariensis in Palaestina episcopus, lib. in Ecclesia-
-sticon, 47, volumina, et multos praeterea diversosque
-tractatus composuit. In tantum autem sub Constansio
-imperatore claruit, ut in Liberii locum Romae Fe-
-licem episcopum constituerit. Serapion Thimeus epi-
-scopus qui ob elegantiam ingenii cognomen schola-
-stici meruit, charus Antonio monacho: edidit ad

versum Manichæum egregium librum et de Psalmo-
rum titulis alium, et ad diversos utiles epistolas, et
sub Constantio principe inclitus fuit. Qua etiam
tempestate Jacobus Jusibenus episcopus, qui multis
clarisq; mirabilibus, fuit. Inter cætera per eum pa-
trata miracula, dum Nisibin, vastata Mesopotamia,
a Sapore Persarum rege civitas obsideretur, cum
ingentibus copiis, diebus 70, ac deinceps, murus
impetu fluminis, quem exercitus artificiose suspen-
derat, atque invadere retro coegerat, sublatis inter-
positis cataractis, vim non sufferens, corruisset,
illum sacris orationibus suis vir Dei, nocte inter-
posita, ad integrum restauravit. Sapor die sequenti
dum per alveum fluminis atque murorum ruinam ci-
vitatem invadere se crederet, vidit murum cum re-
pugnaculis restitutum; quem cum sibi assistentibus
non solum restauratio muri terruit, sed etiam alia
visio perturbavit. Vidit enim stantem supra murum
quemdam imperiali schemate circumamictum, et
tam purpura quam diademate resplendere. Arbitra-
tus autem esse Romanorum imperatorem, mortem
minatus est eis qui nuntiaverant non eum illic esse
præsentem. Quibus affirmantibus vera se dixisse, et
Constantium Antiochiæ commorari, ex vultu quem
videbat agnovit eorum verba esse veracia et ait
Deum bella gerere pro Romanis. Attamen talibus
signis cognitis, ab obsidione minime recedebat. Igi-
tur prædictus episcopus hortatu obsessorum ad mu-
rum accedens, ut Persarum castra aspiciendo male-
diceret, aliam eis non intulit maledictionem, nisi
sciniphes et culices in eas ut immitteret Dominus,
ut per parva animalia supernam virtutem potuissent
agnoscere. Cujus orationem tantæ nebulae subsecutæ
sciniphum et culicium, replentes castra Persarum,
ut elephantes et equi vim non ferentes, earum acies
perturbarent, et castra confunderent, atque in di-
versa discurrendo deserta peterent. Talibus rex po-
tentissimus cum innumerabili exercitu perterritus,
obsidione soluta recessit confusus. Hic namque Ja-
cobus unus ex eorum numero fuit confessorum, qui
sub Maximiano persecutore claruerunt, et qui in
Nicæna synodo Ariarium dogma damnaverunt. Scri-
psit enim libros 26 Syro sermone, id est, adversus
omnes hæreses, de charitate generali, de jejunio, de
oratione, de dilectione erga proximum, de resurre-
ctione, de vita post mortem, de humilitate, de poen-
itentia, de satisfactione, de virginitate, de sensu
animæ, de circumcissione, de actione benedictionis,
quod in Isaia legitur non exterminatus botrus; de
Christo quod Filius Dei sit, consubstantialis Patri,
de castitate, contra gentes, de constructione taber-
naculi, de gentium conversatione, de regno Persa-
rum, de persecutione Christianorum; composuit et
chronicon minoris quidem Græcorum curiositatis,
sed majoris fiduciæ, quia divinarum tantum Scriptu-
rarum auctoritate constructam, comprimit ora eo-
rum qui præsumptuosa suspitione de adventu Chri-
sti Domini nostri inaniter philosophantur. Moritur
hic vir Constantii temporibus, et juxta præceptum

patris ejus Constantini, in ara muri Nisibin sepe-
litur, ob custodiam videlicet civitatis: quod secun-
dum fidem Constantini evenit. Nam post multos an-
nos ingressus Julianus Nisibin, et vel gloriæ sepulci
invidens, vel fidei Constantii, cujus ob id domum
persequeretur, jussit efferrî de civitate sancti cor-
pus, et post paucos menses, consulentiæ licet repu-
blicæ, Jovinianus imperator, qui Juliano successerat,
tradidit Barbaris civitatem. Hinc Sapor Persarum
rex Christianos persequitur. Constantio igitur im-
perante, ut ad ordinem historiæ redeamur, Gallus
Cæsar Judæos, qui, interfectis per noctem militibus,
arma ad rebellandum invaserant, oppressit cæsis
multis hominum millibus, usque ad innoxiam æta-
tem, et civitates eorum, Diocæsaream, Tyberiadem,
et Diospolim, plurimæque oppida igni tradidit: non-
nulli nobilium Antiochiæ a Gallo interfecti. Tytia-
nus tunc vir eloquens, præfecturam prætorio apud
Galias administrabat, Victorinus rhetor et Donatus
grammaticus præceptores Hieronymi Romæ insignes
habentur: e quibus Victorinus etiam statuam in
foro Trajani meruit. Quibus diebus reliquæ apostoli
Timothei Constantinopolim invecæ. Constantio vero
Romam ingresso, ossa Andrææ apostoli, et Lucæ
Evangelistæ a Constantinopolitanis miro favore sunt
suscepta. Hilarius itaque cum apud Constantino-
polim librum pro se Constantio porrexisset, ad Gal-
lias rediit, qui reversus Ariminensis perfidiæ dolos in
Gallia damnavit.

CAPUT IX.

*Qualiter Julianus a Christianismo ad idololatriam sit
conversus, ac justas demum luit pœnas.*

Julianus, comperta morte Constantii, imperii som-
nium solus obtinuit anno uno et mensibus octo: Chri-
stianam religionem arte potius quam potestate in-
sectatus. Ut negaretur fides Christi, et idolorum cul-
tus susciperetur; honoribus magis provocare quam
tormentis cogere studuit. Aperto tamen præcepit
edicto ne quis Christianus docendum liberalium
studiorum professor esset. Sed tamen, sicut a ma-
joribus compertum habemus, omnes ubique præpe-
ritum modum præcepti conditiones amplexati; officium
quam fidem deserere maluerunt. Multi etiam Chri-
stianorum tunc honores ambiendo sponte corraerunt.
Hic namque Julianus, qui dudum fuerat Christianus,
et postea proditor est effectus, dum esset juvencu-
lus, tonsus monasticam simulabat vitam, et lateliter
quidem exercebatur in philosophia, in manifesto
autem sacros Christianorum legebat libros. Denique
in Ecclesia Nicomediæ lector est constitutus, et sub
hoc habitu furem declinavit imperatoris. Hæc qui-
dem pro timore faciebat, quia verebatur Constanti-
um imperatorem, qui fratrem ejus Gallum occide-
rat, et se suspectum apud eum noverat. Legebat ita-
que apud Paganorum philosophos, quorum instinctu
cepit imperalia sceptrâ desiderare. Quamobrem
discurrens universam Hælladam vates quærebat re-
sponsa reddentes, consulens si ad imperium perve-
niret; invenitque virum qui ei desiderata se dicere
fateretur. Is enim perduens ad quemdam idolorum

locum, et intrmittens in adytum, seductores dæmones evocavit. Quibus solemniter apparentibus, terrore compellitur Julianus in fronte sua crucis formare signaculum. Tunc dæmones tropæi Domini figuram respicientes, et suæ recordati devictio- nis, repente disparuerunt. Quod agnoscens magus, coepit culpâre Julianum. At ille et terrorem significavit, et crucis se dixit obstupuisse virtutem, eo quod videns hoc signum dæmones, evanuerunt. Porro magus: Non hoc suspicaris, inquit, o bone vir, quia timuerint, sicut ais, sed abominati hoc signum potius abcesserunt. Et ita capiens miserum, odio replevit Christiani signaculi Julianum. Post hæc igitur imperator evocavit Julianum, et constituit Cæsarem, dansque ei conjugem Constantiam sororem suam, contra Barbaros eum destinavit ad Gallias, ut in superioribus diximus. Igitur Julianus ut solus obtinuit principatum primum, velut arguens perperam gesta Constantii, episcopos jubet de exiliis relaxari, post vero adversum nostros tota nocendi arte consurgit. Qui cum astutus atque callidus esset deceptor, Julios ob Christianorum odium Hierosolyman undique convenire jubet, et ex publico eis expensas largiri præcipit, ut templum reedificarent, et ibi hostias legales immolarent, ut sic saltem Christianismum abolere posset. Sed mira dispensatione maxima pars Judæorum, qui illuc venerant, terræmotu perempta, reliqui vero flammis ultricibus exusti. Qui autem superfuere, signum etiam crucis tam in cælo quam et in uniuscujusque veste cernentes, quod si non esset, nequaquam ex eis delere poterant. Itaque inviti compulsi sunt Christum Dei Filium fateri, quibus signis terrifi discesserunt. Igitur imperator dudum studens paganitatem in omni sua ditione dilatare, graviter ferebat, videns Christianos potius approbati: arbitratus est statum ex vita bona et conversatione Christianitatis consistere; studuit ubique templa paganorum constructione et ordine Christianæ religionis ornare, sedibus atque processionibus, paganorumque dogmatibus atque monitionibus lectores suæ superstitionis instituit ad instar clericorum, ut horas certas, et dies, et orationes, solemniter observarent, præcipiens pariter habere curam viros philosophari scientes habitaculis peregrinorum et pauperum, aliaque providentia circa egenos exhibita paganorum religione componere, et pietatis habere nomen. Si quis autem sponte vel invitus peccaret, secundum traditionem Christianorum, instituit ut post pœnitentiam meliorem sustineret correctionem. Hæc itaque faciens imperator ad destructionem Christianorum, neque suadere subjectis prævaluit, et aperte vim inferre palam eruluit. Habens itaque Julianus plurimum vanæ gloriæ vitium, cunctos ante se principes fæderavit in oratione quam de Cæsaribus scripsit, et ipse post Julium imperatorem primus in senatu quæ commentatus fuerat recitavit. Hæc ergo arrogantia motus, etiam contra Christianos conscripsit libros. Ut ergo coquos atque tonsos expelleret de palatio,

A opus philosophi non tamen imperatoris egit; ut autem detraheret atque laceraret, neque philosophi neque principis fuit. Qui post omnia contra Christianos argumenta diaboli ac suæ calliditatis per Romanum orbem disposita, nimis gloriæ cupidus (illum enim vanitas flagrantior pervicerat) bellum adversum Parthos parans, cum Romanas vires contractas undique ad destinatam secum traheret traditionem, Christianorum sanguinem diis suis vovit, palam persecuturus Ecclesias, si victoriam potuisset adipisci. Nam et amphitheatrum Hierosolymis exstrui jussit, in quo reversus a Parthis, episcopos, monachos omnesque ejus loci sanctos, bestiis etiam arte quadam sævioribus objiceret, spectaretque laniandos. Itaque postquam a Thesiphonte castra movit, dolo ejusdâ transfuge in deserta perductus, cum visitis et ardore solis, atque insuper labore arenarum, confectus periret exercitus, imperator tanto rerum periculo anxius, dum per vasta deserti incautius evagatus a suorum erraret agminibus, ab obvio quadam hostium equite, conto illa ictus, interijt. Qui accepto lethali vulnere, sanguinem proprium spargens in æra clamavit: Vicisti, Galilee, vicisti! Solitus quippe erat Christianos vocare Galilæos. Sic misericors Deus impia consilia impii morte dissolvit, quia Deum auctorem omnium sponte deseruit, nefariis confusus artibus magicis suæ levitatis petulantia, quasi omnibus audacior cunctos antecierit, meritas luit pœnas. Non enim decet imperatorem audacia aliis præferri, sed moderatione et salubribus cōsiliis. Cujus salus propria cum semper ad securitatem omnium, in bello maxime conservanda est.

CAPUT X.

De pædagoگو Christiano et Juliano Saba, qui impii Juliani Cæsaris apud Persidem prædixerunt perditionem.

Qua etiam tempestate in Antiochia vir quidam optime pædagogus adolescentium habitabat, eratque illic famosissimus sophista Libanius impius, expectansque Juliani victoriam, habens præ oculis ejus minas. Interrogavit ergo pædagogum, quasi nostram deridendo religionem: Nunc, inquit, fabri filius quid putas agit? At ille quod post paululum contigit, impletus gratia divina, prædixit. Respondit enim: O sophista, creator omnium, quem ut fabri filium nominasti, locellum sepulture Juliano componit. Post paucos enim dies mors illius nuntiatur erronei, et in locello positus, est advectus, minarumque timor evacuatus est. Tunc etenim Julianus religiosissimus cognomento Saba, cum illius impii minas audisset, continuo ingemiscendo ac flendo clementi Domino supplicans subito lacrymarum ejus fluvius restitit, fuitque alacritate completus et ejus vultus exhilaratus. Hanc animi permutationem ejus ministri respicientes, rogaverunt ut eis causam repentini gaudii patetaceret. Tunc ille dixit: Fertis sacre vineæ devastator pœnas exactus est vastationis suæ, jacetque mortuus terribibus, ministrisque ministris. Hæc agnoscetes omnes exultaverunt. Deoque ly-

mnos gratificos obtulerunt. Postea vero a nuntiis est compertum eundem fuisse diem simul et horam necis Juliani, quam ille sacratissimus senior cognovit atque prædixit.

CAPUT XI.

Qualiter Jovianus a militibus imperator creatus exercitum reduxit a Perside.

Milites igitur in maximam æstuationem venientes, ommissa omni dilatione, altera die Joviano infulas imperatoris imponunt. Erat enim vir fortis et nobilis, et illo tempore millenarius, quo Julianus electionem militibus lege proposuit, ut sacrificarent, aut militia cederent. Qui cingulum magis elegit amittere, quam imperatoris præceptionibus impiis obedire. Hunc ergo tunc Julianus propter belli necessitatem inter viros militares habebat. Qui cum violenter a militibus ad imperium traheretur, clamabat dicens non se velle paganis hominibus imperare, cum ipse Christianus existeret. Cumque vox omnium communiter proclamasset dicentium se quoque esse Christianos, suscepit imperium. Cogitabat itaque Jovianus de communi salute, et quomodo posset de medio hostium illæsum exercitum liberare, nec indiguit grandi consilio, sed seminibus pietatis utilissimum vindemiavit fructum. Repente namque suam providentiam Deus ostendit, et fluctuationem ejus ad portum tranquillitatis adduxit. Dum enim hujus angustiam Persarum rex agnovisset, missa legatione petivit pacem. Deinde cibaria militibus destinavit, et forum venalium eis præparari in deserto præcepit: celebratisque fœderibus exercitum reduxit incolumem. Quæ pacta quantum ad gloriam Romanorum turpia, sed tempori necessario congruebant. Amissa namque Syria et tralita Persis Nisibin Mesopotamiæ civitate, discessit. Hæc itaque nuntia Christianos confortaverunt, Paganis intulerunt luctum. Porro milites incautum Juliani fervorem valde culpabant, causamque damni finium Romanorum ei potius inferebant, quod a Persa quasi proditore seductus, naves quæ per fluvium frumenta deveherent, incendit, et famem militibus irrogavit. Fefellit eum itaque superbia, jactantia, sophisticis inflatum disciplinis: quibus gloriabatur superstitiosus idolorum cultor, dicendo felicia fore tempora, quibus ipse rerum potiretur imperio. Sed ubi Jovianus, in annos 29 pace composita, ad Romanum regressus est solum, clariorque lux nostro se orbi ex Orientis partibus aborta diffudit, rempublicam quasi post nimias procellas omni moderatione aggreditur reparare, Ecclesiarum vero curam non in secundis habere: nec tamen incaute, ut Constantius egerat, sed lapsu prædecessoris admonitus. Primum hoc conscripsit, ut episcopi de exsilio remearent, et Ecclesias eis reddendas esse professus est qui expositam in Nicæa fidem inviolabiliter servaverunt.

CAPUT XII.

De revocatione Athanasii, et qualiter illius consiliis usus ecclesiastica tractavit negotia Jovianus.

Hinc honorificis et officiosissimis litteris Athana-

asium requirit, ab ipso formam fidei et Ecclesiarum disponendarum suscepit modum. Athanasius autem perfectam divinorum dogmatum disciplinam remisit expositam, apostolicis dogmatibus congruentem, quibus imperator instructus hæreticorum vitaret pravissimas calliditates, et Ecclesiis redderet pacem catholicis. Igitur post parvum intervallum magnus Athanasius Deo amabilem imperatorem videre desiderans, venit Antiochiam et principem de quibus oportebat edocuit. Quidam alii quod cum ipse magis evocaverit imperator ut quæ necessaria pro religione et recta fide viderentur exponeret, disponensque ut decebat causas Ecclesæ de reversione cogitabat. Porro Athanasium amicum sibi maximum factum destinavit in Ægyptum, ut sicut ei videretur causa Ecclesiarum populosque diserneret, interminans derogatoribus dignas correptiones, quoniam noverat immerito per iniquas calumnias multa Athanasium incommoda passum. Verum imperator propositum hoc habebat, ut blandimentis et suasionem verborum discordantium contentiones absunderet, dicens nulli quidem se quomodocunque credentium fore molestum, eos tamen diligere, et nimis honorare, qui Nicæni concilii decreta ecclesiasticæ imitationi servarent, in quibus unitas continetur ecclesiastica. Sed hæc tam pia, tam læta principia mors imenatura corripuit. Qui dum ad Illyricum rediens per Galatiam iter agit, Constantinopolim accelerans, Dadastena moritur, octavo decimo mense quam imperare cœperat, ætatis anno tricesimo octavo.

CAPUT XIII.

De Valentiniano a militibus imperatore facto. Et quod illo regnante dignum memoria contigerit.

Postquam Valentinianus apud Nicæam consensu militum imperator creatus est, mansit in eo annis 11. Qui cum Christianus integra fide sacramentum militiæ gereret, et sub Juliano Augusto tribunus scitariorum, jussus ab imperatore sacrilego, aut immolare idolis aut militia cedere, fideliter sciens et gratiora esse Dei judicia et meliora promissa, sponte discessit. Ita parva interjecta mora, Juliano interfecto, ac mox Joviano mortuo, qui pro nomine Christi amiserat tribunatum, retribuente Christo, in locum persecutoris sui accepit imperium. Is enim non modo fortitudine, sed etiam prudentia, temperantia atque justitia et corporis magnitudine, præfulgebat. Sic enim fuit regalis pariter et urbanus, ut dum exercitus tentasset ei alium sociare consortem, ille responderit: Vestrum, inquit, fuit, o milites, imperatore non existente, mihi dare regimen imperii; verum ubi hoc ego suscepi, meum jam et non vestrum est, de rebus cogitare communibus. Cujus verba mirati milites, ejus secuti sunt voluntatem. At ille postea fratrem suum Valentem participem fecit imperii, Procopium tyrannum pluresque postea satellites ejus occidit. Terræmotus per totum orbem factus, ita quoque turbatum pelagus excussit, ut per vicinas terrarum campestrium partes refuso mari plurimæ insularum urbes concussæ et subruptæ

perisse, ferantur. Nisi enim ab Eudoxio episcopo Ariani dogmatis assertore, et baptizatus et persuasus, in segyssimam hæresim deducit. Sed malignam in septuaginta, die tenuit, ne rohumati potestatem admissit, quoad vivens, fratris auctoritate compressus est. Contemplabatur enim id eorum, quod iam in usquequædam fide imperatori posse exercere, qui tantam consuetudinem pro retinenda quondam missis habuisset. Nonum anno imperii Theodosii Gratianus Valentiniani filius, imperator est factus. Eodem anno apud Athribas verolanæ de humilis plurimam militum dedit. Prolepta Athalanticus rex Gothorum Christianus, in gente sua crudelissime persecutus, plurimos Barbarorum ob fidem interfectos ad coronam martyrii sublimavit. Quorum tamen plurimi in Romanam solum non trepidi velud ad hostes, sed certique ad fratres, pro Christi confessione, cægerunt. Valentinianus Saxones gentem in Oceanum historiam et paludibus in vis sitam, virtute atque agilitate terribilem, periculosam Romanis armibus eruptionem magna mole meditante, in ipsis Francorum sinibus oppressit. Burgundionum quoque, novorum hostium novum nomen, qui plusquam septuaginta millia ut ferunt armatarum, ripam Rheni fluminis insoderunt. Hos quondam subacta inferiore Germania a Druso et Tyberio adoptivis filijs, Cesaris, per Castra dispositos, in magnam coaluisse gentem, atque ita etiam nomen ex opere presumpsisse, quia crebra per limitem habitacula constituta burgos vulgo vocant, eorumque esse prævalidam et perniciosam manum. Galli hodieque testes sunt. Cum quibus præsumpta possessione consistunt, quamvis providentia Dei Christiani omnes modo facti, catholica fide nostrisque clericis quibus obedirent receptis, blande mansuete, innocentique vivant, non quasi cum subjectis Gallis, sed vere cum fratribus Christianis. Anno autem undecimo regni sui Valentinianus cum Sarmatæ sese per Pannonias diffudissent, easque vastarent, bellum in eos parans apud Prigitionem oppidum subita effusione sanguinis, quod Græce apoplexis vocatur, suffocatus et mortuus est.

CAPUT XIV.

De filiis Valentiniani, qui post eum regnaverunt parvulus Occiduis, et de Valente Orientis Augusto.

Post quem Gratianus filius ejus Occidentibus imperium tenuit, Valente parvo in Orientis partibus constituto, Valentinianum etiam fratrem suum parvum admodum sodium creavit imperii, quamvis non essent de una matre progeniti. Nam Valentinianus senioris dudum Severæ uxoris, cujus filius Gratianus fuerat, pulchritudinem Justine virginis, quam sibi familiaritati carerat, in balneis conspiciens, illam diligenter amaverat. Hinc venustatem corporis puellæ imperatoris marito indicat, qui confestim sibi eam sociavit in matrimonium; nec tamen priore abjecta, legesque propter illas sanxit, ut omnes viri qui voluissent, impune bina matrimonia susciperent. Accepti ergo (ut diximus) Valentinianus Justina, edidit ex ipsa Valentinianum juniorem, et filias tres, Ju-

stina, Gratiana, et Galliana. Galliana vero postea major Theodosius imperator duxit uxorem, ex qua Placidia et filia nascitur esse progenita. Nam Archadius et Honorium ex Placida priore conjugio habuisse cognoscitur. Imperantibus prædictis principibus Athanasius Alexandriæ doctrina ac religione vera in pace degens clarus satis habetur: qui sub Constantio et Juliano principibus multa pertulerat incommoda pro fide nostra. Ferantur ejus adversum gentes libri duos, et contra Valentem et Ursacium liber unus, et de Virginitate liber unus, et de persecutionibus Avianorum plurimi, et de Psalterium titulis, et in historia Antonii monachi vitam ejus continentes epistolæ, et multa alia, quæ enumerare longum est. Hilarius urbis Pictavorum Aquitanicæ episcopus, factione Saturnini Arelatensis episcopi de synodo Elerrensi Phrygiam relegatus, duodecim adversum Arianos confecti libros, et alium librum de synodis, quem ad Galliarum episcopos scripsit, et in Psalterium commentarios, primum videlicet et secundum, et a quinquagesimo usque septuagesimum secundum, et a centesimo octavo decimo usque ad extremum. In quo opere imitatus est Adamantium, nonnulla etiam de suo sensu addidit. Est ejus et ad Constantinum libellus, quem ei viventi Constantino poli porrexit, et alius in Constantinum, quem post mortem ejus scripsit, et liber adversum Valentem et Ursacium historia Ariminensis et Seleucensis synodi continens, et ad præfectum Salustium, sive contra Dioscorum, et liber hymnorum et mysteriorum alius, et commentarios in Matthæum scripsit, et tractatus in Job, quos de Græco Adamantii ad sensum transtulit. Est et alius elegans libellus ejus contra Auxentium, et nonnullæ ad diversos epistolæ. Aiunt quidam scripsisse eum in Cantica canticorum insigne volumen: sed a nobis hoc opus ignoratur. Qui ab exilio reversus venit splendidum lumen Gallias irradiavit, cæterasque provincias suo sacro dogmate a peste Ariana liberavit. Mortuus est Pictavis, Valentiniano et Valente regnantibus. Titius Bostrenus episcopus, sub Juliano et Joviniano atque Valentiniano principibus fortiter adversum Manichæos scripsit libros, et nonnulla alia opuscula. Moritur sub Valente.

CAPUT XV.

De Ambrosio, et cæteris doctoribus qui sub principibus prædictis floruerunt.

Interea siquidem, defuncto apud Mediolanum Auxentio hæreticorum episcopo, utriusque partis populi diversis studiis ferebantur, dissensio gravis et periculosa seditio urbi propriæ maturum parabat exitum, si pars utraq; cum diversum vellet, nequaquam quod proposuerat obtineret. Ambrosius tunc consularis ejusdem provincie fasces gerebat. Is cum perniciem civitatis videret impendere, pro loco atque officio suo, confestim ecclesiam seditio-nem populi mitigaturus ingreditur. Cumque inibi multa secundum leges et publicam disciplinam pro quiete et tranquillitate perorasset, pugnantis inter

se, et dissidentis subito clamor, et vox una consurgit. Ambrosium, episcopum, postulatum, baptizari humiliter prolixius clamatur, erat enim catechomenus, et sibi episcopum dari, nec aliter unum populum fore atque unam fidem, nisi Ambrosius sibi daretur sacerdos. Hoc imperator, Valentinianus agnoscedis, repente iussit et baptizari, et tanquam dignum virum ordinari pontificem. Noverat enim, ejus certiore omni pondere voluntatem, et totius regula secreta subtiliora arbitrata etiam divinum in eo esse decretum, damus ipse, ejus electione etiam pars, contraria consonaret. Is ergo sacri baptismatis dono potitus, gratiam quoque suscepit episcopatus. Quo facto hunc hymanum optimus imperator Salvatori et domino obtulisse fertur, his quippe quæ gerebantur intererat: Gratias, inquit, ago tibi, Domine omnipotens et Salvator noster, quoniam huic viro ego quidem commisi, corpora, tu autem animas, et meam electionem ostendisti justitiæ convenire. Ista de Ambrosio in hoc loco sufficiant. Qua tempestate de Gallogræcia Photinus Marcelli discipulus, ordinatus Syrmis episcopus, Ebionis hæresim instaurare conatus est, et postea a Valentiniano principe pulsus Ecclesia est. Plurima scripsit volumina, in quibus vel præcipuus contra gentes, et ad Valentinianum liber unus. Optatus Afer, episcopus Milevitanus, ex parte catholica scripsit sub Valentiniano et Valente principibus, adversum Donatiana partis calumnias libros septem, in quibus asserit, crimen Donatianorum in nos falso retorqueri. Acylius Severus Hispanus de genere illius Severi, ad quem Lactantii duo epistolarum libri scribuntur, composuit volumen quasi hodeporicum, totius vitæ suæ statum continens, tam prosa quam versibus, quod vocavit Cintacpoiam sive petram, et sub Valentiniano principe obiit.

CAPUT XVII

De male gestis Augusti Valentis contra catholicos, et de persecutione ejus.

Igitur tempore quo Valens a fratre Valentiniano ad consortium imperii est ascitus, apostolicis dogmatibus ordinabatur. Cum vero Gothi transissent Istrum, et Thraciam peragrarent, collecta militia, pugnare cogitabat adversus eos. Cui placuit ut non nudus sacra gratia dimicaret, sed sancti baptismatis munitus armis, et hoc quidem bene placuit, et valde sapienter. Quod vero postea gessit magnam animi molliem et proditorem significat veritatis, ea namque infelix passus est quæ progenitor Adam. Conjugis enim est seductus alloquio, et muliebribus verbis illaqueatus. Illa namque primitus Arianae fallaciæ captionibus irretita, etiam istum secum corruere in blasphemiae foveam persuasit, Cujus seductionis auctor fuit Eudoxius. Is enim adhuc Constantinopolitanae gubernacula tenebat Ecclesie, non regens, sed suam potius mergens navem. Tunc ergo in ipso baptismatis tempore jurejurando miserrimum obligavit, ut et in impietate dogmatis permaneret, et undique contraria sapientes expelleret. Sic igitur ille doctrinam apostolicam derelinquens, contrarias par-

tes sumpsit. Quod videtur fratre Valente coactus coarctaverat, post paululum, quæ juraverat, adimplevit. Ego Valens imperium, quatuor annos Valentiniano mortuo tenuit. Qui non impie ageret, illico velut effrenata libertatis audacia legem dedit, ut monachi hoc est, Christiani, qui ad unum fidei opus dimissa secularium rerum multitudine actione se redigerent, ad militiam cogentur. Vastas illas (tunc) Egypti solitudines, artasque diffusas, quas propter bitum et sterilitatem, periculosissimamque serpentium abundantiam, conversatio humana non nosset, magna abundantiam monachorum multitudo compleverat. Hæc tribuni et milites missi, qui sanctos ac venerabiles milites Dei alio nomine persecutionis abstraherent, interfecta ibi agmina multa sanctorum. Quæ partem per diversas ubique provincias his similibus jussis diu adversus Ecclesias catholicas et recte fidei populos gesta sint, satis in ecclesiasticis historiis declaratur. Nam et episcopus ego in existim, ad presbyteros, ac diaconos, et monachos, usque ad videntia deduxit, et ignibus tradidit, multaque nefanda et crudelia in Ecclesiam Dei molitus est. Ex diversis seilicet in urbe Romano sub imperio principe, et afflicta suffocationibus, innumerabilibus tormentis, quibus vinea Domini vastaretur, adinventis. Quæ historiographi, quorum intentio fuit ut litteris hæc ad futura posteritatem porrigerent, comprehendere ad liquidum præ multitudine diversarum mortuum nequiverunt, nos ex multis unum in hoc compendioso opusculo inserere curavimus.

CAPUT XVII

Quidam Edissent per mulierem filium trahentem ad martyrium, stragem dedinaverunt Valentis imperatoris.

Diendum quoque est quod in Edissa Mesopotamiae gestum esse noscitur. In hac urbe est apostolice Thome basilica clara nimis pariter et ornata, in qua propter loci reverentiam collecta scripsit celebrantur, quam volebat imperator inspicere, et agnosceret omnes sibi odiosos ibidem convenire, fertur inhaud percussisse præfectum, quod dixit de orthodoxos non expulerit universos. Cumque præfectus injuriam passus invitus indignationi principis ministrare contenderet, non enim volebat tantis hominibus caedam inferre, latenter mandavit ut nactus in illa basilica remaneret. Sed nemo respexit, neque consilium neque terrerem ejus, omnes enim altera die ad locum orationis pacem confluxerunt. Cumque præfectus cum multa militum manu ad basilicam festinaret, ut imperatoris perficeret iruisionem, quadam muliere cum paupertate degens, filium suum manu tractum cursu ad illam basilicam propegens, præfecti interrupit officium. Indignatus vero præfectus mulierem sibi jussit adduci, dixitque ad eam: O infelix mulier, quo sic indecenter curris? At illa: tibi et alii, inquit, ire festinant. Tunc ille: Non audisti quia præfectus illic occisurus est universos quoscumque conperit? Et mulier: Audiivi, inquit, ideoque festino ut illic inveniar inter eos. Et quo hunc parvulum trahis infantem? Tunc mulier ait: Hic est iste maritus

rium suscipere mereatur. Hanc cum audisset vir ille concurrentium voluntatem, mox recurrens ad principem, suggestit ei, eo quod essent omnes mortem pro sua fide suscipere parati, irrationabile dicens brevi tempore tantos occidere. Quo dicto ab ira revocavit imperatorem. Hoc ergo modo Edisseni furorem imperatoris effugiunt. Per idem tempus Ecclesia velut persecutionis igni conflagrante purior auri metallo refulgebat. Non enim in verbis uniuscujusque fides, sed in exiliis et carceribus probatur, quia non honori erat catholicum esse, sed pœnæ.

CAPUT XVIII.

De sanctis viris qui tunc floruerunt per Ægyptum et in cæteris locis.

Florebat igitur Ægyptus ea tempestate non solum eruditus in Christiana philosophiâ viri, verum etiam his qui per vastam eremum commanentes signa et prodigia apostolica simplicitate vitæ et cordis sinceritate faciebant. Macharius de superiore eremo, aliusque Macharius de interiore, Isidorus in Scythiis, Pampus in Cellulis, Moyses et Benjamin in Nuria, Scyrius et Helias et Paulus in Apoliote, alius Paulus in Focis. Pæmen et Joseph in Pispiri, qui appellatur mons Antonii. Sed et alios quamplures hujusmodi viros in Ægypti partibus tunc habitasse fideli comperimus auditu, ut vere completeretur Apostoli dictum: *Quia ubi abundavit peccatum, superabundavit et gratia.* Ægyptus enim præ omnibus nationibus superstitionissime diversis idolorum monstris quondam servierat. Habuit autem per idem tempus etiam Mesopotamia viros nobiles iisdem studiis pollentes apud Edissam et Carram, tum et in cæteris locis; sed neutra harum infecundior Cappadocia fuit, imo aliquid lætius, quæ Gregorium et Basilium genuerunt. Ambo nobiles, ambo Athenis eruditi, ambo collegæ, ambo de auditorio digressi ad præstendam rhetoricam, sed nutu Dei ad divinam sunt conversi philosophiam, in qua mirabiliter floruerunt. Tulit igitur et ipsa Cappadocia multorum sanctorum segetem satis lætam, quorum miracula apostolicis actibus congruentia præ multitudine in hoc opere adnotare distuli, dum plures propria eruditi viri condita relinquere opuscula de vitæ merito et conversationis eorum exemplo.

CAPUT XIX.

De præliis in Aphricâ per Theodosium, Theodosii principis patrem, gestis, et de prælio in Gallia per Gratianum acto contra Alamannos.

Interea in Aphricæ partibus Firmus se excitatis Maurorum gentibus regem constituens, Aphricam Mauritaniamque vastavit, Cæsaream urbem nobilissimam, Mauritaniam dolo captam, deinde cædibus incendiisque completam, Barbaris in prædâ dedit. Igitur comes Theodosius Theodosii, qui post imperio præfuit pater, qui illuc fuerat a Valentiniano missus, effusas Maurorum gentes multis præliis fregit, ipsum Firmum afflictum et oppressum coegit ad mortem. Post cum experientissima providentia totam cum Mauritania Aphricam meliorem pristinis reddidisset,

A tunc Valente imperatore quando et alii plures nobiles occisi, instimulante et obrepente invidia, jussos interfici apud Carthaginem, baptizari in remissionem peccatorum præoptavit, ac postquam sacramentum Christi, quod quæsierat, assecutus est, tunc gloriosam sæculi vitam, etiam de vitæ æternitate securus, relinquens percussori jugulum ultro præbuit. Gratianus interea imperator admodum juvenis, cum inestimabilem multitudinem hostium Romanis infusam finibus cereret, fretus Christi potentia, longe impari militum numero sese in hostem dedit: continuo apud Argentariam oppidum Galliarum formidolosissimum bellum incredibili felicitate confecit. Nam plusquam triginta millia Alamannorum minime Romanorum detrimento in eo prælio interfecta narrantur.

CAPUT XX.

De Gothis, qui Valentem erroneum principem bello vicerunt ac demum vivum incenderunt.

Tertio decimo autem anno imperii Valentis, hoc est, parvo tempore posteaquam Valens per totum Orientem Ecclesiarum lacerationes sanctorumque cædes egerat, radix illa miseriarum copiosissimos simul frutices germinavit. Siquidem gens Hunorum diu inaccessis seclusa montibus repentina rabie percita exarsit in Gothos, eosque passim conturbatos ab antiquis sedibus expulit. Gothi transitu Danubio fugientes a Valente, sine ulla fœderis pactione suscepti, ne arma quidem, quo tutius Barbaris crederetur, tradidere Romanis. Deinde propter intolerabilem avaritiam Maximi ducis fame et injuriis adacti, in arma surgentes, victo Valentis exercitu, per Thraciam sese miscentes, simul omnia cædibus, incendiis rapinisque, fuderunt. Valens egressus de Antiochia cum ultima infelicitis belli sorte traheretur, sera præfecti Maximi pœnitentia stimulatus, episcopos cæterosque sanctos revocari de exiliis imperavit. Itaque decimo quinto imperii sui anno, lacrymabile illud bellum in Thracia cum Gothis, jam tunc excitatione virium rerumque abundantia instructissimis, gessit, ubi primo statim impetu Gothorum perturbata Romanorum equitum turma, nuda peditum undique deseruere præsidia. Mox legiones peditum undique equitatu hostium cinctæ, ac primum nubibus sagitarum obrutæ, deinde cum amentes metu sparsim per devia cogentur, funtibus cæsæ gladiis insequentium contisque perierunt. Ipse imperator, cum sagitta saucius, versusque in fugam, ægre in cujusdam villulæ casam deportatus lateret, ab insequentibus hostibus deprehensus, subjectus igni consumptus est. Et quo magis testimonium punitionis ejus et divinæ indignationis terribili posteris esset exemplo, etiam communi caruit sepultura. Anno vitæ quinquagesimo tali sorte extinctus est. Qui cum fratre regnavit annis tredecim, post fratrem vero tres. Gothi itaque antea per legatos supplices poposcerunt, ut illis episcopi, a quibus regulam Christianæ fidei discerent, mitterentur. Valens imperator exitibili pravitate doctores Ariani dogmatis misit.

Gothi primæ fidei rudimentum, quod acceperunt, tenuerunt. Itaque justo iudicio Dei, ipsi eum vivum incenderunt, qui propter eum etiam mortui vitio erroris arsurus sunt.

CAPUT XXI.

De Didymo et aliis doctoribus illius temporis.

Qua tempestate Didymus Alexandrinus, captus a parva ætate oculis, et ob id elementorum quoque ignarus, tantum miraculum suis omnibus præbuit, ut Dialecticam quoque et Geometriam quæ vel maxime visu indigent, usque ad perfectum didicerit. Hic plurima nobilitate scripsit, commentarios in Psalmos omnes, commentarios in Evangelium Matthæi, et in Joannis, et de dogmatibus, et contra Arianos duos libros, et de Spiritu sancto librum unum, quem Hieronymus in Latinum vertit, et in Isaiam decem et octo commentarios, et in Osee commentariorum libros tres, et in Zachariam prophetam libros quinque, et commentarios in Job et infinita alia, quæ digerere proprii iudicii est. Effrem Edissenæ Ecclesiæ diaconus multa Syro sermone composuit opuscula, et ad tantam venit claritatem, ut post lectionem Scripturarum divinarum, publice in Ecclesiis quibusdam ejus scripta recitarentur. Edidit de Spiritu sancto Græcum volumen, quod quidam de Syriaca lingua verterat, ex quo acumen sublimis ingenii ejus etiam in translatione manifestatur. Discessit sub Valente principe. Igitur sub Valente principe tanta est orta tempestas Constantinopoli, ut miræ magnitudinis decedentes, in modum lapidum, grandines multos hominum interfecerint. Fitque evidens indignatio Domini omnibus propter exsilia et persecutiones servorum Dei ab imperatore et Arianis exactas. Quibus diebus Melania nobilissima mulierum Romanarum, et Marcellini quondam consulis filia, unico prætore tunc Urbano filio derelicto Hierosolymam navigavit: ubi tanto virtutum præcipueque humilitatis miraculo fuit, ut Teclæ nomen acceperit.

CAPUT XXII.

De Gratiano, qui de exsiliis revocavit episcopos et Theodosium constituit imperatorem Orientis.

Gratianus, quadragésimus ab Augusto, post mortem Valentis sex annis imperium tenuit, quamvis jamdudum antea cum patre Valente, et cum Valentiniano fratre regnaret. Igitur defuncto Valente, denuo Barbari usque ad muros Constantinopoleos venientes, ejus suburbana vastabant: quapropter cives quæ invenissent arma portantes, hostibus ut poterant resistebant. Uxor enim Valentis imperatoris, nomine Domnica, præmia ex ærario publico bene pugnantis secundum consuetudinem, militibus ministrabat. Quibus Saraceni præbuere solatia, quæ eorum regina, nomine Mavia, Romanorum fœderata, direxerat. Porro Gratianus, Valentiniani filius, cum dudum patre defuncto Europæ sceptrum tenuisset, defuncto etiam Valente sine sobole, Asiæ quoque Libyæque regna suscepit; moxque pietatem quam mente susceperat operibus demonstrabat, ini-

tiæque sui regni rerum omnium Dominus dedecavit. Scripsit itaque legem, præcipiens ut expulsi pastores ad sua ovilia remearent, sacræque basilicæ eis redderentur, qui communionem Damasi sequebantur. Is enim Damasus Romanæ urbis episcopus, laude dignus, vir mirabilis pro apostolicis dogmatibus, cuncta festinus post Liberium gubernacula suscepit Ecclesiæ. Direxit igitur imperator cum hujusmodi lege etiam Saporem quemdam, tunc nominatissimum militiæ principem, et Ariana quidem blasphemiam prædicatores, veluti quasdam pestes, divinis septis jussit expelli, optimis vero pastoribus et sacris ovilibus universa restitui. Hoc ergo in universis provinciis decrevit observari. Gratianus itaque cum juniore Valentiniano regno potitus, ab exsilio revocatis omnibus, lege sancivit, ut unaquæque religio licenter sacra celebraret, solos vero ab Ecclesiis prohibuit Eunomianos, Fotinianos et Manichæos. Qui eum afflictum ac pene collapsam reipublicæ statum videret, eadem provisione qua quondam asciverat Nerva Hispanum virum Trajanum, per quem reipublica reparata est, legit et ipse Theodosium atque Hispanum, virum restituendæ reipublicæ necessarium, quem apud Firmium purpura induit, Orientisque Thraciæ simul præfecit imperio.

CAPUT XXIII.

De Theodosii gestis, et qualiter venit ad imperii fasces.

Itaque Theodosius afflictam reipublicam ira Dei reparandam credidit misericordia: omnem fiduciam sui ad opem Christi conferens, maximas illas Scythicas gentes, formidatasque cunctis majoribus, Alexandro quoque illi Magno (sicut Pompeius Corneliusque testati sunt) evitatas, nunc autem extincto Romano exercitu Romanis equis armisque instructissimas, hoc est, Alanos, Hunos et Gothos, incunctanter aggressus, magnis multisque præliis vicit, urbem Constantinopolim victor intravit, et ne parvam ipsam Romani exercitus manum assidue bellando deterreret, fœdus cum Hathhanarico Gothorum rege percussit. Hathhanaricus autem continuo ut Constantinopolim venit, diem obiit. Universæ Gothorum gentes, rege defuncto, aspicientes virtutem benignitatemque Theodosii, Romano sese imperio dederunt. In iisdem etiam temporibus Persæ qui, Juliano interfecto aliisque imperatoribus sæpe victis, nunc etiam Valente in fugam acto, recentissima victoriæ satietatem cruda insultatione ructabant, ultra Constantinopolim ad Theodosium misere legatos, pacemque supplices poscerent, ictumque tunc fœdus est quo universus Oriens tranquillissime fruebatur. Igitur qualiter Theodosius ad fasces imperii pervenerit, patet expediam dictis. Porro Gratianus Thraciam Barbaros vastare cognoscens, Italia relicta, Phœniciam venit. Ea tempestate Theodosius tam propter parentum nobilitatem quam pro fortitudine propria nominatissimus habebatur, et ob hanc causam invidia iudicium fatigatus in Hispani morabatur, ubi ortus fuerat et nutritus. Cumque imperator quid faceret hæsitaret, quippe cum Barbari etiam victoria inexpugnabiles esse vi-

derentur, ducatu Theodosii pugnam credidit terminari. Repente siquidem eum ab Hispaniis evocans, et magistrum militum esse denuntians, cum expeditione ad Barbaros destinavit. At ille fide munitus, confidenter ad Thracias est profectus. Quo dum venisset, vidissetque Barbaros, exercitum ordinavit ad pugnam. Congressione vero facta, impetum Barbari non ferentes, suas acies reliquerunt. Et illi quidem fugiebant, hi vero fortiter sequebantur, immensa caedes tunc facta est Barbarorum. Plurimis igitur interemptis, paucisque latenter transeuntibus Istrum, mox dux optimus exercitu disperso per vicinas urbes, ipse velociter remeavit ad principem, ita ut ipse triumphorum suorum nuntius extitisset: quod tamen nec ipsi imperatori, dum miraretur, factum credibile videbatur. Invidi siquidem etiam fugisse eum dicebant. At ille derogantes sibi petiit dirigi, qui viderent hostium multitudinem peremptorum. His verbis imperator flexus, direxit qui res actas inspicerent, eique renuntiarent. Conspectus enim in somnis quia sanctus Meletius Antiochenae civitatis antistes chlamyde eum vestiret imperiali, et corona caput ornaret. Haec cum nocte vidisset, cuidam retulit amicorum. At ille clarum esse somnium dixit, et nihil aenigmatum, nihil dubium continere. Cumque pauci omnino transissent dies, qui pro victoria inspectione missi fuerant remeaverunt, peremptaque hostium multa millia narraverunt. Quamobrem letatus princeps, Theodosium fecit imperatorem. Interea cum episcopi centum et quinquaginta fuissent Constantinopolim congregati, praecipit imperator ut nullus proderet quis maximus esset ille Meletius, volebat enim ex memoria sui somnium virum illum sibi indicari. Cum ergo omnis illa multitudo pontificum regiam introisset in domum, relicta omnibus, ad magnum cucurrit Meletium, et veluti quidam filius patris amator post multum tempus paterna visione potitur, amplectebatur eum, et simul osculabatur eum, oculos, labia, pectus, caput, dexteram, quae eum in somnio coronaverat, fusinuatque illi, quam viderat visionem. Cumque etiam ceteros congrue salutasset, rogavit tanquam patres, ut de rebus praesentibus cogitarent. Cumque Theodosius Barbaros bello superasset, et illi Romanos amicos habere deprecarentur, causa foederis acceptis obsidibus, Thessalonicam venit, ubi dum in agyptodinem incurrisset, ab Acolis ejus civitatis episcopo baptizatus est, licet a progenitoribus Christianum dogma et fidem Niceni concilii sequeretur.

CAPUT XXIV.

De Justina imperatrice Ariana, quae dum Ambrosium in exilium trahere jubebat, ipsa exilium passa est.

Eo siquidem tempore quo Constantinopoli de synodis agebatur, gerente curam Theodosio de unitate fidei et statu Ecclesiae, talia circa Hesperiam proveniunt. Maximus de Britannorum partibus contra Romanorum surrexit imperium, et laboranti Gratiano contra Alamannos intulit bellum. In Italia vero puero satis existente Valentiniano, rerum curam Probus executus atque praefectus habebat. Justina

vero Valentiniani mater, cum esset Ariana, vivo quidem marito laedere non prevaluit orthodoxos. Eo mortuo et filio valde juveniculo, Mediolanum veniens, Ambrosio episcopo erat infesta, ita ut eum destinari juberet in exilium; dumque de Ecclesia juberetur exire, Ambrosius ait: Ego sponte hoc agam, ne lapidum septa contradere videar, aut blasphemantibus Deum. Hic, si placet, occide; hoc loco proa mortem suscipio voluntate. Cumque populos singulariter diligens Ambrosium resultaret, et trahentibus eum ad exilium valde resisteret, potius indignata Justina vocavit tunc Benivolum quaestorem, jubens ut velociter proponeret legem quae fidem prolatam in Arimino confirmaret. Cumque hoc ille agere declinaret, erat enim orthodoxus, majoribus cingulis eum invitavit. Benivulus autem discingens se, balneum ante pedes Augustae projecit dicens: neque illum honorem, neque majorem velle se pro impietatis habere mercede. Cumque ille hoc facere omnimodis refusasset, inventi sunt alii, qui nequitiae jussionibus ministrarent. Inter haec nuntiatur quia Gratianus dolo tyranni Maximi fuisset occisus. Andragatius enim dux Maximi in lectica portatus, ut occideret Gratianum, hujusmodi opinionem misit in vulgus, quia uxor Gratiani suo viro festinare occurrere in Lugduno Galliae civitate fluvium transeunti. Gratianus autem credens conjugem revera venire, quam nuper acceperat, non praecavit ejus insidias, et veluti caecus in foveam in manus hostis incurrit. Dum ergo Gratianus venisset quasi ad uxoris vehiculum, ex improviso exsiliens, Andragatius Gratianum callidus interemit. Mortuus est ergo anno imperii decimo quinto, vitae vigesimo quarto. Hoc itaque facto, ad presens contra Ambrosium ira Justinae quievit. Cumque audisset Maximus quae contra Ambrosium rursus magniloquum praedicatorum veritatis agerentur, scripsit Valentiniano, ut bellum quod agebatur contra Ecclesias solveretur, monens ut paternam non amitteret pietatem; adjecitque etiam minas belli, et nisi quiesceret, verba operibus adimpleret. Quamobrem sumens exercitum venit Mediolanum, ubi tunc ille degebat. Porro Valentinianus agnoscens ejus invasionem fugit in Illyricum, experimento cognoscens quae mala matris consilio sustineret. Justina vero justo Dei iudicio in vita exilium passa est, quod injuste Dei viro Ambrosio inferre nitebatur. Porro Theodosius audiens quae a Justina fuerant gesta, et a tyranno scripta, fugientem Valentiniano rescripsit, non esse mirandum, si imperatori quidem terror, tyranno vero potestas, accresceret, dum imperator pietati rebellis exstulisset, tyrannus autem ei auxilia commodaret; et propterea ille quidem fugeret nudus, ille vero armaretur adversus nudum.

CAPUT XXV.

Qualiter Theodosius Maximum tyrannum Gratiani interfecit.

Theodosius quadragesimus primus, interfecto per Maximum Gratiano, imperium Romani orbis obtinuit, mansitque in eo annis undecim cum jam in

Orientis partibus, quatuor annis Gratiano vivente A regnasset. Itaque justis necessariisque causis ad bellum civile permotus, cum e duobus Augustis fratribus et ultionem unius interfecti sanguinis exigeret, et restitutionem miseri alterius exsulantis oraret, posuit in Deo spem suam, seseque adversus Maximum tyrannum sola fide major, nam longe minor universi apparatus bellici comparatione, proripuit. Aquileiæ tunc maximus victoriae suæ spectator incederat. Andragatius comes ejus summam belli administrabat. Qui cum largissimis militum copiis ipsaque magnarum copiarum fortitudinem præcellenti consilio omnes incredibiliter Alpium ac fluminum aditus communisset, ineffabili judicio Dei, dum navali expeditione incautum hostem prævenire et obruere parat, sponte eadem quæ obstruxerat claustra B deseruit: ita Theodosius, nemine sentiente, ut non dicam repugnante, vacuas transmisit Alpes, atque ad Aquileiam improvisus adveniens, hostem illum magnum Maximum trucem, et ab immanissimis quoque Germanorum gentibus tributa ac stipendia solo terrore nominis exigentem, sine dolo et sine controversia clausit, cepit, occidit. Valentinianus, recepto Italiae potitur imperio. Itaque Andragatius comes, cognita Maximi nece, præcipitem sese de navi in undas dedit et suffocatus est.

CAPUT XXVI.

Quomodo beato Ambrosio revelata sunt martyrum corpora Prothasii et Gervasii.

Qua tempestate, dum B. Ambrosius insania Justinæ cæterorumque Ariænorum afficeretur insidiis, D Domino revelante, ostensa sunt ei sanctorum Gervasii et Prothasii martyrum corpora, quasi ipsa hora ibidem reposita, miro odore fragrantia. Ad caput itaque eorum libellum appositum invenit, in quo hæc continebantur: Ego servus Christi Philippus intra domum meam sanctorum corpora, quæ cum filio meo rapui, sepelivi: quorum mater Valeria, pater Vitalis dicti sunt, quos uno ortu geminos genuerunt: unum Prothasium, alterum Gervasium vocaverunt. Quorum, pater Vitalis militans consul Arianus fuit. Ipsi autem milites Christi effecti, de quibus perfecte dici potest: Isti sunt triumphatores et amici Dei, qui contemnentibus jussa principum meruerunt præmia æterna, nunc coronantur et accipiunt palmas. Quorum virtutibus venerabilis antistes, suffultus sapientia ac vitæ honestate, insignibusque exemplis ornatus, Mediolanensem Ecclesiam munivit, et a peste Ariana Italiam liberavit.

CAPUT XXVII.

Qualiter Theodosius, ab Ambrosio correptus, penitendo satisfactionem promeruit.

Eodem quoque tempore, audivit Ambrosius quod, jussu Theodosii principis in Thessalonica, quæ erat valde populosa, usque ad septem millia hominum, innocentes pariter cum nocentibus, essent interempti, absque discretionem, per milites qui propter ultionem judicem, quos populus civitatis lapidaverat et traxerat, fuerant illuc directi. Quam indignationem

PATROL. CVI.

injustam graviter ferens Ambrosius, cum princeps Mediolanum venisset, et solemniter in sacrum voluisset intrare templum, occurrit foras ad januas, et ingredientem his sermonibus, a sacri liminis inaccessu prohibuit: multis increpans cum aliis et hujusmodi verbis: Nescis, imperator, perpetrare a te necis quanta sit magnitudo? Quomodo manus extendes, de quibus adhuc sanguis stillat injustus? Recede hinc, recede, ne secundo peccato priorem nequitiam augere contendas. Accipe vinculum quo nunc ligaris, est enim medicina maxima sanitatis. His sermonibus imperator obediens, erat enim divinis eruditionibus enutritus, et aperte sciens quæ sunt propria sacerdotum, quæ regum, gemens et deflens, ad regalia remeavit. Cumque octo mensium continuatransissent tempora, propinquavit Nativitatis Salvatoris nostri festivas. Imperator autem, lamentationibus assiduis in palatio residens, continuas lacrymas incessabiliter expendebat. Igitur humiliter veniente imperatore ad Ambrosium, deprecando ut ingredi ecclesiam ei permetteretur, taliter communionem promeruit ab eo, ut legem scriberet atque confirmaret, qua decreta furorem evacuaret, et usque triginta dies sententiæ necis suspensa maneret, et judicium rationis exspectaret. Hanc admonitionem imperator animo libenti suscipiens, et ultimam esse confidens, legem conscribi repente præcepit, et propriæ litteris manus confirmavit. Quo factovinculum ejus solvit Ambrosius, quæ lex hæcenus observatur. His et aliis imperator sacratissimus a venerabili episcopo correptionibus illustratus, cum præ omnibus fatebatur in veritate se agnovisse episcopum. Theodosius enim, Valentiniano juveniculo in imperio restituto, Romam senior veniens, leges nullas correxit, addidit, immutavit, et sub suo nomine conscripsit. Quæ autem in civitate perniciosæ adhuc supervacua ex consuetudine antiqua conspexit, auferre sancivit, et quæ reipublicæ supplemento necessaria addere curavit: his prope gestis pace composita, Valentinianum in Hesperia derelinquens, cum filio Honorio Constantinopolim remeavit.

CAPUT XXVIII.

De bello quod Theodosius gessit contra Arbogastem et Eugenium tyrannos. Et de actis mirabilibus acornis illius.

Igitur Valentinianus Junior, regno restitutus, exstincto Maximo ejusque filio Victore, quem imperatorem Gallis Maximus reliquerat, ipse in Galliam transit: ubi cum tranquilla republica, in pace ageret, apud Niannam, dolo Arbogastis comitis sui, corruptis custodibus, ut ferret, strangulatus, atque ut voluntariam sibi conceivisse mortem putaretur, laqueo suspensus est. Mortuo Valentiniano Augusto, Arbogastes Eugelium tyrannum maxime creare ausus est, legitque hominem cui titulum imperatoris imponeret, ipse aucturus imperium: quæ vir barbarus animo, consilio, manu, audacia, potentiaque nimis, contraxit undique innumeras invictasque copias, vel Romanorum præidiis, vel auxilijs Barbarorum, alibi

potestate, alibi cognitione subnixus. Arbogastes Theodosio paruit, tantis instructum praesidiis. Maximum ipse minimus cepit, et nunc cum adversus eundem Theodosium, collectis Gallorum Franco- rumque viribus, exundavit, mixtus etiam praecipue cultu, deorum, magna tamen facilitate succubuit. Igitur Eugenius atque Arbogastes instructas acies campis expedierant, arcta Alpium latera atque inevitabiles transitus praemissis callide insidiis occupaverant, ut etiam si numero ac viribus impares forent, sola tamen belli dispositione victores. At vero Theodosius in summis Alpibus, constitutus, expers cibi ac somni, sciens quod destitutus suis, nesciens quod clausus alienis, Dominum Christum solus solum qui posset omnia, corpore humi fusus, mente caelo fixus orabat. Dehinc postquam insomnem noctem precum continuatione transegit, et testes propemodum quas in pretium praesidii caelestis appenderat lacrymarum lacunas reliquit, fiducialiter arma corripuit solus, sciens se esse non solum, signo crucis signum praelio dedit, ac se in bellum, etiam si nemo sequeretur, victor futurus immisit. Prima salutis via exstitit Arbitrio hostilium partium comes, qui cum ignarum imperatorem circumpositis excepisset insidiis, conversus ad reverentiam praesentis Augusti, non solum periculo liberavit, verum etiam instruxit auxilio. At ubi ad contigua immiscendae pugnae spatia perventum est, continuo magnus ille et ineffabilis turbo ventorum in ora hostium ruit. Ferbantur per aerem spicula missa in hostes, atque ultra mensuram humani jactus, per magnum inane portata, nusquam propemodum cadere, priusquam impingerent, sinebantur. Porro autem turbo continuus ora pectoraque hostium nunc illis graviter scutis everberabat, nunc impressis pertinaciter obstructa claudebat, nunc avulsis violenter desultata nudabat, nunc oppositis jugiter in terga tradebat. Tela etiam quae ipsi vehementer intorserant excepta ventis impetu supinato, ac retrorsum coacta, ipsos infeliciter confgebant. Prospexit sibi humanae conscientiae pavor; nam continuo sese, parva suorum manu fusa, victori Theodosio hostilis prostravit exercitus. Eugenius captus atque interfectus est. Arbogastes sua se manu percudit. Ita et hic duorum sanguine bellum civile restinctum est, absque illis decem millibus Gothorum quos praemissos a Theodosio Arbogastes delesse funditus fertur, quos utique perdidisse lucrum, et vici vivere fuit. Theodosius itaque, composita tranquillaque republica, apud Mediolanum constitutus diem obiit, utramque republicam utrisque filiis, id est Arcadio et Honorio, relinquens. Corpus ejus eodem anno Constantinopolim translatum atque sepultum est. Vixit autem annis sexaginta, ex quibus sexdecim imperavit. Contigit itaque ut Johannes ei remandaverat de eventu belli ad quod proficiscebatur, contra Eugenium tyrannum, et de ejus morte in Italia futura. Itaque Johannes in Thebaida monasticam ducebat vitam, plenus gratia Dei, praescientiam habens futurorum, ad quem destinavit Eutropium eunuchum

A sibi met fidelissimum, ut aut eum, si vellet venire, deduceret, aut nolentem de eventu belli requireret. At ille Johannem quidem deducere non praevaleat, sed mandatum retulit ejus, quia bello vinceret et perimeret tyrannum, et post victoriam in Italia moreretur. Igitur Theodosius cum ad purpuram regni perveniret, Placellam habebat uxorem, quae de divinis legibus eum saepius admonebat, seipsam tamen perfecte prius erudiens, non enim regni fastigiis elevata est, sed potius divino amore succensa. Beneficii namque magnitudo majus ei desiderium benefactoris adhibebat. Repente namque ut venit ad purpuram, claudorum atque debiliu[m] habebat curam, non servis, non aliis ministris utens, sed per semetipsam agens et ad eorum habitacula veniens, et unicuique quod haberet praebens. Sic etiam per Ecclesiarum xenodochia discurrens, suis manibus ministrabat infirmis: oculos eorum tergens, jus gustans, offerens cochlearia, panem frangens, cibosque ministrans, calicem diluens, et alia cuncta faciens quae servis et ministris mos est solemniter operari. His autem qui eam de rebus talibus nitentur prohibere dicebat: Aurum distribuere, opus imperii est. Ego autem pro ipso imperio hoc opus offero, bona mihi omnia conferenti. Nam viro suo saepe dicebat: Oportet te semper, marite, cogitare quid dudum fuisti, quid modo sis. Haec si semper cogitaveris, ingratus benefactori non eris, sed imperium quod suscepisti, legaliter gubernabis, et harum rerum placabis auctorem.

CAPUT XXIX.

De doctoribus et intrabilium patratioribus qui sub Theodosio claruerunt.

Igitur Theodosio imperante, ex his qui in Scripturis claruerunt viri divinis, horum memoriam inserere libuit, Damasus Romanae urbis episcopus, elegans in versibus componendis ingenium habuit: multa alia et brevia opuscula heroico metro edidit, et prope octogenarius sub Theodosio principe mortuus est. Apollinaris Laodicensis Syriae episcopus, patre Probo, magis grammaticis in adolescentia operam dedit, et postea in sacris Scripturas innumerabilia scribens volumina, sub Theodosio imperatore obiit. Exstant ejus adversum Prophyriam triginta libri, qui inter caetera ejus opera vel maxime probantur. Pachianus in Pirenæi jugis Barcellonæ episcopus, castus eloquentia, et tam vitam sermone clarus, scribit varia opuscula, de quibus est Certus et contra Novatianos, et sub Theodosio principe jam in ultima senectute mortuus est. Cyrillus Hierosolymæ episcopus, saepe pulsus est Ecclesia et receptus, ad extremum sub Theodosio principe septem annis inconcussus episcopatum tenuit. Exstant ejus quae in adolescentia composuit opuscula. Guezonis apud Ephesum rhetorem cum Gregorio Nazianzeno episcopo adolescens Caesareae eruditus est, et ejusdem urbis postea episcopus plurimo labore corruptam jam bibliothecam Adamantii et Pamphili in membranarum instaurare conatus. Ad ex-

tremum sub Theodosio principe Ecclesia pulsus est. Feruntur ejus varii multiplicesque tractatus, quos nosse perfacile est. Gregorius Nazianzenus episcopus, vir eloquentissimus, ad triginta millia versuum omnia opera sua composuit: e quibus illa sunt: de Morte fratris Cesarii, Laudes Machabæorum, Laudes Cypriani, Laudes Athanasii, Laudes Maximini philosophi post exsilium reversi, quem falso nomine quidam Herona superscribunt (quia et alius liber vituperationem ejusdem Maximini continens, quasi non licuerit eundem et laudare et vituperare pro tempore); et liber hexametro versu Virginitatis et Nuptiarum contra se disserentium; contra Eunomium libri duo, de Spiritu sancto liber unus, contra Julianum imperatorem libri duo. Secutus est Polemion dicendi caractere, vivoque se episcopum in loco suo ordinatus, rure vitam monachi exercuit, decessit sub Theodosio principe. Lucius post Athanasium Arabianæ partis episcopus, usque ad Theodosium principem, a quo et pulsus est, Alexandriæ Ecclesiam tenuit. Exstant ejus solemnes de Pascha epistolæ et tractatum et pauci variarum libelli. Ea siquidem tempestate plurimi inter episcopos effulgabant, non solum in philosophica doctrina, qui scribendo monumenta ad nostram porrexerunt posteritatem, sed et quidam inter eos insignibus virtutibus clauerunt. Quorum ex multis trium tantum, qui minus apud nos habentur noti, laudabiliter facta inserere curavi. Donatus equidem Eurixæ Heperi, per quem provinciales ejus miracula multa testantur facta: maximum tamen est, quod de dracone gessit. Is enim circa pontem in via publica jacens, cibum habebat oves, crapas, equos, boves, et homines abripiens devorabat. Ad quam bestiam Donatus, sine gladio, sine quolibet jaculo veniens, dum illa levasset caput quasi voratura virum, tunc ille vexillum crucis ante faciem ejus digito designans in aere, in os ejus exspuit. Bestia vero sputum mox in ore suo suscipiens exspiravit, quam, sicut fertur, octo paria boum in vicinum campum traxerunt; et misso igni combusta est, ne aereum fetore corrumpere. Hujus itaque Donati sepultura insignis est, ubi oratorium ex ejus nomine vocatur, habens fontem aquarum, quem ipse fertur orationibus invenisse. Nam dum esset locus inaquosus, et illuc ex itinere aliquando venisset, aiunt quia, fatigatis qui cum eo erant, orasset et mox aquæ inundatio prorupisset, et ex illo hactenus permanet. Eo tempore Thomitana et Scythiæ Ecclesiam Thothimus gubernabat, vir in philosophia nutritus: cujus virtutem diligentes Barbari trans Istrum habitantes, deum Romanorum hunc esse prædicabant. Nam cum aliquo tempore iter ageret, illius terræ Barbari occurrerunt ei. Et dum qui erant circa eum terrore turbarentur, quasi continuo morituri, ex equo descendens, oravit. Porro Barbari neque eum neque sequaces ejus, nec equos de quibus descenderant, videntes, permanserunt. Dum igitur crebro transcuntes Seythas naturaliter feroces epulis muneri-

busque mansuetaberet, quidam Barbarus arbitratus eum esse locupletem, cepit insidiari, ut eum caperet, affigaret et attraheret. Cum hoc jam preparasset, et dexteram ad hoc haberet extensam, ut eum factu laquearet, manus aere mox ligata, et Barbarus ille invisibilibus vinculis est obstructus. Tunc alius pro eo rogantibus supplicavit Deo Thothimus ut Barbarus solveretur, qui mox precibus ejus solutus est. Eo quoque tempore fuit Epiphanius Cypriorum episcopus, ad cujus sepulcrum hactenus demones expelluntur. Is enim dum substantiam propriam necessitatem sustentibus erogasset, et multis quoque offerentibus ei pecunias manu largissima dispensaret, contigit ut, pecuniis deficientibus, œconomus ecclesiæ murmuraret. Quo facto assistens quidam in domo qua manebat œconomus, sacculum multarum pecuniarum dedit, et ita disparuit, ut nec quæ dedit, nec quæ misit, agnosceretur. Quod factum omnes divinum esse judicaverunt. Aliud quoque ejus libet referre miraculum. Quidam pauperes studentes Epiphanium arte deludere, ut eis aliquid darent. Dum iter ageret, unus eorum supinum se prostravit in terram, alter stabat quasi mortuum deflens, nec habens unde cum sepelire potuisset. Epiphanius autem superveniens oravit, ut sub quiete dormiret, et sepulturæ necessaria præbuit, simulque consolatus est flentem, dicens: Quiesce a lacrymis, fili, non enim fletu resuscitari poterit, est enim inevitabile quod evenit. Cumque discessisset Epiphanius, cœpit ille pulsare socium ut exurgeret. Et cum hoc semel et secundo fecisset, dicens: Surge, hodie tuis laboribus epulemur, et ille penitus non sentiret, cognoscens vere mortuum, cucurrit ad Epiphanium flens et petens ut ejus socium suscitaret. At ille consolatus est, ne ferret graviter quod evenerat, non tamen defunctum denuo suscitavit. Hoc enim credo proinde gestum, ut non Dei ministri facile deludantur. Quibus diebus in Romana Damasus præsidebat ecclesia, in Alexandria Theophilus, Hierosolymis Joannes, Flavianus, depulsis Arianorum episcopis, Antiochenam tenebat sedem, Constantinopolitanam Nectarius.

CAPUT XXX.

De subversione templorum atque destructione idolorum.

Igitur Theodosius decreverat ut idolorum templâ subverterentur, dii lignei ignibus traderentur, metallini vero conflarentur. Sed dum hæc in diversis agerentur locis, in Alexandria maxime ubi idolorum inoleverat superstitio, juvabant Theophilum episcopum præfectus Alexandriæ, et dux ordinis militaris, ad exsequendam imperatoris jussionem. Idola siquidem deorum conflantur ad faciendas ollas, et Alexandriæ ecclesiæ diversas utilitates: cui ab imperatore donati fuerant dii ad expensas egentium. Cum igitur Theophilus omnes corruiisset deos, unum tantummodo reliquit Syrmixæ simulacrum, jubens id publice palamque servari, ne sequenti tempore pagani negarent tales adorasse deos. Jamque templum

Serapis, quod in maximo habebatur honore apud A steria, dum Metriæ sacra, ubi homicidia perpetra-

Alexandrinis, everterant non sine ingenti labore, ipsumque Serapim deum in frustra concidentes igni tradiderunt, verendaque ejus aliorumque deorum risu plena per plateas deportari jusserunt. Quibus portentis ignominiosissimis pagani confusi, alii quidem ad pedes Christianorum, orta seditione, ruebant, ita etiam commoti pro aliorum destructione templorum, et quod nefanda detegantur eorum ray-

bant, inter ceteros ritus spurcissimos publice manifesta fierent; alii quidem ex pagani erroribus pristinos abdicantes, ad veram Christianorum religionem se contulerunt. Igitur precedenti libro, ubi sub principe Constantino paganorum clausa sunt templa, finem imposuimus. Huic autem terminus sit in destructione deorum falsorum et in subversione templorum.

LIBER QUINTUS.

CAPUT PRIMUM.

De profectione Arcadii et Honorii post obitum patris ad imperium, et persecutione Johannis episcopi Constantinopolitani, qui injuste damnatus in exilio moritur.

Defuncto, ut premisimus, Theodosio Augusto majore, Arcadius et Honorius filii ejus utrumque imperium divisit tantum sedibus tenere coeperunt. Qui quadragesimo secundo post Octavianum loco, communiter rempublicam administraverunt. Arcadius quidem Orienti praefuit, Honorius vero admodum puer partibus Occiduis. Igitur milites, qui circa tyrannum Eugenium profecti fuerant cum principe, post ejus obitum, parvo tempore interjecto, reversi Constantinopolim sunt. Dum vero imperator Arcadius secundum consuetudinem ad portas occurrisset exercitui remeanti, tunc milites Rufinum praefectum imperatoris peremerunt. Erat enim suspectus, quasi tyrannidem posset assumere. Dicebatur autem, quia Hænos ipse in Romanorum provincias evocasset, qui tunc Armeniam et partes Orientis valde vastabant, et imperatori insidias tenderet. Caput ejus abscisum cum dextera manu per Constantinopolim ad ludibrium circumductum, uxoreque illius in exilium ablegata, opes cunctas Eutropius spado promeruit. Paucis tempore transeunte, etiam Nectarius Constantinopolitanus episcopus defunctus est. Quamobrem communi consulti placuit imperatori ut Joannes presbyter de Antiochia, vir mirabilis vitae conversationis, et in disciplinis philosophicis praecipue eruditus, fieret episcopus Constantinopolitanae sedis. Quod Theophilo Alexandrino episcopo nequaquam placuit, quoniam eandem sedem suo presbytero valde dilecto contradere nitabatur. Sed praevaleuit plurimorum sententia. Johannes quidem factus episcopus, dum nulli pareceret, evenit illi quod in antiquo continetur proverbio: Veritas odium et obsequium amicos parat. Offendit enim clerum, sibi commissum, pro diversis occasionibus, atque imperatricem, et maxime Theophilum cum suis, sequacibus, a quorum derogationibus saepius pulsatus fuerat. In tantum enim inimicorum praevaleverunt apud Arcadium principem insidiae, maxime uxoris, ut pelleretur Johannes in exilium. Populus autem eum propter sanctitatis reverentiam, et ejus praedicationem, fortiter diligebat.

B Cujus intercessione, hortatu etiam imperatricis, revocatus est ab exilio, ne seditio oriretur in plebe. Qui reversus nec sic quievit, intolerabiliorem (si dicifas est) se praebuit amulis suis. Quamobrem iterum per conjugem excitatus imperator concilia celebrari jubet contra Johannem episcopum, quamvis et prius in diversis locis machinationes Theophili contra eundem fierent. Denique iterum pulsus in exilium, usque ad fines Romani imperii perducitur. Exsilium itaque moritur, quem magna pars populi Constantinopolitani secuta, et si non incessu pedum, amore tamen, seorsum collectas fecerunt, et amulis illius communicare noluerunt, neque successorij eius Acatio. Unde multae seditiones inter alteratros sunt exorte, atque plurimi diversa perpessi sunt mala.

C Inter hæc Innocentius Romanus antistes, audiens de Johanne et moleste ferens, volensque generale celebrare concilium, scripsit Johanni et clero Constantinopoleos, non oportere Johanni successorem dari, nec ejus clerum alii parere pontifici. Ajunt enim Johannem, cum in exilium duceretur, per visionem cognovisse diem qua moriturus esset. Hujus igitur injustitiae causas abominati sunt praecipue Europae pontifices. Ab eorum se namque suspendere communionem qui consenserunt in damnationem ejus; pariter omnes Illyrici ejus partis effecti sunt. Orientales autem plurimi quidem injustitiam declinaverunt, corpus tamen Ecclesiae dividere noluerunt. Verum oriente illo omnium doctore terrarum, non prius Occidentales episcopi Egyptiorum et Orientalium, Bosphorensium atque Tharatensium, sunt anplexi communionem, quam illius sacratissimi viri nomen inter praedecessores poneretur episcopus, et Acatium quidem, qui post eum ordinatus est, nullo habuerunt sermone dignum. Eo tempore etiam grandis vehemens Constantinopolim et circa ejus suburbana descendit. Dicebant itaque Dei iracundia gestum, eo quod sine judicio Johannes fuerat condemnatus. Quibus verbis fidem dedit mors Augusta, continuo subsequuta. Quarta namque die post gradinem est defuncta.

CAPUT II.

De tyrannide per Dei potentiam extinctis, et rege magno Scythiae sub Arcadio.

Gainas quidem genere Celticus, consilio Barba-

4235 rus, studio tyrannico vehementer elatus, eo tempore cum esset magister militum, multos sua gentis, multos etiam Romanorum sub suo magisterio habens, terrorem plurimis etiam ipsi principi meditatione tyrannicis inferebat. Eratque Arcadius. Is cum vellet fasces imperii arripere, imperatoremque cuperet extinguere, manum validam suorum misit, ut regalia noctu incenderent. Barbari vero angelorum circa palatium praesidia cernentes in schemate armatorum militum, infecto negotio revertuntur ad illum. Ille vero minime credens illorum assensionibus, cum exercitum a regia urbe dispersum sciret, plures misit sequenti nocte. Adeuntibus autem quos miserat aulam regiam, viderunt et ipsi undique agmina regalia protegentia. Qua visione territi recesserunt. Galnas vero, hoc comperto, totam urbem igni ferroque turbavit, fugiensque Hellesponto piratico ritu vivebat. Contra quem navali praelio dato, multi Gothorum ejus extincti, ipse quoque bello evadens, mox tamen capite plectitur. Post ejus oppressionem Isauri per montem Tauri discurrerent, ingens dissendium republicae importarunt. Contra quos Nardazalcus directus, majus continuo rependit incommodum. Qua tempestate Roilus dux Scythiae transivit Istrum, et cum innumero exercitu vehementer Thracias populatus est, ipsamque regiam civitatem obsidere et subvertere minabatur. Supernis quem jaculis atque fulminibus majestas divina percussit, et ipsum et omnem simul concremavit exercitum. Tale aliquid a domino ejus consolatore etiam Partitico praelio gestum est. Nam cum ibi Romanos vacare cognovissent, et civitates in confinio constitutas debellarent, pacisque pacta transcenderent, vastatis finibus nemo ferebat auxilium. Imperator namque de pace praesumens, duces et milites ad alia bella direxerat. Tunc ergo imbre vehementissimo et grandine deposita, ulterius eos Deus accedere non permisit, eorumque ligavit cursum, ita ut viginti diebus totidem ambulare stadia non valerent. Duces venientes et congregantes exercitum, primo bello obsidentes urbem, imperatoris vocabulo nominatam, reprobi sunt inventi. Cum enim plusquam triginta diebus Gororahus rex praedictam obsideret civitatem, et multa machinamenta construeret, turres contra mores civitatis excelsas edificaret, solus Eunomius sacratissimus ejus civitatis episcopus restitit, et impetum moliminis eorum machinasque destruxit. Et licet duces nostri hostibus bellando cessissent, et obsessi cives resistere non auderent, iste solus brando sine vastatione reddidit civitatem. Non multo post tempore, quam Johannes defunctus est, mortuus et Arcadius imperator, vir mitis et quietus, sed in hoc culpabilem se exhibuit, quod derogationes non evitavit quae odiis excitabantur contra ministros Christi. Is ergo cum patre quidem Theodosio tredecim regnavit annis, post mortem vero patris quatuordecim; vixit quadraginta et uno annis.

1234
CAPUT III.
De doctoribus qui sub Arcadio et Manasio scribendo multos iniquitate clamaverunt, quibus etiam legitur antequam de eladibus miseriarum, quae ex gentibus peccatis in partibus Hesperiarum, seu Gallicarum atque Hispaniarum, nec non et Africae, et tempestate confugerent, dicamus, de illustribus viris qui adhuc in Ecclesiis veluti sidera micantia radiabant, imperantibus Arcadio atque eius fratre Honorio, memoriam facere censuimus. Gregorius Beticus, Hilarius episcopus, usque ad extremam senectutem diversos mediocri sermone tractatus composuit, et de fide elegantem librum Tabbadius Agenni Galliarum episcopus, edidit contra Arianos librum. Dicuntur ejus et alia esse opuscula. Epiphanius, Cypri Salaminiae episcopus, scripsit adversum omnes haereses libros, et multa alia opuscula, quae ab eruditissimis propter res a simplicioribus, propter verba quoque ignota, lectitantur. Diodorus Tharsensis episcopus, dum Antiochiae esset presbyter, magis elaxat. Restant ejus in Apostolorum commentarii, et multa alia de Eusebii magis Emisensis characteribus perantenna, ejus cum sensum secutus sit, eloquentiam imitari non potuit, propter ignorantiam secretarum litterarum. Eunomius Arianae partis Ciceronius episcopus in apertam haeresem suae prorumpens blasphemiam, ut quod illi tegunt iste publice fateretur, et multa contra Ecclesiam scribere ausus. Responderunt Apollinaris, Didymus, Basilii Caesarionensis, Gregorius Nazianzenus et Emissentus. Priscillianus Abitae episcopus, qui factione Hidati et Titaeii Treveris a Maximo tyranno cecus est, edidit multa opuscula, qui a nonnullis Gnosticae, id est Basilidis vel Marci (de quibus Irenaeus scripsit) haereses accusatur, defendentibus aliis non ita eum sensisse, ut arguitur. Latroianus Hispaniae provinciae, vir valde eruditus et in metrico opere veteribus comparandus, cecus est et ipse Trevis, cum Prisciliano, Felicissimo, Juliano, Eucrotia, ejusdem factionis auctoribus. Exstant ejus ingenii opera diversis metris edita. Tyberianus Baeicus scripsit pro suspitione, quae cum Prisciliano accusabatur haereses, Apollinicum tamenti compositoque sermone. Sed post suorum eadem caelo victus exsili, mutavit propositum, et, juxta sanctam Scripturam, canis reversus ad vulnium suum, suam devotam Christo virginem matrimonio copulavit. Ambrosius Mediolanensis Ecclesiae episcopus, de quo supra mentionem fecimus, qui multa nobiliter edidit opuscula, quae quidem propter notitiam assidue legentium reor non esse recapitulare necessarium. Eo tempore defunctus est Ambrosius Alexandrinus auditor Didymi: scripsit adversus Apollinarem volumen multorum versuum de dogmatibus, et commentarios in Job. Sophronius vir apertissime eruditus, laudes Bethlehem adhuc puer, et de subversione Serapis insignem librum composuit. De Virginitate quoque ad Eustochium, et Vita Hilariensis monachi, opuscula Hieronymi in Graecum sermonem elegantissime transtulit. Hieronymus, natus patre

Edsebio, oppido Stridonis hæc scripsit : Vitam Pauli monachi ; epistolarum ad diversos lib. 1 ; ad Heliotorum exhortationem ; et altercationem Luciferiani et Orthodoxi ; Chronicum omnimodæ historiæ ; in Hieremiam, in Ezechiel homilias Adamantii xxviii, quas de Græco in Latinum vertit. De Seraphin et Osanna, de frugi et luxurioso filio, de tribus questionibus legis veteris, homilias in Cantica Canticorum II, Adversus Helvidium unam epistolam de Mariæ virginitate perpetua. Ad Eustochium de virginitate servanda ; ad Marcellum epistolarum lib. unum ; consolatoriam de morte filicæ ad Paulam. In Epistolam Pauli apostoli ad Galatas commentariorum lib. III. Item Pauli ad Ephesios in Epistolam lib. III. In Epistolam Pauli ad Titum lib. 1, et in Epistol. Pauli ad Philemonem lib. 1 ; in Ecclesiasten commentarios. Questionum Hebraicarum in Genesim lib. 1. De Spiritu sancto Didymi, quem in Latinum transtulit lib. 1 ; in Lucam homilias xxxviii. In Psalmos a decimo usque ad decimum sextum tractatus VII. In captivum monachum. Vitam beati Hilarionis. Novum Testamentum Græcæ fidei reddidit ; Vetus juxta Hebraicum transtulit ; epistolam autem ad Paulam et Eustochium. Scripsit in Michæam explanationum lib. II ; in Naum lib. 1 ; in Abacuc lib. II ; in Sophoniam lib. 1 ; in Aggæum lib. 1. Isaiam utiliter explanando grandia volumina edidit. Hieremiam etiam exposuit, Daniele quoque explanavit, commentarium etiam in Mathæum, et alia quam plura opuscula fecit. Quibus diebus beatissimus confessorum Martinus Turonensium episcopus, multis ac præclaris mirabilibus patris vinculis solutus carnis, migravit ad Dominum. Qui, nobilitate generis pollens, sub Constantio ac Juliano militaverat. Denique apud Wangionem Galliarum urbem deseruit cingulum militiæ sub principe Juliano, et se ad Christi contulit devotissimam servitutem. Cujus vitam et mirabiliorum ejus actus Sulphitius Severus suo nobilitavit eloquio.

CAPUT IV.

De tyrannide Gildis apud Africam.

Igitur Arcadius moriens Theodosio filio admodum parvo Orientis imperii summam tradidit. Nunc autem ad partes Hesperiarum vertamus stylum. Cujus Honorius, decedente patre Theodosio, imperium suscepit admodum puer. Interea Gildo comes, qui initio regni ejus Africæ præerat, simul ut defunctum Theodosium comperit, sive, ut quidam ferunt, quadam præmotus invidia, Africam Orientalis imperii partibus jungere molitus est ; sive, ut alia tradit opinio, minimam in parvulis spem fore arbitratus, præsertim cum absque his non facile antea quisquam pusillus in Imperio relictus, ad maturitatem virilis ætatis evaserit, istique propemodum soli inveniantur, quos ubi regiam patris ac suam fidem et divisos et destitutos Christi tutela provexerit. Africam exemptam a societate reipublicæ usurpare ausus est Gildo, genitum magis licentia contentus, quam ambitu regie affectationis inflatus. Huic Mascezel frater fuit, qui

novarum rerum molitiones in fratre perhorrescens, relictis apud Africam militiam duobus filiis adolescentibus, in Italiam rediit. Gildo, absentiam fratris et presentiam filiorum ejus suspectam habens, adolescentes dolo circumventos interfecit. Ad hanc jam ut hostem bello insequendum Mascezel frater missus est, quem idoneum procuranda reipublicæ fore propriæ orbitatis recens dolor pollicebatur. Igitur Mascezel jam inde a Theodosio sciens, quantum in rebus desperatissimis oratio hominis per fidem Christi a clementia Dei impetraret, Caprasiam insulam adiit. Unde secum sanctos servos Dei aliquos permotos precibus suis sumpsit, cum his orationibus, jejuniis, psalmis, dies noctesque continuans, sine bello victoriam meruit, ac sine cæde vindictam. Ardilio fluminis nomen est, quod fluit inter Tenestem et ad Mercidem civitates. Ubi cum parva manu, hoc est cum quinque millibus (ut aiunt) militum contra septuaginta millia hostium castra metatus, cum injecta mora excedere loco, oppositasque præjacentis vallis angustias transgredi vellet, incurrente nocte beatum episcopum Ambrosium Mediolani paulo ante defunctum, per omnium sibi videre visus est, significantem manu, et impacto ad humum ter baculo dicentem : Hic, hic, hic. Quod ille prudenti conjectura intellexit merito annuntiantis fidem victoriæ, verbo locum, numero diem, significari substitit, ac tertio demum die post noctem orationibus hymnisque pervigilem ab ipsis celestium sacramentorum mysteriis in hostem circumfusum processit. Et cum ad eos qui primi occurrerant, pia pacis verba jactaret, signiferum quemdam insolenter obsistentem, et jam jamque pugnam excitantem gladio percussit in brachium, eumque manu debilem ipso vulnere coegit pronum inclinare vexillum. Quo viso reliquæ cohortes deditionem jam fieri priorum existimantes, certatim sese ad Mascezelem signis tradidere conversis. Barbari, quorum magnam multitudinem Gildo ad bellum eduxerat, defectu militum destituti, in diversa fugerunt. Gildo et ipse, fugam molitus, arrepta navi in altum provectus est ; deinde revocatus in Africam, post aliquot dies stragulatus interiit.

CAPUT V.

De Alarico Gothorum rege, qui Romanam vastavit, et illo rege Gothorum, qui cum magno exercitu intravit Italiam, cum omnibus copiis periit.

Ea tempestate Radagaisus, omnium antiquerum presentiumque hostium longe immanissimus, repentino impetu totam invadit Italiam. Nam fuisse in populo ejus plus quam ducenta millia Gothorum serapt. Hic supra hanc incredibilem multitudinem, indoctamque virtutem paganus et Scythæ erat : qui, ut mos est Barbaris hujusmodi gentibus, omnem Romani generis sanguinem diis suis propinare deoverat. Duo tunc Gothorum populi cum duobus potentissimis regibus suis, per Romanas provincias bacchantur. Quorum unus Christianus propiorque Romano, et, ut res docuit, timore Dei mitis in cæde. Is erat Alaricus, qui cum Gothis sub Theodosio milita-

verat. Quo moriente ejus filii imperatores facti, donativa paterna subtraxerunt, a Gothis sponte reipublicæ subjectis. Qua necessitate compulsi contra Romanos conspravere, quamvis Christiani doluerunt se ab imperatore spretos, regem Alaricum creant. Relicta Pannonia, penetrant Italiam. Honorius quidem Ravennate urbe regia residebat imperator. Cujus voluntate et jussu properabant ad Gallias absque læsione Italiæ, sed Stiliconis facto sævientes, non solum Italiam diripiunt, sed et Romam invadunt. Alius vero paganus Barbarus et vere Scytha Radagaisus, qui non tantum gloriam aut prædam quantum inexasurabili crudelitate ipsam cædem armaret; et hic jam sinu receptus Italiæ Romam e proximo trementem terrore quassabat. Assunt Uldin et Sarus Hunorum et Gothorum duces presidio Romanorum. Itaque pietate Dei conterritum divinitus Radagaisum timor in Fesulanos montes coegit, ducenta millia hominum in aspero montis jugo conclusa, agmina, quibus dudum angusta videbatur Italia, latenti spe in unum ac per unum verticem trusa, ubi esurientes illi tam immanes hostes sitientes languentesque interfecti sunt. Igitur rex Radagaisus solus spem fugæ sumens, clam suos deseruit, atque in nostros incidit. A quibus captus et paulisper retentus, ac deinde interfectus est. Tanta vero multitudo captivorum Gothorum fuisse perhibetur, ut vilissimarum pecudum more, singulis aureis passim greges hominum venderentur. Interea comes Stilico, cui summa Hesperiarum negotia Honorius commiserat, et pater Theodosius moriens hoc fieri decreverat, fastu superbiæ elatus, parvipendens quod sub imperatore imperabat, Eucherium filium suum imperatorem facere deliberat. Quamobrem Alaricum Gothorum regem pro pace optima et quibuscumque sedibus suppliciter ac simpliciter orantem, occulto fœdere corrupit, publice bellum denuntians, ut pegata pacis copia ad terrendam rempublicam excitaretur. Qui non solum Gothos, sed et Alanos, et Suevos, Wandalos ipsos, etiam Burgundiones, in arma sollicitans, pulsare Gallias voluit, sperans miser sub hac necessitate imperium filio contradere, et barbaras gentes tam facile comprimi posse, quam commoverat. Itaque ubi imperatori Honorio exercitulque Romano hoc tantorum scelerum schema patefactum est, commoto justissime exercitu, occisus est Stilico, qui ut unum puerum purpuram indueret, totius generis humani sanguinem dedit. Occisus est Eucherius, Adest Alaricus, trepidam Romam obsidet, turbat, irrumpit urbem: dato tamen præcepto, ut si qui ad sancta loca, præcipueque in sanctorum apostolorum Petri et Pauli basilicas confugissent, hos imprimis inviolatos, securosque esse siperent; tum deinde quantum possent prædæ inhiantes, a sanguine temperarent. Accidit quoque quo magis urbis irruptio indignatione Dei acta, quam hostis fortitudine probaretur, ut beatus Innocentius Romanæ urbis episcopus, tanquam justus Loth subtractus a Sodomis occulta Dei providentia apud Ravennam urbem tunc

A positus, peccatoris populi non videret excidium. Discurrentibus per urbem Barbaris, forte unus Gothorum, potens et Christianus, sacram Dei virginem jam ætate provectam, in quadam ecclesiastica domo reperit. Cumque ab ea aurum argentumque honeste exposceret, illa fideli constantia esse apud se plurimum, et mox afferendum spondit ac protulit. Cumque expositis opibus attonitum Barbarum magnitudine ponderis et pulchritudine, ignota etiam vasorum qualitate intelligeret, virgo Christi ad Barbarum ait: Hæc Petri apostoli sacra mysteria sunt. Præsumo, si audes, de facto tu videris. Ego quia defendere nequeo, tenere non audeo. Barbarus vero ad reverentiam religionis, timore Dei et fide virginis motus, ad Alaricum hæc per nuntium retulit. Qui continuo reportari ad apostoli basilicam universa, ut erant, vasa imperavit; virginem etiam, simulque omnes, qui se adjungerent Christianos, illo cum defensione deduci. Ea domus a sanctis sedibus longo, ut fertur, et medio interjectu urbis aderat. Itaque magno spectaculo omnium disposita per singulos, singula, et super capita elata palam aurea atque argentea vasa portantur, exsertis undique ad defensionem gladiis, plam pompam munites, hymnos Deo Romanis Barbarisque concinentibus, publice canitur. Igitur in ea irruptione Placidia Theodosii principis filia Arcadii et Honorii imperatorum soror, ab Ataulfo Alarici propinquo capta atque in uxorem assumpta, quasi eam divino judicio velut speciale dignus obidem Roma tradiderit, ita juncta potentissimi Barbari regis conjugio multo reipublicæ commoda fuit. Alaricus autem mira Dei dispensatione urbem irrumpit atque vastavit, populumque qui in multis Deum offenderat Romanum, magis terrore quam cæde corripuit; post triduum ab Urbe discessit. Quo mortuo Ataulfus qui Gothorum rex mox fuerat creatus, et Placidiam sororem imperatorum duxerat, uxorem cum consensu Honorii Italiam reliquit, et citato gressu ad Gallias tendit, quas diversæ occupant gentes barbaræ.

CAPUT VI.

De diversis gentibus, quæ se infuderunt per Gallias.

Interea ante biennium Romanæ irruptionis excitate per Stiliconem gentes Halanorum, ut dixi, Suehorum, Wandalorum, multæque cum his aliæ Rhodanum transeunt, Gallias invadunt, directoque impetu Pireneum usque perveniunt, cujus obicæ ad tempus repulsæ per circumjacentes provincias refunduntur. His per Gallias bacchantibus, apud Britannias Gratianus municeps ejusdem insule tyrannus creatus et occiditur. Hujus loco Constantinus ex infima militia propter solam spem nominis, sine merito, virutis, eligitur. Qui continuo ut invasit imperium, in Gallias transit. Ibi sæpe a Barbaris incertis federibus illusus, detrimento magis reipublicæ fuit. Misit in Hispaniam judices, quorum occasione Barbari Pirenei custodia prodita, claustrisque patefactis, cunctas gentes quæ per Gallias vagabantur, Hispaniarum provinciis immittunt, isdemque ipsi adiu-

1239 guntur. Ubi actis aliquandū magnis cruentisque A
discursibus, post graves rerum atque hominum va-
stationes, habitā sorte et distributā possessione reso-
derunt.

CAPUT VII.

*De tyrannīs sub Honorio emergentibus, subito et ex-
stinctis. De Constantio et ejus fideli consule, quem
deintra creavit consulem.*

Itaque Honorius Imperator videns tot oppositis
tyrannīs nihil adversus Barbaros agi posse, ipsos
prius tyrannos deleri jubet, Constantio comiti hujus
belli summam committens. Constantius autem comes
in Galliam cum exercitu profectus, Constantinum
imperatorem apud Arelatē civitatē clausit, cepit,
occidit; filiumque ejus Constantem Gerontius apud
Viennam interfecit, et in locum ejus Maximum B
quendam substituit: ipse vero Gerontius a suis mi-
lilibus occisus. Maximus vero exitus purpura, desti-
tutusque a militibus Gallieans aufugit. Jovinus postea,
vir Galliarum nobilissimus, in tyrannidem mox et as-
surrexerit, cecidit. Sebastianus frater ejusdem hoc
solum elegit, ut tyrannus moreretur. Nam continuo
ut creatus, occisus est. Attalus vero inter tyrannos
Honorii delegit. Qui cum Aphricę consulum associ-
tus esset, inde elatus supercilio, Sabinum domesti-
cum suum virum ingenio callidum industriaque so-
lertem, et sapientem si animi vires tranquillis stu-
diis accommodavisset, generum allegit, quem pro
indignitate periculorum suspicione interfecit; at-
que aliquandū Africā ab eo annona extra ordinem
delecta, ipse tandem cum immensa certe tempori-
bus nostris salis incredibili classe navium Romam
contendit. Nam habuisse tunc tria millia septingenta
naves dicitur. Quem numerum ne apud Xerxem qui-
dem, præclarum illum Persarum regem, et Alexan-
drum Magnū, vel alium quemquam regum fuisse,
historia ferunt. Is simul cum agmine militum ad
urbem pergens littore egressus est, occursum comitis
Marini terribis, et in fugam versus, arrepta navi,
solus Carthaginiem rediit, atque ibi continuo militari
manu interfecit. Hunc omnem catalogum, ut
dicitur, vel manifestorum tyrannorum, vel inobedi-
entium ducum, optima Honorius imperator religione
et felleitate serre meruit, et magna quidem. Constan-
tius comes industria et celeritate confecit, merito
sane, quia in his diebus præcipiente Honorio, et ad-
jurante Constantio, pax et unitas per universam
Aphricam Ecclesiæ catholicæ reddita est. Constan-
tius itaque comes apud Arelatē, urbem Gallie, consi-
stens, magna rerum industria Gothos a Narbona
expulit, atque abire in Hispaniam coegit. Gothorum
tunc populis Ataulfus rex præerat, qui post irruptio-
nem urbis, ac mortem Alarici, Placidia, ut dixi,
captivæ, et imperatoris in uxorem assumpta,
Alarico successerat, is, ut sæpe auditum atque ulti-
mo exitu ejus probatum est, satis studiose sectator
pæcis, militare fideliter Honorio imperatori ac pro
defensa Romana Republica impedire vires Gotho-
rum præoptavit. Qui apud Barcionem Hispanie

urbem dolo suorum occisus est. Post hunc Segoricus
rex Gothis creatus, nihilominus a suis interfectus
est. Deinde Valia successit in regnum: qui pacem
optimam cum Honorio imperatore, datis lectissimis
obsidionibus, pepigit. Placidiam imperatoris sororem
honorifice apud se honesteque habitam fratri reddi-
dit. Quam Honorius Constantio, qui eam revoca-
verat, matrimonio jungens, imperatorem apud Ra-
vennam creavit.

CAPUT VIII.

De Johannis tyrannide, et ejus matura morte.

Igitur Honorius, qui cum fratre Arcadio, tredecim
imperavit annis, ac deinceps cum Theodosio juniore
Arcadii fratris filio sexdecim, humanis rebus exces-
sit. Quo defuncto Joannes tyrannus Hesperiarum in-
vasit imperium. Contra quem Ardaburius a Theodo-
sio imperatore patricius dirigitur, qui sæpe contra
Parthos dimicando pugnaverit, ac feliciter vicerat.
Sed cum navigando Aquileiam tenderet cum exercitu
ventus mox contrarius surgens, perturbata classi,
appulit eum ad hostes. Qui comprehensus a tyranno
magnam æstuationem intulit imperatori. Qui solito
more se ad Domini contulit misericordiam, cum pre-
cibus et lacrymis pro liberatione patriæ et ducis fide-
lissimi instabat. Quid tunc imperatoris oratio præ-
valuit, dicendum reor. Angelus enim Dei sub sche-
mate pastoris eduxit Asparem Ardaburi filium, et
omnes qui cum eo erant, ac per paludem adjacentem
Ravennæ ad loca sperata pervenerunt, unde nullus
aliquando transisse fertur. Tunc ergo Deus inadibi-
lem terram fecit adibilem. Transeuntē namque per
siccum paludis aquas non offenderunt, apertasque
invenientes civitatis Ravennæ portas tyrannum quo-
que detinuerunt. In ea namque civitate tyrannus
degens, habebat exercitum. Tunc ergo pmissus
imperator reverentiam, quam circa Divinitatem ha-
bebat, ostendit. Dum enim circumspectaret, astanti-
um est ei tyrannum fuisse pereemptum. Quamobrem
fecit sermonem in populo dicens: Venite, si placet,
relinquentes hanc voluptatem, et pergentes ad Ec-
clesiam gratificos Deo solvamus hymnos, cujus ma-
nus tyranni præsumptionibus obviavit. Quo dicto
spectaculo cessante, per medium circum euncti cum
eo concorditer gratias agentes, ad ecclesiam conve-
nerunt, ita ut tota civitas una videretur ecclesia,
venientes ad locum orationis jugi die gratias Domino
retulerunt. Igitur, occiso tyranno, cogitabat Theodo-
sius imperator, cui deberet Hesperiarum regna com-
mittere. Tunc Valentinianus erat valde puer, natus
ex matre Placidia ejus quidem amica, filia vero ma-
joris Theodosii, Arcadii et Honorii sorore de patre
Constantio, qui ab Honorio imperii jura susceperat,
parvoque tempore cum eo regnaverat. Hunc ergo
Valentinianum consobrinum suum Cæsarem factum
mittit ad partes Italiae cum quo matrem Placi-
diam, eique universam dispositionem commisit im-
perii.

CAPUT IX.

De gestis memoria dignis in partibus Orientis sub imperatore Theodosio. Item de Attico episcopo.

Igitur Valentiniano apud Ravennam coronam imperii assumente, et partibus occidentis regnante cum matre, quæ sub Theodosii imperio sceptis in Orientalibus evenerunt, et memoria habentur digna, aliqua summam prælibando carpiamus. Qua tempestate Atticus Constantinopolis erat episcopus: vir mirabilis in doctrina, religione, et largitate præcipuus. Cujus inter cætera, dum quidam Judæus jaceret paralyticus, medicorum omnium medelis atque Judæorum superstitionis purgationibus adhibitis, nihil sibi prodesse sensisset, demum cæteris desperatis, ad Christi se contulit sanitatem. Hoc velociter episcopo Attico nuntiatur: quem catechumenum factum, et spem Christi promittens, deportare cum lecto præcepit ad baptismum. Verum Judæus paralyticus, baptismum vera fide suscipiens, cum de fonte fuisset levatus, ægritudine repente privatus est, et de cætero sanus fuit. Hanc igitur curam virtus Christi etiam eo tempore demonstravit. Quia causa plurimi paganorum credentes baptizati sunt. Atticus autem largus sic erat, ut non solum pauperibus suarum parochiarum, sed etiam in vicinis civitatibus multas pecunias pro egentium consolatione transmitteret. Callipio namque presbytero Ecclesiæ Nicænæ trecentos aureos direxit, hæc mandans: Hos trecentos solidos expende sicut volueris, et maxime illis qui petere confunduntur, et non eis qui propter ventrem magis negotiantur. Ex talibus tantum rem observa, ut nutrias indigentes. Is namque eidem Callipio mortem suam longe ante prædixit, quo dicto non est mentitus. Qui etiam quendam Judæum baptizaverat, qui tamen Judæus, turpis invari gratia, per diversas hæreses sæpius baptizabat, et hac arte pecunias congregabat. Postremo ad Ecclesiam iterum venit orthodoxorum. Cui post jejuniarum tempus præparatur baptisma, vestis congrua. Cumque foris fuisset impletus, deducitur Judæus ad baptizandum. Tunc quædam Dei virtus invisibilis aquam disparere præcepit. Cumque presentes non cogitantes Dei virtutem, aquam per cuniculum proprium defluxisse suspicarentur, diligenter undique clausum rursus impleverunt fontem, et denuo deducto Judæo, aqua disparuit. Tunc sacerdos, Quid mali, inquit, fecisti, o homo? An certe nesciens baptismate jam potius es? Ob hæc rem cum diversi concurrerent, quidam Judæum recognovit, quem baptizatum ab Attico episcopo ipse susceperat, et hoc modo illius fraus universis apparuit.

CAPUT X.

De Marutha et Attico episcopis, et de præliis contra Parthos pro Christianis susceptis.

Eo tempore Maruthas Mesopotamenus episcopus insignis habebatur, quem Theodosius imperator legationis gratia ad Persarum regem direxit. Qui veniens in Persidem ad Sigerdem regem nimio dolore capitis ex longo tempore vexatum invenit: qui nul-

lis magorum incantationibus, aut sacerdotum suorum purgationibus, vel etiam medicorum studiis, curari potuit. Quem venerabilis episcopus sola oratione sanavit, et a filio ejus molestissimum dæmonium fugavit. Quam ob rem apud Persas Christianitas est dilatata, et magorum illius fraudes detectæ. Quibus etiam diebus Judæi habitantes in Creta, sollicitati sunt a quodam, qui se Mosem legislatorem a cælo ad eos denuo missum testabatur, monens ut omnes suas relinquere possessiones atque pecunias, quoniam illo doctore per siccum mare, ad re-promissionis gaudia pervenirent. At illi, hæc spe capti, omnia contempserunt sua. Cumque venisset dies quam designaverat seductor ille, deduxit eos ad quamdam rupem declivius incumbentem, jussitque ut thaurarum (sic) B schemate semetipsos evolverent. Hoc ergo faciebant priores; et cum venirent ad rupes, repente moriebantur, tam dilacerati acutis rupibus, quam in aqua necati. Plures tamen mori poterant, nisi Deo providente quidam viri Christiani supervenissent piscatores atque negotiatores, qui alios cum necarentur, eripientes recreaverunt. Qui autem evaserant cum voluissent illum perimere seductorem, repente disparuit: quem dæmonium suspecti sunt fuisse. Pro hac itaque passione multi tanquam Cretensium Judæorum ad Christianam conversi sunt fidem. Igitur Theodosius pacta Persarum rupta pro Christianis ab Attico susceptis episcopo, vel ab aliis in orbe Romano: qui dum persequerentur a rege Persarum inde fugissent; sed dum repeteret eos idem rex, a religioso principe C minime sunt redditi. Nefas enim ducebat, ut fideles ad se confugientes infidelibus redderet ad poenas. Magis enim bella suscipere elegit, quæ per Ardaburum militiæ magistrum streque sunt gesta. Is enim Persicam regionem per Armeniæ fines ingrederens, unam ejus provinciam Azamensem valde vastavit. Cui cum plurimo exercitu Narseus dux Parthorum occurrit, factaque congressione dextris est. Sic et aliis præliis, Domino auxiliante, duces, et exercitus pmissimi principis superiores et victores inventi sunt: hoc illis prædicantibus angelis, ut confiderent et orarent, et Deo crederent, quia Romanos victoria sequeretur, dicentes se mediatores belli directos a Deo. Tandem in confinio Mesopotamiæ congressione facta fortissimus Persarum exercitus, qui ab eis D immortalis dicebatur, a Romanis cæsus est. Porro rex Persarum infortunii sui causas agnoscens, legationem Romanorum suscipiens, pacem cum eis composuit. Et hoc modo bellum propter Christianos exortum, de Parthorum regione cessavit.

CAPUT XI.

De Theodosii vita optima et uxoris.

Itaque erat imperatori filia ex Eudocia nomine Eudocia. Hanc Valentinianus consobrinus ejus Hesperiarum partium ab eo factus imperator petiit uxorem. Cumque Theodosius annasset, Valentinianus, muniens Hesperias, Constantinopolim venit ad nuptias. Quibus celebratis, uxore sumpta, reversus est. Theodosius igitur imperator pro beneficiis sibi

calidit a Deo gratias refererat, plurimis honoribus A
Christe sua vota componens, conjugemque suam
Eudoxiam ad Hierosolyman destinavit. Hoc enim et
ipsa votum habuerat, si filiam videret nuptam. Quae
tam Hierosolymis ecclesias constituitas, quam per
singulas civitates positas honoravit: cum pergeret,
et extra domum remearet Theodosius. Itaque regaliter
manus atque nutus nihil habuit tepidum, sed sic
fuit sapiens, ut inter fabulantes experimentum cre-
deretur habere causarum. Perdurabat in frigore
similiter et in aestu, plerumque jejunabat, et maxi-
me iv feria et vi studio Christianitatis, nec aliter
quam monasterium regalia videbatur. Ipse namque
matutino ad aras sorores pergens, divinas dicebat
laudes, Quam ob rem etiam sacras litteras sine co-
dice recitabat. Loquentibus episcopis velut olim sa-
cerdos factus, ex divina lectione respondebat, con-
gregabatque sacros codices, et quoscunquelibet eo-
rum interpretes seu expositores. Patientia atque
clementia universis hominibus eminebat: operibus
iram, tristitiam, libidineque devincens, et in nullo
se ulcisci desiderans. Dum igitur a quodam familia-
rum interrogaretur, cur nullum se cadentem morti
subjiceret: Ultima, inquit, esset mihi possibile ad
vitam etiam mortuos revocare! Sic enim fuit cle-
mens, ut si quando quispiam dignum aliquid morte
committeret, nec usque ad civitatis portas mortuus
perveniret, sed ex ejus clementia continuo re-
vocatio sequebatur.

CAPUT XII.

*De reliquiis beati Stephani per Orosium ad Occiduum
porrectis.*

Igitur Theodosio regnante cum patris sui Hono-
rio, vel consobrii deinceps Valentiniano Constantil
ffio, ut omnia repetamus breviter, quae gesta sunt.
Lucianus presbyter, cui revelavit Deus locum se-
pulchri et reliquiarum beati protomartyris Stephani,
scripsit ipsam revelationem Graeco sermone ad om-
nium ecclesiarum personam. Quam revelationem
Avitus presbyter, Hispanus genere, in Lathrum ver-
tit eloquium, et adjecta epistola sua per Orosium
presbyterum occidentalibus porrexit. Qui etiam
Orosius ad loca sancta perveniens, quo cum Augu-
stinus ad Hieronymum pro ratione discenda animae
miserat, reliquias beati Stephani accepit, et pa-
triam reversus primus contulit Occidenti. Miracula
vero, quae Dominus per venerandas reliquias beati
Stephani gessit, eisdem diebus in Africa, externus
doctor Augustinus plurima et valde miranda, quae
pro certo reverat facta, in libris de Civitate Dei con-
scripsit. Cujus ingenii tot exstant volumina sano
sensu et irreprehensibili ratione edita, ut quidam
doctorum de eo ita dixerit: Mentitur, qui se totum
legisse fatetur. Illo etiam jubente, Orosius discipulus
ejus praedictus libros vii adversus gentes nobiliter
et utiliter composuit.

CAPUT XIII.

*De diversis apud Africam et Britanniam gestis, et
obitu Augusti, et hinc Theodosii principis.*

Qua etiam tempestate Africana provincia, per
Bonifacium comitem Wandalis tradita, et a Ro-
mano jure subtracta est. Qui Bonifacius dum in of-
fensam Valentiniiani venisset, malo publico se defen-
dere voluit; invitatoque ab Hispanis Girzerico Wan-
dalorum rege, qui interfecerat Ermengarium re-
gem Saevorum, injuriam sanctae Eulaeae in eodem
aer si nolens ulciscitur. Considerant enim Wandali
in Betica Hispaniae regione, annis 54. Hinc trans-
eunt in Africam cum omni familia, Alanis secum
junctis et Gothis, omnia ferro, flamma, rapinis simul
et Ariana impietate foedaverunt. Tunc beatus Au-
gustinus Hipponensis episcopus et omnium doctor
Ecclesiarum, ne civitatis suae ruinam videret, tertio
obsidionis ejus mense migravit ad Dominum, v Kal.
Sept., cum vixisset annis 76. Quo tempore Wandali,
capta Carthagine, Siciliam quoque deleverunt. His
in diebus Agetius dux utriusque militiae patritius
appellatur. Qui Burgundiones contra Romanos rebel-
lantes perdomuit: caesa viginti millia Burgundionum,
Gothorum vero auxilia eis praebentium novem mil-
lia. Qua tempestate Britoni Scotorum Pictorumque
infestationem non ferentes Romam mittunt, et sui
subjectionem promissa contra hostem auxilia flagitant.
Quibus statim missa legio magnam Barbarorum
multitudinem sternit, caeteros Britanniae finibus pel-
lit. Haec legio domum reversura praecipit sociis, ad
C arcendos hostes, murum trans insulam inter duo
maria statuere, qui absque artifice et magistro ma-
gis cespite quam lapide factus, nil operantibus pro-
fuit. Nam mox ut discessere Romani, adfectus na-
vibus prior hostis, quasi maturam segetem, obvia
quaeque subjicit, caedit, calcat, devorat. Iterum pe-
titori auxilia Romam advolant. Quae impetrata, ca-
sum hostem trans maria fugant, conjunctisque sibi
Britannis, murum non terra ut ante, et pulvere, sed
saxo solidum inter civitates quae ibidem ob metum
hostium fuerant factae, a muro usque ad mare collo-
cant. Sed et in litore meridiano maris, quia et inde
hostis timebatur, turres per intervalla ad prospic-
tum maris statuunt. Sic vale dicunt sociis tan-
quam ultra non reversuri. Tunc equidem ad Scotas
D in Christum credentes ordinatus a papa Coelestino
Palladius primus episcopus mittitur. Igitur recedente
a Britannia Romano exercitu, hoc cognoscentes
Scoti et Picti revertuntur, et totam aq aquilone
insulam pro indigenis murotenus capessunt. Nec
mora, casis, captis, fugatis custodibus muri, et ipso
interrupto, etiam intra illum crudelis praedo grassatur.
Mittitur epistola lacrymis aermnisque referta
ad Romanae potestatis virum Actium ter consulem,
viginti tertio Theodosii principis anno, petens auxi-
lium, nec impetrat. Interea fames dira ac famosis-
sima profugos infestat. Qua coacti, quidam hostibus
dedere manus; alii de montibus, spelunca ac salti-
bus strenue repugnabant, ac strages hostibus de-

bant. Revertuntur Scoti domum, post non multum tempus reversuri. Picti extremam insulæ partem primum et deinceps inhabitaturi detinent. Famem præfatam magna frugum opulentia, opulentiam luxuria, et negligentia, negligentiam læs acerrima, et acrior mox hostium novorum, id est, Anglorum, plaga secuta est. Ergo his ita gestis partibus Orientis et Occiduis, Theodosius moritur Constantinopoli, post Honori obitum anno vigesimo sexto regni, ætatis suæ quadragesimo octavo, post quem Martianus a militibus et ab exercitu Augustus appellatus, sublimatur in regnum.

CAPUT XIV.

De præliis Hunorum regis contra Romanos, et alias gentes.

Interea Hunorum rex Attila vimetos secum Gepidas cum Ardarico, Gothosque cum Valamir, diversasque alias nationes suis cum regibus, omnem Illyricum Thraciamque, et utramque Daciam, Misiam, Scythiam populatus est. Contra quem Argenisidus magister militum Misie egressus, ad Marcionopliam fortiter dimicavit, qui equo sub se decidente præventus est, et nec sic quiescens bellare, occisus est. Igitur Attila multis triumphis diversarum gentium atque plurimorum regum, quos subjecerat suæ ditioni, obsequiis elatus, subjectione etiam Ostrogotorum tumidus, Gallias invadere Vesegothasque opprimere præparabat. Misit itaque ad Valentinianum imperatorem legatos, simulans pacem, dicendo quod ob injuriam Romanorum ulciscendam properaret ad Occidentem, ut deletis Vesegothis aliisque nationibus partes Galliarum atque Hispaniam, quas illi tenebant, reipublicæ redintegraret. Regem vero Vesegotharum sollicitare nisus est, ut pariter cum eo Romanum invaderet imperium et æqua possiderent forte. Sed dolus non latuit imperatorem. Qui celeriter per Aetium qui Gallis tunc præerat patritium, Theodericum Gothorum regem partibus suis favere fecit. Hinc jam truculentissimus rex Attila Galliarum civitates atque oppida longe lateque subversa, ad evertendam Aurelianorum urbem festinus properabat. Tunc per beatissimum Anianum Aurelianorum episcopum tam Aetius Romanorum patritius, quam et Gothorum rex Theodericus, cum filio suo Thorismodo, fœderati, obviam ire Hunis festinabant, congregatis undique bellatoribus adversus regem ferocem. Hi enim adfuerunt eorum auxiliatores, Franci, Sarmatæ, Armorici, Burgundiones, Saxones, Riparienses quondam milites Romani, nonnulli etiam Celtici, et Germani. Attila vero dum multas nationes multosque reges, quos ditioni suæ subdiderat, secum haberet, Ostrogothorum exercitus præminebat. Fit prima congressio, ut ferunt, circa Ligerim, sed protractum est bellum, et in campis Catalaunicis, qui Mauriaci vocantur, atrox bellum et pertinax conseritur, cui simile in paucis antiquorum invenitur gestis. Rex enim Attila circa horam diei nonam fieri certamen censuit, ut si essent victores sui, longius prosequendo interci-

dente nocte ad castra remearent, sin autem victi, noctis præsidio juti, vires resumerent. Quo bello famosissimo, 165,000. ab utrisque partibus cæsa referuntur, exceptis 45,000. Francorum et Gepidarum, qui mutuis vulneribus conciderunt. Itaque Theodericus Gothorum rex ibi occubuit. Attila rex victus in castra, quæ de plaustis præparaverat, se recepit. Aetius autem Thorismodum Theoderici regis interfecti filium sollicitans, ne fratres illius patris occisi invaderent regnum, mox ad Tolosam ire coegit, quæ sedes erat Vesegotharum regni. Attila vero per legatos monuit simulans amicitias, ut cito ad sua rediret regna, antequam novi hostes circumfusi majora sibi inferrent detrimenta. Ipse autem Aetius utrosque reipublicæ deputans hostes, sic negotio infecto discessit. Attila autem nacta occasione, discessu Vesegotharum jam securus, Gallias relinquens, ad oppressionem Romanorum movit proclivum. Primaque aggressione, Aquiliensem diu obsidebat civitatem, quam captam ita penitus delevit, ut vestigia ejus ruinæ vix appareant. Inde audacior factus, Mediolanum occupat metropolim, pariter et Ticinum regias urbes, et æquali sorte dejicit vicinæque loca sæviens demolitur. Cumque Romanus intentus esset opprimere, Leo papa per se accedens ad eum, mitiorem reddidit. Qui, deposito furore, ultra Danubium promissa pace discessit.

CAPUT XV.

De Aetii nece et deprædatione Romæ per Wandalos.

Aetius autem patritius, magna Occidentalis reipublicæ salus, ab hostibus liberata Gallia, revertitur in Italiam. Denique factione Heraclii spadonis a Valentiniano principe occiditur, cum quo Hesperiarum cecidit regnum. Valentinianus autem a satellitibus Aetii, quos sibi delegerat milites, dolo Maximi perfossus, interiit, imperium quoque ejusdem Maximus invasit. Qui cum reipublicæ profuturus per omnia crederetur, non sero documento quid animo habebat probavit. Siquidem interfectores Valentiniani in amicitiam recipit, uxorem ejus Augustam amissionem viri lugere prohibuit, et intra paucissimos dies in conjugium suum transire coegit, sed hac incontinentia non diu potitus est. Nam post alterum mensem nuntiato ex Africæ Gaizerici regis adventu, multisque nobilibus ac popularibus ex urbe fugientibus, cum ipse quoque, data cunctis abeundi licentia, trepide vellet abscedere, a famulis dilaniatus est, et membratim dejectus in Tyberim, sepultura quoque caruit. Post hunc Maximi exitum confestim secuta est multis digna lacrymis Romana captivitas, et urbem omni præsidio vacuam Gaizericus obtinuit, occurrente sibi extra portas S. Leone episcopo. Cujus supplicatio ita eum Domino agente lenivit, ut cum omnia potestati ipsius essent tradita, civitatem ab igni tamen et cæde atque supplicis servavit. Per quatuordecim igitur dies secunda et libera scrutatione omnibus opibus suis Roma vacuata est; multaque millia captivorum secum ducens, cum regina Eudoxia, quæ eum invitaverat, ut ferunt, et si-

habus ejus Carthaginem victor Gaizericus reversus est.

CAPUT XVI.

De restauratione Orientis imperii per Marcianum principem et gestis Germani episcopi apud Britones.

Igitur Marcianus Orientis imperator regnum, quod decessores prædecessoresque ejus per annos fere sexaginta vicissim imperantes minuerunt, divina permissione sic reparavit, ut exsultatio ingens cunctis accresceret sibi subjectis. Hic namque cum Avito Hesperiarum imperatore, quem Romani post Maximi necem tyranni et urbis depredationem Cæsarem creaverant, unanimitalis foedus composuit, qui tyrannique republicam concorditer administrantes rexerunt, demum sexto anno sextoque mense imperii sui Marcianus in pace obiit. Cui Leo successit in regnum. Avitus autem de Italia in Gallias secessit, ubi ab exercitu et Gothorum auxiliis destitutus reversus Italiam, episcopus in Placentia est factus. Cujus instinctu Theodoricus rex Gothorum contra Suevos movit exercitum, quoniam ipsi regiones quas Romanis reddiderant depredando vastabant. Fitque congressio contra Suevos in Tarracoenis Campania, ubi plurimi Suevorum extincti. Riccharius rex Suevorum fugiens novissime comprehensus et in custodiam trusus. Suevi, destructo eorum regno, tradiderunt se Theodorico regi Gothorum. Qua tempestate gens Anglorum sive Saxonum, Britanniam tribus longis navibus advenit. Quibus iter prosperatum domi fama referret, mittitur exercitus fortior, qui junctus prioribus primo hostes abigit. Deinde in socios arma vertens, totam prope insulam, ab Orientali ejus plaga usque ad Occidentalem igni vel ense subigit, confecta occasione quod pro se militantibus Britones sufficienter stipendia promissa non darent. Tunc hæresis Pelagiana Britannorum turbat fidem: qui a Gallianis episcopis sectantem querentes, Germanum Utissiodorensis Ecclesie episcopum et Lupum Treccasinum æque apostolicæ gratiæ antistitem fidei defensores accipiunt. Confirmant antistites fidem verbo veritatis stant et miraculorum signis. Sed et bellum Saxonomum Pictorumque adversus Britones eo tempore junctis viribus susceptum divina virtute retundunt. Cum Germanus ipse dux belli factus, non tubæ clangore, sed clamore alleluia totius exercitus voce ad sidera levato, hostes in fugam vertit immanes.

CAPUT XVII.

De crebris mutationibus principum. Et quo pacto Occidentis imperium amiserint Romani.

Leo, ut diximus, Orientis imperator post Marcianum factus, apud Ravennam autem Majorianus Cæsares ordinatus. Qui cum Theodorico rege Vesegotharum foedus iussit per legatos, et ab Emerita Hispaniæ civitate, quam tunc vastabat, ad Gallias est revocatus non tamen sine magna strage atque populatione Suevorum, aliarumque gentium Hispaniæ in diversis partibus habitantem, quas per duces suos

Theodoricus opprimere atque depradari jusserat. Majorianus autem imperator, pace composita cum Theodorico rege, tendit ad Hispanias, navesque preparare jusserat, ut inde transiret contra Vandalos in Africam. Sed dum pervenisset ad Carthaginem Spartariam, Vandali classem, quam preparare jusserat, invadunt atque diripiunt. Itaque imperator cepto negotio frustratus revertitur in Italiam et apud Terrenam occiditur, locumque ejus Severianus invasit, sed ipse, tyrannidis sæpe tertio anno vix expleto, Roma occubuit. Qua tempestate inter Francos et Burgundiones Divione gestum est prælium. Gundeiflo hoc dolose machinante contra fratrem suum Gaudebaldum, itaque Gundeiflus cum suis adversus fratrem suum, cum Francis dimicavit, fugatumque fratrem regnum, ipsius, paulisper obtinuit. Gaudebaldus autem Avemione se munxit. Eodemque anno resumptis viribus Viennam obsedit, et captum fratrem suum Gundeiflum interfecit, pluresque Burgundionum morte damnavit, regnumque fratris suo copulavit, et tenuit. Tunc Leo imperator Artemium divi Marciani generum ex Patrio Cæsarem ordinans, ad Hesperium destinavit imperatorem. Hinc per Ardaburem Asperis, filium Bigenem Getharum regem interemit. Qui etiam Basiliscum fratrem suæ Austæ contra Vandalos cum exercitu direxit in Africam. Qui navali prælio Carthaginem sæpe aggressus, pecuniis delinitus abscessit. Igitur Artemius illico ut Romam venit, Recimerem generum suum contra Alanos direxit virum egregium, qui et multitudinem Alanorum fugavit, et regem eorum Beorgum in primo statim certamine superatum interemit. Theodoricus ergo Vesegotharum rex crebram mutationem Romanorum principum cernens, Gallias suo jure visus est occupare. Quod comperiens Artemius imperator, Britonum solatia postulavit. Quorum rex Rotinus cum 12,000 venit, ut ferret auxilia: contra quos rex Vesegotharum Theodoricus innumerum ductans exercitum, diuque pugnans, Rotinum Britonum regem antequam Romanis conjungeretur, effugavit. Qui amplam partem exercitus amissam, cum quibus potuit, fugiens ad Burgundionum gentem vicinam, Romanisque eo tempore moderatam, advenit. Theodoricus vero rex Vesegotharum Arvernam Galliæ civitatem, Artemio principem jam defuncto, qui cum Ricimere genero suo in hoc bello sæviens, Romam trivisset, ipseque a genere peremptus, reliquit regnum Olybrio. Quo tempore in Constantinopoli Aspar, primus Patrigorum et Gothorum genere clarus cum Ardubure et Patriolo filiis, illo quidem olim patre patrio, hoc autem Cæsare generoque Leonis principis appellato, spadonum ensibus in palatio vulneratus interit, et necdum Olybrio octavo mense in regno ingresso veniente Glicerius apud Ravennam plus de præsumptione quam electione Cæsares effectus: quem, anno vix expleto, nepos Marcellini quondam patricii senatoris filius regno deficiens, in portu Romæ episcopum ordinavit, et ipse regnum obtinuit. Tantas va-

rietates mutationesque Romanorum principum Theodoricus cernens (ut diximus superius) Arvernâ occupavit civitatem, ubi tunc Romanorum dux præerat Cedicus, nobilissimus senatorum, et dum Avili imperatoris, qui ad paucos dies regnum invaserat, filius Gothi, capta civitate Arvernorum, Nabornam etiam invadunt. Contra quos Orestem magistrum militiæ Nepos imperator direxit. Orestes vero suscepto exercitu venit Ravennam, ibique moratus Augustulum filium suum imperatorem fecit. Quod audiens Nepos fugit Dalmatias, ibique regno privatus defecit, ubi jam Glicerius dudum imperator episcopatum Solonitanum habebat. Augustulo vero a patre Oreste in Ravenna imperatore ordinato, non multo post Odoacer, Torcilingorum rex, habens secum Scyros Herulos diversarumque gentium auxilios, Italiam occupavit, et Oreste interfecto Augustulum filium ejus de regno pulsum in Lucullano Campaniæ castello exsilio poena damnavit. Sic quoque Hesperium Romaniæ gentis imperium, quod septingentesimo nono Urbis conditiæ anno primus Augustorum obtinuit Octavianus, cum hoc Augustulo perit, anno decessorum prædecessorumve regni quingentesimo vigesimo secundo. Hinc jam respublica Romanorum partibus Hesperiarum, quæ hactenus gentibus imperaverat, regibus gentium gemens succubuit.

CAPUT XVIII.

De Theodoro Gothorum rege, qualiter obtinuit Italiam per Zenonis imperatoris datum. Et de gestis ejus.

Qua tempestate Leo imperator pro Thoma Chalconense per universum orbem singulis orthodoxorum episcopis, singulas consonantesque misit epistolas quid de eodem Thoma sentirent, rescribi sui postulans. Quorum adeo consonantia de vera Christi incarnatione suscepit omnium rescripta, ac si uno tempore unoque dictante fuissent universa conscripta. Quibus diebus Theodorus episcopus civitatis, quæ a Cyro Persarum rege condita, Cyriæ nomen habet, scripsit de vera incarnatione Domini Salvatoris adversus Eutychen et Dioscorum Alexandria episcopum, qui humanam in Christo carnem negant. Scripsit et Historiam Ecclesiasticam a fine librorum Eusebii usque ad suum tempus, id est, usque ad imperium Leonis hujus, sub quo et mortuus est. Tunc et Victorius, jubente papa Hilario, scripsit paschalem terminum 532 annorum. Leo autem nepotem suum Leonem manibus suis coronavit: quo facta imperatore, moritur anno decimo sexto imperii sui, itaque admodum puer Leo dum parvo superesset tempore, patrem suum Zenonem imperatorem constituens, rebus excessit humanis. Zenon autem annum decimum septimum Orientis rexit imperium. Cognita Theodorici prosperitatis felicitate, quod in Illyrico cum Ostrogotharum exercitu resedisset, postquam e Pannonia cum patre Theodomir, alias querendo sedes, profectus esset, vicinasque gentes ad quas accesserant, perdomitas subiugasset, missa

ad eum legatione, mandat Zenon ut ad se venire non dissimularet, memor etiam esset quantis honoribus sublimatus a Leone principe, dum fere decem annis prius obses apud eum esset, ad genitale solum et gentoris presentiam fuisset remissus. Theodoricus itaque nihil hæsitans ad regiam festinus venit urbem, ubi ab imperatore Zenone, benigne susceptus, magnificeque sublimatus, et consul ordinarius est factus. Nec tantum hoc, sed et equestrem statuam ab imperatore promeruit ante regiam collocari. Inter hæc ergo Theodoricus sub Zenonis imperio fœdere sociatus, dum ipse in urbe omnibus bonis frueretur, gentemque suam in Illyrico (ut diximus) residentem non omnino idoneam aut refertam audiret, elegit potius solito more gentis suæ labore querere victum, quam ipse otiose frui regi Romani bonis, et gentem suam mediocriter victitare, secumque delibens, ad principem ait: Quamvis nihil deest nobis imperio vestro famulantibus, tamen si dignum ducit pietas vestra, desiderium mei cordis libenter exaudiat. Cumque ei (ut solebat) familiariter facultas fuisset loquendi concessa: Hesperia, inquit, plaga quæ dudum decessorum prædecessorumque vestrorum regimine gubernata est, et urbs illa caput orbis et domina quare nunc sub regis Torcilingorum Rugorumque tyrannide fluctuat? Dirige me cum gente mea, si præcipis, ut et hic expensarum pondere careas; et ibi si adiutus a Domino vicero, fama vestræ pietatis irradietur. Expediit namque ut ego, qui sum servus vester et filius, si vicero, vobis donantibus, regnum illud possideam, quam ut ille hostis tyrannico jugo senatum vestrum partemque reipublicæ captivitatis servitio preuat. Ego enim si vicero, vestro dono vestroque munere, possidebo: si victus fuero, vestra pietas nihil amittit, imo, ut diximus, lucratur expensas. Quo audito, quamvis agere ferret imperator excessum ejus, nolens tamen eum contristare, annuit quæ poscebat, magnisque ditatum muneribus dimisit a se, senatum populumque ei commendans Romanum. Igitur egressus urbe regia Theodoricus, et ad suos revertens, cum omni gente Gothorum, qui tamen ei præbuerant consensum, Hesperiam tendit, rectoque itinere per Smirnos ascendit vicina Pannoniæ, indeque Venetiarum fines ingressus, ad Pontem Sontii nuncupatum castra metatus est. Cumque ibi ad reficienda corpora hominum jumentorumque aliquo tempore resedisset, Odoacer armatum contra eum direxit exercitum. Quem Theodoricus in campis Veronensibus magna strage delevit, castraque soluta diripuit, Italiam cum potiore audacia intrat, transactoque Pado amne, ad Ravennam regiam urbem castra compoñit. Tertio itaque anno obsessum Odoacrum regem ad deditioem coegit, hunc privatam regni dimittere. Hinc jam tota Italia Theodorico subiecta, tertio ingressus sui anno Italiam consulit imperatoris privatam suæ gentis vestitum deponens, regnum assumit amictum, quasi jam Gothorum Romanorumque regnator, his ita gestis prospere, gentem Francorum

cupiens federatam habere; missa legatione ad Leodovicum regem eorum, filiam ejus petens, impetratum matrimonio suo copulavit, ut Jordanis historicus refert, filiasque suas vicinis regibus in conjugio copulavit, unam Alarico Vesegotharum et aliam Sigismundo Burgundionum, neptemque sua Amalaburgam Thuringorum regi Emnenfrido, sororem vero suam regi Wandalorum Trasemundo dedit, cupiens sic genus suum nobiliter dilatare. Quo tempore Joannes Romanæ Ecclesiæ pontifex Constantinopolim veniens, ad portam quæ vocatur Aurea, populorum turbis ei occurrentibus, in conspectu omnium roganti, cæco lumine reddidit. Qui domo rediens Ravennam venisset, Theodoricus eum cum comitibus carceris afflictionè peremit, invidia ductus, quia catholicæ pietatis defensor Justinus eum honorifice suscepisset. Qui etiam Symmachum patricium nullis existantibus causis dum trucidari Ravennæ fecisset, ira percussus divina et ipse anno sequenti ibidem arbitraria morte periit, anno tricesimo sui Italici regni, succedente in regnum Atalarico nepote ejus. Legimus enim in Dialogo S. Gregorii quemdam sacerdotem visibiliter vidisse Theodoricum vincum trahi a Joanne pontifice et Simmacho patricio ad ollam ignis Siciliensis.

CAPUT XIX.

De Zenone principe, qualiter amissum imperium receverit, et successore ejus Anastasio.

Igitur Zenon imperator Chalcedonia dum degeret, Augusta socrus sua Basiliscum germanum suum in urbe Augustam appellavit. Quod audiens Zenon secessit Isauriam, ne causa sui civilibus bellis aliquod incommodum proveniret. Basiliscus quidem ut fugam Zenonis cognovit, lætatus est, sed non diu, quoniam Zenon reversus in regnum et a suis receptus Basiliscam exilio damnavit. Quidam autem illius nomine, Zenoni in privata vita amicissimus, dum secreto detraheret Augustæ Ariagnæ, in zelum concitavit Augustum. Qui deliberans eam perimere, uni suorum tacite rem demandavit. Quod dum ille agere videretur, cuidam cubiculario hoc prodidit. Quod cum regina comperisset, subterfugit ad Acatium episcopum, posteraque die Zenon rem æstimans perpetratam, dum luctum quemdam quasi gerens meminim suscepit, Acatius episcopus ingressus, et facti arguit imperatorem, Augustamque suspitionis innoxiam compromittit, acceptaque fide Augusta revertitur. Illius autem ab urbe discessit assumpta tyrannide: ab exercitu principis occiditur, Zenon vero in pace quievit. Anastasius autem, subito assumptus ab Augusta, imperator simul et maritus innotuit, regnavitque annis 28, tam infeliciter ut diversis inimicorum vallatus agminibus tam exteruam quam et tyrannorum, sæpius moerens et gemens, nullam suorum vindictam meruit audire inimicorum, quia nec ipse jura servavit Ecclesiæ, sed, favens hæresi Euthycis, catholicos est persecutus, ipse autem divino fulmine periit.

CAPUT XX.

De persecutione Catholicorum a regibus Wandalorum. Et quid in diversis partibus gestum sit.

Qua tempestate Honoricus rex Wandalorum Anianus catholicas ecclesias clausit, plebem variis affectu supplicii. Et quidem ab innumeris manus abscidens et linguas, nec tamen loquelam catholicæ confessionis eripere potuit. Itaque Trasemundus successor Honorici Wandalorum rex et ipse ecclesias catholicas clausit, et plures episcopos exilio damnans Sardiniam misit. Tunc Symmachus papa inter multa ecclesiarum opera, quæ vel a fundamentis creavit, vel prisca renovavit, et juxta basilicas sanctorum Petri et Pauli, atque Laurentii pauperibus habitacula construxit, et singulis annis per Africam vel Sardiniam episcopis qui in exilio erant, pecunias et vestes ministrabat. Quibus diebus Heldericus Wandalorum rex episcopos quos antecessores sui exilio damnaverant reverti fecit, et ecclesias restaurare jussit, hæreticas submovit profanationes, Bonedictus itaque abbas mirabilibus vita et moribus insignis claruit, virtutesque illius beatus Gregorius papa in libro Dialogorum scripsit. Eo etiam tempore Sigismundus rex Burgundionum a suis Francis traditus est. Quem secum Franci in habitu monachi deducentes cum uxore et filiis, demum in puteum projicientes, necaverunt. Post cujus necem Clodomeris rex Francorum contra Burgundiones dimicans (ut fertur) in prælio occiditur. Boetius etiam patritius, qui arithmeticam Latino sermone nobiliter duobus libris ediderat, aliosque libellos elegantissime conscripserat, novissime damnatus exilio, post libros Consolationis Philosophicæ, quæ metrico stylo atque prosaico luculentissime dictaverat, in territorio Mediolanensi occiditur.

CAPUT XXI.

De Belesario consule Justiniani, qui in Africa Wandalos delevit, et in Italia Gothos contrivit, qui etiam contra Parthos dimicavit.

Quo tempore Justinus imperator, consulens utilitatibus reipublicæ, Justinianum nepotem ex sorore sua successorem designans imperii, moritur. Justinianus per annos 38 Orientis tenuit imperium. Cui post diuturna bella plurimosque labores contra Parthos gesta, per legatos fœdus cum rege Parthorum initum est. Igitur hac securitate pacis compositæ, Justinianus Romanum de finibus Parthorum exercitum [revocavit]. Hinc jam Belesarium delegit consulem, eumque cum exercitu ad Australem plagam contra Wandalos mittit. Qui, favente Domino, qua venerat facilitate, ea celeritate Wandalos superavit, Lybiamque ad corpus totius reipublicæ jungens, Wandalorum gentem delevit. Carthago quoque anno excessionis suæ nonagesimo sexto recepta est, pulsus devictisque Wandalis et Gildemero rege eorum capto, Constantinopolim misso, in urbe regia principi oblatus, spectante populo, imperator per Belesarium de Wandalis triumphavit. In Italia vero Theodorico rege defuncto, Atalaricus nepos ejus, ipso ordinante,

successit, septem annos quamvis pueriliter vivens, A matre tamen regnante Amalasuonta, degebat, quando et Gallias diu tentas Francis repetentibus reddidit, mortuoque Atalarico, mater sua Theodohadum consobrinum suum regni participem faciens, non post multum, ipso iubente, occisa est. Et quia dudum se cum filio suo commendaverat principi Justiniano, is mortem ejus audiens doluit, nec passus est inultam transire; sed mox eundem ducem belli, qui Pœnorum demitor fuerat et de epibus Wandalicis triumphans adhuc in fascibus erat, agmini diversarum proponens nationum, ad partes Hesperias destinavit: qui primo accessu mox Siciliam pervadit, duce ejus Sinderith superato, ubi dum aliquantum temporis ob ordinandam patriam resideret, comperit in Africa civilia bella intestinaque prælia debacchari. Nam Stotzas pene ultimus militum, et Marcini clientulus magistri militum, tyrannidem arripens, auctorque seditionum effectus, Cyrillum, Marcellum, Faram, aliosque diversos iudices dolo peremptos, in ducem Solomonem sæviebat, totamque Africam tyrannico ritu vastabat. Dimisso ergo Belesarius a Sicilia in Africam pelago, solita felicitate rebelles fugat, provinciam liberat, Solomonemque rursus Carthagine collocans Siciliam redit. Ubi mox Evermud Theodohadi Gothorum regis gener, qui contra eum cum caereitu venerat, cernens prosperitatum consulis, ultro se ad partes dedit victori, hortaturque ut jam amelanentem suoque adventu suspectam veniret ad Italiam. Constructo ergo Belesarius exercitu, et tam navali quam æquestri agminæ vallavit Neapolim, paucisque diebus eam obsidens, per aqueductum nocte invasit, et tam Gothi qui aderant quam Romanis rebellantibus interfectis, urbem plenissime spoliavit. Quod Theodohadus animadvertens, Vitigis unum inter alios ductorem exercitus proponens, contra Belesarium virgilit. Qui cum Campaniam ingressus, mox ad campos venisset barbaricos, illico exercitus consona voce regem denuntiat Vitigis. At ille regno sublimatus, directis e sociis Theodohadum Ravennam revertentem exstinguit, regnumque suum confirmans expeditionem solvit, et, privata conjuge repudiata, regiam puellam Mathesuentam Theodorici regis nepotem sibi plus vi copulat quam amore. Dumque ille novis nuptiis delectatur Ravennæ, consul Belesarius Romanam urbem ingressus est. Excepitque ab illo populo quondam Romano et senatu jam pene ipso nomine enim virtute sepulto, confestim vicinæ occupat loca, urbium oppidorumque munimina. Primaque Getica congressione Honnile ductante exercitum per Usinum [Perusium] ad oppidum Belesarius Gothos superat, et plusquam 7,000 trucidatis, reliquos Ravennam usque pertulit. Secundo vero cum ipso Vitigis Romanas arcas vallante congreditur, machinasque illius et turres quibus urbem adire tentabat igni consumptis, per anni spatium, quamvis inedia laborans, deludit. Post hæc usque ad Ariminum persecutus, exinde eum effugatum Ravenna clausum, in

ditionem suscepit. Atque unis consul dñm contra Getas pene pari eventu de Francis, qui cum Theodoberto rege suo ultra 200,000 advenerant, triumphavit. Sed quia ad alia occupatus alibi noluit implicari, rogantibus Francis pacem concessit, et sine suorum dispendio de finibus Malicis expulsi, sumptoque rege et regina simulque et opes palatii, ad principem qui eam miserat reportavit: sicque intra pauci temporis spatium Justinianus imperator per fidelissimum consulem, duo regna duasque respublicas suæ ditioni subegit. In Australibus atque Occidentis partibus his ita gestis, Parthi, rupto foedere, Romanorum fines invadunt. Cælesyria omnia ferro caedibusque foedando prædantes devastant, Antiochiam usque perveniunt. Quam præsidio Romanorum vacuam invenientes, cumota diripiunt, nec onusti præda recedant, nec etiam Romanos fugientes insequuntur, quoniam audito consul Germanus eorum adventu, relinquens Antiochiam, aufugit. Contra quos imperator aliquos duces direxerat victi ac territi minime prævaluerunt hostibus resistere. Nam iterum necessitate Belasarius contra Parthos dirigitur, quos non ut alias gentes prædomuit, sed tantum la finibus Romanorum recedere compulsi, et ad proprias se sedes repedare, composita pace, reversus ad principem. Ergo, ut assolet, rerum mutatio et principum voluntas diversa invidia quidem senatores ac patritii exarsi, suggererunt imperatori ut Belesarium quali ad sceptra aspirantem de gradu patriciatus eijceret, ac dignitatibus privaret. Quod factum C Gothis respirantibus cæterisque nationibus Romanis infestis non modicam intulit audaciam, ipsumque imperatorem non longe post quod fecerat penituit, quam aulici Justinianum regno privare, et quemdam Florianum imperatorem creare dum aggredierentur, Belesarii viribus adjutus, quamvis immerito trucidatis nova tentantibus restitutus est Justinianus in regnum.

CAPUT XXII.

Justiniano imperante, Franci contra Gothos dimicantes eos regno Gallie expulerunt. Qui et contra Saxones pugnares vicerunt, et Britones subjugarunt.

Qua tempestate in partibus Galliarum ortum est bellum inter Alaricum Gothorum regem et Chlodoveum regem Francorum, quamvis prius inter eos vario eventu plurima existerint certamina. Tunc domum in Campanja Voglavene, decimo ab urbe Pictaviensi milliario, fit certaminis congressio. Ubi Chlodoveus Francorum rex Alaricum Gothorum regem interfecit, et maximam partem illius exercitus trucidavit, regnumque quod Gothi diu tenuerunt, a Ligere Flavio usque ad Rodanum per montes Pireneos usque ad Oceanum mare abstulit, et ditioni Francorum subdidit. Mira Dei dispensatione actum est, quantam avaritia consulum Romanorum stipendia sunt subtracta ab eis qui fame et penuria coacti conspiraverunt contra Romanos in arma, Illyricum depopulantes, Italiam invadentes, Romam gentium

dominam deprædantes, ut Alaricus, quem Gothi regem creaverant, ovans diversis successibus prosperitatum, sublimavit gentem suam et regnum. Demum in Alarico gens et regnum Gothorum defecit, sicuti et Romanorum in Hesperia sub Octaviano Augusto aliarum gentium domina, et novissime in Augustulo deficiens, ut supra retulimus, gentibus aliis subjecta. Itaque imperante, corpus S. Antonii monachi divina revelatione repertum Alexandriam deferatur, et in ecclesia B. Johannis Baptiste humatur. Dionysius etiam Paschales scripsit circulos, incipiens ab anno Dominicæ Incarnationis quingentesimo tricesimo secundo, qui sunt anni Diocletiani 258. Tunc quidem codex legum, qui nuncupatur Justinianus, ab ipso principe institutus, orbi promulgatus est. Victor quoque Capuanus episcopus, librum de Pascha scribens, Victori arguit errores. Qua tempestate Chrammus contra Chlotarium Francorum regem, suum scilicet patrem, rebellare præsumpsit: qui dum a cepta temeritate non quiesceret ad Britanniam se contulit, gentemque illam cum rege suo contra patrem armavit: quem Chlotarius insecutus cum reliquis filiis suis, et Francorum exercitu, interfecto Britonum rege, Chrammus est comprehensus, atque cum uxore et filiis quadam domo clausus, vivus est incensus. Chlotarius vero, de manibus Britonum triumphans, gentem illam Francis subjectam fecit tributariam. Saxones vero rebellantes gravissimis præliis prostravit, et non sine multo suorum sanguine devicit. Justinianus igitur dum 38 annis Orientis tenuisset imperium, rebus excessit humanis, cui

A interemit. Jam ab incursu hostium liberatam Italiam corpori reipublice restituit, Mediolanum urbem regiam a Gothis et Burgundionibus demolitam reedificavit, aliasque urbes per Italiam destructas restauravit. Qui deinde per invidiam Romanorum, pro quibus multa contra Gothos laboraverat, accusatus apud Justinum et conjugem ejus Sophiam, quod scilicet vitio premeret Italiam, secessit Neapolim Campaniæ, scripsitque genti Longobardorum, ut venirent et possiderent Italiam. Tunc Johannes Romanæ Ecclesiæ pontifex ecclesiam apostolorum Philippi et Jacobi, quam decessor ejus Pelagius cooperat, perfecit et dedicavit.

CAPUT XXIV.

De beato Gregorio et de ejus gestis.

B Tyberio imperante, qui successerat Justino, beatus Gregorius legatione fungens apud principem, dum Constantinopolim Euticium ejusdem urbis episcopum in fide nostræ resurrectionis errasse, catholicis allegationibus approbans, Tyberio presente, convicit: ita ut ipse Augustus librum, quem de resurrectione scripsit, deliberaret flammis cremari. Dicebat enim idem Euticium corpus nostrum in illa resurrectionis gloria impalpabile, et ventis aereque subtilius esse futurum, contra illud Dominicum: *Palpate et videte, quia spiritus carnis et ossa non habet, sicut me videtis habere.* Igitur post Tyberium Mauritio regnante, idem beatus Gregorius Romanæ Ecclesiæ jam pontifex et doctor maximus, synodum episcoporum 24 ad corpus beati Petri apostoli congregans, de necessariis Ecclesiæ decernit. Idem missis in Britanniam Augustino Mellito et Johanne, et aliis pluribus cum eis monachis timentibus Deum, ad Christum Anglos convertit. Et quidem Edilbertus mox ad Christi gratiam conversus cum gente Cantuariorum cui præerat, proximisque provinciis, etiam

CAPUT XXIII.

De Narsete patricio, qui Gothos delevit in Italia, et demum Longobardos, ut ferunt, provocavit ut possideant eam.

Justinus quidem minor annis 11 imperator. Qua tempestate post egressum Belesarii consulis ab Italia, regem Visigis Gothorum regnavitque, et opes palatii ad principem Justinianum qui transportaverat (ut superius diximus), Gothi, qui trans Padum in Liguria consistebant, recrudescentes animo ad bella consurgunt, ordinato sibi regulo Hildebaldo, qui vix emenso anni spatio interficitur. Erarius autem in ejus locum successit, qui et ipse necdum anno expleto peremptus est. Tunc Totilam, qui et Baduila, sibi regem constituunt: qui viribus resumptis contra Romam dimicans, duces vincit, prosternit, incedit Romam: inde progressus capit Siciliam, totam pene insultans Romanis devastabat Italiam. Contra quem Justinus imperator Narsetem patricium direxit: qui in Italiam veniens contra Gothos viriliter ac fortiter dimicans, Totilam eorum regem occidit, gentemque Gothorum cædibus prostravit. Qui iterum respirantes Teiam sibi regem constituunt, quem ipsum Narses patricius occidit, Gothos funditus delevit, Italiam ab eorum jugo liberavit. Hinc contra Buccillinum Francorum ducem, congressione facta, pugnavit, quem, ut fertur, cum equi exercitu suo

episcopo doctorique suo Augustino, sed et cæteris sacris pontificibus, episcopales sedes donavit. Porro gentis Anglorum ad Aquilonem Humfridi summi sub regibus Aelle et Aedilfrido sitæ, necdum verbum vitæ audierant, Gregorius scribens Augustino, Londoniæ quoque et Eboraci episcopis, accepto a sede apostolica pallio metropolitanos esse debere, decernit: qui Moralia in Job, gratia divina, inspirante, conscripsit, librum etiam Pastoralem luculentissime edidit, Dialogorum vero, ad imitandos venerabiles viros qui per hæc tempora claruerunt, libros dictans, ad nostram porrexit legendos posteritatem. In Echielem opus præclarum condidit. Homiliarum ejus liber saluberrimas et spiritales gustantibus ministrat dapes. Epistolæ vero exstant ejus plures pro negotiis quibus sunt composite legendibus utiles. Imperante jam Phoca migravit ad Dominum.

CAPUT XXV.

De Longobardis Italiam invadentibus, et de matrimonio Herminigildi regis Gothorum filii.

Qua tempestate Albuinus rex Longobardorum a Narsete (ut præmisimus) invitatus, relinquens atque incendens Pannoniam in qua habitabat, cum omni

populo suo veniens comitante fame et mortalitate invadit Italiam. Eo etiam tempore Herminigildus, Levigildi Gothorum regis filius, ob fidei catholicæ confessionem inexpugnabilem, a patre Ariano regni privatus infulis, et vinculis alligatus, in carcerem est projectus. Ad extremum nocte sancta Dominicæ resurrectionis securi in capite percussus, regnum cælestè pro terreno rex et martyr intravit. Cujus frater Richardus mox ut regnum post patrem accepit, omnem Gothorum cui præerat gentem, insistente Leandro Hispilitano episcopo, qui et Hirminigildum docuerat, catholicam convertit ad fidem.

CAPUT XXVI.

De gestis Bonifacii papæ.

Igitur, Bonifacio papa rogante, statuit Phocas imperator, successor Mauriti, sedem Romanæ et apostolicæ Ecclesiæ omnium Ecclesiarum esse caput, quia Constantinopolitana primam se esse omnium Ecclesiarum scribebat. Idem etiam Phocas, petente papa Bonifacio, jussit in veteri fano (quod Pantheum vocabatur) ablatis idololatriæ sordibus, Ecclesiam beatæ semper virginis Mariæ et omnium martyrum fieri, ut ubi quondam omnium non deorum, sed demoniorum cultus agebatur, ibi deinceps omnium fieret memoria sanctorum.

CAPUT XXVII.

De sex universalibus synodis.

Ut ommissa superius paulisper repetamus, quæ sint universales sex synodi, quas totus Oriens recipit et

concelebrat, qui catholicam fidem sanâ mente relinunt, ostendamus. Prima enim universalis synodus in Nicæa congregata est contra Arium, 318 Patrum, temporibus Julii papæ sub Constantino principe. Secunda in Constantinopoli, 150 Patrum, contra Macedonium et Eudoxium, temporibus Damasi papæ et Gratiani principis, quando Nectarius eidem urbi est ordinatus episcopus. Tertia in Epheso, 200 Patrum, contra Nestorium Augustæ urbis episcopum sub Theodosio Magno principe, et papa Celestino. Quarta in Chalcedone, Patrum 650, sub Leone papa, temporibus Marciani principis, contra Euticen, nefandissimorum præsulem monachorum. Quinta item in Constantinopoli, temporibus Vigilii papæ sub Justiniano principe, contra Theodorum et omnes hæreticos. Sexta synodus universalis Constantinopoli celebrata, et Græco sermone conscripta, temporibus papæ Agathontis, exsequente ac residente piissimo principe Constantino intra palatium suum, simulque legatis apostolicæ sedis et episcopis 150 residentibus. Igitur a Nativitate Domini Jesu Christi ob amorem dominæ meæ Augustæ Judith, aggressus sum opus quod usque ad Gregorii eximii doctoris obitum perduxit. De gestis etiam Bonifacii papæ quædam deinceps prælibando perstruxi, Romanorum iudicibus et Gothis ab Italia et Gallis depulsis, his Francis et Longobardis succedentibus in regnis. Hic terminum censi meorum imponere librorum.

ANNO DOMINI DCCCL.

COLUMBANI

S. TRUDONIS ABBATIS

CARMEN LUGUBRE DE OBITU REGIS CAROLI MAGNI.

(Apud Georg. Colvenerium, Opp. B. Rabani Mauri.)

A solis ortu usque ad occidua
Littora maris planctus pulsat pectora,
Heu mihi misero!
Ultra Marina agmina tristitia,
Tetigit ingens cum mœrore nimio.
Heu mihi misero!
Franci, Romani atque cuncti creduli,
Luctu punguntur et magna molestia.
Heu mihi misero!
Infantes, senes, gloriosi præsules,
Matronæ plangunt detrimentum Cæsaris.
Heu mihi misero
Jam jam non cessant lacrymarum flumina.
Nam plangit orbis interitum Caroli.
Heu mihi misero!
Pater communis orphanorum omnium,
Peregrinorum, viduarum, virginum.
Heu mihi misero!

PATROL. CVI.

C Imperatorem jam serenum Carolum,
Telluris tegit titulatis tumulus.
Heu mihi misero!
Christe, cœlorum qui gubernas agmina,
Tuo in regno da requiem Carolo.
Heu mihi misero!
Hoc poscunt omnes fideles et creduli,
Hoc sancti senes, viduæ et virgines.
Heu mihi misero!
Spiritus sanctus, qui gubernat omnia,
Animam suam exaltet in requiem.
Heu mihi misero!
Væ tibi, Roma, Romanoque populo,
Amisso summo gloriose Carolo.
Heu mihi misero!
D Væ tibi, sola formosa Italia
Cunctisque tuis tam honestis urbibus.
Heu mihi misero!